МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ

КІРОВОГРАДСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР МВС УКРАЇНИ

ВИЩА ШКОЛА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ У ВРОЦЛАВІ (РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА)

ПОМОРСЬКА ВИЩА ШКОЛА В СТАРОГАРДІ-ГДАНСЬКОМУ (РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА)

ПРИВАТНА УСТАНОВА «АКАДЕМІЯ “BOLASHAQ”» (РЕСПУБЛІКА КАЗАХСТАН)

УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ У М. ЛОДЗЬ (РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ І НАУКИ В УМОВАХ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ І МАТЕРІАЛІВ IV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

26 листопада 2025 р.

Кропивницький
Україна

ББК 72.65я431
Н 34
УДК 001.891:37(063)

Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах світових тенденцій і національної практики : зб. наук. праць і матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф. (26 лист. 2025 р.) / гол. ред. Р. М. Колісніченко. Кропивницький : Центральноукраїнське видавництво, 2025. 740 с.

ISBN 978-966-130-204-3

У збірнику вміщено праці і матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах світових тенденцій і національної практики», в яких викладено результати наукових, експериментальних, теоретичних і практичних досліджень з питань державного управління, економічних, юридичних, філософських, психологічних, педагогічних, філологічних, суспільних та ін. наук. Збірник розрахований на здобувачів фахової перед вищої та вищої освіти (студентів, магістрантів, аспірантів, докторантів), а також педагогічних і науково-педагогічних працівників ЗВО. Видання може бути корисним усім, хто цікавиться сучасними тенденціями розвитку науки, освіти та практики.

Рекомендовано до друку Вченою радою Центральноукраїнського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», протокол № 10 від 27.11.2025 р.

Редакційна колегія:

Михайло Гончаренко	Доктор економічних наук, професор, Віце-президент ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Роман Колісніченко	Доктор політичних наук, професор, директор Центральноукраїнського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (Гол. ред.)
Іван Бахов	Доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Анатолій Подоляка	Доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правознавства Центральноукраїнського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Тетяна Тарасевич	Доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри права Хмельницького національного університету
Пшемислав Рухлевський	Доктор соціологічних наук, професор, ректор Поморської вищої школи у Старогарді Гданському (Республіка Польща)
Ірена Маліновська	Кандидат юридичних наук, професор, декан факультету соціальних наук Вищої школи професійної освіти у Вроцлаві (Республіка Польща)
Акилбек Кабжанов	Кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри юридичних дисциплін Приватної установи «Академія - Bolashaq» (Республіка Казахстан)
Ірина Капеліста	Кандидат наук з державного управління, доцент, директор Центру організації наукової роботи та інновацій в освітньому процесі ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Олександр Коломоєць	Кандидат юридичних наук, доцент, провідний фахівець з організації наукової роботи Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України; доцент кафедри галузевого права та правоохоронної діяльності Центральноукраїнського державного університету ім. В. Винниченка
Ігор Олійник	Кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, маркетингу та інформаційних технологій ДВНЗ «Херсонський державний аграрноекономічний університет»
Андрій Калінін	Кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри економіки та управління персоналом Центральноукраїнського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (Тех. ред.)

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів.
Автори несуть повну відповідальність за опублікований матеріал.

ISBN 978-966-130-204-3

© Центральноукраїнський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2025
© ТОВ «Центральноукраїнське видавництво», 2025

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Kolisnichenko R., Kalinin A. Models and tools for managing organizational change during transformational crises…… 12
Лозова Т.П. Сутнісне наповнення категорії «інноваційність»…… 19
Меліхова Т.О., Меліхов Є.В., Зінченко К.С. Метод бухгалтерського обліку як інструмент інформаційного забезпечення управління підприємства…….. 24
Меліхова Т.О., Хилько В.А. Облік та внутрішній контроль нарахування заробітної плати……... 27
Гуцул І.А., Палига А.В. Безпека транзакцій у платіжних системах: глобальні тенденції та національні рішення……... 31
Гора А.В. Зайнятість молоді в Україні під час війни: виклики, трансформації ринку праці та перспективи розвитку…… 36
Гора А.В., Гаць Х.О. Роль молоді у формуванні культури організаційної відповідальності в сучасних компаніях……. 43
Калінін А.М., Поліщук В.В., Романенко М.С. Травмоінформований онбординг як інструмент підтримки персоналу в кризових умовах…… 49
Квасній З.В., Захарків І.І. Вплив війни на мотивацію молоді…… 55
Квасній З.В., Герич М.П., Бала У.А. Особливості інвестиційної політики туристичного підприємства……. 59
Квасній Л.Г., Акопян Д.Т., Гадьо М.А. Адаптаційна модель управління розвитком персоналу в умовах змін…… 63
Kovalenko N. Economic impact of ai, automation, and data on business models.. 66
Коваленко Н.О. Економічний ефект впровадження штучного інтелекту в авіапідприємствах……... 69
Гавриленко О.Є. Цифрова трансформація бізнес-процесів як інструмент забезпечення економічної стійкості в умовах глобальної нестабільності...… 75
Гудзенко В.О. Діджиталізація менеджменту як чинник підвищення ефективності управління підприємством…… 81
Кіцану А.В. Фондовий ринок України: трансформація в умовах воєнних ризиків…… 88
Костін А.Є. Корпоративна культура як елемент системи стратегічного управління підприємства…….. 94
Мухін О.О. Освітньо-наукове забезпечення розвитку ринку нерухомості в умовах післякризового відновлення…… 100
Олійник І.В., Сагайдак О.М., Дмитрієв Д.В., Денисенко Г.Б. Дуальна освіта в аграрній сфері: адаптація європейських моделей до потреб українського агробізнесу……. 103
Пояркov М.В. Методичний інструментарій аналітичних досліджень в системі податкового прогнозування і планування суб'єктів господарювання…… 109
Пояркова К.М. Вплив туристичного збору на наповнення місцевих бюджетів: європейський досвід та українські реалії…….. 114

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Прокопов І.В. Удосконалення системи набору персоналу у контексті сучасних вимог ринку праці: стратегічні імперативи, методологічні трансформації та цифрові інновації…… 120
Синиця Ю.С., Охлопкова Д.В. Внутрішній контроль матеріальних запасів: методи виявлення нестач і надлишків…….. 127
Синиця Ю.С., Вітценко Л.Р. Вплив цифровізації на професію бухгалтера... 132
Солтисік О.О., Максимич В.В. Цифрові стратегії та трансформаційні процеси у сучасному бізнесі…… 137
Солтисік О.О., Тореєв С.О. Формування ефективного механізму сталого розвитку…… 140
Сенишин С.Є., Аксьонов І.Я. Особливості стратегічного управління агропідприємства в умовах війни…… 144
Дрозд Р.М., Олійник І.В. Управління логістичною системою торгівельних підприємств (на прикладі ТОВ «Епіцентр-К»)…… 147
Бойко В.А. Правове регулювання оренди земельних ділянок в Україні….. 151
Заікін А.О. Цифрова інноваційна екосистема як інструмент розвитку стартапів: концепція державного реєстру «Авангард»…….. 155
Ісакова А.С. Система управління персоналом на підприємстві: структура, функції, сучасні підходи…… 159
Кучерук Х.М. Інформаційно-аналітична підтримка прийняття фінансових рішень…… 163
Онойченко В.Є. Проєктування системи розвитку персоналу логістичного підприємства в умовах цифрової трансформації…… 168
Півнюк Х.М. Роль фінансового аналізу у прийнятті управлінських рішень…… 172
Сідих А.А. Цифрові інновації у фінансах домогосподарств: роль цифрових банків, мобільних застосунків і фінансової грамотності……. 176
Терещенко К.О. Особливості виникнення, припинення та зміни фінансових правовідносин…… 181
Торгонська Д.І. Роль митної служби у забезпеченні фінансової безпеки держави в умовах воєнної економіки…….. 184
Холод М.Р. Удосконалення системи набору персоналу у контексті сучасних вимог ринку праці…… 189
Ямкова Д.Г. Роль інновацій у розвитку сучасної економіки та формуванні конкурентоспроможності в умовах глобалізації…….. 195

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ТА ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ

Капеліста І.М. Сталий розвиток у сучасній освіті та науці: проблеми, тенденції та перспективи…….. 198
Кіблик Д.В. Стратегічні пріоритети державного регулювання розвитку вищої освіти в умовах цифрової трансформації та глобалізації…….. 201
Умрихіна І.О., Шишкарьова О.Г. Роль освіти у забезпеченні стійкості суспільства: міжнародна взаємодія та технологічний прогрес…… 204
Шандрук С.М. Децентралізація та євроінтеграційні процеси в Україні… 208

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ТА ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ

Tkachenko A.K. Training police officers to use professional translation in their official duties……... 211
Джегур Г.В. Кращі практики соціально-економічного розвитку громад та можливості його адаптації в Україні……... 214
Бандола О.О. Кращий досвід удосконалення системи публічного управління з урахуванням потреб європейської інтеграції України…… 217
Кириченко В.П. Використання інновацій у публічному управлінні у сфері охорони здоров'я…….. 220
Костюков В.О. Нові підходи до удосконалення кадрової політики для підвищення доброчесності публічних службовців……. 223
Олійник О.О. Розбудова демократії в умовах європейської інтеграції….. 227
Похилюк Р.Г. Інклюзивні публічні простори та укриття у системі державної політики……... 230
Русинюк М.М. Інституціоналізація соціального партнерства в контексті взаємодії громадянського суспільства та держави……. 233
Семеновський А.А. Зарубіжний досвід формування соціального інклюзивного простору у містах…….. 237

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Катеринчук К.В. Проблемні питання строків дії громадської ради при координаційному штабі з питань поводження з військовополоненими……. 241
Malinowska I. Profilowanie kryminalne w Polsce – możliwości, kontrowersje i perspektywy……. 245
Michalski M. Bezpieczeństwo publiczne w doktrynie prawa – zakres, znaczenie i interpretacje…….. 249
Mordarska M. Współczesny terroryzm jako dynamiczne zagrożenie bezpieczeństwa międzynarodowego…… 252
Тарасевич Т.Ю. Соціально-правова обумовленість кримінальної відповідальності за порушення права на захист……. 256
Антоненко В.О., Ревенко Д.С. Особливості дослідження негативних слідів папілярних узорів…… 260
Bednarchuk M., Orlyk O. Risk identification in forensic and criminalistic laboratories…….. 263
Бондарь В.А., Виштак Р.О., Коваленко В.Л. Актуальні питання стандартизації судово-експертної діяльності……. 267
Bobrova M., Kolomoiets O., Kovalenko V. Influence of environmental factors on changes in the identification properties of sweat…… 270
Ваніна О.В., Гуйван А.С. Принципи організації та здійснення судово-експертної діяльності……... 274
Horobets A., Skrypka O. Anti-stress behavior: how civilians can avoid panic and cope with excessive anxiety in conditions of war…….. 278
Дідюк І.Л., Горовий А.В. Правове регулювання процесу відновлення інфраструктури україни в умовах післявоєнної реконструкції……. 282

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Зеленський С.М. Цифровізація публічних послуг як чинник формування довіри громадян до держави……... 286
Зеленський С.М. Інформаційна безпека як складова національної безпеки україни в умовах воєнного стану……... 289
Івахненко О.А. Правові та організаційні аспекти забезпечення реабілітації військовослужбовців в Україні: сучасні виклики та стратегічні пріоритети розвитку…….. 292
Kolomoiets O., Odarchenko A. On the issue of implementing experience in the organisation of technical inspection of vehicles…… 297
Kovalenko D., Kononenko K. Crimes in the military and defence sphere: a forensic characterization……... 304
Левченко В.О. Управління конфліктами у сфері вищої освіти: правовий аспект…… 309
Лисенко К.О., Руденко М.О. Штучний інтелект в судовій експертизі відео-, звукозапису…… 313
Максименко Н.В., Горчинський С.М., Чистяков Т.В. Окремі проблеми вогневої підготовки працівників правоохоронних органів в умовах воєнного стану……... 318
Носенко Ю.С., Мусійчук В.О., Співак Р.О. Виявлення підробок військових документів: завдання та методи технічної експертизи документів в умовах воєнного стану……... 322
Нікітіна Л.О., Йолохов В.А. Особливості спрощеної системи оподаткування ФОП третьої групи у 2025 році…….. 327
Oleinik V., Amanzholova B. Selected issues in improving legal education in the Republic of Kazakhstan…… 332
Поліщук М.Г. Характеристика загроз інформаційній безпеці системи державного управління…… 337
Савченко В.М., Кузьменко Ю.А., Карпенко О.М. Правове супроводження земельних відносин в аграрній сфері……... 343
Сініченко В.С. Окремі аспекти міжнародного досвіду взаємодії судового експерта-вибухотехніка зі слідчими підрозділами право-охоронних органів під час розслідування кримінальних правопорушень….. 346
Тунік Ю.М. Відповідність перегляду судових рішень міжнародним стандартам та їх ефективність…….. 351
Фляжнікова Я.В. Цивільно-правовий захист прав дитини в умовах цифровізації…… 355
Фокша Л.В. Державне гарантування як інструмент підтримки пріоритетних галузей економіки в період поствоєнного відновлення……. 358
Шандрук С.М. Державний примус як обов'язковий елемент соціальної структури…… 362
Юзько Т.М. Співвідношення функцій адвокатури та прокуратури: правове регулювання…… 366

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Бабич М.В. Сторони трудових правовідносин: права, обов'язки та відповідальність …… 371
Бабич М.В. Внесення змін до колективного договору: правові підстави та процедура……... 376
Бабич М.В. Державна політика у сфері зайнятості: правові засади та принципи реалізації…….. 380
Бабич М.В. Випробувальний строк при прийнятті на роботу: правове регулювання та гарантії працівника…… 384
Бойко В.А. Правове регулювання оренди земельних ділянок в Україні…… 388
Бондаренко А.О. Правові засади проведення оперативно-розшукових заходів в умовах обмеження конституційних прав громадян України…… 392
Бурлак Р.Р. Електронні докази в господарському судочинстві: проблеми допустимості та оцінки…… 395
Гладинець І.В. Докази у господарському процесі: поняття, допустимість та преюдиційність…….. 398
Головко А.В. Правове регулювання праці неповнолітніх в Україні: сучасний стан та напрями вдосконалення…….. 403
Головко А.В. Сучасні засоби криміналістичного забезпечення розслідування корупційних злочинів…….. 408
Земляков Є.О. Проблемні питання здійснення права власності в період воєнного стану…… 413
Зіневич О.Л. Роль адвокатської діяльності у розвитку вищої освіти……. 417
Коновалова М.І. Правове регулювання зміни та припинення трудового договору в умовах воєнного стану: проблеми теорії та практики…… 419
Коновалова М.І. Державні гарантії забезпечення правового статусу безробітних осіб як елемент соціальної політики України……... 423
Корольова К.І. Гендерні аспекти оплати праці в Україні: правові гарантії рівності, виклики та напрями удосконалення…….. 427
Корольова К.І. Правове регулюванняукладення трудового договору з неповнолітніми: гарантії, обмеження та сучасні виклики…….. 432
Коваль А.С. Поняття, система та значення особливої частини кримінального права України: наукові основи кваліфікації кримнальних правопорушень……... 436
Коваль А.С. Поняття трудового права та його місце в системі національного права…….. 439
Коваль А.С. Учасники медіації: права, обов'язки та взаємодія…… 443
Коваль А.С. Проблемні аспекти визначення меж стадій кримінального процесу України…….. 446
Коваль А.С. Стадії кримінального процесу як відображення принципу законності…… 450
Коваль А.С. Недоліки застосування трасологічних методів дослідження у процесі доказування кримінальних правопорушень……... 453
Коваль А.С. Правова характеристика нотаріату класичного типу……. 457

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Коваль А.С. Застосування відеофіксації під час огляду місця події: проблеми та шляхи їх вирішення…… 460
Коваль А.С. Проблеми реалізації принципу змагальності сторін у цивільному процесі України…… 463
Конон Я.В. Етичні стандарти фінансових сервісів та правовий захист вразливих споживачів……... 466
Кравець В.М. Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб в умовах воєнного стану: особливості досудового розслідування та судового розгляду…… 471
Матвієнко А.Л., Супрун-Ковальчук Т.М. Трансформація кримінально-правової політики України в умовах воєнного стану…… 476
Мазуренко Є.О. Правовий режим земель житлової та громадської забудови…….. 481
Павлюк О.М. Проблемні питання застосування запобіжних заходів щодо неповнолітніх підозрюваних/обвинувачених……... 485
Пальона Я.Ю. Використання штучного інтелекту у сфері публічного адміністрування……..... 489
Підкевич В.М. Застосування штучного інтелекту в цивільному процесі….. 493
Пісклова Ю.С. Поняття та класифікація слідчих (розшукових) дій і вимоги до їх проведення…… 496
Пісклова Ю.С. Правова природа та критерії відмежування трудового договору від цивільно-правового договору в сучасному законодавстві України……... 499
Резнік В.А. Проблеми забезпечення виконання судових рішень у цивільному процесі…… 503
Різванова К.Є. Women and war: today's realities…… 507
Різванов В.С. Кримінальна відповідальність за доведення до самогубства... 511
Роменська К.І. Релігійні правові системи (мусульманське, індуське, іудейське право) у регулюванні приватноправових відносин…….. 514
Роменська К.І. Проблеми та перспективи розвитку системи фінансового моніторингу в Україні…… 517
Роменська К.І. Проблеми розмежування добровільних статевих стосунків і злочинів проти статевої недоторканності неповнолітніх…….. 520
Слугоцька В.М., Школьник К.В. Пенсії по інвалідності та у разі втрати годувальника як складові соціальної безпеки держави…… 523
Сніжко С.В. Повноваження органу опіки та піклування та їх вплив на хід судового розгляду……... 528
Солод В.С. ООН як універсальний механізм регулювання міжнародних відносин: оцінка функціональної ефективності…….. 531
Степанюк К.О., Шавкун М.Г. Класифікація та процесуальні гарантії здійснення слідчих (розшукових) дій у контексті забезпечення прав учасників кримінального провадження……... 535

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Степанюк К.О. Правове регулювання діяльності органів розгляду трудових спорів в Україні…… 540
Степанюк К.О. Комплексний аналіз правового регулювання часу та відпусток в Україні: сучасні підходи, проблеми та перспективи вдосконалення…… 544
Третяк С.В. Особливості здійснення прокурорського нагляду за дотриманням законності під час здійснення негласних слідчих (розшукових) дій…… 549
Цегельник К.В. Фінансова відповідальність у законодавстві України: проблеми доктринального визначення…… 553
Школьник К.В. Звільнення працівника за ініціативою роботодавця в умовах воєнного стану……... 558
Shulga D.I. Cybercrime as a threat to national security……. 562
Яровий О.Ю. Охорона національної безпеки України засобами кримінального права: сучасні виклики та тенденції розвитку…….. 568

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Восколуп В.П. Проблеми формування логічної аргументації у здобувачів освіти коледжів…… 571

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Бикова С.В. Довіра як основа побудови успіху в соціумі…… 576
Боліла С.Ю. Психологічні аспекти споживчої поведінки в умовах цифрової трансформації…… 579
Бекчив М.П. Використання генеративного штучного інтелекту в освітньому процесі: можливості та загрози для критичного мислення студентів ……. 583
Вдовіченко В.О. Віртуальна інтимність як різновид інтимності особистості.. 586
Глубоченко К.В. Розвиток емоційного інтелекту в освітньому процесі як чинник успішності…… 590
Зіміна Ю.О. Вплив засобів масової інформації на особливості формування соціальних стереотипів……... 595
Квасній З.В., Завійська М.Р., Годлевська О.В. Вплив позитивної психотерапії на підвищення стресостійкості молоді……. 598
Квасній Л.Г., Павлів Б.С. Розвиток емоційної стійкості особистості в умовах воєнних дій…… 602
Квасній Л.Г., Притула І.В. Вплив стресогенних умов на психічне здоровя молоді……... 606
Конаровська О.І. Психологічна структура булінгу серед підлітків у шкільному середовищі……... 610
Котенко І.А. Символічне мислення як інструмент саморегуляції……... 613
Ліпська Н.В. Аналіз чинників, що утруднюють психологічну адаптацію військових, що повертаються до цивільного життя…… 616

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Мегедь А.Р. Вплив невизначеної втрати на психічне здоров'я і міжособистісні стосунки……. 620
Срібна О.В., Дембіцька С.А. Емоційний інтелект як чинник професійного становлення майбутніх психологів…….. 625
Ходаківський О.І. Психологічний вплив капеланів на життєздатність військовослужбовців: роль творчо-діяльнісного компонента…….. 630
Цумарєва Н.В. Роль емоційного інтелекту поліцейських у формуванні довіри населення до поліції в умовах війни…… 634

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Упатова І.П., Борзик О.Б. Практичні аспекти реалізації методу «storytelling» при викладанні інтегрованих курсів природничої освітньої галузі в ЗЗСО……... 637
Бондаренко Р.В., Єфременко А.М. Структура гейміфікації навчання фахових дисциплін студентів-спортсменів……. 642
Валентевич Л.В. Формування патріотичних почуттів здобувачів початкової освіти засобами проєктної діяльності…….. 645
Калінін А.М. Студент як медіатор: впровадження програми «Peer Mediation» у закладах вищої освіти……... 650
Купіна О.В. Етичні стандарти в умовах інформаційного суспільства: виклики безпеці та напрями формування……... 657
Луговська Г.А. ChatGPT у навчанні іноземних мов: новий формат цифрової взаємодії…… 662
Онищенко І.В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти……... 666
Фаловська І.Д. Інклюзивна освіта як невідємна складова сучасної освіти……...…… 670
Чернявська М.В. Інтеграція світових освітніх трендів у систему дошкільної освіти України: можливості та виклики……. 673
Чоботько І.І. Адаптивні спортивні технології як компонент педагогічної реабілітації ветеранів війни: кросфіт і стронгмен…… 677
Чоботько М.А. Адаптивні єдиноборства як компонент педагогічної підтримки та реабілітації ветеранів війни……... 682
Бобер А.М. Розвиток творчої уяви дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами засобами конструктивної діяльності……... 686
Пальона Я.Ю. Роль педагогічної майстерності викладача у процесі формування професійної компетентності майбутніх юристів…….. 690
Паламарчук С.С. Окремі аспекти роботи з розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами……. 693
Шишук А.Ю. Педагогічні умови формування емоційного інтелекту дітей в освітньому середовищі…… 696
Якубенко А.Г. Штучний інтелект у навчанні майбутнього економіста…. 698

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Поберецька В.В. Офіційно-діловий стиль у сфері права: лінгвістичні та практичні аспекти функціонування…….…….. 702
Данилюк М.І. Використання автентичних літературних текстів у процесі формування іншомовної комунікативної компетентності…….... 707

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Сеничак О.С. Використання сучасних інформаційних технологій у підвищенні ефективності оперативно-розшукових заходів: цифрові інструменти, аналітика даних та кібероперації…….. 712

СУСПІЛЬНІ НАУКИ

Демешко Ю.О. Відповідальність за правопорушення у сфері безпеки життєдіяльності та охорони праці…… 715
Булава В.Є. Правовий захист авторства в умовах академічного плагіату та цифровізації освіти…… 718
Kurlberg J., Phillips P. Missio Dei in a digital age: theological reflections on mission, technology, and digital culture……. 722
Мельніченко В.С. Роль державної політики у формуванні наукової мотивації молоді: причини пасивності та шляхи активізації через призму історії та сучасності……... 726
Розум С.Ю. Державне управління в Україні в умовах сучасності…….. 729
Янушева Л.М. Українізація як соціокультурний феномен у сучасній Україні…….. 731
Якубенко С.Г. Роль студентської ради у координації волонтерської допомоги військовослужбовцям…….. 736

Roman Kolisnichenko
Doctor of Political Sciences, Professor,
Director of the Central Ukrainian Institute
of the PJSC "Interregional Academy of Personnel Management"

Andrii Kalinin
Head of the Department of Economics and Human Resource Management,
Central Ukrainian Institute
of the PJSC "Interregional Academy of Personnel Management,
Kropyvnytskyi, Ukraine

MODELS AND TOOLS FOR MANAGING ORGANIZATIONAL CHANGE DURING TRANSFORMATIONAL CRISES

In the contemporary economic and social environment, organizations increasingly operate under conditions of prolonged uncertainty caused by geopolitical conflicts, economic volatility, technological disruptions, and structural shifts in labor markets. For Ukraine, these challenges have been significantly intensified since 2022 due to full-scale war, large-scale migration, infrastructure destruction, and the reconfiguration of supply chains and markets.

Under such conditions, a transformational crisis differs fundamentally from cyclical or short-term crises. It affects not only operational processes but also reshapes organizational identities, governance mechanisms, leadership roles, and cultural assumptions. Consequently, organizational change ceases to be a discrete initiative and instead becomes an ongoing capability embedded in everyday management practices [1].

A key problem is that many classical change management models were designed for relatively stable environments, where a "post-change equilibrium" was achievable. In transformational crises, however, stability is temporary, and organizations must continuously adapt without clear end points. This creates a gap between existing theoretical models and the practical requirements of crisis-driven organizational transformation [2].

Furthermore, transformational crises amplify the human dimension of change. Increased psychological stress, decision fatigue, and uncertainty among employees

significantly influence the success or failure of change initiatives. Therefore, people-centered tools, such as communication, psychological safety, and learning mechanisms, become as critical as structural and strategic interventions [3].

The objective of this article is to analyze existing models and tools of organizational change management, assess their applicability during transformational crises, and demonstrate their practical use in the Ukrainian context through empirical case studies.

Theoretical approaches to organizational change provide different lenses through which managers interpret and structure change processes. In crisis contexts, however, the value of a model is determined not only by conceptual clarity but also by its adaptability and operational feasibility.

A comparative analysis of organizational change models in transformational crises is presented in Table 1.

Table 1

Comparative Analysis of Organizational Change Models in Transformational Crises

Model	Core Strength	Key Limitation	Crisis-Oriented Adaptation
Lewin's Three-Step Model	Conceptual simplicity and clarity	Assumes a stable "refreeze" phase	Replace refreezing with continuous re-balancing
Kotter's Eight-Step Model	Strong leadership and mobilization logic	Time- and coordination-intensive	Implement steps in compressed or parallel cycles
McKinsey 7S Framework	Holistic alignment of organizational elements	High diagnostic complexity	Use rapid 7S scans focusing on critical gaps
ADKAR Model	Focus on individual-level change	Limited strategic perspective	Integrate with portfolio and KPI systems
Agile / Lean Approaches	Speed, flexibility, learning orientation	Requires cultural maturity	Introduce minimal governance structures

Source: *developed by the authors on data from [1-5]*

The table 1 demonstrates that no single model fully meets the requirements of transformational crises. Instead, hybrid approaches that combine strategic structure with operational flexibility provide the most viable solution. In crisis conditions, the key criterion is not completeness, but time-to-impact and the ability to reduce uncertainty for decision-makers and teams.

To bridge theory and practice, this study proposes the crisis-change loop**,** an applied cyclical framework designed for managing change in prolonged crisis environments. Unlike linear models, this loop emphasizes repetition, learning, and adaptive recalibration.

The crisis-change loop comprises five interrelated phases.

1. Sensemaking. Organizations rapidly interpret external signals, identify risks, and reassess constraints. Example: Re-mapping customer demand and logistics routes following market disruption.

2. Stabilization. Focuses on preserving critical functions through minimal viable processes and emergency standards. Example: Ensuring uninterrupted delivery of essential services despite infrastructure damage.

3. Redesign. Core processes, structures, and value chains are reconfigured to align with new realities. Example: Shifting from centralized to decentralized operational models.

4. Scaling. Effective solutions are replicated and standardized where possible to ensure efficiency. Example: Expanding crisis-tested practices across regions or departments.

5. Institutional Learning**.** Lessons learned are formalized through reviews, updated policies, and training systems. Example: Conducting after-action reviews and embedding insights into organizational guidelines.

This loop reinforces the idea that crisis-driven change is not episodic but cyclical and cumulative.

Effective change management in crises requires a shift from comprehensive long-term planning to change portfolios composed of multiple initiatives with different time horizons (Table 2).

The tools listed in the Table 2 combine operational and human-centered mechanisms. Their effectiveness depends on synchronized application: technical solutions without communication increase resistance, while communication without structural changes reduces credibility.

The empirical component of the study is based on qualitative analysis of secondary data from 2022-2025, including corporate non-financial reports, press releases, and reputable media publications.

Table 2

Change management tools across crisis-change loop phases

Phase	Key Tools	Managerial Outcomes
Sensemaking	Rapid diagnostics, stakeholder mapping, risk radar	Clear priorities and shared understanding
Stabilization	Crisis communication, SOP-minimums, role redundancy	Reduced chaos and operational continuity
Redesign	Scenario planning, value-stream mapping	Alignment with new operating conditions
Scaling	Agile sprints, OKRs, learning-by-doing	Fast replication without quality loss
Institutional Learning	Debriefings, after-action reviews	Organizational memory and resilience

Source: *developed by the authors*

Two Ukrainian organizations were selected as illustrative cases due to sectoral diversity and data availability: Nova Post (logistics sector), and DTEK Grids (energy infrastructure sector).

The analysis focuses on identifying change initiatives, mapping them onto the crisis-change loop, and evaluating applied models and tools.

The case of Nova Post demonstrates how adaptive logistics operate under crisis conditions. Nova Post faced a dual challenge: physical risks to infrastructure and rapid changes in customer geography. Public reports indicate a strategic focus on maintaining service continuity, supporting humanitarian logistics, and expanding international operations to follow displaced customers [8; 9].

The company's approach reflects a hybrid change model:

- Kotter's logic in mobilizing urgency and leadership coordination;
- ADKAR in supporting employee adaptation through communication and training;
- Agile practices in continuous route and service redesign.

The Table 3 presents the change initiatives at Nova Post mapped onto the crisis-change loop. This case illustrates how logistical resilience emerges from continuous adaptation rather than rigid planning. This case illustrates how logistical resilience emerges from continuous adaptation rather than rigid planning.

Infrastructure resilience achieved through operational discipline can be illustrated by the case of DTEK Grids. DTEK Grids is part of the DTEK Group and is responsible for the development of electricity distribution operations in Ukraine.

DTEK Grids operates under constant pressure to restore damaged energy infrastructure. Public data indicate large-scale repair efforts and structured recovery programs during 2023-2024 [10; 11].

Table 3

Change initiatives at Nova Post mapped to the crisis-change loop

Phase	Change Examples	Tools Applied
Sensemaking	Reassessment of demand geography	Rapid diagnostics
Stabilization	Essential delivery services	Crisis SOPs, communication
Redesign	Logistics network restructuring	Value-stream mapping
Scaling	International service expansion	OKRs, process standardization
Learning	Systematization of crisis practices	After-action reviews

Source: *developed by the authors on data from [8; 9]*

Unlike service-oriented sectors, this case highlights the importance of operational discipline and standardization:

– The **7**S framework supports alignment between systems, skills, and leadership style;

– Lewin's model is adapted by replacing "refreezing" with controlled stabilization;

– Learning mechanisms ensure that each recovery cycle improves future response capacity.

The change portfolio of DTEK Grids is summarized in Table 4.

Table 4

Change Portfolio of DTEK Grids

Component	Indicator	Management Tool
Operational readiness	Network repairs	Capacity planning
Emergency response	Outage recovery	Standard response protocols
Institutional learning	Recovery reports	After-action reviews

Source: *developed by the authors on data from [10; 11]*

The Table 4 summarizes DTEK Grids' crisis-driven change portfolio as an integrated set of initiatives that collectively strengthen infrastructure resilience. Rather than treating change as a single, linear program, the portfolio logic reflects a layered approach in which operational continuity, emergency response capacity, and institutional learning are managed as complementary streams.

First, "Operational readiness" captures the organization's capability to sustain and restore baseline network performance under persistent disruption. In practice, the

“network repairs” indicator represents not only physical restoration works but also the management system behind them – resource allocation, workforce scheduling, material availability, contractor coordination, and prioritization of critical assets. The associated tool (capacity planning) points to an operational governance mechanism that aligns demand for repairs with available technical and human capacity, thereby reducing bottlenecks and stabilizing service delivery.

Second, “Emergency response” reflects the organization’s rapid-reaction competence when outages and damage events occur. Here, “outage recovery” is an operational indicator of responsiveness and reliability. Standard response protocols function as a mechanism for reducing variability in decision-making under stress, ensuring that teams act consistently across regions and shifts. In crisis contexts, this standardization improves speed of restoration, enhances safety, and supports predictable communication with stakeholders.

Third, “Institutional learning” emphasizes that resilience is not only achieved through repeated recovery, but also through systematic learning from each recovery cycle. Recovery reports (and other forms of documented experience) serve as a knowledge infrastructure that enables after-action reviews, identification of recurring failure patterns, refinement of protocols, and updating of training content. The managerial implication is that resilience increases over time when learning is embedded into routines rather than remaining informal or ad hoc.

Overall, the Table 4 demonstrates that DTEK Grids’ resilience is operationalized through (1) a readiness layer that stabilizes core functions, (2) a response layer that improves restoration speed and safety, and (3) a learning layer that converts crisis experience into organizational capability. This portfolio perspective is especially relevant during transformational crises, where repeated disruption makes continuous improvement and institutional memory essential for sustaining performance.

Cross-case comparison demonstrates that despite sectoral differences, effective crisis change management in Ukraine shares common principles: rapid sensemaking, portfolio-based change governance, human-centered communication, and institutionalized learning.

Thus, organizational change management during transformational crises requires moving beyond linear models toward adaptive, cyclical frameworks.

Classical models remain valuable as conceptual foundations, but their practical effectiveness depends on contextual adaptation and integration with agile and resilience-oriented tools.

The Ukrainian experience demonstrates that sustainable change capability emerges from disciplined execution, transparent communication, and continuous learning. Future research should expand empirical analysis across additional sectors and explore quantitative measures of organizational resilience.

References

1. Cameron, E., & Green, M. (2024). Making Sense of Change Management. 6th edition. London and Philadelphia: Kogan Page. 568 p.
2. Kotter, J. P. (2012). Leading Change. Harvard Business Press. 194 p.
3. Edmondson, A. (2018). The Fearless organization: creating psychological safety in the workplace for learning, innovation, and growth. Wiley. 256 p.
4. Lewin, K. (1951) Field Theory in Social Science: Selected Theoretical Papers (ed. Cartwright, D.). Harper & Row, New York.
5. Waterman, R. H., Peters, T. J., & Phillips, J. R. (1980). Structure Is Not Organization. Business Horizons, 23(3), P. 14-26.
6. Hiatt, J. (2006). ADKAR: a model for change in business, government and our community. Prosci Learning Center Publications.
7. Prosci. (2023). ADKAR Model. https://www.proscieurope.com/sites/all/themes/nexum/docs/the-prosci-adkar-overview-eBook-en.pdf
8. Nova Post. (2025). Non-Financial Report. https://novaposhta.ua/en/more/for-investors/
9. PwC Ukraine. (2023). Nova Post at a time of war: following the ukrainians and growth no matter what. https://www.pwc.com/ua/en/survey/2023/26th-ceo-survey-cee/interview-novaposhta-popereshnyuk.html
10. DTEK. (2024). Action Report. https://dtek.com/en/action-report/
11. Interfax-Ukraine. (2024). DTEK Kyiv Regional Grids restore over 3,000 energy facilities, 10,000 km of power lines in 1,000 days of war. https://en.interfax.com.ua/news/general/1028860.html

Лозова Тетяна Петрівна
кандидат економічних наук, доцент, науковий співробітник відділу інтеграції науки, освіти та бізнесу Державної установи «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»; доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП, м. Одеса, Україна

СУТНІСНЕ НАПОВНЕННЯ КАТЕГОРІЇ «ІННОВАЦІЙНІСТЬ»

Термін «інновація» має латинське походження й утворений від слова «innovatio», яке походить від дієслова «innovare», що означає оновлювати, змінювати. У свою чергу, корінь цього слова «novus» перекладається як новий. Таким чином, первісне значення терміна «інновація» пов'язане з процесом впровадження новизни, змін або вдосконалення, яке призводить до поліпшення існуючих процесів, продуктів або ідей. На даний час інновації впроваджуються у різні сфери, зокрема, в освіті та науці.

Перш ніж визначити сутнісне наповнення категорії «інноваційність», необхідно розглянути терміни, що тісно пов’язані з даним поняттям, а саме «інновації» і «інноваційність». На основі аналізу законодавчих та наукових джерел проведено контент-аналіз поняття «інновації», який представлено в табл. 1.

Як свідчать дані табл. 1, існує різноманітність підходів до визначення поняття «інновації», що говорить про його складність і багатогранність. Доцільно розглядати дане поняття з точки зору:

- *нормативно-законодавчої бази:* результат діяльності, спрямованої на створення або впровадження нових продуктів, послуг, технологій або організаційних рішень (ЗУ «Про інноваційну діяльність», Фармацевтична енциклопедія, Коваль С.А., Романчук С.А.);

Таблиця 1

Контент-аналіз поняття «інновації»

Автор	Визначення
Закон України «Про інноваційну діяльність» [1]	Інновації - новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери;
Фармацевтична енциклопедія [2]	Інновація (англ. innovation - нововведення, новинка, лат. *Innovare* - поновлювати) - результат упровадження в практичну діяльність продуктів розумової праці: ідей, винаходів, що сприяє створенню кращих за властивостями нових видів продукції, технологій, організаційних форм і, в кінцевому підсумку, одержанню певного економічного, соціального або іншого виду ефектів.
Коваль Л.А., Романчук С.А. [3]	Інновації - це багатоаспектне явище, яке виступає як предмет і об'єкт особливої трудової діяльності людей, пов'язаної з творчістю, розробкою і запровадженням нововведень у різних сферах господарювання та соціального буття задля отримання певного ефекту від реалізації, використання або споживання продукту праці (послуг, товарів, технологій тощо)
Пересада А.А. [4]	Інновації - це процес доведення наукової ідеї або технологічного винаходу до стадії практичного використання, що дає прибуток, а також пов'язані з цим процесом техніко-економічні та інші зміни в соціальному середовищі
Денисенко М.П., Риженко Я.В. [5]	Інновації - результат упровадження новацій з метою змін у об'єкті діяльності й одержання економічного, соціального або іншого виду ефекту
Ілляшенко С. М. Прокопенко О. В. [6]	Інновації – це кінцевий результат діяльності зі створення і використання нововведень, втілених у вигляді удосконалених або нових товарів (виробів або послуг), технологій їх виробництва, методів управління на всіх стадіях виробництва і збуту товарів, які сприяють розвитку та підвищенню ефективності функціонування підприємств
Харів П.С., Собко О.М. [7]	Інновації - це результат інноваційної діяльності, відображений у вигляді наукових, технічних, організаційних чи соціально-економічних новинок
Саблук П. Т., Шпикуляк О. Г., Курило Л. І. [8]	Інновації - це закінчений результат творчої праці винахідника, який матеріалізований, тобто втілений у вигляді нового (або удосконаленого) продукту, процесу, послуги або системи управління, що базуються на отриманих нових знаннях, відкриттях чи винаходах, які запропоновані на ринку, але поки що не знайшли масового практичного застосування у споживачів

- *діяльнісного підходу:* інновації часто асоціюються з отриманням економічного, соціального чи іншого ефекту, що підкреслює їх важливість у розвитку суспільства та економіки (Пересада А.А., Денисенко М.П., Риженко Я.В.).

- *управлінського підходу:* інновації не обмежуються лише технологічними нововведеннями. Вони також охоплюють організаційні та управлінські рішення, які сприяють підвищенню ефективності функціонування підприємств і суспільних структур (Ілляшенко С.М., Прокопенко О.В.).

- *творчого підходу:* інновації тісно пов'язані з творчістю та винахідництвом, що підкреслює цінність інтелектуальної праці та нових ідей у процесі створення інноваційних продуктів (Саблук П.Т., Шпикуляк О.Г., Курило Л.І.).

Таким чином, інновації охоплюють широкий спектр діяльності, починаючи з зародження ідеї та завершуючи отриманням економічного чи соціального ефекту через впровадження нововведень у практичне використання.

Категорія «інновації» тісно пов’язана з поняттям «інноваційність». В якості підтвердження може бути така аргументація:

- по-перше, інноваційність проявляється через створення та впровадження інновацій;

- по-друге, через регулярне використання інноваційних підходів і постійне прагнення до вдосконалення.

Припускаємо, що інновації є кінцевим продуктом інноваційності, яка забезпечує умови для постійного розвитку і генерації нових ідей, створюючи основу для довготривалого успіху та адаптації до змін.

Відсутність визначення поняття «інноваційність» підтверджується проведеним контент-аналізом даної категорії за законодавчою базою, довідниковими та словниковими виданнями (табл. 2).

Дослідження сутнісного наповнення категорії «інноваційність» на основі контент-аналізу, дозволило надати авторське визначення даної категорії у сфері вищої освіти, як: здатність системи вищої освіти постійно адаптуватися та вдосконалюватися шляхом впровадження нових педагогічних, технологічних, організаційних і методичних рішень для підвищення якості навчання, розвитку критичного мислення, креативності та професійної компетентності здобувачів

освіти, а також забезпечення відповідності сучасним вимогам суспільства і ринку праці.

Таблиця 2

Контент-аналіз поняття «інноваційність»

Автор	Визначення
Кремень В.Г. [9]	Інноваційність виступає як загальна властивість, притаманна культурі в цілому та її окремим чинникам, як істинно людська, суспільна потреба.
Леонтьєва І. В. [10]	Інноваційність – це певна спроможність суб'єкта інноваційної діяльності до застосування нововведення у тій чи іншій сфері діяльності, що ґрунтується на його готовності до інноваційної діяльності (інноватівність) та комплексі знань та умінь (інноваційна компетентність), що забезпечать успіх його інноваційної діяльності
Скворцов Д.І. [11]	Інноваційність – це якісне поняття з позиції економічної теорії, що підкреслює наявність нового явища, продукції, технології тощо, які дають можливість збільшити ефективність

Вищезазначене включає інтеграцію сучасних технологій, гнучкість навчальних програм, індивідуалізацію навчання та активне використання дослідницького підходу і новітніх форм взаємодії між студентами та викладачами.

Список використаної літератури

1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 31.03.2023 № 40-IV. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15?find=1&text=%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9#Text

2. Фармацевтична енциклопедія. Голова ред. ради та автор передмови В.П.Черних. 2-ге вид., переробл. і доповн. К.: МОРІОН, 2010. 1632 с. https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/3333/innovaciya

3. С.А Коваль Л.А,. Романчук С.А Розвиток наукової думки про інновації - як предмет особливої трудової діяльності // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки,вип. 22, ч.II. – Кіровоград: КНТУ, 2012. – 470 с

4. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом. К.: Лібра, 2002. 472 с.

5. Денисенко М.П., Риженко ЯВ. Стратегічна місія інноваційної діяльності та шляхи її активізації в Україні. Проблеми науки. 2007. № 6. С. 10-16.

6. Ілляшенко С.М., Прокопенко О.В. Формування ринку екологічних інновацій: економічніоснови управління: монографія. Суми: Видавництво СумДУ, 2003. 266 с.

7. Харів П.С., Собко О.М. Активізація інноваційної діяльності промислових підприємств регіону: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2003. 184 с

8. Саблук П.Т., Шпикуляк О.Г., Курило Л.І. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект: монографія. К.: ННЦ ІАЕ, 2010. 706 с.

9. Кремень В.Г. Інноваційність як вимога часу. URL: https://znannya.org.ua/index.php/novini-znannya/nauka-i-suspilstvo/56-filosofiya/286-innovatsijnist-yak-vimoga-chasu

10. Леонтьєва І. В. Інноваційність – conditio sine qua non розвитку вищої педагогічної освіти?. Науковий вісник ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2021. Випуск 2 (49). С. 92-96. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/38712/1/I_Leontieva_NVUU_2_PI.pdf

11. Скворцов Д.І. Інновація, інноваційність та інноваційний розвиток з позицій економічної теорії. URL: https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/fa78c0d2-c539-4397-97f6-886f556f79c8/content

Меліхова Тетяна Олегівна
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри обліку, аналізу,
оподаткування та аудиту,
Запорізький національний університет

Меліхов Євгеній Валентинович
здобувач PhD 073 «Менеджмент»,
асистент кафедри інформаційної
економіки, підприємництва та фінансів
Запорізький національний університет

Зінченко Кирило Сергійович
здобувач спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа, страхування та фондовий ринок»,
ВСП «Економіко-правничий фаховий коледж» ЗНУ,
м. Запоріжжя, Україна

МЕТОД БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасних умовах правильне ведення обліку відіграє ключову роль у формуванні інформаційного забезпечення управління підприємством. Його основним завданням є створення достовірної, повної та своєчасної інформації про фінансово-господарські процеси, які відбуваються в діяльності суб'єкта господарювання. Головне місце в системі бухгалтерського обліку займає метод бухгалтерського обліку. Він є сукупністю взаємопов'язаних способів і прийомів відображення, узагальнення та контролю господарських операцій. Саме метод визначає логіку, структуру й упорядкованість облікового процесу, забезпечуючи його комплексність та ефективність.

Метод бухгалтерського обліку є системою взаємопов'язаних способів і прийомів, що використовуються для спостереження, вимірювання, реєстрації, групування та узагальнення господарських операцій у грошовому вимірі.

Метою застосування цього методу є отримання об’єктивних даних про фінансовий стан, результати діяльності та зміни у структурі активів, капіталу і зобов’язань підприємства.

До основних елементів методу бухгалтерського обліку належать: документація, інвентаризація, оцінка, калькуляція, рахунки бухгалтерського обліку, подвійний запис, баланс та фінансова звітність. Кожен елемент виконує окрему функцію, однак їх взаємодія забезпечує цілісність та достовірність облікового процесу.

Документація є вихідною стадією обліку і передбачає оформлення господарських операцій первинними документами, що підтверджують факт їх здійснення.

Інвентаризація використовується для зіставлення фактичної наявності активів і зобов’язань із даними обліку, забезпечуючи контроль за їх достовірністю.

Оцінка полягає у визначенні вартості об’єктів обліку у грошовому виразі, що дозволяє здійснювати їх порівняння й узагальнення.

Калькуляція є процесом визначення собівартості продукції, робіт або послуг, необхідний для аналізу витрат і формування фінансових результатів.

Рахунки бухгалтерського обліку використовуються для систематизації інформації про господарські операції за економічним змістом.

Подвійний запис полягає у відображенні кожної господарської операції одночасно за дебетом одного рахунка і кредитом іншого, що забезпечує контроль та логічну узгодженість облікових даних.

Баланс відображає фінансовий стан підприємства на певну дату, демонструючи структуру активів і джерел їх формування.

Фінансова звітність узагальнює підсумкові результати діяльності підприємства та надає користувачам інформацію для ухвалення управлінських рішень.

Завдяки логічній взаємодії перелічених елементів метод бухгалтерського обліку формує єдину методологічну основу, яка забезпечує повне й достовірне

відображення фінансово-господарської діяльності підприємства у фінансовій звітності.

Отже, метод бухгалтерського обліку є фундаментальною основою облікового процесу, оскільки включає систему взаємопов'язаних способів і прийомів, що забезпечують спостереження, вимірювання, реєстрацію, групування та узагальнення господарських операцій. Взаємодія елементів методу гарантує достовірність, системність і повноту облікової інформації, що дозволяє ефективно здійснювати управління підприємством. Розуміння сутності методу бухгалтерського обліку й удосконалення його елементів є важливою передумовою підвищення якості фінансової звітності та ефективності прийняття управлінських рішень у сучасних економічних умовах.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 року № 996-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text (дата звернення: 19.10.2025)

2. Макаренко А. П., Меліхова Т. О., Подмешальська Ю. В., Чакалова Н. С. Теорія бухгалтерського обліку : навчальний посібник. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2022. 516 с.

Меліхова Тетяна Олегівна
доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту Запорізький національний університет

Хилько Володимир Анатолійович
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальності 071 «Облік і оподаткування», Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

ОБЛІК ТА ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ НАРАХУВАННЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ

Заробітна плата є основним джерелом доходів працівників та одним із найважливіших елементів витрат підприємства. Її правильне нарахування, своєчасна виплата і достовірне відображення в бухгалтерському обліку мають ключове значення для забезпечення фінансової стабільності, дотримання вимог трудового та податкового законодавства і соціальних гарантій.

Облік і контроль розрахунків із заробітної плати регулюється такими законодавчими актами України: Кодекс законів про працю України (далі – КЗпП) [2]; Закон України «Про оплату праці» №108/95-ВР від 24.03.1995 р. [3]; Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» №2464-VI від 08.07.2010 р. [4]; Податковий кодекс України [5]; НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [6], НП(С)БО 11 «Зобов'язання» [7], НП(С)БО 16 «Витрати» [8], НП(С)БО 26 «Виплати працівникам» [9]; Інструкція зі статистики заробітної плати №5 від 13.01.2004 р. [10]; Постанова КМУ «Порядок обчислення середньої заробітної плати» №100 від 08.02.1995 р. [11].

Основні документи, що застосовуються для обліку праці та нарахування заробітної плати: табель обліку використання робочого часу (форма №П-5); розрахунково-платіжна відомість (форма №П-6, П-7); наказ про прийняття,

переведення, звільнення працівника (форма №П-1, П-2); листки непрацездатності; розрахункові листи працівників.

Для узагальнення інформації щодо розрахунків із працівниками використовується рахунки: 661 «Розрахунки за заробітною платою», 651 «За розрахунками із загальнообов'язкового державного соціального страхування», 641 «Розрахунки за податками», 642 «Розрахунки за обов’язковими платежами», а залежно від напряму витрат відображають на рахунках 92 «Адміністративні витрати», 93 «Витрати на збут», 23 «Виробництво». Типові бухгалтерські проведення наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Типові бухгалтерські проведення

№	Зміст операції	Дебет	Кредит
1	Нарахована основна заробітна плата виробничим працівникам	23	661
2	Нарахована заробітна плата адміністративному персоналу	92	661
3	Нараховано ЄСВ на фонд оплати праці	23, 92	651
4	Утримано ПДФО із заробітної плати	661	641
5	Утримано військовий збір	661	642
6	Перераховано заробітну плату працівникам	661	311
7	Перераховано ЄСВ, ПДФО, військовий збір до бюджету	651-, 641, 642	311

Ставки податків і внесків із заробітної плати або нарахування на нею станом на 2025 рік: єдиний соціальний внесок (ЄСВ) – 22% від нарахованої заробітної плати (за рахунок роботодавця) [4], податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) – 18% від оподатковуваного доходу, військовий збір – 5% від оподатковуваного доходу [5].

Відображення у фінансовій звітності відбувається у: формі №2 «Звіт про фінансові результати» – витрати на оплату праці відображаються у складі операційних витрат (рядки 2130, 2180), Балансі (форма №1) – заборгованість перед працівниками та бюджетом показується у складі поточних зобов’язань (рядки 1615, 1620) [6].

Податкова звітність із заробітної плати включає в себе подачу податкового розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податків - фізичних осіб, і сум утриманого з них ПДФО та військового збору, а також сум нарахованого єдиного внеску.

Метою контролю є забезпечення достовірності нарахувань і виплат заробітної плати, запобігання порушенням трудового та податкового законодавства, мінімізація ризиків шахрайства.

Основні завдання контролю є: перевірка правильності ведення табелів обліку робочого часу; контроль за відповідністю посадових окладів штатному розпису; перевірка правильності нарахувань премій, надбавок, відпускних; перевірка коректності утримань ПДФО, військового збору, ЄСВ; контроль своєчасності виплати заробітної плати та сплати податків; перевірка правильності відображення у фінансовому та податковому обліку.

Типові помилки, виявлені під час перевірки є: невідповідність окладів штатному розпису; порушення строків виплати заробітної плати; неправильне визначення бази нарахування ЄСВ, ПДФО, військового збору; помилки у розрахунку середньої зарплати при відпустках і лікарняних; відсутність підписів у первинних документах; невірна кореспонденція рахунків; несвоєчасне подання податкової звітності.

Отже, система обліку та внутрішнього контролю нарахування заробітної плати має забезпечувати прозорість, достовірність та законність усіх розрахункових операцій. Впровадження ефективного внутрішнього контролю мінімізує ризики порушень законодавства, відображати правдивість фінансової звітності підприємства та сприяє економічному розвитку.

Список використаної літератури

1. Макаренко А. П., Меліхова Т. О., Подмешальська Ю. В., Чакалова Н. С. Теорія бухгалтерського обліку : навчальний посібник. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2022. 516 с.

2. Кодекс законів про працю України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text (дата звернення: 21.10.2025)

3. Закон України «Про оплату праці» №108/95-ВР від 24.03.1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 21.10.2025)

4. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» №2464-VI від 08.07.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text (дата звернення: 21.10.2025)

5. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text (дата звернення: 21.10.2025)

6. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 № 73. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text (дата звернення: 21.10.2025)

7. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» № 20 від 31.01.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00#Text (дата звернення: 21.10.2025)

8. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» № 318 від 31.12.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text (дата звернення: 21.10.2025)

9. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку 26 «Виплати працівникам» від 28.10.2003 № 601. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1025-03#Text (дата звернення: 21.10.2025)

10. Інструкція зі статистики заробітної плати №5 від 13.01.2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0114-04#Text (дата звернення: 21.10.2025)

11. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку обчислення середньої заробітної плати» №100 від 08.02.1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100-95-%D0%BF#Text (дата звернення: 21.10.2025)

Гуцул Інна Анатоліївна
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи,
страхування та фондового ринку
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Палига Анастасія В'ячеславівна
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький, Україна

БЕЗПЕКА ТРАНЗАКЦІЙ У ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМАХ: ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА НАЦІОНАЛЬНІ РІШЕННЯ

При аналізі безпеки транзакцій, потрібно диференціювати загальні проблеми, з якими стикаються платіжні системи, та визначити природу цих викликів. Глобальні загрози, такі як технологічні атаки, що включають шкідливе програмне забезпечення, кібератаки та експлуатацію вразливостей API, є універсальними. До них додаються людсько-орієнтовані атаки, зокрема соціальна інженерія у формі фішингу, внутрішні загрози, пов'язані з недбалістю чи зловмисними діями персоналу. Ключовий аспект полягає в тому, що деякі з цих проблем, наприклад слабка автентифікація клієнта чи наявність відомих технологічних вразливостей, є керованими ризиками, які ефективно вирішуються шляхом впровадження регуляторних мандатів. Натомість, такі загрози, як соціальна інженерія, атаки нульового дня або організовані державні кібератаки, не можуть бути «вирішені» остаточно і вимагають постійної мітигації через проактивний моніторинг та розбудову національних систем кібер-резильєнтності.

Поглиблений аналіз європейської та української моделей забезпечення безпеки транзакцій демонструє відмінності у операційних пріоритетах, навіть за умови спільного базового регуляторного фундаменту. Модель

Європейського Союзу є децентралізованою, орієнтованою на ринок та пріоритетний захист прав споживачів. Вона базується на трьох нормативних стовпах. Фундаментом виступає Друга платіжна директива Європейського Союзу, яка через запровадження обов'язкової посиленої автентифікації клієнта змусила ринок імплементувати мультифакторні рішення, радикально знизивши рівень карткового шахрайства. Цей мандат доповнюється Загальним регламентом про захист даних, який опосередковано посилює безпеку, створюючи значні фінансові ризики за витік персональних даних та стимулюючи інвестиції у технології шифрування і токенізації.

Новітній Регламент про цифрову операційну стійкість DORA завершує цю архітектуру, переносячи фокус з простого захисту на комплексну операційну стійкість. DORA вимагає від фінансових установ не лише планів захисту, але й детальних планів відновлення, регулярного поглибленого тестування на проникнення та, що критично, запроваджує нагляд за сторонніми постачальниками ІКТ, зокрема хмарними провайдерами, визнаючи їх системний ризик. Роль загальноєвропейських органів залишається переважно стратегічною та методологічною, а не операційною [1].

Водночас, на глобальному рівні архітектура безпеки платіжних систем продовжує зазнавати трансформацій під впливом технологічних інновацій та зростаючої інтернаціоналізації фінансових потоків. В останні роки ринок транскордонних платежів зазнав суттєвих змін завдяки появі цифрових гаманців, розвитку рішень на базі блокчейн-технологій і поширенню систем миттєвих платежів (real-time payments). Ці інновації сприяють підвищенню швидкості, зручності та прозорості операцій, проте одночасно створюють нові ризики для безпеки транзакцій, пов’язані з відсутністю єдиних стандартів верифікації користувачів, різним рівнем технологічного захисту та нерівномірністю регуляторних вимог у різних юрисдикціях.

Різноманітність нормативно-правових режимів суттєво ускладнює боротьбу з фінансовими злочинами, зокрема з відмиванням коштів та шахрайством у сфері електронних платежів. Тому міжнародні організації, такі

як FATF, SWIFT та ISO, посилюють координацію зусиль щодо уніфікації підходів до кіберзахисту і забезпечення прозорості транскордонних операцій. Водночас розвиток глобальних фінтех-рішень створює передумови для формування єдиного кіберпростору фінансових послуг, у якому безпека транзакцій дедалі більше залежить від спільних стандартів обміну даними, систем багаторівневої автентифікації та технологій штучного інтелекту, що використовуються для виявлення аномалій у платіжних потоках.

Загалом, зростання глобалізації, розвиток електронної комерції та цифрових валют, а також поширення фінансової інклюзії стимулюють динамічний розвиток ринку транскордонних платежів. Бізнеси, особливо малі та середні, активно використовують цифрові платіжні рішення для розширення своєї діяльності за кордоном, а трудові мігранти сприяють зростанню обсягів грошових переказів у країни, що розвиваються. У майбутньому очікується, що цифрові валюти центральних банків (CBDC) та стейблкоїни здатні докорінно змінити структуру міжнародних розрахунків, забезпечуючи вищу швидкість, нижчі комісії та зниження залежності від посередників традиційної банківської системи.

Структура ринку транскордонних платежів за регіонами у 2024 році наведена на рис. 1. Як видно з рисунка, Північна Америка зберігає позиції лідера, охоплюючи 35% глобального ринку транскордонних платежів, що зумовлено високим рівнем цифровізації фінансових послуг, розвиненою інфраструктурою електронної комерції та широким використанням цифрових методів оплати. Азіатсько-Тихоокеанський регіон посідає друге місце (26%), демонструючи стабільне зростання за рахунок активного розвитку мобільних фінансових технологій, державних програм фінансової інклюзії та розширення міжбанківських платіжних мереж.

Європейський ринок займає 22% світових транскордонних операцій, зберігаючи стійку динаміку завдяки впровадженню ініціативи SEPA, регуляторним вимогам PSD2 та посиленню норм кібербезпеки в межах регламенту DORA. Натомість Латинська Америка та Близький Схід з Африкою

залишаються відносно меншими сегментами (відповідно 9% та 8%), проте саме вони демонструють найвищі темпи зростання завдяки поширенню фінтех-сервісів і мобільних платіжних рішень, які підвищують доступність фінансових послуг для населення.

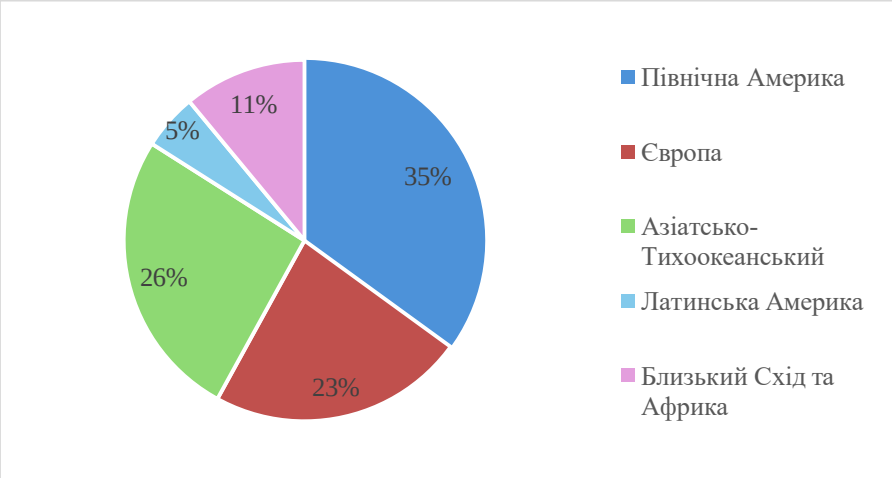

Рис. 1. Структура ринку транскордонних платежів за регіонами за 2024 р.

Джерело: створено автором за даними [2]

Натомість українська модель, хоча й активно гармонізується з європейською, зокрема через імплементацію аналога SCA у Законі «Про платіжні послуги», функціонує в абсолютно іншому операційному контексті, зумовленому війною. Це унікальний гібрид європейських регуляцій та жорсткої, централізованої системи кібероборони. Фінансова безпека ринку цінних паперів в умовах війни набуває особливої уваги через підвищену нестабільність і невизначеність економічного середовища [3]. Національний банк України виступає як регулятор, підкріплюючи закон специфічними постановами, що вимагають від банків впровадження комплексних систем управління інформаційною безпекою, планів безперервності діяльності та управління ризиками IT-аутсорсингу.

Проте, ключова відмінність України полягає не в нормативах, а в операційній моделі, центром якої є галузевий центр реагування CSIRT-NBU [1]. На відміну від стратегічної ролі ENISA, CSIRT-NBU функціонує як

високотехнологічний командний центр. Він веде проактивний моніторинг загроз у режимі 24/7, самостійно виявляючи фішингові ресурси та витоки даних, та забезпечує миттєвий обмін технічними індикаторами компрометації між усіма учасниками ринку. У випадку масштабної атаки, CSIRT-NBU бере на себе функцію координаційного штабу, допомагаючи банку в реагуванні на інцидент.

Отже, якщо в ЄС банк несе відповідальність за виконання регуляцій у ринковому середовищі, то в Україні банк існує у тісній оперативній синергії з НБУ, який виступає не лише наглядачем, але й активним захисником периметра всієї фінансової системи. Безпека електронних платежів є критичним аспектом сучасної фінансової системи, що гарантує захист користувачів від шахрайства, крадіжки даних та несанкціонованого доступу до їх фінансових коштів).

Список використаної літератури

1. Гунарі М., Стергіопулос, Г., Піпірос, К. та ін. Гармонізація відкритого банкінгу в Європейському Союзі: аналіз відповідності PSD2 та взаємозв'язку з рамками та стандартами кібербезпеки. Int. Cybersecur. Law Rev. 5. С. 79–120 2024. DOI: https://doi.org/10.1365/s43439-023-00108-8

2. Cross-Border Payment Market: Trends & Outlook | Scalefocus. Scalefocus. URL: https://www.scalefocus.com/blog/understanding-the-cross-border-payment-market-trends-challenges-and-future-outlook (дата звернення: 07.11.2025).

3. Гуцул І. А. Вплив функціонування фондового ринку на забезпечення стабільності фінансової системи держави. Актуальні питання економічних наук. №12. 2025. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.15645844

Гора Альона Валеріївна
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та управління персоналом,
Центральноукраїнський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
Кропивницький, Україна

ЗАЙНЯТІСТЬ МОЛОДІ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ВИКЛИКИ, ТРАНСФОРМАЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Сучасний етап розвитку України характеризується глибокою трансформацією економіки, зумовленою повномасштабною війною, структурними змінами ринку праці, активною трудовою міграцією та викликами цифровізації. Молодь як найбільш мобільна, адаптивна і водночас вразлива категорія населення опинилася у центрі цих процесів. Від того, які можливості державна політика, бізнес-середовище та освітні інституції створять для молодих людей, залежатиме відтворення людського капіталу, інноваційна динаміка та післявоєнне відновлення країни.

Метою дослідження є системний аналіз тенденцій зайнятості молоді в Україні у 2020–2025 роках, виявлення ключових проблем, оцінка динаміки рівня оплати праці та масштабів міграції, а також формування комплексу рекомендацій для держави, громад та бізнесу щодо підвищення конкурентоспроможності молоді на ринку праці.

Молодь (вікова група 15–34 роки) розглядається як стратегічний соціально-економічний ресурс країни. Особливостями молодіжного сегменту ринку праці є: висока мобільність; здатність до швидкої адаптації до технологічних і структурних змін; підвищена чутливість до економічних криз; залежність від доступності освіти, стажування та програм першого робочого місця. Методологічно дослідження базується на аналізі даних Держстату, НБУ, Міжнародної організації праці, Євростату, українських аналітичних центрів у 2020–2025 роках.

Повномасштабна військова агресія Російської Федерації проти України у 2022 році стала каталізатором істотних змін на українському ринку праці. У перший рік війни роботодавці суттєво знизили інтенсивність найму персоналу, але вже до 2024 року ситуація кардинально змінилася. Попит на працівників повернувся до рівня, близького до довоєнного, а у західних регіонах країни навіть перевищив показники початку 2022 року. Це насамперед спричинило різкі структурні зрушення, а саме: зниження економічної активності у регіонах бойових дій; переміщення значної частини молоді в інші регіони або за кордон; збільшення частки дистанційної та гібридної роботи; посилення конкуренції за робочі місця, зокрема у сферах IT, освіти, адміністративного управління, маркетингу; дефіцит кадрів у виробництві, транспорті, будівництві та агросекторі.

Станом на 1 січня 2022 року в Україні проживали 9,97 мільйона молодих людей віком від 14 до 35 років, що складало 24,3% від загальної чисельності постійного населення країни. Серед цього населення частка чоловіків становила 51,3% (приблизно 5,11 мільйона осіб), а жінок – 48,7% (близько 4,86 мільйона). У 2024 році кількість молоді скоротилася до 7 мільйонів осіб. Згідно з прогнозами, до 2030 року чисельність цієї вікової групи може знизитись до 5 мільйонів. Основними причинами такого скорочення є наслідки війни: людські втрати, міграція та зменшення рівня народжуваності.

Соціологічне опитування, проведене Gradus Research та Advanter Group у травні 2024 року, показало, що 83% української молоді прагнуть виїхати за кордон. Серед них 79% становлять особи віком від 18 до 24 років і 85% – віком від 25 до 34 років [5].

Рівень безробіття (за методологією МОП) у 2021 році становив 9,9% робочої сили. Серед молоді віком до 25 років рівень безробіття був майже вдвічі більшим – 19,1%. Станом на 1 жовтня 2022 р. рівень безробіття серед молоді віком до 35 років становив 24%, із них 48% це люди з вищою освітою, 2,8 тис. осіб, 1% – випускники ВНЗ.

Загалом на одне робоче місце претендувало 9 безробітних (на 1 жовтня 2021 р. – 4 особи) [6].

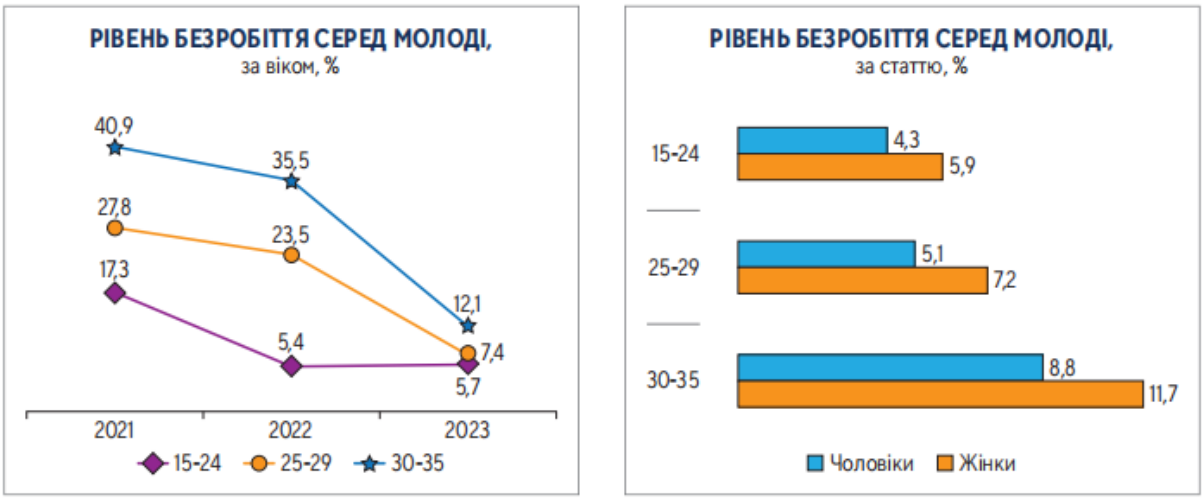

До початку повномасштабного вторгнення ринок праці відзначався стабільним зростанням вакансій та підвищенням рівня зайнятості. Однак з початком військових дій ситуація змінилася, що спричинило різке скорочення кількості доступних робочих місць. За даними сайту Work.ua, кількість вакансій у 2024 р. зменшилася майже вдвічі – до 52 тис. порівняно з 2023 р., а на Rabota.ua ця цифра ще нижча – 42,8 тис. [6].

Наведена статистика не повною мірою відображає реальну ситуацію з безробіттям у країні. Вона не враховує осіб, які проживають на тимчасово окупованих територіях, внутрішньо переміщених та зовнішніх мігрантів, які не здійснюють активного пошуку роботи, а також тих, хто перебуває у неоплачуваних відпустках. Крім цього, значна частина безробітних залишається незареєстрованою у Державній службі зайнятості через різні обставини, зокрема через ухилення від призову до лав ЗСУ, втрату мотивації до праці чи небажання виконувати суспільно корисні роботи.

Варто зазначити, що рівень безробіття серед молоді в Україні традиційно варіюється залежно від віку, статі та місця проживання. Безробіття серед молодих жінок зазвичай є вищим порівняно з їх ровесниками-чоловіками. Це пов’язано з нижчим рівнем економічної активності жінок та наявністю стереотипів щодо так званих «жіночих» професій, які обмежують доступ до

краще оплачуваних і престижніших посад. Незважаючи на скасування гендерного поділу професій у 2017 році, усталене уявлення про «чоловічу» та «жіночу» роботу досі залишається актуальним.

Війна значною мірою вплинула на зміну ролі жінок на ринку праці. Через нестачу робочої сили компанії дедалі активніше залучають жінок до виконання завдань, які тривалий час вважалися виключно «чоловічими». Протягом років конфлікту кількість жінок, зайнятих у будівництві, видобувній промисловості, Збройних Силах України, а також у підприємницькій діяльності, помітно зросла. Ситуація на ринку праці серед молоді залишається складною.

Станом на початок 2023 року рівень безробіття серед молодих людей перевищував середні показники в країні, коливаючись між 20 і 25 % залежно від часу та регіону. Це явище пояснюється складністю у пошуку першої роботи, недостатнім професійним досвідом і обмеженим вибором вакансій.

Особливо високі показники безробіття спостерігалися серед вікової групи 15–19 років, яка лише розпочинає свою кар'єру. У категорії 20–24 років ситуація трохи покращується, але рівень безробіття і тут залишається значно вищим порівняно з іншими віковими групами [5].

У великих містах та обласних центрах молодь має ширший доступ до робочих місць завдяки розвиненій інфраструктурі. Тут популярними сферами працевлаштування є послуги, технології та торгівля, а також виграє наявність численних навчальних закладів, які пропонують спеціалізовану освіту. Проте у сільській місцевості та невеликих містечках рівень безробіття серед молоді традиційно залишається високим через обмежену кількість робочих місць та недостатньо розвинену інфраструктуру.

Водночас, за даними дослідження аналітичного центру CEDOS, близько 2 мільйонів молодих людей уже залишили Україну через повномасштабне вторгнення. Попри це, 76% із них висловлюють готовність повернутися до країни після завершення війни. Очевидно, що такий відтік молоді матиме довготривалий вплив на соціально-економічний розвиток України та відчутно позначиться на функціонуванні ринку праці.

Особливості впливу війни на працевлаштування молоді та модифікація вимог до досвіду роботи висвітлені у роз'ясненнях, наданих Державною службою зайнятості України (ДСЗ).

Як засвідчують дані ДСЗ, основною проблемою на сучасному етапі є не дефіцит вакансій, а критичний кадровий брак. Чинники, такі як мобілізація, вимушена міграція та зміна кар'єрних пріоритетів, значно зменшили чисельність працездатного населення. Проте це зумовило виникнення нових можливостей для молоді [7].

Одним із позитивних наслідків зазначених змін стало пом'якшення вимог роботодавців щодо професійного досвіду працівників. Якщо раніше молодим спеціалістам нерідко було складно отримати роботу через відсутність практичного стажу, у 2024 році багато роботодавців почали надавати перевагу навчанням і адаптаціям молодих фахівців без значного досвіду безпосередньо на робочому місці.

Статистика свідчить, що у 2024 році послугами служби зайнятості скористалися 152 тисячі осіб віком до 35 років, що складає 26% від загальної кількості пошукачів роботи. За її сприянням нове місце працевлаштування знайшли 64 тисячі молодих громадян, що перевищило показники 2023 року на 7 тисяч осіб.

Щоб підтримати процеси працевлаштування молоді, держава запровадила стимули для бізнесу у вигляді грошових компенсацій. Зокрема, роботодавцям пропонується компенсація у розмірі 50% мінімальної заробітної плати за зайнятість молодих спеціалістів. У рамках цієї ініціативи протягом 2024 року було працевлаштовано майже 2 тисячі представників молодого покоління. Значна увага приділяється також підтримці підприємництва серед молоді.

У межах державної програми надання мікрогрантів близько 9 тисяч громадян віком до 35 років отримали фінансову підтримку на загальну суму 2 мільярди гривень, що дозволить створити понад 16 тисяч нових робочих місць.

Особливий акцент зроблено на підтримці ветеранів бойових дій, людей з інвалідністю внаслідок війни та їхніх родичів віком до 35 років. Для цієї

категорії виділено гранти на суму 185 мільйонів гривень, що сприятиме створенню 750 нових робочих місць.

Програми навчання і перекваліфікації для молоді реалізуються на систематичних засадах та дозволяють тисячам громадян опанувати нові професії або підвищити рівень професійних компетенцій. Ці заходи значно збільшують шанси на успішне працевлаштування.

Організація професійного навчання здійснюється як на замовлення роботодавців, так і для осіб, зацікавлених у започаткуванні власного бізнесу. Процес навчання може проходити в закладах освіти різних форм власності або в Центрах професійно-технічної освіти Державної служби зайнятості (ЦПТО ДСЗ). Ці спеціалізовані установи пропонують широкий спектр підготовки за понад 98 ліцензованими робітничими професіями та приблизно 400 освітніми програмами.

Також, активну молодіжну політику та молодіжну роботу, що сприяє активному кар'єрному розвитку молоді в нашій області формують: Молодіжна рада Кіровоградщини. А на рівні громад створено 40 молодіжних консультативно-дорадчих органів. А також в області діють 24 молодіжні центри і простори та Центр підтримки підприємництва Кропивницької міської ради.

Законом України №12298 про молодіжну політику офіційно закріплено, що молодь партнер, а не об'єкт. Молодь офіційно визнано повноцінним партнером у прийнятті державних рішень [2].

- запроваджено європейський механізм «Молодіжна гарантія» - шанс на навчання, роботу або власну справу для кожного [3].

- уперше законодавчо закріплено діяльність мобільних молодіжних центрів.

- молодіжні та дитячі організації отримують законне право на пільгову оренду майна.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про зайнятість населення» № 5067-VI від 05.07.2012 (в редакціях 2020-2024 рр.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17

2. Закон України «Про основні засади молодіжної політики» № 1414-IX від 27.04.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20

3. Кабінет Міністрів України. Україна фіналізує Національний план впровадження Молодіжної гарантії. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-finalizuie-natsionalnyi-plan-vprovadzhennia-molodizhnoi-harantii

4. Міністерство молоді та спорту України. «Майбутнє молоді: як працюватиме Молодіжна гарантія в Україні». 2023. URL: https://mms.gov.ua/news/maibutnie-molodi-v-ukraini-iak-pratsiuvatyme-molodizhna-harantiia

5. Міжнародна організація праці (ILO). «Молодіжна зайнятість в Україні в умовах війни: тенденції та виклики». Аналітичний звіт. Київ, 2023. URL:https://www.ilo.org/budapest/whats-new/WCMS_866053/lang--uk/index.htm

6. Разумков Центр. Молодіжна зайнятість в Україні: виклики та можливості розвитку. Аналітична доповідь. Київ, 2023. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2023_youth_employment_report.pdf

7. Робоча сила України у 2022–2023 роках: Статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ, 2023. URL: https://ukrstat.gov.ua

Гора Альона Валеріївна
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та управління персоналом,
Центральноукраїнський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

Гаць Христина Олегівна
здобувач вищої освіти ОС Бакалавр
зі спеціальності 073 Менеджмент,
Центральноукраїнський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
м. Кропивницький, Україна

РОЛЬ МОЛОДІ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ КОМПАНІЯХ

У XXI столітті бізнес-середовище швидко трансформується під впливом цифровізації, глобалізації та змін соціальних цінностей. Одним із визначальних чинників розвитку сучасних компаній стає організаційна відповідальність — система цінностей, норм і практик, спрямованих на етичну взаємодію зі стейкголдерами, піклування про персонал, розвиток громади та екологічну сталість. Особливе місце в цьому процесі посідає молодь, яка вступає до трудових колективів з новими поглядами на роботу, взаємодію, менеджмент і соціальну відповідальність. Молоде покоління співробітників стає рушійною силою інновацій, носієм сучасних соціальних і культурних практик та каталізатором змін у корпоративних структурах.

У науковій літературі дедалі більше уваги приділяється впливу молодих працівників на корпоративну культуру, проте роль молоді саме у формуванні культури організаційної відповідальності розкрито недостатньо. Актуальність теми підсилюється зміною поколінь на ринку праці: покоління Z та молоді представники покоління Y демонструють інші підходи до роботи, інші очікування від роботодавця та іншу систему цінностей, порівняно з попередніми поколіннями. Для них важливими стають не лише матеріальна винагорода, а й можливість впливати на суспільні та екологічні зміни,

працювати в етичному середовищі, брати участь у волонтерських чи соціальних ініціативах, підтримувати інклюзивність і справедливість у компанії [1].

1. Теоретичні засади організаційної відповідальності

Поняття організаційної відповідальності охоплює три ключові площини:

1. Соціальна відповідальність — дотримання стандартів етичної поведінки щодо працівників, споживачів, громади.

2. Екологічна відповідальність — бережливе ставлення до ресурсів, скорочення відходів, впровадження екологічних практик.

3. Економічна відповідальність — чесність, прозорість, дотримання законодавства та принципів сталого розвитку.

Організаційна культура відповідальності формується під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів: цінностей керівництва, норм корпоративної поведінки, системи комунікацій, HR-політики, соціальних очікувань працівників. Молодь як окрема соціально-професійна група є одним із найбільш динамічних факторів впливу.

2. Молодь як носій нових цінностей у корпоративному середовищі

Поведінка молодих працівників у сучасних компаніях характеризується декількома стійкими особливостями:

— Прагнення до відкритості та прозорості. Молоді фахівці очікують від роботодавців зрозумілої комунікації, чесності та можливості висловлювати власну думку без страху санкцій.

— Значущість соціальних і екологічних аспектів. Згідно з дослідженнями міжнародних HR-агенцій, понад 70 % молодих співробітників вважають екологічну відповідальність компанії важливим критерієм працевлаштування.

— Цінність самореалізації. Молодь вище оцінює можливості для розвитку, навчання, участі в ініціативах, які мають соціальну користь.

— Неготовність миритися з токсичною культурою. Покоління Z більше схильне відмовлятися від роботи у компаніях, де є прояви дискримінації, упереджень чи неетичних практик.

Такі установки формують нові очікування до корпоративної культури та стимулюють компанії адаптувати свої підходи до управління персоналом [2].

Шляхи впливу молоді на формування культури організаційної відповідальності:

1) Участь у внутрішніх ініціативах і проєктах. Молоді працівники часто долучаються до: волонтерства, екологічних акцій, внутрішніх навчальних програм, ініціатив з інклюзії та рівних можливостей.

Такі активності не лише підвищують соціальний імідж компанії, а й формують відповідні стандарти поведінки серед колег.

2) Поширення нових способів мислення. Молодь привносить сучасне бачення: цифровізації процесів, відкритих комунікацій, горизонтальних форм взаємодії, відповідального лідерства.

У багатьох компаніях молоді співробітники стають каталізаторами змін через активне використання IT-рішень, поширення культури зворотного зв’язку, ініціювання нестандартних способів вирішення проблем.

3) Формування позитивного соціального іміджу компанії

Коли молодь бере участь у проєктах соціальної відповідальності, це підсилює маркетинг роботодавця. На ринку праці компанії з репутацією відповідального бізнесу мають переваги, а молоді працівники стають «послами бренду». Їхнє включення у медіакомунікації компанії, участь у форумах, виставках та соціальних заходах сприяє зміцненню довіри до бренду.

4) Генерація інновацій

Інновації часто народжуються саме всередині молодіжних команд: нові технологічні рішення, підходи до сервісу, автоматизація процесів, економія ресурсів. Молодь схильна ставити запитання, сумніватися у старих підходах і шукати більш ефективні та етичні моделі роботи.

Практичні приклади реалізації молодіжних ініціатив

1) Корпоративні екологічні програми

У великих компаніях молодь активно долучається до: сортування відходів, ініціатив з економії електроенергії, «зелених офісів», кампаній із висадки дерев та екоосвіти.

Деякі компанії запускають внутрішні конкурси екоінновацій, де саме молоді фахівці пропонують дієві рішення.

2) Програми наставництва та лідерства. Молодь бере участь у програмах: молодіжного врядування, корпоративного менторства, «майстерень відповідального лідерства». Такі програми дозволяють молодим співробітникам ставати активними учасниками стратегічних змін.

3) Волонтерські ініціативи: допомога громадам, благодійні збори, участь у гуманітарних проектах, соціальні кампанії для дітей, молоді та людей похилого віку. Це розширює межі організаційної відповідальності компанії за рамки бізнес-процесів [3].

Попри активність молоді, існують бар'єри, які знижують ефективність її впливу:

— Консервативність керівництва. Не всі компанії готові приймати ідеї молодих співробітників або залучати їх до ухвалення рішень.

— Брак досвіду та компетентностей у молоді. Молоді спеціалісти інколи недооцінюють складність управлінських процесів або мають недостатній рівень навичок.

— Низька сформованість корпоративної культури загалом. Якщо в компанії немає системних практик відповідальності, молодь не може впливати ефективно.

— Перевантаженість основними робочими завданнями. Працівники-початківці часто мають високе навантаження і не можуть приділяти час внутрішнім ініціативам [4].

Завдання менеджменту — створити умови для максимального використання потенціалу молоді.

Механізми залучення молоді до формування культури відповідальності

1. Створення молодіжних рад і робочих груп. Такі структури дають можливість: висловлювати свої ідеї, брати участь у розробці політик, ініціювати соціальні і екологічні проєкти.

2. Розвиток корпоративного навчання. Навчання відповідальному лідерству, етиці бізнесу, комунікації, командній взаємодії сприяє тому, що молодь усвідомлено формує культуру відповідальності.

3. Заохочення волонтерства. Компанії можуть запроваджувати: відпустки для волонтерів, фінансування внутрішніх проєктів, гранти на соціальні ініціативи працівників.

4. Програми обміну досвідом. Внутрішня мобільність, участь у міжвіддільних проєктах, стажування на різних позиціях сприяють розумінню молоддю широкого контексту організаційної культури.

5. Прозора система комунікацій. Коли молодь має доступ до інформації, може ставити питання та брати участь у зворотному зв'язку, формування відповідальної культури стає процесом співпраці [5].

Залучення молоді до культури організаційної відповідальності має такі довгострокові наслідки: підвищення рівня довіри всередині колективу; покращення іміджу роботодавця; зростання інноваційної активності; підвищення лояльності персоналу; покращення взаємодії з громадою; формування сталих моделей розвитку компанії.

Отже, молодь відіграє ключову роль у формуванні культури організаційної відповідальності в сучасних компаніях. Її активна позиція, цінності відкритості, екологічної свідомості, соціальної справедливості та інноваційності сприяють переосмисленню традиційних управлінських практик і побудові нового типу корпоративної культури — сучасної, етичної та орієнтованої на розвиток суспільства [6].

Сучасні компанії, які прагнуть залишатися конкурентоспроможними, повинні не лише адаптуватися до потреб молодих співробітників, але й активно залучати їх до процесів ухвалення рішень, розробки політик соціальної відповідальності та реалізації проєктів. Інвестування в молодь — це

стратегічний ресурс, який формує майбутнє організацій і забезпечує їх сталий розвиток на багато років наперед.

Список використаної літератури

1. Всеукраїнська асоціація молодіжних центрів. Дослідження потреб молодіжних центрів. 2023. URL: https://auyc.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/1680a8e55a.pdf

2. Каталог кращих практик молодіжної роботи в Україні. 2024. URL: https://youth-worker.org.ua/wp-content/uploads/2024/06/smoll-kataloh-1.pdf

3. Міністерство молоді та спорту України. Вплив війни на молодь в Україні. 2023. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/2023/Socdoslidjenja/Вплив%20війни%20на%20молодь.pdf

4. Міністерство молоді та спорту України. Стратегічні напрями. 2025. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/uploads/public/67f/652/2d3/67f6522d378e5536073308.pdf

5. Національне агентство з питань державної служби. Посібник з формування організаційної культури. 2023. URL: https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/human%20resourses/Посібник_з_формування_організаційної_культури_1.pdf

6. Чупріна М.О. Корпоративна соціальна відповідальність: конспект лекцій. КПІ, 2023. URL: https://ela.kpi.ua/bitstreams/0083f4a7-2adf-464f-9bc8-557f609fa11d/download

Калінін Андрій Миколайович
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки та управління персоналом,
Центральноукраїнський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

Поліщук Володимир Володимирович
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та управління персоналом,
Центральноукраїнський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

Романенко Максим Сергійович
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Центральноукраїнський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
м. Кропивницький, Україна

ТРАВМОІНФОРМОВАНИЙ ОНБОРДИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДТРИМКИ ПЕРСОНАЛУ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

Кризові умови функціонування сучасних організацій, спричинені війною, економічною нестабільністю, масовим внутрішнім переміщенням населення, цифровою трансформацією та зростанням психоемоційного навантаження, актуалізують необхідність переосмислення управління людськими ресурсами. За таких обставин процес адаптації нових працівників набуває не лише організаційного, а й соціально-психологічного значення.

Традиційні підходи до онбордингу, які зосереджуються переважно на ознайомленні з посадовими обов'язками, внутрішніми регламентами та корпоративними політиками, часто виявляються недостатніми для працівників, які мають досвід травматичних подій. Саме тому дедалі більшої актуальності набуває травмоінформований підхід (від англ. «Trauma-Informed Approach») до онбордингу, що ґрунтується на принципах безпеки, довіри, підтримки, співпраці, можливості вибору та культурної чутливості [1; 2]. У цьому контексті онбординг розглядається не як формальна HR-процедура, а як елемент організаційної стійкості та відповідального лідерства.

Перехід від традиційного до травмоінформованого онбордингу зумовлений низкою системних проблем, які проявляються в кризових умовах. По-перше, високий рівень невизначеності щодо стабільності роботи, графіка та майбутніх перспектив посилює тривожність нових працівників і знижує їхню здатність до ефективного навчання. По-друге, поширеними є ризики ретравматизації, коли жорсткі управлінські практики, публічна критика або постійний режим «терміновості» відтворюють для працівника відчуття загрози чи безпорадності [3].

По-третє, у багатьох організаціях спостерігається дисбаланс між вимогами до працівника та наявними ресурсами підтримки. Відповідно до моделі Job Demands-Resources (JD-R), надмірні вимоги за відсутності достатніх ресурсів призводять до емоційного виснаження, зниження залученості та зростання плинності кадрів [4]. У сукупності ці чинники формують потребу в системному підході до адаптації персоналу, здатному враховувати психологічний стан працівників.

В українському контексті окремі елементи травмоінформованого підходу вже інтегруються в практики управління персоналом. Так, компанія Nova Post у публічних повідомленнях неодноразово акцентувала увагу на наданні психологічної, медичної та фінансової підтримки працівникам, які постраждали внаслідок бойових дій, що сприяє формуванню довіри та відчуття безпеки в організації [5].

Компанія SoftServe реалізує програми підтримки ветеранів і співробітників, які повертаються до професійної діяльності після служби або вимушеної перерви, поєднуючи психологічний супровід, наставництво та гнучкі умови адаптації [6; 7]. Подібні практики створюють підґрунтя для індивідуалізованого онбордингу з урахуванням життєвого досвіду працівників.

Серед міжнародних компаній варто відзначити Unilever та Deloitte, які впроваджують комплексні програми ментального добробуту й навчають керівників принципам підтримувальної взаємодії з персоналом [8; 9]. У межах онбордингу це реалізується через прозору комунікацію, доступ до ресурсів психологічної підтримки та зниження стигматизації звернення по допомогу. Для систематизації зазначених підходів нами пропонується модель травмоінформованого онбордингу, орієнтована на перші 90 днів роботи працівника (табл. 1).

Таблиця 1

Модель травмоінформованого онбордингу в кризових умовах

Етап	Ризики для новачка в кризі	Trauma-informed інструменти (що робимо)	Відповідальні	KPI/метрики
Preboarding (до 1 дня)	невизначеність, тривога, дефіцит ресурсів	«Лист передбачуваності»: план 1-го дня, контакти, FAQ; коротке відео «як у нас влаштовано»; опція вибору часу/формату першої зустрічі (онлайн/офлайн)	HR + керівник	% завершення preboarding; готовність робочого місця; Net Promoter Score (NPS) після 1-го дня
1 тиждень	перевантаження інформацією, страх помилки	«Дозована інформація»: 3-5 пріоритетів; правила безпеки комунікації («можна перепитувати», «помилки – частина навчання»); buddy/наставник (peer support)	керівник + buddy / наставник	Time-to-first-task; кількість уточнень (норма); самозвіт стресу (шкала 1-10)
2–4 тижні	соціальна ізоляція (особливо дистанційно), втрата мотивації	регулярні 1:1 (структура: безпека→ясність→вибір); «карта ресурсів» (канали підтримки, EAP/психолог); домовленості про межі та робочий ритм	керівник + HRBP	eNPS/залученість; відвідуваність 1:1; % виконання плану навчання
2–3 місяці (60–90 днів)	вигорання через demands>resources; розчарування очікувань	ревізія ролі та навантаження; корекція цілей; навчання менеджера «підтримувальній розмові» (без стигми); опція гнучкості/адаптацій	керівник + HR	retention 90 днів; продуктивність (план/факт); якість (помилки / переробки)

Джерело: *розроблено авторами за даними [1; 2; 3-5; 10; 11]*

Запропонована модель травмоінформованого онбордингу ґрунтується на поєднанні принципів травмоінформованого підходу, розроблених SAMHSA [1; 2], та положень моделі Job Demands-Resources (JD-R) [4], що забезпечує її теоретичну цілісність і прикладну доцільність. Принципи травмоінформованості визначають, яким чином організація вибудовує взаємодію з новим працівником, акцентуючи увагу на безпеці, довірі, підтримці, співпраці, наданні голосу та можливості вибору, а також культурній чутливості. У процесі онбордингу це реалізується через передбачуваність процедур, прозорі правила, створення безпечного простору для запитань без страху осуду та залучення новачка до узгодження темпу адаптації.

Водночас модель JD-R пояснює, чому саме такий підхід є ефективним у кризових умовах: за різкого зростання робочих вимог, зумовленого нестабільністю, дефіцитом кадрів і постійними змінами, процес онбордингу не повинен додатково підсилювати навантаження, а має бути спрямований на оперативне розширення ресурсів працівника. До таких ресурсів належать підтримка безпосереднього керівника, наставництво, чіткість ролі, доступ до навчання та контроль інтенсивності робочого темпу [4]. Ключовою перевагою запропонованої моделі є саме поступове нарощування вимог паралельно з розширенням ресурсів підтримки, що дозволяє мінімізувати ризики емоційного виснаження та дезадаптації.

Центральну роль у реалізації моделі відіграє безпосередній керівник, який виступає не лише координатором робочих завдань, а й провідником підтримувальної управлінської поведінки. Через передбачуваність очікувань, регулярний зворотний зв’язок і визнання індивідуальних потреб працівника керівник формує відчуття психологічної безпеки, що є базовою умовою ефективної адаптації та довгострокової залученості персоналу [3; 9].

Очікуваний ефект від упровадження запропонованої моделі полягає у комплексному підвищенні ефективності процесу адаптації персоналу. Зокрема, передбачається зниження рівня раннього відтоку працівників у перші 90 днів роботи, скорочення часу до досягнення стабільної продуктивності (time-to-productivity), а також зменшення кількості помилок, зумовлених інформаційним і емоційним перевантаженням. Водночас реалізація моделі сприяє підвищенню рівня психологічної безпеки, зміцненню довіри до безпосереднього керівника та організації в цілому, що є передумовою довгострокової залученості персоналу [1; 3].

Отже, аналіз теоретичних підходів, практик українських і міжнародних підприємств, а також запропонованої моделі травмоінформованого онбордингу засвідчує, що процес адаптації персоналу в кризових умовах потребує системного переосмислення. Онбординг у сучасних організаціях дедалі більше виходить за межі формального введення в посаду і трансформується в комплексний інструмент підтримки, стабілізації та відновлення працездатності працівників. Саме в цьому контексті травмоінформований підхід виступає не

окремою HR-ініціативою, а складовою організаційної культури, орієнтованої на людину, безпеку та довгострокову стійкість.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що в умовах кризових трансформацій онбординг персоналу набуває стратегічного значення для забезпечення організаційної стабільності та збереження людського капіталу. Травмоінформований онбординг дозволяє врахувати психологічний стан нових працівників, мінімізувати ризики ретравматизації та створити безпечне, передбачуване й підтримувальне робоче середовище з перших днів роботи. Інтеграція принципів безпеки, довіри, підтримки та вибору в процес адаптації сприяє зниженню емоційного виснаження, підвищенню рівня залученості й формуванню стійких трудових відносин.

Практичний досвід українських та іноземних підприємств підтверджує доцільність впровадження травмоінформованих підходів у системи управління персоналом, особливо в період війни, економічної нестабільності та соціальних потрясінь. Запропонована модель травмоінформованого онбордингу демонструє можливість поєднання управлінських інструментів із психологічною підтримкою та може бути адаптована до різних галузей і масштабів організацій. У підсумку травмоінформований онбординг доцільно розглядати як ефективний інструмент підтримки персоналу, що сприяє підвищенню організаційної стійкості, якості управлінських рішень і довгострокової ефективності діяльності підприємств у кризових умовах.

Список використаної літератури

1. SAMHSA’s Concept of Trauma and Guidance for a Trauma-Informed Approach. Substance Abuse and Mental Health Services Administration. 2014. URL: https://www.health.ny.gov/health_care/medicaid/program/medicaid_health_homes/docs/samhsa_trauma_concept_paper.pdf (дата звернення: 20.11.2025)

2. Infographic: 6 Guiding Principles to a Trauma-informed Approach. SAMHSA (CDC). 21.02.2025. URL: https://stacks.cdc.gov/view/cdc/138924 (дата звернення: 20.11.2025)

3. Trauma-Informed Workplaces Toolkit. CTIPP. URL: https://transformation.ucsd.edu/_files/CTIPP---TI-Workplaces-Toolkit.pdf (дата звернення: 20.11.2025)

4. Bakker A. B., Demerouti E. The Job Demands–Resources model: state of the art. Journal of Managerial Psychology. 2007. Vol. 22(3). P. 309–328. https://doi.org/10.1108/02683940710733115 (дата звернення: 20.11.2025)

5. Нова пошта: повідомлення про підтримку постраждалих (медичну, психологічну, фінансову). 28.08.2025. URL: https://novaposhta.ua/en/news/sorting-depot-was-damaged/index.html (дата звернення: 20.11.2025)

6. SoftServe. Veterans at SoftServe (програма підтримки ветеранів). URL: https://www.softserveinc.com/en-us/corporate-social-responsibility/diversity-equity-and-inclusion (дата звернення: 20.11.2025)

7. SoftServe wins award for veterans program (включно з psychological support services). 05.12.2024. URL: https://www.softserveinc.com/en-us/news/softserve-wins-award-for-veterans-program (дата звернення: 20.11.2025)

8. Unilever. Employee wellbeing (mental health champions). Unilever. URL: https://www.unilever.com/working-at-unilever/employee-wellbeing/ (дата звернення: 20.11.2025)

9. Deloitte. Global mental health baseline (очікування щодо підтримки психічного здоров’я). Deloitte. 2021. URL: https://www.deloitte.com/middle-east/en/about/people/social-responsibility/global-mental-health.html (дата звернення: 23.12.2025).

10. Salesforce. Employee Health and Wellbeing (wellbeing breaks). Salesforce. URL: https://www.salesforce.com/resources/future-of-work/employee-health-and-wellbeing/ (дата звернення: 20.11.2025)

11. Choitz V. A Trauma-Informed Approach to Workforce. National Fund for Workforce Solutions. National Fund for Workforce Solutions. 2021. URL: https://nationalfund.org/wp-content/uploads/2021/04/A-Trauma-Informed-Approach-to-Workforce.pdf (дата звернення: 20.11.2025)

Квасній Зеновій Васильович
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту, економіки та туризму,
Львівський інститут МАУП

Захарків Іван Іванович
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Львівський інститут МАУП,
м. Львів, Україна

ВПЛИВ ВІЙНИ НА МОТИВАЦІЮ МОЛОДІ

Війна є одним із найпотужніших соціальних стресорів, який трансформує життєві орієнтири, поведінкові моделі та мотиваційні системи особистості. Молодь є найбільш чутливою суспільною групою, оскільки її психіка перебуває на етапі активного становлення, а професійні й життєві цілі ще формуються. Воєнні дії, загроза життю, вимушене переселення, руйнування соціальних зв'язків та зміна освітніх траєкторій суттєво впливають на те, як молоді люди бачать своє майбутнє, оцінюють власні можливості та визначають пріоритети.

Війна змушує молодь переосмислювати важливість базових потреб. На перший план виходять:

- безпека;
- стабільність;
- сімейна підтримка;
- емоційна рівновага.

Потреби самореалізації, кар'єрного зростання чи довгострокового планування часто відходять на другий план. Молоді люди змінюють життєві цілі на більш короткострокові та реалістичні - "вижити", "адаптуватися", "знайти ресурс для відновлення", "допомогти сім'ї", "бути корисним країні".

Для значної частини молоді війна стає фактором формування:

- громадянської свідомості,
- прагнення захищати державу,
- активної участі у волонтерстві,
- підвищеного почуття відповідальності за майбутнє країни.

Волонтерські рухи, участь у громадських ініціативах, допомога ЗСУ, благодійні проєкти стали потужним мотиваційним чинником, який дозволяє молодим людям відчувати власну значущість і вплив на спільну справу.

Освітня мотивація молоді в умовах війни зазнає протилежних тенденцій:

Зниження мотивації через:

- нестабільність і перерви в освіті;
- вимушене переміщення, зміну закладів;
- емоційну виснаженість, постійний стрес;
- відсутність чіткого бачення майбутнього;
- економічні труднощі, необхідність працювати.

Підвищення мотивації через:

- бажання здобути професію, корисну для відбудови країни;
- відчуття, що освіта — інструмент мобільності і безпеки;
- прагнення до саморозвитку як форми психологічного відновлення.

Для багатьох молодих людей навчання стає способом “утриматися” у реальності та мати контроль над власним життям [1].

Війна сформувала у молоді нові трудові мотиви:

- потреба фінансової незалежності;
- підтримка сім’ї;
- прагнення бути соціально корисним;
- орієнтація на професії, актуальні під час війни та післявоєнної відбудови (IT, медицина, психологія, інженерія, військові спеціальності, соціальна робота).

Багато молодих людей почали працювати раніше, ніж планували, що зумовило прискорену адаптацію до дорослого життя.

Військові події запускають у молоді складні психологічні процеси:

- зростання рівня тривоги та невизначеності;
- втрата почуття контролю;
- емоційне виснаження;
- зниження довіри до стабільності майбутнього.

Ці фактори можуть як послаблювати мотивацію (апатія, втома, емоційне вигорання), так і, навпаки, активізувати її, коли виникає потреба мобілізуватися, захищати близьких або реалізовувати компенсаторні механізми [2].

Суттєве значення має рівень емоційної стійкості, соціальної підтримки, наявність ресурсних стосунків, психологічних навичок подолання стресу.

Вплив війни на мотивацію залежить від життєвих обставин:

- ВПО та молодь із зони бойових дій більш орієнтована на безпеку, стабільний дохід, соціальну підтримку.
- Студенти та молоді професіонали - на здобуття нових компетентностей, затребуваних у післявоєнній економіці.
- Волонтерська молодь - на соціальну місію, командність, допомогу іншим.
- Молодь, що має досвід втрати - часто демонструє високу громадянську мотивацію і прагнення до справедливості.

Позитивні наслідки впливу війни на мотивацію молоді:

- формування зрілої громадянської позиції;
- зміцнення відповідальності та автономності;
- розвиток навичок саморегуляції;
- підвищення усвідомленості щодо цінностей і життєвих цілей;
- формування професійних орієнтацій, важливих для розвитку держави.

Негативні:

- емоційне виснаження та демотивація;
- професійна дезорієнтація;
- зниження самооцінки та віри у майбутнє;

- тривожність, що блокує навчальну і трудову активність;
- ризик формування апатичних або депресивних станів.

Таким чином, встановлено, що вплив війни на мотивацію молоді є неоднозначним і багатовимірним. З одного боку, вона викликає значний стрес, змінює життєві плани, послаблює внутрішню енергію, провокує емоційну нестабільність. З іншого – активізує почуття відповідальності, формує нові життєві стратегії, посилює громадянську позицію та готовність діяти на користь суспільства.

Мотивація молоді під час війни залежить від індивідуальних ресурсів, соціальної підтримки, освітнього середовища та можливостей для особистісного розвитку. Тому важливо створювати умови для психологічного супроводу, підтримки ментального здоров'я та формування стійкої внутрішньої мотивації, яка допоможе молоді будувати своє майбутнє й відновлювати країну.

Список використаної літератури

1. Соколова Л. В. Сучасні підходи до управління персоналом підприємства / Л. В. Соколова, Е. І. Бузецька // Сучасні стратегії економічного розвитку: наука, інновації та бізнес-освіта. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 2 листопада 2021 р.) / За заг. ред. Т. В. Полозової [та ін.]. Харків. ХНУРЕ. 2021. С. 149-151.

2. Герасименко О. О. Мотиваційні механізми в управлінні персоналом підприємства. Економіка і держава. 2024. №3. С. 75–80.

Квасній Зеновій Васильович
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту, економіки та туризму,
Львівський інститут МАУП

Герич Марія Петрівна
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Львівський інститут МАУП

Бала Уляна Андріївна
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Львівський інститут МАУП,
м. Львів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Інвестиційна політика є ключовим елементом стратегічного управління підприємством, що визначає напрями залучення та використання фінансових ресурсів для досягнення довгострокових цілей. Для туристичних підприємств вона набуває особливої специфіки через високу динамічність ринку, сезонність попиту, залежність від економічної, соціальної та політичної стабільності країни, а також інноваційних та технологічних змін у туристичній сфері.

Основними цілями інвестиційної політики є [1]:

1. Збільшення прибутковості та капіталізації підприємства. Інвестиції спрямовуються на модернізацію інфраструктури, розвиток сервісів, впровадження нових технологій у туристичний бізнес.

2. Забезпечення конкурентоспроможності. Інноваційні інвестиції у маркетингові стратегії, цифрові сервіси (онлайн-бронювання, мобільні додатки) дозволяють утримувати та розширювати клієнтську базу.

3. Розширення ринків збуту та географічної присутності. Вклади у відкриття нових напрямків туризму, розвиток партнерських мереж і міжнародних проєктів сприяють стійкому зростанню підприємства.

4. Зниження ризиків та диверсифікація діяльності. Інвестиції розподіляються між різними сегментами туристичного бізнесу: готельним, транспортним, екскурсійним, спортивно-оздоровчим.

До основних елементів інвестиційної політики відносять [2]:

1. Стратегія інвестування

Стратегія туристичного підприємства передбачає визначення пріоритетних напрямів інвестицій залежно від фінансових можливостей та ринкових перспектив. У цьому плані пріоритетними можуть бути:

- інноваційні проєкти (створення онлайн-платформ для бронювання та управління туристичними послугами);

- розвиток власної інфраструктури (готелі, кемпінги, туристичні комплекси);

- маркетингові та рекламні кампанії для підвищення впізнаваності бренду.

2. Фінансові інструменти

Інвестиційна політика передбачає використання різних фінансових інструментів:

- власні кошти підприємства;

- кредити та позики від банків;

- інвестиції партнерів та венчурні фонди;

- державні та місцеві гранти для розвитку туристичної інфраструктури.

Вибір інструментів визначається ризиковим профілем підприємства, термінами окупності та очікуваною прибутковістю.

3. Оцінка ефективності інвестицій

Ефективність інвестиційних проектів у туристичній сфері оцінюється за фінансовими та нефінансовими критеріями:

- Фінансові: внутрішня норма доходності (IRR), чиста приведена вартість (NPV), строк окупності проекту.

- Нефінансові: підвищення якості послуг, зміцнення бренду, збільшення клієнтської бази, розвиток нових ринків.

4. Управління ризиками

Туристичний бізнес має високий рівень ризиків, зокрема:

- сезонність попиту;

- коливання курсу валют та економічна нестабільність;

- соціально-політичні фактори (кризи, війни, пандемії).

Інвестиційна політика передбачає диверсифікацію проектів, страхування ризиків, використання гнучких моделей управління інвестиціями [3].

До особливостей інвестиційної політики у туристичній сфері відносимо:

- Сезонність та циклічність бізнесу. Інвестиції плануються з урахуванням пікових періодів попиту на туристичні послуги, що дозволяє оптимізувати витрати та підвищувати ефективність вкладень.

- Залежність від зовнішніх факторів. Політична та економічна стабільність, природні катаклізми, зміни у законодавстві та регулюванні туризму безпосередньо впливають на ризики інвестицій.

- Інноваційна спрямованість. Для утримання конкурентоспроможності підприємства інвестують у цифровізацію послуг, автоматизацію процесів, створення інтерактивних онлайн-продуктів.

- Соціальна відповідальність та сталий розвиток. Частина інвестицій може спрямовуватись на екологічні проєкти, розвиток локальних громад, що підвищує репутацію компанії та привабливість для туристів.

Нами сформовано наступні практичні рекомендації для формування ефективної інвестиційної політики:

- розробка чіткої стратегії з визначенням коротко- та довгострокових цілей;

- використання комплексного підходу до оцінки ризиків та доходності;

- активне впровадження цифрових технологій;

- формування партнерських мереж та залучення інвестицій із різних джерел;

- регулярний моніторинг ефективності вкладень та корекція політики залежно від змін на ринку.

Таким чином, інвестиційна політика туристичного підприємства є багаторівневою системою рішень щодо залучення та використання капіталу, спрямованою на забезпечення конкурентоспроможності, прибутковості та розвитку бізнесу у динамічних умовах ринку. Її ефективність визначається здатністю підприємства адаптуватися до зовнішніх і внутрішніх ризиків, інноваційністю та стратегією диверсифікації інвестицій.

Список використаної літератури

1. Стойка В. Інвестиційні вкладення в розвиток туристично-рекреаційної сфери Закарпаття. Економіка і суспільство, 2022. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1602

2. Нагірна М. Управління інвестиційною діяльністю рекреаційної сфери України: проблеми та перспективи. Економіка і суспільство. 2022. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1620

3. Філюк С. М. Система інноваційно-інвестиційних заходів економічної стратегії для відновлення туристично-рекреаційного потенціалу України. URL: ujae.org.ua

Квасній Любов Григорівна
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту, економіки та туризму,
Львівський інститут МАУП

Акопян Давид Тігранович
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Львівський інститут МАУП

Гадьо Микола Андрійович
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Львівський інститут МАУП,
м. Львів, Україна

АДАПТАЦІЙНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ ЗМІН

У сучасних умовах динамічного розвитку ринків, технологічних трансформацій та соціально-економічної нестабільності управління розвитком персоналу стає одним із ключових факторів ефективності підприємства. Зміни можуть мати різну природу: внутрішні (реорганізація, оптимізація процесів, зміна технологій) та зовнішні (економічна криза, пандемії, війни). Для адаптації організацій до нових умов необхідне впровадження адаптаційної моделі управління розвитком персоналу, яка забезпечує стійкість та гнучкість як організації, так і її співробітників.

Адаптаційна модель управління розвитком персоналу - це комплексна система методів, інструментів і процесів, спрямованих на забезпечення готовності працівників до змін, підвищення їхніх професійних компетенцій та психологічної стійкості. Модель передбачає інтеграцію стратегічного планування розвитку персоналу з оцінкою внутрішніх і зовнішніх факторів змін, а також активне використання зворотного зв’язку для корекції управлінських рішень.

До основних завдань адаптаційної моделі відносять [1]:

- забезпечення ефективної адаптації працівників до нових умов роботи;

- формування компетенцій, необхідних для виконання стратегічних цілей підприємства;

- підтримка мотивації та залученості персоналу у процес змін;

- мінімізація ризиків, пов'язаних із психологічною дезадаптацією або опором змінам.

Адаптаційна модель управління розвитком персоналу включає декілька взаємопов'язаних компонентів [1]:

1. Діагностика потреб і готовності персоналу

- оцінка професійних компетенцій та рівня кваліфікації;

- виявлення психологічної готовності до змін;

- аналіз мотивації та залученості працівників.

Діагностичний етап дозволяє виявити прогалини та ризики, а також визначити пріоритети розвитку.

2. Стратегічне планування розвитку персоналу

На основі отриманих даних розробляються стратегії:

- підвищення кваліфікації та професійних навичок;

- формування лідерських та управлінських компетенцій;

- підготовка до роботи в умовах високої невизначеності.

3. Мотиваційно-стимулюючий блок

- застосування гнучких систем мотивації (матеріальної та нематеріальної);

- підтримка ініціативи та інноваційного підходу співробітників;

- формування корпоративної культури, орієнтованої на зміни та розвиток.

4. Психологічна підтримка та адаптація

- тренінги з розвитку емоційної стійкості та стресостійкості;

- групові та індивідуальні консультації;

- коучинг та менторство для підтримки адаптаційного процесу.

5. Моніторинг і оцінка ефективності

Регулярний контроль результатів розвитку персоналу:

- оцінка ефективності навчальних програм;

- вимірювання рівня задоволеності та мотивації співробітників;

- корекція стратегій управління залежно від змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі.

Основні принципи адаптаційної моделі [2]

- Гнучкість: швидке реагування на зміни у зовнішньому середовищі та ринку праці.

- Інтеграція: поєднання кадрового, стратегічного, фінансового та психологічного аспектів управління.

- Превентивність: передбачення змін і підготовка персоналу до їх наслідків.

- Зворотний зв’язок: постійний моніторинг результатів і корекція дій.

- Індивідуалізація: врахування особистісних характеристик співробітників у процесі адаптації.

Переваги адаптаційної моделі управління персоналом [3]:

- підвищення ефективності адаптації працівників до нових умов роботи;

- зростання рівня мотивації та залученості;

- зменшення ризику конфліктів і стресових ситуацій;

- формування корпоративної культури, орієнтованої на розвиток і зміни;

- забезпечення безперервного розвитку персоналу як стратегічного ресурсу підприємства.

Таким чином, адаптаційна модель управління розвитком персоналу є комплексним інструментом, який дозволяє організації ефективно реагувати на зміни, підвищувати конкурентоспроможність та забезпечувати розвиток професійних та психологічних ресурсів співробітників. Ефективна реалізація цієї моделі забезпечує стійкість організації у динамічному середовищі та сприяє підвищенню продуктивності праці.

Список використаної літератури

1. Ремньова Л., Симонов О., Хмелевський С. Адаптація персоналу як виклик ринку праці в умовах війни. Науковий вісник Полісся. URL: nvp.stu.cn.ua

2. Томчук О. Сучасні підходи до управління змінами в системі менеджменту персоналу компанії. Економіка і суспільство. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2697

3. Шапа Н. М., Уфімцева О. Ю. Теоретичні аспекти управління адаптацією персоналу до стратегічних змін в діяльності підприємств. Східноєвропейський вісник будівництва і менеджменту. URL: easterneurope-ebm.in.ua

Nadiia Kovalenko
Ph.D. in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Economics and Human Resource Management,
Central Ukrainian Institute of the International
Academy of Personnel Management,
Kropyvnytskyi, Ukraine

ECONOMIC IMPACT OF AI, AUTOMATION, AND DATA ON BUSINESS MODELS

In the modern context of globalization and rapid technological progress, enterprises face the need to adapt to the digital environment. Traditional business models are becoming less effective due to high competition, rapidly changing consumer preferences, and increasing productivity demands. Many enterprises still use outdated management processes, which leads to inefficient resource utilization, profit loss, and reduced competitiveness.

At the same time, digital technologies such as artificial intelligence (AI), process automation, and big data analytics have the potential to fundamentally change business efficiency. This raises the issue of evaluating their economic impact, modeling benefits, and identifying priority areas for digitalization.

The relevance of this research is determined by the rapid growth of investments in digital technologies and their ability to transform business models. Enterprises that implement digital solutions gain the opportunity to reduce costs, increase productivity, and optimize managerial decisions. According to PwC and McKinsey, companies that actively use AI and automation increase profitability by 5–15% and reduce operational costs by 10–20% [1, p. 45].

Moreover, effective data utilization enables demand forecasting, supply chain optimization, and the creation of new digital products, directly influencing the enterprise's economic performance.

Digital technologies change traditional business models, creating new opportunities for process optimization and improving enterprise efficiency. Artificial intelligence allows for the analysis of large volumes of data, demand forecasting, risk identification, and more informed managerial decision-making. The use of AI in production, logistics, marketing, and financial planning contributes to reducing operational costs, minimizing downtime, and increasing productivity, which directly affects economic indicators [2, p. 35].

Research prospects in the field of business digitalization cover a wide range of directions combining technological, economic, and organizational aspects. First of all, it is important to develop comprehensive models for assessing the economic efficiency of implementing digital technologies, which would take into account both financial indicators and intangible effects, such as improved decision-making quality, risk reduction, and increased business model flexibility. Such models will be useful for enterprises of different sizes and industries, supporting well-founded investment decisions.

Special attention in future research should be given to integrating artificial intelligence, automation, and data analytics into unified enterprise management platforms. This opens up opportunities for modeling business development scenarios, optimizing resources, and forecasting market trends. Studying the effectiveness of such integrated digital solutions will help determine technology implementation priorities and evaluate their impact on enterprise competitiveness [3].

Equally relevant are the socio-economic aspects of digitalization, including the impact on employment structure, workforce skill development, and the transformation of organizational culture. In addition, it is important to study risks related to cybersecurity and data protection, as the effectiveness of digital technologies directly depends on the reliability of information systems. All these directions form the basis for further research aimed at a comprehensive assessment of the economic and strategic effects of business digitalization.

Business process automation helps reduce manual work, speed up information processing, and increase task accuracy. Routine operations that previously required

significant resources can now be performed by software robots, allowing personnel to focus on strategically important functions. This not only reduces costs but also improves responsiveness to market changes and enhances the quality of customer service.

Big Data analytics provides a foundation for strategic decision-making, enabling enterprises to forecast market trends, optimize supply chains, and personalize offerings for customers. Companies that effectively use data gain a competitive advantage, reduce risks, and find new revenue sources. Altogether, the implementation of AI, automation, and data analytics transforms business models, increasing their flexibility and economic efficiency.

The implementation of digital technologies, including artificial intelligence, automation, and data analytics, is a key factor in enhancing the economic efficiency of modern enterprises. These technologies ensure cost optimization, productivity growth, and flexibility of business models. Enterprises that actively invest in digital transformation gain competitive advantages and develop new growth models adapted to contemporary market challenges.

References

1. Коваленко І.О. Вплив цифрових технологій на економічну ефективність підприємств. *Економіка та управління*. 2025. № 4. С. 45–52.

2. Шевченко П.В. Автоматизація бізнес-процесів та використання штучного інтелекту: економічні аспекти. *Розвиток транспорту*. 2024. № 2. С. 33–41.

3. Johnson M., Lee H. Digital Transformation and Artificial Intelligence in Business: Economic Impacts and Strategic Value. *Journal of Business Research*. 2025. Vol. 152. P. 101–112. DOI: 10.1016/j.jbusres.2025.113456.

Коваленко Надія Олегівна
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри конструкції повітряних суден,
авіадвигунів та підтримання льотної придатності,
Українська державна льотна академія,
м. Кропивницький, Україна

ЕКОНОМІЧНИЙ ЕФЕКТ ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В АВІАПІДПРИЄМСТВАХ

Сучасні авіапідприємства функціонують у висококонкурентному середовищі, де кожна затримка, технічна несправність або нераціональне використання ресурсів призводить до значних фінансових втрат. Традиційні підходи до управління технічним обслуговуванням, плануванням рейсів і взаємодією з пасажирами часто ґрунтуються на великих обсягах ручної роботи, статистичних моделей та людського досвіду. Це робить операційні процеси чутливими до помилок, затримок і неефективності, що знижує конкурентоспроможність авіакомпаній.

Крім того, збільшення обсягів пасажирських перевезень та складність техніки вимагають швидшої обробки даних і оперативного реагування на зміни (погодні умови, технічні ризики, зміни попиту). Традиційні IT-системи вже не можуть забезпечити таку швидкість і точність. У результаті авіапідприємства стикаються з проблемами: нерівномірні графіки завантаження флоту, збільшення витрат на технічне обслуговування, труднощі у прогнозуванні попиту та бюджетуванні.

Наростає потреба у технологіях, здатних автоматично аналізувати великі масиви даних, передбачати несправності, оптимізувати операційні процеси й зменшувати витрати. Одним із найбільш перспективних інструментів для вирішення цих проблем є штучний інтелект (ШІ), однак рівень його впровадження в авіагалузі поки що залишається недостатнім через високі стартові інвестиції, відсутність фахівців і недостатню інтеграцію даних.

Актуальність дослідження пов’язана з тим, що глобальні авіакомпанії вже демонструють відчутні економічні вигоди завдяки впровадженню ШІ: зменшення витрат на технічне обслуговування на 10–30%, скорочення затримок рейсів до 20%, підвищення коефіцієнта завантаження літаків і покращення якості пасажирського сервісу. Автоматизовані системи прийняття рішень стають ключовим фактором конкурентоспроможності [1, с. 53].

Для України ця тема є особливо важливою, оскільки авіакомпанії та аеропорти знаходяться на етапі цифрової трансформації й потребують економічно обґрунтованих рішень щодо впровадження нових технологій. ШІ здатен забезпечити не лише скорочення витрат, а й підвищення безпеки польотів, що має стратегічне значення для авіаційної галузі держави.

Штучний інтелект в авіапідприємствах – це комплекс цифрових технологій, що використовують машинне навчання, нейронні мережі, комп’ютерний зір та аналітику великих даних для автоматизації й оптимізації авіаційних процесів. Основна ідея полягає у здатності систем самостійно аналізувати операційні дані, виявляти закономірності, прогнозувати ризики та пропонувати економічно ефективні рішення.

Ключові напрями застосування ШІ та їх економічний ефект [2, с. 34]:

1. Predictive Maintenance (прогнозне технічне обслуговування):

- аналіз даних з датчиків літака
- прогноз відмов вузлів та агрегатів
- економічний результат: зниження витрат на ремонт на 15–25%, скорочення простоїв повітряного судна.

2. Оптимізація маршрутної мережі та планування рейсів:

- алгоритми прогнозування попиту
- автоматичний підбір оптимальних слотів
- економічний результат: зростання завантаженості рейсів, підвищення прибутковості маршрутів.

3. Автоматизація взаємодії з пасажирами:

– чат-боти, voice-assistants, персоналізовані рекомендації

– економічний результат: зменшення навантаження на кол-центри, збільшення продажів додаткових послуг (ancillary revenue).

4. Управління аеропортовими операціями:

– прогнозування черг, оптимізація гейтів, автоматизація багажних процесів

– економічний результат: зменшення операційних витрат, скорочення затримок і підвищення пропускної спроможності.

5. Безпека польотів:

– аналіз поведінкових патернів, виявлення відхилень у польотних даних, розпізнавання небезпечних ситуацій

– економічний результат: зменшення аварійних ризиків і страхових витрат.

У сукупності ШІ дозволяє авіапідприємствам досягати високого рівня операційної ефективності, знижувати витрати, підвищувати якість сервісу та отримувати стратегічні конкурентні переваги.

Впровадження штучного інтелекту в авіапідприємствах уже сьогодні демонструє відчутні економічні результати, що підтверджується практикою провідних світових компаній. Наприклад, Lufthansa Technik застосовує технології ШІ у власній цифровій платформі AVIATAR, яка аналізує дані з бортових систем повітряних суден у режимі реального часу. Завдяки прогнозуванню можливих технічних відмов та ранньому виявленню дефектів компанія змогла суттєво скоротити кількість незапланованих простоїв літаків – приблизно на третину. Це дало змогу знизити витрати на ремонт на 15–20% та забезпечити більш ефективне використання флоту, що напряму впливає на прибутковість і зменшення експлуатаційних ризиків [3, с. 2].

Інший приклад стосується авіакомпанії Ryanair, яка використовує алгоритми машинного навчання для покращення планування рейсів та динамічного ціноутворення. Системи ШІ прогнозують завантаження рейсів, аналізують конкурентне середовище та визначають оптимальні тарифи залежно від попиту. У результаті компанія отримує стабільне зростання доходів,

оскільки коефіцієнт завантаженості літаків піднімається до рекордних значень, а затримки скорочуються майже на 15%. Такі технології дозволяють не лише підвищити продуктивність операцій, а й зменшити витрати, пов’язані з неефективним плануванням.

Цифрова трансформація також активно впливає на сферу обслуговування пасажирів. Наприклад, Singapore Airlines використовує штучний інтелект для персоналізації сервісу на основі даних програм лояльності та поведінки користувачів на цифрових платформах компанії. Системи автоматично визначають найбільш імовірні покупки та пропонують пасажирам вигідні індивідуальні пакети послуг. Завдяки цьому авіакомпанія забезпечила зростання доходів від додаткових сервісів на 10–18% і суттєво зменшила навантаження на кол-центри, адже багато рутинних запитів обробляються автоматизовано [4, с. 78].

Деякі компанії, такі як Delta Air Lines, активно впроваджують ШІ в управління аеропортовими операціями. Алгоритми прогнозують затримки, моделюють ситуації на летовищах, оптимізують розподіл гейтів та багажних потоків. Це дозволяє скоротити витрати на роботу наземних служб і забезпечує більш рівномірне використання ресурсів. Завдяки таким системам авіакомпанії отримують можливість швидко реагувати на непередбачувані ситуації, мінімізуючи збитки та покращуючи якість сервісу.

Усі вищенаведені приклади свідчать, що штучний інтелект не є абстрактною технологією майбутнього, а реальним інструментом підвищення економічної ефективності авіапідприємств уже сьогодні. Його застосування дозволяє оптимізувати витрати, зменшити кількість технічних і операційних ризиків, підвищити рівень доходів та зміцнити конкурентні позиції компаній у глобальному авіаційному ринку.

Перспективи досліджень у напрямі впровадження штучного інтелекту в авіапідприємствах охоплюють широке коло актуальних питань, які потребують комплексного науково-практичного опрацювання. Передусім необхідно поглиблено вивчити економічні моделі оцінки ефективності ШІ, оскільки

традиційні підходи до аналізу інвестицій (NPV, IRR, період окупності) не завжди враховують нематеріальні вигоди, такі як підвищення безпеки польотів, цифрова стійкість чи зменшення операційних ризиків. Це вимагає формування нових методик та адаптації існуючих моделей до специфіки авіаційної діяльності [4, с. 81].

Подальші дослідження також можуть бути спрямовані на аналіз інтеграції ШІ у межах єдиних інформаційних систем аеропортів і авіакомпаній. Сьогодні дані розподілені між різними службами – технічною, комерційною, навігаційною, сервісною. Створення інтегрованих платформ управління авіаційними операціями на основі машинного навчання відкриває можливості для оптимізації всієї екосистеми повітряних перевезень. Це, у свою чергу, дозволить досліджувати нові фактори впливу, моделювати сценарії та підвищувати точність прогнозів щодо навантаження флоту, пасажиропотоку чи ресурсів аеропорту.

Таким чином, перспективи розвитку напряму охоплюють не лише економічні та технічні аспекти, а й організаційні, інтеграційні та безпекові, що відкриває широкі можливості для подальших наукових досліджень.

Штучний інтелект стає одним із ключових драйверів цифрової трансформації авіаційної галузі, забезпечуючи суттєве зростання операційної ефективності, скорочення витрат та підвищення безпеки польотів. Аналіз світового досвіду демонструє, що впровадження алгоритмів машинного навчання у технічне обслуговування, планування маршрутів, управління аеропортовими процесами та обслуговування пасажирів приносить конкретні економічні вигоди: зменшення простоїв повітряних суден, оптимізацію завантаження рейсів, зниження витрат наземних служб і зростання доходів від додаткових послуг.

Важливо підкреслити, що ефект від упровадження ШІ носить не лише фінансовий, а й стратегічний характер. Компанії, які першими інтегрують інтелектуальні системи, отримують конкурентні переваги: підвищення точності управлінських рішень, прискорення реагування на зміни ринкового

середовища, підвищення якості взаємодії з клієнтами та зменшення технологічних ризиків. В умовах глобалізації та високої конкуренції це дозволяє не просто зменшувати витрати, а формувати нову модель цифрової стійкості авіапідприємств.

Разом із тим успішність упровадження ШІ значною мірою залежить від рівня готовності підприємства: наявності якісних даних, інтегрованих ІТ-систем, фахівців відповідної кваліфікації та стратегічного бачення керівництва. Без цих складових економічний ефект може бути не повністю реалізований.

Отже, застосування штучного інтелекту в авіапідприємствах є не лише перспективним напрямом розвитку, а й необхідною умовою підвищення ефективності та конкурентоспроможності цивільної авіації в умовах сучасних викликів. Його економічна результативність підтверджена практикою провідних світових авіакомпаній, а потенціал подальшого розвитку – надзвичайно високий, що визначає актуальність і важливість подальших досліджень у цьому напрямі.

Список використаної літератури

1. Петренко О.В. Економічні переваги застосування систем штучного інтелекту в цивільній авіації. Економіка транспорту і логістика. 2024. № 3. С. 52–58.

2. Мельник С.П. Цифрова трансформація авіакомпаній: оцінка ефективності інноваційних технологій. Розвиток транспорту. 2025. № 1. С. 33–41.

3. Smith J., Patel R. Artificial Intelligence Applications in Commercial Aviation: Economic Value and Operational Gains. Journal of Air Transport Management. 2024. Vol. 109. P. 1–12. DOI: 10.1016/j.jairtraman.2024.102556.

4. AI-Driven Optimization in Airline Operations: Economic Impact Assessment. Aviation Technology Review. 2024. Vol. 7. P. 77–89. URL: https://www.aviationtechreview.org/ai-optimization

Гавриленко Олена Євгенівна
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки
та управління персоналом
Центральноукраїнського інституту
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
м. Кропивницький, Україна

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Сучасне глобальне економічне середовище зазнає фундаментальних змін під впливом факторів, які прийнято характеризувати абревіатурою VUCA (volatility, uncertainty, complexity, ambiguity — нестабільність, невизначеність, складність і неоднозначність). Традиційні моделі стратегічного менеджменту, орієнтовані на довгострокове планування в стабільних умовах та максимізацію ефективності за рахунок масштабу, втрачають свою релевантність. Натомість критично важливим активом стає організаційна стійкість (organizational resilience). Пандемія COVID-19, геополітичні конфлікти, зокрема повномасштабна війна в Україні, та руйнування глобальних логістичних ланцюгів довели, що здатність до адаптації є важливішою за статичну ефективність. У цьому контексті цифрова трансформація (Digital Transformation, DT) виходить за межі суто технологічного оновлення і стає безальтернативним інструментом забезпечення виживання та розвитку бізнесу.

Метою даних тез є комплексний аналіз механізмів впливу цифровізації на економічну стійкість підприємств, базуючись на сучасних емпіричних дослідженнях та аналізі кейсів воєнного часу. Особлива увага приділяється трансформації управлінських процесів, зміні ролі людського капіталу та формуванню нових моделей ланцюгів постачання.

Економічна стійкість у сучасній науковій літературі трактується не як пасивна здатність системи повертатися до попереднього стану після шоку, а як динамічна спроможність прогнозувати зміни, планувати реакції та адаптуватися заради виживання. Цифрова трансформація виступає фундаментальним драйвером цієї стійкості, дозволяючи організаціям долати фізичні обмеження та прискорювати цикли прийняття рішень. Дослідники наголошують, що в епоху після пандемії цифрова трансформація є рушійною силою стійкості бізнесу, забезпечуючи «прорив», здатний перезапустити всю організацію [1, с. 95].

Стійкість бізнесу базується на низці взаємопов'язаних факторів, серед яких ключове місце займають динамічні здібності (dynamic capabilities), технологічні компетенції, гнучке лідерство та інноваційна амбідекстрія — здатність організації одночасно експлуатувати існуючі ресурси та досліджувати нові можливості [1, с. 96]. Цифрові інструменти дозволяють інтегрувати ці компоненти в єдину екосистему. Наприклад, аналітика великих даних посилює прогностичні можливості (forecast), хмарні технології забезпечують безперервність планування (plan), а автоматизація процесів гарантує швидке реагування (respond) [1, с. 97].

Важливим аспектом є культурна трансформація. Безперервні інновації повинні заохочуватися на всіх рівнях, оскільки бізнес-стійкість вимагає не лише технологічного інструментарію, але й відповідної ментальності персоналу. Організації, які розглядають цифровізацію лише як IT-проект, ризикують не досягти бажаного рівня адаптивності. Справжня стійкість виникає тоді, коли цифрові технології підтримуються культурою інновацій, що дозволяє фірмі адаптуватися та процвітати навіть у змінному середовищі [1, с. 100].

Глибинний аналіз впливу цифрової трансформації на стійкість підприємств розкриває складну архітектуру причинно-наслідкових зв'язків. Емпіричні дослідження, проведені на масивах даних великих компаній за період 2007–2023 років, підтверджують, що цифрова трансформація значно

підвищує організаційну стійкість через механізми теорії розширення можливостей (empowerment theory) [2, с. 75].

Ключовим каналом впливу є зниження агентських витрат. Цифрові технології забезпечують моніторинг бізнес-процесів у реальному часі, що мінімізує інформаційну асиметрію між власниками, менеджментом та виконавцями. Це, у свою чергу, підвищує прозорість інформації (increasing information transparency) та довіру стейкхолдерів, що є критично важливим у кризові періоди [2, с. 75]. Крім того, високий рівень цифровізації полегшує доступ до капіталу, пом'якшуючи фінансові обмеження (alleviating financing constraints), оскільки прозорі цифрові звітні дані знижують ризики для кредиторів та інвесторів.

Дослідження виділяє два основні медіатори, через які реалізується позитивний вплив цифровізації:

1. Інноваційний потенціал (Innovation Capability): Цифрова трансформація стимулює інвестиції в R&D та оптимізує механізми командної роботи. Це дозволяє компаніям швидше розробляти та виводити на ринок нові продукти, адаптовані до змінених умов попиту. Інноваційна здатність відіграє роль посередника, перетворюючи технологічні ресурси на ринкові переваги [2, с. 75].

2. Гнучке реагування (Agile Response): Створення ефективних ланцюгів постачання та систем прийняття рішень на основі даних підвищує маневреність бізнесу. Існує чітко встановлена позитивна кореляція між гнучкістю та стійкістю; гнучкість дозволяє організаціям оперативніше реагувати на зовнішні шоки та здійснювати динамічні коригування стратегії [2, с. 75].

Варто зазначити, що ефект цифровізації є гетерогенним: він проявляється найсильніше у капіталомістких галузях та на етапах зростання життєвого циклу підприємства, а також залежить від рівня корпоративного управління та захисту інтелектуальної власності в регіоні [2, с. 75].

ектор товарів повсякденного попиту (FMCG) є найбільш чутливим до перебоїв у постачанні, що робить його ідеальним полігоном для перевірки ефективності цифрових інструментів стійкості. В умовах глобальної нестабільності традиційні лінійні ланцюги постачання демонструють свою

вразливість. Цифрова трансформація дозволяє перейти до мережевих екосистем, що характеризуються вищою резильєнтністю [3, с. 23].

Застосування цифрових двійників (digital twins), блокчейну та інтернету речей (IoT) забезпечує наскрізну видимість товарних потоків. Це дозволяє компаніям FMCG не лише реагувати на збої постфактум, але й передбачати їх. Наприклад, аналітика даних дозволяє моделювати сценарії дефіциту сировини або блокування логістичних маршрутів, заздалегідь розробляючи альтернативні плани дій. У цьому контексті цифрова трансформація виступає критичним фактором підтримки безперервності бізнесу, забезпечуючи баланс між ефективністю (мінімізація запасів) та стійкістю (наявність буферів) [3, с. 25].

Дослідження підкреслюють, що інтеграція цифрових технологій у ланцюги постачання FMCG сприяє покращенню комунікації між учасниками ланцюга, що є вирішальним фактором під час криз. Спільне використання даних у реальному часі дозволяє синхронізувати виробничі плани з фактичним попитом, уникаючи як дефіциту, так і затоварювання складів, що є критичним для товарів з обмеженим терміном придатності [3, с. 30].

Унікальним прикладом економічної стійкості в екстремальних умовах є досвід українського бізнесу під час повномасштабної війни. Війна виступила потужним каталізатором цифрової трансформації, змусивши компанії впроваджувати технології, на які раніше витрачалися роки, за лічені тижні. Незважаючи на значні втрати та виклики, український бізнес продемонстрував феноменальну здатність до адаптації завдяки проактивному використанню цифрових рішень [4, с. 55].

Дослідження, проведені у 2025 році, виявили цікаву тенденцію: рівень цифровізації українських компаній залишається фрагментарним, проте демонструє позитивну динаміку саме під час війни. Найбільш значні досягнення у цифровізації спостерігаються не в мегаполісах, як це було традиційно, а в містах з населенням до 100 тисяч мешканців, де рівень цифровізації сягнув 40%, тоді як у містах-мільйонниках цей показник становить близько 30% [4, с. 58]. Цей парадокс можна пояснити тим, що менші

міста часто мають більш гнучку інфраструктуру, а бізнес у них, включаючи релоковані підприємства, змушений був швидше шукати цифрові канали виходу на нові ринки для виживання.

Ключовими цифровими інструментами воєнного часу стали хмарні сервіси, платформи для електронного документообігу та соціальні мережі, які трансформувалися у повноцінні канали продажів (Instagram, TikTok, Telegram). Також фіксується суттєве прискорення впровадження штучного інтелекту (AI), особливо в умовах кадрового дефіциту. Власники бізнесу активно розглядають можливість заміни окремих функцій роботами та програмними алгоритмами там, де знайти кваліфікований персонал стає неможливо [4, с. 60]. Цифровізація розглядається не лише як антикризовий захід, але і як стратегічний ресурс для повоєнного відновлення та інтеграції у глобальні ринки [4, с. 61].

Цифрова трансформація бізнес-процесів неможлива без адаптації стратегій управління людськими ресурсами. Порівняльний аналіз стратегічних відповідей бізнесу в Україні та Литві в умовах конфлікту демонструє, що HR-практики зазнали кардинальних змін під тиском економічної нестабільності та цифрових імперативів. Українські HR-системи стикнулися з безпрецедентними викликами, пов'язаними з міграцією персоналу, мобілізацією та безпековими ризиками [5, с. 62].

Дослідження (2015–2024 рр.) показують, що цифровізація HR-функцій стала критичною умовою збереження керованості організацій. Це стосується не лише переходу на дистанційну роботу, досвід якої було отримано під час пандемії, але й впровадження цифрових систем для навчання, розвитку талантів та підтримки залученості персоналу в умовах розпорошених команд. В енергетичному, аграрному та виробничому секторах спостерігається кореляція між рівнем цифровізації HR-процесів та здатністю компанії утримувати ключових фахівців [5, с. 65].

Нестабільність робочої сили змушує компанії переходити від традиційних моделей найму до гнучких форм зайнятості, що підтримуються цифровими платформами. Водночас, зростання ролі технологій вимагає

постійного перенавчання (reskilling) персоналу. Здатність організації швидко навчати співробітників новим цифровим інструментам стає таким саме важливим фактором стійкості, як і наявність фінансових резервів [5, с. 70].

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що цифрова трансформація є фундаментом економічної стійкості в умовах глобальної нестабільності. Вона забезпечує перехід від реактивного виживання до проактивного розвитку через підвищення прозорості, гнучкості та інноваційності. Досвід українського бізнесу доводить, що навіть в умовах екстремальних зовнішніх шоків цифровізація дозволяє зберігати операційну ефективність та знаходити нові точки зростання. Проте, технологічний компонент повинен бути нерозривно пов'язаний з трансформацією організаційної культури та розвитком людського капіталу. Майбутнє належить організаціям, які зможуть інтегрувати цифрові можливості з гнучкими управлінськими практиками, перетворюючи невизначеність середовища VUCA на джерело конкурентних переваг.

Список використаної літератури

1. Akib H., Furkan N., Sumarno S., Budidarma A., Salam R., Hadi S. Business Resilience in the Digital Transformation Era. Pinisi Discretion Review. 2022. Vol. 6. Issue 1. P. 95–102.

2. Zhang J., Li H., Zhao H. The Impact of Digital Transformation on Organizational Resilience: The Role of Innovation Capability and Agile Response. Systems. 2025. Vol. 13, Issue 2. Art. 75.

3. Tazvivinga K., Samuels A. Digital transformation and its role in FMCG supply chain resilience. International Journal of Business Ecosystem & Strategy. 2024. Vol. 6, Issue 5. P. 23–38.

4. Kalenyuk I., Tsymbal L., Celika M. Digital Business Transformation: Trends and Opportunities in Ukraine. Baltic Journal of Economic Studies. 2025. Vol. 11, No. 5. P. 55–64.

5. Uygur M. R. Business resilience and strategic responses in Ukraine and Lithuania during the Russia-Ukraine conflict: insights from the energy, agriculture, and manufacturing sectors. Business: Theory and Practice. 2025. Vol. 26, No. 1. P. 62–77.

Гудзенко Віталіна Олександрівна
здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти Центральноукраїнського інституту
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
м. Кропивницький, Україна

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Науковий керівник: Гавриленко Олена Євгенівна *– кандидат економічних наук,*
доцент кафедри економіки та управління персоналом
Центральноукраїнського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується фундаментальними змінами в архітектоніці бізнес-процесів, зумовленими стрімким розвитком цифрових технологій. Діджиталізація перестала бути лише інструментом автоматизації окремих операцій; вона трансформувалася у ключовий фактор конкурентоспроможності та ефективності управління підприємством. Глобальні тренди, такі як Четверта (Industry 4.0) та П'ята (Industry 5.0) промислові революції, визначають новий вектор розвитку, де фізичні та цифрові системи об'єднуються в єдину екосистему [1, с. 232].

Традиційні методи управління, що базувалися на жорсткій ієрархії та ретроспективному аналізі даних, втрачають свою актуальність. На зміну їм приходить діджитал-менеджмент, який забезпечує перехід до адаптивних, гнучких моделей прийняття рішень у реальному часі. Індустрія 4.0 заклала технологічний фундамент цього переходу через впровадження Інтернету речей (IoT), великих даних (Big Data) та штучного інтелекту. У свою чергу, концепція Індустрії 5.0 розширює цей горизонт, акцентуючи увагу на людиноцентричності, сталому розвитку та резильєнтності бізнесу. Це означає, що ефективність управління тепер вимірюється не лише фінансовими показниками, а й здатністю підприємства інтегрувати технології для

покращення умов праці та мінімізації негативного впливу на довкілля [1, с. 233].

Діджиталізація бізнес-процесів стала каталізатором переходу від реактивного до проактивного управління. Завдяки впровадженню цифрових інструментів менеджери отримують можливість не просто реагувати на зміни, що вже відбулися, а й прогнозувати їх. Це забезпечує підвищення ефективності надання послуг та виробництва товарів, покращення їх якості та кастомізацію під потреби конкретного споживача. В умовах України цей процес набув особливої динаміки під впливом зовнішніх шоків, таких як пандемія COVID-19, яка змусила бізнес екстрено адаптуватися до віддаленої роботи та цифрової взаємодії [1, с. 235].

Однією з ключових проблем діджиталізації менеджменту є складність кількісної та якісної оцінки її результатів. Інвестиції в цифрові технології часто є значними, а ефект від їх впровадження може бути відтермінованим у часі. Оцінка ефективності цифрової трансформації бізнесу вимагає розробки специфічних метрик, які б враховували не лише фінансову віддачу, а й рівень цифрової зрілості організації [2, с. 246].

Ефективність цифрових змін не можна оцінювати за старими лекалами. Необхідно формувати систему показників, які є актуальними для цифрової адженди сучасного світу і здатні еволюціонувати разом із технологіями. До таких показників можна віднести швидкість виведення нових продуктів на ринок (Time-to-Market), рівень автоматизації рутинних процесів, індекс цифрової залученості клієнтів та співробітників. Важливо розуміти, що фактори впливу на цифрову трансформацію варіюються залежно від галузевої специфіки бізнесу. Те, що є критичним для рітейлу (наприклад, омніканальність), може мати меншу вагу для важкої промисловості, де пріоритетом є предиктивне обслуговування обладнання [2, с. 247].

Процес оцінки має бути безперервним. Впровадження цифрових рішень без налагодженої системи моніторингу прогресу створює ризик неефективного використання ресурсів та втрати прибутків. Організації повинні мати

інструментарій для відслідковування ефекту від провадження цифрових рішень у бізнес-процесах, щоб своєчасно ідентифікувати слабкі місця та коригувати стратегію розвитку. Узагальнені показники ефективності слугують фундаментом для аналізу, але вони обов'язково повинні бути адаптовані під конкретну модель підприємства. Тільки так діджиталізація може виконати своє головне завдання — зробити компанію сучасною, адаптивною та прогресивною в очах споживачів та партнерів [2, с. 248].

Важливим аспектом є також оцінка "вартості бездіяльності". Відмова від цифрової трансформації в сучасних умовах часто призводить до втрати ринкових позицій, що у довгостроковій перспективі коштує підприємству значно дорожче, ніж витрати на впровадження технологій. Тому ефективність слід розглядати і як здатність бізнесу залишатися релевантним у цифровому майбутньому [2, с. 250].

Управління персоналом (HR-менеджмент) є однією з тих сфер, де діджиталізація демонструє найбільш відчутний вплив на загальну ефективність підприємства. Людський капітал залишається критичним ресурсом, і цифрові інструменти дозволяють розкрити його потенціал на новому рівні. Діджиталізація сфери управління персоналом передбачає перехід від адміністративного кадрового обліку до стратегічного управління талантами на основі даних [3, с. 503].

Сутність діджиталізації в HR полягає у використанні програмного забезпечення та аналітичних платформ для автоматизації рутинних операцій, таких як рекрутинг, онбординг, облік робочого часу та розрахунок винагород. Це дозволяє HR-фахівцям зосередитися на більш складних завданнях: розвитку корпоративної культури, підвищенні мотивації та утриманні ключових співробітників. Основними перевагами такого підходу є підвищення продуктивності праці, зниження операційних витрат та формування сучасного, адаптивного робочого середовища, яке приваблює талановиту молодь [3, с. 504].

Ключовими аспектами цифрової трансформації HR є:

1. Автоматизація процесів: Використання HRM-систем (Human Resource Management Systems) мінімізує людський фактор та помилки в документації, прискорює узгодження рішень та забезпечує прозорість кадрових процедур.

2. HR-аналітика: Збір та аналіз даних про персонал дозволяє виявляти закономірності, прогнозувати плинність кадрів, оцінювати ефективність навчальних програм та приймати обґрунтовані управлінські рішення.

3. Ефективність комунікації: Цифрові канали (корпоративні месенджери, портали, мобільні додатки) створюють єдиний інформаційний простір, де кожен співробітник має швидкий доступ до необхідної інформації та зворотного зв'язку від керівництва [3, с. 505].

Проте процес діджиталізації HR пов'язаний і з певними проблемами. Організації часто стикаються зі спротивом персоналу, який побоюється, що автоматизація призведе до скорочення робочих місць. Крім того, виникають питання захисту персональних даних та кібербезпеки. Успішне впровадження діджитал-інструментів вимагає не лише технічної підготовки, а й проведення грамотної комунікаційної кампанії всередині колективу [3, с. 506].

Вплив діджиталізації на ефективність управління особливо яскраво проявився в умовах екстремальних викликів, з якими зіткнувся український бізнес у 2019–2024 роках. Пандемія COVID-19 та повномасштабна війна створили безпрецедентно нестабільне та динамічне середовище, де традиційні методи управління виявилися недієздатними. У цих умовах діджиталізація HR-функцій стала не просто інструментом розвитку, а механізмом виживання та адаптації підприємств [4, с. 48].

Дослідження показують, що цифрова трансформація вітчизняних підприємств у цей період відбувалася насамперед через діджиталізацію функцій управління персоналом. Це дозволило зберегти керованість бізнесом в умовах масової релокації співробітників, перебоїв з електропостачанням та постійних безпекових загроз. Ключові зміни торкнулися таких функцій, як контроль, комунікація, мотивація та оцінка ефективності. Якщо раніше

контроль базувався на фізичній присутності працівника в офісі, то в умовах війни він трансформувався у контроль за результатами виконання завдань (Task-management), що реалізується через цифрові платформи (Trello, Asana, Jira тощо) [4, с. 50].

Однак аналіз виявляє суттєвий розрив у рівні цифрової зрілості між різними суб'єктами господарювання. Великі підприємства, маючи значні фінансові ресурси, змогли швидко впровадити комплексні цифрові екосистеми, що дозволило їм мінімізувати втрати ефективності. Натомість малий та середній бізнес (МСБ) часто обмежувався використанням базових месенджерів та безкоштовних інструментів, що звужувало їхні можливості щодо стратегічного планування та аналізу продуктивності. Цей "цифровий розрив" створює загрозу для конкурентоспроможності сектору МСБ у довгостроковій перспективі [4, с. 52].

Діджиталізація комунікації в кризових умовах набула екзистенційного значення. Швидкість передачі інформації про безпеку, зміни в графіку роботи чи стратегічні рішення стала критичною. Цифрові канали дозволили підтримувати корпоративний дух та психологічну стійкість команд, які часто були географічно розпорошені по всьому світу. Отже, діджиталізація менеджменту в умовах війни довела свою ефективність як інструмент забезпечення безперервності бізнес-процесів [4, с. 54].

Підвищення ефективності управління через діджиталізацію неможливе без комплексного врахування супутніх ризиків. Цифровий простір, надаючи нові можливості, водночас генерує специфічні загрози, ігнорування яких може нівелювати всі досягнення трансформації. Цифрова безпека стає невід'ємним елементом загальної системи економічної безпеки підприємства. Розвиток технологій стимулює появу нових вразливостей, що вимагає від менеджменту постійної уваги до захисту інформаційних активів [5, с. 23].

Основними ризиками цифрової трансформації є:

1. Кіберзагрози: Зростання кількості кібератак, фішингу, вірусів-вимагачів створює пряму загрозу для фінансової стабільності та репутації

компанії. Втрата або витік конфіденційної інформації може призвести до катастрофічних наслідків.

2. Технологічна залежність: Підприємства стають критично залежними від стабільності роботи програмного забезпечення, інтернет-з'єднання та хмарних сервісів. Будь-який технічний збій може паралізувати роботу компанії.

3. Кадрові ризики: Недостатній рівень цифрової грамотності персоналу ("цифрова некомпетентність") є однією з головних перешкод. Співробітники можуть ненавмисно стати джерелом витоку даних або саботувати впровадження нових систем через нерозуміння їх переваг [5, с. 24].

Ефективна система цифрової безпеки повинна поєднувати заходи інформаційного та кіберзахисту. Це передбачає не лише встановлення антивірусного ПЗ, а й створення відповідних організаційних умов: розробку політик доступу до даних, регулярне резервне копіювання, шифрування каналів передачі інформації. Важливим елементом є навчання персоналу правилам "кібергігієни", оскільки людський фактор залишається найслабшою ланкою в системі безпеки. Тільки комплексний підхід до управління ризиками дозволяє забезпечити сталість цифрового розвитку та реальне підвищення ефективності управління [5, с. 26].

Підсумовуючи викладені тези, можна стверджувати, що діджиталізація менеджменту є визначальним вектором розвитку сучасних підприємств, який докорінно змінює філософію та інструментарій управління.

По-перше, перехід до цифрового менеджменту є об'єктивною необхідністю, продиктованою глобальними трендами Індустрії 4.0 та 5.0. Підприємства, що ігнорують цей процес, ризикують втратити конкурентоспроможність. Діджиталізація забезпечує оптимізацію ресурсів, прискорення бізнес-процесів та покращення якості взаємодії зі стейкхолдерами.

По-друге, оцінка ефективності діджиталізації вимагає застосування нових метрик, адаптованих до цифрової економіки. Традиційні фінансові показники

мають бути доповнені індикаторами цифрової зрілості, швидкості адаптації та задоволеності користувачів.

По-третє, сфера управління персоналом виступає локомотивом цифрових змін, особливо в умовах кризи. Досвід українського бізнесу під час війни довів, що діджиталізація HR-функцій є критичною умовою виживання та збереження кадрового потенціалу. Автоматизація рутинних операцій та перехід на управління за результатами підвищують загальну продуктивність праці.

По-четверте, невід'ємною складовою ефективного цифрового менеджменту є управління ризиками. Забезпечення кібербезпеки та підвищення цифрової грамотності персоналу є фундаментом, без якого цифрова трансформація неможлива. Баланс між відкритістю до інновацій та захищеністю активів є формулою успіху сучасного підприємства.

Таким чином, діджиталізація менеджменту виступає не просто технічним оновленням, а комплексним чинником підвищення ефективності, що забезпечує гнучкість, стійкість та стратегічну перспективу розвитку підприємства.

Список використаної літератури

1. Пімоненко С., Люльов О., Пімоненко Т. Діджиталізація бізнес-процесів: еволюція, тенденції та передумови. Вісник економіки. 2024. № 3. С. 232–245.

2. Зінюк М. С. Оцінка ефективності цифрової трансформації бізнесу. Економіка та суспільство. 2021. Вип. 29. С. 246–251.

3. Тертична Л. І., Семенова Д. В. Діджиталізація в сфері управління персоналом. Економіка та суспільство. 2025. Вип. 73. С. 503–508.

4. Шукліна В., Савченко В. Специфіка діджиталізації HR-функцій на підприємствах у кризових умовах. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2025. Т. 26, Вип. 2(75). С. 48–55.

5. Бугріменко Р., Смірнова П., Смокова Л. Загрози та ризики цифрової трансформації підприємства. Grail of Science. 2024. № 38. С. 23–27.

Кіцану Алла Володимирівна
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Центральноукраїнський інститут МАУП,
м. Кропивницький, Україна

ФОНДОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ: ТРАНСФОРМАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННИХ РИЗИКІВ

Науковий керівник: Гавриленко Олена Євгенівна *– кандидат економічних наук,*
доцент кафедри економіки та управління персоналом
Центральноукраїнського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

Повномасштабна військова агресія, що розпочалася у лютому 2022 року, стала каталізатором фундаментальних змін у всіх сферах економічного життя України, і фондовий ринок не став винятком. Як інститут, що забезпечує перерозподіл фінансових ресурсів та оцінку вартості капіталу, ринок цінних паперів першим відреагував на екзистенційні загрози. Трансформація, яку він переживає, є унікальною за своєю природою: це не просто кризова адаптація, а повна перебудова механізмів функціонування в умовах безпрецедентних безпекових ризиків, руйнування інфраструктури та зміни макроекономічної парадигми.

Актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю глибокого аналізу інструментів, які дозволили фінансовій системі України встояти в умовах війни. Зокрема, феномен військових облігацій, цифровізація доступу роздрібних інвесторів до ринку та роль міжнародної допомоги потребують детального вивчення. Метою звіту є комплексний огляд змін на фондовому ринку України протягом 2022–2024 років, аналіз ефективності регуляторних заходів та окреслення перспектив відновлення.

У звіті проаналізовано ключові тенденції: від переорієнтації боргового ринку на потреби оборони до стратегічних викликів євроінтеграції. Особливу

увагу приділено зміні структури інвесторів та ролі державних інституцій у збереженні фінансової стабільності.

Функціонування фондового ринку неможливо розглядати ізольовано від загального стану національної економіки. Війна завдала нищівного удару по виробничому потенціалу країни. За оцінками міжнародних інституцій, зокрема Міжнародного валютного фонду (МВФ), у 2022 році валовий внутрішній продукт (ВВП) України скоротився на критичні 45% [1, с. 20]. Таке падіння стало найбільшим за всю історію незалежності держави і було спричинене окупацією промислових регіонів, блокадою морських портів та руйнуванням енергетичної інфраструктури.

Скорочення економічної бази автоматично призвело до зменшення податкових надходжень, що в умовах необхідності фінансування масштабних військових видатків створило колосальний дефіцит державного бюджету. У 2023 році цей дефіцит сягнув рівня близько 21% ВВП, що в абсолютному вимірі еквівалентно 35,5 млрд доларів США [2, с. 5]. Така ситуація вимагала від уряду та Національного банку України (НБУ) пошуку неординарних джерел фінансування, де ключову роль відіграли як зовнішня допомога, так і внутрішній ринок запозичень.

Фінансова система зіткнулася з неринковими структурними шоками. Як зазначається у фаховій літературі, за умов воєнного стану ринок не здатен функціонувати в режимі саморегулювання, оскільки ризики стають непередбачуваними, а горизонт планування звужується до кількох днів або тижнів. У цьому контексті важливим стабілізуючим фактором стала підтримка міжнародних партнерів. Зокрема, вже у березні 2022 року МВФ схвалив виділення 1,4 млрд доларів США через інструменти швидкого фінансування [3, с. 104]. Це дозволило утримати ліквідність банківської системи та забезпечити виконання першочергових бюджетних зобов'язань.

Високий дефіцит бюджету та порушення логістичних ланцюгів спровокували прискорення інфляції. Для боротьби з цим явищем та запобігання девальвації гривні НБУ був змушений проводити жорстку монетарну політику.

Однак, починаючи з 2023 року, регулятор та Міністерство фінансів відмовилися від прямого монетарного фінансування дефіциту бюджету (емісії гривні), зробивши ставку на активізацію ринкових залучень через розміщення облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) [4, с. 6].

Це рішення стало поворотним моментом для фондового ринку. Відмова від "друку грошей" змусила уряд пропонувати інвесторам ринкові ставки дохідності за облігаціями, що пожвавило первинний ринок. Перехід до фінансування дефіциту за рахунок реальних заощаджень економічних агентів та зовнішньої допомоги дозволив стабілізувати макроекономічну ситуацію, і вже у 2024 році очікується відновлювальне зростання ВВП на рівні 3,5% [4, с. 20].

Центральним елементом фондового ринку України у воєнний період стали "військові облігації". Цей інструмент був запроваджений урядом фактично в перші дні вторгнення для оперативного залучення коштів на потреби армії та підтримку бюджету. Військові облігації є різновидом ОВДП, але мають цільове призначення, спрощену процедуру емісії та потужну патріотичну складову.

Дослідники підкреслюють, що військові облігації виступають високоліквідним і трансферабельним інструментом, який допомагає пом'якшити макроекономічні дисбаланси. Їхня інвестиційна привабливість базується на трьох стовпах:

1. Державні гарантії: Повне повернення вкладених коштів гарантується державою, що робить цей інструмент фактично безризиковим у національній валюті [1, с. 103].

2. Дохідність: Протягом 2022–2024 років ставки за військовими облігаціями часто перевищували рівень офіційної інфляції та ставки за банківськими депозитами, забезпечуючи інвесторам не лише збереження, а й приріст реальної вартості капіталу [2, с. 88].

3. Податкові преференції: Відсутність оподаткування доходу від ОВДП (на відміну від депозитів) суттєво підвищує їхню ефективну дохідність.

Однією з найбільш значущих трансформацій стало залучення широких верств населення до інвестування в державний борг. Раніше ринок ОВДП був прерогативою банків та інституційних інвесторів через високий поріг входу та складні бюрократичні процедури. Ситуація кардинально змінилася завдяки цифровізації.

Інтеграція можливості купівлі облігацій у державний застосунок "Дія" стала революційним кроком. Це дозволило кожному громадянину придбати цінні папери за кілька кліків, без відвідування банку чи брокера. Як зазначається в аналітичних матеріалах, номінальна вартість однієї облігації становить доступні 1000 грн (або еквівалент у валюті) [3, с. 52].

Результати цієї політики вражають: у 2024 році обсяг ОВДП у власності фізичних осіб збільшився майже на 50%, тоді як портфель юридичних осіб зріс на 28% [3, с. 53]. Це свідчить про формування нового класу роздрібних інвесторів, які готові довіряти державі свої заощадження. Назви облігацій на честь тимчасово окупованих або звільнених міст ("Маріуполь", "Крим", "Херсон") додали емоційного забарвлення інвестиційному процесу, перетворивши його на акт громадянської позиції.

Незважаючи на війну, стратегічний курс України на інтеграцію до Європейського Союзу залишається незмінним. У 2023 році було оновлено Стратегію розвитку фінансового сектору, до якої додано нову ініціативу – "Європейська інтеграція фінансового сектору" [3, с. 9]. Це передбачає гармонізацію українського законодавства з директивами та регламентами ЄС (MiFID II, MiFIR, EMIR).

Експерти зазначають, що повна інтеграція українського фондового ринку у глобальну фінансову систему є ключем до залучення іноземного капіталу на етапі відбудови. Це дозволить знизити вартість капіталу для вітчизняних підприємств та відкрити доступ до широкого кола міжнародних інвесторів [2, с. 90]. У цьому контексті НКЦПФР продовжує роботу над впровадженням міжнародних стандартів розкриття інформації та корпоративного управління.

В українських реаліях банки залишаються основними гравцями на фондовому ринку. Державні банки, частка яких у секторі перевищує 50%, виступають головними покупцями ОВДП, підтримуючи бюджетну ліквідність [3, с. 55]. Водночас, вони виконують функцію первинних дилерів, забезпечуючи функціонування вторинного ринку облігацій. Звіт про фінансову стабільність НБУ (червень 2024) підтверджує, що банківська система зберегла стійкість та прибутковість, що є фундаментом для стабільності всього фінансового сектору [3, с. 36]. Висока ліквідність банків дозволяє їм активно інвестувати в державні цінні папери, компенсуючи тимчасову пасивність приватного корпоративного сектору.

Ситуація з зовнішнім боргом України є складною. З початком повномасштабного вторгнення котирування українських єврооблігацій різко впали. За даними аналітиків, у певні періоди 2023 року вони торгувалися за ціною близько 29 центів за долар [2, с. 95]. Такий рівень цін відображав високі ризики невизначеності щодо спроможності держави обслуговувати борги в умовах війни.

Проте, досягнення домовленостей про відтермінування виплат (standstill) та стабілізація макроекономічної ситуації дещо покращили настрої інвесторів. Ринкова вартість облігацій почала демонструвати ознаки відновлення, реагуючи на позитивні новини з фронту та підтвердження міжнародної підтримки.

Унікальним аспектом трансформації боргової політики є дискусія щодо використання заморожених російських активів. Міжнародні депозитарії (наприклад, Euroclear) акумулювали значні кошти від заблокованих активів РФ. Передача доходів від цих активів Україні розглядається як потенційне джерело погашення зовнішнього боргу або фінансування відбудови [2, с. 96]. Це може стати важливим прецедентом у світовій фінансовій практиці та суттєво знизити боргове навантаження на бюджет.

Трансформація фондового ринку України в умовах воєнних ризиків продемонструвала його здатність до адаптації та резильєнтність. Попри

колосальні економічні втрати, падіння ВВП та фізичне руйнування активів, ринок не припинив своє існування, а навпаки – знайшов нові точки зростання.

Ключовим досягненням стало створення ефективного механізму фінансування оборони через військові облігації. Синергія дій уряду, регуляторів та цифрових платформ ("Дія") дозволила залучити до інвестування мільйони громадян, сформувавши зачатки масової інвестиційної культури. Перехід від емісійного фінансування дефіциту до ринкових запозичень заклав фундамент для макроекономічної стабілізації.

Водночас, виклики залишаються значними. Корпоративний сегмент ринку потребує відновлення, а залучення довгострокових інвестицій неможливе без завершення судової та пенсійної реформ. Євроінтеграція виступає безальтернативним вектором розвитку, який вимагатиме подальшої гармонізації законодавства та підвищення стандартів прозорості.

У майбутньому, після завершення активної фази бойових дій, саме фондовий ринок має стати драйвером відбудови країни, забезпечуючи трансформацію заощаджень та міжнародної допомоги в інвестиції у реальний сектор економіки.

Список використаної літератури

1. Богріновцева Л. М., Вергелюк Ю. Ю., Коваленко Ю. М. Державні облігації як інвестиційний інструмент в періоди фінансової нестабільності. Економіка та держава. 2023. № 5. С. 103–107.

2. Шевченко Т. О. Інтеграція українського ринку цінних паперів у глобальні фінансові структури. Проблеми економіки. 2023. № 3. С. 88–99.

3. Котик О. В., Климюк Ю. Ю. Особливості випуску та розміщення державних цінних паперів. Вісник НУВГП. 2023. № 1. С. 52–65.

4. Стратегія розвитку фінансового сектору України. Київ : НБУ, 2023.

Костін Артур Євгенович
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Центральноукраїнський інститут МАУП,
м. Кропивницький, Україна

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВА

Науковий керівник: Гавриленко Олена Євгенівна *– кандидат економічних наук,*
доцент кафедри економіки та управління персоналом
Центральноукраїнського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

Сучасна парадигма стратегічного управління зазнає фундаментальних змін, зумовлених зростанням невизначеності зовнішнього середовища та інтелектуалізацією бізнесу. У цих умовах традиційні "жорсткі" фактори управління (структура, технології, фінанси) стають необхідними, але недостатніми умовами успіху. Визначальну роль починають відігравати "м'які" фактори, серед яких центральне місце посідає корпоративна культура. Вона трансформується з об'єкта соціально-психологічних досліджень у потужний інструмент стратегічного менеджменту, здатний забезпечити підприємству унікальні конкурентні переваги, які важко скопіювати.

Метою даних тез є обґрунтування ролі корпоративної культури як інтегрального елемента системи стратегічного управління, розкриття механізмів її впливу на реалізацію стратегії та визначення шляхів гармонізації культурних та стратегічних цілей підприємства.

Стратегічне управління розглядається як багатоплановий процес, що забезпечує узгодженість внутрішнього потенціалу підприємства з вимогами зовнішнього середовища. Згідно з фундаментальними положеннями теорії стратегічного менеджменту, корпоративна культура виступає не просто фоновим середовищем, а активним компонентом стратегічного набору. Як

зазначається у фаховій літературі, корпоративна культура для кожного підприємства є унікальною, і важливим є впровадження духу обраності по відношенню до кожного працівника, бізнес-процесу та компанії в цілому [1, с. 32].

Ця унікальність створює бар'єри для імітації стратегії конкурентами. Якщо технологію чи продукт можна відтворити, то культуру, яка формувалася роками під впливом специфічних історичних та управлінських чинників, скопіювати практично неможливо. У системі стратегічного управління реалізується принцип цілісності, який передбачає орієнтацію корпоративної культури на глобальний, цілісний підхід до зовнішнього та внутрішнього середовища на всіх рівнях функціонування підприємства [1, с. 32]. Це означає, що культура повинна пронизувати вертикаль управління знизу доверху, забезпечуючи єдине розуміння місії та стратегічних пріоритетів.

Впровадження цього принципу спрямовано на налаштування трудових, фінансових, матеріальних і нематеріальних ресурсів компанії на досягнення єдиної місії та усвідомлення командної роботи [1, с. 32]. Таким чином, культура виконує інтегруючу функцію, об'єднуючи різнорідні ресурси навколо стратегічного ядра організації. Без такої інтеграції стратегія залишається набором декларацій, не підкріплених реальною поведінкою виконавців.

Ефективність стратегічного управління безпосередньо залежить від рівня залученості персоналу, що визначається якістю мотиваційної стратегії. У процесі спільної діяльності виробляються норми та цінності колективу, формується організаційна культура підприємства [2, с. 35]. Ці норми та цінності стають внутрішнім регулятором поведінки працівників, який діє ефективніше за будь-які адміністративні інструкції.

Виконання відзначених дій дозволяє ясніше усвідомити мету функціонування підприємства та його прагнення, що є необхідним при розробці загальної стратегії діяльності [2, с. 35]. Тобто, існує діалектичний зв'язок: стратегія задає вектор розвитку культури, а культура, в свою чергу,

визначає межі можливого у стратегічному плануванні. Стратегія, що суперечить глибинним переконанням колективу, приречена на саботаж.

Виходячи із цілей підприємства, його переваг та недоліків, а також зовнішніх можливостей та погроз, на етапі стратегічного вибору формується серія стратегічних альтернатив, у тому числі й стратегія розвитку персоналу [2, с. 35]. Саме в рамках стратегії розвитку персоналу відбувається "стикування" корпоративних інтересів та індивідуальних цінностей. Корпоративна культура тут виступає як середовище, що забезпечує легітимізацію стратегічних цілей в очах співробітників, перетворюючи їх з найманих виконавців на свідомих учасників бізнес-процесу.

Особливої ваги корпоративна культура набуває на етапі реалізації стратегії, особливо в умовах високої турбулентності економічного середовища. У даний час економічне середовище в Україні характеризується значною нестійкістю, зростає рівень невизначеності і ризику, що ускладнює діяльність підприємств на внутрішньому ринку [3, с. 5]. У таких умовах здатність до швидкої адаптації стає ключовою компетенцією.

Як свідчить світова практика, з даною трудністю справляється те підприємство, яке своєчасно адаптується до змін зовнішнього оточення, ефективно реалізує стратегію [3, с. 5]. Корпоративна культура може виступати як каталізатором змін (якщо вона орієнтована на розвиток та інновації), так і їх гальмом (якщо домінує консерватизм та страх помилок).

Критичною проблемою для вітчизняних підприємств є деформація ставлення до праці. Праця перестала бути для багатьох людей сенсом життя і перетворилася на засіб виживання [3, с. 5]. В таких умовах не може йти мови ні про високопродуктивну та ефективну працю, ні про зростання кваліфікації працівників і розвитку їх ініціативи, ні про формування сильної трудової мотивації [3, с. 5]. Подолання цієї мотиваційної кризи неможливе лише адміністративними методами. Реальна ефективність будь-яких економічних заходів визначається їх впливом на ставлення людей до праці [3, с. 5].

Змінити це відношення в законодавчому порядку не можна, так як це тривалий еволюційний процес, але його можна прискорити, якщо тверезо оцінювати конкретну ситуацію і цілеспрямовано формувати культуру [3, с. 5]. Культура, що базується на повазі, прозорості та справедливості, здатна відновити довіру до керівництва та мобілізувати персонал на реалізацію складних антикризових стратегій.

Успіх стратегічного управління залежить не лише від наявності сильної культури, але й від її конгруентності обраному типу бізнес-стратегії. Дослідження доводять, що певні типи організаційної культури відповідають певним типам стратегій [4, с. 1]. Невідповідність між типом культури та стратегією (наприклад, спроба реалізувати інноваційну стратегію "проспектора" в умовах бюрократичної ієрархічної культури) призводить до стратегічних розривів та втрати ефективності.

Результати емпіричних досліджень підтверджують, що менеджерам необхідно враховувати характеристики та особливості організаційної культури для успішної імплементації обраних стратегій [4, с. 1]. Більше того, протягом періоду, коли компанія долає рецесію, організаційна культура безпосередньо впливає на стратегічні інноваційні рішення [4, с. 1]. Це означає, що культура визначає, які саме рішення будуть сприйняті як допустимі та доцільні в кризовій ситуації.

Важливим стратегічним завданням є побудова стійкої бізнес-екосистеми, що посилює позитивний вплив культури на виживання компанії [4, с. 1]. Це вимагає від менеджерів готовності адаптувати організаційну культуру ще до того, як буде затверджено нову бізнес-стратегію [4, с. 1]. Тобто, культурна трансформація повинна випереджати стратегічні зміни, готуючи ментальний ґрунт для нових методів роботи. Ігнорування цього принципу є частою причиною провалу стратегічних змін.

Корпоративна культура не є статичною даністю; вона піддається управлінському впливу. Механізм формування корпоративної культури на підприємстві включає в себе ідентифікацію етапів впровадження та принципів

функціонування [5, с. 136]. Для забезпечення стратегічної відповідності процес створення ефективної корпоративної культури доцільно розглядати у розрізі п'яти основних етапів.

Перший етап — оцінка внутрішніх організаційних процесів [5, с. 136]. Це діагностична фаза, на якій виявляються розриви між декларованими та реальними цінностями, аналізується ефективність комунікацій та прийняття рішень. Без чесної оцінки поточного стану будь-які інтервенції будуть безрезультатними.

Другий етап — аналіз психологічного клімату на підприємстві [5, с. 136]. Він дозволяє зрозуміти емоційний фон колективу, рівень задоволеності та потенційного опору змінам.

Третій етап — розроблення моделі корпоративної культури, що включає визначення місії та базових цінностей [5, с. 136]. На цьому етапі стратегічне бачення топ-менеджменту формалізується у конкретних культурних кодах. Важливо, щоб ці цінності безпосередньо підтримували стратегічні цілі (наприклад, "клієнтоорієнтованість" для стратегії диференціації).

Четвертий етап — встановлення правил поведінки працівників на основі базових цінностей, включаючи опис традицій та символіки [5, с. 136]. Цінності мають бути переведені на мову конкретних поведінкових індикаторів: що можна робити, а що — ні. Традиції та символіка виступають інструментами закріплення цих норм.

П'ятий етап — впровадження та моніторинг. Це безперервний процес інтеграції нових норм у кадрові практики (підбір, оцінка, винагорода) та управлінську рутину. Лише системний підхід, що охоплює всі ці етапи, дозволяє перетворити корпоративну культуру на дієвий елемент системи стратегічного управління.

Підсумовуючи викладені тези, можна стверджувати, що корпоративна культура є невід'ємною та критично важливою складовою системи стратегічного управління підприємства. Вона виконує функції інтеграції, мотивації, адаптації та регулювання поведінки персоналу. Ігнорування

культурного контексту при розробці стратегії призводить до виникнення опору змінам та зниження ефективності управлінських рішень. Для забезпечення успішного стратегічного розвитку підприємствам необхідно здійснювати постійний моніторинг стану корпоративної культури, забезпечувати її відповідність обраній стратегії та цілеспрямовано формувати систему цінностей, що сприяє досягненню довгострокових цілей.

Список використаної літератури

1. Шершньова З. Є. Стратегічне управління : підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : КНЕУ, 2004. 699 с.
2. Гриньова В. М., Грузіна І. А. Формування мотиваційної стратегії управління персоналом підприємства : монографія. Харків : Вид. ХНЕУ, 2012. 328 с.
3. Бровкова О. Г. Роль корпоративної культури в реалізації стратегії. Економіка і управління. 2017. № 1. С. 5–9.
4. Krupskyi O. P., Kuzmytska Y. Organizational Culture and Business Strategy: Connection and Role for A Company Survival. Central European Business Review. 2020. Vol. 9, No. 4. P. 1–26.
5. Євчук Л. Механізм формування корпоративної культури на підприємстві. Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2024. № 1 (37). С. 136–143.

Мухін Олексій Олександрович
кандидат економічних наук, докторант,
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
м. Київ, Україна

ОСВІТНЬО-НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РИНКУ НЕРУХОМОСТІ В УМОВАХ ПІСЛЯКРИЗОВОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Сучасний етап розвитку національної економіки України характеризується глибокими післякризовими трансформаціями, зумовленими воєнними діями, руйнуванням житлової та комерційної інфраструктури, зниженням інвестиційної активності та зміною функціональних параметрів ринку нерухомості. У цих умовах особливої актуальності набуває проблема освітньо-наукового забезпечення розвитку ринку нерухомості, оскільки саме якість людського капіталу, рівень професійної підготовки та наукового супроводу визначають ефективність відновлювальних процесів і інституційну стійкість цього ринку.

У сучасних наукових дослідженнях ринок нерухомості розглядається як один із базових секторів економіки, що виконує інвестиційну, соціальну та відновлювальну функції. Водночас післякризовий розвиток ринку нерухомості вимагає не лише фінансових ресурсів, але й формування системи знань і компетенцій, здатних забезпечити ефективне управління нерухомістю в умовах високих ризиків та невизначеності. Саме освіта і наука формують методологічні та прикладні засади функціонування ринку нерухомості в період трансформацій [1].

Науковці наголошують, що освітньо-наукове забезпечення розвитку ринку нерухомості має базуватися на міждисциплінарному підході, який поєднує економічні, правові, фінансові та управлінські знання [2]. Освітні програми повинні бути орієнтовані на підготовку фахівців, здатних здійснювати оцінку об’єктів нерухомості, управляти інвестиційними

проєктами, застосовувати механізми державно-приватного партнерства та враховувати принципи сталого розвитку територій. Наукові дослідження у цій сфері забезпечують обґрунтування управлінських рішень і формування ефективної державної політики на ринку нерухомості.

Особливу роль освіта і наука відіграють у формуванні інституційної спроможності ринку нерухомості. У працях вітчизняних дослідників підкреслюється, що ефективне функціонування ринку в післякризовий період можливе лише за умови підготовки фахівців нового типу, здатних працювати з інноваційними фінансовими інструментами, адаптувати міжнародний досвід та забезпечувати прозорість ринкових процесів [3]. Заклади вищої освіти та наукові установи у цьому контексті виступають ключовими суб'єктами формування інтелектуального потенціалу ринку нерухомості.

Важливим елементом освітньо-наукового забезпечення є взаємодія науки, освіти, держави та бізнесу. Така взаємодія сприяє трансферу знань, впровадженню результатів прикладних досліджень у практику та підвищенню ефективності реалізації відновлювальних проєктів у сфері житлової та комерційної нерухомості [4]. Держава при цьому відіграє координаційну роль, формуючи нормативно-правові умови для розвитку освітніх програм і підтримки наукових досліджень.

Узагальнення сучасних наукових підходів дозволяє стверджувати, що освітньо-наукове забезпечення розвитку ринку нерухомості є системоутворюючим чинником його післякризового відновлення. Освіта і наука забезпечують формування професійних компетенцій, сприяють розвитку інституційного середовища та створюють підґрунтя для впровадження інноваційних моделей управління ринком нерухомості в умовах трансформацій.

Таким чином, розвиток ринку нерухомості в умовах післякризового відновлення неможливий без цілеспрямованого вдосконалення освітньо-наукового забезпечення. Оновлення змісту освітніх програм, розвиток прикладних наукових досліджень і посилення взаємодії між наукою, освітою,

державою та бізнесом сприяють підвищенню інституційної стійкості ринку нерухомості, зниженню інвестиційних ризиків і забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку в умовах післякризових трансформацій.

Список використаної літератури

1. Шевченко А. Е. Теоретичні засади дослідження державно-приватного партнерства як інструмента післявоєнної відбудови економіки України // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2024. – Вип. 82, ч. 2. – С. 284–288. – URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/05/47-1.pdf

2. Забаштанський М. М., Ломонос Р. І., Чередниченко І. С. Роль державно-приватного партнерства в процесі інфраструктурного відновлення України // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2025. – № 3(43). – С. 9–17. – URL: https://ppeu.stu.cn.ua/article/view/343968

3. Чальцева О. М., Лобода Д. О. Державно-приватне партнерство як перспективний механізм повоєнного відновлення України // Public Networks and Communications. – 2024. – № 2. – С. 11–18. – URL: https://jpnac.donnu.edu.ua/article/view/16813

4. Гордієнко Л. Ф. Фінансовий механізм державно-приватного партнерства в умовах післявоєнного відновлення України // Review of Transport Economics and Management. – 2023. – № 7(23). – С. 135–144. – URL: https://pte.ust.edu.ua/article/view/257892

Олійник Ігор Вікторович
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту, маркетингу та інформаційних технологій,
Херсонський державний аграрно-економічний університет

Сагайдак Олексій Миколайович
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти зі спеціальності 051 «Економіка»,
Херсонський державний аграрно-економічний університет

Дмитрієв Дмитро Валерійович
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти зі спеціальності 051 «Економіка»,
Херсонський державний аграрно-економічний університет

Денисенко Гліб Борисович
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти зі спеціальності 051 «Економіка»,
Херсонський державний аграрно-економічний університет,
м. Херсон / м. Кропивницький, Україна

ДУАЛЬНА ОСВІТА В АГРАРНІЙ СФЕРІ: АДАПТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ МОДЕЛЕЙ ДО ПОТРЕБ УКРАЇНСЬКОГО АГРОБІЗНЕСУ

Сучасний етап розвитку аграрного сектору України характеризується технологічною модернізацією виробництва, цифровізацією бізнес-процесів та інтеграцією у світові ланцюги постачань. В умовах зростаючої конкуренції на глобальних ринках особливої актуальності набуває питання підготовки висококваліфікованих фахівців для інноваційного агровиробництва. Традиційна система аграрної освіти, орієнтована переважно на теоретичну підготовку, не завжди відповідає динамічним потребам сучасного агробізнесу. Дуальна форма навчання, яка успішно зарекомендувала себе в європейських країнах, являє собою перспективну модель інтеграції освітнього процесу з практичною діяльністю на

підприємствах, забезпечуючи одночасне здобуття теоретичних знань та формування практичних компетентностей [2].

Проблематика впровадження дуальної освіти в аграрній сфері досліджувалася багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями. Німецькі дослідники обґрунтували ефективність поєднання навчання у закладах освіти з практичною підготовкою на виробництві. Українські вчені аналізують можливості адаптації європейського досвіду до національних умов, досліджують механізми взаємодії освітніх закладів з агропідприємствами та вивчають особливості підготовки фахівців для різних сегментів аграрного ринку. Водночас залишаються недостатньо вивченими питання формування ефективної моделі дуальної аграрної освіти з урахуванням специфіки українського агробізнесу, регіональних особливостей та сучасних викликів цифрової трансформації галузі.

Метою дослідження є обґрунтування концептуальних засад адаптації європейських моделей дуальної освіти до потреб українського агробізнесу та розробка практичних рекомендацій щодо впровадження дуальної форми навчання у систему підготовки аграрних фахівців.

Дуальна система освіти – це форма професійної підготовки з паралельним навчанням у закладі освіти та на підприємстві з чітким розподілом відповідальності за якість підготовки фахівця. Класична німецька модель базується на трьох принципах: партнерство між освітніми закладами та бізнесом, поєднання теорії з практикою у співвідношенні 30% на 70%, та законодавче регулювання відносин між учасниками. Австрійська модель характеризується гнучкістю у розподілі часу між теорією та практикою залежно від специфіки професії. Швейцарська система відрізняється високою стандартизацією програм та суворим контролем якості з боку галузевих асоціацій. Нідерландська модель демонструє інноваційний підхід через створення регіональних освітніх кластерів, що об'єднують заклади освіти, підприємства та органи самоврядування [3].

Аналіз європейського досвіду виділяє ключові характеристики успішних моделей дуальної освіти для адаптації до українських умов. По-перше, чітка законодавча база, що регулює права та обов'язки учасників, включаючи статус здобувача освіти, умови оплати праці та механізми фінансування. По-друге, активна участь бізнесу у розробці освітніх програм та стандартів, що забезпечує відповідність навчання реальним потребам ринку праці. По-третє, система кваліфікованих наставників на підприємствах з професійними та педагогічними компетентностями. По-четверте, розвинена система оцінювання якості освіти з теоретичними іспитами та практичними кваліфікаційними випробуваннями безпосередньо на робочому місці.

Впровадження дуальної освіти в аграрній сфері України стикається з низкою специфічних викликів. Сезонність аграрного виробництва створює складнощі у забезпеченні безперервності практичної підготовки протягом навчального року. Диверсифікованість сектору (рослинництво, тваринництво, переробна промисловість, маркетинг та логістика) потребує розробки різних моделей навчання для кожного сегменту. Територіальна розосередженість агропідприємств та нерівномірність їх розвитку ускладнює організацію практики, особливо для студентів з регіонів без великих інноваційних агрохолдингів. Недостатня готовність частини підприємств через брак розуміння довгострокових вигод та відсутність досвіду організації навчального процесу також становить перешкоду [1].

Водночас український аграрний сектор має суттєві конкурентні переваги. Потужні агрохолдинги з сучасною технологічною базою та інноваційними підходами створюють можливості для високоякісної практичної підготовки. Зростаючий попит на кваліфікований персонал внаслідок технологічної модернізації стимулює підприємства до участі в освітньому процесі. Розвинена мережа аграрних закладів вищої освіти забезпечує солідне теоретичне підґрунтя. Державна підтримка інновацій в освіті та успішний досвід окремих регіонів демонструють життєздатність моделі та можуть служити основою для масштабування найкращих практик.

Формування ефективної моделі дуальної аграрної освіти в Україні повинно базуватися на комплексному підході, що враховує європейський досвід та специфіку національного агросектору. Організаційна модель може передбачати створення регіональних консорціумів, що об'єднують аграрні заклади освіти, провідні підприємства, органи місцевого самоврядування та громадські організації. Така структура дозволить оптимально розподілити ресурси, забезпечити диверсифікацію баз практики та створити синергію від взаємодії різних стейкхолдерів. Освітні програми доцільно розробляти спільно з агробізнесом на основі аналізу необхідних компетентностей з чітким визначенням результатів навчання на кожному етапі. Важливою є гнучкість програм для адаптації до специфіки різних підприємств та динамічних змін у галузі.

Практична підготовка повинна передбачати поступове зростання складності завдань – від ознайомчих практик на першому курсі до самостійних проєктів на випускному. Організація робочих місць потребує створення на підприємствах спеціальних навчально-виробничих підрозділів з сучасним обладнанням та кваліфікованими наставниками. Система наставництва відіграє ключову роль, тому необхідно розробити механізми відбору, підготовки та мотивації наставників, включаючи матеріальне стимулювання та визнання їх внеску через присвоєння почесних звань або сертифікацію [5].

В свою чергу фінансування дуальної освіти має базуватися на принципі спільної участі держави, підприємств та здобувачів. Державне фінансування доцільно спрямовувати на розвиток інфраструктури закладів освіти, підготовку викладачів та навчально-методичне забезпечення. Підприємства можуть компенсувати частину витрат на підготовку фахівців, виплачувати стипендії студентам та інвестувати у навчально-виробничі підрозділи. Механізми податкового стимулювання – зменшення податкового навантаження на суму витрат на освіту або надання податкових кредитів – можуть суттєво підвищити зацікавленість бізнесу у підготовці кадрів.

Правове забезпечення потребує змін до законодавства про освіту та працю для визначення статусу учасників, регулювання відносин між закладами та

підприємствами, встановлення стандартів якості та механізмів контролю. Важлива розробка типових договорів про дуальну форму навчання, що визначатимуть права та обов'язки сторін, порядок організації процесу, умови фінансування та механізми розв'язання спірних питань. Система оцінювання має включати як академічні форми контролю, так і інноваційні методи оцінки практичних компетентностей – демонстраційні іспити на робочому місці, захист проєктів та портфоліо досягнень.

Слід зазначити, що цифровізація аграрного сектору створює нові можливості через інноваційні технології навчання. Віртуальна та доповнена реальність дозволяють моделювати складні виробничі ситуації та відпрацьовувати навички без ризиків. Онлайн-платформи забезпечують гнучкість, дозволяючи опановувати теорію без відриву від практики. Цифрові системи моніторингу створюють можливості для відстеження прогресу, виявлення проблемних зон та корекції індивідуальних траєкторій. Електронні портфоліо систематизують результати навчання, що полегшує працевлаштування випускників [4].

Міжнародна співпраця створює можливості для обміну досвідом, стажування у європейських країнах, участі у спільних проєктах та адаптації кращих практик. Інтеграція у європейський освітній простір через академічну мобільність, подвійні дипломи та спільні програми дозволяє підвищити якість підготовки українських фахівців та їх конкурентоспроможність на міжнародному ринку праці. Участь у міжнародних мережах створює додаткові можливості для фінансування та доступу до сучасних методологій навчання.

Таким чином впровадження дуальної освіти в аграрній сфері є стратегічним напрямом розвитку національної системи підготовки кадрів, що відповідає викликам інноваційної економіки та глобальним освітнім тенденціям. Адаптація європейських моделей потребує комплексного підходу з організаційним, методичним, фінансовим та правовим забезпеченням. Успішна реалізація можлива за умови активної співпраці закладів освіти, агропідприємств, органів влади та громадських організацій на засадах партнерства. Перспективи досліджень пов'язані з вивченням ефективності різних моделей дуального

навчання, розробкою галузевих стандартів та аналізом впливу на конкурентоспроможність випускників.

Список використаної літератури

1. Гриценок, І. А. Педагогічні умови, форми і методи організації консультування з молодіжного підприємництва у ЗП(ПТ)О в період воєнного стану та повоєнного відновлення економіки України. Colloquiumjournal. 2023. 25(184). 3–7. https://lib.iitta.gov.ua/739988.

2. Іванов, В. Інтеграція сталого розвитку у професійну освіту: виклики для України. Проблеми сучасної освіти. 2022. 4(2). 18–23.

3. Коваль, В. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх учителів-філологів. Філологічний часопис. 2016. 1. 164–177. http://nbuv.gov.ua/UJRN/filoljour_2016_1_22

4. Маркозова, О. О. Навчання впродовж життя – необхідна умова досягнення життєвого успіху людини. Вісн. нац. ун-ту «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2016. 2(29). 198–205.

5. Осадча, К. П., Осадчий, В. В., & Спірін, О. М. Використання технологій змішаного та дистанційного навчання у педагогічній підготовці бакалаврів професійної освіти. Інноваційна педагогіка. 2022. 46. 155–160.

Поярков Микола Вікторович
старший викладач
кафедри економіки та управління персоналом
Центральноукраїнського інституту
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
м. Кропивницький, Україна

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ АНАЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В СИСТЕМІ ПОДАТКОВОГО ПРОГНОЗУВАННЯ І ПЛАНУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

В умовах динамічної зміни податкового законодавства, посилення державного фінансового контролю та зростаючого податкового навантаження, податкове планування набуває статусу ключового засобу впливу на ефективність управлінських рішень суб'єктів господарювання (СГД). Ефективне планування дозволяє підприємствам законно знижувати податкові зобов'язання, мінімізувати податкові ризики та, як наслідок, підвищувати загальну фінансову стійкість [1, с. 143].

Якість сформованих податкових планів безпосередньо залежить від обґрунтованості початкового прогнозування та глибини аналітичних досліджень, що передують планувальним процедурам [2, с.183]. Аналітичні дослідження є необхідними для оцінки пропозицій щодо основних питань оподаткування та визначення пріоритетів.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених сутності, видам та методам податкового планування, недостатньо уваги приділяється комплексному дослідженню методичного інструментарію аналітичних досліджень та його інтеграції у процес управління податками. Зокрема, традиційні методи часто не здатні ефективно враховувати вплив складних зовнішніх, внутрішніх, об'єктивних та суб'єктивних факторів на якість податкових планів.

Постійні зміни у податковому середовищі створюють високий рівень невизначеності, що надає прогнозам імовірнісний характер, який обов'язково передбачає можливість внесення коректив. На відміну від прогнозу, план вимагає однозначно встановлених термінів та характеристик об'єкта. Забезпечення цього переходу від ймовірності до визначеності є ключовою функцією аналітичного інструментарію. Таким чином, актуальною є систематизація наявних методів та обґрунтування необхідності застосування гібридних підходів в умовах активної цифровізації.

Сучасні тенденції цифровізації оподаткування вимагають інтеграції аналітичних інструментів у загальну систему корпоративного менеджменту. Ця група методів включає використання складного програмного забезпечення.

Застосування інструментів Business Intelligence (BI) та Enterprise Resource Planning (ERP) дозволяє СГД аналізувати податкові дані, будувати оперативні прогнози та оптимізувати податкові стратегії у режимі, близькому до реального часу. Інтеграція податкового планування в загальний фінансовий менеджмент підприємства через ERP-системи забезпечує системність та цілісність підходів [3, с. 211].

Особливе значення має використання аналітики Великих Даних (Big Data Analytics). Цей інструментарій дозволяє аналізувати великі обсяги структурованих та неструктурованих даних, що виходять за межі внутрішньої звітності, для аналізу податкових ризиків і виявлення можливостей для оптимізації податкових зобов'язань. Цей метод є ключовим для підвищення предиктивної точності аналізу, що зменшує ймовірнісний характер прогнозу і підвищує обґрунтованість планових рішень.

Ефективна система податкового планування використовує гібридний методичний інструментарій для розробки способів законної оптимізації господарської діяльності з точки зору її податкових наслідків. Оптимізація досягається через використання податкових пільг, вибір альтернативних рішень та легальне використання прогалин у законодавстві.

Аналітичні дослідження на цьому етапі спрямовані на порівняння та ранжування варіантів оптимального оподаткування, включаючи можливість поєднання загальної та спрощеної системи оподаткування, що здійснюється відповідно до чинного законодавства [4, с. 211]. Застосування економіко-математичних моделей (Група I) дає кількісне обґрунтування вибору, тоді як евристичні методи (Група II) допомагають оцінити податкові ризики, які можуть виникнути при застосуванні альтернативних рішень.

Сучасна роль аналітичного інструментарію зміщується від простої мінімізації податків до превентивного управління ризиками. Впровадження цифрових інструментів (Група III), зокрема Big Data Analytics, дозволяє СГД аналізувати зовнішні фактори впливу, такі як зміни податкової політики, прецеденти судової практики та галузеві тенденції. Це значно підвищує обґрунтованість обраного варіанту оподаткування та забезпечує кращий контроль, що дозволяє своєчасно виявити відхилення виконання податкового плану від поставленої мети.

Таким чином, якісний аналіз дозволяє підприємству не лише збільшити прибуток та скоротити витрати, але й забезпечити засіб запобігання правопорушенням , що є критично важливим в умовах посилення контролю.

Порівняльна характеристика ефективності різних груп методичного інструментарію представлена у Таблиці 1.

Представлена Таблиця 1 демонструє, що для досягнення максимальної ефективності СГД не може обмежуватися лише однією групою методів. Якщо формалізовані методи є базисом для розрахунку кількісних показників, то інтеграція цифрових інструментів забезпечує системність та швидкість, необхідну для предиктивного ризик-менеджменту. Евристичні ж методи дозволяють враховувати якісні аспекти впливу та суб'єктивні фактори, забезпечуючи життєздатність плану в умовах високої турбулентності.

Отже, аналітичні дослідження є провідною ланкою у системі податкового прогнозування і планування СГД, оскільки саме вони трансформують імовірнісний характер прогнозів у раціональні та однозначні планові

рішення. Успішна реалізація податкового планування вимагає дотримання принципів системності, неперервності та гнучкості , що може бути досягнуто лише шляхом використання гібридного методичного інструментарію.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика груп методичного інструментарію аналітичних досліджень [5, с. 35]

Група інструментів	Характер завдань	Методи/Технології	Ключовий внесок у планування СГД
1. Формалізовані (Кількісні)	Структуровані, рутинні розрахунки, визначення цільових показників	Економіко-математичні моделі (мінімізація витрат), Статистичний/регресійний аналіз	Точне прогнозування податкових баз, Кількісне обґрунтування оптимальних рішень
2. Неформалізовані (Евристичні)	Неструктуровані проблеми, висока невизначеність, генерація нових рішень	Метод експертних оцінок, Сценарне моделювання, Мозковий штурм	Оцінка нефінансових (якісних) ризиків, забезпечення гнучкості адаптації плані , Врахування суб'єктивних факторів
3. Цифрові (Інтегровані)	Масштабний аналіз, моніторинг у реальному часі, інтеграція процесів	BI-системи, ERP-платформи, Big Data Analytics	Предиктивний аналіз податкових ризиків, Інтеграція податкового планування у загальний бізнес-процес. Скорочення часу на підготовку звітності

Ефективний методичний інструментарій повинен поєднувати три ключові групи методів:

1. Кількісні економіко-математичні моделі для точного розрахунку податкових баз.

2. Неформалізовані евристичні підходи для роботи з невизначеністю та оцінки якісних ризиків, спричинених швидкими змінами законодавства.

3. Сучасні цифрові інструменти (BI, Big Data) для інтеграції податкового планування.

Впровадження цифрових технологій дозволяє СГД оптимізувати податкові стратегії та підвищувати фінансовий результат шляхом законної оптимізації , одночасно спрощуючи взаємодію з податковими органами.

Подальші наукові дослідження мають бути спрямовані на розробку методик кількісної оцінки впливу різних груп факторів (зовнішніх, внутрішніх, об’єктивних, суб’єктивних) на якість податкових планів та впровадження механізмів штучного інтелекту для автоматизації процесів податкового ризик-менеджменту в інтегрованих ERP-системах.

Список використаної літератури

1. Вінідіктова В. С., Разборська О. О. Податкове планування як інструмент оптимізації діяльності підприємств // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2022.

2. Лисенко А. М., Бакай А. В. Податкове навантаження суб'єктів господарювання та його вплив на формування важливих показників розвитку економіки України // Центральноукраїнський науковий вісник: Економічні науки. 2018. № 1(34). С. 180–188.

3. Бречко О. В., Качан А. Ю. Евристичні методи прогнозування // Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія» (Тернопіль, 12 червня 2020 р.). Тернопіль : ТНЕУ, 2020.

4. Податковий менеджмент : підручник / за ред. Д. І. Деми, І. В. Шевчук. Київ : Алерта, 2017. 256 с.

5. Податкове планування : курс лекцій / за ред. Бречко О. В., Качан А. Ю. Миколаїв : МНАУ, 2021.

Пояркова Карина Миколаївна
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

ВПЛИВ ТУРИСТИЧНОГО ЗБОРУ НА НАПОВНЕННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Науковий керівник: Данілова Ольга Миколаївна *– кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри економічної географії і екологічного менеджменту Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

В умовах глобальних економічних трансформацій та локальних викликів, спричинених воєнним станом в Україні, питання наповнення місцевих бюджетів набуває критичного значення. Фіскальна децентралізація передала на місця значні повноваження, але водночас поклала на органи місцевого самоврядування (ОМС) відповідальність за пошук фінансових ресурсів. Серед спектру місцевих податків туристичний збір займає особливе місце. З одного боку, він не є бюджетоутворюючим у масштабах всієї країни, проте для окремих територіальних громад він може складати суттєву частку власних надходжень.

Актуальність дослідження посилюється контрастом між українськими реаліями та європейським досвідом. У країнах ЄС туристичний податок (tourist tax, city tax) давно трансформувався в інструмент сталого розвитку дестинацій. Європейські міста використовують диференційовані ставки та цифрові інструменти для боротьби з надмірним туризмом та фінансування інфраструктури. Україна ж перебуває на етапі пошуку оптимальної моделі,

стикаючись із проблемами тіньового сектору та недосконалості адміністрування.

Історія адміністрування туристичного збору в Україні пройшла декілька етапів трансформації. До 2019 року база оподаткування визначалася як відсоток від вартості проживання. Ця модель мала суттві недоліки: вона створювала поле для мінімізації податкових зобов'язань шляхом декларування заниженої вартості номера або розбивання платежу на "проживання" та "додаткові послуги".

Як зазначають дослідники, Закон України від 23.11.2018 № 2628-VIII кардинально змінив ситуацію, прив'язавши ставку збору до мінімальної заробітної плати (МЗП). Це стало наймасштабнішою зміною за всю історію регулювання цього платежу, що мала на меті спрощення адміністрування, однак не вирішила всіх проблем побудови оптимальної моделі оподаткування [1, с. 23].

Основні параметри сучасної моделі (2024-2025 роки):

- База: Мінімальна заробітна плата станом на 1 січня звітного року.
- Ставки: До 0,5% від МЗП для внутрішнього туризму та до 5% для в'їзного.

Такий підхід забезпечує автоматичне інфляційне коригування надходжень, але критикується за регресивний характер (однакова сума податку для хостелу та люксового готелю).

Період воєнного стану став випробуванням для галузі, проте динаміка надходжень демонструє феномен адаптації. Аналіз статистичних даних дозволяє простежити чіткий V-подібний тренд відновлення ринку після шокового 2022 року.

Для наочності наведемо дані щодо динаміки надходжень туристичного збору за останні чотири роки (Таблиця 1).

Таблиця 1

Динаміка надходжень туристичного збору в Україні

в умовах воєнного стану (2021–2024 рр.)

Рік	Сума надходжень, млн грн	Темп приросту, % (до попер. року)	Характеристика періоду
2021	244,0	—	Довоєнний рівень, відновлення після COVID-19
2022	178,9	-26,7%	Початок повномасштабного вторгнення, різкий спад туристичних потоків
2023	222,6	+24,4%	Адаптація ринку, ріст внутрішньої міграції та ділового туризму
2024	**273,1**	**+22,7%**	Перевищення довоєнного рівня, вплив інфляції та росту мінімальної зарплати

Джерело: розраховано автором за даними Державної податкової служби України та ДАРТ [4]

Дані таблиці 1 свідчать, що у 2024 році галузь не лише відновилася після падіння 2022 року, але й номінально перевищила показники довоєнного 2021 року на 12%. Однак важливо розуміти, що цей приріст частково зумовлений адміністративним фактором — підвищенням мінімальної заробітної плати, до якої прив'язана ставка збору, а не виключно збільшенням кількості туристів.

Лідери серед регіонів (2024 рік):

1. м. Київ (50,9 млн грн).
2. Львівська область (40,5 млн грн).
3. Івано-Франківська область (31,3 млн грн).

Ці регіони, разом із Закарпаттям, стали основними хабами ділового та рекреаційного туризму в умовах закриття південних морських курортів.

Незважаючи на номінальне зростання, потенціал збору розкритий не повністю. Однією з причин є диспропорція у структурі платників податків, що ілюструє значний рівень тінізації малого бізнесу.

Нижче наведено візуалізацію розподілу навантаження між юридичними особами (великі готелі) та фізичними особами-підприємцями (Рис.1).

Рис. 1. Диспропорція між кількістю платників та обсягами сплаченого збору (2024 рік)

Джерело: побудовано автором на основі аналітичних даних ДПС України [4]

Як видно з рисунку 1. візуалізації даних, юридичні особи (великі готелі), які становлять лише 16% від загальної кількості зареєстрованих суб'єктів (1092 од.), забезпечують 54,4% (148,5 млн грн) усіх надходжень. Натомість ФОПи, яких налічується переважна більшість — 84% (5744 од.), генерують меншу частину доходу — 45,6% (124,6 млн грн). Це вказує на те, що великий готельний бізнес працює прозоро, тоді як сектор приватних садиб та міні-готелів залишається значною мірою в тіні або занижує показники завантаженості.

Представники органів місцевого самоврядування (ОМС) підтверджують цю проблему. Як свідчать результати консультацій з представниками громад, часто власники приватних садиб сплачують суму збору, що не відповідає реальній кількості проживаючих. ОМС отримують інформацію про надходження із запізненням, що унеможливлює оперативний моніторинг.[2]

У країнах Європейського Союзу підхід до туристичного податку базується на принципах цільового використання та прозорості. Кошти, зібрані з туристів, часто реінвестуються безпосередньо в туристичну інфраструктуру або екологічні проекти.

Наприклад, Барселона використовує надходження від податку для фінансування конкретних ініціатив, таких як проект "Viu la Vela" (популяризація вітрильного спорту серед молоді) або участь у міжнародних подіях. Це демонструє мешканцям пряму вигоду від туризму та знижує соціальну напругу, пов'язану з великою кількістю відвідувачів [5, с. 33].

Одним із найефективніших механізмів детінізації ринку оренди житла в ЄС стала співпраця з цифровими платформами бронювання.

В Італії було реалізовано масштабний проект автоматизованого збору податків. Платформа Airbnb уклала угоду з понад 1000 муніципалітетами, запровадивши цифровий інструмент, який автоматично додає туристичний податок до рахунку гостя в момент бронювання та перераховує його до бюджету. Це значно спростило адміністрування та збільшило надходження, оскільки вивело з "тіні" тисячі приватних орендодавців.

Висновки. Аналіз показав, що українська модель туристичного збору, попри позитивну динаміку надходжень (+22,7% у 2024 році), потребує вдосконалення. Ключовими проблемами залишаються неможливість ефективного контролю з боку громад та значний тіньовий сектор серед ФОПів.

Для покращення ситуації доцільно:

1. Впровадити інститут податкового агента для онлайн-платформ бронювання (за прикладом Італії), що автоматизує сплату збору.
2. Надати ОМС доступ до оперативної звітності щодо сплати збору.
3. Запровадити механізми прозорого цільового використання коштів (за прикладом Барселони), щоб бізнес та громада бачили результат сплати податку.

Список використаної літератури

1. Котенко А. М., Смєсова В. Л. Адміністрування туристичного збору в Україні: проблеми та перспективи // Юридичний науковий електронний журнал. — 2019. — № 4. — С. 23–26.

2. Туристичний збір: торік місцеві бюджети отримали надходжень на 23 % більше, ніж у 2023 році [Електронний ресурс] / Державна податкова служба України. — 2025. — Режим доступу: https://www.tax.gov.ua/media-tsentr/novini/873272.html.

3. Ефективне використання податків для розвитку громад: U-LEAD розпочала нову серію обговорень [Електронний ресурс] / Mind.ua. — 2024. — Режим доступу: https://mind.ua/news/20274563-efektivne-vikoristannya-podatkiv-dlya-rozvitku-gromad-u-lead-rozpochala-novu-seriyu-obgovoren.

4. До бюджету громад у 2024 році надійшло майже 273 млн грн туристичного збору [Електронний ресурс] / Державне агентство розвитку туризму України (ДАРТ). — 2025. — Режим доступу: https://www.tourism.gov.ua/blog/do-byudzhetu-gromad-u-2024-roci-nadiyshlo-mayzhe-273-mln-grn-turistichnogo-zboru.

5. Review of impacts of visitor levies in global destinations: Social research number: 97/2024 [Електронний ресурс] / Welsh Government. — 2024. — Режим доступу: https://www.gov.wales/sites/default/files/statistics-and-research/2024-11/review-of-impacts-of-visitor-levies-in-global-destinations-611.pdf.

Прокопов Ігор Володимирович
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Центральноукраїнський інститут МАУП,
м. Кропивницький, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ НАБОРУ ПЕРСОНАЛУ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИМОГ РИНКУ ПРАЦІ: СТРАТЕГІЧНІ ІМПЕРАТИВИ, МЕТОДОЛОГІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ЦИФРОВІ ІННОВАЦІЇ

Науковий керівник: Гавриленко Олена Євгенівна *– кандидат економічних наук,*
доцент кафедри економіки та управління персоналом
Центральноукраїнського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

Сучасний економічний ландшафт характеризується безпрецедентним рівнем турбулентності, невизначеності та динамізму, що фундаментально змінює парадигму управління людськими ресурсами. В умовах глобалізації, стрімкого технологічного прогресу, відомого як Індустрія 4.0, та демографічних зрушень, традиційні підходи до набору персоналу втрачають свою ефективність, перетворюючись з рутинної кадрової функції на критичний стратегічний процес, що визначає конкурентоспроможність та життєздатність організації. Удосконалення системи набору персоналу перестало бути питанням тактичної оптимізації; нині це питання інституційної безпеки та сталого розвитку. Трансформація ринку праці, що відбувається під впливом цифровізації та зміни ціннісних орієнтацій працівників, вимагає від менеджменту перегляду не лише інструментарію пошуку та відбору, але й самої філософії взаємодії з потенційними співробітниками.

Актуальність теми дослідження зумовлена загостренням конкуренції за таланти, поглибленням диспропорцій між попитом та пропозицією робочої сили, а також необхідністю адаптації вітчизняних підприємств до європейських стандартів управління. В умовах постпандемічної реальності та воєнних

викликів, з якими зіткнулася Україна, проблема якісного кадрового забезпечення набуває особливої гостроти. Організації змушені оперувати в умовах дефіциту кваліфікованих кадрів, що вимагає впровадження інноваційних моделей рекрутингу, базованих на маркетингових технологіях, психологічній діагностиці та аналітиці великих даних.

Розуміння сутності набору персоналу зазнало кардинальних змін протягом останнього століття. Якщо класична школа управління розглядала набір як механічну процедуру заповнення вакантних місць "робочою силою", то сучасна теорія людського капіталу акцентує увагу на стратегічній цінності кожного співробітника. Балабанова Л. В. та Сардак О. В. у своїй фундаментальній праці зазначають, що в умовах цифрової економіки відбувається зміщення фокусу з управління персоналом (Personnel Management) на управління людськими ресурсами (Human Resource Management) і далі — на управління людським капіталом (Human Capital Management) [1, с. 12]. Ця еволюція безпосередньо впливає на методологію набору.

Згідно з дослідженнями Колота А. М. та Герасименка О. О., інноваційні моделі рекрутингу в умовах глобалізації передбачають інтеграцію функції набору в загальну корпоративну стратегію. Це означає, що рекрутер повинен розуміти не лише вимоги до вакансії, але й довгострокові цілі бізнесу, щоб залучати кандидатів, які зможуть забезпечити сталий розвиток компанії у майбутньому [3, с. 16].

Центральною категорією сучасного набору є "людський капітал". Грішнова О. А. визначає людський капітал як сформований запас здібностей, знань, навичок і мотивацій, що доцільно використовуються в тій чи іншій сфері суспільного відтворення і сприяють зростанню продуктивності праці [2, с. 24]. З цієї точки зору, процес набору є інвестиційним рішенням: компанія "купує" потенціал кандидата, очікуючи отримати дивіденди у вигляді його результативності.

Удосконалення системи набору вимагає чіткого розуміння структури людського капіталу, який включає:

1. Загальний людський капітал: Знання та навички, які можуть бути використані на будь-якому робочому місці (грамотність, базові комп'ютерні навички).

2. Специфічний людський капітал: Знання та навички, релевантні лише для конкретної компанії або галузі (знання пропрієтарного софту, унікальних технологічних процесів).

Завдання системи набору полягає в тому, щоб ідентифікувати кандидатів з високим рівнем загального капіталу та потенціалом до швидкого набуття специфічного капіталу. Як зазначає Грішнова О. А., в умовах швидкого старіння знань, здатність до навчання (learnability) стає важливішою за статичний набір професійних знань [2, с. 45]. Це вимагає переорієнтації критеріїв відбору з оцінки минулого досвіду на оцінку когнітивних здібностей та особистісного потенціалу.

Система набору не може бути ефективною без урахування психологічних аспектів. Семів Л. К. у своїй роботі підкреслює, що найм працівника — це, перш за все, психологічний контракт, який укладається між особистістю та організацією. Успішність цього контракту залежить від ступеня відповідності (congruence) цінностей кандидата та корпоративної культури [4, с. 18].

Психологічні аспекти набору охоплюють:

- Психодіагностику: Використання валідних інструментів для оцінки особистісних рис, інтелекту та мотивації.
- Управління сприйняттям: Формування позитивного іміджу роботодавця у свідомості кандидата.
- Соціальну адаптацію: Підготовку кандидата до входження в новий соціальний гурт.

Семів Л. К. акцентує увагу на тому, що ігнорування психологічної сумісності при наборі є однією з головних причин високої плинності кадрів у перші місяці роботи [4, с. 55]. Тому удосконалення системи набору повинно включати впровадження методів оцінки емоційного інтелекту (EQ) та соціальних компетенцій.

Аналіз зовнішнього середовища є критично важливим для налаштування системи набору. Згідно зі Статистичним щорічником України, демографічна ситуація характеризується стійкими депопуляційними трендами [5, с. 28]. Скорочення народжуваності у попередні десятиліття призвело до зменшення когорти молоді, яка виходить на ринок праці. Це створює "війну за таланти" вже на етапі залучення випускників вищих навчальних закладів.

Крім того, значний вплив мають міграційні процеси. Зовнішня трудова міграція, посилена воєнними діями, призвела до відтоку кваліфікованих кадрів за кордон. За даними Держстату, сальдо міграції залишається від'ємним, що особливо відчутно у секторах будівництва, медицини та інженерії [5, с. 34]. Для системи набору це означає необхідність розширення географії пошуку, розробки програм релокації та залучення іноземних фахівців, а також активізацію роботи з внутрішньо переміщеними особами.

Однією з ключових проблем ринку праці є структурне безробіття та невідповідність якості підготовки фахівців вимогам роботодавців. Грішнова О. А. вказує на розрив між теоретичною підготовкою, яку надає система освіти, та практичними навичками, необхідними бізнесу [2, с. 112]. Це призводить до парадоксальної ситуації: при наявності значної кількості безробітних з вищою освітою, компанії не можуть закрити вакансії через брак компетентних кандидатів.

Ця ситуація вимагає від системи набору впровадження функцій "доучування" та адаптації. Роботодавці все частіше змушені створювати власні корпоративні університети та навчальні центри, інтегруючи процеси навчання безпосередньо в процедуру найму (наприклад, стажування, буткемпи).

Глобалізація ринку праці та розвиток цифрових технологій призвели до поширення нестандартних форм зайнятості: фрілансу, аутсорсингу, віддаленої роботи (telework). Колот А. М. та Герасименко О. О. зазначають, що пандемія COVID-19 стала каталізатором переходу до гібридних моделей роботи, які закріпилися як нова норма [3, с. 19].

Це ставить перед системою набору нові виклики:

- Необхідність оцінки здатності кандидата до самоорганізації та віддаленої роботи.
- Конкуренція за таланти на глобальному рівні (українські фахівці можуть працювати на іноземні компанії, не виїжджаючи з країни).
- Адаптація процедур онбордингу для дистанційних працівників.

Удосконалення системи набору в цьому контексті передбачає цифровізацію всіх етапів взаємодії з кандидатом, від першого контакту до оформлення трудових відносин.

В умовах цифрової економіки ручне управління процесами набору стає неможливим через величезні обсяги інформації. Балабанова Л. В. та Сардак О. В. визначають цифровізацію як ключовий драйвер підвищення ефективності HR-процесів [1, с. 88]. Основою сучасної інфраструктури набору є системи управління кандидатами (Applicant Tracking Systems — ATS).

ATS дозволяють автоматизувати рутинні операції: публікацію вакансій на декількох job-сайтах одним кліком, збір резюме в єдину базу даних, парсинг (розпізнавання) інформації з резюме, планування співбесід та відправку автоматичних відповідей кандидатам. Використання ATS дозволяє скоротити час на закриття вакансії (Time to Fill) на 20-30% та знизити вартість найму (Cost per Hire) [1, с. 92].

Важливою функцією сучасних ATS є аналітика. Система дозволяє відстежувати ефективність різних каналів залучення (Source of Hire), конверсію на кожному етапі воронки рекрутингу та продуктивність роботи рекрутерів.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що удосконалення системи набору персоналу є комплексним завданням, яке вимагає системного підходу та інтеграції зусиль HR-департаменту, топ-менеджменту та лінійних керівників. Сучасні вимоги ринку праці диктують необхідність переходу від інтуїтивного, реактивного рекрутингу до стратегічного, технологічного та людиноцентричного управління талантами.

На основі аналізу літературних джерел [1-5] та вивчення кращих практик, можна сформулювати наступні узагальнюючі тези та рекомендації щодо удосконалення системи набору персоналу:

1. Стратегічна інтеграція: Система набору повинна бути нерозривно пов'язана зі стратегією розвитку бізнесу. Планування персоналу має базуватися на довгострокових прогнозах та враховувати динаміку змін зовнішнього середовища. Необхідно впроваджувати метрики ефективності рекрутингу (KPI), такі як вартість найму, час закриття вакансії, якість найму та плинність кадрів на етапі випробувального терміну.

2. Цифрова трансформація: Безальтернативним шляхом розвитку є впровадження сучасних HR-технологій. Використання ATS, штучного інтелекту, чат-ботів та аналітики великих даних дозволяє автоматизувати рутинні процеси, підвищити швидкість та точність відбору, а також звільнити час рекрутерів для стратегічних завдань та комунікації з кандидатами.

3. Компетентнісний підхід та об'єктивізація оцінки: Необхідно відмовитися від суб'єктивних методів оцінки на користь структурованих інтерв'ю за компетенціями, психометричного тестування та асесмент-центрів. Особливу увагу слід приділяти оцінці Soft Skills, емоційного інтелекту та здатності до навчання (learnability), які стають критичними факторами успіху в сучасному світі.

4. Маркетингова орієнтація: Компанії повинні ставитися до кандидатів як до клієнтів, активно розвиваючи бренд роботодавця та формуючи привабливу ціннісну пропозицію (EVP). Управління досвідом кандидата (Candidate Experience) має стати пріоритетом, оскільки репутація роботодавця безпосередньо впливає на вартість та ефективність залучення талантів.

5. Адаптивність та гнучкість: Система набору повинна бути гнучкою та здатною швидко адаптуватися до змін на ринку праці. Це включає готовність до використання нестандартних форм зайнятості, розширення географії пошуку, впровадження програм перекваліфікації та навчання кандидатів, а також створення інклюзивного середовища, вільного від дискримінації.

Впровадження запропонованих заходів дозволить українським підприємствам підвищити ефективність системи набору персоналу, забезпечити себе висококваліфікованими кадрами та зміцнити свої конкурентні позиції на національному та глобальному ринках праці. Людський капітал є найціннішим активом сучасної організації, і інвестиції в його якісний відбір та розвиток є інвестиціями в майбутнє.

Список використаної літератури

1. Балабанова, Л. В., & Сардак, О. В. Управління персоналом в умовах цифрової економіки. Київ: Центр учбової літератури, 2020.
2. Грішнова, О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. Київ: Знання, 2021.
3. Колот, А. М., & Герасименко, О. О. Інноваційні моделі рекрутингу в умовах глобалізації ринку праці. Економіка та управління. 2022. 3(98). 15–24.
4. Семів, Л. К. Соціально-психологічні аспекти найму працівників. Львів: Світ, 2023.
5. Державна служба статистики України. Статистичний щорічник України за 2022 рік. Київ: Держстат., 2023.

Синиця Юлія Сергіївна
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету

Охлопкова Діана Валентинівна
здобувач вищої освіти,
спеціальність D1 «Облік і оподаткування»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ МАТЕРІАЛЬНИХ ЗАПАСІВ: МЕТОДИ ВИЯВЛЕННЯ НЕСТАЧ І НАДЛИШКІВ

Матеріальні запаси традиційно посідають одне з надзвичайно важливих місць у структурі активів підприємства. Такі запаси забезпечують безперервність виробничого процесу, стабільність господарської діяльності та впливають на фінансові результати. Саме тому питання, пов’язані з внутрішнім контролем матеріальних запасів, завжди залишаються актуальними. В умовах зростання вартості ресурсів, логістичних ризиків та інформаційних загроз роль якісного контролю лише посилюється. Одним із центральних завдань внутрішнього контролю є своєчасне виявлення нестач і надлишків, адже такі відхилення безпосередньо впливають на достовірність обліку та загальну фінансову стійкість підприємства. Вищесказане зумовлює важливість огляду обраної теми.

Внутрішній контроль матеріальних запасів спрямований на забезпечення достовірності інформації про їх рух і залишки, попередження зловживань, оптимізацію використання та дотримання встановлених норм. У процесі такого контролю використовують сукупність методів, кожен із яких має свої можливості, переваги та сферу застосування.

Основні методи виявлення нестач і надлишків, які використовуються при внутрішньому контролі матеріальних запасів, містяться на рис. 1.

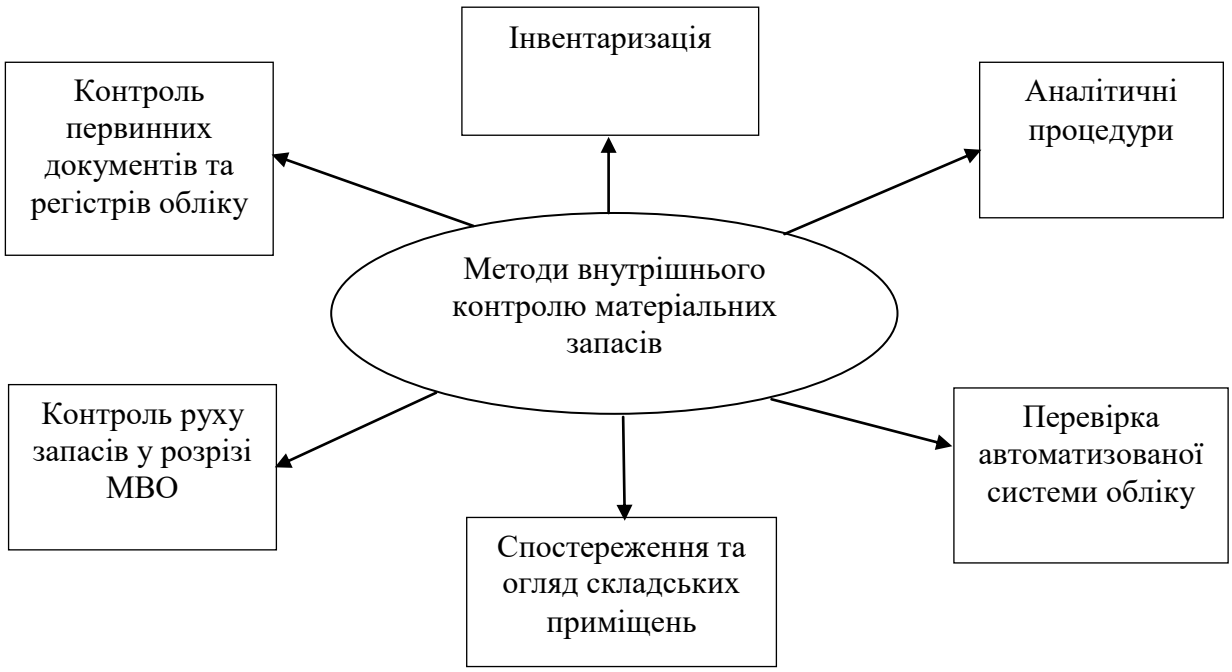

Рисунок 1. Методи внутрішнього контролю матеріальних запасів для виявлення нестач і надлишків

Джерело: узагальнено авторами

Першим і найбільш надійним методом визначення фактичної наявності матеріальних запасів є інвентаризація. Такий метод контролю дозволяє порівнювати облікові дані із фактичними залишками, в результаті чого виявляти нестачі або надлишки. Інвентаризація може бути плановою (проводиться за графіком, складеним заздалегідь, та обов'язково перед складанням річної фінансової звітності) або позаплановою – має місце у разі зміни матеріально відповідальних осіб, встановлення фактів крадіжок або зловживань, псування цінностей, за судовим рішенням, у випадку техногенних аварій, пожежі чи стихійного лиха. Саме інвентаризація надає доказову базу для прийняття управлінських рішень щодо подальшого списання чи оприбуткування виявлених відхилень [1].

Проте внутрішній контроль не обмежується виключно інвентаризацією, важливою складовою є перевірка правильності оформлення первинних документів та регістрів обліку. Помилки у накладних, актах оприбуткування,

документах на відпуск та списання запасів можуть призводити як до штучних надлишків, так і до прихованих нестач. Тому регулярний контроль документів дозволяє своєчасно виявити неточності, підроблені записи, невідповідності у кількості чи одиницях виміру, а також операції, не підтверджені фактичним рухом запасів. Порядок створення, прийняття і відображення у обліку, а також зберігання первинних документів та регістрів обліку встановлює Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку [2].

Наступним методом є контроль руху запасів у розрізі матеріально відповідальних осіб. Кожен склад або відділ мають свою специфіку, і рівень ризику зловживань нерідко залежить саме від організації роботи відповідальних осіб. Порівняння обсягів списання, повернення та залишків за МВО допомагає виявити підрозділи, де відхилення виникають частіше, ніж в інших, що може свідчити про недостатній рівень дисципліни або неправильно налаштовані процеси.

Важливою частиною контролю є також фізичний огляд складських приміщень. Стан зберігання запасів часто говорить більше, ніж будь-яка документальна перевірка. Під час огляду звертають увагу на порядок на складі, наявність маркування, організацію місць зберігання, обмеження доступу сторонніх осіб, стан обладнання та умови зберігання. Неналежна організація зберігання матеріальних запасів зазвичай прямо пов’язана з частішими нестачами [3, 4].

Окремої уваги в процесі внутрішнього контролю матеріальних запасів заслуговують аналітичні процедури. Вони базуються на порівнянні фактичних показників із нормативами, попередніми періодами або плановими розрахунками. Різкі коливання у витратах матеріалів, незвично великі залишки можуть бути свідченням помилок або зловживань. Аналітичні процедури дозволяють виявити проблеми ще до проведення інвентаризації, а в деяких випадках – і запобігти їм.

Сучасні підприємства дедалі частіше покладаються на автоматизовані системи обліку, тому важливим методом контролю є перевірка правильності налаштування бухгалтерських програм. Неправильно встановлені одиниці виміру, некоректні параметри запасів, відкриті можливості для редагування документів заднім числом – все це може спотворювати дані або створювати можливості для маніпуляцій. Налаштована система має забезпечувати автоматичні обмеження, дублювання даних та контрольні повідомлення, що значно знижує ризик помилок [4, 5].

Результати внутрішнього контролю потребують належного документування. Для цього складають акти інвентаризації, інвентаризаційні описи, порівняльні відомості, пояснювальні записки матеріально відповідальних осіб, бухгалтерські довідки, спеціальні протоколи та накази керівництва щодо списання чи оприбуткування надлишків. Така фіксація забезпечує юридичну силу управлінських рішень та створює належну базу для подальших перевірок.

Реагування на виявлені нестачі або надлишки залежить від їх природи: нестачі в межах норм природного убутку списуються на витрати, надлишки – оприбутковуються з визнанням доходу. Якщо нестачі перевищують норми, їх відшкодовують винні особи, або підприємство ухвалює окреме рішення щодо списання. У випадках, що мають ознаки крадіжки або шахрайства, необхідне залучення служби безпеки чи правоохоронних органів [6].

Таким чином, внутрішній контроль матеріальних запасів є комплексною системою заходів, що включає документальний, аналітичний, фактичний і автоматизований контроль. Від якості такого контролю залежить не лише точність обліку, а й фінансова безпека підприємства. Своєчасне виявлення нестач і надлишків дозволяє уникнути втрат, підвищити відповідальність матеріально відповідальних осіб і створити прозору систему управління ресурсами. Виходячи з цього, внутрішній контроль запасів є не просто формальністю, а виступає необхідною умовою стабільного функціонування підприємства.

Список використаної літератури

1. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань : Наказ Міністерства фінансів України від 02.09.2014 р. № 879. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/%20z1365-14#Text (дата звернення: 19.11.2025).

2. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку : Наказ Міністерства фінансів України від 24.05.1995 р. № 88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95#Text (дата звернення: 19.11.2025).

3. Гавриличенко Є. В. Методичні засади проведення внутрішнього аудиту матеріально-виробничих запасів підприємства. Економіка та суспільство. 2021. Вип. 27. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/459/441 (дата звернення: 19.11.2025). DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-43.

4. Галустян А. В., Кононова О. Є. Організаційні аспекти та методика внутрішнього аудиту виробничих запасів підприємства. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2017. Випуск 2(07). С. 269-274. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/7_2017/53.pdf (дата звернення: 19.11.2025).

5. Замула І. В., Танасієва М. М. Внутрішній контроль : навч. посіб. Чернівці : Технодрук, 2021. 336 с.

Синиця Юлія Сергіївна
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету

Вітценко Леонід Русланович
здобувач вищої освіти,
спеціальність 071 «Облік і оподаткування»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ПРОФЕСІЮ БУХГАЛТЕРА

У сучасних умовах цифровізація посідає провідне місце в розвитку професійної діяльності, зокрема істотно впливає на сферу бухгалтерського обліку. Професія бухгалтера є ключовою ланкою у функціонуванні державної та світової економіки, адже саме вона забезпечує прозорість фінансових потоків, контроль за ресурсами та формування звітності, необхідної для управлінських рішень. У зв'язку з цим дослідження впливу цифровізації на професію бухгалтера є надзвичайно актуальним.

Сьогодні умови розвитку економіки характеризуються швидкими темпами цифрових змін, що зумовлені глобалізацією, пандемією COVID-19, воєнними діями в нашій державі та переходом бізнесу до віддаленого формату роботи. Вищезазначене спричиняє потребу у трансформації всіх господарських процесів, зокрема бухгалтерського обліку, який з традиційної форми перетворюється на динамічну, аналітичну та інтегровану складову інформаційної системи управління підприємством.

Цифровізація бухгалтерського обліку представляє собою процес переходу від паперового документообігу до використання автоматизованих програм, електронних сервісів і хмарних платформ, що забезпечують обробку даних,

формування звітності, аналіз показників та взаємодію з контролюючими органами в режимі реального часу. Застосування цифрових технологій у бухгалтерії дозволяє мінімізувати людський фактор, скоротити час на проведення операцій, підвищити точність і своєчасність облікової інформації. У процесі цифрової трансформації роль бухгалтера еволюціонує: замість виконання рутинних операцій бухгалтер дедалі більше виступає аналітиком, що забезпечує керівництво підприємства інформацією.

Ключові зміни в професії бухгалтера, які несе за собою цифровізація, подані на рис. 1.

Рисунок 1. Трансформаційні зрушення у професійній діяльності бухгалтера в умовах цифровізації

Джерело: узагальнено авторами

Однією із важливих змін у професії бухгалтера в умовах цифровізації є автоматизація рутинних облікових процесів. Завдяки впровадженню сучасних інформаційних технологій значна частина операцій, що традиційно

виконувались вручну (введення даних, опрацювання первинних документів, формування облікових регістрів та звітності) переходить у площину автоматизованих процедур. Такий перехід суттєво скорочує часові витрати на технічні операції та забезпечує можливість зосередити увагу бухгалтера на аналітичних, контрольних і консультаційних функціях. Виходячи з цього, професійна діяльність зміщується від механічного виконання операцій до опрацювання інформації та прийняття обґрунтованих управлінських рішень [1, 3].

У контексті цифрової трансформації професійної діяльності особливої значущості набуває необхідність оволодіння бухгалтерами сучасними інформаційними технологіями. Мова йде, зокрема, про хмарні рішення, які забезпечують мобільність, доступність фінансової інформації та оптимізацію витрат на ІТ-інфраструктуру; системи на основі штучного інтелекту та машинного навчання, що сприяють автоматизованій обробці даних, виявленню закономірностей і ризиків; блокчейн-технології, які підвищують прозорість і безпеку фінансових операцій; аналітика великих даних, що дає змогу здійснювати прогнозування та глибокий аналіз фінансово-економічних процесів. У цьому напрямі також необхідними стають навички з кібербезпеки та загальної цифрової грамотності [2].

Цифрова трансформація також змінює змістовні характеристики професійних ролей у сфері бухгалтерського обліку. Відбувається перехід від функцій облікового виконавця до ролі фінансового аналітика та стратегічного радника. Зростає потреба у бухгалтерах, здатних інтерпретувати дані, формувати рекомендації для керівництва, забезпечувати підтримку управлінських рішень. Це зумовлює попит на нові професійні напрями: спеціалістів з оцінювання ризиків, аудиторів, фінансових консультантів. Бухгалтер дедалі частіше виступає комунікатором між даними та управлінськими структурами, забезпечуючи зрозуміле й обґрунтоване подання інформації.

Підвищення рівня технологічної складності професії бухгалтера закономірно впливає на посилення вимог до її компетентностей. Так, зростає значення аналітичних, критичних, комунікативних та цифрових навичок, а також здатності швидко адаптуватися до нових інструментів і нормативних змін. Цифровізація облікової системи стимулює оновлення методологічних підходів до ведення обліку та удосконалення професійних стандартів, що вимагає від фахівців постійного підвищення кваліфікації [3].

Окремим аспектом трансформації професії є розвиток мобільності та дистанційних форм роботи, які відкривають можливості для фріланс-зайнятості та співпраці з іноземними компаніями. Водночас цифрове середовище висуває підвищені вимоги до дотримання професійної етики, конфіденційності та забезпечення довіри до фінансової інформації, адже цифровізація водночас збільшує ризики маніпуляцій і фальсифікацій.

Варто також відмітити, що виклики та ризики у процесі цифровізації також значні. До них належать: необхідність безперервного професійного навчання, можливе скорочення традиційних облікових посад (зокрема, операторів введення даних чи касирів), а також зростання відповідальності за контроль коректності функціонування автоматизованих систем. У сукупності ці чинники формують нову парадигму професійної діяльності бухгалтера, яка поєднує технологічну компетентність, аналітичне мислення та високий рівень професійної етики [4, 5].

Отже, цифрова трансформація не просто оновлює професію бухгалтера, цифровізація перепрофілює спеціалістів бухгалтерської сфери, роблячи їх більш інтелектуальними, аналітичними й стратегічними. Успішними будуть ті фахівці, які зможуть поєднати глибокі знання обліку з компетентністю у сфері сучасних технологій та здатністю мислити критично і гнучко. Саме такий бухгалтер стає невід’ємним елементом ефективної системи управління в умовах цифрової економіки.

Список використаної літератури

1. Гевлич Л. Л. Професія бухгалтера у цифровій економіці. Економіка і організація управління. 2021. № 3 (43). URL: https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/11130 (дата звернення: 23.11.2025). DOI: https://doi.org/10.31558/2307-2318.2021.3.13.

2. Лемішовська О. С., Лінинська В. І. Бухгалтерський облік в умовах впровадження інформаційних технологій і систем. Економіка та суспільство. 2022. Вип. 44. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1794/1729 (дата звернення: 23.11.2025). DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-23.

3. Плікус І. Й., Жукова Т. А., Осадча О. О. Модель професії бухгалтера в епоху цифрових трансформацій: ключові напрями компетентностей бухгалтера. Приазовський економічний вісник. 2019. Випуск 1(12). С. 200-205.

4. Розвиток бухгалтерського обліку на основі новітніх ІТ-технологій : Колективна монографія. За ред. Жука В. М., Бездушної Ю. С. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2017. 452 с.

5. Соколенко Л. Ф. Розвиток процесів цифровізації як передумова трансформації організаційно-методологічних засад бухгалтерського обліку. Економіка, управління та адміністрування. 2020. Вип. 4 (90). URL: https://ema.ztu.edu.ua/article/view/192769 (дата звернення: 23.11.2025). DOI: https://doi.org/10.26642/ema-2019-4(90)-167-175.

Солтисік Оксана Орестівна
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри математики та економіки,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка

Максимич Віталій Васильович
аспірант,
спеціальність 051 Економіка,
ОПП «Економічна кібернетика»,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,
м. Дрогобич, Україна

ЦИФРОВІ СТРАТЕГІЇ ТА ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СУЧАСНОМУ БІЗНЕСІ

Сучасний бізнес неможливо уявити без активного використання цифрових технологій, що забезпечують не лише оптимізацію виробничих та управлінських процесів, а й суттєве підвищення конкурентоспроможності компаній. Цифрова трансформація бізнесу охоплює широкий спектр заходів: від впровадження інформаційних систем і автоматизації внутрішніх процесів до застосування аналітичних платформ, інтелектуальних рішень на основі штучного інтелекту та хмарних технологій. Ключовим завданням цифрової трансформації є створення інтегрованої системи управління, яка дозволяє компанії швидко реагувати на зміни ринку та вимоги споживачів.

Л. Вербівська та Т. Дзюба вважають, що «цифрова трансформація підприємницької діяльності формує нові принципи організації бізнесу, змінюючи традиційні методи управління, операційні моделі та конкурентні стратегії» [1, С. 64].

Одним із основних аспектів цифрової трансформації є оптимізація бізнес-процесів. Завдяки цифровим інструментам підприємства можуть підвищувати ефективність внутрішніх операцій, знижувати витрати та скорочувати час

виконання завдань. Інформаційні системи дозволяють збирати, обробляти та аналізувати великі обсяги даних, що забезпечує прийняття більш обґрунтованих управлінських рішень і підвищує якість стратегічного планування. При цьому цифровізація бізнесу передбачає інтеграцію всіх ключових функцій компанії — від виробництва та логістики до маркетингу та клієнтського сервісу.

Важливим компонентом трансформації є розвиток цифрової культури та компетенцій персоналу. Ефективність впровадження технологій залежить не лише від їх технічних характеристик, а й від готовності співробітників до змін та здатності використовувати нові інструменти у своїй роботі. Інвестиції в навчання та розвиток персоналу, формування інноваційного мислення і мотиваційних систем сприяють успішній адаптації організацій до цифрових умов.

Цифрова трансформація також тісно пов’язана з інноваційним розвитком бізнесу. Використання аналітичних платформ та великих даних дозволяє підприємствам прогнозувати попит, оптимізувати виробництво та створювати нові продукти та послуги. Розвиток цифрових каналів взаємодії з клієнтами дозволяє не лише підвищувати рівень задоволеності споживачів, а й формувати нові бізнес-моделі, що забезпечують довгострокове зростання.

Цифровізація підприємницької діяльності в Україні поступово перетворюється на один із ключових чинників підвищення конкурентоспроможності бізнесу та розвитку національної економіки. За останні роки цифрові інструменти стали невід’ємною частиною операційних процесів підприємств різних масштабів — від мікробізнесу до великих корпорацій. Активне впровадження електронного документообігу, онлайн-платформ для продажів, CRM-систем, хмарних сервісів та інструментів аналітики даних дозволяє підприємствам оптимізувати витрати, автоматизувати рутинні процеси та підвищити швидкість прийняття управлінських рішень. Особливої динаміки цифровізація набула після 2020 року, коли підприємства були змушені адаптуватися до нових умов, а також у період повномасштабної війни, що спричинила потребу у дистанційному управлінні, гнучкості та швидкому переключенні бізнес-моделей.

Водночас цифровізація в Україні підтримується на державному рівні: розвиток екосистеми «Дія», поява електронних сервісів для бізнесу, можливості відкриття і ведення компанії онлайн сприяють зменшенню адміністративного навантаження та підвищенню прозорості економічних процесів. Українські підприємці дедалі активніше інтегрують цифровий маркетинг, електронну комерцію, fintech-рішення, системи кіберзахисту та аналітику великих даних для масштабування власної діяльності та виходу на міжнародні ринки. Разом із тим цифрова трансформація супроводжується низкою викликів — нестачею фінансових ресурсів, потребою у підвищенні цифрової грамотності персоналу, ризиками кібербезпеки та нерівномірністю доступу до сучасної інфраструктури. Проте тенденція до зростання цифрової активності бізнесу залишається стабільною, а цифровізація стає основою модернізації підприємництва в Україні та інтеграції у глобальний економічний простір.

Крамар І. Ю., Потюк В. М. вважають, що цифровізація підприємницької діяльності в Україні на сучасному етапі є не лише технологічним трендом, а фундаментальним інструментом адаптації бізнесу до складних зовнішніх викликів та елементом забезпечення економічної безпеки бізнесу [2, С. 6].

Таким чином, цифрові стратегії у сучасному бізнесі виступають не лише технологічним, а й стратегічним інструментом управління, що забезпечує стійкість, адаптивність та конкурентоспроможність підприємств. Цифрова трансформація стає основою для розвитку організацій у цифрову епоху, створюючи умови для інтеграції новітніх технологій, підвищення ефективності та формування інноваційного середовища.

Список використаної літератури

1. Вербівська Л. В., Дзюба Т. В. Цифрова трансформація підприємництва: стратегічні виклики та управлінські рішення. Інвестиції: практика та досвід. 2025. № 12. ст.60-66. DOI: 10.32702/2306-6814.2025.12.60

2. Крамар І. Ю., Потюк В. М. Деякі особливості цифрової трансформації вітчизняних підприємств як елемента забезпечення їх економічної безпеки на сучасному етапі. Економіка та суспільство. 2025. №76. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-76-49

Солтисік Оксана Орестівна
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри математики та економіки,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка

Тореєв Сергій Олександрович
аспірант,
спеціальність 051 Економіка,
ОПП «Економічна кібернетика»,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,
м. Дрогобич, Україна

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО МЕХАНІЗМУ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Формування ефективного механізму сталого розвитку є ключовою умовою стабільного функціонування соціально-економічних систем у довгостроковій перспективі. Такий механізм повинен інтегрувати економічні, соціальні та екологічні показники розвитку, координувати інтереси зацікавлених сторін і забезпечувати довгострокову стійкість системи. Ефективність механізму визначається його здатністю поєднувати нормативно-правові, інституційні та управлінські інструменти, що забезпечують реалізацію стратегічних цілей.

Соціальні, економічні та екологічні показники взаємопов’язані: ефективний механізм сталого розвитку має забезпечувати баланс між економічним зростанням, соціальною справедливістю та екологічною безпекою. Визначення ключових індикаторів у кожній сфері дозволяє створити систему моніторингу та управління, яка є основою адаптивного та стійкого розвитку соціально-економічних систем.

Соціальні показники відображають стан і розвиток людського капіталу, якість життя населення та соціальну стабільність. До основних показників належать:

- Рівень зайнятості та безробіття – характеризує ступінь використання трудових ресурсів та ефективність ринку праці.
- Доступ до освіти та охорони здоров'я – оцінює рівень інвестицій у людський потенціал і соціальну захищеність населення.
- Рівень бідності та доходів населення – показує рівень економічної нерівності та можливості забезпечення базових потреб.
- Соціальна інтеграція та участь у прийнятті рішень – характеризує рівень участі громадян у суспільному житті та демократичні інститути.
- Інклюзивність розвитку – оцінює можливості доступу до ресурсів і послуг для всіх груп населення, зокрема вразливих категорій.

Соціальні показники є важливими для оцінки якості життя та справедливості розподілу результатів економічного розвитку.

Економічні показники відображають ефективність використання ресурсів та економічну стійкість системи. Основні показники включають:

- Валовий внутрішній продукт (ВВП) та його динаміка – оцінює масштаб економічної активності та темпи зростання.
- Продуктивність праці та інвестиційна ефективність – характеризує результативність використання людських, матеріальних та фінансових ресурсів.
- Структура економіки та диверсифікація виробництва – показує збалансованість економічного розвитку та здатність протистояти ризикам.
- Фіскальна стабільність та державні фінанси – оцінює здатність держави фінансувати розвиток та соціальні програми.
- Інноваційна активність і технологічний розвиток – визначає потенціал для довгострокового економічного зростання.

Економічні показники дозволяють оцінити стійкість системи та її здатність до самопідтримки.

Екологічні показники характеризують стан навколишнього середовища та ефективність природокористування:

- Якість повітря, води та ґрунтів – оцінює вплив виробничої діяльності на екосистеми.
- Споживання енергоресурсів та енергоефективність – визначає рівень використання ресурсів та вплив на клімат.
- Обсяг відходів і рівень їх утилізації – показує ефективність управління відходами та впровадження циклічних технологій.
- Біорізноманіття та збереження природних ресурсів – оцінює здатність екосистем до самовідновлення та збереження екологічної стійкості.
- Вплив діяльності на зміну клімату – характеризує викиди парникових газів та заходи щодо їх мінімізації.

Екологічні показники визначають здатність соціально-економічної системи до тривалого розвитку без руйнівного впливу на довкілля. Б.Ярова вважає, що «до натуральних і кількісних екологічних показників ефективності використання земель сільськогосподарського призначення державної власності належать: рівень розораності території; ступінь еродованості ґрунтів; забруднення важкими металами; рівень радіоактивного забруднення, частка еродованих земель, змитих ґрунтів у складі сільськогосподарських угідь, витрати на проведення комплексу екологічних заходів системи землеробства; зростання вартості земельних угідь у результаті поліпшення їхньої якості й підвищення родючості ґрунтів, обсяги додаткової продукції, одержаної завдяки здійсненню екологічних заходів; додатковий чистий дохід від впровадження екологічних заходів; економічна ефективність екологічних витрат; відвернутий екологічний збиток у вартісній формі» [2, С. 124].

Важливу роль у формуванні механізму відіграє системний підхід до оцінювання соціально-економічних процесів. Ефективний механізм повинен враховувати як внутрішні, так і зовнішні чинники, територіальний розвиток, інституційну спроможність регіональних і місцевих органів влади, а також

передбачати апробацію управлінських рішень через пілотні проекти, що дозволяє оцінити його результативність та адаптивність. Кошельок Г.В. вважає що: «Організаційно-економічний механізм забезпечення сталого розвитку підприємства в умовах цифрової трансформації є комплексною системою, спрямованою на баланс економічних, соціальних та екологічних цілей» [1, С. 7].

Методологічне забезпечення механізму передбачає формування системи індикаторів, яка дозволяє оцінювати економічні, соціальні та екологічні параметри системи та здійснювати корекцію управлінських рішень у реальному часі. Такий підхід забезпечує постійний моніторинг і адаптацію механізму до змін зовнішнього та внутрішнього середовища, створюючи умови для стійкого розвитку соціально-економічних систем.

Таким чином, формування механізму забезпечення ефективності показників сталого розвитку у соціально-економічних системах є багаторівневим, інтегрованим, інституційно забезпеченим і орієнтованим на постійний моніторинг, що гарантує його здатність реагувати на динамічні зміни та забезпечувати довгострокову стабільність розвитку.

Список використаної літератури

1. Кошельок Г.В., Павлова О. А. Концептуальні основи формування організаційно-економічного механізму забезпечення сталого розвитку підприємств в умовах цифрової трансформації. Економіка та суспільство. 2025. №75. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-75-53

2. Ярова Б.М. Соціально-економічні та екологічні показники ефективності використання земель державної власності. Сталий розвиток економіки. Міжнародний науково-виробничий журнал. 2018(39). №2. С. 121-129.

Сенишин Світлана Євгенівна
старший викладач
кафедри менеджменту, економіки та туризму,
Львівський інститут МАУП

Аксьонов Ігор Ярославович
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Львівський інститут МАУП,
м. Львів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ АГРОПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна значно змінює умови функціонування агропідприємств. Вплив бойових дій, логістичні перебої, руйнування інфраструктури, загроза безпеці персоналу, зміни в ринках збуту [1]. Усе це формує нову реальність для аграрного бізнесу. В таких обставинах стратегічне управління для підприємств агропромислового комплексу (АПК) стає не тільки інструментом розвитку, але й виживання.

Основні виклики стратегічного управління в агросекторі під час війни наступні [2]:

- Невизначеність зовнішнього середовища: агропідприємства стикаються з нестабільними ринками, змінними цінами та ризиками постачання.

- Логістичні проблеми: доставка продукції, ресурси (насіння, добрива), транспортування. Усе це ускладнено через бойові дії.

- Ризики безпеки: підприємства можуть бути розташовані в зонах, близьких до фронту, або стикатися з проблемами забезпечення безпеки працівників.

- Кадрові виклики: мобілізація, відтік працівників, демотивація, психологічний стрес персоналу.

- Фінансові обмеження: скорочення інвестицій, кредитів, зростання витрат.

- Необхідність швидкої адаптації: підвищення гнучкості стратегій, перепланування, коригування бізнес-моделей.

Умови війни вимагають, щоб стратегічні плани були гнучкими, «живими», з можливістю швидкого коригування. Аграрні підприємства мають впроваджувати короткострокові сценарії (наприклад, 6–12 місяців), а також планувати кілька варіантів розвитку – «оптимістичний», «песимістичний», «базовий».

З метою оптимізації управління ризиками в плані антикризової стратегії

необхідно впроваджувати механізми управління ризиками: страхування, диверсифікацію виробництва, резервування ресурсів. Важливо також розробляти антикризові сценарії: наприклад, релокація виробничих потужностей у безпечніші зони або оптимізація ланцюгів постачання [3].

Підприємство має стратегічно планувати використання ресурсів (землі, людських ресурсів, матеріалів) так, щоб зберегти ключові параметри виробництва в умовах дефіциту та обмеженого доступу до ринку.

Аграрні компанії можуть підсилювати свою стійкість за рахунок диверсифікації напрямів діяльності: вирощування різних культур, розвиток переробки, додаткових сервісів (логістика, зберігання), експорту. Локалізація ланцюгів постачання (менше залежності від зовнішніх постачальників) стає критичною.

Війна підвищує важливість цифрових технологій: агропідприємства можуть впроваджувати системи агромоніторингу, точного землеробства, дронів, IoT-рішень для відстеження врожайності, стану полів та ризиків. Це дозволяє знизити витрати, підвищити ефективність і оперативність реакції на зміни.

У кризових умовах особливо важливо підтримувати персонал, створювати програми соціальної підтримки, безпеки, психологічної допомоги. Стратегія підприємства має враховувати соціальний капітал, залучення працівників до процесів прийняття рішень, пошуку рішень в кризі.

Нами виокремлено наступні механізми реалізації стратегічного управління:

- Створення антикризового штабу на підприємстві, який координує стратегічні рішення під час змін.

- Регулярні SWOT-, PEST- та сценарні аналізи, щоб оцінювати зовнішні загрози (безпекові, економічні) та внутрішній потенціал.

- Планування фінансових резервів, створення “подушки безпеки”.

- Система моніторингу ключових показників (виробничих, логістичних, фінансових) для оперативної корекції стратегій.

- Інвестиції в людський капітал: навчання працівників, розвиток лідерства, адаптаційні програми.

- Партнерство з державними органами: залучення державної підтримки, участь у програмах допомоги АПК під час війни.

- Інноваційні проєкти: впровадження агротехнологій, зелених інвестицій, локалізація постачання.

Вважаємо, що перевагами стратегічного управління для агропідприємств в умовах війни є наступне:

- Підвищення гнучкості та адаптивності бізнесу.

- Зменшення ризику збитків через оперативне реагування на кризові події.

- Забезпечення довгострокової життєздатності підприємства.

- Підсилення конкурентоспроможності за рахунок інновацій.

- Збереження персоналу та посилення лояльності через соціальні програми.

- Участь у відбудові: стратегічно сплановані інвестиції можуть підготувати компанію до активної ролі у післявоєнному відновленні.

Список використаної літератури

1. Перевозова І. В. Переосмислення стратегії та тактики управління аграрними підприємствами в умовах воєнного часу. Актуальні питання економічних наук. URL: https://www.a-economics.com.ua/index.php/home/article/view/390/396

2. Мазур Р. В. Стратегічне управління сільськогосподарським підприємством в умовах воєнного стану. URL: https://ir.library.knu.ua/entities/publication/53d84e10-b89f-496c-af37-402f9b9acff8

3. Литвиненко А. С. Антикризове управління. сільськогосподарським підприємством в умовах війни. Проблеми і перспективи економічного розвитку. URL: https://dspace.kntu.kr.ua/items/8de026f4-6e22-4559-b40f-da9395b8db78

Дрозд Руслан Миколайович
студент 2 курсу
спеціальності «Менеджмент»,
Херсонський державний аграрно-економічний університет

Олійник Ігор Вікторович
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту, маркетингу та інформаційних технологій,
Херсонський державний аграрно-економічний університет,
м. Кропивницький, Україна

УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНОЮ СИСТЕМОЮ ТОРГІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ (НА ПРИКЛАДІ ТОВ «ЕПІЦЕНТР-К»)

Постановка проблеми. Підвищення рівня обслуговування споживачі на торгівельних підприємствах можливе за постійної наявності необхідних товарів. В такому процесі одну із головних ролей займає логістична система підприємства. Швидка та економічно вигідне доставлення товарів надає можливість торгівельним підприємствам ефективно відповідати запитам попиту споживачів, формуючи в споживачів задоволення від покупки, а в підприємств – іміджу на конкурентному ринку. Забезпечення такого рівня логістичних послуг на торговому підприємстві потребує теоретичного узагальнення особливостей логістичної діяльності підприємства та забезпечення умов практичної організації ефективного управління логістичними процесами з урахуванням специфіки функціонування. Досліджувана тема особливо актуальна для ТОВ «Епіцентр-К» зважаючи на асортимент товару та важливості застосування ефективних логістичних рішень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У роботі [1, с.72-75] проведено дослідження щодо покращення управління логістичною системою торгівельних підприємств України. В результаті дослідники встановили, що організація стратегічної, тактичної та поточної логістичної діяльності може забезпечити конкурентні переваги на ринку та економічну ефективність. У

дослідженні [2, с.333-339] науковці визначили, що основою ефективного управління логістичною системою підприємства є гнучкість, системність, стійкість та адаптивність за умов реалізації системного підходу. У дослідженні [3, с.285-310] зазначено, що доцільним на практиці є впровадження інновацій в логістичну систему. Зокрема це стосується організаційних, економічних, а також інформаційно-технологічних аспектів. Проте, у попередніх дослідженнях аналіз теми управління логістичними системами торгівельних підприємств базується або виключно на теоретичних засадах без пов'язання із практичними аспектами певного підприємства, або розгляд лише певних аспектів логістики (управління запасами, інвестиції в логістику) тощо.

Постановка задачі. Задача даної роботи отримати повноцінний аналіз управління логістичною системою торгівельного підприємства ТОВ «Епіцентр-К» та розробити рекомендації щодо покращення.

Виклад основного матеріалу. ТОВ «Епіцентр-К» є одним із найбільших гіпермаркетів України, що функціонує на ринку вже понад 20 років. Асортимент товарі підприємства варіюється від товарів для дому до великогабаритної техніки та будівельних матеріалів. Особливу увагу приділяє управлінню логістичної системи [4, с.226-233].

Загалом логістична система характеризується об'єднанням виробничих, торгівельних підрозділів, а також окремих дільниць підприємств разом із технічними засобами, які забезпечують доведення товарів від пункту їх створення до кінцевих споживачів шляхом логістичних операцій [5, с.461-467]. З огляду на таке визначення доцільно зазначити, що ТОВ «Епіцентр-К» має у власному складі [4, с.226-233]:

– понад 70 торгових центрів в різних регіонах України для офлайн продаж;

– розгалужену систему складів;

– центри розподілу;

– логістичний центр «Калинівка», який забезпечує ¾ постачання товарів до центрів продажу;

– 2 фулфілмент-центрів для оформлення замовлень щодо подальших онлайн продаж;

– понад 3000 одиниць автомобілів, які залучені в логістичну систему.

Така розвинена логістична система допомагає успішно здійснювати підприємницьку діяльність. З одного боку, на ефективність логістичної системи ТОВ «Епіцентр-К» впливає активне використання нових технології як, наприклад, автоматизована система управління складом (WMS). Така система впливає на оптимізацію пошуку товарів на складі та відвантаження необхідного товару до торгового центру чи безпосередньо споживачу через офлайн купівлю. З іншого боку, ТОВ «Епіцентр-К» для оцінки логістики використовує наступну систему та витрати на логістику. ТОВ «Епіцентр-К» використовує різні ключові [4, с.226-233]:

– тривалість обробки замовлення, яка скоротилась на 30 хвилин завдяки впровадженню конвеєрів та автоматизації;

– швидкість доставлення товарів до кінцевого споживача, метою якої є реалізація замовлення не більше як за дві доби із моменту оформлення;

– точність виконання замовлення, який забезпечується завдяки автоматизованим системам та інформаційним системам;

– витрати на логістичну діяльність із метою їх щорічного зниження.

Додатково ТОВ «Епіцентр-К» регулярно проводить оцінку логістичної системи задля усунення вузьких місць та проблем в постачанні. Підприємство також веде сталий розвиток для чого оптимізує логістичні шляхи задля зменшення шкідливих викидів в атмосферу та використовує енергоефективне обладнання. З огляду на діяльність найближчого конкурента ТОВ «Епіцентр-К» на українському ринку, як ТОВ "МЕТРО Кеш енд Кері Україна» підприємству доцільно покращувати управління логістичною системою. Проте, такі проблеми як сезонність попиту на товари та зростання логістичних витрат та управління запасами. Компанія намагається забезпечити оптимальний рівень кількості товарів та уникати дефіциту, проте управління запасами є критичною проблемою [4, с.226-233].

Управління логістичною системою на торговому підриємстві може бути ефективним при неперервному контролі, який базується на зборі, аналізі інформації. Зважаючи на можливості, які надає цифровізація, впровадження штучного інтелекту та машинного навчання може забезпечити досягнення такої мети. Багатьом українським торгівельним підприємств не вдається впровадити

такі зміни через брак фінансування чи технологічні проблеми [5, с.461-467]. Проте для ТОВ «Епіцентр-К» така мета є досяжною, оскільки темпи приросту чистого фінансового результату діяльності підприємства за 2021-2023 роки склав 13,69 %, враховуючи складність функціонування та збитки від воєнних дій на території України [4, с.226-233]. Реалізація таких заходів дозволить не лише покращити управління логістичною системою, а й забезпечить високу конкурентоспроможність на ринку шляхом збільшення кількості потенційних споживачів, які будуть відгукуватись на швидкість та зручність купівлі товарі в ТОВ «Епіцентр-К».

Висновки. Наявна система управління ТОВ «Епіцентр-К» забезпечує гарний фінансовий результат та ефективну діяльність підприємства та не має критичних труднощів у функціонуванні логістики. Проте зважаючи на можливості підприємства, доцільно впровадити нові цифрові технології для збільшення ефективності управління логістикою та забезпечення конкурентоспроможності підприємства на українському ринку.

Список використаної літератури

1. Кучмєєв О. О. Особливості побудови стратегії управління логістичною системою торговельного підприємства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Вип. 20. Ч. 2. С. 72–75.

2. Пічкурова З. В., Хоменко К. А. Управління логістичною діяльністю як складова економічного розвитку торгівельних підприємств. Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції. (Мадрид 2–4 жовтня 2023 р.). Мадрид, 2023, С. 333–339.

3. Франів І. А., Хархаліс І. М. Інноваційні підходи управління логістичними системами розподілу продукції. Економіка та суспільство. 2024. № 61. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-61-105.

4. Сливчук, Р. Складові ефективної організації логістичної діяльності ТОВ «ЕПІЦЕНТР К». Інновації в підприємництві і торгівлі. Логістика та управління ланцюгами постачання. 2024. Ч. 2. С. 226–233.

5. Міщук І. П. Логістика торговельного підприємства: зміст, напрямки, проблеми. Вісник НУ „Львівська політехніка“. Серія: Логістика. 2007. № 594. С. 461–467.

Бойко Валерія Андріївна
студентка 3 курсу, гуманітарно-педагогічного факультету
Комунального закладу вищої освіти «Барський
гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»,
м. Бар, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОРЕНДИ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК В УКРАЇНІ

Науковий керівник: Слугоцька Вікторія Михайлівна *– старший асистент кафедри соціально-економічних дисциплін Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»*

Земля є основним природним ресурсом, який забезпечує життєдіяльність суспільства, виступає матеріальною базою аграрного виробництва, промисловості, транспорту, житлового будівництва та інших сфер господарювання. В умовах сучасних економічних трансформацій питання раціонального використання земельних ресурсів набуває особливої ваги, оскільки без ефективного правового регулювання земельних відносин неможливо забезпечити сталий розвиток економіки та екологічну безпеку держави.

Оренда земельних ділянок є однією з найпоширеніших форм користування землею в Україні. Вона дозволяє оптимально поєднати інтереси власників і користувачів, створює передумови для залучення приватного капіталу, підвищення продуктивності аграрного сектору та розвитку малого і середнього бізнесу на селі. З моменту запровадження ринку землі у 2021 році орендні відносини набули ще більшої актуальності, оскільки стали важливим інструментом регулювання земельного обігу та забезпечення економічної стабільності сільськогосподарського виробництва.

Система правового регулювання оренди земельних ділянок в Україні має комплексний характер і базується на нормах низки законодавчих актів —

Земельного кодексу України, Цивільного кодексу України, Закону України «Про оренду землі», а також підзаконних нормативно-правових актів, які конкретизують порядок укладення, зміни, реєстрації та припинення договорів оренди.

Земельний кодекс України (далі — ЗКУ) визначає загальні засади користування землею, правовий статус суб'єктів орендних відносин, об'єкти оренди та межі їх використання. Відповідно до статті 93 ЗКУ, право оренди є строковим, платним володінням і користуванням земельною ділянкою на підставі договору. Нормами Кодексу передбачено, що орендодавцями можуть бути власники земельних ділянок або уповноважені ними особи, а орендарями — громадяни, юридичні особи, територіальні громади, держава, а також іноземні суб'єкти з урахуванням установлених обмежень. Максимальний строк оренди земельної ділянки не може перевищувати 50 років, а для сільськогосподарських земель законодавець визначає мінімальні строки оренди з метою забезпечення стабільності аграрного виробництва [1].

Земельний кодекс також передбачає право орендаря на передачу земельної ділянки у суборенду, заставу права оренди, а також можливість відчуження цього права у встановлених законом межах. Така гнучкість правового механізму сприяє розвитку інвестиційних відносин і формуванню цивілізованого ринку землекористування в Україні.

Цивільний кодекс України (далі — ЦКУ) регулює орендні відносини як різновид зобов'язальних правовідносин. Згідно зі статтею 792 ЦКУ, за договором найму (оренди) земельної ділянки наймодавець передає наймачеві земельну ділянку у строкове, платне володіння та користування для задоволення його господарських потреб. При цьому предметом договору може бути як сама земельна ділянка, так і розташовані на ній об'єкти — будівлі, споруди, насадження тощо [2]. Таким чином, цивільне законодавство деталізує договірні відносини між орендодавцем і орендарем, закріплюючи їх рівність і свободу волевиявлення при визначенні умов договору.

Найдетальніше правові засади оренди визначає Закон України «Про оренду землі» від 6 жовтня 1998 року №161-XIV, який складається із семи розділів і встановлює порядок укладення, зміни, поновлення, припинення та реєстрації договорів оренди земельних ділянок. Закон регламентує істотні умови договору — об'єкт, строк, розмір і порядок внесення орендної плати, права та обов'язки сторін, порядок передачі земельних ділянок у суборенду, страхування та відшкодування збитків. Особливу увагу закон приділяє питанню державної реєстрації договорів оренди, що забезпечує їх юридичну силу та захищає права учасників орендних відносин [3].

Актуальним напрямом реформування у сфері оренди землі є цифровізація земельних відносин. У 2021–2023 роках було запроваджено низку інструментів електронного урядування, серед яких Електронні сервіси державного земельного кадастру, які інтегровані із Державним реєстром речових прав на нерухоме майно [4]. Це дало змогу забезпечити прозорість інформації про земельні ділянки, уникнути подвійних договорів оренди та спростити процедуру укладення угод. Сьогодні активно впроваджується система електронних земельних аукціонів, що дозволяє відкрите надання земельних ділянок в оренду через онлайн-платформи, мінімізуючи корупційні ризики та забезпечуючи рівний доступ до землекористування [5].

Варто також відзначити євроінтеграційний аспект розвитку правового регулювання оренди землі. Україна, наближаючи своє законодавство до стандартів Європейського Союзу, поступово імплементує принципи сталого землекористування, прозорості земельних угод і захисту прав орендарів, які закріплені в Європейській хартії місцевого самоврядування та рекомендаціях Європейської економічної комісії ООН.

Водночас залишаються проблеми, пов'язані з недосконалістю нормативного регулювання у частині реєстрації прав оренди, незбалансованістю строків оренди для різних видів земель, неоднозначністю практики судового захисту прав орендарів, а також ризиками монополізації ринку оренди великими агрохолдингами. Ці виклики вимагають подальшого

вдосконалення законодавчої бази, зокрема через уніфікацію норм Цивільного, Земельного кодексів та Закону «Про оренду землі», а також посилення контролю за дотриманням принципів раціонального землекористування.

Отже, правове регулювання оренди земельних ділянок в Україні є багаторівневою системою, яка поєднує норми земельного, цивільного, господарського та адміністративного права. Ефективність цієї системи визначається не лише якістю нормативно-правових актів, а й рівнем їх практичної реалізації, діджиталізації та відповідності європейським стандартам. Подальше удосконалення правового механізму оренди землі сприятиме зміцненню земельного ринку, підвищенню інвестиційної привабливості аграрного сектору та формуванню прозорої моделі землекористування в Україні.

Список використаної літератури

1. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text (дата звернення – 10.11.25)

2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення – 10.11.25)

3. Про оренду землі : Закон України від 06.10.1998 № 161-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text (дата звернення – 10.11.25)

4. Kulynych Pavlo. Digitalization of land relations and law in Ukraine: methodological and theoretical aspects. URL: Kulynych Pavlo Digitalization of land relations and law in Ukraine: methodological and theoretical aspects (дата звернення – 11.11.25)

5. Ходаківська О. В., Юрченко І. В. Електронні аукціони з продажу прав оренди земельних ділянок: нові можливості та наявні ризики. 2020. №6(27). С.19-26. DOI: https://doi.org/10.32317/2221-1055.202006019 (дата звернення – 11.11.25)

Заікін Антон Олександрович
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Центральноукраїнський інститут ПрАТ «ВНЗ
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
м. Кропивницький, Україна

ЦИФРОВА ІННОВАЦІЙНА ЕКОСИСТЕМА ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ СТАРТАПІВ: КОНЦЕПЦІЯ ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ «АВАНГАРД»

Науковий керівник: Калінін Андрій Миколайович *– кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри економіки та управління персоналом Центральноукраїнського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»*

Сучасний розвиток інноваційної економіки вимагає від держави створення ефективних цифрових інструментів, здатних забезпечити комплексну підтримку стартапів, координацію між секторами та формування цілісної системи управління технологічним розвитком [1]. В Україні інноваційне середовище залишається недостатньо структурованим: відсутність узгоджених механізмів співпраці між інституціями, нерівномірність ресурсного забезпечення та нестача достовірних даних ускладнюють вибудову сучасної технологічної політики [3]. У таких умовах проєкт «Авангард» розглядається як фундаментальний елемент цифрової інфраструктури, який дозволяє поєднати реєстрацію стартапів, державне регулювання та аналітичні можливості в єдиному цифровому просторі.

Розвиток інновацій в Україні стикається з низкою структурних перешкод. Однією з головних є відсутність централізованої бази даних, що призводить до розпорошення інформації між установами та ускладнює стратегічний моніторинг інноваційних процесів [2]. Частим явищем є дублювання розробок різними інституціями, що знижує ефективність використання ресурсів. Нестача

глибокої аналітики та прогнозних моделей не дозволяє об’єктивно оцінювати потенціал стартапів і визначати їхній вплив на економіку [4]. Окремою проблемою виступає розрив між цивільними, оборонними та dual-use технологіями, що ускладнює інтеграцію рішень між секторами. Усі ці фактори разом формують середовище з низькою передбачуваністю та слабкою оперативністю управлінських рішень.

Концепція базується на створенні державної платформи, яка забезпечуватиме повний цикл супроводу інноваційних проєктів — від реєстрації і первинної оцінки до моніторингу технологічного розвитку. «Авангард» виконує функцію єдиного інформаційного простору, у межах якого збираються, структуруються та аналізуються дані про стартапи [1]. Важливим елементом концепції є уніфікація критеріїв оцінювання інновацій, що дозволяє забезпечити однакові стандарти для всіх учасників ринку. Платформа також формує цифрову взаємодію між стартапами, інвесторами та державними структурами, підвищуючи рівень прозорості й знижуючи адміністративні бар’єри [3]. Даноцентричний підхід забезпечує формування рішень на основі аналітики, а не інтуїтивних оцінок.

Архітектура «Авангарду» складається з трьох взаємопов’язаних рівнів, кожен з яких виконує стратегічні функції. Нормативно-правовий рівень регламентує статус стартапів, процедури оцінювання, механізми фінансування та вимоги до участі в інноваційних програмах [2]. Цифровий рівень забезпечує створення профілів стартапів, інтерактивні панелі для аналізу діяльності, а також інтеграцію з державними сервісами на кшталт «Дія», що значно спрощує адміністративні процеси. Аналітичний рівень формують інструменти машинного навчання та модуль ШІ-аналізу «Провид», який прогнозує розвиток технологічних секторів, виявляє ризики та формує рекомендації для стратегічних рішень [4]. Комбінація цих трьох рівнів забезпечує інтегроване управління інноваційним середовищем.

Для побудови ефективної інноваційної політики всі проєкти систематизуються за трьома основними напрямами. Цивільні стартапи

охоплюють сфери економіки, медицини, освіти, IT та соціальних сервісів і мають найбільший спектр застосування. Оборонні проєкти спрямовані на розробку технологій, що підсилюють національну безпеку, включаючи дрони, кіберзахист, системи комунікації та автоматизації. Технології подвійного призначення (dual-use) є найбільш цінними, оскільки вони поєднують потенціал цивільних та військових рішень, прискорюють модернізацію оборонного сектору та забезпечують гнучкість у використанні ресурсів [4]. Такий поділ дозволяє державі визначати пріоритети та оптимізувати фінансування.

Для ефективного функціонування «Авангарду» застосовуються сучасні технології та інструменти. Прогностична аналітика забезпечує моделювання розвитку ринків, визначення конкурентних секторів та оцінювання потенціалу стартапів. Блокчейн-технології гарантують прозорість фінансових транзакцій і знижують ризики корупції [5]. Інтеграція з державними цифровими сервісами полегшує адміністративні процедури, створює зручні канали для подання документів і участі в програмах підтримки. Рейтингові механізми сприяють конкуренції між командами, дозволяють оцінювати прогрес і підвищують об’єктивність у розподілі ресурсів.

Запровадження системи «Авангард» створить умови для підвищення ефективності державних інноваційних програм і прискорення розвитку технологічних секторів. Очікується збільшення результативності програм підтримки приблизно на 40% завдяки прозорим процедурам, стандартизації процесів та підвищенню якості аналітичних даних [1]. Інвестиції в стартапи можуть зрости на 30% завдяки довірі інвесторів і появі структурованої інформації про проєкти. Створення інтегрованої карти інноваційності дозволить визначати пріоритетні напрями розвитку, прогнозувати технологічні тенденції та координувати дії держави й бізнесу. У сфері оборони система сприятиме пришвидшенню розробки критично важливих технологій.

Реєстр «Авангард» є стратегічним інструментом модернізації державної інноваційної політики. Він забезпечує прозорість, керованість і прогнозованість інноваційних процесів, сприяє розвитку стартапів та підсилює взаємодію між

державою, бізнесом і науковою спільнотою. Система формує основу для сталого технологічного розвитку України у довгостроковій перспективі.

Список використаної літератури

1. Usman Kh., Ahmed Sh., Tariq M. Digital Technologies and Innovation Ecosystem: A Systematic Review of Current Trends and Future Perspective [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/388625440_Digital_Technologies_and_Innovation_Ecosystem_A_systematic_review_of_current_trends_and_future_perspective
2. State policy of the innovative start-up development in the interest of endogenous economic development: best foreign practices and recommendations for Ukraine [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ukr-socium.org.ua/archive/no-4-75-2020/state-policy-of-the-innovative-start-up-development-in-the-interest-of-endogenous-economic-development-best-foreign-practices-and-recommendations-for-ukraine
3. OECD. Enabling Digital Innovation in Government. 2024 [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/10/enabling-digital-innovation-in-government_ae259f62/a51eb9b2-en.pdf
4. Antoniuk D. Ecosystems of Startup Development as a Principle of Implementation of State Innovation Policy [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://management-journal.org.ua/index.php/journal/article/view/443
5. Hubarieva I. Startup Ecosystems in Ukraine: Problems, Trends, Prospects [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/2914/2837

Ісакова Ангеліна Сергіївна
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Центральноукраїнський інститут ПрАТ «ВНЗ
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
м. Кропивницький, Україна

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ПІДПРИЄМСТВІ: СТРУКТУРА, ФУНКЦІЇ, СУЧАСНІ ПІДХОДИ

Науковий керівник: Калінін Андрій Миколайович *– кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри економіки та управління персоналом Центральноукраїнського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»*

Ефективне управління персоналом є одним із ключових чинників забезпечення стабільного функціонування та інноваційного розвитку підприємства. В умовах зростання конкуренції, економічної нестабільності, переходу до цифрових бізнес-моделей та трансформації трудових відносин система управління персоналом (СУП) повинна бути гнучкою, адаптивною та стратегічно орієнтованою. Сучасне підприємство потребує не лише якісного добору кадрів, а й комплексного підходу до розвитку людського капіталу, формування мотиваційного середовища, підтримки психологічного благополуччя працівників і створення умов для підвищення продуктивності праці [1].

СУП охоплює сукупність взаємопов’язаних елементів, серед яких:

- організаційна структура управління персоналом;
- кадрова політика та система стратегічного планування;
- методи та засоби мотивації, адаптації, оцінювання та розвитку персоналу;
- інформаційне забезпечення, включно з HRIS-системами та цифровими платформами управління талантами;

– система контролю, моніторингу ефективності та зворотного зв’язку між різними рівнями управління.

Основні функції системи управління персоналом поділяються на стратегічні та операційні.

До стратегічних належать: формування кадрової стратегії, прогнозування потреби у персоналі, управління кар’єрою, розвиток корпоративної культури та бренду роботодавця [3].

Операційні функції включають: добір та відбір персоналу, атестацію, організацію навчання та підвищення кваліфікації, оцінювання результатів праці, забезпечення мотивації й адаптації, врегулювання трудових відносин.

У сучасному управлінні персоналом виокремлюють низку новітніх підходів, що суттєво змінюють традиційні HR-процеси [4]:

1. HR-аналітика — застосування статистичних, економетричних та цифрових методів для обґрунтування управлінських рішень, оптимізації штатної чисельності, прогнозування плинності кадрів і підвищення результативності праці [8].

2. Agile HR – використання гнучких методів менеджменту у HR-процесах для оперативного реагування на зміни та скорочення циклу прийняття рішень.

3. Гібридна модель праці – поєднання дистанційної та офлайн-роботи, що потребує нових підходів до мотивації, контролю, комунікації та управління командною взаємодією [10].

4. Акцент на розвитку soft skills – формування таких компетентностей, як критичне мислення, навички комунікації, адаптивність, емоційний інтелект, лідерські характеристики.

5. Well-being-політика – система заходів і програм, спрямованих на підтримку фізичного та психологічного здоров’я працівників, зниження рівня професійного вигорання та стресу.

Значним прикладом ефективної трансформації HR-системи є діяльність акціонерного товариства «Укрпошта». Компанія реалізує масштабну програму

цифрової трансформації, що включає модернізацію процесів рекрутингу, впровадження онлайн-навчання через корпоративну платформу, створення систем внутрішнього кар'єрного зростання та автоматизовані інструменти оцінювання результативності [2].

«Укрпошта» активно використовує HR-аналітику для аналізу плинності кадрів, оптимізації навантаження та прогнозування потреб у персоналі, що забезпечує стабільну роботу понад 11 000 відділень по Україні. Компанія інвестує у розвиток soft skills [7] працівників, впроваджує програми підтримки ментального здоров'я, що є особливо актуальним в умовах воєнного стану [9].

Окрім зазначених ініціатив, «Укрпошта» формує корпоративну культуру, орієнтовану на залучення та утримання талантів. Регулярно проводяться внутрішні опитування задоволеності персоналу, програми визнання досягнень, різні форми неформальної комунікації між відділами [5]. Значна увага приділяється роботі з молоддю: налагоджено партнерство з університетами, створено програми стажувань, впроваджено системи адаптації нових працівників. Комплексність цих заходів формує лояльну й мотивовану команду, здатну ефективно працювати в умовах нестабільності та високих навантажень.

Кадрова політика сучасного підприємства має будуватися на принципах відкритості, довіри, справедливості, інноваційності та інклюзивності. Вона повинна відповідати не лише короткостроковим потребам, а й враховувати довгострокову стратегію розвитку підприємства, тенденції ринку праці, демографічні зміни, технологічні тренди та глобальні виклики [6].

Таким чином, система управління персоналом у сучасних умовах є не лише набором процедур, а стратегічним ресурсом, що визначає конкурентоспроможність підприємства, рівень його інноваційності та здатність адаптуватися до зовнішніх змін. Вона забезпечує формування ефективної моделі взаємодії між працівниками та керівництвом, сприяє розвитку людського капіталу та підвищує стійкість підприємства на ринку.

Список використаної літератури

1. Міщенко В.І., Сєдов О.І. Сучасні підходи до управління персоналом в умовах цифрової трансформації // Економіка і держава. – 2022. – №10. – С. 58–61.

2. АТ «Укрпошта». Офіційний сайт. URL: https://www.ukrposhta.ua/ua

3. Шевченко Л.С. Вплив корпоративної культури на ефективність управління персоналом // Менеджер. – 2019. – №4. – С. 95–100.

4. Дороніна М.С., Журба О.О. HR-аналітика як інструмент підвищення ефективності управління персоналом // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2021. – №74. – С. 182–187.

5.Ярошенко І.В. Психологічна підтримка персоналу як частина сучасної HR-стратегії // Вісник КНЕУ. – 2022. – №1. – С. 140–146.

6. Колпакова Г.М. Сучасні підходи до мотивації персоналу на підприємствах в умовах гнучких форм зайнятості // Бізнес Інформ. – 2022. – №4. – С. 210–215.

7. Круш П.В., Пархоменко В.В. Розвиток soft skills як чинник підвищення продуктивності праці // Економічний вісник університету. – 2020. №46.–С. 78–82.

8. Лозинська О.В. Цифрова трансформація HR-служб: проблеми та перспективи // Інвестиції: практика та досвід. – 2022. – №17. – С. 33–38.

9. Слободянюк О.А. Управління персоналом в умовах воєнного стану: нові виклики та адаптивні моделі // Ринок праці та зайнятість населення. – 2023. – №1. – С. 12–17.

10. Тітова М.В. Гібридна форма організації праці: особливості впровадження в Україні // Економіка і суспільство. – 2021. – №33. – С. 121–127.

Кучерук Христина Миколаївна
здобувачка фахової передвищої освіти,
Відокремлений структурний підрозділ
«Фаховий коледж технологій, бізнесу та права
Волинського національного університету імені Лесі Українки»,
м. Луцьк, Україна

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ПІДТРИМКА ПРИЙНЯТТЯ ФІНАНСОВИХ РІШЕНЬ

Науковий керівник: Півнюк Майя Михайлівна – *викладач циклової комісії фінансів, обліку та оподаткування відокремленого структурного підрозділу «Фаховий коледж технологій, бізнесу та права Волинського національного університету імені Лесі Українки»*

Держава прагне забезпечити високий рівень обґрунтованості фінансових рішень, оскільки ефективність бюджетної політики значною мірою залежить від раціональності та доцільності використання коштів. Аналогічні вимоги висуваються й до суб'єктів господарювання. Працівники, відповідальні за виконання професійних обов'язків, повинні демонструвати високий рівень компетентності, дотримання стандартів діяльності та здатність до аналітичного мислення.

Важливою передумовою ухвалення об'єктивних управлінських рішень є дослідження релевантних інформаційних джерел і проведення якісного аналітичного опрацювання даних. Додатковий час на оцінку ситуації забезпечує можливість ухвалювати рішення на основі фактичної інформації, мінімізуючи вплив людського чинника, який може спричиняти суб'єктивність. У випадках, коли рішення мають значний вплив на майбутні результати, рівень довіри до перевірених даних повинен бути максимально високим.

Використання цифрових технологій сприяє ефективному опрацюванню доступних ресурсів, знижує ризики, підвищує точність аналізу та забезпечує автоматизацію процесів обробки значних масивів даних. Технологічні системи

позбавлені впливу суб'єктивних факторів, що підвищує об'єктивність оцінювання ситуації.

Метою цієї роботи є дослідження інформаційно-аналітичної підтримки процесу ухвалення фінансових рішень, зокрема в умовах сучасного технологічного середовища, яке характеризується активним розвитком інновацій, штучного інтелекту та програмних рішень, що частково або повністю можуть замінювати людську працю.

Інформаційно-аналітична діяльність – це діяльність, яка, використовуючи можливості інформаційно-аналітичних служб, активно оперуючи інформаційними продуктами і послугами, спрямована на виконання завдання якісно-змістовного перетворення інформації, функціонально перетинаючись у цьому плані з науковою (виробництво нового знання) і управлінською (розробка варіантів рішень, сценаріїв) діяльністю [1, с. 85-86]. Фінансові рішення – результат вибору позиції, пов'язаної з використанням коштів; для прийняття правильної альтернативи необхідно чітко дослідити аналітику, оцінити ризики й шанси на успіх, застосувати інформаційні джерела з метою підтвердження достовірності. Основні напрямки фінансових рішень виокремлюються у зв'язку з особистими або бізнес амбіціями. На механізм прийняття державних рішень впливає їх зв'язок із соціально-політичною, економічною, правовою, ідеологічною та іншими сторонами функціонування суспільства і держави. Тому дослідження процесу прийняття державних рішень потребує вивчення усіх уявлень, які стосуються його структури, функцій та їх взаємодії із зовнішнім середовищем. Відтак, управлінські рішення стають ланкою безпосередньої взаємодії органів державної влади та суспільства. Складність та багатовекторність такої взаємодії вимагає застосування в процеси прийняття управлінських рішень найбільш інформаційно ємких та адаптивних аналітичних систем. Так, одним із напрямів вдосконалення процедури прийняття управлінських рішень може стати запровадження в діяльність органів державної влади інформаційно-аналітичної системи, призначеної для збору, консолідації, подальшої обробки та аналізу інформації [2, с. 3].

Задля ефективного прийняття фінансового рішення необхідно створювати способи продуктивного аналізу, проходити покрокові етапи, що будуть наближати до кінцевого позитивного результату; почати розуміти механізми роботи. Якщо виникає потреба в поглибленому дослідженні звітності, облікових даних, бюджетів чи інших показників підприємства, доцільно застосовувати внутрішній вид аналізу. Зовнішній показує валютні курси, регуляторну інформацію, ринкові дані тощо. Важливо зазначити, що варто брати відомості з перевірених джерел. Кожна деталь може вплинути на сприйняття. Тому краще обирати офіційні ресурси.

Процес ухвалення фінансового рішення передбачає проходження низки послідовних етапів. Першим є збір інформації, що включає формування вибірки релевантних і значущих даних. Наступним етапом виступають аналітичне опрацювання та прогнозування, у межах яких упорядкована інформація підлягає оцінці з позиції можливості реалізації відповідної ідеї чи проєкту. Подальший етап передбачає вибір оптимального варіанта серед наявних альтернатив, що дає змогу знизити ймовірність виникнення непередбачуваних ситуацій. Важливим компонентом є також оцінювання ризиків, яке включає аналіз співвідношення ризику і потенційного доходу, застосування інструментів ризик-менеджменту та визначення рівня диверсифікованості планованих дій.

Фінальним етапом є ухвалення остаточного фінансового рішення. Його поетапне формування мінімізує вплив емоційного чинника та сприяє підвищенню об’єктивності в процесі прийняття рішень.

Бізнес Аналітика (Business Intelligence - BI) є сферою, яка враховує сукупність методів і технологій, що застосовуються для вивчення «сирих» даних, які добуто з різних бізнес-систем і джерел даних з метою виявлення важливих знань. BI може бути використана для отримання даних про клієнтів та історії придбання для асоціацій, персоналізації, сегментації та прогнозування попиту. Компанії також використовують інструменти BI для виявлення областей, які є найбільш прибутковими і поліпшення бізнес-процесів шляхом знаходження

вузьких місць і неефективності. Бізнес-аналітика також застосовується в області виявлення шахрайства. Сучасне покоління ERP-систем (Enterprise Resource Planning) наразі включають BI як додатковий компонент [3, с. 198].

Перевагами, одержуваними підприємством після впровадження корпоративної інформаційно-аналітичної системи, є: наявність у керівників ефективних інструментів оцінки стану бізнесу на основі єдиного джерела ключових показників, підтримуваного в режимі реального часу; можливість оцінки перспектив розвитку; підвищення обґрунтованості прийняття управлінських рішень; можливість узгодження оперативних планів і бюджетів зі стратегічними цілями; розширені можливості аналітики, надані сховищем даних, засобами багатомірного аналізу даних; прогнозування й моделювання різних ситуацій за принципом «Що, якщо?»; розширені можливості стратегічного керування на основі потужних засобів аналізу й звітності; виключення проблем, пов´язаних з оцінкою ситуації на основі показників, одержуваних на основі не інтегрованих рішень [4, с. 81].

Також існує низка слабких сторін цієї галузі: грамотність економічного представника може бути низькою задля практичного застосування аспектів фінансово-інформаційної аналітики; дані в інформаційному просторі не є об’єктивно якісними та достовірними, можливий варіант довіри до першої особи, але краще перевірити для розуміння правильності прийняття рішення; програмне забезпечення несе за собою додаткові витрати; обсяг даних в Інтернеті є значним, тому потрібно не просто перевіряти інформацію, але й заздалегідь розуміти, що існує ризик кібератак: від найпростіших до найбільш проблемних.

Отже, інформаційно-аналітична підтримка процесу прийняття фінансових рішень сприяє зниженню емоційного навантаження на особу, оскільки забезпечує структурованість дій, доступ до цифрових інструментів та ШІ, а також можливість оперативного використання значного масиву даних. Водночас для досягнення максимальної ефективності важливо зосереджувати увагу на ключових аспектах аналізу та критично оцінювати отриману інформацію. У контексті вдосконалення інформаційно-аналітичного середовища необхідним є

розширення використання інноваційних методів прогнозування ринкових змін, інтеграція фінансової аналітики з бухгалтерськими системами, розвиток професійних компетентностей персоналу через навчальні програми, а також посилення захисту та прозорості даних у цифровому просторі. Водночас ефективне інформаційно-аналітичне забезпечення виступає базою для формування якісних управлінських рішень щодо підвищення фінансової безпеки підприємства, забезпечуючи його своєчасну та адекватну реакцію на зміну умов зовнішнього середовища [5, с. 152].

Список використаної літератури

1. Хвальчик І.Л., Волощук Л.О. Сутність інформаційно-аналітичного забезпечення управління підприємством. Економіка: реалії часу. Науковий журнал. 2020. № 1 (47). С. 85 – 86. URL: https://journal-met.kh.ua/uploads/visn_econom/2017/3/11.pdf (дата звернення: 14.11.2025).

2. Котковський В. Р. Інформаційно-аналітичне забезпечення прийняття управлінських рішень у діяльності органів державної влади. Теорія та практика державного управління. 2015. № 4 (51). С. 3. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/l_21_59214887.pdf (дата звернення: 16.11.2025).

3. Клепікова О. А. Інформаційно-аналітичні системи прийняття рішень в управлінні підприємством. Вісник соціально-економічних досліджень. 2017. № 1 (62). С. 198. URL: http://dspace.opu.ua/jspui/bitstream/123456789/8176/1/%D0%9A%D0%BB%D0%B5%D0%BF%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0_196-204.pdf (дата звернення: 16.11.2025).

4. Чебанова Н. В., Ревуцька Л. Є., Корольова Н. М. Роль інформаційно-аналітичного забезпечення внутрішнього контролю в підвищенні ефективності управління підприємством. Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія „Економічні науки”. 2017. № 3. С. 81. URL: https://journal-met.kh.ua/uploads/visn_econom/ 2017/3/11.pdf (дата звернення: 16.11.2025).

5. Онищенко С. В., Глушко А. Д. Інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової безпеки підприємств у сучасних умовах. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2023. № 7 - 8 (308-309). С. 152. URL: http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2023/308-309/pdf/145-154.pdf (дата звернення: 17.11.2025).

Онойченко Вікторія Євгенівна
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Центральноукраїнський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
м. Кропивницький, Україна

ПРОЄКТУВАННЯ СИСТЕМИ РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ ЛОГІСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Науковий керівник: Калінін Андрій Миколайович *– кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри економіки та управління персоналом Центральноукраїнського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»*

У сучасних умовах динамічних ринкових змін, цифровізації та зростання конкуренції система розвитку персоналу набуває стратегічного значення для забезпечення сталого розвитку підприємств. Особливої актуальності це питання набуває для компаній логістичного сектору, діяльність яких безпосередньо залежить від швидкості, точності та якості операційних процесів. Розвиток персоналу в таких організаціях виступає не лише інструментом підвищення ефективності праці, а й важливим чинником формування конкурентних переваг [1; 3].

Компанія «Нова пошта», як один із лідерів логістичного ринку України, функціонує в умовах високого навантаження, цифрової трансформації та постійних змін клієнтських очікувань. У зв’язку з цим постає потреба у створенні системної, інтегрованої моделі розвитку персоналу, орієнтованої як на професійні (англ. «hard skills»), так і на поведінкові (англ. «soft skills») компетентності працівників.

Оцінювання персоналу компанії дозволило виявити низку ключових проблемних зон. По-перше, зафіксовано недостатній рівень цифрових компетентностей працівників операційних підрозділів, що проявляється у складності роботи з CRM-системами, корпоративними цифровими сервісами,

інструментами обробки даних та формування звітності [2]. По-друге, спостерігається дефіцит розвитку soft skills у молодих фахівців та потенційних керівників, зокрема у сфері комунікації, клієнтоорієнтованості, управління конфліктами, стресостійкості та тайм-менеджменту [5].

В умовах масштабування бізнесу та зростання кількості відділень ці проблеми можуть негативно впливати на рівень клієнтського сервісу, ефективність внутрішніх процесів та якість управлінських рішень.

Запропонований проєкт системи розвитку персоналу ґрунтується на створенні інтегрованої моделі навчання, що поєднує розвиток цифрових і поведінкових компетентностей відповідно до сучасних вимог логістичної галузі. У межах цифрового блоку передбачено навчання роботі з CRM Nova, використанню корпоративних баз даних, створенню цифрових звітів, застосуванню хмарних сервісів та основам кібербезпеки [3; 6].

Розвиток soft skills охоплює формування навичок ефективної комунікації, клієнтського сервісу, командної взаємодії, управління стресом, лідерства та міжфункціональної співпраці. Такий підхід відповідає компетентнісній моделі управління персоналом, яка активно застосовується в сучасних HR-системах [2; 5].

Структуру та зміст проєкту системи розвитку персоналу компанії «Нова пошта» узагальнено в таблиці 1, яка відображає основні компоненти моделі, їх функціональне наповнення та очікувані результати впровадження.

Таблиця 1 узагальнює ключові елементи проєкту системи розвитку персоналу компанії «Нова пошта» та відображає логічний зв’язок між компонентами системи, цільовими групами персоналу й очікуваними результатами. Використання таблиці дозволяє систематизувати теоретичні положення статті та наочно продемонструвати комплексний характер запропонованої моделі розвитку персоналу.

Методологічною основою реалізації проєкту обрано змішану модель навчання (англ. «blended learning»), яка поєднує онлайн-курси, мікронавчання та офлайн-практику. Онлайн-складник реалізується через використання

EdTech-платформ Prometheus, Coursera та корпоративної LMS, що дозволяє гнучко інтегрувати навчання у робочий графік працівників [4].

Таблиця 1

Структурна модель системи розвитку персоналу компанії «Нова пошта»

Компонент системи	Зміст і характеристика	Цільова група персоналу	Очікуваний результат
Аналіз потреб у розвитку	Діагностика рівня цифрових і поведінкових компетентностей, виявлення прогалин у знаннях та навичках, оцінка відповідності вимогам посади	Усі категорії персоналу	Визначення індивідуальних та групових потреб у навчанні
Цифровий блок розвитку	Навчання роботі з CRM Nova, корпоративними цифровими сервісами, інструментами обробки даних, цифрової звітності та кібербезпеки	Оператори відділень, кур'єри, менеджери	Підвищення цифрової грамотності та зменшення операційних помилок
Блок розвитку soft skills	Формування навичок комунікації, клієнтоорієнтованості, управління конфліктами, стресостійкості та командної взаємодії	Молоді фахівці, менеджери, керівники	Покращення якості сервісу та внутрішньої взаємодії
Формати навчання	Застосування blended learning: онлайн-курси, мікронавчання, тренінги, кейси, on-the-job training	Усі категорії персоналу	Гнучкість навчання та підвищення залученості персоналу
Індивідуальні траєкторії розвитку	Побудова персоналізованих планів розвитку з урахуванням посади, потенціалу та кар'єрних цілей	Працівники різних рівнів	Зростання мотивації та професійної ефективності
Кадровий резерв	Підготовка майбутніх керівників через управлінські програми, модулі з лідерства та управління змінами	Молоді лідери, перспективні працівники	Забезпечення наступності управління
Оцінювання результативності	Тестування, кейсові завдання, оцінка керівника, аналіз KPI та NPS	Учасники програм розвитку	Об'єктивна оцінка ефективності навчання

Офлайн-формат включає тренінги, майстер-класи, рольові ігри, аналіз практичних кейсів та навчання безпосередньо на робочому місці (on-the-job training). Такий підхід сприяє кращому засвоєнню знань та їх практичному застосуванню [6].

Проєкт передбачає формування індивідуальних траєкторій розвитку для різних категорій персоналу: операторів відділень, кур'єрів, менеджерів та керівників середньої ланки. Для молодих лідерів пропонується створення

кадрового резерву та управлінської програми з акцентом на лідерство, управління змінами, контроль якості та аналіз продуктивності [3; 5].

Оцінювання ефективності впровадження системи розвитку персоналу здійснюється за допомогою багатокомпонентної моделі, що включає тестування, виконання кейсових завдань, перехресну оцінку, оцінку керівника та аналіз ключових показників діяльності (KPI). До таких показників належать швидкість обслуговування клієнтів, точність оформлення відправлень, рівень конфліктності, дотримання стандартів сервісу та індекс задоволеності клієнтів (NPS) [1; 6].

Таким чином, запропонований проєкт системи розвитку персоналу спрямований на підвищення цифрової грамотності працівників, покращення клієнтського сервісу, зниження операційних витрат та формування стабільного кадрового резерву. Реалізація проєкту сприятиме розвитку корпоративної культури безперервного навчання та професійного зростання, що відповідає стратегії цифрової трансформації компанії «Нова пошта» та її позиції на ринку логістичних послуг України.

Список використаної літератури

1. Дороніна М. С. Управління персоналом у логістичних системах. Менеджмент та підприємництво в Україні. 2021. № 2. С. 38-45.

2. Кібук Л. О. Компетентнісний підхід у підготовці персоналу логістичних підприємств. Вісник КНЕУ. 2020, № 4. С. 85-92.

3. Armstrong M. Armstrong’s Handbook of Human Resource Management Practice. 15th ed. London: Kogan Page, 2022.

4. Graham C. R. Blended Learning Systems: Definition, Current Trends, and Future Directions. San Francisco: Pfeiffer, 2020.

5. Dessler G. Human Resource Management. 16th ed. New York: Pearson Education, 2021.

6. Myers S. Evaluating Learning and Development in Modern Organizations. Journal of Human Resource Studies, 2019. Vol. 11. P. 198-214.

Півнюк Христина Михайлівна
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Волинського національного університету імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

РОЛЬ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ У ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Науковий керівник: Мартинюк Ростислав Федорович – *доктор філософії фінансів, асистент кафедри фінансів Волинського національного університету імені Лесі Українки*

У процесі ведення господарської діяльності, підприємство, перш за все, має за мету отримання прибутку. Для цього воно використовує різні інструменти, одним із найважливіших серед них є фінансовий аналіз, який допомагає різнобічно дослідити аспекти господарської діяльності, побачити прогалини та сильні сторони. На основі результатів аналізу формуються висновки і рекомендації, які слугують орієнтиром для планування подальшої діяльності, оптимізації бізнес-процесів, залучення інвестицій тощо.

Ефективне управління діяльністю суб'єкта господарювання вимагає значного обсягу об'єктивної, достовірної та формалізованої інформації і, таким чином, зумовлює залучення фінансової звітності. Проте, для забезпечення повноцінного управління процесом фінансово-господарської діяльності підприємства, необхідно опрацьовувати більший обсяг придатної інформації, що досягається в межах фінансового аналізу.

Фінансова звітність є основою інформаційного забезпечення аналізу фінансового стану підприємства. Аналіз форм фінансової звітності є важливою складовою управління діяльністю суб'єктів господарювання, що потребує чіткого визначення його ролі і місця у цьому процесі в сучасних умовах функціонування вітчизняних підприємств [1, с. 17].

Фінансовий аналіз є важливим інструментом оцінки та прогнозування фінансового стану підприємства на підставі змін в обсязі і структурі його активів і пасивів, фінансових результатів. Головною метою його проведення є формування об′єктивного і точного уявлення фінансового стану підприємства. Конкретними цілями аналізу фінансового стану підприємства є: забезпечення його ефективної роботи, підвищення рівня прибутковості; досягнення належного рівня фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності на основі формування оптимальної структури активів та капіталу [2, с. 10].

Аналіз фінансового стану підприємства є необхідним етапом для розробки планів і прогнозів фінансового оздоровлення підприємств. Кредитори та інвестори оцінюють та аналізують фінансовий стан підприємств для мінімізації ризиків за позиками та внесками, а також для необхідного диференціювання відсоткових ставок. Завдяки проведенню фінансового аналізу керівництво отримує систематизовані та інформативні показники, які забезпечують об’єктивне та точне відображення поточного фінансового стану підприємства, а також може оцінити його фінансові перспективи [1, с. 9-10].

Роль у процесі покращення фінансового стану підприємства визначається метою проведення фінансового аналізу – отримання виважену та обґрунтовану оцінку фінансового стану підприємств і тим самим визначити умови прийняття оптимальних фінансових рішень [3].

Значимість фінансового аналізу в процесі ухвалення управлінських рішень проявляється наступним чином:

1) визначення сильних та слабких сторін суб’єкта господарювання: фінансовий аналіз допомагає власникам бізнесу виявити переваги, такі як висока прибутковість або позитивний грошовий потік. З іншого боку, він також допомагає ідентифікувати потенційні ризики, наприклад, низьку ліквідність або зростаючу заборгованість. Таким чином, це дозволяє запобігти погіршенню наявних проблем;

2) показує шляхи оптимізації бюджетування та прогнозування господарської діяльності: при аналізі попередніх фінансових даних,

підприємства можуть робити краще планування діяльності. Чіткі фінансові прогнози надають можливість підприємствам уникати надмірних витрат та забезпечувати достатність ресурсів для підтримки своєї діяльності;

3) допомагає у процесі стратегічного планування: фінансовий аналіз є фундаментом для розробки будь-якого стратегічного плану, а також є важливим для обґрунтованого управління та мінімізації ризиків;

4) покращення операційної ефективності: фінансовий аналіз надає змогу керівництву оцінити ефективність використання ресурсів. Оцінка таких показників, як операційні витрати, оборотність запасів та рентабельність інвестицій (ROI), дозволяє виявити, де можна скоротити витрати, підвищити продуктивність та збільшити прибутковість;

5) підтримка управління ризиками: фінансовий аналіз допомагає оцінити ризики, які пов’язані з кожним бізнес-рішенням. Він надає чіткіше уявлення про фінансовий стан, виявляє потенційні ризики та допомагає ухвалити рішення, які захистять майбутнє компанії;

6) підвищення довіри інвесторів та зацікавлених сторін: для інвесторів, кредиторів та інших зацікавлених сторін фінансовий аналіз демонструє успішність роботи бізнесу і його інвестиційну привабливість. Надійне фінансове здоров'я є запорукою залучення інвестицій та зміцнення довіри до суб’єкта господарювання. Фінансова прозорість забезпечує впевненість у прийнятті рішень [4].

Отже, у сучасних умовах ведення бізнесу, фінансовий аналіз є фундаментальним інструментом управління. Він надає керівництву суб’єкта господарювання об’єктивну, достовірну та систематизовану інформацію, що є необхідною при оцінці діяльності, плануванні процесів, виявленні потенційних загроз, обґрунтуванні стратегічних рішень, підвищенні операційної ефективності та забезпечує довгострокову фінансову спроможність підприємства.

Список використаної літератури

1. Матвійчук І. О. Фінансовий аналіз в прийнятті рішень : конспект лекцій. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2021. 67 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/20799/1/FAPR_lecture.pdf (дата звернення: 10.11.2025).

2. Ситник Н.С., Ясіновська І.Ф. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2025. – 300 с. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/FINANSOVYY-ANALIZ.pdf (дата звернення: 10.11.2025).

3. Нагорний П. Д., Базюк Д. С. Оцінка фінансового стану як передумова ефективного управління підприємством. Трансформаційна економіка. 2023. № 1 (01). С. 44-49. URL: https://www.transformations.in.ua/index.php/journal/article/view/8/8 (дата звернення: 10.11.2025).

4. How Financial Analysis Drives Smart Business Decision-Making. Breaking the Mould Consulting Limited. URL: https://btmgroupci.com/preview-blog/how-financial-analysis-drives-smart-business-decision-making (дата звернення: 10.11.2025).

Сідих Аліна Анатоліївна
здобувачка фахової передвищої освіти,
Фаховий коледж при
Центральноукраїнському інституті
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
м. Кропивницький, Україна

ЦИФРОВІ ІННОВАЦІЇ У ФІНАНСАХ ДОМОГОСПОДАРСТВ: РОЛЬ ЦИФРОВИХ БАНКІВ, МОБІЛЬНИХ ЗАСТОСУНКІВ І ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ

Науковий керівник: Калінін Андрій Миколайович *– викладач циклової комісії економіки, фінансів та менеджменту Фахового коледжу при Центральноукраїнському інституті ПрАТ «ВНЗ «МАУП*

У сучасних умовах цифровізації фінансова поведінка домогосподарств швидко змінюється. Все більше людей переходять від традиційного банківського обслуговування до цифрових сервісів, оскільки вони є зручнішими, швидшими та доступними у будь-який час. Актуальність теми пов’язана з тим, що цифрові банки та мобільні фінансові застосунки впливають не лише на те, як люди користуються грошима, але й на рівень їхньої фінансової грамотності. Дослідження цих інновацій є важливим, оскільки вони формують нові моделі управління сімейним бюджетом і визначають фінансову безпеку домогосподарств у майбутньому.

Сучасні фінансові інновації істотно впливають на поведінку домогосподарств та якість їхнього фінансового планування. Найпомітніші зміни відбуваються завдяки розвитку цифрових банків та мобільних застосунків, які роблять фінансові операції швидшими, дешевшими і доступними. Такі інструменти формують нові звички користувачів, допомагають контролювати витрати, накопичувати кошти та приймати більш обґрунтовані фінансові рішення. Одночасно з цим зростає потреба у фінансовій

грамотності, адже цифрове середовище вимагає відповідального й усвідомленого ставлення до особистих фінансів.

Цифрові банки надають домогосподарствам зручний і цілодобовий доступ до фінансових послуг, дозволяючи виконувати більшість операцій дистанційно та без необхідності відвідувати відділення. Такий підхід не лише економить час, але й підвищує загальну доступність банківських сервісів Наприклад, застосунок Monobank автоматично розподіляє покупки за категоріями (харчування, транспорт, онлайн-покупки), дозволяючи користувачам бачити, на що саме йде найбільше витрат. Подальший розвиток онлайн-банкінгу суттєво скоротив час, потрібний для здійснення платежів та інших операцій. Користувачі можуть виконати транзакцію у кілька кліків, що стимулює активніше використання цифрових фінансових інструментів у повсякденному житті. Мобільні фінансові застосунки також відіграють важливу роль у контролі особистих витрат. Вони автоматично формують історію покупок, категоризують витрати та допомагають користувачам краще аналізувати структуру власного бюджету [5].

Персональні застосунки для планування бюджету роблять фінансову поведінку більш організованою (Таблиця 1). Завдяки автоматичним нагадуванням, системам накопичення та інструментам прогнозування, користувачі поступово формують звичку до регулярного заощадження та довгострокового планування [2, с. 41]. Наприклад, у застосунку Monobank або Sense SuperApp можна встановити ліміти на категорії витрат, і система надсилає нагадування, якщо користувач наближається до перевищення бюджету.

Сучасні цифрові сервіси також пропонують інструменти фінансової аналітики, які дозволяють відстежувати доходи та витрати у динаміці. Це дає змогу домогосподарствам краще розуміти власні фінансові можливості та планувати майбутні витрати [4, с. 213].

Таблиця 1

Функціональні можливості аналітичних сервісів та їх вплив на управління фінансами домогосподарств

Функція аналітичного сервісу	Які дані використовує	Яку користь отримує домогосподарство	Аналітичний результат
Відстеження витрат за категоріями	Історія транзакцій	Розуміння, на що витрачається найбільше коштів	Виявлення «надмірних» витрат
Аналіз доходів у динаміці	Регулярні надходження	Можливість оцінити стабільність доходу	Планування великих покупок
Створення бюджетних лімітів	Місячні витрати	Контроль перевитрат	Дотримання бюджету
Прогнозування майбутніх витрат	Попередні періоди	Планування фінансових цілей	Здатність формувати заощадження
Побудова графіків і діаграм	Аналітичні звіти	Візуальне уявлення фінансової ситуації	Швидке прийняття рішень

Вагому роль у розвитку цифрового середовища відіграє співпраця банків із фінтех-компаніями. Завдяки цьому з’являються платформи, що спрощують порівняння банківських продуктів, роблять їх більш прозорими та допомагають користувачам приймати обґрунтовані фінансові рішення [1, с. 88].

Важливу роль у підвищенні фінансової культури відіграють цифрові освітні платформи, що пропонують інтерактивні формати навчання, фінансові симуляції та перевірочні онлайн-інструменти. Їх використання сприяє не лише зростанню рівня фінансової обізнаності населення, але й формує більш зважені та відповідальні моделі управління особистими фінансами.

Цифрові банківські сервіси характеризуються низкою суттєвих переваг, зокрема оптимізацією витрат, орієнтацією на потреби клієнтів, високим рівнем технологічного захисту та здатністю до швидкого впровадження інновацій. Саме сукупність цих чинників зумовлює зростання їх популярності серед домогосподарств і заохочує користувачів до активнішого застосування цифрових фінансових інструментів [2].

Водночас інтенсивна цифровізація фінансової сфери актуалізує проблему кіберзагроз. Забезпечення конфіденційності та захист персональної інформації клієнтів перетворюється на одне з пріоритетних завдань банківських установ і фінтех-компаній у сучасному цифровому просторі.

Важливу роль у підвищенні безпеки відіграють двофакторна аутентифікація, біометричні методи підтвердження особи та системи моніторингу підозрілих транзакцій. Використання цих технологій зменшує ризики шахрайства та робить цифрові операції більш надійними [2, с. 46]. Наприклад, у Monobank підтвердження входу відбувається через FaceID або одноразовий код, що значно знижує ризик несанкціонованого доступу.

Суттєво впливають на фінансову інклюзію й необанки, які пропонують швидкі та спрощені процедури відкриття рахунків. Це сприяє залученню молоді та людей, які раніше не користувалися традиційними банківськими послугами [5, с. 13]. Наприклад, у Revolut чи Monobank відкриття рахунку займає кілька хвилин і здійснюється повністю через смартфон.

Чат-боти та голосові асистенти вдосконалюють взаємодію клієнтів із цифровими сервісами. Вони забезпечують цілодобову підтримку, дозволяючи отримати необхідну інформацію чи консультацію без участі операторів [3, с. 537].

Зростаюча конкуренція між банками та фінтех-компаніями пришвидшує появу нових цифрових сервісів та знижує вартість фінансових операцій для користувачів. Це стимулює розвиток інновацій та робить фінансові послуги більш доступними [1, с. 2].

Важливим кроком у цифровізації стало впровадження електронних документів, таких як е-паспорт чи Дія.Підпис. Вони значно спрощують процеси відкриття рахунків та отримання фінансових послуг, зменшуючи бюрократичні бар’єри [6].

Поширення безготівкових платежів сприяє прозорості економіки та формуванню фінансової дисципліни серед домогосподарств. Така форма розрахунків допомагає краще контролювати витрати та зменшує залежність від готівки [3, с. 502].

Проведене дослідження показало, що цифрові банки та мобільні фінансові застосунки значно змінюють фінансову поведінку домогосподарств, роблячи її більш організованою та усвідомленою. Вони спрощують доступ до

банківських послуг, допомагають контролювати витрати та сприяють підвищенню рівня фінансової грамотності. Інноваційні цифрові інструменти, поєднані з освітніми платформами, створюють умови для ефективного управління сімейними фінансами та формування відповідальної фінансової культури. Це підтверджує важливість подальшого розвитку цифрових сервісів у фінансовому секторі та їх вплив на добробут населення.

Список використаної літератури

1. Андрієць Т.Р. Фінансові інновації в банківській системі України: перспективи та напрямки розвитку : кваліф. робота бакалавра зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка. 2023. 112 с. URL: https://reposit.nupp.edu.ua/handle/PoltNTU/15715 (дата звернення: 10.11.2025)

2. Камінська А. Кваліфікаційна робота – Інтернет-банкінг: суть, дієвість функціоналу та сучасний стан розвитку в Україні за матеріалами АТ КБ «ПриватБанк». 2025. URL: https://share.google/lM7j53nbhJWqJEoMy (дата звернення: 10.11.2025)

3. Козир Ю. Р. Передумови функціонування електронних платіжних систем. Модернізація економіки: сучасні реалії, прогнозні сценарії та перспективи розвитку : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон – м. Хмельницький, 27–28 квітня 2023 р.). Херсон : Видавництво ФОП Вишемирський В. С., 2023. С. 502–504. URL: http://surl.li/rulkv (дата звернення: 10.11.2025)

4. Романенков Ю.О, Доліна К.А. Цифрові інструменти для фінансової аналітики. 2023. URL: https://share.google/2uqIwfPqKxfk8VRJ6 (дата звернення: 10.11.2025)

5. Худолій Ю.С. Аналіз використання фінансових інновацій в банківській сфері України / Ю.С. Худолій, Т.Р. Андрієць // Ефективна економіка. 2024. № 11. URL: https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.11.79 (дата звернення: 10.11.2025)

6. Список послуг у застосунку “Дія”. Нові кредити. 2024. URL: https://share.google/gkaWjVgkq5mSYMMJG (дата звернення: 10.11.2025)

Терещенко Ксенія Олегівна
студентка ННІ ПІО 4 курсу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВИНИКНЕННЯ, ПРИПИНЕННЯ ТА ЗМІНИ ФІНАНСОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Науковий керівник: Фокша Лілія Володимирівна *– кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Фінансові правовідносини є фундаментом правового механізму фінансової діяльності держави, яка, у свою чергу, необхідна для виконання її публічних функцій (оборона, соціальне забезпечення, освіта, охорона здоров'я тощо).

Сучасна судова практика свідчить про значну кількість спорів, пов’язаних саме з неоднозначним тлумаченням моменту виникнення, припинення або зміни фінансових зобов'язань особливо у податкових, митних та бюджетних відносинах.

Фінансово-правові відносини, або фінансові правовідносини, являють собою суспільні відносини, які регулюються нормами фінансового права. Учасники цих відносин наділені юридично закріпленими правами та обов’язками, пов’язаними з процесами акумулювання, розподілу і використання коштів публічних фондів. Крім того, ці взаємовідносини охоплюють питання здійснення публічного фінансового контролю.

Фінансові правовідносини виникають, змінюються і припиняються при дотриманні чітко встановлених умов або юридичних фактів, визначених правовими нормами. Це можуть бути дія, бездіяльність чи події, передбачені положеннями фінансового права, які стають підставою для початку, модифікації або завершення правовідносин у сфері фінансових прав і обов’язків юридичних чи фізичних осіб.

Юридичні факти фіксують обставини, які є підґрунтям реалізації нормативної моделі бюджетних правовідносин і бюджетної правосуб'єктності, не впливаючи на їхній обсяг або зміст. Це зумовлено тим, що такі факти виступають мірою можливої поведінки, яка має сталий характер.

Процес виникнення фінансово-правових відносин зазвичай ґрунтується на прийнятті нормативного чи індивідуального юридичного акту. У державній фінансовій діяльності нормативним актом є щорічно ухвалений Закон про Державний бюджет України. Серед прикладів індивідуальних актів можна виділити повідомлення-рішення, яким контролюючий орган інформує суб'єкта про необхідність сплати податків [1, с. 167].

Зміна фінансових правовідносин здійснюється винятково на основі нормативного акта, а волевиявлення учасників таких відносин не може бути вирішальним фактором. Коригування відбувається через зміну передбачених у нормативних положеннях обставин чи умов. Наприклад, зміна обсягу бюджетних асигнувань автоматично приводить до модифікації відповідних правовідносин.

Припинення фінансових правовідносин настає у разі закінчення терміну дії нормативного акта (як-то Закон про Державний бюджет або річне рішення місцевих органів самоврядування), виконання встановленого зобов'язання чи зміні статусу суб'єкта, зобов'язаного виконати певну фінансову дію[2, с. 206].

Як зазначає А. С. Нестеренко, у сфері фінансових правовідносин важливою концептуальною особливістю є наявність так званих розрахункових юридичних фактів. У більш широкому значенні такі факти включають розрахункові показники, коефіцієнти та індекси, що виводяться на основі первинних фактичних даних. Вони слугують підґрунтям для виникнення або реалізації суб'єктивних фінансових прав та обов'язків [2, с.207]. Ключова вимога до таких юридичних фактів — їхня юридична надійність, яка обумовлена якістю вихідної інформації, застосованою методологією розрахунків та їх тісним зв'язком із кінцевими результатами фінансової діяльності. Зазначені аспекти знаходять нормативне закріплення, зокрема, у статтях 52–54 Бюджетного кодексу України [3].

У контексті бюджетного права до розрахункових юридичних фактів пропонується відносити соціально-економічні умови, що формуються під впливом стану бюджетної діяльності та показників виконання бюджетів. Саме ці обставини стають підставою для прийняття нормативних актів, які змінюють показники чинних законодавчих актів щодо бюджетів. У правовідносинах, пов’язаних із виконанням бюджету, розрахункові юридичні факти стають основою для виникнення нормотворчих бюджетних правовідносин.

Таким чином, комплексне дослідження особливостей динаміки фінансових правовідносин дозволяє не лише уточнити теоретичні основи фінансового права, але й забезпечити ефективне функціонування фінансової системи держави в умовах постійних економічних та правових трансформацій. Фінансові правовідносини, подібно до будь-яких інших правових відносин, мають певну структуру. До її основних елементів належать суб’єкти, або учасники таких відносин, об’єкт, а також юридичний і фактичний зміст.

Для того щоб фінансові правовідносини могли виникнути, змінитися чи припинитися, необхідна наявність юридичних фактів. Це певні життєві обставини, які правова норма пов’язує з відповідними змінами зазначених відносин. Такі обставини виникають у реальному житті, не створюються нормами фінансового права, але визнаються і регулюються ними.

Список використаної літератури

1. Фінансове право: навчально-методичний комплекс / О.А. Музика Стефанчук, Н.Я. Якимчук, Т.М. Ямненко, Н.Л. Губерська, В.Г. Савенкова, Ю.А. Коваль, А.С. Дубко, І.С. Шляхов; за ред. проф. О.А. Музики-Стефанчук. Київ: Вадекс, 2025. 256 с. Серія «Наукова школа фінансового права імені Лідії Воронової». URL: https://stefanchuk.com/wp-content/uploads

2. Нестеренко А.С.. Дослідження фінансових правовідносин як об'єкта механізму функціонування фінансової системи України. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2020/tom_1/33.pdf

3. Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17

Торгонська Дарина Ігорівна
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

РОЛЬ МИТНОЇ СЛУЖБИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ

Науковий керівник: Проць Василь Ігорович *– старший викладач кафедри фінансів Волинського національного університету імені Лесі Українки*

Повномасштабне вторгнення росії у лютому 2022 року кардинально змінило умови функціонування митної системи України. В умовах воєнної економіки митна служба набула критичного значення не лише як орган контролю за переміщенням товарів через кордон, але й як один із ключових інструментів забезпечення фінансової безпеки держави. Здатність митних органів адаптуватися до воєнних реалій, зберігаючи фіскальну ефективність та протидіючи новим схемам контрабанди, визначає спроможність держави фінансувати оборону та підтримувати критично важливі соціальні функції.

Воєнний стан докорінно змінив пріоритети діяльності Державної митної служби України. Якщо у мирний час основний акцент робився на балансі між фіскальною ефективністю та спрощенням процедур міжнародної торгівлі, то в умовах війни на перший план вийшли завдання максимізації митних надходжень до бюджету, запобігання контрабанді стратегічно важливих товарів та недопущення ввезення продукції з держави-агресора [1].

Адаптація митної системи до воєнних умов відбувалася за кількома напрямами. По-перше, реорганізація роботи митних постів у зв’язку з окупацією окремих територій та руйнуванням частини пунктів пропуску. Митна служба оперативно налагодила роботу на нових логістичних маршрутах, зокрема через західні кордони, через які почав здійснюватися основний обсяг

зовнішньої торгівлі. По-друге, запроваджено спрощені процедури митного оформлення гуманітарної допомоги та військових вантажів, що прискорило надходження критично важливих ресурсів.

Особливої актуальності набула боротьба з контрабандою, яка в умовах війни набула нових форм та масштабів. Збільшилися спроби нелегального переміщення стратегічних товарів подвійного призначення, а також зросли обсяги контрабанди підакцизних товарів. Митна служба посилила контроль за такими операціями, незважаючи на загальну тенденцію до спрощення процедур для легальних учасників зовнішньоекономічної діяльності.

Забезпечення надходжень до державного бюджету залишається пріоритетною функцією митних органів. У 2022-2024 роках митні платежі зберегли своє значення як одне з важливих джерел наповнення бюджету. За даними Держмитслужби, у 2022 році імпорт товарів становив 55,5 млрд доларів США, експорт - 44,2 млрд доларів. Складним виявився 2023 рік, коли через проблеми з морською логістикою та блокування кордонів фермерами ЄС експорт склав лише 36 млрд доларів при імпорті 63,5 млрд доларів. У 2024 році ситуація покращилась - експорт зріс до 41,6 млрд доларів, імпорт склав 70,7 млрд доларів.

Воєнні умови поставили перед митними органами завдання ефективного справляння мита за умов обмежених ресурсів та зруйнованої інфраструктури. Частина митних постів на східних та південних кордонах припинила роботу через бойові дії, що створило додаткове навантаження на західні пункти пропуску [2]. Необхідність оперативного оформлення великих обсягів вантажів за умов браку персоналу та застарілого обладнання стала серйозним викликом для митної системи.

Важливим аспектом фіскальної діяльності стало запобігання втратам бюджету через схеми мінімізації митних платежів. В умовах, коли кожна гривня критично важлива для фінансування оборони, посилився контроль за правильністю визначення митної вартості товарів, коректністю застосування

пільг та звільнень. Митна служба активізувала роботу з виявлення фіктивних операцій та протидії схемам ухилення від сплати митних платежів.

В умовах воєнної економіки митний контроль набув ширшого значення, виходячи за межі суто фіскальних завдань. Митні органи стали важливою складовою системи забезпечення економічної безпеки держави, виконуючи функції захисту внутрішнього ринку, контролю за якістю імпортованих товарів та запобігання проникненню заборонених позицій.

Запровадження спеціальних режимів митного контролю стало відповіддю на нові виклики. Посилено контроль за імпортом товарів подвійного призначення, встановлено додаткові обмеження щодо ввезення продукції з держави-агресора та окупованих територій. Це потребувало від митників оперативної ідентифікації походження товарів та виявлення спроб обходу заборон через треті країни.

Особливої уваги заслуговує контроль за експортом сільськогосподарської продукції. Виявлення та припинення незаконних схем експорту зерна стало одним із пріоритетів митної служби. Урядом запроваджено експериментальний проект з верифікації суб'єктів АПК, а Верховна Рада внесла зміни до Митного кодексу щодо особливостей експорту певних товарів у період воєнного стану. Ці заходи спрямовані на забезпечення прозорості експортних операцій та запобігання втратам бюджету.

Митний контроль також відіграє важливу роль у реалізації санкційної політики України щодо росії. Митні органи здійснюють моніторинг дотримання заборон щодо торгівлі з державою-агресором, виявляють спроби обходу санкцій та координують діяльність з партнерськими митними службами інших країн.

Аудит Рахункової палати за період 2022-2023 років виявив низку критичних проблем, які перешкоджають ефективному виконанню митною службою своїх функцій. Встановлено, що Держмитслужба в умовах воєнного стану загалом забезпечила виконання основних завдань, проте не має необхідного сучасного матеріально-технічного потенціалу для повноцінного митного контролю.

Найгострішою проблемою є застарілість технічних засобів митного контролю. Типові норми оснащення не переглядалися понад 13 років. Більше половини технічних засобів вичерпали експлуатаційний ресурс, а понад чверть підлягають списанню. Критично низькою є кількість скануючих систем, що унеможливлює належний неінтрузивний контроль вантажів.

План заходів з облаштування пріоритетних пунктів пропуску на 2021-2023 роки не був профінансований у достатньому обсязі - Держмитслужба виконала лише три із 110 запланованих заходів. Це особливо критично в умовах, коли західні пункти пропуску стали основними воротами зовнішньої торгівлі України [3].

Недостатня автоматизація митних процедур також гальмує ефективність роботи. Незважаючи на впровадження електронного декларування, багато процесів досі потребують ручного опрацювання, що збільшує час митного оформлення та створює можливості для корупції.

Посилення ролі митної служби у забезпеченні фінансової безпеки потребує комплексного підходу. Першочерговим завданням є технічне переоснащення пунктів пропуску сучасними засобами митного контролю, насамперед скануючим обладнанням, яке дозволяє здійснювати неінтрузивний огляд вантажів. Це прискорить процедури митного контролю та підвищить ефективність виявлення контрабанди.

Важливим напрямом є поглиблення автоматизації та цифровізації митних процесів. Впровадження систем штучного інтелекту для аналізу ризиків дозволить оптимізувати розподіл ресурсів митного контролю, зосереджуючи увагу на потенційно ризикових операціях. Розвиток електронних сервісів для взаємодії з декларантами зменшить корупційні ризики та підвищить прозорість митних процедур.

Необхідним є посилення міжнародної співпраці у митній сфері. Обмін інформацією з митними службами країн-партнерів, участь у спільних операціях з виявлення контрабанди та координація зусиль у протидії схемам обходу

санкцій підвищать ефективність митного контролю. Особливо важливою є інтеграція інформаційних систем митних служб України та країн ЄС.

Удосконалення нормативно-правової бази митного регулювання також є пріоритетом. Необхідно завершити адаптацію українського митного законодавства до вимог ЄС, зберігаючи баланс між спрощенням процедур для легальної торгівлі та належним контролем.

Митна служба відіграє критично важливу роль у забезпеченні фінансової безпеки України в умовах воєнної економіки. Здатність митних органів адаптуватися до нових викликів, зберігаючи ефективність виконання фіскальних та контрольних функцій, безпосередньо впливає на спроможність держави протистояти агресії та фінансувати оборону.

Подальше зміцнення ролі митної служби потребує комплексної модернізації, яка охоплює технічне переоснащення, цифровізацію процесів, удосконалення нормативної бази та розвиток людського капіталу. Інвестиції у розвиток митної системи є стратегічним вкладенням у фінансову безпеку держави, що забезпечить зростання бюджетних надходжень та захист національних економічних інтересів як у період війни, так і в майбутній період відбудови.

Список використаної літератури

1. Погріщук Г., Бей С. Формування та реалізація митної політики України. Економіка та суспільство. 2022. № 40. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-74

2. Митниця упоралася з викликами воєнного стану, але її технічне забезпечення потребує радикального оновлення. Рахункова палата України. 2024. URL: https://rp.gov.ua/PressCenter/News/?id=2146

3. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні (листопад-грудень 2024 р.). Національний інститут стратегічних досліджень. 2024. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-v-umovakh-voyennoho-18

Холод Марк Русланович
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Центральноукраїнський інститут МАУП,
м. Кропивницький, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ НАБОРУ ПЕРСОНАЛУ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИМОГ РИНКУ ПРАЦІ

Науковий керівник: Гавриленко Олена Євгенівна *– кандидат економічних наук,*
доцент кафедри економіки та управління персоналом
Центральноукраїнського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

Сучасний ринок праці України функціонує в умовах безпрецедентної турбулентності, спричиненої повномасштабною війною, демографічною кризою та стрімкою технологічною трансформацією глобальної економіки. Традиційні парадигми набору персоналу, що базувалися на стабільних процесах та довгостроковому плануванні, втрачають свою актуальність. Перед вітчизняними підприємствами постає нагальна потреба у фундаментальному переосмисленні підходів до рекрутингу, зміщуючи фокус з простого закриття вакансій на формування гнучких, адаптивних та резильєнтних команд.

Метою даних тез є аналіз ключових напрямів удосконалення системи набору персоналу з урахуванням викликів 2024–2025 років. В роботі розглядаються аспекти цифровізації та автоматизації HR-процесів, трансформація вимог до компетентностей кандидатів (з акцентом на "soft skills"), а також роль бренду роботодавця та психологічної адаптації в умовах воєнного стану.

Система набору персоналу не може розглядатися як ізольована функція кадрового діловодства. В сучасних умовах вона є інтегральною складовою загальної стратегії управління організацією. Як зазначається у фаховій літературі, методологія управління персоналом сьогодні охоплює не лише

планування та формування штату, але й соціально-психологічні аспекти, управління рухом персоналу та розвиток людського капіталу [1, с. 8].

Ефективність рекрутингу прямо залежить від якості стратегічного планування. Сучасна політика управління персоналом вимагає переходу від реактивного реагування на вакансії до проактивного управління талантами. Це передбачає глибокий аналіз кадрового забезпечення, створення сприятливих умов праці та розробку ефективних систем мотивації ще на етапі залучення кандидата [1, с. 33]. Важливим аспектом є узгодження дій HR-менеджерів зі стратегічними цілями підприємства, що дозволяє мінімізувати ризики невідповідності персоналу майбутнім завданням бізнесу.

В умовах війни методологія набору також трансформується під впливом необхідності забезпечення фізичної та психологічної безпеки. Нормативно-правове та ресурсне забезпечення системи управління персоналом має враховувати специфіку мобілізаційних процесів, бронювання працівників та реінтеграцію ветеранів [1, с. 63].

Одним із визначальних трендів сучасного ринку праці є тотальна цифровізація процесів найму. Цифровізація рекрутингу — це комплексний процес впровадження новітніх технологій, таких як штучний інтелект (ШІ), чат-боти, аналітичні інструменти, мобільні застосунки та соціальні медіа, у всі аспекти підбору персоналу [3, с. 314].

Застосування інструментів штучного інтелекту дозволяє кардинально змінити архітектуру процесу відбору. ШІ здатен автоматизувати рутинні операції, такі як первинний скринінг резюме, що традиційно займав левову частку часу рекрутерів. Алгоритми аналізують відповідність навичок кандидата вимогам вакансії, зменшуючи вплив людського фактору та суб'єктивної упередженості [5, с. 1]. Очікується, що найближчим часом на ринку з'явиться ще більше додатків на базі ШІ, які дозволять прогнозувати успішність кандидата на посаді та взаємодіяти зі співробітниками через інтерактивні інструменти [5, с. 1].

Ефективність цифровізації підтверджується статистичними даними. Компанії, що впроваджують автоматизовані системи (наприклад, SAP Recruiting або спеціалізовані ATS), демонструють зміну структури витрат на персонал. Аналіз фінансових показників підприємств свідчить, що інвестиції в цифрові технології найму, попри початкові витрати, у довгостроковій перспективі знижують вартість залучення одного кандидата та підвищують якість відбору [4, с. 2].

Цифрова трансформація також включає використання сучасних комунікаційних платформ. Традиційні методи зв'язку (телефонні дзвінки, фізичні співбесіди) поступаються місцем цифровим екосистемам. Відеоінтерв'ю, асинхронні віртуальні оцінювання та комунікація через месенджери стають стандартом, що дозволяє значно прискорити процес найму та розширити географію пошуку талантів [3, с. 314].

Удосконалення системи набору персоналу у 2024 році неможливе без перегляду вимог до кандидатів. Спостерігається чітка тенденція до зміщення фокусу з суто професійних знань ("hard skills") на соціальні "м'які" вміння ("soft skills"). Дослідження визначають "soft skills" як комплекс непрофесійних, надпрофесійних вмінь, необхідних для ефективної соціальної взаємодії, працевлаштування та життєвого успіху ("life skills") [2, с. 8].

На сучасному етапі роботодавці розглядають "м'які" навички не як додаткову перевагу, а як критичну вимогу, особливо для професій типу "людина-людина". Це зумовлено високою динамікою змін у бізнес-середовищі, де здатність швидко навчатися та адаптуватися часто важить більше, ніж статичні академічні знання.

Науковці виокремлюють три ключові групи "soft skills", які мають бути інтегровані в систему оцінювання кандидатів при наборі:

1. Соціальна комунікація і взаємодія: здатність до вербальної та невербальної комунікації, ефективна робота в команді, навички ведення переговорів та вирішення конфліктів.

2. Особиста організація: тайм-менеджмент, самодисципліна, відповідальність та здатність працювати автономно в умовах віддаленої роботи.

3. Критичність, креативність та рефлексивність мислення: вміння аналізувати інформацію, генерувати нестандартні рішення та об'єктивно оцінювати власну діяльність [2, с. 9].

Система набору повинна включати інструменти для валідації цих навичок, такі як кейс-інтерв'ю, психометричне тестування та асесмент-центри, оскільки "soft skills" важче ідентифікувати через аналіз резюме, ніж технічні навички.

В умовах дефіциту кваліфікованих кадрів, який загострився через міграційні процеси та мобілізацію, бренд роботодавця стає ключовим активом у конкурентній боротьбі за таланти. Ефективне використання цифрових технологій у процесі залучення персоналу нерозривно пов'язане з розробкою та підтримкою позитивного іміджу компанії в цифровому просторі [3, с. 314].

Удосконалення системи набору передбачає активну роботу над HR-брендом, що транслює цінності компанії, її корпоративну культуру та ставлення до співробітників. До переваг сильного бренду роботодавця належать:

- Можливість залучати кращих кандидатів ("top talents"), які обирають компанії не лише за рівнем заробітної плати, а й за репутацією та ціннісним співпадінням.
- Зниження витрат на рекрутинг, оскільки сильний бренд генерує органічний потік вхідних резюме.
- Підвищення лояльності поточного персоналу та зменшення плинності кадрів [3, с. 314].

Сучасна система набору має використовувати інструменти маркетингу для просування вакансій. Це включає контент-маркетинг у соціальних мережах, управління відгуками на профільних платформах та створення комунікаційних кампаній, що підкреслюють соціальну відповідальність бізнесу, зокрема в контексті підтримки армії та суспільства.

Війна внесла суттєві корективи у вимоги до системи набору та адаптації персоналу. Психологічна стійкість та здатність до адаптації стають важливими критеріями відбору. Водночас, роботодавці несуть відповідальність за створення інклюзивного середовища, готового до прийняття ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та людей, що пережили травматичні події.

Система набору має бути гнучкою та емпатичною. Процес інтерв'ю та онбордингу повинен враховувати можливий рівень стресу кандидатів. Методологія управління персоналом сьогодні акцентує увагу на соціально-психологічних аспектах, зокрема на створенні сприятливого психологічного клімату в колективі [1, с. 74].

Важливим елементом удосконалення системи є впровадження програм реінтеграції ветеранів. Це вимагає від рекрутерів спеціальних навичок комунікації та розуміння специфіки військового досвіду, який може бути конвертований у цивільні компетентності (лідерство, стресостійкість, вміння працювати в команді). Організації, що адаптують свої процедури набору до потреб ветеранів та ВПО, не лише виконують соціальну функцію, а й отримують доступ до мотивованої та дисциплінованої категорії працівників.

Удосконалення системи набору персоналу в Україні на сучасному етапі є багатовимірним завданням, що вимагає синергії технологічних інновацій та гуманістичного підходу.

По-перше, безальтернативним вектором розвитку є цифровізація. Впровадження штучного інтелекту та автоматизація рутинних процесів дозволяють підвищити швидкість та точність відбору, звільняючи ресурси HR-фахівців для стратегічних завдань [5, с. 1]. По-друге, відбувається зміна парадигми оцінювання кандидатів. Пріоритет зміщується на "soft skills" — соціальні та комунікативні навички, що забезпечують адаптивність та ефективність в умовах невизначеності [2, с. 8]. По-третє, успіх рекрутингу залежить від сили бренду роботодавця та здатності компанії будувати прозорі, ціннісні комунікації з ринком праці [3, с. 314]. По-четверте, система набору має

бути адаптована до реалій воєнного часу, забезпечуючи інклюзивність та психологічну підтримку для всіх категорій кандидатів.

Комплексна реалізація цих заходів дозволить українським підприємствам сформувати якісний кадровий потенціал, здатний забезпечити економічне відновлення та розвиток держави.

Список використаної літератури

1. Шубалий О. М., Рудь Н. Т., Шубала І. В. та ін. Управління персоналом : підручник. Луцьк : ЛНТУ, 2023. 476 с.
2. Лісіна Л. О. Соціальні «м'які» вміння («soft skills») майбутнього бакалавра психології. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2024. № 97. С. 8–12.
3. Ткачук Г. О., Ткачук В. О. Цифровізація рекрутингу як складова HR-брендингу. Актуальні проблеми теорії та практики менеджменту : зб. матеріалів XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 24 травня 2024 р.). Одеса : Національний університет «Одеська політехніка», 2024. С. 313–315.
4. Матеріали дослідницької секції «Менеджмент організацій» : зб. наук. праць (за матеріалами наук. конф., 2024). Київ : КНЕУ, 2024.
5. Лясковська К. Використання штучного інтелекту в рекрутингу: переваги та виклики. Актуальні проблеми розвитку природничих та гуманітарних наук : зб. матеріалів конф. (Луцьк, 2025). Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2025.

Ямкова Діана Геннадіївна
здобувачка вищої освіти ОС Бакалавр
зі спеціальності 073 Менеджмент,
Центральноукраїнський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
м. Кропивницький, Україна

РОЛЬ ІННОВАЦІЙ У РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ФОРМУВАННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Науковий керівник: Гора Альона Валеріївна – *кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та управління персоналом Центральноукраїнського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

У XXI столітті економічний розвиток уже неможливо уявити без постійного оновлення технологій та появи нових ідей. Світ змінюється настільки стрімко, що традиційні моделі господарювання поступово втрачають ефективність, а ключовим фактором успіху стає здатність економіки впроваджувати інновації. Саме вони визначають напрям руху сучасного суспільства, впливають на темпи економічного зростання та формують конкурентоспроможність держав і компаній у глобальному просторі.

По-перше, інновації забезпечують технологічний прогрес, який є основним джерелом підвищення продуктивності праці. Нові виробничі процеси, автоматизація, штучний інтелект, цифровізація та використання «зелених» технологій дають змогу підприємствам випускати більше продукції з меншими витратами ресурсів. У результаті економіка отримує імпульс до зростання, а країна підвищує свій технологічний рівень.

По-друге, інновації сприяють структурним змінам в економіці. Сучасні розвинені держави роблять акцент на високотехнологічних галузях: біотехнологіях, ІТ-секторі, енергетиці нового покоління, креативних індустріях. Перехід від сировинної моделі до інноваційної дає змогу країнам зменшити

залежність від природних ресурсів і створювати продукти з високою доданою вартістю.

По-третє, у глобальній економіці інновації формують конкурентні переваги. Країни та компанії, які першими впроваджують нові рішення, отримують можливість задавати стандарти ринку. Сучасні корпорації конкурують не лише товарами, а й ідеями, технологіями, дослідженнями, які дозволяють створювати унікальні продукти. У цій боротьбі виграє той, хто швидше адаптується та здатен постійно оновлювати свої підходи.

Глобалізація значно підсилює цю тенденцію. В умовах відкритих ринків та високої мобільності капіталів інновації стають основним засобом виживання. Країни інвестують у розвиток науково-дослідних центрів, освіту, підтримку стартапів, технологічних парків та інноваційних кластерів. Це створює міцне середовище, де народжуються нові продукти, бізнес-моделі та технологічні прориви.

Важливим аспектом є і цифровізація економіки, яка відкрила доступ до величезних потоків інформації та розширила можливості розвитку електронної комерції, фінтеху, телемедицини, онлайн-освіти. У світі, де цифрові технології визначають темп життя, інновації стали необхідною умовою конкурентоспроможності як для бізнесу, так і для держав.

Не менш значущою є роль інновацій у сталому розвитку. Виклики, пов’язані зі зміною клімату, енергетичною безпекою та раціональним використанням ресурсів, вимагають «зелених» рішень: від відновлюваної енергетики до екологічного транспорту та переробки відходів. Країни, які активно впроваджують екотехнології, отримують не лише економічні, а й соціальні переваги, адже підвищують якість життя населення.

Україна також рухається шляхом інноваційного розвитку: розвиток ІТ-галузі, підтримка стартапів, діджиталізація державних послуг та військові технології демонструють значний потенціал для економічного зростання у післявоєнний період. Інновації стають для України не лише інструментом модернізації економіки, а й засобом зміцнення позицій на міжнародному ринку.

Підсумовуючи, можна сказати, що інновації — це ключ до економіки майбутнього. Вони визначають конкурентоспроможність країни, формують нові ринки та забезпечують сталі темпи розвитку. У світі глобалізації інноваційність перестає бути перевагою — вона стає необхідністю. Тільки ті економіки, які здатні постійно генерувати нові ідеї, швидко впроваджувати технологічні рішення та адаптуватися до викликів часу, зможуть забезпечити стабільний розвиток і зберегти конкурентні позиції на світовій арені.

Список використаної літератури

1. Антонюк, Л. Л., Поручник, А. М., Савчук, В. С. Інноваційні стратегії розвитку економіки України. – Київ: КНЕУ, 2020. 348 с.
2. Бахмацька, Г. В. Інноваційний потенціал України в умовах глобалізації. Економіка і прогнозування, 2022, №4. С. 45–58. URL: https://doi.org/10.15407/eip2022.04.045
3. Державна служба статистики України. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник. Київ, 2023. URL: https://www.ukrstat.gov.ua
4. Жаліло, Я. А. Інноваційна модель економічного розвитку: імперативи та інструменти. Стратегічні пріоритети, 2021, №3. С. 7–18. URL: https://niss.gov.ua
5. Національна економічна стратегія України – 2030. Розділ «Інновації та технології». Кабінет Міністрів України, 2021. URL: https://nes2030.org.ua
6. Поручник, А. М. Глобалізація інноваційних процесів: виклики для української економіки. Економічний вісник університету, 2022, №51. С. 14–25. URL: https://evu.uzhnu.edu.ua

Капеліста Ірина Михайлівна
кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри публічного адміністрування,
Навчально-науковий інститут управління, економіки та бізнесу,
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
м. Київ, Україна

СТАЛИЙ РОЗВИТОК У СУЧАСНІЙ ОСВІТІ ТА НАУЦІ: ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сталий розвиток у сучасній освіті та науці є ключовим чинником формування компетентного, відповідального та соціально активного суспільства. У сучасних умовах глобалізації, швидкого розвитку технологій та посилення екологічних, економічних і соціальних викликів, підготовка фахівців, здатних діяти в умовах складних трансформацій, стає пріоритетом освітніх і наукових систем [1]. Концепція освіти для сталого розвитку (ОСР) інтегрує екологічні, соціальні та економічні аспекти в освітній процес, забезпечуючи формування не лише знань, а й практичних навичок, ціннісних орієнтирів та критичного мислення студентів і науковців [1; 2]. Відповідно до Цілі 4 ООН «Якісна освіта», освіта для сталого розвитку спрямована на підготовку людей, здатних приймати обґрунтовані рішення, діяти ефективно в професійній і громадській сфері та сприяти сталому розвитку суспільства [2].

Актуальність проблеми зумовлена тим, що сучасні освітні системи часто не готові до повної інтеграції принципів сталого розвитку. Серед основних перешкод називають низький рівень підготовки педагогів, відсутність належної методичної бази, недостатнє використання міждисциплінарного підходу та слабке забезпечення цифрових освітніх ресурсів [3]. Крім того, складним є оцінювання ефективності навчальних програм з точки зору формування компетентностей сталого розвитку, що ускладнює моніторинг і корекцію освітніх стратегій [4]. У науковій діяльності помітна фрагментація підходів, що ускладнює узагальнення результатів досліджень та їх практичне застосування у навчальних програмах [5].

Проблематика впровадження ОСР у вищій освіті включає також труднощі у формуванні міждисциплінарного бачення у студентів. Компетентності сталого розвитку передбачають критичне мислення, системний підхід, здатність оцінювати соціальні, економічні та екологічні аспекти прийнятих рішень, а також уміння працювати в команді та ефективно комунікувати . Без комплексного підходу, що поєднує теоретичну підготовку, практичні завдання та активну участь у громадських проєктах, формування таких компетентностей неможливе.

Сучасні тенденції розвитку ОСР демонструють активне зростання кількості наукових публікацій, присвячених методам інтеграції принципів сталого розвитку у навчальний процес. У міжнародній практиці широко використовуються проектна діяльність, кейс-стаді, симуляції, міждисциплінарні курси та цифрові платформи, що дозволяють студентам застосовувати знання на практиці, розвивати компетентності сталого розвитку та готуватися до вирішення складних задач. Також активно впроваджується інтеграція ОСР у професійні дисципліни, що дозволяє майбутнім фахівцям враховувати принципи сталості у професійній діяльності та наукових дослідженнях.

Особливу увагу приділяють розвитку цифрових інструментів та дистанційного навчання, що розширює доступ студентів до освітніх ресурсів з ОСР та дозволяє інтегрувати кращі міжнародні практики. Наприклад, використання онлайн-платформ, електронних бібліотек та баз даних сприяє розвитку самостійного навчання та критичного мислення, що є невід’ємною складовою компетентностей сталого розвитку [1; 5].

Поглиблення міжнародної співпраці та обмін кращими практиками також сприяють поширенню інноваційних методів навчання та наукових досліджень у сфері ОСР. Важливою тенденцією є створення міжвузівських та міждисциплінарних проєктів, що дозволяють студентам та науковцям обмінюватися досвідом, проводити спільні дослідження та отримувати практичні навички, необхідні для вирішення сучасних соціально-економічних та екологічних проблем.

Перспективи розвитку ОСР в Україні та світі пов’язані з удосконаленням освітніх програм, методичних підходів та системи підготовки педагогічних кадрів. Необхідним є посилення міждисциплінарного підходу, інтеграція нових технологій та інноваційних методів навчання, розширення співпраці між

закладами освіти, громадськими організаціями та бізнесом. Також важливим є розвиток наукових досліджень у сфері ОСР, що дозволяє удосконалювати освітню практику та формувати компетентності, які відповідають міжнародним стандартам та сучасним викликам.

Таким чином, сталий розвиток у сучасній освіті та науці є не лише необхідною умовою формування компетентного суспільства, але й ефективним інструментом забезпечення якості освіти та розвитку науки. Незважаючи на існуючі труднощі, сучасні тенденції та міжнародний досвід свідчать про зростання уваги до ОСР, що створює широкі можливості для практичної реалізації принципів сталого розвитку у навчальному процесі, підготовці науковців та розвитку суспільства загалом.

Список використаної літератури

1. Садовець О. Освіта для сталого розвитку: впровадження досвіду та практики європейських країн // Порівняльна професійна педагогіка. 2023. № 13(2). С. 43-54. Режим доступу: https://cpp.khmnu.edu.ua/index.php/cpp/article/view/56

2. Кримчак Л. Роль вищої освіти в забезпеченні сталого розвитку // Управління розвитком сервісної індустрії. 2025. № 3. С. 152-156. DOI: https://doi.org/10.31891/dsim-2025-11(23). Режим доступу: https://dsim.khmnu.edu.ua/index.php/dsim/article/view/437

3. Кочубей Н., Кірік Т. Освіта сучасної України в контексті сталого розвитку та ноотехнологій // Вища освіта України. 2021. № 2. С. 44-52. DOI: https://doi.org/10.31392/NPU-VOU.2021.2(81).06. Режим доступу: https://journals.udu.kyiv.ua/index.php/vou/article/view/92

4. Возна, Н. Г. Екологічна освіта для сталого розвитку / Н. Г. Возна, В. Г. Волошина // Наукові записки : зб. наук. пр. Кіровоград : КНТУ, 2010. Вип. 10, Ч. 1. С. 120-123. Режим доступу: https://dspace.kntu.kr.ua/handle/123456789/4930

5. Мітрясова О. Освіта для сталого розвитку: пріоритети, інструменти, напрями реалізації / О. Мітрясова, В. Погребенник // Сталий розвиток – стан та перспективи : матеріали міжнародного наукового симпозіуму SDEV‘2018, Львів-Славське, Україна, 28 лютого – 3 березня 2018 року. Львів : Панорама, 2018. С. 19-22. (Теоретичні та прикладні аспекти сталого розвитку). Режим доступу: https://ena.lpnu.ua/handle/ntb/43278

Кіблик Дар'я Володимирівна
доктор філософії, доцент, доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності НПУ Донецького державного університету внутрішніх справ, м. Кропивницький, Україна

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Сучасні вектори державного регулювання інноваційних процесів у царині вищої освіти детерміновані впливом глобалізаційних викликів, експоненційним зростанням значущості цифрових технологій, а також імперативом підвищення конкурентних переваг національних освітніх систем та їхньої релевантної адаптації до потреб ринку праці. Відповідно, державна стратегія в означеній сфері акцентує увагу на формуванні сприятливого середовища для стимулювання інновацій, забезпеченні високої якості освітніх послуг та поглибленні інтеграційних зв'язків між науковим сегментом, освітньою площиною та бізнес-сектором.

Ключовим напрямом сучасної освітньої політики виступає тотальна цифровізація навчального середовища, яка легітимізується на рівні державної регуляторної діяльності шляхом імплементації стандартів цифрової компетентності, розвиток онлайн-освіти та накопичення відкритих освітніх ресурсів.

Урядові структури різних юрисдикцій ініціюють використання технологій штучного інтелекту, аналізу масивів великих даних (Big Data) та інших інноваційних рішень з метою індивідуалізації освітнього процесу, діагностики якісних показників навчання та оптимізації управлінської системи у закладах вищої освіти. Разом із тим, незмінно гострою залишається

проблематика забезпечення кібербезпеки та гарантування конфіденційності персональних даних суб'єктів освітньої діяльності.

Наступним суттєвим аспектом постає розвиток державно-приватного партнерства, що уможливлює акумуляцію додаткового фінансового та матеріального капіталу для успішного впровадження інноваційних освітніх проєктів.

Державний апарат здійснює активну підтримку співпраці між університетською спільнотою та бізнес-середовищем, чим сприяє моделюванню новітніх освітніх програмних продуктів відповідно до актуальних запитів ринку праці, започаткуванню нових стартапів на базі освітніх інституцій та ефективного впровадження наукових знань, винаходів, технологій чи інших результатів дослідницької діяльності на загал. Законодавчі ініціативи в даному контексті передбачають запровадження інвестування у освітню галузь, нарощування потенціалу грантового забезпечення та раціоналізацію або ж іншими словами спрощення процедур технологічного трансферу.

Наступний напрям полягає в розвитку інтернаціоналізації освітньої сфери. Цей процес охоплює збільшення масштабів академічної мобільності, поступове інтегрування національних освітніх систем до глобального освітнього простору, а також поглиблення міжнародної співпраці в галузі науки та інновацій. [1,с.10-16]

Уряди країн активно сприяють входженню університетів до авторитетних міжнародних рейтингів, розширенню пропозиції освітніх програм англійською мовою, а також приваблennю іноземних студентів і викладацького складу. Особлива увага зосереджена на оптимізації процедур підтвердження (визнання) дипломів, що безпосередньо підвищує академічну та професійну мобільність випускників.

Окремої уваги заслуговує трансформація системи фінансування освітнього сектору, яка реалізується у багатьох державах через впровадження інноваційних моделей розподілу бюджетних коштів на вищу освіту. На зміну традиційному механізму, що базується на кількісних показниках контингенту здобувачів освіти, поступово приходить підхід, пріоритетом якого є якість та результативність функціонування освітніх інституцій. Ця зміна передбачає

запровадження системи грантового фінансування інноваційних проєктів, виділення коштів на основі індикаторів наукової діяльності та міжнародної співпраці, а також розвиток інструментів державного замовлення для пріоритетних (стратегічно важливих) галузей.

Ключовим елементом модернізації системи є розвиток компетентнісного підходу в освіті, який передбачає актуалізацію змісту освітніх програм відповідно до запитів сучасної економічної системи.

Державні регуляторні інституції ініціюють інтеграцію в навчальний процес проєктного методу, підприємницької культури, міжгалузевих навчальних курсів та практично зорієнтованого навчання. Одночасно запроваджуються інноваційні моделі оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти, спрямовані на формування критичного мислення, креативності та здатності ефективно вирішувати поставлені завдання.

Значущою тенденцією також є зростання автономії закладів вищої освіти, що надає університетам можливість самостійно визначати ключові вектори розвитку, формувати освітні програми та залучати додатковий фінансовий капітал. Водночас, держава зміцнює механізми нагляду за якістю освіти шляхом залучення незалежних акредитаційних структур, використання рейтингових інструментів та зовнішнього оцінювання. Таким чином, сучасна система державного регулювання інноваційної діяльності у сфері вищої освіти сфокусована на цифровій трансформації, інтенсифікації державно-приватного партнерства, процесах інтернаціоналізації, реформуванні фінансування та впровадженні компетентнісного підходу. Реалізація цих заходів має на меті створення гнучкої та високопродуктивної освітньої системи, здатної ефективно реагувати на виклики сучасного глобального середовища та забезпечувати належний рівень підготовки фахівців для економіки, базованої на знаннях.

Список використаної літератури

1. Біла І. С., Посна В. С., Шевченко О.О. Інноваційний розвиток як чинник повоєнної відбудови економіки України. Наукові записки НаУКМА. Економічні науки. 2023. Том 8. Випуск 1. С. 10–16.

Умрихіна Ірина Олександрівна
доктор філософії,
завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності НПУ Донецького державного університету внутрішніх справ

Шишкарьова Олена Геннадіївна
старший викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності НПУ Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна

РОЛЬ ОСВІТИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТІЙКОСТІ СУСПІЛЬСТВА: МІЖНАРОДНА ВЗАЄМОДІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПРОГРЕС

Сучасний міжнародний освітній простір перебуває у фазі безпрецедентних трансформаційних процесів, які спричинені технологічним розвитком, поглибленням глобалізації, міграційними потоками та геополітичними змінами.

Цифровізація, міжнародна академічна мобільність, уніфікація стандартів якості, а також наслідки пандемії та геополітична нестабільність справляють значний вплив на всі компоненти системи вищої освіти.

Інтеграція України до європейського освітнього простору, загострення міжнародної конкуренції та потреба у підготовці фахівців, здатних ефективно функціонувати в умовах глобальної економіки, видозмінюють підходи до освітнього процесу, управління та стратегічного планування в університетах. Це вимагає від українських ЗВО оперативної адаптації до нових реалій та активного впровадження світових освітніх тенденцій.

Світова освітня система є невід'ємним елементом глобального суспільства. Відповідно, вектори розвитку соціальних, технологічних, економічних, екологічних та політичних сил безпосередньо визначають напрями трансформаційних змін у сфері освіти.

У нещодавньому звіті Організації економічного співробітництва та розвитку «Тенденції, що формують освіту», оприлюдненому на початку 2025 року, наголошується, що ідентифіковані глобальні тренди, на яких акцентувалася увага, спрямовані на «стимулювання роздумів та формування стратегічного мислення щодо того, як глобальні тенденції можуть трансформувати освіту і, водночас, як освіта може створити краще майбутнє» [1]. Дослідження, виконане ОЕСР, характеризує глобальні тенденції саме крізь призму освітньої політики, а ключовими трендами розвитку визначено поляризацію світу та нові моделі прогресу.

Зі звіту дослідження, можна зробити висновок, що глобальні виклики, такі як геополітичні конфлікти, кризи та екологічні проблеми, спричиняють значні зміни у сферах міграції, енергетичної безпеки, ринкової кон'юнктури та політичних пріоритетів. Ці явища завдають шкоди здоров'ю населення та суспільній рівновазі, а також «поглиблюють вже наявну нерівність та створюють нові диспропорції».

Соціально-економічна нерівність, своєю чергою, веде до зростання розриву в матеріальному становищі, інтересах і цілях, посилюючи поляризацію суспільних груп та радикалізацію їхніх поглядів.

У подібних нестабільних умовах освіта набуває критичного значення, як засіб зміцнення стійкості студентів і надання їм відчуття впевненості та безпеки. Хоча освітній процес, можливо, і не здатний вирішити міжнародні конфлікти, він, безперечно, наділяє випускників потенціалом для усвідомлення, ініціювання та обстоювання необхідних змін у відповідь на виклики, навіть якщо не пропонує їхнього прямого розв'язання. Окрім цього, освіта виконує важливу функцію, доповнюючи інші вектори державної політики, у формуванні соціальної єдності та сприянні повазі до суспільного різноманіття. Зважаючи на

занепокоєння щодо майбутніх перспектив молодого покоління, освіта може стати рушійною силою для міжпоколінної злагоди та взаємопідтримки [1].

Незважаючи на наявну геополітичну напруженість, останні роки існування світового співтовариства переконливо довели, що ефективне вирішення глобальних проблем, таких як пандемії, кліматичні зміни, енергетичні кризи чи кіберзагрози, можливе виключно завдяки міжнародній кооперації. Об'єднання науково-дослідного потенціалу та фінансових ресурсів держав дозволяє суспільствам оперативніше та результативніше протистояти світовим кризам.

Глобалізація вищої освіти як планомірна діяльність продовжується у світі вже понад тридцять років, і її значущість не втрачається. Однак, відбувається перегляд її завдань та цільових установок, а також оновлення інструментарію та методів реалізації. Як наслідок, збільшується і кардинально змінюється характер впливу цього процесу на результативність та конкурентні позиції вітчизняних закладів вищої освіти.

Складна ситуація в Україні за останні роки, з одного боку, сприяла прискоренню інтеграційних процесів вітчизняної освіти до європейської системи, полегшила доступ до програм академічного обміну та збільшила їх пропозицію. З іншого боку, інтеграція залишається неповною. Привабливі умови праці за кордоном стимулюють міграцію кваліфікованих викладачів і науковців до іноземних освітніх та наукових установ. При цьому українські ЗВО часто відчувають брак ресурсів, включно з фінансовими, для розробки привабливих курсів і забезпечення необхідних умов для прийому іноземних студентів та колег.

Для ефективного реагування на глобальні зміни, заклади вищої освіти потребують модернізації своїх організаційних структур та систем менеджменту. Зокрема, це охоплює імплементацію сучасних систем управління якістю, залучення ключових стейкхолдерів до процесу прийняття рішень, максимальне використання переваг автономної діяльності та повної

відповідальності за раціональне використання ресурсів, а також гарантування фінансової стійкості.

Щодо фінансової стійкості, сучасний освітній простір відкриває можливості для запровадження нових моделей фінансування. Вони включають залучення грантових коштів, реалізацію партнерських проєктів, активний фандрейзинг, поглиблену співпрацю з бізнес-сектором, комерціалізацію наукових розробок, використання інших підприємницьких здібностей університетів, а також оптимізацію та диверсифікацію пакету освітніх послуг.

Однак, ще не всі ЗВО повною мірою користуються цими можливостями, що пояснюється наявністю прогалин у їхній системі управління.

Трансформації, що відбуваються у міжнародному освітньому просторі, справляють значний вплив на систему вищої освіти України. Вони генерують як виклики, пов’язані з обмеженістю ресурсів, безпековими ризиками та інституційними перешкодами, так і нові перспективи для якісного прогресу, модернізації та міжнародної інтеграції закладів вищої освіти.

Ефективне реагування на ці трансформаційні процеси вимагає відповідної адаптації українських ЗВО, що передбачає комплексний підхід, який включає: створення передумов для реальної автономії університетів; чітке стратегічне планування та забезпечення відповідності систем управління визначеним цілям; розвиток кадрового потенціалу, матеріально-технічного забезпечення та цифрової інфраструктури; актуалізацію змісту, форм і методів навчання; посилення міжнародної співпраці та підвищення якості освітніх послуг.

Використання можливостей, які відкриваються глобальними освітніми тенденціями, та успішне подолання існуючих викликів є ключовою передумовою для забезпечення конкурентоздатності та сталого функціонування української вищої освіти в умовах міжнародної інтеграції, відповідно до глобальних трендів і потреб національного розвитку.

Список використаної літератури

1. Trends Shaping Education. 2025. URL: https://doi.org/10.1787/ee6587fd-en (дата звернення: 07.11.2025).

Шандрук Сергій Миколайович
кандидат наук з державного управління,
старший викладач кафедри соціально-економічних дисциплін
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені М. Грушевського»,
м. Бар, Україна

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

Територіальна цілісність України та згуртування її народу навколо переважного для більшості зовнішньополітичного курсу нерозривно пов'язані з європейськими та євроатлантичними прагненнями держави. Впровадження реформи децентралізації стало яскравим свідченням спрямованості України на західний шлях розвитку, водночас виступивши значущим етапом на цьому напрямі.

Від моменту проголошення й до сьогодні децентралізація залишалася однією з найбільш проєвропейських реформ в Україні. Її метою була не лише реорганізація системи місцевого самоврядування, але й комплексна зміна функціонування державної системи, орієнтована на адаптацію до європейських принципів і практик. Головним кроком у рамках реформи стало делегування більшої частини повноважень у соціально-економічній сфері від центральної влади до територіальних громад, що супроводжувалося відповідним перерозподілом фінансових ресурсів. Це було реалізовано відповідно до принципу субсидіарності, закріпленого в Європейській хартії місцевого самоврядування. Даний принцип передбачає, що всі функції у сфері забезпечення соціально-економічних потреб повинні бути максимально наближені до тих, хто користується цими послугами – громадян або громад. Українське законодавство трактує принцип субсидіарності в аналогічний спосіб: повноваження передаються органам місцевого самоврядування на тому адміністративно-територіальному рівні, де їх можливо і доцільно здійснювати з

урахуванням кадрових, фінансових, інфраструктурних можливостей і ресурсів, необхідних для їх реалізації [1].

Реформа у сфері місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою значно наблизила Україну до європейських стандартів, адже більшість європейських країн характеризується децентралізацією та принципом субсидіарності. Це також сприяє гармонізації України з Європейським Союзом. Таке зближення підтверджують результати опитувальника ЄС, що оцінював українське законодавство, інституції та політики у різних сферах. Цей документ був отриманий у відповідь на заявку України на членство в ЄС, подану 28 лютого 2022 року. Результати демонструють прогресивне впровадження стандартів ЄС у напрямах регіональної політики, функціонування територіальних органів влади, формування та використання бюджетів громад, політиці згуртованості й інших сферах[2, с. 1–68].

Реформа децентралізації є важливим кроком на шляху до євроінтеграції України, що підтверджується заявами європейських інституцій та провідних політиків. У липні 2022 року президент Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн зазначила, що реформа децентралізації стала успіхом, наголошуючи, що децентралізація та цифровізація зміцнили Україну [3]. Крім того, Європейський парламент у резолюції від 2 лютого 2023 року, присвяченій підготовці саміту Україна – ЄС, відзначив, що децентралізація та міцне місцеве самоврядування стали фундаментом української демократії й важливим чинником стабільності України в умовах війни [4].

Реформа децентралізації мала проєвропейський характер не лише у зовнішньому вигляді, але і за своїм змістом. Вона стала важливою спробою відійти від централізованої системи, патерналізму, патримоніалізму та кумівства, які сформували основу радянської та російської політичних культур. Цей крок відкривав шлях до інтеграції з ключовими європейськими цінностями, сприяючи переходу від практики перекладання відповідальності на

інших до усвідомлення необхідності самостійного визначення і побудови власного майбутнього.

Отже, реформа децентралізації влади стала важливим етапом модернізації системи публічного управління та адміністрування, надала більше повноважень місцевим громадам та відіграла важливу роль у процесі євроінтеграції нашої держави.

Список використаної літератури

1. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text

2. Ukraine's answer to the EU Questionnaire on the Application for Membership. Responses to the Questionnaire on Information requested by the European Commission to the Government of Ukraine for the preparation of the Opinion on the application of Ukraine for membership of the European Union (2022, May) (Ukraine). Part II. Volume V. Chapters XXII–XXV. https://web.archive.org/web/20221215230752/https://eu-ua. kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/vol_5._ch.xxii-xxv.pdf

3. Keynote speech by President von der Leyen at the opening ceremony of the Ukraine Recovery Conference. (2022, July 4). European Commission. https://ec.europa.eu/commission/ presscorner/detail/e%20n/speech_22_4302

4. Preparation of the EU-Ukraine Summit. European Parliament resolution of 2 February 2023 on the preparation of the EU-Ukraine Summit (2023/2509(RSP)) (2023) (Belgium). https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0029_EN.html

Tkachenko Anastasia Kyrylivna
3rd year student of the Faculty of Training Specialists
for Pre-Trial Investigation Bodies of the National Police of Ukraine,
Dnipro State University of Internal Affairs,
Dnipro, Ukraine

TRAINING POLICE OFFICERS TO USE PROFESSIONAL TRANSLATION IN THEIR OFFICIAL DUTIES

Scientific Supervisor: Pakulova Tetyana Vasylivna *– Senior Lecturer, Department of Language Training, Dnipro State University of Internal Affairs*

The modern work of a police officer involves not only knowledge of procedures and rules, but also the ability to effectively interact with people, including foreign citizens and international partners. Professional and communicative competence includes the skills of active listening, empathy, conflict resolution and explaining complex issues in an accessible form. This allows the officer to establish trust, ensure cooperation and minimize conflict situations.

In a globalized environment, law enforcement officers are faced with multilingual communications and documentation, which requires not only general language competence, but also specialized translation skills. As noted by SamoilovaY.I. and SergienkoT.M., effective foreign language training for the police should include professional and sociocultural components, ensuring the ability to act in the service context of a foreign-language environment [1].

Preparation for professional translation should take into account lexical, procedural and ethical aspects: who translates, when, in what language, with observance of human rights guarantees. Stativka O.O. and Bilousov A.V. emphasize that the formed foreign professional competence increases the mobility and professional capacity of the officer, ensuring effective interpersonal and interlingual interaction [2].

An important component is working with translators and interpreters in a multilingual environment, which includes knowledge of procedural rules, ethical norms and control of the accuracy of the transmitted information. Vasylenko V.A. and Samoilova Y.I. emphasize that integrated preparation for interlingual interaction allows coordinating the work of translators, ensuring the legitimacy of the process and protecting the rights of communication participants [3].

Police officers should also master the independent oral and written translation of official documents and legal acts, which ensures the rapid and accurate transmission of information in standard and emergency situations. The integration of intercultural competence helps to correctly interpret the behavior and intentions of individuals from different cultures, increasing the effectiveness of official activities and reducing the risks of communicative misunderstandings.

Of particular relevance is the officer's ability to assess communication risks and make decisions in non-standard situations, when the legality and safety of actions depend on the accuracy of the translation. The formation of such skills allows a law enforcement officer to quickly respond to incidents, ensure the protection of citizens' rights, and maintain the authority of police agencies in an international and intercultural environment.

In addition, the systematic use of professional translation contributes to increasing the operational capacity of the police and the integration of its activities into international law enforcement processes. The acquired skills allow an officer not only to adequately communicate with foreigners, but also to independently assess the reliability of the information received, which minimizes the risks of erroneous decisions and contributes to the legality of official actions.

Additionally, professional translation becomes a tool for increasing the internal efficiency of law enforcement agencies. Officers who possess these skills are able to reduce the time for processing official documents, reduce dependence on third-party translators and increase the accuracy of legal procedures. formation of a positive image of the police in the international environment, increase the trust of foreign

partners and citizens and ensure the appropriate level of professional mobility in a multilingual legal environment.

Systematic training of police officers in the use of professional translation, which includes the formation of foreign language communicative competence, work with translators and the development of intercultural capacity, ensures the effective performance of official duties, compliance with human rights and increases professional mobility in a multilingual and multicultural environment

References

1. Samoilova Yu.I., Serhiienko T.M. Formation of foreign language communicative competence of future law-enforcement officers and servicemen in modern professional training. URL: https://dspace.univd.edu.ua/items/4a98f4a7-9991-436c-9f10-601f4be60357 (дата звернення: 02.11.2025).

2. Stativka, O.O., Bilousov, A.V. Training of law enforcement officers: foreign language and peculiarities of its improvement. 2023. URL: https://dspace.univd.edu.ua/entities/publication/087178a8-c6de-4c19-a93b-a672abc7960f (дата звернення: 02.11.2025).

3. Vasylenko, V.A., Samoilova, Yu.I. Specificity of professional training of future law enforcement officers for interlingual communicative competence. URL: https://dspace.univd.edu.ua/entities/publication/a815f055-279c-4e36-8e99-5e9539ecb4b4 (дата звернення: 02.11.2025).

Джегур Геннадій Васильович
кандидат економічних наук,
асистент кафедри публічного управління,
адміністрування та міжнародної економіки
Білоцерківський національний аграрний університет;
доцент кафедри публічного управління та адміністрування,
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
м. Київ, Україна
https://orcid.org/0000-0001-5955-3687

КРАЩІ ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ГРОМАД ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Зарубіжний досвід розвитку громад можливо розглядати на рівні окремих держав чи регіонів, адже підходи до розвитку можуть різнитися у залежності від особливостей кожної території. Однак, існує кілька загальних векторів, що застосовують в багатьох державах щодо підвищення ефективності розвитку територій:

розбудова партнерства між громадою і бізнесом (взаємодія між підприємствами на місцевому рівні й громадськими організаціями активує розвиток місцевої економіки, а також підвищує соціальний розвиток);

підтримка розвитку інфраструктури (розвиток транспортної, комунікаційної й ін. інфраструктури може приваблювати нові інвестиції, а також покращувати якість життя населення громади);

стимулювання розвитку малих та середніх підприємств (піддержка малих/середніх підприємств може збільшити зайнятість та виробництво у громаді, що буде сприяти її розвитку);

розвиток освіти й науки (може забезпечити висококваліфіковану робочу силу задля місцевих підприємств, а також підвищити інноваційний потенціал території);

розвиток туризму (туризм може бути одним із ключових джерел доходів для громади, саме тому розвиток туристичної інфраструктури, поширення реклами можуть підвищити економічний розвиток території).

Розвиток громад вбачається стійкою концепцією і, як доводить зарубіжна практика, проявляється більш успішно за обставин використання чіткої методології, підходів і державної піддержки. Разом з тим, якісний підхід є таким, за якого економіка громади розбудовує зв'язки із довколишнім середовищем й шукає та застосовує можливості приєднатися до ключових економічних планів/стратегій, а також можливостей, які формують більш широку економіку довкола неї.

Зокрема, Департамент місцевого розвитку Великобританії, згідно з результатами впровадження дворічної програми розвитку громад, виділив три його ключові компоненти, кожен із яких включає окремі характеристики: 1) економічний сектор (достатня кількість робочих місць, збалансована регіональна економіка, місцева ідентичність, високий обіг фінансових ресурсів, розширення форм власності, широкий спектр товарів та послуг, що виробляються у громаді); 2) соціальний сектор (розподіл власності й контроль основних ресурсів, добробут населення, спроможність впроваджувати ефективні зміни, оптимальні можливості); 3) довколишнє середовище (ефективне використання ресурсів, екологія та біорізноманіття, адаптування до кліматичних змін).

Розвиток потенціалу громади зосереджується у забезпеченні можливостей для усім мешканців громади, разом із найменш забезпеченими групами населення, нарощувати професійні якості для розширення можливостей впливати на власне життя та стимулювати місцевий розвиток. Якісне та результативне посилення потенціалу громади сприятиме активізації розвитку і зростанню можливостей регіону та, як наслідок, на державу загалом.

На основі порівняльного аналізу зарубіжного досвіду стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів за умов фінансової децентралізації аргументована виправданість збільшення значущої ваги доходів/видатків місцевих бюджетів в зведеному бюджеті до рівня економічно розвинених держав; приріст обсягу податкових надходжень в доходах місцевих бюджетів, а також відповідальності стосовно їх адміністрування; послаблення залежності місцевих бюджетів від трансфертів за цільовим призначенням (субвенцій), фінанси яких не мають повноважень органи місцевого самоврядування

розподіляти автономно (самостійно); надання організаційної самостійності органам місцевого самоврядування шляхом делегування їм повноважень відносно ухвалення рішень в сферах приналежних щодо їх компетенції.

По всій Європі місцевий рівень забезпечується імплементацію європейських текстів, полегшує використання фондів згуртованості та заохочує відданість громадян Європі. Держави-члени зберігають суверенітет над своєю територіальною організацією, але всі ці рівні відіграють ключову роль у консолідації європейської політики.

Принципи й стандарти територіальної політики ЄС є конститутивні щодо проведення адміністративно-територіальної реформи в усіх кандидатів у члени ЄС. Проте ефективність регіональної політики, яка впроваджується ЄС, лишається умовною, адже проблематика нерівності відносно розвитку окремих регіонів та громад повністю розв'язаною не була. Однак збалансований розвиток територій й активна самоорганізація населення повинні стати базисом реформування системи територіального устрою, а також організації місцевого управління.

ЄС має 242 регіони, які значно відрізняються за рівнем економічного, соціального й територіального розвитку. Щоб виправити незбалансованість, починаючи з кінця 1980-х років та розширення Європейських Співтовариств до Іспанії і Португалії, політика згуртованості, що була частиною Договорів після Єдиного європейського акту в 1986 році, становила основну частину бюджету ЄС (373 мільярди євро на 2021-2027 роки, тобто третина бюджету за даними Європейської рахункової палати).

Таким чином, ці місцеві органи влади, з їх різними профілями, відіграють ключову роль у досягненні цілей ЄС, зокрема, з точки зору економічної, соціальної та територіальної єдності. Політика згуртованості зараз знаходиться під загрозою у напруженому бюджетному контексті, з відшкодуванням плану відновлення, запровадженням європейської оборонної політики, реконструкцією України та політикою надання притулку.

Бандола Олександр Олексійович
аспірант кафедри публічного адміністрування,
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
м. Київ, Україна
https://orcid.org/0009-0007-1636-8175

КРАЩИЙ ДОСВІД УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ З УРАХУВАННЯМ ПОТРЕБ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Засадничою основою реформ, які реалізуються інституціями ЄС є більш якісне залучення громадянського суспільства до процесів вироблення правил, політики на рівні Європейського Союзу.

У країнах-членах ЄС розпочато та впроваджено багато реформ. Зокрема, можна виділити три основні типи реформ: заходи протидії корупції та просування етики серед політиків, посадових осіб; заходи щодо посилення доступу до державної інформації; заходи щодо підвищення підзвітності уряду. Проте питання полягає у тому, наскільки ці заходи мали позитивний вплив на адміністративний потенціал для забезпечення прозорості, участі, підзвітності та запобігання корупції й яким чином державне управління працює в цій сфері. Наприклад, боротьба з корупцією та зловживанням державними джерелами продовжує залишатися проблемним аспектом у кількох країнах-членах ЄС.

У європейських державах вагоме місце в публічному управлінні відіграє місцевий рівень, навіть публічне управління формується саме на місцях, й тому вбачається необхідність приділити увагу саме цьому питанню.

Сьогодні можемо простежити значне зосередження уваги до місцевого рівня, передусім, активно здійснюється децентралізація влади, яка ставала предметом наукових досліджень на теоретичному рівні та розглядаються напрями впровадження у нашій державі. Нині можна вести мову про перші результати децентралізації влади, зокрема щодо створення об’єднаних

територіальних громад та надання їм великих можливостей й самостійності. Саме тому потрібно визначити, яким чином держава буде регулювати й контролювати місцеве самоврядування, адже самостійність, як й у європейських державах є позитивним зрушенням, проте у цих державах воно утворилося поступово й наразі інше функціонування для них вбачається незрозумілим, тоді як для Української держави навпаки, після тривалого періоду відсутності реального місцевого самоврядування щодо отримання значної кількості можливостей (повноважень) має не завжди позитивні наслідки. Як підкреслює дослідник, деякі громадяни просто не вірять в зазначені можливості, деякі не знають, як можна їх використовувати, а у органах місцевого самоврядування не усі фахівці спроможні впоратися з своїми новими обов'язками та функціями. Це питання наразі набуває особливого значення зважаючи на безпекові виклики спричинені повномасштабним вторгненням рф.

Найважливіші зміни формальної децентралізації пов'язані зі створенням регіональних і місцевих органів самоврядування та передачі їм повноважень і ресурсів. Вплив цих змін неоднозначний, що відображає можливості та обмеження децентралізації, які є інструментом реформи, а також потребою пристосувати децентралізацію до конкретних обставин середовища реформ. Неправильний розподіл обов'язків обмежує шанси на економію та збільшує трансакційні витрати. Занадто малі державні одиниці зазнають комплікацій від відсутність компетенції та фінансових ресурсів. Тому під час фіскального процесу децентралізації слід враховувати адміністративну спроможність субнаціональних урядів й адміністративні витрати та витрати на відповідність децентралізації.

Застосовуючи порівняльну структуру глобального тиску задля аналізу впливу реформи державного управління на окремі держави, було виявлено, що наявний результат реформ формується як внутрішнім контекстом, так й зовнішнім глобальним тиском. Саме тому окремі держави можуть фільтрувати глобальну хвилю реформ та скористатися перевагами реформ задля того, щоб

вони вписувались в місцеву програму. В аспекті порівняльного публічного управління можна виявити (з'ясувати), як різні адміністративні системи реагують на однаковий тиск та вирішують ту саму адміністративну проблему, надають цінну можливість задля кращого розуміння кожної системи.

Європейські держави пройшли тривалий шлях свого розвитку й становлення системи публічного управління. Наразі ключовим напрямом реформування у європейських державах загалом є інформатизація і дебюрократизація, децентралізація (аутсорсинг, деконцентрація), новий менеджеризм, приватизація і введення економічних складників регулювання управлінських процесів, корпоративізм й неокорпоративізм та сервісне адміністрування.

Як показовий аспект у цьому контексті підвищується як прозорість, так і підзвітність покращення політики, що сприяє доброчесності державного сектору та має важливе значення для відновлення та збереження довіри громадян до влади.

Щодо питання публічних послуг, то слід відзначити таке. У більшості європейських держав під цим поняттям прийнято розуміти загальний термін, яким визначається надання послуг населенню, зокрема усі послуги, які надаються населенню і вважаються публічними послугами незалежно від того, надаються вони органом влади або приватним сектором. Подібним чином створені й інші нормативно-правові документи у європейських державах. Так, з того чи (або) іншого питання є основний документ, що визначає ключову інформацію, одночасно в кожній сфері є інші законодавчі документи, в яких йдеться тільки про окреме питання.

Кириченко Віталій Петрович
аспірант кафедри публічного адміністрування,
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
м. Київ, Україна
https://orcid.org/0009-0006-2218-7170

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Сучасний розвиток інформаційних технологій значною мірою впливає на трансформацію публічного управління, зокрема у сфері охорони здоров'я. Поняття цифрового врядування передбачає застосування цифрових інструментів і технологій для підвищення ефективності, прозорості та доступності медичних послуг. У цьому контексті цифрове врядування є не просто технічним процесом, а комплексним підходом, який забезпечує інтеграцію інформаційних систем, автоматизацію адміністративних процесів і покращення комунікації між пацієнтами, медичними закладами та органами управління. Такий підхід сприяє оперативному обміну інформацією та підвищенню якості прийняття управлінських рішень у сфері охорони здоров'я. Інновації виступають основним рушієм змін у моделі публічного управління. Впровадження цифрових технологій стимулює перехід від традиційної централізованої моделі до більш гнучких і адаптивних управлінських практик. Це розширює можливості для децентралізації повноважень, активнішої участі громадськості та створення нових каналів комунікації серед усіх учасників системи охорони здоров'я, крім того, цифрові інструменти сприяють автоматизації рутинних процесів, зниженню бюрократичного навантаження, а також підвищенню рівня прозорості і підзвітності.

Міжнародна практика підтверджує, що цифрова трансформація охорони здоров'я є багатогранним процесом, який включає розвиток електронних медичних записів, телемедицини, аналітики великих даних і застосування штучного інтелекту для підтримки клінічних рішень. У країнах із розвиненими системами охорони здоров'я ці технології дозволяють підвищити якість і доступність медичних послуг, оптимізувати процеси управління та забезпечити більш ефективний моніторинг

стану здоров’я населення. Це також створює можливості для оперативного реагування на надзвичайні ситуації, такі як пандемії.

Отже, теоретичні засади цифровізації у публічному управлінні охорони здоров’я базуються на комплексному розумінні цифрового врядування як інструменту для впровадження інноваційних змін, які мають не лише технічний, а й організаційно-соціальний вимір. Врахування міжнародного досвіду й адаптація його до національних особливостей є необхідною умовою для сталого розвитку системи охорони здоров’я в умовах цифрової трансформації.

У сучасних умовах стрімкого розвитку цифрових технологій публічне управління в сфері охорони здоров’я зазнає суттєвих змін. Традиційні методи планування, контролю та прийняття рішень поступово доповнюються або замінюються інноваційними моделями, які базуються на використанні цифрових платформ, аналітики великих даних (big data) та технологій штучного інтелекту (AI). Ці інструменти забезпечують новий рівень інтеграції інформації, покращують точність управлінських рішень і підвищують оперативність реакції на потреби системи охорони здоров’я.

Інтеграція аналітики великих даних у процеси прийняття управлінських рішень дозволяє формувати більш об’єктивну та доказову базу для стратегічного і тактичного планування. Обробка значних обсягів структурованої та неструктурованої медичної інформації дає змогу виявляти приховані тенденції, аналізувати динаміку захворювань, а також оцінювати ефективність наявних програм і заходів. Застосування алгоритмів машинного навчання сприяє прогнозуванню навантаження на медичні заклади, що дозволяє більш ефективно розподіляти фінансові, кадрові та матеріальні ресурси. В результаті, управлінці отримують можливість оперативно коригувати політики і приймати рішення, що оптимізують функціонування системи охорони здоров’я.

Технології штучного інтелекту відіграють дедалі важливішу роль у підтримці клінічних та управлінських процесів. Завдяки можливостям AI здійснюється автоматизований аналіз медичних зображень, що допомагає у ранньому виявленні патологій, а також підвищує точність діагнозу. Інтелектуальні системи також використовуються для моніторингу стану пацієнтів, планування оптимальних маршрутів їх обслуговування, управління потоками в лікарнях і регулювання графіків роботи персоналу. Такі підходи

дозволяють зменшити час очікування пацієнтів, підвищити продуктивність лікарів і знизити ризики помилок.

Крім того, цифрові інструменти знаходять широке застосування в епідеміологічному нагляді та кризовому реагуванні. Збір і аналіз даних у реальному часі дає можливість оперативно виявляти спалахи інфекційних захворювань, відстежувати їх географічне розповсюдження та моделювати сценарії подальшого розвитку епідемій. Це є надзвичайно важливим для координації дій медичних і державних структур, розподілу ресурсів і своєчасного інформування населення. В умовах глобальних загроз, таких як пандемія COVID-19, застосування цих технологій значно підвищило ефективність системи охорони здоров'я у багатьох країнах світу.

Використання цифрових платформ, зокрема, дозволяє централізувати і уніфікувати доступ до медичних даних, створити єдині інформаційні простори для медичних працівників, пацієнтів і адміністраторів. Це підвищує якість обслуговування за рахунок швидкого доступу до історії хвороби, результатів обстежень, медикаментозних призначень і дозволяє уникнути дублювання процедур. Окрім того, цифрові сервіси сприяють більш широкому залученню пацієнтів до процесу лікування, забезпечуючи зручні засоби комунікації з лікарями та можливість дистанційного контролю стану здоров'я.

Таким чином, поєднання цифрових платформ, аналітики великих даних та штучного інтелекту формує сучасну інноваційну модель управління у сфері охорони здоров'я. Вона забезпечує комплексний підхід до оптимізації ресурсів, підвищення якості медичних послуг та адаптації системи до викликів часу. Водночас для максимально ефективного використання цих технологій необхідно враховувати питання безпеки даних, етичні аспекти застосування AI та створення відповідної нормативно-правової бази.

Цифрова трансформація системи охорони здоров'я вимагає не лише технологічних інновацій, а й чіткого правового та етичного регулювання, яке забезпечить захист прав пацієнтів і належний рівень безпеки інформації. Особливу увагу слід приділяти захисту персональних даних, стандартизації взаємодії інформаційних систем та законодавчому врегулюванню новітніх форм надання медичних послуг, таких як телемедицина та дистанційне підписання документів.

Костюков В'ячеслав Олександрович
аспірант кафедри публічного адміністрування,
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
м. Київ, Україна
https://orcid.org/0009-0009-8350-3298

НОВІ ПІДХОДИ ДО УДОСКОНАЛЕННЯ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Реформування публічної служби є складною трансформаційною задачею, адже політику в цій сфері розробляють самі публічні службовці. Вони володіючи експертизою та розуміючи внутрішні проблеми, формулюють пропозиції. Водночас, остаточні рішення ухвалюються політичним керівництвом, щоб змінювати початкові ініціативи та тим самим ускладнюючи досягнення довготермінових цілей, зокрема професіоналізація та деполітизація публічної служби.

За значущістю орієнтири реформування державної служби в Україні можна розташувати в такій послідовності:

1) підвищення рівня професійної компетентності державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників і заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад;

2) розробка та реалізації державної політики у сфері державної служби та управління персоналом;

3) підвищення рівня захищеності права громадян на доступ до державної служби та законних прав, інтересів державних службовців;

4) зміцнення інституційної спроможності, відкритості й прозорості Національного агентства України з питань державної служби щодо сфери реформування державної служби;

5) адаптація державної служби до стандартів ЄС.

З позицій системного підходу, однією з пріоритетних цілей є мінімізація факторів, які зумовлюють потенційну інституціоналізацію політичного впливу на державну службу. Реалізація цієї мети передбачає посилення інституційної незалежності державних службовців, гарантування стабільності їхнього статусу, вдосконалення процедур конкурсного відбору та забезпечення захисту від політично вмотивованих рішень щодо їх призначення та звільнення.

Для усунення політичної залежності державних службовців потрібно вжити низку системних заходів:

1. Забезпечити законодавчий базис. Необхідно сформувати та імплементувати законодавство, що чітко розмежовує політичні та адміністративні посади, а також встановлює прозорі правила для всіх процедур.

2. Забезпечити незалежність основної інституції. Актуально зміцнити інституційну автономію НАДС тим самим унеможлививши політичний вплив на його діяльність.

3. Запровадити ефективні механізми відбору та оцінки. Варто забезпечити повну прозорість та неупередженість конкурсних процедур, створити систему оцінки, яка ґрунтується на професійних результатах, а не на політичній лояльності.

4. Запровадити гідний рівень оплати праці публічних службовців Встановлення конкурентоспроможної системи заробітної плати вважається критично важливим щодо залучення та утримання висококваліфікованих спеціалістів та мінімізації корупційних ризиків.

5. Сформувати культуру доброчесності. Доцільно створити середовище, де етичні норми (стандарти) є вищими за політичні інтереси, що буде слугувати зростанню довіри до публічної служби.

У даному аспекті слід звернути увагу на внесення узгоджених змін до Закону України «Про державну службу» та Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», зокрема відносно:

✓повернення до практики визначення переможців конкурсу на посади державної служби всіх категорій Комісією з питань вищого корпусу державної служби, а також конкурсною комісією, створеною в державній інституції;

✓гарантувати виконання державними секретарями своєї головної функції – забезпечити стабільність та наступність у роботі міністерств, незважаючи на зміни політичного керівництва. Означене передбачає визначення чітких правових гарантій їх захисту від політично вмотивованих звільнень у випадку обрання нового міністра, що сприятиме зміцненню інституційної пам'яті, а також безперервності впровадження державної політики у відповідних сферах юрисдикції міністерства;

✓передбачення гарантій захисту від політично вмотивованого звільнення для керівників центральних органів виконавчої влади.

Доцільно запровадити практику переформатування системи центральних органів виконавчої влади тільки на основі функціонального огляду всієї системи, встановлення всіх можливих альтернатив та аргументації пропозицій щодо змін, зокрема з приводу ресурсного забезпечення втілення таких трансформацій системи – кадрових та фінансових.

У наукових дослідженнях слушно виокремлюють перспективні напрямки удосконалення адміністративних форм і методів протидії корупційним проявам у публічній службі, що включають оптимізацію штатів центральних апаратів органів державної влади, впровадження діджиталізованого та прозорого з максимальним закріпленням на всіх стадіях конкурсного добору на посади публічних службовців, а також впровадження електронного врядування й електронних сервісів.

Доцільно розробити стратегії управління людськими ресурсами, яка передбачатиме тактичний підбір кадрів та сприятиме формуванню культури доброчесності у всьому державному апараті.

Така стратегія є ключовою для будь-якого органу, що прагне ефективності та прозорості. Її впровадження не лише забезпечить професійний відбір кадрів, а й створить сприятливий клімат для роботи.

Отже, стратегія управління людськими ресурсами повинна включати наступні компоненти:

а) чіткі критерії відбору. Розробка детальних вимог до кандидатів, які включають не тільки професійні якості (навички), але й особистісні, зокрема ті, що відповідають цінностям доброчесності (етичність, відповідальність, чесність).

б) систему оцінки та атестації. Аналіз на постійній основі роботи працівників надасть змогу виявити тих, хто дотримується високих етичних стандартів, і, навпаки, тих, кому необхідне додаткове навчання чи санкції.

в) програми навчання, розвитку. Організація семінарів, тренінгів щодо питань етики, доброчесності, а також боротьби з корупцією. Зазначене слугуватиме підвищенню рівня обізнаності працівників та зміцненню їхньої прихильності до даних принципів.

г) механізми заохочення та відповідальності. Впровадження системи різних заохочувальних компонентів (премії, бонуси тощо) для тих осіб, які засвідчують зразкову поведінку. Поруч з тим, вставлення чітких санкцій за порушення етичних норм.

д) створення атмосфери довіри. Гарантування анонімних каналів для інформування про порушення, що надасть можливість працівникам без страху інформувати про неправомірні дії.

Впровадження зазначених заходів слугуватиме не лише підвищенню результативності роботи органів публічної влади, але й зростанню довіри громадян до державних інституцій.

Запровадження етичної поведінки в систему публічного управління є критично важливим. Розробка кодексів та процедур для вирішення етичних проблем – це ефективний інструмент.

Олійник Олег Олегович
аспірант кафедри публічного адміністрування,
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
м. Київ, Україна
https://orcid.org/0009-0008-1225-1989

РОЗБУДОВА ДЕМОКРАТІЇ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Публічне управління має включати діяльність, що б гарантувала ефективне функціонування усієї системи органів державної влади, місцевого самоврядування, а також широке долучення різних зацікавлених сторін щодо розробки та реалізації державної політики, втілення системи взаємного контролю, що передбачає наявність необхідної умови – децентралізації влади.

Естонія досягла значного прогресу в державній реформі після здобуття незалежності в 1991 році. Це значною мірою теж було зумовлено наміром країни приєднатися до ЄС, про що сигналізувала офіційна заявка на членство в листопаді 1995 року після підписання Європейської угоди у червні того ж року.

Інституційна організація державного управління, включаючи субординацію від органів виконавчої влади до міністерств для забезпечення представництва в кабінеті міністрів, була створена в 1996 році, коли Естонія прийняла Закон про уряд республіки. Подальші досягнення включають створення та професійну незалежну державну службу, децентралізацію функцій і передачу бюджетів.

Хоча було визначено, що політика інтеграції в ЄС є основним пріоритетним напрямом для уряду, початковий прогрес в інших сферах реформи державного управління сповільнився з 1995 року. Протягом кількох років уряд Естонії створив ряд комісій і робочих груп для розробки узгодженої стратегії реформи державного управління.

У Франції прийнято закон про регулювання державної служби, що визначали для кожної державної установи окремо окреслені стандарти роботи із громадянами. Також було запроваджено механізми щодо спрощення надання адміністративних послуг населенню через надання більшості цих послуг недержавними (приватними) постачальниками соціальних послуг чи

комбінованими (частково державними) постачальниками. Більша частина цих послуг надаються на місцевому рівні, проте країна постійно здійснює контроль приватних постачальників шляхом спеціально розроблених стандартів.

Незважаючи на велике розмаїття контекстів і цілей послідовних реформ Франції, цей напрям залишається постійним. Навіть якщо конкретний зміст одного періоду заходів кардинально відрізняється від іншого дискурс легітимізації залишається тим самим і загалом спрямований на наступні напрями:

- світ змінюється; держава та публічна адміністрація повинні адаптуватися до цього;
- підвищення ефективності публічної діяльності, пов'язаної зі спрощенням її процедур та модернізація його організації, що надає можливість узгодити вдосконалення якості послуг, що надаються населенню, зі зменшенням навантаження платника податків;
- цей розвиток посилить близькість адміністрації та тих, кого адмініструють, забезпечить прозорість, що необхідна для посилення демократичного контролю.

Навіть якщо наголос було зроблено, залежно від періоду, на одному з елементів, а не на іншому, за п'ятдесят років реформування держави жодна легітимаційна промова від цього тренду не відійшла. З точки зору територіальних кордонів і розподілу навичок між територіальними одиницями та центральною адміністрацією, сьогоднішня Франція набула іншого вираження через основні рухи децентралізації та деконцентрації.

Повноваження регіонів у Франції зосереджуються переважно на економічному розвитку та формування системи регіонального планування. Реалізація різноманітних форм державного контролю за територіями та динамікою їх розвитку (у формі інституту префектури з державним соціально-економічним регулюванням та адміністративною опікою) був трансформований у різноманітні форми правового контролю – за дотриманням чинного законодавства з економічними важелями та розширенням прав муніципальних органів на управління своєю територією та справами. Правові корективи були спрямована на реалізацію фінансової автономії та місцевих органів, а ухвалені закони уточнювали способи проведення місцевих референдумів.

Таким чином, можна констатувати наявність у системі місцевого самоврядування Французької Республіки таких особливостей: а) складність структури адміністративно-територіального поділу; б) широке впровадження принципів субсидіарності та децентралізації у здійсненні управління. Отже, діяльність публічної влади в Франції була спрямована на модернізацію, а відповідним поштовхом до цього був рух нового державного управління у Великобританії. Відповідно ключові компоненти зазначеного руху мали низку переваг:

– бюджетна реформа дозволяє удосконалити прийняття і впровадження державної політики. Впровадження центрів відповідальності є намагання подолати роздрібнене фінансове планування (запроваджено також сучасні методи бухгалтерського обліку);

– центри відповідальності спричинили більшу свободу управління із меншим регулюванням та наглядом зі сторони вищих за ієрархією відомств й офісу прем'єр-міністра;

– було вжито заходів щодо покращення якості державної служби, включно з більшою прозорістю та розширенням доступу до державних документів, а також запровадженням посади уповноваженого із прав людини;

– було докладено більших намагань для розвитку структур/методів оцінки рішень на міністерському рівні, поміж них розпочато декілька міжміністерських проєктів. З огляду на контрольно-наглядову спрямованість оцінки, вона покладалася суто на виконавчі органи, адже, на думку членів французького парламенту, виконавчі та законодавчі функції не мають змішуватися;

– приватизація відбувалася через створення декількох державних підприємств, у яких державі відведена роль основного акціонера;

– структурна реформа включала розширення роботи незалежних адміністративних органів, що здійснюють регулювання у різних галузях державної політики та переведення більшої частини персоналу із головних відомств в Парижі до місцевих відділень задля покращення якості обслуговування. Згідно висновків спостерігачів, жодна із означених французьких реформ не була на стільки важливою як ті, які пов'язані з децентралізацією. Також вони не містять модифікації ключової ролі держави, яка втратила свій централізований характер.

Похилюк Роман Геннадійович
аспірант кафедри публічного адміністрування,
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
м. Київ, Україна
https://orcid.org/0009-0005-3954-8596

ІНКЛЮЗИВНІ ПУБЛІЧНІ ПРОСТОРИ ТА УКРИТТЯ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Управлінський вимір політики інклюзивних просторів та укриттів вимагає поєднання чіткої вертикалі відповідальності з елементами співучасті. На центральному рівні доцільно забезпечити узгодження законодавства про цивільний захист, містобудування, архітектурну діяльність, соціальний захист та освіту, передбачивши обов'язкові вимоги доступності для всіх об'єктів, що використовуються як укриття. Тут же має формуватися національний реєстр укриттів із характеристиками доступності, стану та режиму роботи, а також методичні рекомендації для органів місцевого самоврядування і власників будівель. Регіональний та місцевий рівні відповідають за включення питань інклюзивних укриттів у стратегії розвитку громад, програми безпеки та просторового планування, проведення аудитів доступності, визначення опорних об'єктів, організацію взаємодії з бізнесом і громадськими організаціями. На рівні конкретних закладів вирішальне значення має паспортизація укриттів, розроблення й відпрацювання планів евакуації, маркування маршрутів, підготовка персоналу, налагодження каналів інформування населення.

Особливу вагу має залучення організацій людей з інвалідністю, експертних спільнот архітекторів та урбаністів, дитячих і молодіжних рад до спільного планування, оцінювання та моніторингу рішень. Такий підхід відповідає сучасним уявленням про публічну цінність політики та співуправління, підвищує легітимність і знижує ризик формалізму. Участь

користувачів дозволяє виявляти приховані бар’єри, які не фіксуються в технічній документації, але визначають реальну можливість скористатися укриттям.

Фінансова складова політики інклюзивних просторів та укриттів передбачає створення стабільних механізмів підтримки відповідних проєктів. Йдеться про окремі бюджетні програми на модернізацію захисних споруд і адаптацію публічних будівель, цільові субвенції громадам, можливість поєднання державних, місцевих та донорських ресурсів. Прозорі процедури публічних закупівель із закріпленими критеріями безбар’єрності та інклюзивності зменшують ризики корупції та неякісних рішень [1]. Державно-приватне партнерство може розширити мережу доступних укриттів за рахунок залучення приватних будівель і комплексів за умов чітких зобов’язань щодо доступності, режиму роботи та відкритості інформації.

Нарешті, важливим елементом є система моніторингу та відкритих даних. Оцінювання ефективності політики не може обмежуватися підрахунком кількості укриттів; воно має включати показники їх фактичної доступності, якості умов перебування, наближеності до місць проживання та роботи, рівня задоволеності користувачів. Формування інтерактивних карт і публічних звітів із зазначенням параметрів укриттів та інклюзивних просторів сприяє підзвітності органів влади й дає змогу громадянам приймати поінформовані рішення щодо безпечних маршрутів.

Узагальнення нормативних положень і наукових підходів засвідчує, що інклюзивні публічні простори та укриття мають розглядатися як ключовий елемент державної політики безпеки, просторового розвитку та соціальної справедливості, а не як тимчасова чи суто технічна вимога. Публічний простір і захисні споруди утворюють єдину інфраструктурну систему публічної цінності, покликану забезпечувати фізичну безпеку, гідність, автономію та участь усіх груп населення. Наявна нормативна база України створює суттєві передумови для такої інтегрованої політики, однак вимагає подальшої гармонізації: норми цивільного захисту, містобудівні регламенти, стандарти безбар’єрності та

гуманітарні принципи мають бути узгоджені в єдиній концептуальній рамці, де універсальний дизайн закріплюється як обов'язковий стандарт для укриттів і публічних просторів. Реалізація запропонованих підходів можлива лише за умов багаторівневого управління із залученням центральних органів влади, органів місцевого самоврядування, професійних спільнот, бізнесу та організацій громадянського суспільства до спільного планування, впровадження й контролю. Стійкість та інклюзивність укриттів і публічних просторів мають спиратися на прозорі фінансові механізми, уніфіковані вимоги до закупівель, розвиток партнерств і відкриті дані, що знижують ризики формалізму та підвищують довіру до рішень. У стратегічній перспективі інклюзивні публічні простори та укриття стають фундаментом повоєнної відбудови за принципом «місто для всіх», де безпека, доступність і якість середовища взаємно підсилюють одна одну.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на емпіричну оцінку фактичної доступності існуючих укриттів і публічних просторів для різних груп населення, зокрема людей з інвалідністю, дітей, літніх осіб, внутрішньо переміщених осіб; на аналіз економічної ефективності інвестицій в універсальний дизайн та адаптацію інфраструктури; на розроблення методик залучення громад до спільного картування ризиків і безпечних маршрутів; на порівняння українських практик із досвідом країн, що вже проходили через воєнні дії та масові кризи; а також на валідацію запропонованих індикаторів як інструментів державного й громадського моніторингу інклюзивної безпекової інфраструктури.

Список використаної літератури

1. Про публічні закупівлі. Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 9. Ст. 89.

Русинюк Микола Миколайович
кандидат наук з державного управління, докторант,
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
м. Київ, Україна
https://orcid.org/0009-0002-4791-6633

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА В КОНТЕКСТІ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ДЕРЖАВИ

Ступінь розвиненості соціального партнерства прямо пропорційний ступеню демократичності суспільства і є чи не найголовнішою рисою ринкової економіки (Дж. Перлін)

Сучасна модель громадянського суспільства, яка існує у розвинених державах, має умовну назву регульованого суспільства. Поглиблюється взаємодія громадянського суспільства із державою, виникають нові інститути, які полегшують й оптимізують цю взаємодію. Саме цим інститутом громадянського суспільства постає соціальне партнерство як інструмент пошуку оптимального балансу інтересів найманих працівників, підприємців та держави.

На етапі становлення ринкової економіки здійснюється кардинальна зміна соціально-трудових відносин. Соціальне партнерство являє собою такий тип і систему відносин між роботодавцями і працівниками, за якого в межах соціального миру забезпечується узгодження їхніх соціально-трудових відносин. Гарантією ефективного функціонування механізму соціального партнерства є чітке визначення інтересів кожної з трьох основних соціальних сил суспільства, розумний розподіл ролей і відповідальності за визначення і реалізацію спільної соціально-економічної політики.

Мета соціального партнерства полягає в прагненні держави, роботодавців і найманих працівників досягти загального блага в суспільстві через підвищення продуктивності праці, розвиток науково-технічного прогресу, збільшення валового національного продукту, підвищення рівня життя.

Держава забезпечує правове регулювання взаємовідносин між партнерами, організовує і координує переговори, встановлює, гарантує і контролює дотримання мінімальних норм і гарантій у сфері праці і соціально-трудових відносин (умови оплати праці, відпочинку, соціального захисту населення тощо). Підприємці (роботодавці), захищаючи свої інтереси і права як власників засобів виробництва, у соціальному партнерстві вбачають можливість проведення погодженої технічної, економічної політики без різких потрясінь і руйнівних конфліктів. Підприємці несуть основну відповідальність за результати господарювання, забезпечення належних умов праці і розмірів її оплати та фінансового забезпечення соціального захисту працівників. Профспілки як захисники і виразники інтересів найманих працівників покликані виборювати і захищати соціальні, економічні та професійні права працівників, боротися за соціальну справедливість, сприяти створенню для людини належних умов праці й життя.

Система соціального партнерства об’єднує можливості держави, підприємців і профспілок для досягнення соціального миру, сприяє створенню належних умов для економічного розвитку країни, позитивно впливає на формування і використання трудових ресурсів. Здійснення цього відбувається за допомогою розроблення і реалізації узгоджених економічних і соціальних програм, забезпечення певних гарантій щодо оплати праці, робочого часу і відпочинку; регулювання ринку праці і створення необхідних умов для підвищення ефективності зайнятості населення; забезпечення на виробничому рівні згідно з угодами і договорами належних умов для ефективного використання трудового потенціалу.

Укладання колективних договорів в процесі соціального партнерства повинно ґрунтуватися на таких принципах:

- дотримання норм законодавства;
- рівноправність сторін;
- вільний вибір і обговорення питань, які становлять зміст колективних договорів і угод;
- добровільність взяття зобов’язань;
- реальність забезпечення зобов’язань, що беруться;

- більша вигода для трудівників під час прийняття даних колективних угод (договорів) порівняно з попередніми.

Система соціального партнерства повинна являти собою взаємозв'язаний і узгоджений механізм функціонування різних видів угод і колективних договорів, що забезпечують надійні гарантії й ефективне регулювання заробітної плати.

Отже, соціальне партнерство – система взаємовідносин між працівниками (їх представниками), що дозволяє враховувати взаємні інтереси сторін при всій їх протилежності та на цій основі досягати згоди з соціально-економічних питань, яка закріплюється у колективних договорах та угодах.

Основи цивілізованих відносин між партнерами, що складаються, повинні будуватися на принципах, вироблених Міжнародною організацією праці (МОП). їх досить багато, наведемо лише основні з них.

Перший принцип: загальний та міцний мир може бути встановлений тільки на основі соціальної справедливості.

Другий принцип: ненадання у будь-якій країні працівникам людських умов праці є перешкодою для інших країн, що бажають поліпшити становище працівників.

Третій принцип: свобода слова та свобода об'єднання є необхідними умовами постійного прогресу.

Четвертий принцип: зубожіння у будь-якому місці є загрозою для загального добробуту.

П'ятий принцип: усі люди незалежно від раси, віри та статі мають право на матеріальний добробут і духовний розвиток в умовах свободи та гідності, стабільності економіки та рівних можливостей.

Шостий принцип: повна зайнятість та підвищення життєвого рівня.

Сьомий принцип: у соціально-моральному розумінні праця не є товаром.

У цілому соціальне партнерство реалізується через систему переговорів і укладених угод на загальнодержавному, територіальному, галузевому рівнях та колективних договорах на підприємствах (в організаціях, установах).

Соціальне партнерство практично неможливе без участі держави, місце якої при цьому визначається не тільки її загальноекономічними функціями і

регулюючою роллю. Вона виступає в трьох особах: основного власника, законодавця й арбітра (посередника).

Держава була і залишається найбільшим власником та роботодавцем. В умовах соціального партнерства роль держави полягає, зокрема, у розробці відповідного трудового та соціального законодавства.

У соціальному партнерстві держава виконує функції:

- гаранта цивільних прав;
- регулятора системи соціально-трудових відносин;
- учасника переговорів та консультацій у межах тристоронніх соціально-трудових відносин;
- великого роботодавця, що формує політику соціально-трудових відносин у державному секторі;
- з вирішення колективних конфліктів за допомогою примирення, посередництва та трудового арбітражу;
- щодо законодавчого закріплення угод, досягнутих соціальними партнерами;
- координатора в процесі розробки та реалізації регіональних угод;
- арбітражу, примирення та посередництва в рамках соціального партнерства.

Однак не слід применшувати роль держави у процесі формування та зміцнення інститутів громадянського суспільства. У цьому процесі державі належить дуже важлива роль – через законодавчі механізми, економічні важелі і готовність влади до співробітництва з ним створюється середовище, яке або сприяє його розвитку та зміцненню, або є нейтральним чи навіть ворожим до розвитку елементів громадянського суспільства.

Семеновський Артем Анатолійович
аспірант кафедри публічного адміністрування,
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
м. Київ, Україна
https://orcid.org/0009-0004-0032-490X

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ У МІСТАХ

У 2000-х роках ідея соціального залучення стала центральною в міжнародних дискусіях про розвиток. Інвалідність дедалі частіше тлумачилася не як медична проблема, а через призму соціальної моделі, у межах якої фізичні чи психічні порушення розглядаються лише як фактор, що формує специфічні потреби людей з інвалідністю. У цей період ООН започаткувала Цілі розвитку тисячоліття, спрямовані на зменшення рівня бідності та розширення соціальної участі в багатьох країнах світу. Міжнародні нормативні акти цього часу поступово утверджують широке розуміння інклюзії, як принципу, що передбачає повне залучення різноманітних груп населення до спільного соціального життя та комунікації.

Серед ефективних зарубіжних прикладів упровадження соціальної інклюзії в розумних містах варто назвати ініціативу GiveBack. Це ірландський стартап, створений для розв’язання важливих соціальних проблем. Платформа працює у формі веб-розширення, коли користувач здійснює звичайні онлайн-покупки. Такий підхід дозволяє поєднати повсякденне споживання з соціальною відповідальністю і підтримати вразливі групи населення без додаткових зусиль з боку користувача.

У Відні соціальна інклюзія є одним із ключових пріоритетів Стратегії розвитку «Smart City Wien Framework Strategy 2019-2050», у якій вона розглядається як важлива складова сталого розвитку. У документі підкреслюється, що інклюзивність міського середовища нерозривно пов’язана з

цифровим залученням мешканців. Стратегія орієнтується на те, щоб місто залишалося різноманітним і підтримувало рівні можливості для всіх, зокрема сприяючи гендерній рівності. Значна увага приділяється підвищенню якості життя в усіх районах шляхом інвестування в сучасну інфраструктуру, розвитку міських комунікацій, зміцненню соціальних зв'язків і забезпеченню доступу до субсидійованого житла. Окремий акцент робиться на створенні гідних умов праці й справедливої оплати для всіх, а також на розширенні доступності та зручності міських послуг. Таким чином, соціальна інклюзія у Відні розглядається як комплексний напрям, що охоплює соціальну, цифрову та економічну сфери й спрямований на те, щоб місто було відкритим, комфортним і доступним для кожного жителя.

Прикладом міста з розвиненим інклюзивним простором є Копенгаген. Він визнаний лідер у впровадженні сталих екологічних і житлових стратегій. Місто поєднує «зелені» технології з економічним зростанням, створенням робочих місць та підвищенням добробуту населення, що формує комплексний інклюзивний підхід. Такий розвиток спрямований на те, щоб кожен мешканець, незалежно від віку, статі чи соціального статусу, мав рівний доступ до чистого середовища, якісних послуг і можливостей для самореалізації. Особливо важливо це для вразливих груп, які найчастіше потерпають від економічної нестабільності та екологічних ризиків.

За останні десятиліття Копенгаген пройшов шлях від кризового промислового центру до одного з найщасливіших міст світу. Це стало можливим завдяки стратегічному оновленню занедбаних районів, розвитку сучасної інфраструктури, створенню зелених зон та безпечних громадських просторів, таких як парк Суперкілен чи купальні в гавані. Містобудування в Копенгагені враховує всі сфери життя мешканців, від доступного житла до місць для активного дозвілля, що сприяє формуванню єдності, соціальної стійкості та довіри в громаді.

Данська столиця також активно розвиває політики інклюзії для людей з інвалідністю, мігрантів та інших соціальних груп. Особливе місце займає

система охорони здоров’я, яка забезпечує рівний і безкоштовний доступ до медичних послуг. Значна увага приділяється психічному здоров’ю, тому що держава інвестує у десятирічну реформу психіатричної допомоги, розвиваючи комплексні програми профілактики, ранньої діагностики та доступної підтримки. Створюються спеціалізовані клініки для лікування стресу, тривожних розладів та депресій, впроваджуються цифрові рішення – телепсихіатрія, мобільні додатки, онлайн-консультування.

Такий підхід може стати особливо корисним для України, яка стикається з масштабною кризою психічного здоров’я через війну. Серед важливих напрямів адаптації данського досвіду можна виокремити створення державної програми психіатричної підтримки, інвестування в систему профілактики, розвиток цифрових сервісів для віддалених громад та відкриття спеціалізованих медичних клінік. Забезпечення доступності таких послуг, інформування населення та належне фінансування можуть значно посилити національну систему охорони психічного здоров’я та сприяти створенню більш інклюзивних українських міст.

У Швеції місцева влада приділяє увагу не лише комфорту та безпеці пересування містом, а й економічній ефективності. Наприклад, тротуари в центрі міст обладнані плиткою з підігрівом, що запобігає накопиченню снігових кучугур узимку. Крім того, пішохідні зони та переходи мають різні типи плитки, що допомагає людям з інвалідністю легше орієнтуватися у міському просторі.

Стратегії та практики просторового планування, які впроваджують європейські міста та муніципалітети в Україні, дедалі більше орієнтуються на забезпечення соціальної інклюзії. Країни Європи вже напрацювали значний досвід у застосуванні сучасних, інклюзивних підходів до організації міського простору. Так, Нідерланди роблять ставку на інклюзивне міське проєктування. У таких містах, як Амстердам і Роттердам, проводять комплексне оновлення районів, облаштовують пішохідні та велосипедні маршрути, встановлюють пандуси, створюють зелені зони. Це сприяє більш активному способу життя,

полегшує інтеграцію різних соціальних груп і загалом підвищує рівень комфорту мешканців.

У Фінляндії розвивається концепція «індексів доступності», які вимірюють, наскільки міський простір пристосований для різних категорій населення. Оцінювання охоплює наявність пандусів, ширину тротуарів, доступ до послуг тощо, що дозволяє ухвалювати виважені рішення щодо розвитку міського середовища.

Іспанія приділяє підвищену увагу інклюзивному дизайну парків та рекреаційних просторів. Публічні зелені зони створюються так, щоб вони були зручними й корисними для людей з різними формами інвалідності, забезпечуючи їхню участь у громадському житті.

У Швейцарії діє програма, що системно впроваджує принципи універсального дизайну під час будівництва та реконструкції міських об’єктів. Це гарантує, що будівлі, вулиці та громадські простори будуть доступними для всіх без винятку груп населення.

У Великій Британії акцент робиться на розвитку «міст, дружніх до людей з інвалідністю». Це включає доступність транспорту, будівель, парків, а також використання сучасних технологій – «розумних» світлофорів чи мобільних додатків, що допомагають орієнтуватися в просторі.

Німеччина активно реалізує концепцію «дизайну для всіх», яка передбачає врахування потреб найрізноманітніших груп населення в процесі планування міського простору. Йдеться про формування безбар’єрного середовища, встановлення зрозумілої навігації та використання цифрових рішень для покращення орієнтації мешканців і гостей міста.

Прикладом досконалого інклюзивного зростання може стати Норвегія, адже модель інклюзивного розвитку спрямована на забезпечення соціальної справедливості, рівності громадян, вона вдало поєднує як вільний ринок та незначне регулювання держави.

Катеринчук Катерина Володимирівна
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри правознавства
Поліського національного університету,
м . Житомир, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СТРОКІВ ДІЇ ГРОМАДСЬКОЇ РАДИ ПРИ КООРДИНАЦІЙНОМУ ШТАБІ З ПИТАНЬ ПОВОДЖЕННЯ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ

Участь громадськості в управлінні державними справами визначено у положенні статті 38 Конституції України «громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування». Частина 3 ст. 23 Закону України «Про громадські об’єднання» зазначає, «органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування можуть залучати громадські об'єднання до процесу формування і реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення, зокрема, шляхом проведення консультацій з громадськими об'єднаннями стосовно важливих питань державного і суспільного життя, розроблення відповідних проектів нормативно-правових актів, утворення консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів при органах державної влади, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування, в роботі яких беруть участь представники громадських об'єднань» [1]. Саме тому, в даній праці приділяється увага роботі Громадської ради при Координаційному штабі з питань поводження з військовополоненими, а також вивченню проблемних аспектів її функціонування.

Питання діяльності Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими (далі – КШ), а також Громадської ради (далі – ГР) при

КШ наразі залишаються недослідженими з наукової точки зору. Окремі аспекти, що дотичні до даного питання розроблялися автором статті [2, 3, 4]. Більш детально висвітлювалися «Проблемні питання в діяльності Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими, щодо зниклих безвісти за особливих обставин» [5]. Таким чином, опрацювання цієї тематики не втрачає своєї значущості й надалі залишається актуальною сферою досліджень, яка потребує глибокого аналізу, ретельного вивчення та розробки всебічних підходів для її подальшого розвитку.

Так, Положенні про Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими [6] визначено основні завдання КШ, посадовий склад КШ та інші питання, щодо діяльності КШ, а також створення, функціонування, нормативне закріплення ГР при КШ.

У п. 9-12 Положення про КШ зазначено, що «при Координаційному штабі діє Громадська рада, до складу якої входять представники громадських об'єднань, до статутних завдань яких належать питання повернення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора, цивільних осіб, позбавлених особистої свободи внаслідок збройної агресії, осіб, зниклих безвісти у зв'язку із збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України». Крім того, для унормування діяльності Громадської ради при КШ має відбутися «затвердження Положення про Громадську раду при Координаційному штабі та порядок проведення конкурсного відбору до Громадської ради» (п. 9-2 пп.4 Положення про КШ). І у жовтні 2025 року було розроблено та оприлюднено відповідні документи, однак до деяких положень згаданих вище документів виникають питання [7].

Однією з важливих і водночас проблемних тем, на нашу думку, залишається питання, пов'язане з тривалістю або строком діяльності ГР при КШ. Це питання потребує особливої уваги та детального розгляду, оскільки від чіткості визначення термінів залежить ефективність реалізації завдань, сталий розвиток і, загалом, результативність будь-якої ініціативи.

Типове положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у мм. Києві та Севастополі державній адміністрації [8] у підпункті 7 визначає «строк повноважень членів ГР становить два роки з дня затвердження органом виконавчої влади її складу». Аналіз інших Положень про ГР при органах виконавчої влади [9, 10, 11] визначають термін дії ГР – два роки. Однак Положення про ГР при КШ у пп. 4 п. 4 визначає «строк повноважень складу ГР становить 6 місяців з дня затвердження її персонального складу». Визначений строк може призвести до обмеженої ефективності ГР, що явно не виправдовує витрачених ресурсів. ГР, ймовірно, не матиме можливості виконати повний спектр функцій, що передбачені відповідним Положенням про ГР при КШ, з огляду на обмеженість часу або інші можливі обставини, що суттєво можуть вплинути на її діяльність. Тому, пропонуємо внести зміни до Положення у частині збільшення строку діяльності ГР при КШ.

Список використаної літератури

1. Про громадські об’єднання: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 1. Ст. 1.

2. Катеринчук К. В. Права близьких родичів та членів сім’ї осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: проблемні питання та перспективи вирішення. Слово національної школи суддів. 2024. № 4 (49). С. 6 - 15.

3. Катеринчук К. В. Проблеми реалізації прав близьких родичів та членів сім’ї осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Українська поліцеїстика: теорія, законодавство, практика. № 1 (13). 2025. С. 112-115.

4. Катеринчук К. В. Правові аспекти вирішення проблемних питань захисту прав близьких родичів та членів сім’ї осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Слово національної школи суддів. 2025. № 1 (50). С. 110 - 120.

5. Катеринчук К. В. Проблемні питання в діяльності Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими, щодо зниклих безвісти за особливих обставин. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і

прикладні аспекти: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції. (21 березня 2025 р.). 2025. 1 частина. С. 59-61.

6. Положення про Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими. Постанова КМУ від 11 березня 2022 р. № 257. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2022-%D0%BF?find=1&text=%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA#w1_13

7. Положення про Громадську раду при Координаційному штабі. URL: https://koordshtab.gov.ua/uploads/Polozhennya_pro_Gromadsku_radu_pri_Koordinaczijnomu_shtabi_z_pitan_povodzhennya_z_vijskovopolonenimi_48a56b9182.pdf.

8. Типове положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у мм. Києві та Севастополі державній адміністрації. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996. (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 квітня 2019 р. № 353). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/353-2019-%D0%BF#Text.

9. Положення про Громадську раду при Міністерстві соціальної політики України. Наказ Міністерства соціальної політики України від 16.10.2019 р. № 1484. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1484739-19#Text.

10. Положення про Громадську раду при Міністерстві внутрішніх справ України. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.11.2017 р. № 927. URL: https://mvs.gov.ua/upload/file/polozshennya.pdf.

11. Положення про Громадську раду при Міністерстві оборони України. Наказ Міністерства оборони України від 19.11.2020 р. URL: https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/polozhennia-pro-gromadsku-radu-pri-ministerstvi-oboroni-ukraini-zatverdzheno-ministrom-oboroni-ukraini-19-11-2020-roku.

Irena Malinowska
dr hab. profesor, dziekan Wydziału Nauk Społecznych
Wyższej Szkoły Kształcenia Zawodowego we Wrocławiu (Polska)

PROFILOWANIE KRYMINALNE W POLSCE – MOŻLIWOŚCI, KONTROWERSJE I PERSPEKTYWY

Profilowanie kryminalne stanowi narzędzie wspomagające proces wykrywczy, wykorzystywane przede wszystkim w sprawach o wysoki stopień brutalności oraz złożoności, takich jak zabójstwa seryjne, przestępstwa seksualne, uprowadzenia, handel ludźmi, rozboje czy podpalenia. Jego istotą jest rekonstrukcja cech nieznanego sprawcy na podstawie analizy informacji pochodzących z miejsca zdarzenia, charakterystyki ofiary oraz porównań z innymi, podobnymi przestępstwami popełnionymi wcześniej.

W ostatnich latach zagadnienie to zyskało znaczną rozpoznawalność społeczną, w dużej mierze za sprawą przekazów medialnych, które nadały profilowaniu wymiar niemal spektakularny. Profilerzy często przedstawiani są jako eksperci zdolni do szybkiego i niemal bezbłędnego rozwiązywania skomplikowanych spraw kryminalnych, co nie zawsze znajduje odzwierciedlenie w realiach praktyki śledczej.

Choć obecnie profilowanie bywa traktowane jako istotny element wsparcia postępowania przygotowawczego, jego początki sięgają dopiero lat 60. XX wieku. Od momentu pojawienia się wzbudza ono liczne kontrowersje, zwłaszcza w środowisku naukowym. Część badaczy kwestionuje jego status jako samodzielnej dziedziny wiedzy, wskazując na brak jednolitej terminologii, precyzyjnych definicji oraz spójnej metodologii badawczej.

Pojęcie „profilowania” funkcjonuje w literaturze przedmiotu w różnych kontekstach terminologicznych, takich jak profilowanie psychologiczne, kryminologiczne czy kryminalne. Niezależnie od nazewnictwa, wszystkie te określenia odnoszą się do działań rozwijanych intensywnie na przełomie lat 70. i 80.

XX wieku, polegających na wsparciu organów ścigania przez specjalistów z zakresu psychologii, psychiatrii oraz kryminologii.

Kluczową rolę w procesie profilowania odgrywa analiza miejsca zdarzenia. Stanowi ono nie tylko źródło klasycznych dowodów kryminalistycznych, takich jak ślady biologiczne, daktyloskopijne czy traseologiczne, lecz także dostarcza informacji pozwalających na wnioskowanie o zachowaniach, motywacjach i cechach osobowości sprawcy, zwłaszcza w sytuacjach, gdy brak jest bezpośrednich dowodów wskazujących na jego tożsamość.

Zakłada się bowiem, że sposób działania sprawcy nie jest przypadkowy, lecz wynika z jego doświadczeń życiowych, środowiska wychowawczego oraz struktury osobowości. Modus operandi, rozumiane jako charakterystyczny sposób popełnienia przestępstwa, stanowi istotny element analizy, umożliwiający ograniczenie kręgu potencjalnych podejrzanych, choć nie prowadzi do jednoznacznej identyfikacji konkretnej osoby.

Na podstawie zgromadzonych danych dokonuje się często klasycznego podziału sprawców na zorganizowanych i niezorganizowanych. Tego rodzaju typologia, choć pomocna, nie jest jednak jednolita i różni się w zależności od przyjętego modelu teoretycznego.

Tworzenie profilu kryminalnego wymaga oparcia się na kompleksowym materiale dowodowym zgromadzonym w toku postępowania. Obejmuje on m.in. dokumentację dotyczącą czasu i okoliczności ujawnienia zdarzenia, szczegółowe opisy oraz wizualizacje miejsca przestępstwa, protokoły oględzin i sekcji zwłok, ekspertyzy specjalistyczne z różnych dziedzin kryminalistyki, a także pełną charakterystykę ofiary, w tym dane wiktymologiczne.

Do podstawowych celów profilowania zalicza się m.in. próbę rekonstrukcji sylwetki sprawcy, wskazanie możliwych kierunków śledztwa, łączenie podobnych zdarzeń, ocenę ryzyka eskalacji przemocy, a także formułowanie wskazówek dotyczących strategii przesłuchań i analizy wiarygodności zeznań.

W literaturze przedmiotu brak jest jednomyślności co do zakresu przestępstw, w których profilowanie okazuje się najbardziej efektywne. Douglas wraz ze

współpracownikami oraz Turvey opowiadają się za jego szerokim zastosowaniem, obejmującym m.in. zabójstwa, gwałty, podpalenia, przestępstwa internetowe czy wzięcie zakładników. Odmienne stanowisko prezentują Holmes i Holmes, ograniczając zasadność profilowania do węższego katalogu czynów, takich jak przestępstwa seksualne i zabójstwa seryjne.

Równie niejednolite są klasyfikacje sprawców. W modelach indukcyjnych stosowane są różne kryteria podziału, obejmujące m.in. styl działania, stopień ryzyka, relację z ofiarą, eskalację zachowań czy znaczenie czasu i miejsca popełnienia przestępstwa. Powoduje to trudności w tworzeniu uniwersalnych profili możliwych do zastosowania w wielu sprawach jednocześnie.

W polskich realiach instytucjonalnych profilowanie kryminalne nie funkcjonuje jeszcze jako odrębna struktura w ramach Policji czy prokuratury. Liczba funkcjonariuszy posiadających odpowiednie przygotowanie w tym zakresie pozostaje ograniczona i obejmuje głównie specjalistów z obszaru psychologii policyjnej. Istotną rolę naukowo-badawczą pełni Instytut Ekspertyz Sądowych im. Jana Sehna w Krakowie, a także ośrodki akademickie zajmujące się psychologią sądową.

W postępowaniu karnym profiler występuje zazwyczaj w charakterze biegłego. Zasady jego powoływania oraz zakres kompetencji regulowane są przepisami Kodeksu postępowania karnego. Warto podkreślić, że do pełnienia funkcji biegłego nie jest wymagany formalny status biegłego sądowego, lecz posiadanie wiadomości specjalnych niezbędnych do wydania opinii.

Jednocześnie w praktyce pojawiają się wątpliwości dotyczące udziału w charakterze biegłego osób, które wcześniej brały udział w postępowaniu przygotowawczym, w szczególności funkcjonariuszy Policji sporządzających profile kryminalne. Kwestia ta pozostaje przedmiotem dyskusji doktrynalnych.

Z perspektywy śledczych największą wartość profilu stanowią informacje dotyczące liczby i cech sprawców, ich relacji z ofiarą, potencjalnych motywów, związków z miejscem zdarzenia oraz przewidywanych dalszych zachowań. Dane te pozwalają na ukierunkowanie czynności procesowych i zawężenie kręgu podejrzanych.

Profilowanie kryminalne może znacząco wspomóc przebieg śledztwa, porządkując zgromadzony materiał oraz oferując nowe interpretacje faktów. Wymaga jednak zachowania szczególnej ostrożności, by nie przekroczyć granicy między naukową analizą a intuicyjnymi spekulacjami. Niewłaściwie skonstruowany profil może prowadzić do błędnych decyzji procesowych i poważnych konsekwencji prawnych.

Mimo wskazywanych ograniczeń nie należy rezygnować z korzystania z tej metody. Odpowiednio wcześnie zastosowane profilowanie może zapobiec błędom na początkowym etapie postępowania, przyczynić się do oszczędności czasu oraz zwiększyć szanse na skuteczne wykrycie sprawcy.

Wnioski:

1. W sprawach dotyczących poważnych naruszeń dóbr prawnie chronionych zasadne jest korzystanie z opinii biegłych z zakresu profilowania kryminalnego, kryminalistyki lub psychologii.

2. Niezbędne jest systematyczne szkolenie funkcjonariuszy Policji oraz prokuratorów w zakresie praktycznego wykorzystania profilowania kryminalnego w postępowaniach karnych.

Bibliografia

1. Gołębiowski J., Grochowska K., Profilowanie kryminalne na potrzeby sądu. Kontrowersje wokół przydatności. URL: https://bit.ly/3hUT7lF [dostęp: 17.12.2022].

2. Lach B., Profilowanie kryminalistyczne, wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2022.

3. Lebiedowicz A., Profilowanie nieznanych sprawców zabójstw, Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury Quarterly of the National School of Judiciary and Public Prosecution Zeszyt 2 (42)/2021, s. 2.

4. Misztal P., Majchrzak K., Profilowanie przestępców na podstawie modus operandi – sprawcy zorganizowani i niezorganizowani. URL: http://www.kryminalistyka.fr.pl/images/imprezy/profilowanie/modus%20operandi.pdf, [dostęp: 17.12.2022].

5. Sikora M., Profilowanie sprawców przestępstw , wyd. Kwartalnik Policyjny, nr 3 (46)/2018, s.19.

Mariusz Michalski
PhD, academy of Applied Sciences prof. Edward Lipiński in Kielce, Rzeczpospolita Polska

BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE W DOKTRYNIE PRAWA – ZAKRES, ZNACZENIE I INTERPRETACJE

Bezpieczeństwo, jako pojęcie o długiej tradycji, wywodzi się z łacińskiego określenia *sine cura*, które w realiach starożytnego Rzymu oznaczało stan stabilności politycznej i braku trosk. Współcześnie termin ten funkcjonuje znacznie szerzej i odnoszony jest do stanu pewności istnienia, przetrwania oraz niezakłóconego funkcjonowania i rozwoju jednostek oraz zbiorowości. W tym znaczeniu bezpieczeństwo utożsamiane jest z brakiem zagrożeń lub z obecnością takich zagrożeń, które są rozpoznane, kontrolowane i nie naruszają w sposób istotny poczucia stabilności oraz spokoju społecznego.

Brak zagrożeń stanowi kategorię obiektywną, możliwą do oceny pod warunkiem dysponowania odpowiednimi środkami pozwalającymi na identyfikację zjawisk potencjalnie niebezpiecznych oraz ich klasyfikację w ramach określonych typologii bezpieczeństwa. Ocena ta wymaga nie tylko wiedzy, ale także skutecznych mechanizmów reagowania ze strony państwa.

W literaturze przedmiotu pojęcie bezpieczeństwa publicznego nie doczekało się jednej, powszechnie akceptowanej definicji. W. Czapiński, analizując to zagadnienie na gruncie prawa administracyjnego i karnego oraz w ujęciu porównawczym, nie sformułował definicji sensu stricto, wskazał jednak, że zapewnienie bezpieczeństwa publicznego należy rozumieć jako podejmowanie działań o charakterze prewencyjnym, ukierunkowanych na przeciwdziałanie czynom umyślnym, godzącym w podstawowe dobra, takie jak życie, wolność, mienie czy organizacja państwowa. Jednocześnie wyłączył z tego zakresu zapobieganie wykroczeniom administracyjnym, nawet jeśli ich celem jest minimalizowanie potencjalnych zagrożeń.

Odmienne stanowisko prezentuje J. Zaborowski, który opowiada się za materialnym rozumieniem bezpieczeństwa publicznego. Według niego jest to rzeczywisty stan wewnętrzny państwa, umożliwiający sprawne funkcjonowanie jego struktur, realizację interesów publicznych oraz ochronę życia, zdrowia i mienia obywateli, a także korzystanie przez nich z praw i wolności gwarantowanych przez Konstytucję oraz inne akty normatywne. Zbliżone ujęcie przedstawia E. Ura, wskazując, że bezpieczeństwo publiczne oznacza sytuację, w której ogółowi obywateli, niezależnie od źródeł potencjalnych zagrożeń, nie zagraża żadne niebezpieczeństwo.

W doktrynie pojawia się również pogląd, zgodnie z którym bezpieczeństwo publiczne należy postrzegać jako stan idealny, charakteryzujący się całkowitym brakiem zagrożeń zarówno dla jednostek, jak i dla zbiorowości. Takie stanowisko reprezentuje m.in. A. Pakuła. Równocześnie wskazuje się, że bezpieczeństwo publiczne jest kategorią normatywną, określoną przez przepisy prawa, których celem jest zapewnienie ochrony ludziom i społeczeństwu niezależnie od charakteru i pochodzenia zagrożeń.

Z uwagi na swój ponadindywidualny i publiczny charakter bezpieczeństwo publiczne obejmuje różne obszary funkcjonowania państwa. Wśród nich wyróżnia się m.in. bezpieczeństwo państwowe, prawne, instytucjonalne, energetyczne czy bezpieczeństwo pracy. Taka wielowymiarowość pojęcia sprawia, że jego zakres znaczeniowy jest szeroki i elastyczny.

Analiza językowa terminu „bezpieczeństwo publiczne" prowadzi do wniosku, że może on być interpretowany zarówno w znaczeniu szerokim, obejmującym całokształt porządku społecznego i prawnego chroniącego państwo oraz obywateli przed zagrożeniami, jak i w znaczeniu węższym, odnoszącym się do ochrony ustroju i podstawowych instytucji politycznych. W praktyce prawa policyjnego zasadnicze znaczenie ma jednak ujęcie szersze, umożliwiające kompleksową realizację zadań związanych z ochroną bezpieczeństwa.

W wąskim znaczeniu pojęcie to występuje również w systemie prawnym, lecz zazwyczaj określane jest mianem bezpieczeństwa państwa. Rozróżnienie to ma istotne znaczenie z punktu widzenia kompetencji organów odpowiedzialnych za jego ochronę.

Podsumowując, na gruncie obowiązujących przepisów ustawy o Policji bezpieczeństwo publiczne należy rozumieć jako stan, w którym nie występują zagrożenia dla dóbr prawnych jednostki, umożliwiający jej normalne funkcjonowanie w społeczeństwie. Obejmuje on w szczególności ochronę życia, zdrowia i mienia oraz swobodę korzystania z praw podmiotowych gwarantowanych przez Konstytucję i inne akty prawne. Utrzymanie tego stanu spoczywa na organach państwowych wyposażonych w odpowiednie kompetencje i środki działania.

Bibliografia

1. Wojtaszczyk K., Materska-Sosnowska A. (red.), Bezpieczeństwo państwa, Aspra JR F.H.U, Warszawa, 2009.
2. Zięba R. Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa, 2008.
3. Grosicka K., Grosicka L., Grosicki P. Organizacja i kierowanie instytucjami bezpieczeństwa wewnętrznego, Typografia Pultusk, Pułtusk-Warszawa, 2013.
4. Czapiński W. Bezpieczeństwo, spokój i porządek publiczny w naszym prawie administracyjnym, «Gazeta Administracji i Policji Państwowej», 1929, nr 9.
5. Zaborowski J. Administracyjno-prawne ujęcie pojęć «bezpieczeństwo publiczne» i «porządek publiczny», Zeszyty Naukowe ASW, 1985, nr 41.
6. Ura E. Prawne zagadnienia bezpieczeństwa państwa, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa, 1988.
7. Pakuła A. Bezpieczeństwo publiczne jako dobro wspólne, kilka uwag i refleksji, w: Bezpieczeństwo wewnętrzne w działaniach terenowej administracji publicznej, red. A. Chajbowicz, T. Kocowski, Kolonia Spólka z o.o , Wrocław, 2009.
8. Szymczyk M. Słownik języka polskiego PWN, t. 2, Warszawa, 1995.
9. Misiuk A. Instytucjonalny system bezpieczeństwa wewnętrznego, Difin, Warszawa, 2013.
10. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny. Dz. U. 2016 poz. 1137. Tekst jednolity.

Marta Mordarska
nauczyciel akademicki Wszechnica Polska Akademia Nauk Stosowanych w Warszawie, Rzeczpospolita Polska

WSPÓŁCZESNY TERRORYZM JAKO DYNAMICZNE ZAGROŻENIE BEZPIECZEŃSTWA MIĘDZYNARODOWEGO

Terroryzm należy do zjawisk, które w sposób szczególny oddziałują na poczucie bezpieczeństwa jednostek oraz całych społeczeństw. Już sama etymologia tego pojęcia – wywodząca się z greckiego *treo*, oznaczającego drżenie i strach, oraz łacińskiego *terror* – wskazuje na jego podstawowy mechanizm oddziaływania, jakim jest wywoływanie poczucia grozy i zagrożenia. W tym znaczeniu terroryzm można postrzegać jako celowe działanie ukierunkowane na zastraszanie, którego skutki wykraczają daleko poza bezpośrednie ofiary przemocy.

Zjawisko to nie mieści się ani w klasycznych ramach konfliktu zbrojnego, ani w typowych formach rywalizacji politycznej. Terroryzm wykorzystuje bowiem dorobek nauk społecznych, w szczególności psychologii, oddziałując na emocje, percepcję i zachowania społeczne. Jego celem nie jest wyłącznie fizyczne zniszczenie, lecz przede wszystkim wpływanie na decyzje władz publicznych oraz kształtowanie postaw opinii publicznej. Skuteczność tej formy przemocy sprawia, że żadne państwo nie może pozwolić sobie na jej ignorowanie.

Przełomowym momentem w postrzeganiu zagrożenia terrorystycznego były zamachy z 11 września 2001 roku, które unaoczniły, że atak może nastąpić w dowolnym miejscu i czasie, a jego konsekwencje mogą oddziaływać nie tylko na funkcjonowanie pojedynczego państwa, lecz także na cały system stosunków międzynarodowych. Od tego momentu problematyka terroryzmu stała się jednym z kluczowych wyzwań globalnego bezpieczeństwa.

Na forum międzynarodowym podejmowano próby ujednolicenia definicji tego zjawiska. Podczas szczytu NATO w Pradze w 2002 roku terroryzm określono jako bezprawne użycie lub groźbę użycia siły wobec osób lub mienia w celu zastraszenia społeczeństw bądź wywarcia nacisku na rządy, motywowane względami politycznymi,

religijnymi lub ideologicznymi. Wskazano również na symboliczny charakter aktów terrorystycznych, których istotą jest oddziaływanie na opinię publiczną.

Jednocześnie terroryzm pozostaje zjawiskiem niezwykle trudnym do jednoznacznego zdefiniowania. Jego formy i metody ulegały znaczącym zmianom na przestrzeni lat, czemu sprzyjał dynamiczny rozwój technologii. Współczesne organizacje terrorystyczne coraz częściej sięgają po nowoczesne środki komunikacji, media masowe oraz narzędzia informatyczne, co znacząco poszerza zakres ich oddziaływania.

Narastająca skala zagrożenia doprowadziła do zacieśnienia współpracy międzynarodowej. Państwa zostały zmuszone do podejmowania wspólnych działań, zarówno w sferze prawnej, jak i technologicznej. Dostosowywanie prawa krajowego do standardów międzynarodowych, tworzenie wyspecjalizowanych instytucji oraz wymiana informacji stały się podstawą skutecznego przeciwdziałania terroryzmowi. Proces ten objął również Polskę, która – mimo braku bezpośrednich ataków – musiała dostosować swoje rozwiązania prawne do zobowiązań wynikających z międzynarodowych konwencji.

Typologie i formy terroryzmu

Bogactwo istniejących w literaturze typologii terroryzmu świadczy o złożoności tego zjawiska. W ujęciu historycznym wyróżnia się m.in. terroryzm anarchistyczny, nacjonalistyczny, lewicowy, prawicowy oraz współczesne formy o charakterze religijnym i globalnym. Inne klasyfikacje, takie jak zaproponowane przez B. Hołysta, opierają się na relacji między sprawcą a państwem, rozróżniając terroryzm państwowy oraz antypaństwowy.

Często stosowanym kryterium podziału jest także charakter podmiotu dokonującego aktów przemocy. Wyróżnia się wówczas terroryzm niepaństwowy, sponsorowany przez państwo oraz terroryzm państwowy. Najczęściej spotykaną formą pozostaje terroryzm niepaństwowy, realizowany przez autonomiczne organizacje, które mogą funkcjonować w ramach szerszych struktur międzynarodowych, zachowując jednak niezależność operacyjną. W przypadku terroryzmu sponsorowanego przez państwo wsparcie może przyjmować różny zakres – od pomocy logistycznej po pełną kontrolę nad działaniami organizacji.

Terroryzm państwowy natomiast polega na stosowaniu przemocy w sposób pośredni lub ukryty, zarówno wobec własnych obywateli, jak i wobec podmiotów zagranicznych. Może on stanowić narzędzie polityki wewnętrznej lub substytut otwartego konfliktu zbrojnego w relacjach międzynarodowych.

Cechy współczesnego terroryzmu

Współczesny terroryzm charakteryzuje się wysokim stopniem fragmentaryzacji struktur organizacyjnych oraz brakiem klasycznego łańcucha dowodzenia. Działania prowadzone są często przez niewielkie, luźno powiązane komórki lub nawet przez pojedyncze osoby. Istotnym elementem jest również instrumentalne wykorzystywanie osiągnięć nauki i techniki, zwłaszcza Internetu oraz mediów społecznościowych, które służą zarówno rekrutacji, jak i prowadzeniu wojny informacyjnej.

Do innych cech nowoczesnego terroryzmu zalicza się jego transnarodowy charakter, dążenie do maksymalizacji strat ludzkich, nienegocjowalność celów, silne motywacje ideologiczne lub religijne oraz finansową niezależność wielu organizacji. Coraz częściej mówi się także o konflikcie asymetrycznym, w którym niewielkie grupy są w stanie skutecznie oddziaływać na struktury państwowe.

Dynamiczny rozwój technologii doprowadził również do pojawienia się nowych form zagrożeń, takich jak cyberterroryzm, polegający na próbach paraliżowania infrastruktury krytycznej lub wywoływania paniki za pomocą narzędzi cyfrowych. Zjawisko to dodatkowo komplikuje istniejące definicje i klasyfikacje terroryzmu.

Terroryzm w Unii Europejskiej

W kontekście europejskim za początek współczesnego terroryzmu uznaje się rok 1968, kiedy to zaczęły powstawać radykalne ugrupowania lewicowe. Ich działalność była związana z ideą „propagandy czynu” oraz sprzeciwem wobec obowiązujących struktur politycznych i społecznych. Na rozwój tych ruchów wpływ miały także napięcia zimnowojenne oraz procesy migracyjne.

Podstawowym źródłem wiedzy na temat terroryzmu w Unii Europejskiej pozostają raporty Europolu TE-SAT, publikowane od 2007 roku. Dokumenty te, oparte na danych przekazywanych przez państwa członkowskie, wyróżniają pięć głównych kategorii terroryzmu: islamski, etno-nacjonalistyczny i separatystyczny, lewicowy, prawicowy oraz tzw. terroryzm jednej sprawy.

Choć Polska nie znajduje się obecnie w grupie państw najbardziej zagrożonych atakami terrorystycznymi, nie można całkowicie wykluczyć wzrostu zainteresowania jej terytorium ze strony organizacji ekstremistycznych. Zmienność form zagrożeń oraz metod działania terrorystów wymaga stałej czujności i adaptacji systemów bezpieczeństwa.

Podstawowym celem działań terrorystycznych pozostaje destabilizacja państwa poprzez wytworzenie atmosfery strachu. Wraz z rozwojem technologii zmieniają się jednak sposoby realizacji tych zamierzeń, a terroryści coraz częściej poszukują luk w systemach zabezpieczeń, atakując tam, gdzie są najmniej oczekiwani.

Bibliografia

1. Aleksandrowicz T. Nowy terroryzm[w], Współczesne zagrożenie terroryzmem oraz metody działań antyterrorystycznych, red. J. Safrański, Szczytno 2007.
2. Aleksandrowicz T. Terroryzm międzynarodowy, Warszawa 2008.
3. Hołyst B. Terroryzm, Warszawa, 2009.
4. Jałoszyński K. Współczesne zagrożenia terroryzmu, Szczytno, 2013.
5. Kaczmarek J., Skrzyp J. NATO, Wrocław, 2003.
6. Liedel K., Mocek S. Terroryzm w medialnym obrazie świata, Warszawa, 2010.
7. Pałgan J. Terroryzm w Europie Zachodniej, [w:] K. Kowalczyk, W. Wróblewski (red.), Terroryzm. Globalne wyzwanie, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, 2006.
8. Szlachter D. Walka z terroryzmem..., op.cit., s. 35.
9. Raport z roku 2007 obejmuje okres od października 2005 do końca grudnia 2006. Analogicznie raport z roku 2008 obejmuje rok 2007. Publikacje dostępne pod adresem. URL: http://www.europol.europa.eu/index.asp?page=publications& language= [dostęp: 17.11.2022]
10. EU Terrorism Situation and Trend Report TE-SAT 2009, s. 9. Podstawowym kryterium klasyfikacyjnym jest w tym wypadku motywacja. Więcej na temat terroryzmu w Europie w: raporty TE- SAT oraz D. Szlachter, Walka z terroryzmem..., op.cit., s. 38-69 a także V. Grotowicz., Terroryzm w Europie Zachodniej w imię narodu i lepszej sprawy, Wydawnictwo PWN, Warszawa – Wrocław 2000 oraz P. Sabaj, Terroryzm w Unii Europejskiej. URL: http://znze.wsiz.rzeszow.pl/z07/5_Piotr_Sabaj_Terroryzm.pdf [dostęp: 17.11.2022]

Тарасевич Тетяна Юріївна
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри права
Хмельницького національного університету,
м. Хмельницький, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ

У теорії кримінального права тлумачення поняття «соціальна обумовленість» здійснюється по-різному, але його зміст зводиться до встановлення відповідності кожної норми чинного кримінального законодавства, або прийняття якої стає необхідним, потребам суспільства, а саме якою мірою вона відображає вимоги життя, в якій мірі відповідає правильному стану речей і чи забезпечує чи буде забезпечувати охорону відповідних суспільних відносин. які мають бути закріплені. Ураховуючи, що термін «соціальна обумовленість» означає «залежність від умов суспільного життя», то соціально обумовленою варто вважати лише ту норму, яка відповідає умовам суспільного життя [1, с. 159].

Сучасні вчені достатньо аргументовано вказують на важливість і необхідність дослідження загальних і спеціальних положень соціальної обумовленості закону про кримінальну відповідальність. Проте в теорії кримінального права і на сьогодні відсутня єдина думка щодо класифікації факторів, що визначають зміст соціальної обумовленості кримінально-правової норми. Так, В.І. Борисов стверджує, що соціально-правова обумовленість кримінального закону визначається різноманітними за значущістю соціальними, економічними, політичними, психологічними та іншими чинниками, встановлення й розкриття яких дає можливість пояснити необхідність кримінально-правової охорони певних суспільних відносин, прогнозувати розвиток тих чи інших інститутів кримінального законодавства,

підвищити обґрунтованість змісту закону [2, с. 28]. Якісна кримінально-правова охорона суспільних відносин, що забезпечують дотримання при здійсненні правосуддя конституційного принципу права на захист і встановлений законом порядок реалізації права усіх категорій осіб на захист чи представлення їх законних інтересів у формі правомірної діяльності захисника або представника особи з надання правової допомоги під час здійснення цієї діяльності, буде ефективною лише за умови додержання науково обґрунтованих принципів криміналізації суспільно небезпечних діянь та з'ясування передумов заборони. В якості найважливішого, загальновизнаного критерію криміналізації виступає оцінка людської поведінки як суспільно небезпечної. Характер суспільної небезпеки, насамперед, залежить від цінності того блага, якому заподіюється шкода конкретним людським вчинком, тобто від цінності тих чи інших суспільних відносин. Проте закріплення кримінальної відповідальності за певне діяння, хоча і є актом держави, має бути здійснене на визначених підставах. Як слушно вказує А. В. Залеська, «завжди криміналізація є необхідністю, важливою для суспільства в певний історичний період його розвитку. В протилежному випадку криміналізація є зловживанням, необдуманим, нічим не обґрунтованим рішенням законодавця, яке додатковий раз обмежує права і свободи своїх громадян.».Таким чином, закріплення кримінальної відповідальності за певне діяння має бути соціально-обумовленим, тобто має існувати «причинно-наслідковий зв'язок між діянням та його негативним впливом на суспільні відносини, у результаті чого законодавець має підстави для включення такого діяння до переліку суспільно небезпечних, тобто його криміналізації» [3, с. 334].

Балабанова Д.О. вважає, що ці злочини можуть бути вчинені спеціальними суб'єктами – службовими особами, уповноваженими державою на здійснення певних функцій у сфері правосуддя, але відсутність відповідних проваджень аж ніяким чином не свідчить про те, що усі працівники правоохоронних органів належним чином виконують свої службові обов'язки та не порушують законодавство. Погоджуючись з дослідницею, зауважимо, що

відсутність таких проваджень та їх масове закриття ще на стадії досудового розслідування навіть за умови значного судового контролю, може свідчити про низку інших обставин, зокрема, як про недоліки конструкції ст. 374 КК України, так і про недостатню ефективність кримінальної відповідальності за порушення права на захист, що в будь-якому випадку свідчить про те, що зменшення випадків порушення права на захист, констатованих у рішеннях ЄСПЛ щодо України відбулось не завдяки встановленню кримінальної відповідальності за порушення права на захист, а розвитку кримінального процесуального законодавства, реалізації засади змагальності кримінального провадження, що зумовило посилення ролі захисника. Також в силу вказаних обставин, на нашу думку, немає підстав сверджувати про латентність кримінального правопорушення «порушення права на захист», оскільки чинне кримінальне процесуальне законодавство передбачає вагомі засоби судового контролю за дотриманням прав підозрюваного, обвинуваченого, в тому числі і права на захист [4, с. 679].

Водночас, є підстави припустити, що поява ст. 374 КК України стала «адекватною відповіддю» вітчизняного законодавця на кризу соціальної культури громадян в України, наслідком якої стала загроза перетворення правосуддя, яке має виступати гарантом справедливості у суспільстві, на інструмент вчинення свавілля. Адже волевиявлення законодавця має відображати сформовані закономірності тієї сфери суспільних відносин, вплив на які шляхом кримінальної заборони їх стабілізує. Такими чинниками щодо виникнення досліджуваної кримінально-правової норми, є деформація правосвідомості, що проявляється у вигляді правового інфантилізму та правового нігілізму. Вивчаючи питання соціально-правової обумовленості досліджуваної кримінально-правової норми, слід замислитися над сучасним станом інституту правосуддя, який на цей час переживає реформи й одночасно – кризу.

Вважаємо, що соціальної обумовленості впровадження законодавчих заборон у сфері кримінально-правового регулювання суспільних відносин, що забезпечують дотримання при здійсненні правосуддя конституційного

принципу права на захист і встановлений законом порядок реалізації права усіх категорій осіб на захист чи представлення їх законних інтересів у формі правомірної діяльності захисника або представника особи з надання правової допомоги під час здійснення цієї діяльності, дозволяє оцінити доцільність криміналізації встановлення кримінально-правової заборони на втручання в діяльність захисника чи представника особи. У розглядуваному контексті соціальна обумовленість заборони аналізованого злочину переломлюється через наявність негативних об'єктивних процесів, що відбуваються у нашому суспільстві, і, зокрема, через відсутність у державі дієвої системи правового виховання громадян, що, на тлі проблем функціонування сфери правосуддя, сприяє переконанню в допустимості впливу (втручання, перешкоджання) на осіб, які беруть участь у здійсненні правосуддя.

Отже, в кримінальному праві України використано специфічний засіб забезпечення кримінально-правової охорони права на захист – створення спеціальної норми про відповідальність за його грубе порушення. Крім того, проведений аналіз дозволив по-новому поглянути на зміст об'єкта порушення права на захист: оцінити можливість визнання його основним об'єктом не засади правосуддя, а конституційні права громадян.

Список використаної літератури

1. Пащенко О. О. Соціальна обумовленість кримінально-правових норм: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2019. 446 с.

2. Борисов В.І. До питання про сутність кримінально-правової характеристики злочинів / Вісник АПН України. 2005. С. 159-170.

3. Залеська А. В. Соціальна обумовленість порушення права на отримання освіти в Україні. Форум права. № 12. с. 334-338. URL: https://cutt.ly/r2GOoMR

4. Балобанова Д. О. Динаміка кримінального законодавства щодо відповідальності за злочини проти правосуддя. Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані.: монографія / за ред. О. В. Козаченка, Є. Л. Стрельцова. Миколаїв: «Іліон», 2016. С. 671-684. URL: http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/6633

Антоненко В.О.
завідувач сектору дактилоскопічних досліджень відділу криміналістичних видів досліджень Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

Ревенко Д.С.
студентка групи ПР23Б1 Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка м. Кропивницький, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ НЕГАТИВНИХ СЛІДІВ ПАПІЛЯРНИХ УЗОРІВ

У результаті взаємодії злочинця з об'єктами матеріального середовища місця події залишаються різноманітні сліди, найчастіше це сліди рук. Виявлення, фіксація та вилучення слідів папілярних узорів з метою їх використання для розшуку злочинців та розслідування злочинів важливе завдання спеціаліста під час огляду місця події і судового експерта при проведенні експертизи [1, с. 29].

Проаналізувавши експертну практику та вивчивши класифікацію слідів рук, можна зробити висновки, що часто зустрічаються випадки виявлення, вилучення негативних слідів. Що може в свою чергу зумовлювати певні особливості їх подальшого дослідження.

Мета роботи: розкрити поняття, ознаки, механізм утворення та особливості дослідження негативних слідів папілярних узорів.

Негативні сліди – сліди, при сильному натисканні речовиною сліду із заглиблених ділянок рельєфу шкіри нашаруванням на слідосприймальну поверхню. В окремих випадках негативні сліди утворюються, коли речовина сліду відшаровується від слідосприймаючої поверхні та нашаровується на ділянки рельєфу слідоутворюючого об'єкта, що виступають [2].

Негативними є сліди, в яких відображені міжпапілярні борозенки [1, с. 34].

Також слід зазначити, що в експертній практиці вираз «негативний слід» вживається стосовно слідів відображення папілярних ліній яких світле, ніж проміжки між ними.

У формуванні сліду беруть участь щонайменше два об'єкти: слідоутворюючий та сприймаючий, а найчастіше три – слідоутворюючий, сприймаючий та речовина сліду. Вивчення властивостей речовини сліду має велике трасологічне значення: вона визначає адекватність та можливість відображення ознак у слідах [1, с. 30].

Умовою утворення негативного сліду при контакті поверхні руки з слідосприймаючою поверхнею об'єкта є наявність слідоутворюючої речовини у міжпапілярних борозенках та відсутність її (або незначна кількість) на поверхні папілярних ліній.

Негативні сліди можуть утворюватися внаслідок відшарування речовини з слідосприймаючої поверхні на папілярні лінії поверхні руки.

Також в деяких випадках для утворення негативного сліду необхідно прикласти значне зусилля (сильний натиск), з цієї причини бажано ознайомитись з інформацією з поверхні якого предмета вилучено слід (важкі, об'ємні предмети).

В результаті аналізу механізму утворення негативних слідів рук можна виділити певні ознаки:

- збільшена ширина відображення ділянок папілярних ліній і відповідно, зменшується ширина відображення міжпапілярних борозенок;
- відображення пор у вигляді крапок на ділянках розташування папілярних ліній;
- збільшені розміри слідів;
- хибні міжпапілярні лінії, відображаються дуже рідко;
- зменшується контраст між відображенням папілярних ліній та міжпапілярних борозенок.

Для чіткого визначення характеру відображення сліду у деяких випадках доцільно проводити дослідження сліду в електронному вигляді або по фотографічним зображенням.

Під час роздільного дослідження негативних слідів варто звертати увагу, що відображення загальних ознак папілярного узору (типу, виду, крутизни потоків папілярних ліній) не залежить від механізму утворення слідів. Окремі ознаки папілярного узору у негативних слідах відображаються у оберненому вигляді (острівець – фрагмент, початок папілярної лінії – розгалуження папілярної лінії та ін.).

До ілюстративної таблиці вносяться фотознімки слідів рук, на яких папілярні лінії темні, що відповідає їх відбиткам на дактилокарті. З цією метою необхідно інвертувати кольори на знімках.

Аналізуючи механізм утворення негативних слідів (велика кількість потожирової речовини, сильний натиск…) призводять до значної зміни, варіації відображення мікрорельєфу папілярних ліній, що ускладнює можливість проведення пороеджеоскопічного дослідження.

Звертаємо увагу, що в одому сліді можливо як негативне, так і позитивне відображення папілярних ліній. У більшості випадків негативне відображення виникає в центральній частині сліду, а позитивне в периферичній.

Під час проведення порівняльного дослідження окремих ознак будови папілярних узорів в таких слідах доцільно використовувати два зображення даного сліду. Як наслідок вивчених особливостей дослідження негативних слідів, пропонуємо в ілюстративній таблиці при ілюстрації проведення ідентифікаційного дослідження, якщо в сліді відобразилися «негативні» та «позитивні» ділянки, для зручності позначення ознак що збігаються розміщувати два зображення сліду руки.

Список використаної літератури

1. Дубовий О.П., Лукашенко В.Я., Рибалко Я.В. та ін.. Д149 Криміналістичне дослідження слідів рук: Науково-практичний посібник. / за ред. Я.Ю. Кондратьєва. К.: Атіка, 2000. 152 с.

2. Методика дактилоскопічних досліджень / [Кузнецов В.А., Кушніренко Н.В., Щавелєв А.В., Димитрова Ю.В.]. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2023. 53 с. ЗАРЕЄСТРОВАНА у Реєстрі методик проведення судових експертиз. Реєстраційний код 4.6.15.

Mykola Bednarchuk
Candidate of Technical Sciences, Professor, Head of the Monitoring and Information Support Sector, Activity Support Department of the Lviv Research Forensic and Criminalistic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, Ukraine

Oksana Orlyk
Forensic Expert in Quality Control and Metrological Support, Kirovohrad Research Forensic and Criminalistic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kropyvnytskyi, Ukraine

RISK IDENTIFICATION IN FORENSIC AND CRIMINALISTIC LABORATORIES

Risk identification constitutes one of the key elements of a quality management system in any organization, including forensic and criminalistic laboratories. The selection of specific methods and technologies for risk identification largely determines the effectiveness of the entire risk management system and, ultimately, the overall performance of the institution. The significance of risk management is explicitly emphasized in the standard DSTU EN ISO/IEC 17025:2019, which states:

"8.5.1 The laboratory shall consider the risks and opportunities associated with laboratory activities in order to:

a) ensure that the management system is capable of achieving its intended results;

b) enhance opportunities to achieve the objectives of the laboratory;

c) prevent or reduce undesired impacts and potential failures in laboratory activities;

d) achieve improvement" [1, p. 16].

Given the relevance of this issue, considerable attention has been devoted to its study by both foreign scholars (Kahneman, Lister, Knight, DeMarco) and Ukrainian researchers (Fedulova, Davydova, Volynets, Novikov, among others). It should be noted, however, that while most of these authors address risk management in general terms, the specific issue of risk identification within the context of forensic expert activity remains insufficiently explored.

In academic literature, no unified understanding has yet emerged regarding the concept of “identification,” nor its role and place within the risk management system. From the perspective of practical risk management, the assessment of risks and the adoption of related decisions require the search for and systematization of information about the object that constitutes the carrier of risk. It is precisely this stage in the risk management process that may be defined as risk identification. It includes two principal phases: the collection of information concerning the functioning of the object and the detection of hazards and incidents.

In general terms, the risk identification process may be regarded as the initial and most critical stage of risk management. In a narrower sense, it represents the activity of internal control entities aimed at identifying the areas of activity most exposed to risk. At the same time, as aptly noted by S. A. Onopriienko, O. V. Sharapova, and others, “a laboratory should not attempt to identify all possible risks; rather, attention should be focused on those risks over which the laboratory can exert influence. Demonstration of such influence is possible through relevant documentary records confirming the presence or absence of risk events” [2, p. 255].

Sources of information used for risk identification may include the following:

- amendments to regulatory and legal acts governing activities in the field of accreditation, as well as documents establishing rules and research methods;
- results of internal and external inspections and audits;
- management reviews;
- human resources management systems;
- complaints and claims;
- assessment of the condition of resources (equipment, measuring instruments, reference standards).

Before proceeding to specific methods of risk identification, it is necessary to distinguish between two levels of risk assessment: qualitative and quantitative. Qualitative risk levels may be categorized as “high,” “medium,” or “low,” depending on the severity of consequences and the probability of an undesirable event. The final results of qualitative risk analysis subsequently serve as input data for quantitative analysis, whereby only those risks present in the execution of a particular decision-making algorithm are evaluated.

At the stage of quantitative risk analysis, numerical values are calculated for individual risks as well as for the overall risk of the object. The purpose of quantitative analysis is to identify the most significant risks in terms of both the magnitude of their impact and their probability of occurrence.

Given the specific nature of forensic and criminalistic laboratory activities, the selection of risk identification methods must be approached with particular care, especially considering the wide range of available techniques. For example, the standard DSTU IEC/ISO 31010:2013 alone lists thirty-one methods. Therefore, it is advisable to take into account the recommendations regarding the selection of risk identification methods set forth in Clause 6.2 of the same standard:

- the method should be justified and appropriate for the situation or organization under consideration;
- it should provide results in a form that facilitates a better understanding of the nature of the risk and the manner in which it may be treated;
- its application should be traceable, reproducible, and verifiable.

When substantiating the choice of methods, their relevance and suitability must be taken into account. If results from different studies are combined, the applied methods and the initial data obtained should be comparable [3, p. 11].

Among the most widely used and effective risk identification methods are brainstorming, the Delphi method, decision trees, questionnaires and surveys, scenario analysis, the bow-tie method, and event tree analysis. Several of these methods warrant closer examination.

Brainstorming is a simple and widely applied identification method. Its objective is to generate a comprehensive list of all potential risks, including those that may appear highly unlikely or even unrealistic. To this end, meetings are organized involving between five and twelve specialists (laboratory personnel and invited experts). Participants identify any risks they consider relevant, without discussion or evaluation of proposed ideas—this being one of the key features of the method. Brainstorming thus represents a collective cognitive process aimed at compiling a risk register.

The Delphi method involves risk identification conducted in several stages. Initially, written questionnaires are distributed among members of a selected expert group. The collected responses are then subjected to detailed analysis and synthesis

by independent specialists, after which the consolidated list of risks is returned to the experts for further commentary and refinement.

The event tree method is a graphical technique used to trace the sequence of events from one or more initiating events, referred to as incidents, through a chain of intermediate events to final or main outcomes. At the same time, the probability of each intermediate event is determined, and the overall probability of final events leading to adverse consequences is calculated. The critical aspect of this analysis is ensuring that no potential incidents or intermediate system links are overlooked.

It should be noted that risk analysis may also proceed in the reverse direction—from a known consequence to possible causes. In such cases, analysis begins with a single main event at the base of the tree and proceeds toward multiple possible causes or initiating incidents in its branches. This method is known as fault tree analysis and, in essence, represents the inverse of the event tree method. Both approaches complement each other.

The application of the aforementioned and other risk identification methods enables the identification of specific risks encountered by forensic and criminalistic laboratories in their activities; the analysis of the causes of such risks; the assessment of potential damage resulting from their realization; and the development and evaluation of measures aimed at minimizing or eliminating identified risks. In turn, this undoubtedly enhances the overall quality of laboratory operations, increases efficiency, strengthens trust on the part of management and clients, and produces positive outcomes.

References

1. Національний стандарт України ДСТУ EN ISO/IEC 17025:2019 (EN ISO/IEC 17025:2017, IDT; ISO/IEC 17025:2017, IDT) Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій [Електронний ресурс] // ДП «УкрНДНЦ». 2020. URL: http://surl.li/fhxwa (дата звернення: 12.03.2023).

2. Щодо питання управління та оцінювання ризиків у діяльності судово-експертних установ України. / [С. А. Онопрієнко, О. В. Шарапова, О. В. Наранович та ін.]. // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – 2020. – №21. – С. 252–266.

3. Національний стандарт України «Керування ризиком» Методи загального оцінювання ризику (IEC/ISO 31010:2009,IDT) ДСТУ IEC/ISO 31010:2013 [Електронний ресурс] // Мінекономрозвитку України. 2015. URL: http://surl.li/fhyba (дата звернення: 12.03.2023).

Бондарь Вікторія Анатоліївна
старший судовий експерт сектору товарознавчих досліджень Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

Виштак Роман Олександрович
студент групи ПР24Б Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Коваленко Віктор Леонідови
старший викладач кафедри вогневої підготовки навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені О.Е. Дідоренко Донецького державного університету внутрішніх справ, м. Кропивницький, Україна

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СТАНДАРТИЗАЦІЇ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Судово-експертна діяльність є одним із ключових елементів системи правосуддя, оскільки забезпечує формування доказової бази у кримінальному, цивільному, господарському та адміністративному судочинстві. Ефективність та достовірність результатів експертних досліджень безпосередньо залежать від дотримання процесуальних норм, коректного оформлення висновків, застосування науково обґрунтованих методик та використання єдиних стандартів проведення експертиз. У сучасних умовах розвитку судово-експертної практики та трансформації правової системи України питання стандартизації судово-експертної діяльності набуває особливої важливості.

Актуальність проблеми зумовлена необхідністю інтеграції у міжнародний правовий простір, впровадженням сучасних стандартів якості та уніфікації підходів до проведення експертних досліджень. Низка проблем системного характеру, що накопичуються протягом останніх років, негативно позначаються не лише на діяльності судових експертів, а й на ефективності судового процесу та рівні довіри суспільства до результатів експертиз.

Чинне законодавство України не забезпечує цілісного підходу до розробки та впровадження стандартів у сфері судової експертизи, що зумовлює фрагментарність правового регулювання та різночитання результатів експертної діяльності. Закон України «Про судову експертизу» (1994 р.) зазнав численних змін, однак залишається неспроможним повністю охопити всі аспекти призначення, виконання та оформлення експертиз. Відсутність єдиного нормативного акта, що регулював би діяльність усіх суб'єктів експертної сфери – державних спеціалізованих установ, їх територіальних підрозділів, комунальних експертних установ та незалежних експертів, створює підґрунтя для неуніфікованості методичних підходів та неоднозначності експертних висновків. Бракує й загальнодержавного реєстру методик судових експертиз, що ускладнює перевірюваність, відтворюваність та зіставність отриманих результатів.

Водночас помітно зростає вплив міжнародних стандартів на розвиток вітчизняної експертної системи. Значущим кроком є впровадження стандарту ISO/IEC 17025:2017, який визначає загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій. Його застосування забезпечує підвищення якості експертних досліджень, прозорість процедур, а також зміцнення довіри судових органів та інших учасників процесу до результатів експертиз. Проте імплементація цього стандарту у сферу судово-експертної діяльності потребує адаптації до її специфіки, а також значних організаційних, кадрових та фінансових ресурсів, що в умовах обмеженого фінансування державних установ залишається проблемним.

Невирішеним залишається і питання акредитації експертних установ, яке є ключовим індикатором надійності та якості їх роботи. Попри поступ України у напрямі гармонізації з європейськими стандартами, кількість акредитованих за міжнародними вимогами лабораторій залишається низькою, що зменшує конкурентоспроможність українських експертиз на міжнародному рівні. Окремою проблемою є кадровий дефіцит у судово-експертних установах, що впливає на всі етапи стандартизації – від розробки методик до проведення експертиз та підвищення кваліфікації персоналу.

Одним зі стратегічних напрямів вдосконалення судово-експертної діяльності є розробка та затвердження єдиної системи національних стандартів,

гармонізованих з міжнародними, зокрема серії ISO 21043 «Forensic sciences». Перспективними також є створення відкритого реєстру методик, впровадження системи безперервної професійної освіти судових експертів та вдосконалення механізмів атестації відповідно до міжнародних практик.

Отже, необхідно зробити наступні висновки:

- стандартизація судово-експертної діяльності є ключовою умовою формування надійної доказової бази, підвищення якості експертних досліджень та забезпечення єдності судової практики в Україні;

- фрагментарність нормативно-правового регулювання, відсутність єдиних методик та недостатня кількість акредитованих лабораторій суттєво знижують ефективність експертної системи та довіру до її результатів;

- гармонізація національних стандартів із міжнародними (ISO/IEC 17025:2017, ISO 21043) та створення єдиного реєстру методик є стратегічно важливими кроками для розвитку судово-експертної діяльності;

- вирішення кадрових, організаційних та фінансових проблем потребує комплексної державної політики, участі експертних установ і наукової спільноти, що дозволить забезпечити стійкий розвиток галузі.

Запровадження систематизованих стандартів сприятиме підвищенню довіри до судових експертиз, інтеграції України у міжнародний правовий простір та зміцненню ефективності національної системи правосуддя.

Список використаної літератури

1. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII.
2. ISO/IEC 17025:2017. General requirements for the competence of testing and calibration laboratories.
3. ISO 21043-1:2018. Forensic Sciences. Part 1: Terms and Definitions.
4. Про затвердження Порядку проведення атестації судових експертів : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 жовт. 2016 р. № 690.
5. Ковтун М. І. Стандартизація в судовій експертизі: сучасні виклики та перспективи // Судово-експертна діяльність. 2023. № 2. С. 17–23.
6. Ткаченко С. О. Гармонізація української судово-експертної системи з європейськими стандартами // Юридичний часопис. 2022. № 4. С. 45–52.
7. Шустов С. М. Науково-практичний коментар до Закону України «Про судову експертизу». Київ : Юрінком Інтер, 2021.

Mariia Bobrova
Phd in Biology, Head of the Department of Natural Sciences and Teaching Methods, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

Oleksandr Kolomoiets
PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Sectoral Law and Law Enforcement Activities at the Central Ukrainian State University, Senior Specialist in the Organization of Scientific Work at the Department for the Support of Activities of the Kirovohrad Scientific Research Forensic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine

Viktor Kovalenko
Senior Lecturer of the Department of Fire Training at the Educational and Scientific Institute for the Training of Specialists for Criminal Police Units named after O. E. Didorenko of Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi, Ukraine

INFLUENCE OF ENVIRONMENTAL FACTORS ON CHANGES IN THE IDENTIFICATION PROPERTIES OF SWEAT

Usually, the most attention during investigations is paid to such biological secretions as blood, seminal fluid, saliva and urine. However, the characteristics of sweat are so unique for each person that it can be used for biometric authentication. Sweat fat secretions are a trace-forming substance in traces of the imposition of fingers and palms of a person [1]. According to sweat depositions, it is possible to establish the species and group affiliation of the trace substance according to the ABO system. Having no own smell, but significantly changing under the influence of the microflora of the skin and clothing, sweat secretions are key traces in odorological studies. The intensity of sweating, the uniqueness of the composition of sweat, regionality depending on the studied area of the body, age, sex, food composition, hormonal background, the influence of pharmaceutical drugs makes sweat a unique source of individual information [2]. An extremely important point is the thoroughness of the extraction of sweat from the carrier object and the

preservation of its properties. It should also be taken into account that in order to destroy traces of a crime, a criminal may use detergents, washing, ironing, rinsing, thermal or chemical treatment of things, which significantly complicates the results of the examination. All of the above emphasizes the relevance of the research topic and indicates its significant practical importance.

***The aim of the research**:* to investigate the features of sweat identification depending on the influence of environmental factors.

The implementation of the research goal required the following ***tasks***:

1) to determine the biochemical composition of human sweat in normal and pathological conditions;

2) to substantiate the influence of environmental factors on changes in the properties of human sweat in normal conditions;

3) to determine which properties of sweat are the most informative and evidential in forensics;

4) to familiarize yourself with the methods of sweat identification used in modern forensic practice;

5) to determine how the identification properties of sweat change depending on the influence of environmental factors.

***Object of research**:* human sweat.

Subject of research: forensic features of sweat differentiation in changing environmental conditions.

Research methods: indicative methods (in UV rays, sweat stains have whitish or faintly blue fluorescence), evidential methods (reaction to the amino acid serine with subsequent separation by thin-layer chromatography). Cuttings (washings, scrapings) from objects and control areas of carrier objects were extracted in physiological solution for 18 h in the conditions of a household refrigerator. The obtained extracts were centrifuged for 5 min. at 1500 rpm and examined by thin-layer horizontal chromatography. The distribution was carried out on a “Sorbfil” (“Silufol”) plate in the solvent system n-butanol-glacial acetic acid-distilled water (4:1:2) using the amino acid serine as a “witness”. The plates were treated with a 1%

alcoholic solution of ninhydrin. A positive result is a red-violet zone with Rf = 0.23, which corresponds to the Rf of the “witness”[3].

As a ***result*** of the coursework, it was established that sweat normally has the following biochemical composition: water (up to 99%), from inorganic compounds, sweat includes Sodium, Potassium, Calcium, Magnesium, Copper, Manganese, Iron in the form of chlorides, iodides, phosphates; from organic substances, there are protein (traces), lipids, urea, keratin, uric acid, aromatic acids, cholesterol, sugar and its derivatives, rhodanese compounds. In addition, sweat contains enzymes (amylase), ascorbic acid, and various amino acids with a predominance of serine. The morphological elements of sweat are few, represented by exfoliated epidermal cells. There are also drops of fat, microorganisms, sometimes crystals of urea, cholesterol. The main pathological conditions that are significantly reflected in the quantitative and qualitative composition of sweat: hyperhidrosis, hypohidrosis or lack of sweating. The quantitative and qualitative composition of sweat secretions in humans is influenced by the following factors: gender (men sweat more intensely, the amount of serine in sweat is greater), age (with age, the intensity of sweating decreases, the amount of urea and chlorides in the composition of sweat increases), regional origin (the largest number of sweat glands is on the palms, soles and face, there are no sweat glands on the glans penis, the outer surface of the labia minora and the inner leaf of the foreskin), the influence of abiotic factors (sweating stimulates an increase in temperature, a decrease in humidity). As a result of laboratory determination of the effect of temperature changes on the features of sweat identification, it was found that the most favorable temperature for identification is 60°C, a temperature of 100°C slows down identification due to the destruction of serine, a temperature below 15°C slows down the course of the reaction, taking into account its thermodynamic effect. Therefore, traces of sweat can be identified after exposure to temperatures ranging from 15 to 60°C.

As a result of laboratory determination of the influence of acids on the features of sweat identification, it was found that acetic acid (9%) does not interfere with the detection of sweat traces, glacial acetic acid and citric acid completely destroy serine.

Since criminals often try to wash or wash away physical evidence in order to destroy traces of a crime, various types of washing powder were selected as basic substances that affect the features of sweat identification. Analyzing the results of the chromatogram, it can be concluded that washing powder, regardless of the type and time for which the sample was immersed, completely destroys sweat traces.

As a result of laboratory determination of the effect of organic solvents on the characteristics of sweat identification, it was found that ammonia and ethyl alcohols caused the destruction of serine, so traces of sweat were not detected in the sample. Analyzing the results of the chromatogram of the effect of perhydrol on the identification properties of sweat, we can conclude that organic oxidants destroy traces of sweat by oxidizing serine.

References

1. Ahmed, H.A., & Nimir, A.A. Forensic potential of sweat as a biometric identifier. Egyptian Journal of Forensic Sciences. 2019. V.9(1). P. 1–8. https://doi.org/10.1186/s41935-019-0133-1

2. State Scientific Research Expert Forensic Center of Ukraine. URL: www.dndekc.mvs.gov.ua

3. De Martinis, B.S., & Gorziza, L.M. (). Gas chromatography-mass spectrometry for the analysis of organic components of sweat: forensic perspectives. Forensic Science International. 2017. V. 276. P. 95–101. https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2017.04.023

Ваніна Ольга Володимирівна
старший судовий експерт
відділу криміналістичних видів досліджень
Кіровоградського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України

Гуйван Анастасія Сергіївна
студентка групи ПР23Б1
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Застосування спеціальних знань у сфері правосуддя є невід'ємним елементом забезпечення повного, всебічного та об'єктивного розгляду справ у кримінальному, цивільному, господарському та адміністративному провадженні. До таких знань належать професійні та науково обґрунтовані уміння, отримані внаслідок спеціальної підготовки, наукової діяльності чи значного практичного досвіду, що відповідають сучасному рівню розвитку науки та техніки. У ситуаціях, коли встановлення фактичних обставин вимагає застосування таких знань, ключову роль у доказуванні відіграє судова експертиза.

Судова експертиза є регламентованим законом процесом дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів на основі спеціальних знань, результати якого формують самостійне джерело доказів. Процесуальна сутність експертизи полягає у тому, що компетентний суб'єкт — судовий експерт — проводить науково-методичний аналіз наданих матеріалів та формулює висновок, який використовується слідством або судом для встановлення істотних обставин справи. Експерт, відповідно до Закону України «Про судову

експертизу», повинен володіти спеціальними знаннями визначеної галузі, мати право на провадження експертиз і діяти в межах наданих повноважень.

Організація та здійснення судово-експертної діяльності ґрунтуються на низці принципів, що мають фундаментальний характер для забезпечення належної якості експертних досліджень та захисту прав учасників процесу.

Першим із таких принципів є дотримання прав, свобод і законних інтересів осіб, яких стосується експертне дослідження. Будь-яке порушення прав учасників процесу підлягає оскарженню в порядку, визначеному законодавством. Конфіденційність інформації, отриманої експертом, гарантується законом і може бути розкрита виключно у чітко визначених випадках.

Принцип законності передбачає неухильне дотримання експертом процесуальних вимог та незалежність у виборі методів і засобів дослідження. Неприпустимим є будь-яке втручання ззовні у діяльність експерта.

Принцип незалежності судового експерта забезпечується процесуальними гарантіями: порядком його призначення, наявністю як державних, так і недержавних суб’єктів експертної діяльності, а також відповідальністю за спроби впливу на експерта. Це створює умови для неупередженості та об’єктивності дослідження.

Принцип повноти та об’єктивності вимагає застосування науково обґрунтованих методик, а також забезпечує можливість перевірки висновків дослідження шляхом призначення повторної експертизи. Об’єктивність гарантується також наявністю кримінальної та дисциплінарної відповідальності за неналежне виконання експертних обов’язків.

Принцип максимального збереження об’єктів дослідження обмежує використання руйнівних методів лише тими ситуаціями, коли це є необхідним та погодженим з ініціатором експертизи.

Принцип дотримання професійної етики зобов’язує експерта діяти відповідально, сумлінно та в межах загальноприйнятих морально-етичних норм професійного середовища.

У реальній практиці реалізація зазначених принципів стикається з низкою проблем організаційного, нормативного та методичного характеру:

відсутність уніфікованих стандартів проведення експертиз, що призводить до відмінностей у висновках різних експертів та ускладнює перевірку їх достовірності судом;

нерівномірний рівень матеріально-технічного забезпечення експертних установ, що створює істотні розбіжності у якості досліджень між регіонами;

недостатня кількість підготовлених кадрів, особливо у вузькоспеціалізованих галузях, що ускладнює оперативне призначення експертиз;

відсутність єдиного реєстру методик та інструментів, що унеможливлює повноцінну стандартизацію й обмежує можливість перевірки проведених досліджень;

проблеми із забезпеченням незалежності експерта, зокрема у випадках, коли експертиза проводиться в установах, що перебувають у віданні органів досудового розслідування;

наявність таких проблем демонструє потребу у комплексній модернізації системи судово-експертної діяльності.

Отже, судова експертиза є ключовим інструментом встановлення істини в судовому провадженні, а якість її результатів визначальною мірою залежить від рівня нормативної, методичної та технічної організації експертної діяльності.

Реалізація фундаментальних принципів судово-експертної діяльності гарантує об’єктивність, неупередженість та достовірність експертних висновків, однак у практиці вони нерідко нівелюються через недостатню стандартизацію та кадрові проблеми.

Актуальними залишаються питання розробки та впровадження єдиних методичних стандартів, модернізації матеріально-технічної бази, підвищення кваліфікації експертів та забезпечення реальної незалежності суб’єктів експертної діяльності.

Комплексне вирішення зазначених проблем є необхідною умовою підвищення якості судочинства, зміцнення довіри суспільства до судових експертиз та інтеграції України у міжнародний правовий простір.

Список використаної літератури

1. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII.

2. Про внесення змін до Закону України «Про судову експертизу» щодо удосконалення організаційно-управлінського забезпечення судово-експертної діяльності : Закон України від 3 листопада 2022 р. № 2716-IX.

3. Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : наказ Експертної служби МВС України від 17 лип. 2017 р. № 591, зареєстр. у Міністерстві юстиції України 18 серп. 2017 р. за № 1024/30892.

4. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз : затверджено наказом Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5 (зі змін.).

5. Криміналістика : підручник / П. Д. Біленчук, О. П. Дубовий, М. В. Салтевський, П. Ю. Тимошенко; за ред. акад. П. Д. Біленчука. Київ, 1998. 543 с.

Anna Horobets
Forensic Expert, Information Technology Research Unit, Kirovohrad Research Forensic and Criminalistic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine

Oleksandr Skrypka
Senior Lecturer, Department of Firearms Training, Educational and Research Institute for the Training of Specialists for Criminal Police Units named after O.E. Didorenko, Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi, Ukraine

ANTI-STRESS BEHAVIOR: HOW CIVILIANS CAN AVOID PANIC AND COPE WITH EXCESSIVE ANXIETY IN CONDITIONS OF WAR

There came a date in our lives when everything changed. A war is ongoing, fierce hostilities are being waged, and the entire country is under missile attacks. Many people have left the country, while others have been forced to relocate within Ukraine in order to save their lives. We are compelled to resist the war and to live in a time we did not choose. For the civilian population, enormous physical and emotional resources are required merely to cope with the context of what is happening. It is difficult to imagine a life that has not been fundamentally altered by these events.

Anxiety arises as a response to a real and immense danger—as a reaction to war and to the threat posed to the life of each of us. On the first day of the war, no one knew how severe the danger would be or whether each of us would have a tomorrow. Everything seemed to come to a halt on that particular day. Our psyche was forced to respond with anxiety, since one of its fundamental functions is to warn of danger. Anxiety signals that something is wrong and that action is required—some form of response to the war and to the surrounding events. Anxiety mobilizes us to act. It is a mechanism embedded in the human brain to ensure survival. Accordingly, the human body reacts to the emergence of genuine and large-scale threats [1, p. 18].

Military stress manifests itself in numerous forms, ranging from exposure to wartime news broadcasts or circulating rumors to the loss of loved ones, destruction of property, forced displacement, shortages of food, violence and cruelty, death, and shattered lives.

All factors of military stress share common features and lead to:

- profound, sudden, and unavoidable changes in life;
- various types of loss, including loss of life, safety, belonging, social position and status, and food security;
- uncertainty regarding ongoing events, access to food, the fate of loved ones, and possible outcomes of hostilities;
- unpredictability concerning short- and long-term existence, future events, rules, norms, and the expected behavior of hostile actors;
- exposure to grotesque scenes of death and destruction, either through personal experience or via mass media, as well as suffering, hunger, and cold.

People do not respond to stress passively; instead, they immediately begin to resist, adapt, and gain whatever degree of control over wartime events and their consequences is possible. Mothers soothe infants and comfort children, individuals rapidly seek information about sources of food, safety, and evacuation routes, while rescuers extinguish fires and transport the injured to medical facilities [2, p. 128].

All of this occurs spontaneously, without instruction, and invariably reflects human nature—resilience and the ability to cope regardless of circumstances. Wherever one may be and whatever may happen, an immediate response arises that helps both oneself and others. Resilience and coping capacity are embedded in our genetic makeup.

Nevertheless, wartime stressors can lead to overwhelming losses and difficulties. Individuals may panic, lose orientation in time and space, succumb to intense emotions, or become paralyzed by fear. Thus, although each of us possesses the seeds of resilience, these must be cultivated, activated, protected, and supported through actions, decisions, and hope.

The goal of such efforts is to “increase the distance between stress and distress.” In other words, these measures are intended to minimize the impact of wartime stressors on behavior and to optimize survival.

People experiencing catastrophic stress rapidly adapt to the situations they encounter. Specifically, they immediately begin to inform themselves, protect themselves and their loved ones, orient themselves, assess available resources, consider alternatives, and make decisions. As individuals learn and construct a mental map of their new reality – no matter how catastrophic it may be (for example, fleeing hostilities by car toward a border)—they return to a survival-oriented mode rather than remaining psychologically shattered. At the first opportunity, such as reaching a warm shelter, they once again affirm and celebrate life.

Numerous studies demonstrate that extreme fear is not long-lasting, as the human body exhausts its capacity to sustain heightened adrenaline levels. Therefore, fear can and should be expected to be temporary, often giving way to defiance and determination.

Although anxiety is considered a normal response that intensifies during wartime, this does not mean that nothing should be done about it. Emotions must be managed and processed; individuals must learn to cope with them rather than suppress them.

To overcome stress, fear, and anxiety among civilians during wartime, the following recommendations are proposed:

- maintain a daily plan and routine;
- engage in physical activity more frequently than in peacetime, without overexertion and solely for enjoyment;
- communicate with others daily (including remotely), avoiding those prone to panic;
- continue working where possible (alternatively, engage in self-education, remote work, or parallel activities);
- limit exposure to television and news, especially at night;
- choose a single reliable source of information and avoid others;

- increase movement, even within the home or apartment;
- plan the day using short, clearly defined tasks;
- care for someone who is currently vulnerable (children, animals, elderly persons);
- adopt the principle of "coping with difficulties as they arise";
- ensure adequate sleep of 7–8 hours;
- verbalize fears and anxieties to trusted friends or like-minded individuals, which often brings immediate relief;
- consider how your emotional state affects your children. Children closely observe adult emotions and lack the experience to regulate their own, thus mirroring those around them. Adults must therefore take responsibility for managing excessive emotional expressions and avoid traumatizing children through panic or fear-driven behavior [2, p. 129].

Effective means of coping with stress include breathing exercises, activities targeting the autonomic nervous system (such as massage and showers), as well as physiological and social exercises aimed at concentration, switching attention, distraction, and calming.

Anxiety is widespread in Ukraine, particularly anxiety related to the war. Anxiety is a normal reaction. Under current conditions, heightened anxiety is an expected response. We may allow ourselves to feel it, to articulate it, and to work with it. We can take steps to care for our bodies and reduce anxiety. At the same time, a high level of anxiety remains a normal condition of war.

References

1. Емоційні гойдалки війни. Роздуми психотерапевта про війну / Володимир Станчишин. К.: Віхола, 2022. 288 с.

2. Практична психосоматика: тривога. Навчальний посібник / За заг. Ред. О. О. Чабана, О. О. Хустової. К.: Видавничий дім Медкнига, 2022. 144 с.

Дідюк Ірина Леонідівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правознавства,
Центральноукраїнський інститут
«ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

Горовий Артем Вікторович
здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти, спеціальності 081 Право,
Центральноукраїнський інститут
«ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
м. Кропивницький, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ВІДНОВЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ

Правове регулювання процесів відбудови інфраструктури України в умовах післявоєнного відновлення набуває особливої важливості, адже саме воно визначатиме основу для стабільного розвитку держави в майбутньому. Воєнна агресія, спричинена російською федерацією, призвела до значних та болючих втрат, завдавши руйнувань не лише житловим комплексам, але й критично важливим інфраструктурним об’єктам, що є невід’ємною складовою функціонування економіки, соціальної сфери й національної безпеки. Успішне відновлення цих аспектів діяльності держави вимагає ефективної координації ресурсів, стратегічних рішень і консолідації зусиль, а в даному контексті ключову роль відіграє правове забезпечення, яке має формувати надійний фундамент для комплексної реконструкції й впровадження передових технологій задля модернізації інфраструктури.

Актуальність цього питання обумовлена необхідністю напрацювання чітких і вдосконалених правових механізмів, які забезпечуватимуть швидке, прозоре й якісне виконання заходів із відновлення пошкодженої чи повністю зруйнованої інфраструктури. Особливий акцент робиться на важливості

створення юридичного середовища, здатного сприяти залученню як внутрішніх, так і міжнародних інвестицій, а також забезпечувати ефективне й раціональне використання доступних фінансових та матеріальних ресурсів.

Ціль дослідження та аналізу полягає у глибокому вивченні чинної правової бази, яка визначає напрямки й умови відновлення та розвиток ключових елементів інфраструктури у постконфліктний період. Серед основних завдань ставиться необхідність виявлення існуючих прогалин у законодавстві, а також напрацювання практичних рекомендацій щодо його удосконалення для забезпечення більш ефективного правового регулювання цих важливих процесів.

На даний момент правова база відбудови в Україні переважно базується на чинному законодавстві, яке не завжди враховує специфіку й масштабність проблем, породжених наслідками воєнних дій. Зокрема, значну роль відіграють такі нормативно-правові документи, як Конституція України [1], яка містить фундаментальні принципи регулювання державної політики; Цивільний кодекс України – основний документ для регулювання майнових і господарських відносин [2]; а також норми законодавства, що стосуються умов вкладення інвестицій [3], функціонування публічно-приватного партнерства та концепцій містобудування [4, 5]. Кожен із цих елементів формує підґрунтя для впровадження структурних змін у відбудовній політиці країни.

Проте якісна правова підтримка процесу реконструкції вимагає системного перегляду існуючих норм із метою їх адаптації до реальних викликів та потреб післявоєнної України. Тільки через інтегральний підхід до вдосконалення законодавства можливо створити ефективну юридичну основу, що стане опорою для побудови новітньої інфраструктури та проводитиме країну через складний період трансформацій. Успішне розв’язання цих завдань відкриває перспективи для сталого розвитку України та укріплення її позицій як сучасної та конкурентоспроможної держави на міжнародній арені.

Одним з найважливіших аспектів правового регулювання процедур відновлення інфраструктури є ретельне опрацювання статусу зруйнованих об'єктів, формування дієвих механізмів для документування обсягів нанесених збитків, а також запровадження чіткої законодавчої та юридичної відповідальності за дії, що спричинили руйнування, особливо у випадку

агресивних дій зовнішніх суб'єктів. Важливим завданням є створення правових норм, які б визначали порядок розподілу прав власності на новозбудовані або відновлені об'єкти, одночасно пропонуючи прозорі механізми компенсації втрат колишнім власникам пошкоджених інфраструктурних елементів.

Залучення інвестицій відіграє ключову роль у процесах відновлення державної інфраструктури, що передбачає створення максимально сприятливого правового середовища для активізації приватного сектору. Важливо, щоб законодавча база стимулювала формування позитивного інвестиційного клімату, захищала права інвесторів від потенційних ризиків, забезпечувала прозорість адміністративних процедур, і мінімізувала надлишкові бюрократичні бар’єри. Особливої уваги вимагає нормативне регулювання механізмів публічно-приватного партнерства і концесій, які здатні сприяти успішній реалізації комплексних інфраструктурних проектів, особливо у період післякризового відновлення [6, с. 205].

Стратегічним пріоритетом залишається дотримання принципів сталого розвитку при плануванні та впровадженні реконструкційних заходів: екологічна безпека, раціональне використання ресурсів та впровадження енергоефективних технологій повинні стати основою для майбутніх проектів. Правові норми мають активно сприяти розвитку сучасних технічних рішень і залученню найновіших інновацій у методи проектування, будівництва і використання інфраструктури [7, с. 109].

Критично важливо забезпечити високий рівень прозорості та підзвітності на кожному етапі реалізації реконструкційних програм. Це включає запобігання корупційним явищам, недопущення нераціонального витрачання бюджетних коштів і залучених інвестицій. Постійний науковий аналіз даних, таких як дослідження П. П. Іванова, зосереджені на специфічних викликах правового забезпечення інфраструктурного відновлення в умовах воєнного стану, формують основу для вдосконалення нормативної бази [8, с. 120].

Міжнародні організації на кшталт Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) також пропонують цінні практичні рекомендації щодо реформування національного законодавства у контексті трансформації правил і підходів до розробки інфраструктурної політики [9].

Результати аналізу підтверджують необхідність системного і цілісного підходу до модернізації нормативно-правової бази з метою забезпечення ефективного і швидкого відновлення інфраструктури після збройного конфлікту в Україні. Важливо вдосконалити чинні закони з урахуванням кількох базових напрямів: визначення статусу зруйнованих об'єктів і процедура компенсації їхнім власникам; створення сприятливих умов для залучення інвестицій через механізми публічно-приватного партнерства та концесії; гарантія максимальної прозорості процесів реконструкції; правила, що враховують принципи сталого розвитку; а також повна адаптація вітчизняних норм до міжнародних стандартів.

Наступні дослідження повинні бути орієнтовані на розробку конкретних законодавчих ініціатив і практичних рекомендацій, які зможуть підтримати високу ефективність процедур реконструкції та забезпечити довгостроковий розвиток інфраструктурної системи країни у відповідності до сучасних світових потреб та викликів.

Список використаної літератури

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР.

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV.

3. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 верес. 1991 р. № 1560-XII.

4. Про публічно-приватне партнерство: Закон України від 19.06.2025 № 4510-IX.

5. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17 лют. 2011 р. № 3038-VI.

6. Лебідь В. І., Можаровська Н. О., Нескороджена Л. Л. Господарське право: навч. посіб. 2-ге вид. допов. і перероб. Київ: Правова єдність, 2022. 416 с.

7. Андріїв В. К. Правове регулювання інвестиційної діяльності в Україні: монографія. Харків: Право, 2021. 320 с.

8. Іванов П. П. Проблеми правового забезпечення відновлення інфраструктури в умовах воєнного стану. Науковий вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2023. № 10. С. 120-128.

9. European Bank for Reconstruction and Development. Ukraine: Joint Action Plan for Priority Reforms. URL: https://www.ebrd.com (дата звернення: 09.11.2025).

Зеленський Сергій Миколайович
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник, доцент,
доцент кафедри адміністративного права
та процесу Навчально-наукового інституту права та соціального
менеджменту Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ДОВІРИ ГРОМАДЯН ДО ДЕРЖАВИ

Сучасні тенденції розвитку українського суспільства визначають цифровізацію як один з головних пріоритетів державної політики. В умовах глобальної інформатизації цифрові технології стають невід'ємним елементом державного управління, а забезпечення доступності державних послуг у цифровому вигляді є важливою складовою зміцнення довіри громадян до органів влади.

Концепція цифровізації державних послуг охоплює комплекс організаційних, правових, технічних та соціальних заходів, спрямованих на переведення адміністративних процедур у цифровий формат. Це передбачає створення електронних реєстрів, використання електронних підписів, інтеграцію інформаційних систем та розвиток електронної ідентифікації громадян.

Важливим кроком у цьому напрямку стало впровадження в Україні порталу «Дія», який надає можливість отримання десятків адміністративних послуг дистанційно. Такий підхід мінімізує корупційні ризики, усуває надмірну бюрократію та підвищує прозорість дій влади. В результаті громадяни починають сприймати державу не як джерело перешкод, а як сервісну структуру, орієнтовану на їхні потреби [1, с. 62-65].

Правові основи цифровізації визначені в таких нормативно-правових актах, як Закон України «Про адміністративні послуги», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронні довірчі послуги», «Про публічні електронні реєстри», а також у Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2025 роки. Ці нормативні документи становлять основні принципи цифрового управління, а саме відкритість, інновації, прозорість, зручність та безпека [2, с. 88-90].

Цифровізація державних послуг сприяє реалізації конституційного принципу верховенства права та створює умови для забезпечення рівного доступу громадян до адміністративних процедур. Однак процес цифрової трансформації супроводжується низкою викликів, серед яких:

1. недостатній рівень цифрової грамотності у населення;
2. загрози кібербезпеці та витік персональних даних;
3. необхідність правового регулювання алгоритмів прийняття адміністративних рішень.

Формування довіри громадян до держави шляхом цифровізації – це не лише технічний, а насамперед правовий процес. Довіра виникає, коли держава діє передбачувано, відкрито та відповідально, забезпечуючи ефективний зворотний зв'язок з громадянами [3, с. 111-115].

Цифрову трансформацію в Україні можна розглядати як процес впливу держави на суспільство, його інституції, апарат державної влади, економіку та бізнес з метою впровадження цифрових інформаційно-комунікаційних технологій з використанням, насамперед, державно-правової діяльності, а також державно-приватного партнерства.

Предметом цифрової трансформації є широкий спектр суспільних відносин, які можуть і повинні регулюватися законодавством. За своїм змістом державно-правові документи у сфері цифрової трансформації можна розділити на дві групи: директивні та нормативні.

Встановлено, що на рівні правового визначення поняття цифрової трансформації нормативно не визначено. Відповідно, питання правового забезпечення цього процесу залишаються повністю невизначеними.

Отже, цифровізація державних послуг є інструментом демократизації державного управління та підвищення легітимності влади. Подальший розвиток цього напрямку має базуватися на вдосконаленні нормативно-правової бази, посиленні гарантій інформаційної безпеки та формуванні культури електронної взаємодії між державою та суспільством.

Список використаної літератури

1. Пікуля Т.О. Правове забезпечення цифрової трансформації в Україні//Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2024. С. 61-67. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/489548aa-7515-488a-ada9-bf80eeadc9e8/content (дата звернення: 18.11.2025).

2. Базові аспекти цифровізації та їх правове забезпечення : монографія / Єфремова К.В., Шматков Д.І., Кохан В.П. та ін.; за ред. Єфремової К.В. Харків: НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2021. 180 с. URL: https://ndipzir.org.ua/wpcontent/uploads/2021/Tsyfrovizatsiya21/Tsyfrovizatsiya21.pdf (дата звернення: 18.11.2025).

3. Соціальна і цифрова трансформація: теоретичні та практичні проблеми правового регулювання : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 23 листоп. 2023 р.) / наук. керівник конф. Баранов О.А.; упоряд.:. Дубняк М.В, Дорогих С.О. К., 2023. 150 с. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/konferenciya_2023_socialna_i_cifrova_transformaciya_maket.pdf (дата звернення: 18.11.2025).

Зеленський Сергій Миколайович
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки
Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка
м. Кропивницький, Україна

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Інформаційна безпека є важливим компонентом системи національної безпеки України. Стрімкий розвиток інформаційних технологій і цифрової інфраструктури перетворив інформаційний простір на самостійний об'єкт національної безпеки. В умовах воєнного стану інформаційна сфера України стала одним із пріоритетних напрямів протистояння зовнішній агресії. Противник активно використовує інформаційно-психологічні операції, кібератаки та пропаганду, що підкреслює потребу в комплексному підході до забезпечення інформаційної безпеки як важливого інструмента захисту держави [1, с. 1-5].

Інформаційна безпека визначається як стан захищеності інформації, інформаційної інфраструктури та суб'єктів інформаційних відносин від інформаційних, кібернетичних і психологічних загроз. Вона є невід'ємною складовою національної безпеки, що забезпечує стабільність державного управління, обороноздатність, захист суверенітету та інформаційну стійкість суспільства [2, с. 95-96].

За умов воєнного стану значущість інформаційної безпеки суттєво зростає, адже саме інформаційний простір перетворюється на арену гібридних впливів, здатних впливати на оборонні рішення, морально-психологічний стан населення та міжнародну підтримку України.

Основними загрозами інформаційній безпеці України в таких умовах є кібератаки, спрямовані на державні реєстри, енергетичні об’єкти, банківські установи, а також системи управління військами. Такі атаки порушують функціонування критично важливої інфраструктури та обмежують доступ до інформаційних ресурсів. Особливу роль відіграють інформаційно-психологічні операції (ІПсО), через які противник застосовує різні механізми дезінформації. Серед них – поширення фейкових новин, панічних повідомлень, перекручування інформаційної реальності та маніпуляції у соціальних мережах. Основна мета цих дій полягає в ослабленні національної згуртованості та деморалізації населення.

Реалізуючи пропагандистські кампанії, проросійські інформаційні ресурси прагнуть поширити хибні наративи, підірвати довіру до державної влади, Збройних Сил України та міжнародних партнерів. Окремо слід зазначити спроби втручання у системи зв’язку, розвідки та управління військами, що створює серйозні ризики для безпеки військових операцій [3, с. 63].

Складовою частиною забезпечення інформаційної безпеки є нормативно-правова база. її основою є закони України: «Про інформацію», «Про основи національної безпеки України», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». Важливими також є Доктрина інформаційної безпеки України, затверджена у 2016 році, та Стратегія кібербезпеки України 2021 року.

У період дії воєнного стану функціонують спеціальні нормативно-правові акти, які регулюють діяльність державних органів щодо контролю за інформаційним середовищем. Інформаційна безпека виступає ключовим чинником забезпечення стійкості України в умовах воєнної агресії. Ефективна система захисту інформаційного простору сприяє підвищенню обороноздатності держави, підтриманню морально-психологічної стійкості населення та забезпеченню міжнародної підтримки.

Встановлення високого рівня інформаційної безпеки повинно ґрунтуватися на цілісному та системному підході. Це передбачає вдосконалення законодавчої бази, розвиток кіберзахисту, посилення міжвідомчої координації, розширення медіаграмотності громадян і активізацію міжнародної співпраці у сфері інформаційної безпеки.

Список використаної літератури

1. Про національну безпеку України. Закон України від 25.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text (дата звернення: 18.11.2025).

2. Білий В.І., Михальчук В.М. Основні напрями забезпечення національної безпеки держави. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 17. С. 92–98. URL: http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7589&i=14 (дата звернення: 18.11.2025).

3. Сопілко, І., Мердова, О. Інформаційна безпека України на тлі повномасштабного вторгнення: правовий аспект // Правовий часопис Донбасу. 2023. № 2 (83). С. 61-66. URL: https://rep.dnuvs.ukr.education/handle/123456789/1744 (дата звернення: 18.11.2025).

Івахненко Олександр Анатолійович
кандидат юридичних наук, докторант,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна

ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ

Соціальний захист військовослужбовців є одним із ключових напрямів державної політики України в умовах повномасштабної війни. Центральне місце у цій політиці займає реабілітація – комплекс заходів, спрямованих на медичне, фізичне, психологічне та соціальне відновлення військових після поранень чи контузій. Відповідно до міжнародних стандартів ВООЗ та Європейського Союзу реабілітація розглядається не лише як медична послуга, а як фундаментальне право людини на відновлення функціональних можливостей і повернення до активного життя [1].

Правові засади забезпечення реабілітаційної допомоги визначаються Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2], Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [3], Законом України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» [4], а також підзаконними актами МОЗ України та Міноборони. Попри розгалужену нормативну базу, система реабілітації стикається з організаційними й інституційними бар'єрами, що потребують комплексного дослідження.

Правове забезпечення реабілітації охоплює систему норм, що регулюють порядок направлення, отримання і фінансування реабілітаційних послуг. МОЗ України формує стандарти надання допомоги, а Міноборони організовує реабілітаційні заходи у підпорядкованих шпиталях і центрах. Згідно з аналітичними даними МОЗ України [5], станом на 2024 рік в Україні

функціонує понад 180 закладів, які включені до реабілітаційної мережі, однак лише частина з них відповідає вимогам мультидисциплінарності, передбаченим Міжнародною класифікацією функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я (далі – МКФ).

Система характеризується полісуб'єктністю, оскільки окремі реабілітаційні заклади підпорядковані не лише МОЗ України та Міноборони України, а й МВС України, Національній гвардії та іншим силовим структурам [5]. Це ускладнює уніфікацію стандартів, координацію між установами та формування єдиного реабілітаційного маршруту.

Направлення військовослужбовця на реабілітацію здійснюється на основі рішення військово-лікарської комісії (далі – ВЛК), яка визначає обсяг та тривалість реабілітаційних послуг. Однак аналітичні дані 2024 року свідчать, що маршрут пораненого часто є непрозорим, а проходження ВЛК супроводжується численними бюрократичними труднощами [6].

Йдеться, зокрема, про: тривале очікування проходження ВЛК, нестачу профільних медиків і нерівномірність розподілу комісій, неузгодженість документів і відсутність електронної взаємодії між установами, ризик притягнення до кримінальної відповідальності військовослужбовців у разі самостійного залишення частини для отримання медичної допомоги [6]. Ці проблеми вказують на розрив між правами військових та їх фактичною реалізацією.

Законодавство гарантує збереження за військовослужбовцем грошового забезпечення на час отримання ним реабілітаційних послуг [2]. Додатково Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2022 № 411 передбачає порядок направлення військових на лікування за кордон [7]. Однак експерти зазначають, що механізм погодження лікування за кордоном залишається надмірно складним: погодження між лікарнею, МОЗ України, Міноборони України та міжнародними партнерами може тривати до кількох тижнів, що критично для поранених із важкими травмами [6].

Впровадження МКФ є ключовою реформою, що відповідає сучасним міжнародним стандартам реабілітації. МКФ розглядає реабілітацію як комплекс заходів, спрямованих не лише на фізичне, а й на психологічне та соціальне відновлення.

Відповідно до досліджень українських науковців та медичних експертів в Україні не вистачає мультидисциплінарних команд, таких як фізичні терапевти, ерготерапевти, психологи, фахівці з психічного здоров'я [8; 9]. Це підтверджує і аналітичний звіт Центру «Принцип» (2024), у якому понад 60 % військовослужбовців вказують на недостатню кількість спеціалізованих реабілітаційних програм [10].

Стандарти МКФ вимагають: узгодження медичних і психологічних протоколів між відомствами, підготовки та перепідготовки фахівців, створення центрів реабілітаційної досконалості, законодавчого закріплення біопсихосоціальної моделі.

З огляду на виклики, підтверджені даними 2023–2024 років [5; 10], можна запропонувати такі напрями реформування: ухвалити єдину міжвідомчу інструкцію для реабілітації військовослужбовців; запровадити електронний реєстр реабілітаційних потреб та електронні висновки ВЛК; стандартизувати підходи до реабілітації за моделлю МКФ на всіх рівнях; забезпечити фінансування розвитку реабілітаційних центрів та підготовку фахівців; розвивати мережу центрів досконалості, здатних забезпечувати повний спектр реабілітаційних послуг.

Затримки в направленні іноді призводять до юридичних колізій: військовослужбовці, які самостійно залишають частину для отримання медичної допомоги, ризикують бути звинуваченими у самовільному залишенні частини, що підкреслює критичну важливість реформи реабілітаційного маршруту [6].

Під час отримання реабілітаційних послуг за військовослужбовцем зберігається грошове забезпечення, що є важливою гарантією соціального

захисту [2]. Крім того, Постанова КМУ № 411 регулює порядок направлення військовослужбовців на лікування за кордон [7].

Система реабілітації військовослужбовців України має нормативне підґрунтя, однак її практична реалізація потребує значного вдосконалення. Полісуб'єктність управління, нестача фахівців та бюрократичні процедури суттєво знижують ефективність реабілітації. Дані 2023–2024 років [10] демонструють гостру потребу в реформуванні.

Стратегічними напрямами розвитку є: повномасштабне впровадження МКФ, діджиталізація процесів, міжвідомча уніфікація, розвиток мережі сучасних реабілітаційних центрів, зміцнення кадрового потенціалу.

Подальші дослідження повинні бути спрямовані на розробку законодавчих змін, які забезпечать комплексну, пацієнтоорієнтовану модель реабілітації військовослужбовців відповідно до міжнародних стандартів.

Список використаної літератури

1. World Health Organization. *World Report on Disability*. Geneva: WHO, 2011. 350 p. URL: https://www.who.int/publications/i/item/9789241564182

2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text

3. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text

4. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я : Закон України від 03.12.2020 № 1053-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text

5. МОЗ України. Реабілітація. Інформаційна сторінка. 2025. URL: https://moz.gov.ua/uk/reabilitacija

6. Горбань В. Бюрократія коштує пораненим бійцям здоров'я і навіть кримінальних справ: що досі заважає реабілітації воїнів в Україні. *LB.ua*. 08.05.2024. URL: https://lb.ua/health/2024/05/08/612128_byurokratiya_koshtuie_poranenim_biytsyam.html

7. Про затвердження Порядку направлення осіб із складових сил оборони та сил безпеки, постраждалих у зв’язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на лікування за кордон : постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2022 № 411. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-2022-%D0%BF

8. Батрин О. В., Теремецький В. І., Івахненко О. А. Правові гарантії доступності медичної та реабілітаційної допомоги в період дії воєнного стану. Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал. 2024. Вип. 2(15). С. 46–58. https://doi.org/10.33244/2617-4154-2(15)-2024-46-58. URL: https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/article/view/236/236

9. Мультидисциплінарна команда. Реабілітація травм війни в Україні: сайт. 15.07.2023. URL: https://rehabilitation.org.ua/multydysczyplinarna-komanda/?utm_source=chatgpt.com

10. Реабілітація українських військових та ветеранів: досвід долання несистемності. Дослідження. Київ, серпень 2024. 116 с. URL: https://www.pryncyp.org/wp-content/uploads/2024/12/reabilitacziya-web.pdf

Oleksandr Kolomoiets
PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Sectoral Law and Law Enforcement Activities at the Central Ukrainian State University, Senior Specialist in the Organization of Scientific Work at the Department for the Support of Activities of the Kirovohrad Scientific Research Forensic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine

Andrii Odarchenko
Deputy Director
of the Kirovohrad Scientific Research Forensic Center
of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine,
Kropyvnytskyi, Ukraine

ON THE ISSUE OF IMPLEMENTING EXPERIENCE IN THE ORGANISATION OF TECHNICAL INSPECTION OF VEHICLES

Technical inspection of vehicles constitutes an important component of ensuring the safety and efficiency of road traffic. The implementation of best practices in the organisation of technical inspection is of decisive importance for improving the condition of the vehicle fleet and ensuring road safety.

This scholarly study is devoted to examining issues related to the implementation of experience in organising the technical inspection of vehicles, with the aim of considering various aspects of this process, analysing existing practices, and developing recommendations for improving the organisation of technical inspection.

The increase in the number of motor vehicles and their use in the modern world poses new challenges to society. Ensuring the safety and reliability of vehicles becomes a priority task that requires effective technical control.

Optimisation of the process of technical inspection of vehicles encompasses various aspects, ranging from improvement of the legislative framework to ensuring effective organisation of inspection and assessment of the technical condition of vehicles. The effective implementation of experience in organising technical inspection plays an important role in enhancing the level of safety and reliability of motor transport.

It should also be noted that the issue of restoring mandatory technical inspection of privately owned vehicles in Ukraine periodically becomes a leading topic in the mass media and social networks, provoking intense debate between opponents and proponents, each seeking to substantiate the correctness of their positions.

It should be recalled that mandatory technical inspection for certain categories of vehicles was abolished in accordance with the Law of Ukraine *"On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Elimination of Excessive State Regulation in the Sphere of Road Transport"* [1]. According to the authors of this law, the principal reason for its adoption was the fact that "the existing system of technical inspection does not ensure real control over the technical condition of vehicles", which was due to the circumstance that "… in the majority of cases (according to expert estimates, approximately 90%), vehicle owners obtain a certificate of technical inspection without an actual inspection, through established corrupt schemes. According to experts, the annual volume of such unofficial payments amounts to approximately one billion hryvnias" [2]. Subsequent sociological surveys confirmed the potential validity of these suspicions, while the authors of the law and their supporters formed the first and most numerous group in the aforementioned debate, considering corruption to be the main reason for abolishing technical inspection.

Analysing the position of their opponents, it should be noted that it is largely reduced to the thesis that the inability of the authorities to overcome corruption in a particular sector forces the state to acknowledge this at the national level and to act by such radical and almost unlawful means. At the same time, they predicted an increase in the number of road traffic accidents caused by vehicle malfunction and referred to the experience of many developed countries, where this problem has been resolved and the system of technical inspection for all vehicles functions properly without significant difficulties.

For this reason, it appears relevant to analyse the legislation regulating the sphere of technical inspection of motor vehicles in selected developed countries.

Turning first to the experience of the Member States of the European Union, it should be noted that Directive 2014/45/EU of 3 April 2014 [3] obliges all Member States to carry out periodic roadworthiness and emissions tests (roadworthiness inspections) for most types of motor vehicles, including passenger cars, trucks, trailers, and tractors with a design speed exceeding 40 km/h, and, from 1 January 2022, motorcycles with an engine capacity exceeding 125 cm^3. The Directive also establishes minimum requirements for such inspections and their intervals. For vehicles up to 3.5 tonnes and tractors, the first inspection must take place no later than four years after first registration and subsequently at intervals of up to two years. Vehicles weighing more than 3.5 tonnes must undergo inspection no later than one year after first registration and annually thereafter.

Analysing the procedure for vehicle technical inspection in Germany, it should be noted that technical inspection was introduced there as early as 1951 to "verify the operational safety of vehicles". In 2010, mandatory inspection parameters were expanded to include exhaust gas testing, which affects environmental protection; thus, technical inspection was supplemented by exhaust emission control (*Abgasuntersuchung*, AU), which had previously been conducted separately [4].

In Germany, vehicle owners may apply for technical inspection at any authorised service centre (*Werkstatt*). If a vehicle fails the inspection, its owner receives a list of deficiencies that must be remedied within one month, after which the vehicle is inspected again by specialists [5].

A distinctive feature of German national legislation is that new vehicles undergo their first inspection only after four years of operation and subsequently every two years. The date of the next mandatory inspection can be verified by a special sticker affixed to the rear licence plate of the vehicle: its colour indicates the year, while the number indicates the month of the next inspection [5]. During the inspection, the service technician conducts a comprehensive examination of the vehicle. The inspection is carried out on a conveyor principle, with vehicles being tested sequentially on inspection stands. Particular attention is paid to whether the vehicle is fit for safe participation in road traffic—seat belts, lighting equipment,

tyres, steering and braking systems, etc. The collection of actual vehicle data and comparison with target values is partially automated, and at some inspection stations the testing of lighting equipment is performed by robots.

With regard to corruption risks, which are highly relevant for Ukraine, such risks are effectively excluded in Germany, since violations in the field of road transport are subject to severe fines, and if a vehicle has not passed inspection by the scheduled date, its driver is prohibited from participating in road traffic.

In Poland, technical inspection is mandatory for all vehicles, with the exception of light trailers. Inspection stations are privately owned and widely accessible, as any interested person may use an online map to select the most convenient location. All stations are subject to inspection and certification. Pricing policy is also published on websites, so clients are informed in advance of the cost of the service. For passenger cars, the first technical inspection must be conducted within three years from the date of first registration, the second within two years, and each subsequent inspection must be carried out at least once a year.

The technical procedure is largely similar to that used in Germany: first, exhaust emissions are checked. If this stage is successfully completed, the vehicle proceeds to the second stage—direct inspection of its technical condition. A crucial part of the inspection involves checking the mechanical condition and functioning of the braking system, including pads, cables, and discs. The steering system is then assessed, including wheel alignment angles. The inspector also examines the driver's field of vision, the condition of glass and mirrors, headlights, and electrical equipment. Further checks include axles, wheels, tyres and suspension, chassis, engine operation, as well as the condition of the cabin and body. Finally, seat belts and airbags are inspected, as well as the presence of a warning triangle and first-aid kit. If defects are detected, 14 days are granted to remedy them, and until the deficiencies are eliminated, operation of the vehicle is prohibited [6].

If defects that do not pose a significant threat to safety are identified (in simpler terms, the inspection is failed, but operation is not immediately prohibited), the driver receives a negative inspection report with a list of detected defects that

must be eliminated within 14 days. The vehicle must then return to the inspection station, where only the previously identified defects will be checked [7].

Information on detected defects and the overall inspection results is immediately transmitted to the Central Vehicle Register (*Centralna Ewidencja Pojazdów*). This allows other inspection stations, should the owner decide to change stations, to learn the reasons why the vehicle failed the inspection [6].

The vehicle owner may also undergo a full inspection again after the 14-day period at another station, but in this case the full fee must be paid. Even if a driver disagrees with the inspector's conclusion and seeks another inspection, all subsequent stations will have access to data from the previous inspection via the central database.

Under this mechanism, it is not possible to remedy defects during the inspection process itself. If a specialist identifies any defect that leads to failure of the inspection, they are obliged to report it to the central register, indicating the defect code. It is also impossible to interrupt the inspection if a serious defect is found; consequently, the driver cannot demand a refund of the fee paid.

According to public opinion, the use of fines as an incentive to ensure timely technical inspection is an effective mechanism, since significant financial penalties are imposed for overdue inspections.

Analysing the experience of Japan in the examined field, it should be noted that after a certain period of time in Japan, roadworthiness inspection of vehicles (the so-called *Shaken* inspection) is mandatory for any vehicle, whether new or used. The inspection is carried out to identify any defects and illegal vehicle modifications. The competent authority within this system is the Ministry of Land, Infrastructure, Transport and Tourism of Japan [8].

This Ministry conducts inspections to ensure that all vehicles participating in road traffic are in proper condition and safe to drive. During the inspection, any illegal modifications are also identified. If violations are detected, operation of the vehicle is prohibited. Inspections must be conducted at an authorised service garage or at a Transport Bureau. The *Shaken* inspection must be carried out at least one month before the expiry of the previous inspection period.

The inspection includes examination of the exterior—checking whether excessive modifications have been made and whether the appearance complies with the Japanese Road Transport Law; the speedometer; headlights; brakes; wheel alignment; suspension; exhaust system, including emissions of carbon monoxide and hydrocarbons; the interior, which must also comply with Japanese transport legislation; and the condition of both passenger and driver areas [8].

Upon successful completion of the inspection, the vehicle owner is issued a new *Shaken* certificate, and a sticker is affixed to the windscreen. If the vehicle fails any component of the inspection, it must be repaired and undergo re-inspection.

Thus, even an examination of only a few examples of vehicle technical inspection procedures in developed countries allows the following conclusions to be drawn:

1. Technical inspection of vehicles is a necessary element of public safety and is mandatory in the overwhelming majority of leading countries worldwide.

2. It is necessary to analyse the experience of leading countries of the European Union and the world in this sphere and to adapt it to Ukrainian realities by developing a national legislative act that comprehensively addresses the problem, as well as by implementing certain norms of international law into existing and prospective legislation.

3. To this end, a number of measures must be implemented at the national level, including anti-corruption expertise of existing and prospective legislation in the field; the introduction of a two-tier system of technical inspection stations; the involvement of experts (expert examinations) in all cases without exception provided for by current legislation during road traffic accidents; and the involvement of the broadest possible spectrum of society in discussions of prospective legislation.

It should be noted that almost each of the proposals outlined above requires its own comprehensive study, which we plan to undertake in future research.

References

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо усунення надмірного державного регулювання у сфері автомобільних перевезень. Закон України від 05.07.2011 №3565-VI Відомості Верховної Ради

України (ВВР), 2012, N 5, ст.34. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3565-17 (дата звернення – 20.02.2023).

2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо усунення надмірного державного регулювання у сфері автомобільних перевезень». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=40171&pf35401=189806 (дата звернення – 20.02.2023).

3. Директива Європейського парламенту і Ради 2014/47/ЄС від 3 квітня 2014 року про технічну придорожню перевірку придатності до експлуатації комерційних транспортних засобів, що пересуваються в Союзі і визнання Директиви 2000/30/ЕС такою, що втратила чинність. URL: https://bit.ly/3uJb1Ij (дата звернення – 23.02.2023).

4. DEKRA розповіла навіщо потрібен техогляд автомобіля і як це працює в цивілізованих країнах? Трансмагістраль. URL: https://www.transmagistral.com.ua/why-you-need-a-car-inspection/ (дата звернення – 23.02.2023).

5. Техогляд по німецьки: на першому місці безпека водія. URL: https://bit.ly/3fFYwZK (дата звернення – 23.02.2023).

6. Фотофіксація та єдиний реєстр: як у Чехії та Польщі здійснюють технічний стан авто та чого чекати українцям. Дзвін. URL: https://bit.ly/2RV1qkB (дата звернення – 23.02.2023).

7. Як проходять обов'язковий техогляд у Польщі та скільки він коштує. URL: https://auto.24tv.ua/tag/zakonodavstvo_tag73 (дата звернення – 23.04.2021).

8. Кулик О. Реформування процедури обов’язкового технічного контролю транспортних засобів в Україні на основі кращих європейських практик. Дослідження. К.: ГО «Український центр європейської політики», 2019. 68 с.

Daria Kovalenko
Senior Forensic Expert of the Fingerprint Examination Sector, Department of Criminalistic Types of Research, Kirovohrad Research Forensic Science Centre of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine

Kira Kononenko
student of Group PR24B,
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University,
Kropyvnytskyi, Ukraine

CRIMES IN THE MILITARY AND DEFENCE SPHERE: A FORENSIC CHARACTERISATION

Any military conflict entails not only the conduct of various military operations, but also the emergence of criminal activity within the territory where it takes place. This is due to the fact that military service constitutes a vital sphere of state activity related to national security and the protection of borders and territorial integrity.

As is well known, the principal military formation in Ukraine is the Armed Forces of Ukraine, the procedure for whose activity is determined by relevant legislation. According to its provisions, the Armed Forces represent an independent state and legal institution, reflecting a segment of contemporary Ukrainian society, yet possessing specific demographic, organisational and managerial, social, psychological, and legal characteristics inherent exclusively to it.

The introduction of a special period in Ukraine, the occupation of certain territories, the imposition of martial law, the conduct of the Joint Forces Operation, and the liberation of occupied territories have all created favourable conditions for the development of a criminogenic situation in the eastern regions of the country. As a consequence, the number of crimes in the military and defence sphere has increased. Such crimes are highly specific in nature and require the implementation of targeted preventive measures and, when detected, the elimination of their consequences and the prosecution of the perpetrators.

Pursuant to the Constitution of Ukraine, in particular Article 17, the defence of Ukraine, as well as the protection of its sovereignty, territorial integrity, and inviolability, are entrusted to the Armed Forces of Ukraine. The safeguarding of state security and the protection of the state border of Ukraine are entrusted to the relevant military formations and law enforcement agencies of the state [1].

Servicemen are obliged to strictly comply with the Constitution of Ukraine, laws, and subordinate normative acts; to execute the orders of commanders (superiors); to be familiar with the Statutes of the Armed Forces of Ukraine and other guiding documents; and to carry out instructions, directives, and other orders of higher command. All of this determines the specificity of military service, as well as the particular features and social danger of violations thereof, including through the commission of crimes in the military and defence sphere.

Crimes in the military and defence sphere constitute a rather complex phenomenon. This complexity lies in the specific nature of the public activity that performs one of the most important functions of the state—namely, the protection of territorial integrity and independence.

There also exists the concept of military criminality, defined as the totality of socially dangerous acts provided for by criminal law that are committed by members of the Armed Forces of Ukraine, other troops and military formations, including citizens in the reserve during military training assemblies, as well as by the personnel of military units, formations, and institutions in the course of performing official duties or within the location of such units, formations, and institutions during a certain period of time [3, p. 254].

Crimes committed in the military and defence sphere are provided for by the Criminal Code of Ukraine, in particular Articles 401–447. Like any other category of crime, offences in the military and defence sphere possess their own forensic characteristics. These represent a system of generalised data concerning their most typical features, manifested in the method and mechanism of the act, the circumstances of its commission, the personality of the offender, and other circumstances, the regular interrelation of which serves as the basis for the scientific

and practical resolution of tasks of official investigation. The principal elements of forensic characterisation should include only those that exhibit a clear search-and-investigative orientation, namely:

– the characteristics of the object of criminal encroachment (objects of the material world that offenders seek to acquire—money, valuables, property, etc.);

– typical methods of committing the crime (comprising methods of preparation, direct commission, and concealment or masking of criminal actions);

– the typical "trace pattern" of the event (a complex of material and psychophysiological traces inherent in a particular type or group of crimes and in specific methods and stages of their commission);

– the characteristics of the offender's personality (certain physical and socio-demographic data; factors influencing the formation and realisation of criminal intent, the creation of a criminal group, the distribution of roles among accomplices, etc.);

– the characteristics of the victim's personality (demographic data, information on lifestyle, character traits, habits, connections and relationships, signs of victim behaviour, etc.);

– the motive and purpose of committing crimes (motive being the internal stimulus, the driving force of human behaviour that determines its content and helps to reveal more deeply the mental attitude of the individual to the committed act; purpose being the conception of the desired result to which the individual aspires, determining the direction of the act) [4, p. 266].

In the course of investigation, an обязательною condition is the identification of the offender and the study of his or her characteristics. Such research is a complex and multifaceted problem and is carried out on the basis of analysing the elements of its structure. Insufficient attention to the personality of the offender leads to the loss of information at both tactical and strategic levels, particularly in the investigation of certain types of crimes. Therefore, the forensic aspect of studying the offender's personality involves the collection and analysis of information about it in order to

determine the directions of the investigation, to select appropriate tactical techniques, and to apply means of influence on the individual [5, p. 545].

In the investigation of crimes in the military and defence sphere, social and psychological characteristics of the offender come to the fore, since biological indicators among servicemen, such as age, sex, and state of health, are largely predictable.

It should be noted that the personality of a serviceman-offender has significant specific features conditioned by a number of factors: a closed, single-gender social group of interpersonal communication; strict regulation of everyday life; the necessity, under certain conditions, to risk one's life; a hierarchical structure of relations between superior and subordinate with unconditional adherence to the principle of unity of command; limited free time and, as a rule, a restricted choice of cultural and leisure activities; significant daily physical and psychological loads, and sometimes a "nomadic" way of life [5, pp. 154–155].

At the same time, the specificity of the serviceman's personality determines the choice of the method of committing a crime, as well as the means and instruments that facilitate its commission. Consequently, the forensic characterisation of a person who has committed a crime in the military and defence sphere should include the following data: the individual's military status (contract service, conscription, or mobilisation); rank category (enlisted, non-commissioned officer, senior enlisted, or officer corps); position; marital status; education; motive and purpose. For example, among servicemen who commit misappropriation (loss of military property), a significant proportion are married and have minor children as dependants. The typical motive for misappropriation of military property is personal gain. This primarily concerns servicemen who misappropriate weapons and ammunition. In particular, the purpose of such misappropriation is profit through subsequent sale of military property or its use for committing other crimes (a terrorist act, murder, destruction of property, etc.) [6, p. 48].

Thus, it may be concluded that the social danger of crimes in the military and defence sphere is expressed in the infliction of harm or the creation of a threat of harm to the interests of state security in the sphere of defence capability and, consequently, is characterised by an increased degree of social danger. For Ukraine,

under conditions of repelling the full-scale aggression of the Russian Federation and liberating occupied territories, crimes in the military and defence sphere have an extremely negative significance, as they undermine combat readiness, military discipline, and the legal consciousness of servicemen, and create conditions for the loss of military personnel and military property. Therefore, they require the authorities to employ all necessary resources to prevent the commission of such crimes. At the same time, data concerning the personality of the individual who committed a crime in the military and defence sphere, as an element of forensic characterisation, are of fundamental importance, since they constitute a solid informational basis which, in the course of establishing relevant interdependent links, allows other unknown elements of the forensic characterisation to be determined.

References

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 06.11.2025).

2. Кримінальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення 06.11.2025).

3. Джужа О. М., Литвинов О. М. Злочинність військова. Українська кримінологічна енциклопедія. Київ ; Золота миля, 2017. С. 254-257.

4. Сандул В. Криміналістична характеристика військових кримінальних правопорушень. Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика) 2017. Вип. 2-3 (6-7). С. 265-269.

5. Цимбал М. Типова особа злочинця у структурі криміналістичної характеристики злочинів, пов’язаних з посяганням на життя та здоров’я людей під приводом виконання релігійних обрядів. Держава і право. Юридичні і політичні науки: збірник наук. праць 2010. Вип. 47. 545 с.

6. Особливості документування та розслідування злочинів, учинених на території проведення антитерористичної операції, а також на тимчасово окупованих територіях: науково-методичні рекомендації / О. О. Юхно, С. О. Книженко, Г. І. Глобенко та інш. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2018. 64 с.

Левченко Вікторія Олексіївна
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства,
Центральноукраїнський інститут МАУП,
м. Кропивницький, Україна

УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У сучасному суспільстві система вищої освіти є одним із найважливіших інститутів соціального розвитку, що формує інтелектуальний потенціал нації та визначає якість людського капіталу. Водночас заклади вищої освіти (ЗВО) функціонують як складні соціально-правові організації, у межах яких взаємодіють різні групи учасників освітнього процесу — викладачі, здобувачі освіти, адміністрація, працівники, органи студентського самоврядування, партнери з-поза меж університету. Різноманіття інтересів і правових статусів цих суб'єктів неминуче призводить до виникнення конфліктів, що потребують системного управління та правового врегулювання.

Управління конфліктами у сфері вищої освіти варто розглядати як комплекс організаційних, правових і соціально-психологічних заходів, спрямованих на попередження, локалізацію й вирішення суперечностей між учасниками освітнього процесу. На відміну від суто адміністративного впливу, управління конфліктами має ґрунтуватися на принципах верховенства права, прозорості управлінських процедур, рівності сторін та дотриманні гарантій академічних прав.

Правовий аспект управління конфліктами передбачає наявність чіткої нормативної бази, що визначає права, обов'язки й межі поведінки суб'єктів освітніх правовідносин. Основу такого регулювання становлять Закон України «Про освіту» та Закон України «Про вищу освіту», які закріплюють правові

засади освітнього процесу, принципи академічної доброчесності, гарантії прав викладачів і студентів, а також механізми захисту від дискримінації чи неправомірних управлінських рішень [1]. Зокрема, стаття 55 Закону «Про освіту» встановлює право кожного учасника освітнього процесу на повагу до гідності та захист від будь-яких форм насильства чи упередженого ставлення. Саме ці положення формують правову основу для створення внутрішніх процедур розв'язання конфліктів у межах університетів.

У межах правового підходу до конфлікт-менеджменту важливу роль відіграє нормативне регулювання внутрішніх відносин у ЗВО, яке реалізується через локальні акти — статути, правила внутрішнього розпорядку, кодекси етики, положення про комісії з питань доброчесності та дисципліни. Саме внутрішні регламенти університетів виконують функцію «первинного правового фільтра», який дозволяє вирішувати конфлікт на ранніх етапах, не переводячи його у площину судових спорів [2].

Типологія конфліктів у сфері вищої освіти є доволі широка. Найпоширенішими є організаційні конфлікти, що виникають між керівництвом і працівниками або студентами через управлінські рішення, академічні конфлікти, пов'язані з оцінюванням знань, науковими публікаціями чи порушенням академічної доброчесності, а також трудові конфлікти, які регулюються нормами Кодексу законів про працю України. Окрему групу становлять етичні конфлікти, зумовлені порушенням морально-професійних норм у викладацькій діяльності [3].

З правової точки зору, ефективне управління конфліктами вимагає не лише застосування внутрішніх університетських механізмів, а й створення системи зовнішнього правового захисту. Одним із таких механізмів є інститут освітнього омбудсмена, запроваджений Законом України «Про освіту» (ст. 73). Освітній омбудсмен здійснює розгляд звернень учасників освітнього процесу, виступає посередником у конфліктах між студентами, викладачами та адміністрацією, а також надає рекомендації щодо усунення порушень прав. Діяльність цього інституту є важливим елементом демократизації освітнього

управління, адже сприяє формуванню правової культури діалогу і взаємної відповідальності сторін [4].

Паралельно в Україні набирає розвитку медіаційна практика у вищій освіті, що ґрунтується на положеннях Закону України «Про медіацію». Медіація — це добровільна позасудова процедура врегулювання спору за участю нейтрального посередника (медіатора), що дає змогу зберегти партнерські відносини та досягти згоди без примусу [5]. У деяких університетах уже створюються «Центри медіації та академічної доброчесності», діяльність яких спрямована на попередження конфліктів між викладачами, студентами чи адміністрацією.

Аналіз зарубіжного досвіду підтверджує, що університети розвинених країн розглядають конфлікт-менеджмент як частину корпоративного права вищої освіти. У більшості університетів США, Канади, Німеччини діють університетські омбудс-офіси, які мають автономний статус і виконують функцію незалежного посередництва між сторонами конфлікту. Вони не лише розглядають індивідуальні скарги, а й аналізують системні проблеми управління, надаючи адміністрації рекомендації для вдосконалення політик [6]. Українська практика лише поступово рухається в цьому напрямку, проте позитивна тенденція до впровадження етичних комісій і посередницьких служб у ЗВО вже спостерігається.

Роль керівника закладу вищої освіти у сфері правового управління конфліктами є визначальною. Згідно зі статтею 34 Закону України «Про вищу освіту», керівник зобов’язаний забезпечити дотримання прав учасників освітнього процесу, сприяти розвитку демократичного самоврядування та створювати безпечні умови навчання і праці [1]. У випадках, коли керівник ігнорує або порушує законодавчо визначені процедури розв’язання конфліктів, це може стати підставою для його дисциплінарної або адміністративної відповідальності. Управління конфліктами у ЗВО є не лише управлінською функцією, а й юридичним обов’язком адміністрації забезпечити дотримання законності у внутрішніх відносинах [7].

Отже, управління конфліктами у сфері вищої освіти є багатовимірним процесом, що поєднує управлінські технології, правове регулювання та етичні стандарти академічного середовища. Забезпечення правової визначеності та справедливості у врегулюванні конфліктів є необхідною умовою стабільності та демократизації системи вищої освіти, а також важливим чинником формування її позитивного іміджу в національному й міжнародному контексті.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII. [Електронний ресурс]. − Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text

2. Губарєва Т. І. Правові засади врегулювання конфліктів у закладах вищої освіти: монографія. – Харків: Право, 2021. – 348 с.

3. Мельник С. І. Управління конфліктами в освітніх організаціях: теоретико-правовий аспект // Освітній менеджмент. – 2022. – № 1. – С. 45–55.

4. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/1556-18

5. Закон України «Про медіацію» від 16.11.2021 № 1875-IX. [Електронний ресурс]. − Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text

6. *Alcover C. M., Gil F.* Conflict Management in Universities: Legal and Organizational Approaches. – London: Routledge, 2020. – 256 p.

7. Мельник С. І. Конфлікт-менеджмент у системі вищої освіти України: управлінські та правові орієнтири // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2023. – № 2. – С. 27–35.

Лисенко Катерина Олександрівна
судовий експерт сектору досліджень
у сфері інформаційних технологій
Кіровоградського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України

Руденко Марія Олександрівна
студентка групи ПР24Б
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗІ ВІДЕО-, ЗВУКОЗАПИСУ

У сучасних умовах одним з напрямів розвитку наукових досліджень для експертних установ є розробка та впровадження інноваційних криміналістичних продуктів, засобів, прийомів та методів, що пов’язано з виникненням так званих «технологій майбутнього». Необхідність застосування спеціальних знань в експертній діяльності вимагає врахування можливостей цифрових технологій і штучного інтелекту з дотриманням стандартів проведення експертизи й оформлення її результатів, що має вагоме значення для кожного провадження.

Зважаючи на євроінтеграційні процеси та умови воєнного стану, що зумовлюють появу нових завдань, їх вирішення потребує пропозицій щодо розроблення інструментів протидії злочинності у сфері ефективного формування джерел доказів, які в подальшому можуть бути використанні як в національних, так і міжнародних судах. Європейською етичною хартією про використання штучного інтелекту в судових системах та їх оточення (2018 р.) штучний інтелект визначається як «сукупність наукових методів, теорій та технік, мета яких – відтворити машиною когнітивні здібності людини». У Державному стандарті України ДСТУ 2938–94 («Системи оброблення інформації») штучний інтелект (далі – ШІ) визначається як «здатність систем

оброблення даних виконувати функції, що асоціюються з інтелектом людини – логічне мислення, навчання та самовдосконалення» [1].

Окремими науковцями ШІ розглядається як «сукупність методів, способів, технологій і засобів (зокрема, апаратних), комп'ютерних програм, які реалізують одну, кілька або всі когнітивні функції, еквівалентні когнітивним функціям людини; це сконструйований людиною пристрій або комп'ютерна програма зі здобування, оброблення й застосування інформації та формування вмінь, подібних до дій, свідомо виконуваних людиною» [2, с. 251].

Сьогодні системи на основі технологій ШІ знаходять активне застосування в криміналістиці, будучи логічним продовженням процесу програмування та алгоритмізації у розслідуванні кримінальних правопорушень, зокрема, й розслідуванні воєнних злочинів в Україні. Проте виникають дискусійні питання щодо застосування технологій ШІ у криміналістиці, до яких можна віднести:

- ✓ співвідношення із інтелектом людини, із особливостями криміналістичного мислення експерта з метою полегшення та пришвидшення роботи;
- ✓ під час безпосереднього дослідження голосу і мовлення особи й аналізу атрибутів цифрових відео-, звукових файлів.

Системи штучного інтелекту можуть бути заснованими виключно на програмному забезпеченні (наприклад, голосові синтезатори, програмне забезпечення для аналізу відеозаписів, системи розпізнавання мовлення).

Перспектива застосування можливостей й потенціал штучного інтелекту зумовлює застосування такими технологіями злочинцями, що використовують нові способи злочинної діяльності і з використанням новітніх технологій. З цього приводу окремі науковці та практики зауважують, що «криміногенні чинники застосування штучного інтелекту спричиняють нові загрози та виклики охоронюваним законом інтересам як окремих громадян, так і держави й суспільства загалом, потребуючи адекватних засобів протидії таким кримінально-правовим і криміналістичним засобам» [3, с. 19]. Тому штучний інтелект як останнє наукове досягнення потребує нових криміналістичних ідей і методів, пов'язаних із його використанням у боротьбі зі злочинністю.

З огляду на вищевикладене, можна виокремити основні напрями застосування штучного інтелекту, зокрема: використання штучного інтелекту злочинцями під час вчинення ними протиправної діяльності (кібершахрайство, кібертероризм, технології дипфейку та ін.); застосування штучного інтелекту у діяльності органів правопорядку та суду, у правоохоронній діяльності та судочинстві; у судово-експертному забезпеченні; у науково-дослідницькій діяльності [4].

Цифрові технології, засновані на штучному інтелекті, здатні аналізувати, перевіряти великий обсяг інформації за мінімальні проміжки часу, що дає змогу ефективно обробляти отримані дані із різних джерел, включно з текстовими файлами, відео-, аудіозаписами тощо [5, с. 158].

Одночасно з-поміж такої інформації виокремлюють конфіденційні дані щодо окремих осіб, організацій, підприємств, навіть держав. Це може створити проблеми із приватністю, безпекою та конфіденційністю даних. У зв'язку з цим варто навести думку Демидової Є., яка обґрунтовано стверджує, що «… варто враховувати, що це самонавчальна технологія, яка використовує весь обсяг інформації, що до неї потрапляє. У зв'язку з цим важливим є забезпечення захисту як загалом системи, так і даних, що зберігаються або обробляються від несанкціонованого доступу, а також контролю над незаконним використанням і розголошенням» [6, с. 139].

Під час застосування штучного інтелекту у проведенні судових експертиз також слід враховувати, що ШІ може надавати лише технічні аналізи, але не завжди рекомендації або визначати інші аспекти справи, що потребують людського втручання.

Варто зазначити, що штучний інтелект в судових експертизах спроможний полегшити та покращити процес дослідження, але передусім, розв'язання поставлених перед експертом питань є важливим завданням для забезпечення справедливості й надійності судової системи.

Застосування ШІ для проведення судової експертизи відео-, звукозапису може містити різні методи та інструменти:

- виявлення голосових характеристик та аналіз мовлення;
- аналіз текстових процесуальних документів, що можуть включати в

себе відтворення розмов, а саме перевірку стенограм за допомогою алгоритмів обробки природної мови (автоматизація процесу);

- системи візуалізації даних: можуть допомагати доступно зрозуміти іншим учасникам справи послідовність роботи експерта та складність конкретного дослідження шляхом створення інтерактивних візуальних зображень та графіків з метою простішого подання інформації;
- експертні системи: для автоматизації експертних висновків (створення баз даних та алгоритмів, які враховуватимуть різну специфіку об’єктів, наданих на дослідження);
- аналізування великого обсягу даних, пошук розбіжностей, виявлення ознак, що мають особливе значення та акцентування уваги на них (наприклад, аналіз атрибутів цифрових відео-, звукових файлів).

Експертам важливо враховувати, що застосування ШІ у зазначеній судовій експертизі потребує обережності й нагляду, ретельної оцінки отриманих результатів, а також забезпечення конфіденційності в обробці даних.

Останні досягнення четвертої промислової революції, а саме використання можливостей штучного інтелекту під час виконання судових експертиз відео-, звукозапису, потребують наукових розробок та реалізації на практиці. З метою підвищення ефективності роботи та взаємодії суб’єктів судово-експертної діяльності, впровадження ШІ вимагає співпрацю між експертами, судовими установами та технологічними компаніями.

Застосування штучного інтелекту та широке впровадження цифрових технологій безперечно є невід’ємним атрибутом розвитку криміналістики на сучасному етапі, проте не варто перебільшувати потенціал і переваги штучного інтелекту. Станом на сьогодні, технології штучного інтелекту не можуть замінити кваліфікованих криміналістів, судових експертів, але можуть надати їм високотехнологічну допомогу.

Впровадження регуляторних положень, надійність і точність алгоритмів, прозорість прийняття рішень, конфіденційність даних та питання відповідальності - усі ці аспекти потребують уваги та розроблення відповідних стандартів та правил. Необхідно враховувати численні проблеми й виклики, пов’язані із використанням ШІ в судових експертизах.

Список використаної літератури

1. ДСТУ 2938–94. Системи оброблення інформації. Основні поняття. Терміни та визначення (ISO 2382–1:1993, NEQ). URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=77434

2. Шевчук В.М. Роль технологій штучного інтелекту у криміналістичній дидактиці в умовах воєнного стану. Технології доброчесного використання штучного інтелекту у сфері освіти та науки : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 31 липня – 10 вересня 2023 року. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 250-254.

3. Матуєлене С., Шевчук В., Балтрунене Ю. Штучний інтелект в діяльності органів правопорядку та юстиції: вітчизняний та європейський досвід. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2022. Вип. 4 (29). С. 12–46. URL: https://khrife-journal.org/index.php/journal/article/download/547/617.

4. Карчевський М. В. Протидія злочинності в Україні у форматі DATA SCIENCE. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, 2022, 2(98). С 202-227.

5. Жила Н., Карпова С., Кондренко А. Застосування штучного інтелекту в проведенні судових експертиз. Актуальні питання судової експертизи і криміналістики: зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 100-річчя Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (Харків, 10 листопада 2023 року). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2023. С. 158-160.

6. Демидова Є. Проблеми використання штучного інтелекту під час розслідування кримінальних правопорушень. Актуальні питання судової експертизи і криміналістики : зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 100-річчя Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (Харків, 10.11.2023). — Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2023.С. 138-140.

Максименко Наталія Володимирівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри галузевого права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка

Горчинський Сергій Миколайович
завідувач сектору досліджень зброї відділу криміналістичних видів
досліджень Кіровоградського науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС України

Чистяков Тимофій Вікторович
студент групи ПР23Б1 Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасні безпекові виклики, з якими стикається Україна в умовах воєнного стану, зумовлюють необхідність суттєвого переосмислення підходів до професійної підготовки правоохоронців. Зміна характеру загроз, поєднання правоохоронних і фактично бойових завдань, а також зростання ризиків для життя як самих правоохоронців, так і цивільного населення, актуалізують питання якості та змісту вогневої підготовки. У цих умовах володіння вогнепальною зброєю перестає бути виключно спеціальною навичкою та перетворюється на критично важливу складову професійної спроможності правоохоронця.

Отже вогнева підготовка є одним із найважливіших елементів професійної підготовки правоохоронців. Вона забезпечує їм необхідні навички та вміння для ефективного застосування вогнепальної зброї в умовах виконання службових.

В умовах воєнного стану вогнева підготовка правоохоронців набуває особливого значення. Вона має забезпечити їм можливість успішно виконувати завдання щодо охорони правопорядку, захисту населення та нейтралізації загроз в національній безпеці.

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1]. Особливість воєнного стану полягає в тому, що правоохоронні органи вимушені діяти у середовищі підвищеної небезпеки, де межа між службово-оперативною діяльністю та бойовими діями часто є умовною. Це вимагає від особового складу не лише знання нормативних засад застосування зброї, а й сформованих практичних умінь швидкого прийняття рішень, психологічної стійкості та адаптивності до нестандартних ситуацій. Саме тому вогнева підготовка набуває стратегічного значення в системі забезпечення національної безпеки.

Вогнева підготовка – це комплекс заходів, спрямований на вивчення поліцейським основ стрільби з вогнепальної зброї, правомірного її застосування (використання) та вдосконалення навичок безпечного поводження з нею, швидкісної та влучної стрільби по нерухомих і рухомих цілях, з різних положень, в обмежений час, в русі тощо [2].

Вогнева підготовка правоохоронців в умовах воєнного стану має бути спрямована на:

- формування у правоохоронців навичок і вмінь ведення вогню в умовах бойових дій. Це передбачає навчання їх принципам та тактикам ведення вогню в міській місцевості, у відкритому полі, у лісі та інших умовах, які можуть виникнути в умовах воєнного стану.
- розвиток у правоохоронців навичок і вмінь застосування вогнепальної зброї в умовах обмеженого простору. Це передбачає навчання їх безпечному та ефективному використанню вогнепальної зброї в умовах, коли є загроза для життя і здоров'я інших осіб, зокрема мирних громадян.

- формування у правоохоронців навичок і вмінь застосування вогнепальної зброї в умовах психологічного стресу. Це передбачає навчання їх способам контролю над своїми емоціями та поведінкою під час застосування вогнепальної зброї, зокрема в умовах, коли є загроза їхньому життю або життю інших осіб.

Професійне володіння правоохоронцями вогнепальною зброєю у подальшому дозволить їм не тільки професійно виконувати свої обов'язки, але й в екстремальних випадках зберегти своє життя тажиття інших людей від протиправних посягань злочинців.

У сучасній практиці сформовано ряд ознак, які свідчать про те, що навички володіння вогнепальною зброєю сформувалися достатньою мірою, і це дає можливість переходити до етапу вдосконалення навичок. Зокрема, до них належать такі:

- правильне усвідомлення власних помилок;
- уміння аналізувати свою стрільбу і дії інших стрільців;
- уміння управляти своїми діями в умовах ліміту часу;
- здатність керувати своєю стрільбою у змагальних умовах;
- швидка пристосованість до стрільби з «чужої» зброї [3].

Вогнева підготовка правоохоронців в умовах воєнного стану має здійснюватися на високому рівні якості та з дотриманням всіх необхідних заходів безпеки. Для цього необхідно:

- забезпечити правоохоронців сучасною вогнепальною зброєю та боєприпасами;
- підготувати кваліфікованих інструкторів з вогневої підготовки;
- розробити ефективні методики вогневої підготовки, які відповідають умовам воєнного стану.

Однією з ключових проблем під час підготовки правоохоронців є інтеграція бойового досвіду в навчальний процес. Не всі навчальні програми встигають оперативно враховувати реалії сучасних бойових дій, зокрема досвід ведення бою в міській забудові, застосування зброї в умовах асиметричних загроз та високого психологічного навантаження. Нерідко спостерігається розрив між теоретичною підготовкою та практикою, коли моделювання навчальних ситуацій не повною

мірою відповідає реальним умовам застосування вогнепальної зброї під час виконання завдань у зоні підвищеної небезпеки.

Не менш актуальною залишається проблема матеріально-технічного забезпечення вогневої підготовки. Обмеженість сучасних зразків зброї, боєприпасів, тренажерів і стрілецької інфраструктури негативно впливає на якість навчального процесу. У ряді випадків правоохоронці змушені відпрацьовувати навички на застарілих зразках озброєння або в умовах, що не дозволяють максимально наблизити тренування до реальних сценаріїв. Це, у свою чергу, знижує ефективність формування стійких практичних навичок та ускладнює їх подальше застосування в екстремальних умовах.

Важливо також відзначити, що вогнева підготовка правоохоронців в умовах воєнного стану має бути постійною та систематичною. Вона повинна включати в себе як теоретичні, так і практичні заняття, які повинні проводитися в умовах, що максимально відповідають реальним умовам застосування вогнепальної зброї в умовах воєнного стану.

Таким чином, вогнева підготовка правоохоронців в умовах воєнного стану має розглядатися як комплексний, безперервний і пріоритетний процес, що поєднує сучасні методики навчання, врахування бойового досвіду та належне матеріально-технічне забезпечення. Лише за умови системного підходу до її організації можливо забезпечити належний рівень професійної готовності правоохоронців, їхню особисту безпеку та ефективне виконання завдань із захисту правопорядку, населення і національної безпеки держави.

Тільки забезпечивши високий рівень вогневої підготовки правоохоронців, можна гарантувати їхню ефективність у виконанні завдань з охорони правопорядку, захисту населення та нейтралізації загроз національній безпеці в умовах воєнного стану.

Список використаної літератури

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України, веб-сайт: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 16.11.2025).

2. Вогнева підготовка : навч. посібник. 2-е вид., перероб. і доп. / кол. авт. ; за заг. ред. канд. юрид. наук, доц. В. Я. Покайчука. Дніпро : ДДУВС, 2021. 264 с.

3. Актуальні проблеми службово-бойової діяльності сил сектору безпеки і оборони України в умовах воєнного стану веб-сайт: URL: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/10467/1/3.pdf (дата звернення: 16.11.2025).

Носенко Юлія Сергіївна
судовий експерт сектору почеркознавчих досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень
Кіровоградського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України

Мусійчук Володимир Олександрович
старший викладач кафедри вогневої підготовки
навчально-наукового інституту
підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
імені О.Е. Дідоренко Донецького державного
університету внутрішніх справ

Співак Руслана Олександрівна
студентка групи ПР23Б1
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна

ВИЯВЛЕННЯ ПІДРОБОК ВІЙСЬКОВИХ ДОКУМЕНТІВ: ЗАВДАННЯ ТА МЕТОДИ ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24-го лютого 2022 року в Україні було впроваджено воєнний стан [1]. Запроваджена політика держави щодо протидії злочинності в умовах воєнного часу є складовою внутрішньої безпеки країни та її громадян.

У сучасних умовах воєнного стану питання проблеми підробки військових документів набуває особливої актуальності. Фальсифікація військових наказів, розпоряджень, дозволів, медичних довідок та інших офіційних документів може мати катастрофічні наслідки — від підриву довіри до командування до витоку стратегічно важливої інформації. У таких ситуаціях на перший план виходить технічна експертиза документів, що допомагає виявити підробки та встановити їх походження.

Цілі підробки документів у воєнний час:

1. Диверсія та шпигунство: створення фальшивих перепусток, наказів, розпоряджень для проникнення на стратегічні об'єкти;

2. Дезінформація: поширення фальшивих наказів або повідомлень, щоб ввести в оману військових чи цивільних;

3. Ухилення від мобілізації: виготовлення підроблених медичних довідок, посвідчень про звільнення від служби;

4. Незаконний перетин кордонів: використання фальшивих паспортів, військових квитків, перепусток.

Технічна експертиза військових документів є критично важливою під час перевірок на блокпостах, у ході внутрішніх розслідувань, а також при роботі із захопленими документами противника. Координація роботи експертів, аналітиків і правоохоронних органів забезпечує своєчасне виявлення підробок та нейтралізацію загроз. Саме тому технічна експертиза військової документації стає невід'ємною частиною забезпечення національної безпеки.

Судово-технічна експертиза документів являє собою дослідження документа, яке проводиться у процесуальній формі та за дорученням органу розслідування або суду, що має визначний спосіб його виготовлення, встановити у ньому наявність змін і способів їх внесення, виявити невидимі записи, а також ідентифікувати предмети й матеріали, які використовували для виготовлення документа або внесення в нього змін [2, с. 20].

Технічна експертиза військової документації — це детальний аналіз документів, пов’язаних із військовою діяльністю, з метою оцінки їхньої автентичності, точності, відповідності стандартам, а також виявлення можливих фальсифікацій чи помилок.

Основні завдання судово-технічної експертизи документів:

1. Встановлення способу виготовлення документа:

- визначення типу друку (офсетний, лазерний, струменевий, машинописний);

- ідентифікація особливостей друкарських машин, принтерів, копіювальної техніки;

2. Виявлення підробок і змін у документах:

- дослідження виправлень, дописувань, видалень тексту (механічне стирання, хімічний вплив);
- виявлення слідів підчистки, травлення чорнил, змивання або додавання інформації;

3. Перевірка реквізитів:

- аналіз підписів;
- ідентифікація справжності печаток, штампів, водяних знаків;

4. Встановлення послідовності нанесення тексту та зображень:

- визначення, що було створено першим: текст, печатка чи підпис;
- аналіз черговості записів, дописувань, змін.

5. Реконструкція знищених документів:

- відновлення стертих текстів, спалених чи порваних документів;
- відтворення за допомогою спеціального обладнання, ультрафіолетових і інфрачервоних променів.

Технічна експертиза починається з ознайомлення з наданими матеріалами, всебічного і повного вивчення властивостей та ознак об’єктів дослідження. Для вирішення поставлених перед експертом питань, експерт застосовує різноманітні технічні методи.

Поняття метод стосовно техніко-криміналістичних досліджень документів – це сукупність прийомів і способів, потрібних для теоретичного та практичного пізнання об’єктів дослідження документів, форм, пристосувань і матеріалів для вирішення завдань, поставлених перед експертом слідчим або судом [2, ст. 31].

Наданий на дослідження документ вивчається за допомогою криміналістичних технічних засобів, науково-методичних та інформаційно-довідкових джерел інформації із застосуванням візуальних, мікроскопічних і фотографічних методів дослідження, у відбитих інфрачервоних та ультрафіолетових променях.

У пізнавальній практичній діяльності експертові не слід захоплюватися одним методом і недооцінювати інші. Успіху можна досягти лише при розумному їхньому сполученні й доповненні, перевірці результатів дослідження, що досягаються різними методами. Важливо користуватися ними комплексно.

Послідовність застосування методів дослідження та відповідних технічних засобів визначається експертом. При цьому експерт повинен максимально використовувати неруйнуючі методи і тільки, якщо в результаті їх застосування не досягнута мета дослідження – застосовувати руйнуючі методи [3, ст. 3].

Методи технічної експертизи документів в умовах воєнного стану мають особливе значення, оскільки фальсифікація документів у цей період може безпосередньо впливати на безпеку держави, хід бойових операцій та довіру до військових і державних структур.

На підставі сукупності суттєвих ознак, виявлені в результаті вивчення документу, експертом формується проміжний висновок про спосіб виготовлення документів, вид друкарської форми, вид та спосіб друку, тип пристроїв, за допомогою яких виготовлений документ. При порівняльному дослідженні проводиться ретельне порівняльне дослідження сумнівного документа зі зразком.

Насамперед зазначимо, що особа, яка призначила експертизу, повинна не тільки правильно формулювати завдання експертизи, але і створювати реальні умови для їх вирішення. Це досягається передусім наданням у повному обсязі відповідних порівняльних зразків. Обов’язкова вимога до зразків - це наявність тих самих вихідних друкарських даних, що й у досліджуваного документа.

У період воєнного стану технічна експертиза документів швидко і точно виявляє підроблені документи, внесені в них зміни, встановлює спосіб виготовлення документів, печаток та штампів, чим допомагає:

захистити військові структури від дезінформації;

запобігти використанню фальсифікованих дозволів для проникнення диверсійних груп;

підтвердити автентичність наказів і розпоряджень.

Відтак, експертиза документів — це не лише юридичний процес, а й стратегічний інструмент для забезпечення національної безпеки. Тому підготовка спеціалістів та вдосконалення методів аналізу залишається одним із ключових завдань для держави в умовах війни.

Систематичне проведення експертиз допомагає зберегти довіру до військового командування та захистити національні інтереси.

Список використаної літератури

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ президента України від 24. 02.2022 р. № 64/2022. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397

2. Техінко-криміналістичне дослідження документів [Текст] : Навч. посіб. / [авт. кол. : О. В. Воробей, А. В. Кофанов]. К. : Нац. Акад. внутр. справ, 2011. 312 с.

3. Методика технічної експертизи бланків документів / Уклад.: К.М. Ковальов, В.В. Коваленко. К. : ДНДЄКЦ МВС України, 2009. 14 с.

Нікітіна Леся Олегівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-економічних дисциплін
Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-
педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»

Йолохов Василь Анатолійович
студент 4-БЮ групи Комунального закладу вищої освіти «Барський
гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»
м. Бар, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ФОП ТРЕТЬОЇ ГРУПИ У 2025 РОЦІ

В умовах сучасного економічного розвитку України спрощена система оподаткування відіграє важливу роль у підтримці малого та середнього бізнесу, створюючи сприятливі умови для здійснення підприємницької діяльності. Вона забезпечує спрощений порядок ведення обліку, подання звітності та сплати податків, що дозволяє суб'єктам господарювання зосередитися на розвитку власної справи.

З огляду на постійні зміни у податковому законодавстві, особливо актуальним є питання визначення умов перебування платників на спрощеній системі оподаткування, зокрема для фізичних осіб – підприємців третьої групи. Саме ця група є однією з найпоширеніших серед представників малого бізнесу, адже поєднує у собі гнучкість оподаткування та можливість отримання значних обсягів доходу.

Так, вважаємо за доцільне розглянути основні положення Податкового кодексу України (далі – ПК України), що регулюють порядок перебування ФОП третьої групи на спрощеній системі оподаткування у 2025 році, а також визначають розмір і особливості сплати основних податкових платежів – єдиного податку, військового збору та єдиного соціального внеску.

Відповідно до пункту 291.2 статті 291 ПК України спрощена система оподаткування, обліку та звітності – особливий механізм справляння податків і зборів, що встановлює заміну сплати окремих податків і зборів, встановлених пунктом 297.1 статті 297 ПК України, на сплату єдиного податку в порядку та на умовах, визначених главою 1 розділу XIV ПК України, з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності.

Згідно з пунктом 291.3 статті 291 ПК України юридична особа чи фізична особа-підприємець може самостійно обрати спрощену систему оподаткування, якщо така особа відповідає вимогам, встановленим главою 1 розділу XIV ПК України, та реєструється платником єдиного податку в порядку, визначеному главою 1 розділу XIV ПК України [1, с. 291].

Не мають права обрати та перебувати на спрощеній системі оподаткування, а також не мають права підтвердити статус платника єдиного податку четвертої групи платники податку, щодо яких (та/або щодо засновників (учасників), кінцевих бенефіціарних власників яких) у порядку, встановленому Законом України «Про санкції», прийняті рішення про застосування спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), протягом строку застосування таких санкцій [2, с. 5].

Відповідно до пункту 291.4. статті 291 ПК України суб'єкти господарювання, які застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності, поділяються на чотири групи платників єдиного податку.

Вважаємо за доцільне охарактеризувати одну з вищезазначених груп, а саме – третю групу.

Так, до третьої групи належать:

1) фізичні особи – підприємці, які не використовують працю найманих осіб або кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, не обмежена, та юридичні особи – суб’єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми, у яких протягом календарного року обсяг доходу не перевищує 1167 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року;

2) електронні резиденти (е-резиденти), які зареєструвалися як фізичні особи – підприємці, здійснюють господарську діяльність з надання послуг, виробництва та/або продажу товарів виключно на користь нерезидентів України, за умови що протягом календарного року вони відповідають сукупності таких критеріїв:

– не використовують працю найманих осіб – громадян або резидентів України;

– не отримують доходи з джерелом походження з України, крім пасивних доходів;

– обсяг доходу не перевищує 1167 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року.

Так, у відповідності до ч.1 ст.8 Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» з 01 січня 2025 року мінімальна заробітна плата становить 8000 гривень на місяць [3, с. 8].

Тобто, обсяг доходу протягом календарного року не повинен перевищувати 9 336 000 грн (1167 РМЗП * 8000 МЗП).

В свою чергу, станом на 2025 рік фізичні особи – підприємці (далі – ФОП) третьої групи, які перебувають на спрощеній системі оподаткування, зобов’язані сплачувати три основні обов’язкові платежі, а саме:

1) єдиний податок;

2) військовий збір;

3) єдиний соціальний внесок.

Так, у відповідності до пункту 293.3 статті 293 ПК України відсоткова ставка єдиного податку для платників третьої групи встановлюється у розмірі:

1) 3 відсотки доходу – у разі сплати податку на додану вартість згідно з ПК України;

2) 5 відсотків доходу – у разі включення податку на додану вартість до складу єдиного податку.

Для фізичних осіб – підприємців, які здійснюють діяльність з виробництва, постачання, продажу (реалізації) ювелірних та побутових виробів

з дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння, а також для електронних резидентів (е-резидентів) ставка єдиного податку встановлюється у розмірі, визначеному підпунктом 2 пункту 293.3 статті 293 ПК України.

Щодо сплати військового збору, то даний податок встановлюється згідно з абзацом 1 пункту 16^1 підрозділу 10 розділу XX ПК України тимчасово, до набрання чинності рішенням Верховної Ради України про завершення реформи Збройних Сил України.

Відповідно до підпункту 3 підпункту 1.1. пункту 16^1 підрозділу 10 розділу XX ПК України платниками збору є платники єдиного податку третьої групи, крім електронних резидентів (е-резидентів).

Згідно з абз.5 підпункту 1.1. пункту 16^1 підрозділу 10 розділу XX ПК України військовий збір для платників збору, зазначених у підпунктах 2 та 3 підпункту 1.1., встановлюється з 01 січня 2025 року по 31 грудня року, у якому буде припинено або скасовано воєнний стан, введений Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року №64/2022 [4, 5, с. 7, 9].

Таким чином, у 2025 році ставка військового збору для ФОП третьої групи становить 1 відсоток від доходу, визначеного згідно із статтею 292 ПК України.

Крім того, ФОП третьої групи, яка перебуває на спрощеній системі оподаткування, незалежно від отримання доходу, зобов’язана щомісяця сплачувати єдиний соціальний внесок у розмірі не менше 22% від мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня.

Отже, щомісячний розмір єдиного соціального внеску для ФОП третьої групи, які перебувають на спрощеній системі оподаткування, становить 1760 грн (22% від 8000 грн).

Так, спрощена система оподаткування залишається одним із ключових інструментів державної підтримки малого та середнього бізнесу в Україні. Вона забезпечує зручний механізм сплати податків, зменшує адміністративне

навантаження на підприємців та стимулює розвиток підприємницької діяльності.

ФОП третьої групи у 2025 році мають можливість працювати за умовами, що дозволяють отримувати значні обсяги доходів (до 9 336 000 грн на рік) за відносно простою системою звітності та оподаткування. При цьому вони зобов'язані сплачувати три основні платежі – єдиний податок (3% або 5% залежно від системи оподаткування ПДВ), військовий збір у розмірі 1% від доходу та єдиний соціальний внесок у сумі не менше 1760 грн щомісячно.

Таким чином, дотримання встановлених вимог Податкового кодексу України є запорукою законної діяльності підприємців, збереження статусу платника єдиного податку та уникнення фінансових санкцій. Однак, у контексті сучасних економічних викликів важливим залишається удосконалення механізмів спрощеного оподаткування, що сприятиме подальшому розвитку підприємництва та формуванню стабільної податкової системи держави.

Список використаної літератури

1. Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text.

2. Про санкції: Закон України від 14.08.2014 р. № 1644-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text.

3. Про Державний бюджет України на 2025 рік: Закон України від 19.11.2024 р. № 4059-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4059-20.

4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. №64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2.

5. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 р. №2102-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text.

Vasyl Oleinik
Head of the Legal Department NAO "Academician E.A. Buketov Karaganda University"

Botagoz Amanzholova
Candidate of Legal Sciences (PhD in Law), Associate Professor, Professor of the Department of Criminal Law, Procedure and Criminalistics, Faculty of Law, NAO "Academician E.A. Buketov Karaganda University", Karaganda, Republic of Kazakhstan

SELECTED ISSUES IN IMPROVING LEGAL EDUCATION IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Since gaining independence, Kazakhstan has faced the task of ensuring the country's legal sovereignty as an integral component of state sovereignty. Over the past years, extensive efforts have been undertaken to establish a new legal system that meets high international standards, reflects national traditions, and corresponds to the interests of the dynamic modernization of all spheres of public administration and social organization.

In Kazakhstan, a consistent and purposeful course has been pursued toward the development of a rule-of-law state and the strengthening of civil society. The legal reform being implemented in the Republic is primarily aimed at ensuring the supremacy of law and the constitutional rights and freedoms of citizens. For the sustainable development of the Republic of Kazakhstan and the accelerated resolution of pressing challenges, it has been necessary to continue the formation of a strong legal state.

The modernization of Kazakhstan's contemporary education system began with the country's accession to the Bologna Process, which identified the creation of a European Higher Education Area as a key factor in promoting mobility, employability, and the global development of the continent. Kazakhstan's accession to the Bologna Declaration implies integration into a unified European educational space based on a set of mandatory principles.

At the present stage of development of Kazakhstan's legal system, legal education constitutes an integral part of the unified educational environment.

Therefore, issues related to the development of the legal system and the quality of legal training represent tasks of national importance.

Within Kazakhstani society, particularly among the academic and legal communities, active discussions are taking place regarding the development of the legal profession. As noted by many domestic and foreign scholars, the factors influencing the current challenges related to the quality of legal education and the effectiveness of training highly qualified legal professionals in higher education institutions include the following:

- the absence of a unified foundation for legal education;
- the lack or insufficiency of instructional hours devoted to general theoretical disciplines;
- the absence of integration between educational and research processes [1];
- difficulties associated with the international recognition of domestic diplomas, due to procedures based on the interests of the employer's country;
- low mobility of students and faculty members, inconsistency of curricula, and insufficient funding for such projects in higher education institutions;
- a reduction in the number of hours allocated by curricula to lecture-based instruction [2];
- a discrepancy between the theoretical knowledge taught at universities and the practical realities encountered by graduates after completing legal education;
- students' inability to apply theoretical knowledge in practice;
- insufficient provision of higher education institutions with methodological materials in legal disciplines, as well as legal literature for students and faculty;
- a shortage of academic teaching staff;
- the absence of mentoring systems that would define criteria of professional suitability and personal qualities of future lawyers;
- outdated criteria for assessing the quality of legal education and the lack of coherence between education and research [3];
- inadequate theoretical preparation of students;
- weak practical training of students;
- lack of systematic professional development and retraining of faculty members;

- significant socio-economic and legal transformations requiring appropriate changes in the legal education system;
- the mass character of legal education, which negatively affects the quality of professional training;
- a shortage of legal professionals capable of effectively performing their duties under conditions of intensive market economy, alongside an excessive number of traditionally trained lawyers educated according to outdated educational standards;
- diversification of legal education (bachelor's, master's, postgraduate and doctoral levels) and the need to ensure high-quality education at all levels arising from this reform.

In light of the above, it is appropriate to present certain views of domestic scholars who propose the following measures to improve legal education and bring it closer to European and international standards:

- to complete the development and implementation of state standards for higher legal education, accompanied by an effective system of state control over the level of professional training of lawyers;
- to assess the staffing needs of public executive authorities, law enforcement agencies, judicial bodies, and social protection institutions with regard to specialists possessing higher legal education, taking into account levels of training and specialization;
- to introduce new legal specializations in higher education institutions in line with contemporary forms of legal practice;
- to establish a flexible and diversified system of postgraduate education through retraining and advanced professional development in new areas of legal science and practice, with optimal duration, periodicity, and systematic updating of content [4];
- to develop international cooperation in legal education, including joint development of curricula and other educational components aimed at integrating legal education into the global educational space [3].

The authors propose the following relevant directions for improving legal education:

1. It is necessary to introduce, at the legislative level, quotas for training lawyers for public authorities, as well as departmental or corporate educational

orders. Based on international experience, a list of specialized and non-specialized universities authorized to train lawyers should be defined. These measures would help address the problem of an oversupply of lawyers, increase state-funded places in bachelor's programs in law, strengthen ties with potential employers, and improve graduate employment rates.

2. Experience gained during the COVID-19 pandemic demonstrates that the extensive use of information and communication technologies enables the implementation of advanced global educational trends. This format is also particularly important for persons with special educational needs. At the same time, blended learning models may be applied, combining online lectures with in-person seminars and practical classes. However, some legal practitioners argue that it is impossible to become a lawyer entirely through distance education. In our view, the issue lies not in prohibiting distance learning, but in identifying its appropriate niche to enhance the quality of training qualified legal professionals. Moreover, new legislative provisions have been introduced regulating distance learning, defining its concept and establishing the competence of authorized bodies to approve rules governing its organization, requirements, and procedures.

3. There is a pressing need for new criteria for assessing the quality of legal education, the key indicator being employer satisfaction with the knowledge and skills of graduates. This requires a fundamental change in approaches to ensuring the practical orientation of legal education, including the expansion of practice-oriented disciplines and the involvement of legal practitioners in teaching. Greater use should also be made of the potential of legal clinics as part of students' practical training. Within their competence, legal clinics promote practical skills in solving real-life legal problems and provide free legal assistance to citizens. To this end, the legal status of legal clinics should be clearly defined at the regulatory level.

4. For Kazakhstan's legal education system, it is critically important to reassess the social and legal status of university lecturers and professors, protect them from duties unrelated to teaching and research, and improve systems of material and moral incentives.

5. The introduction of new standards of higher legal education, accompanied by an effective system of monitoring the professional competence of legal specialists.

6. Expansion of academic and scientific cooperation with foreign scholars, increased participation of faculty and students in academic mobility programs, and

enhanced language training as a prerequisite for the internationalization of higher education.

7. Active encouragement of students to engage in legal research, write academic papers, improve the organization of internships and practical training, and develop the ability to effectively apply theoretical knowledge, skills, and competencies acquired during their studies.

An inevitable consequence of the close connection between the legal profession and national legislation is the need for a highly qualified academic staff and a strong methodological and educational base. In this context, continuous improvement of higher education curricula plays a crucial role.

The further legal development of Kazakhstani society largely depends on the enhancement of higher legal education, as lawyers are entrusted with a key role in building a rule-of-law state and in implementing the Strategy for Kazakhstan's entry into the world's thirty most developed countries.

References

1. Омурчиева Э.М., Садырова Г.Н. К вопросу о современном юридическом образовании. Материалы международной научно-практической конференции на тему: «Актуальные проблемы современной науки», посвященной 75-летию заслуженного деятеля РК, доктора юридических наук, профессора О.Ш. Жалаира и 25-летию Евразийской юридической академии им. Д.А. Кунаева. Алматы, 2017. С. 302-303.

2. Манин С.Н. Совершенствование системы высшего юридического образования в Республике Казахстан / Право и образование. 2015. № 5. С. 98-99.

3. Бижигитова А.С., Теменова Д.Т. Правовое образование в Казахстане; Современный взгляд на проблемы и перспективы развития. Межвузовский вестник. 2004. № 1. С. 287-290.

4. Алауханов Е.О. Актуальные проблемы юридического образования в Казахстане. Вестник Национальной академии наук Республики Казахстан. 2015. № 1. С. 100-101.

Поліщук Марина Геннадіївна
кандидат юридичних наук, доцент кафедри "Права",
Дніпровський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
м. Дніпро, Україна

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАГРОЗ ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Характерною ознакою сучасного етапу економічного та науково-технічного прогресу є стрімкий розвиток інформаційних технологій, їх якнайширше використання як у повсякденному житті, так і управлінні державою. Інформація і інформаційні технології все більше визначають розвиток суспільства та слугують новими джерелами національної могутності. Становлення інформаційного суспільства радикально змінює політичну, екологічну та соціальну сфери життєдіяльності людства. У цих умовах формування інформаційного суспільства змінює предмет праці на інформацію і знання. У свою чергу основою глобалізації стають інтеграція інформаційних систем різних держав до єдиної загальносвітової інформаційної системи, формування єдиного інформаційного простору, створення глобальних інформаційно-телекомунікаційних тенет, інтенсивне впровадження нових інформаційних технологій в усі галузі суспільного життя, включаючи і державне управління [2].

Глобальний процес інформатизації суспільства охопив практично всі країни світу і нині є стрижнем науково-технічного і соціально-економічного розвитку [3].

Інформатизація становить собою організаційний соціально-економічний і науково-технічний процес створення оптимальних умов для всебічного задоволення інформаційних потреб і реалізації прав громадян суспільства, органів державної влади й управління на основі формування і використання

інформаційних ресурсів і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів і інформаційних технологій із використанням обчислювальної і комунікаційної техніки.

Основними завданнями інформатизації є:

• всебічне інформаційне забезпечення потреб суб'єктів інформаційних відносин;

• створення єдиного безпечного інформаційного простору;

• створення, впровадження і використання інформаційних систем, інформаційних технологій і інформаційних продуктів загального значення;

• підготовка кадрів, підвищення їх кваліфікації у сфері інформатизації.

Осягнення сутності змісту поняття "інформаційна безпека" є важливим завданнями наукового аналізу. Будь-яке вчення лише тоді досягає зрілості і досконалості, коли розкриває сутність досліджуваних явищ, має можливість передбачати майбутні зміни не лише у сфері явищ, а й у сфері сутностей. Пізнання сутності інформаційної безпеки можливо лише на основі абстрактного мислення, створення теорії досліджуваного предмета, усвідомлення внутрішнього змісту, виявлення характерних ознак, розкриття сутнісних характеристик поняття, що вивчається [4].

В історичному процесі складається структура предмета, тобто єдність внутрішнього змісту і зовнішніх проявів, співпадаючих і неспівпадаючих суперечливих сутностей. Сутність — сукупність глибинних зв'язків, відносин і внутрішніх законів, які визначають основні риси і тенденції розвитку системи. Сутність може вважатися пізнаною, коли відомі причини виникнення і джерела розвитку розглядуваного об'єкта, шляхи його формування або технічного репродукування, якщо в теорії або на практиці створена його достовірна модель. Одна й та сама сутність може мати множину різних явищ.

Саме тому інформаційна безпека є невід'ємною частиною загальної безпеки, чи то національної, чи то регіональної, чи то міжнародної. Аналіз інформаційної безпеки передбачає розгляд сукупності таких об'єктивних чинників:

• потреб громадян, суспільства і держави і світового співтовариства;

• уразливість індивідів, суспільства і держави від цифрових технологій;

• наявність широкого кола загроз і небезпек, якими має управляти система забезпечення інформаційної безпеки.

Інформаційна безпека є складовим компонентом загальної проблеми інформаційного забезпечення людини, держави і суспільства. Вона орієнтована на захист значимих або вже згаданих суб'єктів інформаційних ресурсів, законних інтересів. Зміст поняття "інформаційна безпека" розкривається у практичній діяльності, наукових дослідженнях, а також нормативно-правових документах.

Слід зазначити, що у науковій літературі поки бракує єдиного консолідованого погляду на зміст поняття "інформаційна безпека". Для одних воно відображає стан, для інших процес, діяльність, здатність, систему гарантій, властивість, функцію. Відтак постає необхідність в угрупуванні напрямів визначення аналізованого поняття.

Так наприклад, Гасеський В.К., Авраменко ВА. визначають інформаційну безпеку як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави, який виключає можливість заподіяння їм шкоди через неповноту, невчасність і недостовірність інформації, через негативні наслідки функціонування інформаційних технологій або внаслідок поширення законодавчо забороненої чи обмеженої для поширення інформації, у той час як О.Г. Додонов визначає інформаційну безпеку як стан захищеності інформаційного простору, який забезпечує формування та розвиток цього простору в інтересах особистості, суспільства та держави.

На сьогодні саме інформаційні війни становлять собою найбільшу небезпеку нормальному функціонуванню системи органів державного управління. Це й обумовлює детальний розгляд питань щодо визначення поняття та і встановлення сутнісних ознак інформаційної війни [5].

Передусім, коли йдеться про будь-яку війну, включаючи інформаційну, то слід говорити про певний стан взаємовідносин між противниками.

Здебільшого це не є присутнім, тому застосування даного терміну, на нашу думку, носить псевдонауковий характер. Інформаційна війна виникає з нових підходів до застосування інформації, визначення її ролі та місця. Можна виділити два трактування поняття інформаційної війни: гуманітарну і технічну.

Наприклад, Л.Павлютенкова зазначає, що у гуманітарному сенсі інформаційна війна становить собою активні методи трансформації інформаційного простору, що знаходить свій вираз у системі нав'язування моделей світу, які покликані забезпечити бажані типи поведінки, атаках на структури породження інформації - процеси міркувань. У той же час технічне трактування даного поняття полягає у тому, що за допомогою спеціальних програм руйнується обладнання, програмне забезпечення тощо [2].

Що стосується іншого розуміння поняття інформаційної війни, себто, технічного, то тут обов'язковою умовою є те, що ведення інформаційної війни є результатом узгодженої діяльності з використання інформації як зброї ведення бойових дій у будь-якій сфері життєдіяльності. При цьому інформаційна війна включає наступні дії:

• здійснення впливу на інфраструктуру систем життєзабезпечення — телекомунікації, транспортні мережі, електростанції тощо;

• промисловий шпіонаж — порушення прав інтелектуальної власності, розкрадання патентованої інформації, викривлення або знищення важливих даних, проведення конкурентної розвідки;

• хакінг — злам і використання особистих даних, ідентифікаційних номерів, інформації з обмеженим доступом тощо.

Отже, інформаційна війна — дії, що вчинюються для досягнення інформаційної переваги у підтримці національної воєнної стратегії через вплив на інформацію та інформаційні системи противника при одночасному забезпеченні безпеки власної інформації і інформаційних систем. Одним з прикладів є існування спеціальної програми запису усіх телефонних дзвінків, що виходять за кордон США на спеціальну апаратуру [4].

За допомогою такої програми усі телефонні дзвінки, що виходять за межі країни записуються, а потім пропускаються через спеціальний пристрій, який за допомогою пошукових систем за ключовими словами здійснює виявлення та ідентифікацію важливої інформації.

Таким чином, інформаційна зброя — це пристрої та засоби, які призначені для нанесення протидіючій стороні максимальної шкоди в ході інформаційної боротьби (шляхом небезпечних інформаційних впливів).

Об'єктами впливу можуть бути: інформаційно-технічні системи, інформаційно-аналітичні системи, інформаційно-технічні системи, які включають людину, інформаційно-аналітичні системи, які включають людину, інформаційні ресурси, системи формування суспільної свідомості та думки, яка базується на засобах масової інформації та пропаганди, а також психіки людини [3].

Інформаційна зброя повинна враховувати варіанти протидії і чим більше таких варіантів ураховано, тим більша вірогідність успіху в тій чи іншій інформаційній агресії. Також необхідно підкреслити, що специфікою інформаційної війни (інформаційного протиборства) є те, що вона ведеться, на відміну від збройної боротьби, як у мирний, так і у воєнний час. Вона націлена на всі можливості та фактори ураженості, які неминуче виникають при зростанні залежності від інформації, а також на використання інформації у найрізноманітніших конфліктах. Об'єктом уваги стають інформаційні системи (включаючи відповідні лінії передач, центри обробки та людський фактор цих систем), а також інформаційні технології, які використовуються в системах озброєння [1].

Отже, можна виділити наступні сфери інформаційного протиборства: світоглядна, політична, дипломатична, воєнна, науково-технологічна, соціальна та гуманітарна, ідеологічна, екологічна.

Інформаційна війна має наступальні та оборонні складові, але, починаючи з цільового проектування та розробки своєї архітектури командування, управління, комунікації" комп'ютерів та розвідки, що забезпечує

особам, які приймають рішення, відчутну інформаційну перевагу у різноманітних конфліктах. Інформаційна війна може бути спрямована проти трьох елементів: комп'ютер; програмне забезпечення; людина.

Список використаної літератури

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України 1996 № 30. 141с.

2. Про Стратегію національної безпеки України [електронний ресурс]: Указ Президента України від 12.02.2007. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/105/2007/ed20120608

3. Про засади інформаційної безпеки України [електронний ресурс]: Закон україни № 4949 від 28.05.2014. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JG3TH00A.html

4. Гавловський В.Д. Організаційно-правові питання формування державної інформаційної політики в Україні Наук. вісн. зб. наук. пр. Акад. держ. податков. служби України. 2011. № 3. 182 с.

5. Гавловський В., Гуцалюк М.. Калюжний Р. і ін. Питання концепції реформи інформаційного законодавства України. Правов., нормат. та метрол. забезпечення системи захисту інформації в Україні. 2009. 127 с.

6. Гавловський В., Гуцалюк М., Калюжний Р. Інформаційному суспільству України — інформаційне законодавство (щодо питань реформування законодавства у сфері суспільних інформаційних відносин) Правов., нормат. та метрол. забезпечення системи захисту інформації в Україні. 2012. № 2. 25 с.

7. Гавловський В.Д., Гуцалюк М.В., Калюжний РА. та ін. Інформаційне забезпечення управлінської діяльності в умовах інформатизації: організаційно-правові питання теорії й практики. Запоріжжя: Просвіта, 2013. 338 с.

8. Голубев В.О. Правові аспекти захисту інформації. Правов., нормат. та метрол. забезпечення системи захисту інформації в автоматизованих системах України. К., 2011. 44 с.

Савченко Віра Меєрівна
кандидат економічних наук, професор,
доцент кафедри підприємництва, обліку та фінансів
Херсонського державного
аграрно-економічного університету

Кузьменко Юлія Анатоліївна
завідувач сектору будівельних,
земельних досліджень та оціночної діяльності
Кіровоградського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України

Карпенко Олександр Миколайович
старший викладач кафедри вогневої підготовки
Навчально-наукового інституту
підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції імені О.Е. Дідоренко
Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна

ПРАВОВЕ СУПРОВОДЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В АГРАРНІЙ СФЕРІ

В Україні підприємництво в агробізнесі представлено різними за розміром та організаційно-правовими формами суб'єктами. При цьому чисельно переважають малі [3]. Саме малий агробізнес на відміну від великих агроформувань орієнтований на внутрішній ринок, а це означає, що саме він на сучасному етапі забезпечує продовольчу безпеку країни та підвищує рівень життя в сільській місцевості. Малі агропідприємства є селозберігаючою моделью (rural saving model) ведення бізнесу та саме вони забезпечують комплексний сталий розвиток сільських територій і збереження сільської поселенської мережі [4]. Однак саме малі аграрні виробники не мають штатного юридичного супроводження та для них проблемних є юридичне супроводження за засадах аутсорсінгу в наслідок нестачі фахівців, що

спеціалізуються на аграрному праві (у тому числі земельному) та високою вартістю такого обслуговування. Проблема посилюється в умовах становлення та розвитку земельного ринку.

У сучасних умовах господарювання, особливо у специфічній та регульованій сфері сільського господарства, ефективна діяльність малого агробізнесу нерозривно пов'язана з якісним юридичним супроводом. Належна організація правової роботи є невід'ємною складовою успіху в аграрному секторі, оскільки дозволяє мінімізувати ризики, забезпечити дотримання законодавства та захистити інтереси суб'єкта господарювання.

Одним із ключових елементів системи підтримки розвитку агробізнесу є сільськогосподарське дорадництво. Дорадництво спрямоване на надання аграріям знань, інформації, консультацій та практичної допомоги з широкого кола питань господарювання – від технологій виробництва та управління ресурсами до фінансів та маркетингу. При цьому у сучасних умовах (становлення та розвиток земельного ринку, мультифункціональність агробізнесу, ризики та виклики обумовлені повномасштабним вісбковим вторгненням, перманентні зміни законодавства у контексті євроінтеграції тощо) все більшої актуальності набуває саме юридичне супроводження (супровід).

Мають місце різні підходи до тлумачення поняття «юридичний супровід» [2]. Однак, більшість підходів мають спільне у контексті його розуміння як комплексної правової допомоги, що спрямована на забезпечення законності та захисту прав клієнта.

На сучасному ринку юридичних послуг для підприємців, включаючи сільськогосподарські суб'єкти, юридичний супровід може надаватися не тільки штатними юристами. Поширеними формами залучення зовнішньої правової експертизи є юридичний консалтинг та юридичний аутсорсинг (від англ. outsourcing).

Однією з організаційних моделей консалтингу є дорадництво [1]. Правові питання дедалі частіше потребують розв’язання при функціонування малого агробізнесу. Дорадчі послуги все частіше торкаються саме правових питань.

Так мають місце проблеми пов’язані з оформлення прав на землю, укладання договорів оренди та емфітевзису, співпраці з переробниками, трудових відносин, податкових аспектів, претензійного механізму тощо. Їх розв’язання безпосередньо залежить від належного юридичного оформлення та розуміння правових нюансів. Відповідно до суттєвих змін законодавства, розвитку земельних відносин, цифровізації консалтингових послуг, зокрема юридичного супроводження, є необхідним адресна підготовка фахівців та перманентне підвищення їх кваліфікації.

Список використаної літератури

1. Грановська, В., Кононенко, Л., & Савченко, В. (2024). Функціонування дорадчих служб у контексті забезпечення сталого сільського розвитку. Економіка та суспільство, (69). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-111

2. Марощак, Г. П. (2024). Сутність юридичного супроводження підприємницької діяльності у сфері сільського господарства. Вісник Кримінологічної асоціації України, 33(3), 659-667. DOI: https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.61

3. Сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 15.04.2025).

4. Sabii, I. (2021). Choosing a Model of the Agrarian Structure of Ukraine as a Foundation for Comprehensive Sustainable Rural Development. *Ekonomika APK*, 28(9), 82-90. https://doi.org/10.32317/2221-1055.202109082

Сініченко Владислав Сергійович
аспірант кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування
Одеського державного університету внутрішніх справ;
старший судовий експерт-вибухотехнік
сектору вибохутехнічних та пожежотехнічних досліджень
Кіровоградського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України,
м. Кропивницький, Україна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ВЗАЄМОДІЇ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА-ВИБУХОТЕХНІКА ЗІ СЛІДЧИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У сучасних умовах збройної агресії російської федерації проти України питання удосконалення розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із застосуванням вибухових пристроїв, набуває особливої важливості. Ефективна взаємодія судових експертів-вибухотехніків зі слідчими підрозділами правоохоронних органів є критичним елементом забезпечення об’єктивності та повноти досудового розслідування.

Міжнародний досвід у цій сфері демонструє ефективні підходи до організації спільної роботи експертів і слідчих, що дозволяє оперативніше і якісніше документувати обставини вибухів, ідентифікувати засоби вчинення злочинів, а також сприяти виявленню та притягненню до відповідальності винних осіб.

Для України адаптація і впровадження найкращих міжнародних практик є надзвичайно актуальною задачею, адже щоденні реалії війни зумовлюють різке зростання кількості випадків використання вибухових речовин та пристроїв у цивільних і військових середовищах. Забезпечення ефективної комунікації між судовими експертами-вибухотехніками і слідчими сприятиме підвищенню

рівня безпеки громадян, своєчасному запобіганню повторних злочинів та зміцненню національної безпеки в цілому.

Таким чином, вивчення окремих аспектів міжнародного досвіду практики взаємодії у цьому напрямі є не лише науково цікавою, а й життєво необхідною задачею для посилення ефективності правоохоронної діяльності в Україні в умовах сучасних викликів.

Міжнародний досвід свідчить про те, що саме тісна співпраця експертів і слідчих забезпечує високий рівень якості збору доказів, їх правильну фіксацію та подальший науковий аналіз. Наприклад, досвід США, країн Європейського Союзу та НАТО демонструє, що ефективна міжвідомча співпраця є визначальним фактором у забезпеченні якості розслідування вибухових інцидентів, запобіганні новим загрозам та притягненні винних осіб до відповідальності.

Одним із найуспішніших таких прикладів є діяльність Центру аналітики вибухових пристроїв (TEDAC), створеного Федеральним бюро розслідувань (FBI). TEDAC функціонує як міжвідомчий центр, який об'єднує аналітичні, експертні та оперативні можливості різних агентств для комплексного вивчення та аналізу вибухових пристроїв. Особливістю такої моделі є [1]:

оперативне прибуття спеціалістів-вибухотехніків на місце події разом зі слідчими;

комплексна криміналістична експертиза;

створення баз даних за зразками вибухових пристроїв для ідентифікації типових способів їх виготовлення та осіб-правопорушників.

У країнах Європейського Союзу, таких як Польща, Франція, Німеччина, важливим елементом є організація спільних навчань та тренінгів для слідчих та вибухотехніків. Зокрема, польський досвід показує ефективність спільних операцій із залученням армійських підрозділів і міжнародних партнерів для тренування в реальних умовах інцидентів із вибухами. Франція активно розвиває мобільні експертні групи, які негайно виїжджають на місце події для збору доказової бази й початкового аналізу.

Так, у червні 2024 року в Познані (Польща) відбувся спільний семінар між Армією США та польською поліцією, присвячений розслідуванню місць вибухів. Під час заходу проводилися контрольовані підриви транспортних засобів та навчання з методів збору доказів після вибухів. Така співпраця сприяє обміну досвідом та вдосконаленню методик розслідування [2].

А у Франції під час Олімпійських ігор 2024 року було залучено близько 1 800 поліцейських з 44 країн для забезпечення безпеки. Серед них були фахівці з виявлення вибухівки, боротьби з дронами та інших спеціалізованих підрозділів. Така міжнародна співпраця дозволила обмінюватися знаннями та досвідом у сфері безпеки [3].

Крім цього у Європейському Союзі створюються спільні слідчі групи (Joint Investigation Teams – JIT), які об'єднують зусилля правоохоронних та судових органів кількох країн для розслідування транснаціональних злочинів. Наприклад, після збиття літака MH17 було створено JIT з представників Австралії, Бельгії, Малайзії, Нідерландів та України для спільного розслідування [4].

Також прикладом міжнародного досвіду у підвищенні ефективності протидії злочинності є відкриття Інтерполом інноваційного центру у Сінгапурі, який служить глобальним хабом для боротьби із сучасною злочинністю, використовуючи передові технології, такі як підводні дрони, 3D-друковану вогнепальну зброю для досліджень та обладнання для цифрової криміналістики з підтримкою штучного інтелекту. Центр підтримує глобальні операції через свій командний центр, один із трьох у світі, що відстежує втікачів-злочинців і міжнародні кіберзагрози [5].

У контексті збройної агресії російської федерації проти України актуальність застосування міжнародного досвіду стає винятково високою. Україна щоденно стикається з вибуховими загрозами – як на лінії фронту, так і в тилу, внаслідок диверсійних актів, обстрілів, терористичних атак. Перевагами імплементації міжнародного досвіду є:

- підвищення швидкості та якості документування місця події;

- покращення збору і збереження доказів для подальшого кримінального розслідування;

- виявлення типових схем виготовлення та удосконалення вибухових пристроїв;

- створення централізованих баз даних для оперативного аналізу;

- зменшення ризику загибелі мирного населення внаслідок дії вибухових пристроїв та вибухових речовин.

З метою ефективної імплементації міжнародного досвіду практики взаємодії судового експерта-вибухотехніка зі слідчими підрозділами правоохоронних органів під час розслідування кримінальних правопорушень, на нашу думку, доцільно:

- створити національний центр аналізу вибухових пристроїв за моделлю TEDAC;

- впровадити систематичну підготовку фахівців із залученням міжнародних тренерів;

- забезпечити правоохоронні органи сучасними засобами фіксації, транспортування та дослідження вибухових матеріалів;

- удосконалити нормативну базу щодо координації дій слідчих та спеціалістів-вибухотехніків (судових експертів-вибухотехніків).

Таким чином, застосування міжнародного досвіду у сфері взаємодії експертів-вибухотехніків та слідчих є не просто актуальним, а життєво необхідним для забезпечення ефективного розслідування кримінальних правопорушень в умовах війни. Від правильного документування вибухових інцидентів залежить не тільки розкриття злочинів, але й збереження життів мирного населення та зміцнення державної безпеки.

Проведений аналіз міжнародної практики взаємодії судових експертів-вибухотехніків зі слідчими підрозділами правоохоронних органів засвідчив високу ефективність комплексного підходу до розслідування вибухових інцидентів. З огляду на реалії сучасної України, що переживає збройний конфлікт, інтеграція таких підходів має стати одним із пріоритетів розвитку

криміналістичної діяльності. Запровадження спеціалізованих центрів, модернізація навчальних програм для експертів і слідчих, удосконалення правового регулювання взаємодії сприятимуть посиленню безпеки громадян і підвищенню ефективності розкриття злочинів. Досвід інших країн доводить: лише через системний розвиток експертно-слідчої співпраці можливо досягти реального зміцнення національної безпеки в умовах новітніх загроз.

Список використаної літератури

1. Terrorist Explosive Device Analytical Center (TEDAC). FBR. Federal Bureau of Investigation. URL: https://www.fbi.gov/investigate/terrorism/tedac?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 25.04.2025)

2. Army CID Partners with Polish Police in Poznań for Blast-Scene Evidence Workshop. (By Thomas B. Hamilton IIIJuly 19, 2024). U.S. ARMY. URL: https://www.army.mil/article/278180/army_cid_partners_with_polish_police_in_poznan_for_blast_scene_evidence_workshop?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 25.04.2025)

3. Foreign police forces exchange know-how while protecting Paris Games. Le Monde. (Monday, April 28, 2025 6:30 pm (Paris). URL: https://www.lemonde.fr/en/france/article/2024/08/04/foreign-police-forces-exchange-know-how-while-protecting-paris-games_6709014_7.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 25.04.2025)

4. Joint investigation teams. European Union Agency for Criminal Justice Cooperation (EUROJUST). URL: https://www.eurojust.europa.eu/judicial-cooperation/instruments/joint-investigation-teams (дата звернення: 25.04.2025)

5. Inside Interpol’s innovation lab. Financial Times. URL: https://www.ft.com/content/a0197aef-411f-4b7a-8ef2-5dd9c14d3efa?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 25.04.2025)

6. Глосарій балістичних, вибухотехнічних та тактико-технічних термінів (з метою використання при виявленні, фіксації та вилученні криміналістично значимої інформації в умовах антитерористичної операції):спеціалізований словник / С.В. Албул, Д.С. Афонін. Одеса: ОДУВС, 2017. 83 с.

Тунік Юрій Миколайович
старший викладач кафедри соціально-економічних дисциплін Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського», м. Бар, Україна

ВІДПОВІДНІСТЬ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНИМ СТАНДАРТАМ ТА ЇХ ЕФЕКТИВНІСТЬ

Конституційна реформа 2016 року та оновлений ЦПК 2017 року запровадили нову модель перегляду судових рішень у цивільних справах, спрямовану на підвищення ефективності процесу, дотримання правової визначеності та зміцнення ролі Верховного Суду. Ці зміни потребують оцінки на відповідність міжнародним стандартам справедливого судочинства, визначеним у п. 1 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини [1].

Європейський суд з прав людини (надалі – ЄСПЛ) у своїй прецедентній практиці протягом тривалого часу дотримується послідовного підходу, відповідно до якого п. 1 ст. 6 Конвенції надає широкий спектр гарантій під час провадження в суді першої інстанції, однак не зобов'язує держав-учасниць засновувати суди апеляційної та касаційної інстанції [1]. Водночас якщо останні створені, то особі має гарантуватися дотримання гарантій, передбачених п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, і на рівні цих судів, хоча у таких випадках можуть застосовуватися менш суворі стандарти, зважаючи на специфічні властивості проваджень у таких судах, їх функції, обсяг вже наданих гарантій права на справедливий судовий розгляд у конкретній справі у судах нижчих інстанцій [2].

З огляду на це, Європейський суд з прав людини проводить розмежування між функціями та завданнями судів апеляційної й касаційної інстанцій. Апеляційний перегляд розглядається ним як мінімальний стандарт забезпечення права на оскарження, тоді як касаційний перегляд традиційно має екстраординарний характер. Це зумовлено особливим статусом касаційного суду як найвищої судової інстанції, специфікою його

повноважень, що обмежуються переважно питаннями права, а також більшою формалізованістю процесуальних процедур. Такий підхід загалом знайшов своє відображення під час реформування національного цивільного процесуального законодавства.

Серед ключових змін слід відзначити конституційну реформу, що трансформувала судову систему з чотириланкової у триланкову та передбачила створення нового Верховного Суду як касаційної інстанції. Це відновило за найвищим судовим органом його правосудну функцію. Раніше ж касаційні повноваження у цивільних справах належали Вищому спеціалізованому суду, що викликало критику науковців і міжнародних інституцій через фактичне обмеження ролі Верховного Суду України у забезпеченні єдності судової практики.

Реформування, спрямоване на підвищення авторитету нового Верховного Суду та повернення йому правосудних функцій, у цілому відповідає сучасним підходам провідних європейських демократичних держав, судові системи яких ґрунтуються на принципі трьохінстанційності. Такий підхід закріплений, зокрема, у Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи R(95)5 щодо запровадження та вдосконалення систем і процедур оскарження у цивільних і господарських справах [2].

Внесення змін також викликало посилену увагу до завдання Верховного Суду щодо забезпечення єдності судової практики та створення принципово нового механізму для виконання цього завдання. ЄСПЛ завжди приділяв особливу увагу цій проблемі, зауважуючи, що розбіжності судових рішень за своєю природою є невід'ємним елементом будь-якої судової системи, яка базується на мережі судів першої та апеляційної інстанцій з їх повноваженнями [3]. Проте роль найвищої судової інстанції полягає у тому, щоб забезпечити функціонування механізму вирішення таких суперечностей.

Повернення Верховному Суду функції касаційної інстанції змінило архітектоніку цивільного судочинства, інтегрувавши механізм забезпечення єдності судової практики безпосередньо в касаційне провадження: якщо раніше це здійснювалося через окрему стадію перегляду рішень Верховним Судом України (ст. ст. 353–360-7 ЦПК попередньої редакції), то нині —

шляхом передачі справ на розгляд палати, об’єднаної палати чи Великої Палати Верховного Суду під час касаційного розгляду (ст. 403 ЦПК) [4].

Хоча обидва механізми спрямовані на утвердження правової визначеності через забезпечення єдності судової практики, вони мають різну правову природу. У попередній редакції Цивільного процесуального кодексу України ініціатива перегляду судового рішення Верховним Судом України належала заінтересованій особі. Таким чином, питання забезпечення єдності судової практики у конкретній справі фактично залежало від волі сторони, яка зверталася до суду.

Натомість чинна редакція ЦПК змінила підхід: відповідальність за однакове застосування норм права у подібних правовідносинах покладено безпосередньо на Верховний Суд. Відповідно до частини першої статті 404 ЦПК, рішення про передачу справи на розгляд палати, об’єднаної палати або Великої Палати ухвалюється самим судом касаційної інстанції – як за власною ініціативою, так і за клопотанням учасника справи, але вже в межах відкритого касаційного провадження. Такий підхід свідчить про інституційне закріплення ролі Верховного Суду як гаранта єдності судової практики, незалежного від дій окремих учасників процесу.

Слід наголосити, що переважна більшість змін, внесених до процесуальних кодексів у частині перегляду судових рішень, були спрямовані на утвердження принципу остаточності судових рішень (res judicata), який є складовою правової визначеності. Згідно з цим принципом, жодна зі сторін не повинна мати можливості ініціювати перегляд остаточного та обов’язкового рішення суду виключно з метою повторного слухання справи або її нового вирішення.

Функція судів вищої інстанції полягає не в повторному розгляді справи, а у виправленні судових помилок чи порушень процесуальних норм, допущених під час провадження. Перегляд не може перетворюватися на приховану апеляцію, а сама лише наявність альтернативного тлумачення правової ситуації не є достатньою підставою для повторного розгляду. Відступ від цього принципу допускається лише за наявності об’єктивних,

незалежних і непереборних обставин, що унеможливлюють дотримання правових гарантій.

Саме принцип res judicata ліг в основу переходу до триланкової структури судової системи, а також став фундаментом для запровадження нових положень у цивільному процесуальному законодавстві та вдосконалення вже чинних норм. Його реалізація покликана забезпечити стабільність судових рішень, підвищити ефективність правозастосування та зміцнити довіру до судової влади.

У межах цього дослідження розглянуто лише окремі аспекти реалізації принципу забезпечення апеляційного та касаційного оскарження судових рішень у контексті норм цивільного процесуального права. Водночас зазначена проблематика потребує подальшого ґрунтовного наукового опрацювання. Зокрема, актуальним залишається вивчення меж апеляційного та касаційного перегляду, а також розроблення чіткої системи критеріїв допуску справ до касаційного провадження. Лише цілісна та ефективно функціонуюча система перегляду судових рішень здатна гарантувати належне здійснення правосуддя у сфері цивільного судочинства.

Список використаної літератури

1. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

2. Луспеник Д. Система перегляду судових рішень у цивільному судочинстві: відповідність міжнародним стандартам та ефективність. Судово-юридична газета: блог. URL: https://lnk.ua/mNBr7j9NG.

3. Цивільний процес України: підручник / за заг. ред. Р. М. Мінченко. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2014. 720 с.

4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text.

Фляжнікова Ярослава Василівна
доктор філософії, старший викладач
кафедри соціально-економічних дисциплін
Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-
педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»,
м. Бар, Україна

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Епоха цифровізації зумовлює підвищену увагу до дослідження проблематики захисту прав дитини. Кожна дитина, як і будь-яка фізична особа має право на належний захист своїх прав, свобод та законних інтересів, зокрема й в умовах цифровізації. Водночас, під час умов стрімкої цифоровізації усіх без винятку суспільних відносин, права дитини, на жаль, не завжди належним чином захищені.

Загалом, сучасна дитина у цифровому середовищі швидко стає активним його учасником, зокрема: навчається онлайн, створює цифровий контент, застосовує електронні засоби комунікації, вступає у спілкування з іншими учасниками онлайн спільноти.

Серед найбільш поширених причин необхідності поглибленого вивчення поняття цифрових прав загалом і цифрових прав дитини зокрема, а також їхніх способів реалізації вирізняють: захист персональних даних, оскільки з розвитком технологій розширюється також і доступність особистої інформації («цифровий слід» – дані, які залишаються щоразу, коли діти користуються цифровими послугами (наприклад, соціальними мережами або Інтернет), або коли хтось публікує інформацію про дітей у цифровому просторі), яка часто може бути зібрана без свідомого розуміння цього користувачем мережі Інтернет; з попереднім пунктом пов’язана також боротьба із кіберзлочинністю, прояви якої безперервно розвиваються (шахрайство, поширення вірусів, викрадення та розкриття персональної та комерційної інформації, психологічні

маніпуляції, зокрема крадіжки коштів з банківських рахунків тощо) [2, С. 395]. У цьому аспекті важливо зазначити, що цивільно-правовий захист прав дитини в умовах стрімкої цифровізації набуває особливого значення.

Водночас, досить суттєвою проблемою, яка виникає сьогодні – є питання доступу дітей до інформації, освіти, цифрових технологій на прифронтових чи окупованих територіях. Війна росії проти України, її дії на окупованих територіях фактично позбавили дітей цих прав. Відвідувати онлайн школи, споживати українськомовний контент в цій ситуації небезпечно, як для самих дітей, так і для їх сімей. Це безсумнівно порушує перелічені права, а також право на свободу думки та переконань, приватність та інші. Якщо на окупованих територіях діти позбавлені зазначених прав, то на прифронтових та віддалених – обмежені в їх реалізації. Діти з віддалених і прифронтових громад часто мають повільний інтернет або не мають власних пристроїв, що зменшує їхнє право на освіту й інформацію. Поєднання державно-приватних програм та податкових пільг на EdTech-обладнання може зменшити цей розрив. Окреслена проблема є складною до її вирішення, описується вона зокрема в аналітичному звіті UNICEF за 2024 рік [3]. Так, у цьому контексті важливо додати, що значну увагу працівникам закладів освіти потрібно приділяти і належному функціонуванні Інтернет-середовищу, оскільки низький рівень функціонування онлайн-сервісів може стати причиною порушення належного процесу навчання.

Більше того, проблематика Інтернету, соціальних мереж, цифрових сервісів та віртуальних платформ створює для неповнолітніх як нові передумови щодо можливостей, так і значні ризики, що потребують невідкладного професійного реагування.

До того ж, у складних умовах сьогодення, де проблеми стосуються не тільки стрімкого розвитку технологій, але й війни у країні, необхідно звернути увагу на застосування збалансованого підходу до розподілу часу, який дитина проводить у мережі. Відтак, освітні заклади час від часу вимушені проводити онлайн-навчання, де дитина перебуваючи у цифровому просторі, використовуючи навчальні платформи має усвідомлювати важливість щодо

питання безпеки та правильного використання часових меж в онлайн-середовищі.

Таким чином, цивільно правовий захист прав дитини в умовах цифровізації зумовлений спеціальною процедурою, де компетентні особи мають його належним чином забезпечити. Однак, проблема цивільно-правового захисту прав дитини визначається не тільки відсутністю належного правового регулювання, але й неефективним забезпеченням працівниками закладів освіти уваги щодо проведення спеціальних заходів, які мали б формувати розуміння у дітей та батьків щодо нових викликів та загроз, які зустрічаються сьогодні в стрімких умовах цифровізації.

Список використаної літератури

1. Конституція України, прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Музика Л.А. Цифрові права дітей: сучасні виклики та євроінтеграція. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право. 2025. Випуск 91. С. 394-400.

3. Situation Analysis of Children in Ukraine 2024. UNICEF Ukraine / UNICEF. URL: https:// www.unicef.org/ukraine/media/49206/file/UNICEF_ SitAn_2024_ENG.pdf.pdf (дата звернення: 14.10.2025).

Фокша Лілія Володимирівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ДЕРЖАВНЕ ГАРАНТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДТРИМКИ ПРІОРИТЕТНИХ ГАЛУЗЕЙ ЕКОНОМІКИ В ПЕРІОД ПОСТВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Після завершення активної фази воєнних дій Україна стикнеться з масштабними викликами, що потребують мобілізації значних фінансових ресурсів для здійснення відбудови, модернізації інфраструктури та стимулювання економічного розвитку. За оцінками Світового банку, сукупна потреба України у фінансуванні на 2023–2033 роки перевищує 524 млрд доларів США [1]. За таких умов механізми прямої бюджетної підтримки не можуть повністю забезпечити фінансові потреби держави, що актуалізує роль альтернативних інструментів фінансової політики.

Одним із ключових механізмів, здатних забезпечити прискорене відновлення економіки, є державне гарантування, яке дозволяє залучати значні обсяги кредитних ресурсів для фінансування пріоритетних галузей, не створюючи одномоментного навантаження на бюджет. Державні гарантії формують додатковий рівень фінансової безпеки для кредиторів, знижуючи ризики інвестування у проєкти підвищеної невизначеності, характерної для післявоєнного періоду.

У структурі публічних фінансів державне гарантування виступає невід'ємним елементом механізму публічного кредиту, поряд із державними запозиченнями та бюджетним кредитуванням. Якщо запозичення передбачають безпосереднє отримання державою боргових ресурсів, а кредитування забезпечує пряме спрямування бюджетних коштів позичальнику, то гарантія

реалізується як опосередкована форма відповідальності держави, спрямована на підвищення платоспроможності та фінансової стійкості інших суб'єктів. Таким чином, гарантійний механізм розширює фінансовий інструментарій держави, забезпечуючи мобілізацію капіталу без негайного збільшення видаткового навантаження на бюджет та сприяючи залученню приватних та міжнародних інвестицій.

Державне гарантування є особливою формою участі держави у фінансових відносинах, у межах яких вона бере на себе зобов'язання забезпечити виконання боргових зобов'язань позичальника перед кредитором. На відміну від бюджетного кредитування, гарантія не передбачає первинного використання бюджетних коштів; натомість держава виступає субсидіарним боржником, забезпечуючи компенсаційний механізм для кредитора у разі дефолту позичальника.

Юридична конструкція державної гарантії передбачає:

1. тристоронню структуру правовідносин: держава — кредитор — позичальник;
2. публічно-правову природу держави як гаранта;
3. наявність ризикових умов, за яких держава бере на себе частину або повністю ризик неповернення;
4. регулювання обсягів гарантій у межах річного закону про Державний бюджет, який визначає граничні параметри їх надання [2].

Важливою відмінністю гарантії від інших інструментів фінансової політики є її активізуючий ефект: гарантія не лише компенсує ризики кредиторів, а й стимулює їхню участь у фінансуванні інфраструктури, малого та середнього бізнесу, енергетики, інновацій та інших секторів, що потребують післявоєнної підтримки. Як складова публічного кредиту, державне гарантування зміцнює довіру до фінансової політики держави, підвищує доступність інвестиційних ресурсів та забезпечує реалізацію стратегічних проєктів без надмірного короткострокового боргового навантаження.

Післявоєнний період характеризується високою невизначеністю, зниженням кредитоспроможності підприємств, скороченням приватних

інвестицій та значним рівнем ризику. Тому державні гарантії стають необхідними для забезпечення доступу бізнесу до довгострокового капіталу; компенсації підвищених ризиків банківського кредитування; залучення коштів міжнародних інституційних інвесторів; підтримки стратегічно важливих галузей; формування довіри до фінансової системи у період реконструкції.

За даними Міністерства фінансів України, у 2024–2025 роках близько 10–12% державних запозичень були спрямовані саме на кредитні програми розвитку під державні гарантії [3]. Це свідчить про усвідомлення державою необхідності переходу до більш складних інструментів бюджетної політики.

У післявоєнний період найбільшого значення набувають такі напрями:

1. Відновлення критичної інфраструктури: енергетичні об’єкти, дороги, мости, водопостачання — ключові елементи економічної безпеки.

2. Малий та середній бізнес, що виробляє до 60% ВВП розвинених країн, і його відбудова є передумовою економічного зростання.

3. Житлове будівництво для ВПО: державне гарантування дозволяє розширити доступ до іпотечного кредитування.

4. Аграрний сектор України відіграє важливу роль на світовому ринку продовольства, що зумовлює стратегічну значущість фінансування агробізнесу.

Попри значний потенціал державних гарантій як інструменту післявоєнного розвитку, їх використання супроводжується низкою суттєвих фіскальних та правових ризиків. Насамперед державні гарантії формують так званий умовний державний борг, який не відображається у поточних обсягах прямого державного боргу, проте у разі дефолту позичальників трансформується у реальні бюджетні зобов’язання. Як зазначає Ю. Вергелюк, надмірне розширення обсягу гарантованих зобов’язань може стати чинником боргової нестійкості, оскільки фактичне навантаження на бюджет виникає із запізненням, а облік таких зобов’язань часто є недостатньо прозорим [4].

Додатковим ризиком є можливість появи морального ризику, коли позичальники, усвідомлюючи наявність державної підтримки, знижують фінансову дисципліну або беруть участь у проєктах із завищеним ризиком. О. Сударенко підкреслює, що гарантії, особливо на портфельній основі, можуть

стимулювати прийняття економічно необґрунтованих рішень, якщо не існує чітких процедур відбору проєктів, механізмів моніторингу та відповідальності позичальників [5].

Також державні гарантії можуть погіршувати бюджетне планування, адже у випадку одночасного дефолту великої кількості позичальників відбувається різке збільшення видатків бюджету без передбачених резервів. Це створює ризик перерозподілу коштів із соціальних чи інфраструктурних програм на обслуговування гарантованих боргів. Частина дослідників наголошує, що в умовах післявоєнного відновлення особливого значення набуває створення централізованої системи оцінки кредитних ризиків та меж гарантованих зобов'язань, що узгоджені з борговою стратегією держави.

Отже, державні гарантії можуть відіграти системоутворюючу роль у фінансуванні відбудови України, проте потребують чіткого правового регулювання, збалансованого поєднання з іншими джерелами фінансування та впровадження інституційних запобіжників для мінімізації фіскальних ризиків. Раціональне застосування цього інструменту здатне забезпечити стійке економічне зростання, формування інвестиційно привабливого середовища та зміцнення фінансової безпеки держави у довгостроковій перспективі.

Список використаної літератури

1. The World Bank. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment 2023. Washington : World Bank Group, 2023.

2. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08 липня 2010 р. № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України. 2010. № 50–51.

3. Міністерство фінансів України. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2024–2025 роки. Київ : Мінфін, 2025.

4. Вергелюк Ю. Державні гарантії в контексті забезпечення боргової безпеки. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій, 2(14), С. 95-102.

5. Сударенко О. Державні гарантії на портфельній основі: правові засади. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. №5, 2022. С. 88-99.

Шандрук Сергій Миколайович
к. н. з державного управління,
старший викладач кафедри соціально-економічних дисциплін
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені М. Грушевського»,
м. Бар, Україна

ДЕРЖАВНИЙ ПРИМУС ЯК ОБОВ'ЯЗКОВИЙ ЕЛЕМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ

У юридичній науці будь-яке визначення права наголошує на його ключовій характеристиці – примусовій підтримці з боку держави. Таким чином, державний примус, що здійснюється в рамках і на принципах, чітко встановлених законодавством, розглядається як механізм забезпечення правопорядку та дотримання законних вимог, встановлених нормами права [1, с. 64]. Часто заходи одного типу державного примусу захищають відносини, регульовані нормами різних галузей права, тобто тип примусу може бути визначений залежно від того, якою галуззю права регулюються основи та порядок його застосування. Це особливо стосується заходів адміністративного примусу, які захищають широкий спектр суспільних відносин, що виникають у сфері державного управління [2, с. 11].

На жаль, сьогодні через розбіжності між особистісною свідомістю деяких громадян та суспільною свідомістю, дотримання встановлених правил ще не стало звичною нормою поведінки для всіх членів суспільства. Деякі особи порушують встановлений правопорядок та чинне законодавство, вчиняючи правопорушення. У таких умовах держава змушена використовувати засоби примусу поряд з профілактичними заходами проти правопорушень. Державний примус є крайнім заходом, що застосовується як об'єктивно необхідний, впливаючи на формування психологічного налаштування громадян, їхнього світогляду, сприяючи розвитку звичок правомірної поведінки [3, с. 111].

Адміністративно-правовий примус представляє собою специфічну форму державно-правового примусу. Його особливості полягають у тому, що він виступає як правозастосовна активність, спрямована на захист правопорядку, та реалізується у рамках захисних правовідносин. Важливо розуміти, що адміністративно-правовий примус відрізняється від примусу, який передбачений нормами адміністративного права, адже останній включає в себе адміністративні, дисциплінарні (у відношенні до державних службовців) та матеріальні (у відношенні до військовослужбовців) санкції [4, с. 41].

Примус є інтегральною характеристикою будь-якої влади, оскільки він базується на необхідності управління громадою. «Примус слугує засобом забезпечення цінностей, створюючи такий фактичний стан, який не виключає можливості вибору індивідом, але ставить його перед вибором, що обмежує альтернативні варіанти поведінки». Розглянувши державний примус, його визначають як метод впливу держави на свідомість та поведінку осіб, на майно учасників правових відносин з метою попередження правопорушень, покарання та корекції правопорушників, відновлення порушених прав, що здійснюється незалежно від волі зобов'язаних осіб [5, с. 8–9].

Через норми права влада реалізує примус, який є невід'ємною ознакою права, фундаментальною умовою його існування в будь-якому суспільстві. Це легітимне застосування фізичного примусу з боку уповноваженого суспільного органу. Без публічних, демократичних органів примусу, які захищають і відтворюють право, його дотримання та виконання неможливі. У цьому контексті держава (або влада) виступає як такий суб'єкт, маючи в своєму розпорядженні органи публічного примусу та влади для регулювання суспільних відносин виключно через право [6, с. 58]. Владний вплив, що реалізується від суб'єкта до об'єкта управління, дозволяє підпорядкувати волю та діяльність останнього волі першого, що є ключовим для досягнення визначених цілей і завдань суб'єктом управління.

При визначенні примусу важливою є деталізація того, до чого примушується особа. Встановлення факту примусу передбачає не лише

застосування певних заходів, але й оцінку результату їхнього застосування. Таким чином, про наявність примусу можна говорити лише тоді, коли для суб’єкта застосування примусу очевидно досягнення мети. В іншому випадку, діяльність, що не призводить до результату, не може вважатися примусом, адже вона не залишає особі, до якої вона застосовується, жодного вибору, крім як підкоритися [7, с. 38–39].

У науковій літературі під механізмом держави зазвичай розуміють комплекс її структур, через які вона реалізує державну владу та виконує свої функції. Через державний апарат, який забезпечує виконання державної (управлінської) влади, досягаються стратегічні цілі та завдання, визначені для держави. Аспект примусу, зокрема адміністративного примусу, є надзвичайно важливим, адже без застосування владних методів управління в суспільстві може виникнути стан хаосу, безладу та анархії. Адміністративний примус в цілому спрямований на захист, розвиток і зміцнення нормальних управлінських відносин, ліквідацію правопорушень та їх наслідків, які можуть завдати шкоди інтересам суспільства чи держави. Він виступає як правовий засіб захисту суспільних відносин від незаконних дій, відновлення правопорядку, забезпечення охорони громадського порядку та притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні адміністративних правопорушень [8, с. 71].

Державний примус являє собою соціально-правовий інститут, характерний складною багатоаспектною орієнтацією заходів впливу, різноманітністю внутрішніх зв'язків, формами, сферами застосування та процедурними механізмами реалізації [9, с. 133].

Визначення примусу як методу публічного управління, за І. П. Голосніченком, полягає у визначенні його як засобу цілеспрямованого впливу на поведінку громадян, діяльність підприємств, організацій, органів, служб та службовців апарату державної виконавчої влади з метою забезпечення оптимального дотримання законодавчих вимог [10, с. 87].

Отже, державний примус розглядається як метод державного регулювання свідомості та поведінки суб'єктів, вплив на майно учасників

правових відносин з метою попередження правопорушень, накладення покарань та корекції правопорушників, відновлення порушених прав інших осіб, що здійснюється незалежно від бажань та волі зобов'язаних осіб.

Список використаної літератури

1. Коломоєць Т. О. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід, та практика реалізації : монографія. Запоріжжя : Поліграф, 2004. 404 с.

2. Державне управління та адміністративне право в сучасній Україні: актуальні проблеми реформування / за заг. ред. В. Б. Авер'янова, І. Б. Коліушко. Київ, 1999. 464 с.

3. Котляренко О.П. Роль примусу в правоохоронній діяльності військової служби правопорядку. Бюлетень міністерства юстиції. 2013. № 6 (140). С. 109–118.

4. Ківалов С. В., Біла Л. Р. Адміністративне право України : навч.-метод. посіб. Одеса : Юридична література, 2002. 312 с.

5. Шевчук О. М. Засоби державного примусу у правовій системі України : автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2003. 20 с.

6. Іваницький А. М. Співвідношення понять влади і права. Актуальні проблеми юридичної науки: збірник тез між нар. наук. конф. "Одинадцяті осінні юридичні читання", м. Хмельницький, 23–24 листопада 2012 р. Хмельницький, 2012. С. 57–59.

7. Лук'янець Д. Стереотипи в адміністративному праві: переконання та примус як універсальні методи державного управління. Публічне право. 2012. № 2 (6). С. 37–42.

8. Лошицький М. Поліцейське право в системі права України. Публічне право. 2012. № 3 (7). С. 71–76.

9. Комзюк А. Т. Державно-владний аспект адміністративного примусу. Вісник Академії правових наук. Харків, 2000. № 4. С. 129–137.

10. Голосніченко І. П., Стахурський М. Ф., Золотарьова Н. І. Адміністративне право України: основні поняття. Загальна та основна частина : навч. посіб. Київ, 2005. 231 с.

Юзько Тетяна Миколаївна
доктор філософії, доцент, завідувач кафедри соціально-економічних дисциплін, Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського», м. Бар, Україна

СПІВВІДНОШЕННЯ ФУНКЦІЙ АДВОКАТУРИ ТА ПРОКУРАТУРИ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Конституція України закріплює статус адвокатури та прокуратури як окремих правових інститутів, визначаючи основи їх діяльності (статті 131.1–131.2) [1]. Відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатура є незалежним професійним інститутом, що забезпечує надання правової допомоги, здійснює захист і представництво інтересів громадян та юридичних осіб [2]. Закон України «Про прокуратуру» [3] визначає прокуратуру як орган, що представляє державу у кримінальному процесі, здійснює процесуальне керівництво розслідуванням та підтримує публічне обвинувачення в суді.

Ключова функціональна відмінність між адвокатурою та прокуратурою полягає у сфері інтересів, які вони захищають: адвокатура покликана обстоювати приватний інтерес, тоді як прокуратура — публічний. Проте, на практиці цей розподіл не є абсолютним, адже обидва інститути є невід'ємними учасниками кримінального провадження, де вони відстоюють, відповідно, права підзахисного або інтереси держави. Саме тому процесуальна рівновага сторін, гарантована нормами КПК України, набуває вирішального значення.

Прокуратура, будучи інститутом публічного права, традиційно виконує функцію державного обвинувачення та представляє інтереси суспільства і держави. На противагу цьому, адвокатура є інститутом громадянського суспільства, що гарантує право на професійну правничу допомогу та захист індивідуальних прав, свобод і законних інтересів особи.

Гармонійний баланс між цими протилежними функціями, їхнє чітке правове регулювання та ефективна практична реалізація є фундаментом правової держави. Саме такий баланс забезпечує рівність сторін у судовому процесі та успішне втілення принципів змагальності й диспозитивності..

Співвідношення функцій адвокатури та прокуратури є яскравим прикладом діалектичної єдності протилежностей, що лежить в основі принципу змагальності сторін у судовому процесі. Стаття 129 Конституції України закріплює, що «судочинство здійснюється на засадах змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості» [1].

Прокуратура, як інститут обвинувачення, прагне довести винуватість особи та забезпечити справедливе покарання. Адвокатура, як інститут захисту, має на меті спростувати обвинувачення, довести невинність клієнта або пом'якшити його відповідальність, забезпечуючи при цьому дотримання всіх його прав. Ця принципова протилежність ролей є рушійною силою змагального процесу, де кожна сторона представляє свої аргументи та докази, а суд, виступаючи арбітром, неупереджено оцінює їх.

Незважаючи на протилежність своїх функцій, адвокатура та прокуратура є взаємодоповнюючими та взаємозалежними елементами правосуддя. Професійна адвокатура стимулює прокуратуру до більш ретельної, законної та обґрунтованої роботи. Усвідомлення того, що захист оскаржуватиме кожен недолік, змушує прокурорів скрупульозно збирати докази та суворо дотримуватися процесуальних норм. Водночас, законна та неупереджена діяльність прокуратури забезпечує умови для ефективного захисту, оскільки адвокат може покладатися на дотримання всіх процесуальних гарантій. Цей «баланс сил» є ключовим для ухвалення справедливих судових рішень та мінімізації судових помилок і зловживань.

На практиці співвідношення функцій адвокатури та прокуратури в Україні стикається з низкою викликів, що вимагають постійної уваги та вдосконалення правового регулювання та правозастосовної практики.

Попри законодавче закріплення принципу рівності сторін (наприклад, ч. 2 ст. 22 КПК України) [4], на практиці прокуратура часто має значно більші ресурси. Це стосується доступу до широкого спектру експертних установ, державних баз даних, ресурсів правоохоронних органів для проведення слідчих та розшукових дій. Адвокатура, хоча й отримала ширші повноваження щодо збирання доказів (ч. 3 ст. 93 КПК України) [4], все ж може стикатися з обмеженнями у доступі до інформації та проведенні певних досліджень. Завданням держави є створення умов для нівелювання цього дисбалансу та забезпечення фактичної, а не лише формальної, рівності можливостей.

Окрім того, чинний КПК України (ст. 22) чітко закріплює принцип змагальності сторін, підкреслюючи, що функції обвинувачення та захисту мають бути розмежовані й протиставлені. Це законодавче закріплення забезпечує незалежність адвокатури від державного впливу прокуратури, що є необхідною умовою для якісного захисту прав і свобод особи.

Прокурор відповідає за публічне обвинувачення, координуючи при цьому досудове розслідування, тоді як адвокат зосереджений на здійсненні захисту. Функціонал адвоката включає збирання доказів, подання клопотань та оскарження незаконних дій слідчих і самих прокурорів. Як зазначає Ю. М. Гончаренко, цей баланс є основою змагальності кримінального процесу та гарантією справедливого судового розгляду [5].

Ключовою умовою ефективності права на захист є інституційна незалежність адвокатури. З метою забезпечення цієї незалежності, правові норми гарантують недоторканність адвокатської діяльності, категорично забороняючи втручання, тиск з боку державних органів та розголошення відомостей, що становлять адвокатську таємницю. Науковці, зокрема О. В. Кравчук, підкреслюють, що незалежність адвокатури не означає відсутності контролю, адже професійна етика та дисциплінарна відповідальність є невід’ємними атрибутами адвокатської діяльності [6].

На противагу адвокатурі, прокуратура функціонує в умовах публічної підзвітності, оскільки її діяльність спрямована на представництво державних

інтересів. Основними напрямками її роботи є забезпечення законності у кримінальному переслідуванні, контроль за виконанням судових рішень та захист інтересів держави і громадян у судах. Проте, надмірна концентрація повноважень у руках прокурора може становити загрозу для змагальності судового процесу. Це, своєю чергою, вимагає, відповідно до сучасних реформаторських підходів, посилення судового контролю як ключової гарантії дотримання прав усіх сторін.

Модернізація інституцій прокуратури та адвокатури залишається одним із пріоритетних напрямів діяльності українського законодавця. Особливої уваги потребує оновлення процесуального законодавства, яке регламентує процедури доступу до доказової бази, проведення обшуків, захист адвокатської таємниці, а також впровадження ефективних механізмів контролю за дотриманням законності у діях прокурора. Водночас розроблення уніфікованих етичних стандартів для представників обох професійних спільнот сприятиме зміцненню суспільної довіри до системи правосуддя.

У цьому контексті співвідношення функціонального призначення адвокатури та прокуратури в Україні ґрунтується на принципі збалансованості між захистом приватних прав та реалізацією публічного інтересу. Адвокатура виступає гарантом права особи на захист і справедливий судовий розгляд, тоді як прокуратура виконує функцію представництва держави в межах правового поля. Їхня взаємодія становить фундамент демократичного правопорядку, а належне нормативне забезпечення цього балансу є ключовою умовою формування довіри громадян до судової влади.

Рівень ефективності співпраці між адвокатами та прокурорами безпосередньо впливає на якість здійснення правосуддя, ступінь забезпечення прав і свобод людини, а також на авторитет держави як правової.

Список використаної літератури

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text.

3. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

5. Гончаренко Ю. М Співвідношення функцій прокурора і адвоката в змагальному кримінальному судочинстві. URL: https://lnk.ua/mNBr2BANG.

6. Кравчук А. В. Роль адвокатури в системі захисту прав людини. Адвокатура: минуле та сучасність : матеріали V Міжнар. наук. конф. (14 листоп. 2015 р., м. Одеса.) / уклад. : І. В. Гловлюк, О. В. Малахова, Л. Ю. Чекмарьова ; відп. за вип. М.М. Стоянов; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Юридична література, 2015. С. 85-86. URL: https://lnk.ua/k4x9Wrdey.

Бабич Михайло Володимирович
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

СТОРОНИ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН: ПРАВА, ОБОВ'ЯЗКИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

***Науковий керівник: Обушенко Наталія Миколаївна** – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Трудові правовідносини становлять одну з основних форм реалізації права на працю, закріпленого в Конституції України, і є важливим елементом соціально-економічного розвитку держави. Вони виникають на підставі трудового договору між працівником і роботодавцем, що визначає зміст їхніх взаємних прав, обов'язків та відповідальності. Саме збалансованість прав і обов'язків сторін є необхідною умовою стабільності трудових відносин, дотримання трудової дисципліни та ефективної організації праці.

Працівник є безпосереднім суб'єктом трудових правовідносин, який своєю працею створює матеріальні та нематеріальні цінності. Основними його правами є право на працю, що забезпечує можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується, на належні, безпечні та здорові умови праці, на оплату праці не нижчу від визначеної законом, на відпочинок, соціальне забезпечення у випадку втрати працездатності, на захист своїх прав і законних інтересів у встановленому законом порядку. Працівник має право брати участь в управлінні підприємством, установою чи організацією, користуватися соціальними гарантіями, передбаченими колективними договорами, та звертатися за захистом своїх прав до суду чи профспілкових органів.

Поряд із правами працівник несе певні обов'язки, що випливають із трудового договору та законодавства. Він зобов'язаний сумлінно виконувати покладені на нього трудові функції, дотримуватися трудової дисципліни, вимог техніки безпеки, охорони праці, внутрішнього трудового розпорядку, берегти майно роботодавця та підтримувати ділову репутацію організації. Недотримання цих обов'язків тягне за собою дисциплінарну або матеріальну відповідальність.

Працівник безперечно виступає суб'єктом охоронних трудових правовідносин, однак у сучасній науці трудового права відсутній єдиний підхід до визначення цього поняття, адже його зміст тісно пов'язаний із розвитком теорій трудового договору. Паньонко М., Мокрицька Н. П. розглядали працівника як фізичну особу, що зобов'язується за винагороду використовувати свою робочу силу протягом визначеного чи невизначеного часу для підприємства іншої особи, дотримуючись внутрішнього порядку та підпорядковуючись господарській владі [1, с. 74].

На думку М.І. Іншина та В.І. Щербини, працівником є особа, яка уклала трудовий договір із підприємством, установою, організацією або фізичною особою [2, с. 99].

Сіроха Д.І. під поняттям працівника розуміє фізичну особу, що, уклавши трудовий договір із роботодавцем, вступила у трудові відносини [3, с. 51].

Статус працівника є привабливим, оскільки він надає людині низку прав і гарантій, спрямованих на захист та реалізацію її трудових можливостей. Основними критеріями, за якими визначають статус працівника, є віковий, вольовий, управлінський, інтеграційний, працездатності та виконання мінімального обсягу роботи. Деякі дослідники також виокремлюють психологічний критерій, що відображає здатність особи виконувати певну роботу. Зокрема, М.І. Іншин та В.І. Щербина зазначають, що важливою ознакою суб'єкта трудового права є саме психологічна готовність до виконання трудових функцій [2, с. 97]. Реалізація статусу працівника відбувається через участь у регулятивних та охоронних трудових правовідносинах.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону праці», працівник - це особа, яка працює на підприємстві, в установі чи організації та виконує певні функції відповідно до трудового договору (контракту). Водночас у цьому визначенні відсутня пряма вказівка на те, що працівник має бути саме фізичною особою. Це дещо суперечить ст. 3 КЗпП України, яка передбачає можливість укладення трудового договору між двома фізичними особами. Цікаво, що у законодавстві Великої Британії визначення є більш повним: за ст. 230 Закону про трудові права 1996 року працівником вважається фізична особа, яка уклала трудовий договір і працює за наймом або працювала до моменту припинення найму [4].

У ст. 1 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» працівник визначається як фізична особа, що працює на основі трудового договору у підприємстві, організації, установі чи у фізичної особи, яка використовує найману працю. Аналогічне формулювання містить і ст. 1 Закону України «Про професійний розвиток працівників», однак воно є надмірно громіздким, адже містить повторення ознак, які випливають із самої сутності трудового договору [5].

Роботодавець, у свою чергу, виступає стороною трудових правовідносин, що забезпечує працівникові можливість реалізувати його право на працю.

Л. Грузінова та В. Короткін вказують, що роботодавцем є власник або уповноважений ним орган чи фізична особа, яка використовує найману працю, тоді як З. Козак зауважує, що поєднання понять «власник» і «фізична особа» є некоректним, оскільки вони не є однопорядковими категоріями [6, с. 89].

На думку П. Пилипенка, роботодавець як суб’єкт трудового права - це особа, що надає роботу іншій особі на основі трудового договору, незалежно від форми його укладення чи способу призначення на посаду [7, с. 79].

Основними правами роботодавця є право приймати на роботу і звільняти працівників відповідно до закону, вимагати від них сумлінного виконання трудових обов’язків, застосовувати заходи заохочення або дисциплінарного впливу, встановлювати режим роботи підприємства, а також контролювати

якість і результати праці. Водночас роботодавець зобов'язаний забезпечити працівникам безпечні та здорові умови праці, своєчасно виплачувати заробітну плату, дотримуватися трудового законодавства, забезпечувати соціальні гарантії, створювати умови для професійного розвитку працівників та недопускати дискримінації у сфері праці.

Отже, сторони трудових правовідносин — працівник і роботодавець — виступають основними суб'єктами трудового права, між якими виникає, змінюється та припиняється юридичний зв'язок на підставі трудового договору. Цей зв'язок має взаємний характер: кожна сторона реалізує свої права та несе відповідні обов'язки, забезпечуючи баланс інтересів у сфері праці.

Працівник як носій суб'єктивного трудового права має право на вільний вибір професії, безпечні й гідні умови праці, оплату не нижчу за встановлений мінімум, відпочинок, соціальний захист та участь в управлінні підприємством. Його основними обов'язками є сумлінне виконання трудових функцій, дотримання трудової дисципліни, правил внутрішнього трудового розпорядку, охорони праці та збереження майна роботодавця.

Роботодавець, у свою чергу, має право організовувати трудовий процес, встановлювати вимоги до якості й кількості праці, застосовувати заходи заохочення та дисциплінарного впливу, а також самостійно здійснювати управлінські рішення в межах закону. Його обов'язки полягають у забезпеченні безпечних і належних умов праці, своєчасній оплаті праці, створенні умов для підвищення кваліфікації, повазі до трудових прав працівників і дотриманні норм законодавства про працю.

Відповідальність сторін у трудових правовідносинах є взаємною та юридично врегульованою. Працівник може нести дисциплінарну або матеріальну відповідальність за порушення трудової дисципліни чи завдану шкоду, тоді як роботодавець – юридичну, адміністративну або кримінальну відповідальність за порушення трудових прав, незаконне звільнення, дискримінацію або невиплату заробітної плати.

Таким чином, правовий статус сторін трудових правовідносин характеризується єдністю прав і обов’язків, рівністю перед законом та взаємною відповідальністю, що забезпечує соціальну справедливість, стабільність трудових відносин і гарантує реалізацію конституційного права на працю.

Збалансоване поєднання інтересів працівника і роботодавця є ключовою умовою ефективного функціонування трудового права як інструменту соціальної держави.

Список використаної літератури

1. Паньонко М., Мокрицька Н. П. Трудове право України: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 312 с.
2. Трудове право України: підручник. М.І. Іншин, В.І. Щербина. Х: Диса плюс, 2014. 500 с.
3. Сіроха Д.І. Суб'єкти нормотворчості у сфері праці. Прикарпатський юридичний вісник. 2015. Вип. 3(9), Т. 3. С. 50–54
4. Закон України «Про охорону праці» від 14.10.1992 № 2694-XII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text
5. Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15.09.1999 № 1045-XIV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text
6. Грузінова Л., Короткін В. Трудове право України: Ч. 1. К., 2003. 128 с.
7. Пилипенко П.Д. Трудове право України: Академічний курс. К., 2004. 536 с.

Бабич Михайло Володимирович
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОЛЕКТИВНОГО ДОГОВОРУ: ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕДУРА

Науковий керівник: Обушенко Наталія Миколаївна – *доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Колективний договір є одним із ключових інструментів регулювання трудових відносин на підприємствах, в установах і організаціях, незалежно від форми власності. Його правова природа полягає у поєднанні норм трудового права з договірними засадами, що дозволяє сторонам - роботодавцю та працівникам - самостійно визначати умови праці, соціально-економічні гарантії та взаємну відповідальність. Водночас динамічність соціально-економічних процесів обумовлює необхідність періодичного перегляду положень колективного договору з метою їх адаптації до нових обставин, що потребує правового врегулювання процедури внесення змін.

Колективний договір має подвійний характер, поєднуючи в собі риси договору та нормативно-правового акта. Як договір, він укладається після проведення колективних переговорів, містить взаємні зобов’язання сторін і діє протягом певного строку. Однак наявність нормативних положень, які мають загальнообов’язкову силу, вирізняє його серед інших правових угод і дозволяє розглядати колективний договір як джерело трудового права. У вітчизняній науковій літературі визначення цього поняття базується на таких характеристиках, як його правова сутність, учасники, зміст і мета укладення [1, с. 24].

І.В. Лазор, досліджуючи природу колективного договору, зазначає, що він має нормативний характер, оскільки є актом, який містить загальнообов'язкові норми поведінки, виконання яких гарантується державою. Ці положення поширюються на невизначене коло осіб і автоматично поліпшують умови праці працівників, передбачені раніше укладеними трудовими договорами. Науковець підкреслює, що колективний договір є джерелом права з обмеженим строком дії, що дозволяє враховувати зміни в економічних і трудових відносинах на рівні конкретного підприємства, установи чи організації. Водночас він має договірну природу, відображає узгоджену волю сторін - роботодавця і працівників, - та визначає взаємні обов'язки, які не суперечать законодавству і встановлюють гарантії реалізації трудових прав і інтересів [2].

Згідно зі ст. 7 Закону України «Про колективні договори і угоди» від 1 липня 1993 року № 3356-XII [3], у колективному договорі визначаються взаємні зобов'язання сторін щодо врегулювання виробничих, трудових і соціально-економічних питань. До таких належать питання організації праці та виробництва, забезпечення зайнятості, нормування і оплати праці, встановлення її форм, систем, розмірів, а також визначення видів додаткових виплат, компенсацій і пільг. Крім того, у договорі можуть регулюватися питання розподілу прибутку підприємства, режиму роботи, тривалості робочого часу й відпочинку, умов охорони праці, соціально-побутового обслуговування, медичної допомоги, культурного розвитку, відпочинку й оздоровлення працівників. Також у документі можуть передбачатися гарантії діяльності профспілкових організацій, порядок формування фонду оплати праці, забезпечення гендерної рівності, запобігання та протидія мобінгу (цькуванню), а також заходи з відновлення порушених через нього прав працівників.

Згідно з положеннями Кодексу законів про працю України [4] та Закону України «Про колективні договори і угоди» [3], колективний договір укладається між власником або уповноваженим ним органом і представниками працівників, обраними трудовим колективом чи профспілковою організацією. Внесення змін і доповнень до такого договору можливе лише за взаємною згодою сторін, які його уклали. Така процедура є проявом принципу рівності та

партнерства у трудових відносинах, що гарантує узгодженість інтересів роботодавця і працівників.

Правовими підставами для внесення змін до колективного договору можуть бути зміни у законодавстві, що регулює працю, соціальне страхування чи оплату праці, зміна фінансово-економічного стану підприємства, організаційна реформа, впровадження нових технологій, зміни у структурі виробництва чи чисельності працівників. Крім того, сторони можуть ініціювати перегляд окремих положень договору у зв'язку з необхідністю поліпшення соціально-трудових гарантій або усунення недоліків, виявлених під час виконання договору.

Процедура внесення змін до колективного договору передбачає кілька послідовних етапів. Спочатку ініціатива однієї зі сторін щодо змін має бути офіційно подана іншій стороні з відповідним обґрунтуванням. Далі проводяться переговори, під час яких сторони узгоджують нові умови, формулювання та редакційні зміни до окремих положень. За результатами переговорів складається протокол узгодження або розбіжностей. Якщо сторони досягають згоди, зміни оформлюються у письмовій формі як додаток до колективного договору, який набуває чинності після підписання його обома сторонами та, за потреби, повідомної реєстрації в органах місцевої виконавчої влади чи місцевого самоврядування.

Особливу увагу варто приділити дотриманню принципів гласності та колегіальності при внесенні змін до колективного договору. Працівники мають бути поінформовані про зміст пропонованих змін, їхні можливі наслідки та мати змогу висловити свою позицію. Профспілкові організації, як представники трудових колективів, відіграють провідну роль у забезпеченні балансу інтересів сторін, контролюючи законність і доцільність запропонованих змін.

Отже, колективний договір є одним із ключових інструментів соціального партнерства між роботодавцем і трудовим колективом, який визначає взаємні права, обов'язки та гарантії сторін у сфері праці. Його ефективність і життєздатність залежать від можливості своєчасного оновлення положень, що забезпечує адаптацію трудових відносин до змін соціально-економічних умов, законодавства та виробничих потреб.

Внесення змін до колективного договору здійснюється в установленому законом порядку – шляхом переговорів між представниками сторін, що мають відповідні повноваження. Такі зміни можуть бути ініційовані будь-якою стороною договору (профспілковою організацією або роботодавцем) у зв'язку з прийняттям нових нормативно-правових актів, зміною структури установи, організації, умов праці, рівня оплати або соціальних гарантій.

Процедура внесення змін включає підготовку пропозицій, ведення колективних переговорів, досягнення узгодженого рішення, його оформлення у письмовій формі та реєстрацію змін у встановленому порядку відповідно до Закону України «Про колективні договори і угоди».

Юридична сила внесених змін дорівнює силі самого колективного договору, а тому вони обов'язкові для виконання всіма сторонами. Порушення процедури їх ухвалення або невиконання положень договору може тягти відповідальність роботодавця чи представників працівників відповідно до законодавства.

Таким чином, внесення змін до колективного договору — це не лише технічний процес, а правовий механізм удосконалення трудових відносин, спрямований на забезпечення гнучкості, стабільності та справедливості соціального партнерства. Його належна реалізація сприяє узгодженню інтересів сторін, запобіганню трудовим конфліктам і зміцненню правових засад соціального діалогу в Україні.

Список використаної літератури

1. Колективно-договірне регулювання соціально-трудових відносин у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації: монографія / О.М. Ярошенко, Г.С. Гончарова, С.О. Сільченко та ін.; за ред. О.М. Ярошенка. Харків: Право, 2009. 240 с.

2. Лазор І.В. Поняття і правова природа колективного договору. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2012. № 25. С. 95–105.

3. Про колективні угоди та договори: Закон України від 23.02.2023 № 2937-IX. Відомості Верховної Ради України. 2023. № 60. Ст. 194.

4. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page5.

Бабич Михайло Володимирович
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА ПРИНЦИПИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Науковий керівник: Обушенко Наталія Миколаївна – *доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

У сучасних соціально-економічних умовах питання забезпечення зайнятості населення набуває особливого значення, оскільки рівень зайнятості є ключовим показником соціальної стабільності, економічного розвитку та добробуту громадян. Ефективна державна політика у сфері зайнятості виступає основним механізмом регулювання ринку праці, спрямованим на створення умов для реалізації права кожної працездатної особи на працю, визначеного Конституцією України.

Політика зайнятості посідає ключове місце в системі соціального захисту, оскільки визначає рівень соціальної стабільності, економічної активності громадян і загальний добробут суспільства. Вона є інструментом реалізації конституційного права людини на працю, закріпленого у статті 43 Конституції України, де проголошено, що кожен має право на працю, яка дає можливість заробляти собі на життя діяльністю, обраною або прийнятою добровільно [1].

Правові засади формування та реалізації державної політики зайнятості встановлені Законом України «Про зайнятість населення» [2]. Згідно зі статтею 5 цього Закону, держава гарантує громадянам право на вільний вибір місця роботи і виду професійної діяльності, можливість зміни професії та отримання заробітної плати відповідно до законодавства. Вона також забезпечує

професійну орієнтацію, що сприяє самовизначенню особи й ефективному використанню її трудового потенціалу, організовує навчання з урахуванням потреб ринку праці та особистих здібностей, визнає результати неформального професійного навчання за робітничими спеціальностями. Окрім цього, держава гарантує безоплатну допомогу у працевлаштуванні, доступ до актуальної інформації про стан ринку праці, соціальний захист у разі безробіття, а також захист від дискримінації, безпідставних відмов у працевлаштуванні та незаконного звільнення. Для окремих категорій населення передбачено додаткові гарантії зайнятості [2].

Система державної політики зайнятості в Україні ґрунтується на принципах забезпечення повної, продуктивної та добровільно обраної зайнятості, відповідальності держави за формування та реалізацію політики у цій сфері, створення рівних можливостей для всіх громадян у реалізації права на працю, сприяння ефективному використанню трудового потенціалу та соціального захисту населення від безробіття [2].

На сучасному етапі політика зайнятості зазнає істотних змін, що зумовлені як внутрішніми соціально-економічними процесами, так і зовнішніми викликами, зокрема повномасштабною війною, активними міграційними рухами, порушенням структури ринку праці та зростанням рівня структурного безробіття. За таких умов питання забезпечення ефективної зайнятості набуває особливої ваги, адже від цього залежить соціальна стабільність, економічне відновлення держави та подальша інтеграція України до європейського простору.

Реалізація політики зайнятості здійснюється через державні програми, серед яких - Державна програма стимулювання економіки для подолання наслідків пандемії COVID-19, Програма відновлення економіки в умовах воєнного стану, а також регіональні ініціативи, спрямовані на підвищення мобільності робочої сили та розвиток самозайнятості [3].

У 2024-2025 роках ситуація на ринку праці характеризується низкою тенденцій. Спостерігається скорочення рівня офіційної зайнятості через

релокацію підприємств, руйнування виробничої інфраструктури та зменшення економічної активності в окремих регіонах. Одночасно зростає тіньова зайнятість і масштаби неформальної економіки, що ускладнює державне регулювання та механізми соціального захисту. Масова внутрішня і зовнішня міграція змінює структуру робочої сили, створюючи дефіцит кадрів у ключових галузях - будівництві, аграрному секторі, медицині. Підвищується потреба у перекваліфікації працівників, розвитку цифрових компетентностей та адаптації до нових технологічних стандартів праці [4].

Отже, державна політика у сфері зайнятості є складовою соціально-економічної політики держави, спрямованої на забезпечення реалізації конституційного права громадян на працю та створення умов для повної, продуктивної і вільно обраної зайнятості. Її правову основу становлять Конституція України, Закон України “Про зайнятість населення”, норми трудового та соціального законодавства, а також міжнародні акти — зокрема, Конвенції та Рекомендації Міжнародної організації праці (МОП).

Система правового регулювання зайнятості ґрунтується на принципах забезпечення рівних можливостей, недискримінації, сприяння професійному розвитку людини, соціального партнерства, пріоритету гідної праці, а також поєднання державного регулювання з ринковими механізмами. Ці принципи забезпечують збалансованість між економічними інтересами держави, потребами роботодавців і соціальними гарантіями працівників.

Реалізація державної політики у сфері зайнятості здійснюється через розроблення та виконання державних і регіональних програм зайнятості, діяльність Державної служби зайнятості, стимулювання роботодавців до створення нових робочих місць, підтримку самозайнятості, професійне навчання та перекваліфікацію громадян [5, 89]. Особлива увага приділяється зайнятості молоді, осіб з інвалідністю, ветеранів війни та внутрішньо переміщених осіб, що відображає соціальну спрямованість державної політики.

В умовах воєнного стану та економічної нестабільності особливої ваги набуває активна політика зайнятості, спрямована на збереження трудового

потенціалу країни, відновлення ринку праці, розвиток нових форм зайнятості, цифрових і дистанційних робочих форматів.

Таким чином, державна політика у сфері зайнятості є правовим і соціальним інструментом реалізації принципів соціальної держави, що поєднує гарантії прав людини з ефективними економічними механізмами. Її вдосконалення повинно базуватися на гуманістичних цінностях, принципі рівності можливостей та орієнтації на гідну працю як фундамент людського розвитку і національного добробуту.

Список використаної літератури

1. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Закон України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року № 5067-VI. URL:https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/5067-17

3. Урядовий портал. URL: https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/fondi-vidnovlennya-ukrayini

4. Державний центр зайнятості України. Звіти та статистика. 2024. URL: https://www.dcz.gov.ua

5. Обушенко Н.М. Правозастосування та його місце в трудовому праві, Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т. внутр. справ. 2016. 160 с.

Бабич Михайло Володимирович
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ВИПРОБУВАЛЬНИЙ СТРОК ПРИ ПРИЙНЯТТІ НА РОБОТУ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ГАРАНТІЇ ПРАЦІВНИКА

Науковий керівник: Обушенко Наталія Миколаївна – *доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Випробувальний строк при прийнятті на роботу є важливим інститутом трудового права, який має на меті забезпечення балансу інтересів працівника та роботодавця. З одного боку, він дозволяє роботодавцю перевірити професійну придатність працівника до виконання покладених на нього обов’язків, а з іншого - надає працівникові можливість оцінити умови праці, колектив і загальний характер трудових відносин.

Під час укладення трудового договору сторони мають право домовитися про встановлення випробувального терміну при прийнятті на роботу. Визначення такої умови є не обов’язком, а правом роботодавця, що реалізується виключно за згодою обох сторін.

Як підкреслюється в теорії трудового права, положення про випробування належить до категорії додаткових або факультативних умов трудового договору [1, с. 7]. Водночас, незважаючи на факультативний характер, ця умова може мати суттєве значення для процесу працевлаштування, адже дозволяє роботодавцю перевірити професійну придатність працівника, а працівникові - підтвердити власну відповідність займаній посаді.

Норми, що регулюють порядок, тривалість і правові наслідки встановлення випробувального терміну, закріплені у статтях 26-28 Кодексу законів про працю України. Відповідно до статті 26 КЗпП України, з метою

перевірки відповідності працівника роботі, яка йому доручається, у трудовому договорі може бути передбачено за згодою сторін умову про випробування. Ця умова обов'язково фіксується у наказі або розпорядженні про прийняття працівника на роботу [2].

На думку М. Д. Ждана, випробування при прийнятті на роботу є практичним засобом перевірки професійних та ділових якостей працівника, а також визначення його здатності виконувати трудові обов'язки за посадою, на яку він претендує [3].

У межах даного питання заслуговує уваги позиція Верховного Суду, який визначає умови правомірності встановлення випробувального терміну. Така умова вважається законною, якщо вона зафіксована у письмово оформленому трудовому договорі та відображена у наказі про прийняття на роботу; або якщо відповідне положення міститься у заяві працівника про прийняття на роботу і повторюється в наказі. Також умова про випробування є дійсною, коли вона не зазначена в заяві, але внесена до наказу, з яким працівник ознайомився під розписку до початку роботи. У випадку, коли працівник був ознайомлений із наказом після початку роботи та не висловив заперечень, така умова також вважається правомірною [4].

Протягом періоду випробування на працівника поширюються норми трудового законодавства. Проте на практиці нерідко трапляються ситуації, коли роботодавець не виплачує заробітну плату в цей час, що є порушенням трудових прав. Такі дії можна оскаржити в установленому законом порядку, оскільки, відповідно до ст. 21 Кодексу законів про працю України, укладення трудового договору з працівником є обов'язковим навіть у разі встановлення випробувального терміну [5].

Дещо іншу точку зору висловлює А. Ю. Денисович, яка вважає, що період випробування не можна вважати стабільною формою трудових відносин. На її думку, лише у разі задоволення обох сторін результатами співпраці відбувається пролонгація повноцінного трудового договору. Вчена наголошує, що під час випробування існування трудових відносин має вольовий характер, який виражається у діях чи бездіяльності сторін.

Роботодавець у цей період не повинен звільняти працівника за пунктом 11 статті 40 КЗпП чи іншими підставами, передбаченими законом, тоді як подальше продовження трудових відносин залежить від належного виконання працівником своїх обов'язків і його ініціативи щодо можливого звільнення за власним бажанням [6, с. 113–114].

Т. А. Занфірова вважає, що після укладення трудового договору й успішного проходження випробувального терміну працівник переходить до стадії реалізації свого права на працю, що відображає зміст принципу свободи праці [7, с. 231]. Однак ця думка є дискусійною, адже фактична реалізація права на працю розпочинається вже з моменту підписання трудового договору або видання наказу про прийняття на роботу, незалежно від подальших результатів випробування.

Отже, інститут випробувального строку при прийнятті на роботу є важливим елементом механізму реалізації права на працю та засобом забезпечення збалансованих інтересів працівника й роботодавця. Його правове регулювання спрямоване на перевірку відповідності особи дорученій роботі без порушення основних трудових гарантій, закріплених у Конституції України та Кодексі законів про працю України (КЗпП).

Випробувальний строк визначається за домовленістю сторін і має бути чітко зазначений у наказі чи трудовому договорі. Він не може перевищувати встановлених законом меж (як правило, до трьох місяців, а для окремих категорій – одного місяця), що гарантує захист працівника від зловживань роботодавця. Забороняється встановлювати випробування для неповнолітніх, вагітних жінок, молодих спеціалістів після закінчення навчання та інших соціально вразливих категорій осіб, що відображає соціальну спрямованість трудового законодавства.

Протягом випробувального строку на працівника поширюються усі трудові права та гарантії, у тому числі право на оплату праці, безпечні умови праці, соціальне страхування та захист від дискримінації. Розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця під час випробування можливе лише за наявності об'єктивних доказів невідповідності працівника займаній посаді, що виключає свавільність у кадрових рішеннях.

Таким чином, випробувальний строк – це правовий інструмент, який водночас виконує функції перевірки професійної придатності та гарантії стабільності трудових відносин. Його ефективність забезпечується чіткістю правового регулювання, дотриманням принципів справедливості, рівності та правової визначеності, що є необхідною умовою формування довіри між працівником і роботодавцем.

З огляду на сучасні реалії ринку праці, подальше вдосконалення правового регулювання випробувального строку має бути спрямоване на посилення гарантій від зловживань і забезпечення прозорих кадрових процедур.

Список використаної літератури

1. Парпан Т.В. Про істотні умови трудового договору. Вісник Львівського університету. Серія «Юридична». 2001. Вип. 36. С. 366-369.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 (у редакції від 11.10.2018). // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08
3. Ждан М. Д. Щодо проблем правового регулювання випробування при прийнятті на роботу. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г. Сковороди. Серія «Право». 2014. Вип. 22. С. 73-83.
4. Постанова Верховного Суду України від 11 грудня 2019 року у справі № 374/274/18-ц. URL: http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=86333485&red=100003b7237263194b37862584140d9790f966&d=5
5. Краєвська Є. Чи може бути неоплачуваним випробувальний термін? Юридична газета online. 09 лютого 2021 року. URL: https://yur-gazeta.com/golovna/chi-mozhe-buti-neoplachuvanim-viprobuvalniy-termin.html
6. Денисевич А. Ю. Правове регулювання оцінки професійного рівня працівників: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.05. Київ: 2018. 215 с.
7. Занфірова Т. А. Свобода праці в трудовому праві України: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2017. 499 с.

Бойко Валерія Андріївна
студентка 3 курсу, гуманітарно-педагогічного факультету
Комунального закладу вищої освіти «Барський
гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»,
м. Бар, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОРЕНДИ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК В УКРАЇНІ

Науковий керівник: Слугоцька Вікторія Михайлівна – *старший асистент кафедри соціально-економічних дисциплін Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»*

Земля є основним природним ресурсом, який забезпечує життєдіяльність суспільства, виступає матеріальною базою аграрного виробництва, промисловості, транспорту, житлового будівництва та інших сфер господарювання. В умовах сучасних економічних трансформацій питання раціонального використання земельних ресурсів набуває особливої ваги, оскільки без ефективного правового регулювання земельних відносин неможливо забезпечити сталий розвиток економіки та екологічну безпеку держави.

Оренда земельних ділянок є однією з найпоширеніших форм користування землею в Україні. Вона дозволяє оптимально поєднати інтереси власників і користувачів, створює передумови для залучення приватного капіталу, підвищення продуктивності аграрного сектору та розвитку малого і середнього бізнесу на селі. З моменту запровадження ринку землі у 2021 році орендні відносини набули ще більшої актуальності, оскільки стали важливим інструментом регулювання земельного обігу та забезпечення економічної стабільності сільськогосподарського виробництва.

Система правового регулювання оренди земельних ділянок в Україні має комплексний характер і базується на нормах низки законодавчих актів —

Земельного кодексу України, Цивільного кодексу України, Закону України «Про оренду землі», а також підзаконних нормативно-правових актів, які конкретизують порядок укладення, зміни, реєстрації та припинення договорів оренди.

Земельний кодекс України (далі — ЗКУ) визначає загальні засади користування землею, правовий статус суб'єктів орендних відносин, об'єкти оренди та межі їх використання. Відповідно до статті 93 ЗКУ, право оренди є строковим, платним володінням і користуванням земельною ділянкою на підставі договору. Нормами Кодексу передбачено, що орендодавцями можуть бути власники земельних ділянок або уповноважені ними особи, а орендарями — громадяни, юридичні особи, територіальні громади, держава, а також іноземні суб'єкти з урахуванням установлених обмежень. Максимальний строк оренди земельної ділянки не може перевищувати 50 років, а для сільськогосподарських земель законодавець визначає мінімальні строки оренди з метою забезпечення стабільності аграрного виробництва [1].

Земельний кодекс також передбачає право орендаря на передачу земельної ділянки у суборенду, заставу права оренди, а також можливість відчуження цього права у встановлених законом межах. Така гнучкість правового механізму сприяє розвитку інвестиційних відносин і формуванню цивілізованого ринку землекористування в Україні.

Цивільний кодекс України (далі — ЦКУ) регулює орендні відносини як різновид зобов'язальних правовідносин. Згідно зі статтею 792 ЦКУ, за договором найму (оренди) земельної ділянки наймодавець передає наймачеві земельну ділянку у строкове, платне володіння та користування для задоволення його господарських потреб. При цьому предметом договору може бути як сама земельна ділянка, так і розташовані на ній об'єкти — будівлі, споруди, насадження тощо [2]. Таким чином, цивільне законодавство деталізує договірні відносини між орендодавцем і орендарем, закріплюючи їх рівність і свободу волевиявлення при визначенні умов договору.

Найдетальніше правові засади оренди визначає Закон України «Про оренду землі» від 6 жовтня 1998 року №161-XIV, який складається із семи розділів і встановлює порядок укладення, зміни, поновлення, припинення та реєстрації договорів оренди земельних ділянок. Закон регламентує істотні умови договору — об'єкт, строк, розмір і порядок внесення орендної плати, права та обов'язки сторін, порядок передачі земельних ділянок у суборенду, страхування та відшкодування збитків. Особливу увагу закон приділяє питанню державної реєстрації договорів оренди, що забезпечує їх юридичну силу та захищає права учасників орендних відносин [3].

Актуальним напрямом реформування у сфері оренди землі є цифровізація земельних відносин. У 2021-2023 роках було запроваджено низку інструментів електронного урядування, серед яких Електронні сервіси державного земельного кадастру, які інтегровані із Державним реєстром речових прав на нерухоме майно [4]. Це дало змогу забезпечити прозорість інформації про земельні ділянки, уникнути подвійних договорів оренди та спростити процедуру укладення угод. Сьогодні активно впроваджується система електронних земельних аукціонів, що дозволяє відкрите надання земельних ділянок в оренду через онлайн-платформи, мінімізуючи корупційні ризики та забезпечуючи рівний доступ до землекористування [5].

Варто також відзначити євроінтеграційний аспект розвитку правового регулювання оренди землі. Україна, наближаючи своє законодавство до стандартів Європейського Союзу, поступово імплементує принципи сталого землекористування, прозорості земельних угод і захисту прав орендарів, які закріплені в Європейській хартії місцевого самоврядування та рекомендаціях Європейської економічної комісії ООН.

Водночас залишаються проблеми, пов'язані з недосконалістю нормативного регулювання у частині реєстрації прав оренди, незбалансованістю строків оренди для різних видів земель, неоднозначністю практики судового захисту прав орендарів, а також ризиками монополізації ринку оренди великими агрохолдингами. Ці виклики вимагають подальшого

вдосконалення законодавчої бази, зокрема через уніфікацію норм Цивільного, Земельного кодексів та Закону «Про оренду землі», а також посилення контролю за дотриманням принципів раціонального землекористування.

Отже, правове регулювання оренди земельних ділянок в Україні є багаторівневою системою, яка поєднує норми земельного, цивільного, господарського та адміністративного права. Ефективність цієї системи визначається не лише якістю нормативно-правових актів, а й рівнем їх практичної реалізації, діджиталізації та відповідності європейським стандартам. Подальше удосконалення правового механізму оренди землі сприятиме зміцненню земельного ринку, підвищенню інвестиційної привабливості аграрного сектору та формуванню прозорої моделі землекористування в Україні.

Список використаної літератури

6. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text (дата звернення – 10.11.25)

7. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення – 10.11.25)

8. Про оренду землі : Закон України від 06.10.1998 № 161-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text (дата звернення – 10.11.25)

9. Kulynych Pavlo. Digitalization of land relations and law in Ukraine: methodological and theoretical aspects. URL: Kulynych Pavlo Digitalization of land relations and law in Ukraine: methodological and theoretical aspects (дата звернення – 11.11.25)

10. Ходаківська О. В., Юрченко І. В. Електронні аукціони з продажу прав оренди земельних ділянок: нові можливості та наявні ризики. URL: https://eapk.com.ua/en/journals/vipusk-06-2020/yelektronni-auktsioni-z-prodazhu-prav-orendi-zemelnikh-dilyanok-novi-mozhlivosti-ta-nayavni-riziki?utm_source= chatgpt.com (дата звернення – 11.11.25)

Бондаренко Артем Олегович
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Донецького державного університету
внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ В УМОВАХ ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

В умовах розбудови правової держави Україна стикається з необхідністю досягнення балансу між захистом національної безпеки, боротьбою зі злочинністю та дотриманням основоположних прав і свобод людини. Конституція України гарантує широке коло прав і свобод громадянам, серед яких особливе місце займають право на недоторканність приватного життя, таємницю листування, телефонних розмов, свободу пересування та інші. Водночас сучасні виклики у сфері національної безпеки, тероризму, організованої злочинності та корупції зумовлюють необхідність оперативного реагування з боку правоохоронних органів. Одним із таких механізмів є оперативно-розшукова діяльність (ОРД), яка часто передбачає втручання у приватне життя особи.

Основним нормативно-правовим актом, що регулює ОРД в Україні, є Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 року № 2135-XII. Також положення щодо ОРД містяться у Кримінальному процесуальному кодексі України (КПК), Конституції, законах про Службу безпеки України, Національну поліцію, Бюро економічної безпеки тощо. Відповідно до статті 7 Закону «Про ОРД», у процесі здійснення оперативно-розшукових заходів можливе обмеження конституційних прав, але лише у випадках, прямо передбачених законом, і на підставі судового рішення [1].

Так, як дані заходи тимчасово обмежують права людини і її свободи, а Україна є соціальною й правовою державою, де чітко визначені і достатньо

конструктивно захищені права й свободи людини, постає питання про обмеження й чітку регламентацію, як з процесуального так і з нормативного вектору.

1) Право здійснювати оперативно-розшукову діяльність надається спеціально вповноваженим державним органам і відповідним оперативним підрозділам у їх структурі. Проведення оперативно-розшукової діяльності іншими підрозділами, громадськими організаціями, фізичними або юридичними особами забороняється (ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»);

2) Проведення виняткових оперативно-розшукових заходів, що обмежують права громадян, допускається за наявності достатніх підстав та у випадках, якщо іншим способом отримати відомості неможливо (ч. 2 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»);

3) оперативно-розшукові заходи, які тимчасово обмежують права громадян, проводяться за рішенням суду, про отримання якого оперативний підрозділ повідомляє прокурора (ч. 2 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»);

4) проведення оперативно-розшукових заходів, які тимчасово обмежують права громадян, допускається під час розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів (ч. 14 ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»);

5) відомості, які отримані під час здійснення оперативно-розшукової діяльності та стосуються особистого життя, честі, гідності людини, якщо вони не містять інформацію про здійснення заборонених законом дій, не підлягають зберіганню, використанню та повинні знищуватися (ч. 12 ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність») [2, с.48].

Наступним проблематичним аспектом є застосування даних заходів в умовах правового режиму воєнного стану. Виникає проблематика, адже сам правовий стан зумовлює обмеження конституційних прав громадян і так само дані заходи це передбачають. Виникає питання щодо межі і розмежування застосування заходів у таких правових режимах. За односторонньо-формальною оцінкою вся оперативно-розшукова діяльність, так само як і діяльність слідчого, може бути визнана порушенням прав і свобод людини. Проте фактично такого порушення не відбувається, адже така діяльність дозволена законом. Оперативно-розшукова діяльність проводиться в умовах і межах законодавчого обмеження

прав і свобод громадян. Тому жодного їх порушення не відбувається. Йдеться про достатність підстав ОРД, але це чинник оцінний, зі всіма наслідками, які звідси випливають. Необхідно враховувати вагомий аргумент, який чомусь не береться до уваги дослідниками: оперативно-розшукові заходи, що тимчасово обмежують конституційні права громадян, здійснюються з дотриманням найдемократичнішої з відомих сьогодні у світі процедури – розглядання питання про їх допустимість у кожному конкретному випадку судом. І якщо суд, даючи дозвіл, свідомо не був уведений в оману, то дотримання гарантій охорони прав і свобод людини, передбачених законом, забезпечується максимально повною мірою [3, с.48].

Тож можемо дійти висновку, що оперативно-розшукові заходи — необхідний інструмент у боротьбі зі злочинністю та захисті держави, проте вони несуть у собі потенційні ризики порушення основних прав людини. Українське законодавство передбачає механізми обмеження конституційних прав лише у виняткових випадках, із дотриманням судового контролю, принципів пропорційності та законності. Завданням сучасної України є забезпечення справедливого балансу: з одного боку — ефективна діяльність правоохоронної системи, з іншого — гарантії прав і свобод громадян як основа демократичного ладу. Особливо в умовах війни важливо не допустити перетворення оперативно-розшукової діяльності на інструмент свавілля, зберігаючи європейські стандарти прав людини як частину нашого цивілізаційного вибору.

Список використаної літератури

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 19.02.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12

2. Шапірко, П. М. "Права людини в оперативно-розшуковій діяльності: теоретичні проблеми." *Юридичний науковий електронний журнал* 2 (2015): 248-251. URL: https://er.dduvs.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5142/%E2%84%964%2C%202009.pdf?sequence=1&isAllowed=y

3. Басалик, С., and М. Гнєтнєв. "Суспільно-правове обґрунтування обмеження прав громадян в оперативно-розшуковій діяльності в умовах воєнного стану." (2022). URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/10536/1/7.pdf

Бурлак Руслана Русланівна
студентка Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського», м. Бар, Україна

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПРОБЛЕМИ ДОПУСТИМОСТІ ТА ОЦІНКИ

Науковий керівник: Швець Л.В. – *асистент кафедри соціально-економічних дисциплін Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»*

Господарське судочинство в Україні перебуває в постійному розвитку, що зумовлено загальною цифровізацією економічних та комерційних відносин, а також зростаючою роллю електронних документів у доказуванні фактів, які мають правове значення. Електронні листування, скріншоти та відеозаписи сьогодні широко використовуються як докази у спорах між суб'єктами господарювання, включаючи договірні суперечки, порушення корпоративних прав та спори щодо майнових відносин. Водночас, незважаючи на потенційну доказову цінність, електронні матеріали створюють складнощі щодо оцінки їх допустимості, належності та достовірності у господарському процесі.

У контексті господарського судочинства ключовою проблемою є те, що Господарський процесуальний кодекс України (ГПК) встановлює загальні принципи доказування, проте не містить детальних норм щодо оцінки електронних доказів. Це створює правову невизначеність і підвищує роль судової дискреції у прийнятті рішень щодо їх допустимості. Дослідженням цієї проблеми присвячені роботи таких науковців, як Г. Бондаренко, Т. Коломієць, Ю. Костюк, Н. Хорощак, В. Черній та ін.

Мета дослідження полягає у аналізі проблем допустимості електронних листувань, скріншотів та відеозаписів як доказів у господарських спорах та визначенні правових механізмів їх належної оцінки судами.

Українське законодавство визначає електронний документ як інформацію, що створена, отримана або передана в електронній формі та має

юридичну силу за наявності електронного підпису або інших засобів автентифікації, відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» [2] та Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги». У господарському судочинстві електронні документи набувають особливої важливості, оскільки комерційні спори часто пов'язані з дотриманням договорів, строків та фінансових зобов'язань, що регулюються нормами ГПК України.

ГПК встановлює загальні вимоги до доказів, серед яких належність, допустимість, достовірність та достатність. Водночас нормативні акти не деталізують порядок оцінки електронних доказів, що зумовлює значну свободу суду при визначенні їх доказової сили. Суди часто змушені оцінювати технічні аспекти електронних матеріалів, наприклад метадані електронного листування або цілісність відеозаписів, що потребує залучення експертів [1].

Електронна переписка стала одним із ключових джерел доказів у господарських спорах, оскільки може підтверджувати факт укладення та виконання договорів, погодження комерційних рішень або порушення контрактних умов. Проблемними аспектами є встановлення авторства листа, точного часу відправлення та підтвердження цілісності інформації.

Судова практика показує, що електронні листи без автентифікації часто не визнаються належними доказами. Наприклад, у справах щодо договірних суперечок суди відмовляли у прийнятті електронного листування як доказу через відсутність підтвердження автентичності та цілісності файлів. Важливим аспектом є також формат збереження листів, що не допускає їхнього редагування, а скріншоти без метаданих вважаються недостатніми для доказів [4, с. 96].

Скріншоти веб-сторінок, чатів або корпоративних платформ використовуються судами для підтвердження фактів ведення комерційної діяльності або комунікації між сторонами. Вони дозволяють відтворити контекст інформації, яка може мати значення для господарських відносин. Водночас скріншоти легко піддаються редагуванню, а відсутність даних про джерело та дату створення зменшує їхню доказову цінність [1].

У господарських справах скріншоти часто оцінюються лише як допоміжні докази у поєднанні з іншими матеріалами справи. Для підвищення

допустимості скріншотів доцільно залучати комп'ютерно-технічну експертизу для встановлення цілісності та автентичності цифрового матеріалу.

Відеозаписи мають значущість у справах, пов'язаних із фіксацією виконання договірних зобов'язань, поставок товарів або надання послуг. Вони дозволяють безпосередньо відтворити дії сторін, що важливо для встановлення фактичних обставин. Проблемою залишається законність отримання відеоматеріалів, можливість їхнього монтажу та дотримання прав третіх осіб.

Оцінка допустимості електронних доказів у господарських спорах залишається складною та неоднозначною. Відсутність чітких стандартів, високі технічні вимоги та необхідність експертизи створюють правову невизначеність і ризики для сторін. Суди часто застосовують комплексний підхід, оцінюючи електронні матеріали у поєднанні з письмовими доказами, свідченнями та іншими джерелами інформації [3, с. 74].

Ефективним рішенням для підвищення допустимості електронних доказів є застосування електронного підпису, сертифікованих засобів фіксації та комп'ютерно-технічної експертизи, що дозволяє встановити авторство, цілісність та достовірність матеріалів, підвищуючи їх доказову силу у господарських спорах.

Отже, електронне листування, скріншоти та відеозаписи відіграють ключову роль у доказуванні обставин господарських справ. Проте їх використання обмежується проблемами достовірності, цілісності та законності отримання матеріалів. Впровадження чітких процедур автентифікації, стандартизованих методів оцінки та застосування технічних засобів перевірки дозволить підвищити ефективність господарського судочинства та забезпечити належну доказову силу електронних матеріалів.

Список використаної літератури

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. №1798-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua

2. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 № 851-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/851-15

3. Подцерковний О. П., Добровольська В.В., Зятіна Д.В., Будурова Г.М Господарське право: навч.-методич. посібник. Одеса: НУ "ОЮА", 2021. 166 с.

4. Щербина В.С., Рєзнікова В.В. Господарське право (Загальна частина): підручник. Київ : Видавництво Ліра-К, 2023. 588 с.

Гладинець Іванна Віталіївна
студентка Комунального закладу вищої освіти
«Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського» ,
м. Бар, Україна

ДОКАЗИ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ: ПОНЯТТЯ, ДОПУСТИМІСТЬ ТА ПРЕЮДИЦІЙНІСТЬ

Науковий керівник: Швець Л.В. – *асистент кафедри соціально-економічних дисциплін Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»*

Згідно з частиною першою статті 73 ГПК України докази – це будь які фактичні відомості, що дозволяють суду встановити істину щодо наявності або відсутності юридично значущих обставин, які підтверджують або спростовують вимоги, заперечення чи позиції сторін, а також інших елементів, що мають суттєве значення для справедливого вирішення справи; такі дані можуть бути отримані з різних джерел, зокрема у формі письмових документів, речових предметів, електронних носіїв інформації, висновків спеціалістів-експертів, які володіють відповідними знаннями для тлумачення складних аспектів справи, а також зі свідчень очевидців чи інших осіб, які мають безпосередню або опосередковану інформацію про обставини, що розглядаються, причому кожен із цих засобів доказування має свою процесуальну форму, вимоги до допустимості, достовірності та належності, що визначають їхню юридичну силу та вплив на остаточне рішення суду. Докази, які надаються учасниками справи до суду, мають відповідати встановленим критеріям: – належності, – допустимості, – достовірності – достатності, що визначені статтями 76 - 79 ГПК України (у редакції, чинній на момент розгляду справи), водночас, згідно зі статтею 86 ГПК України, господарський суд здійснює оцінку доказів на основі власного внутрішнього переконання, що

формується в результаті всебічного, повного, об'єктивного та безпосереднього дослідження всіх наявних у справі доказів, причому жоден доказ не має наперед визначеної сили чи переваги – суд самостійно визначає їхню значущість і вплив на вирішення справи, керуючись принципами змагальності, рівності сторін та процесуальної добросовісності [1].

У юридичній науці поняття судового доказу трактується неоднозначно, що спричиняє тривалі дискусії. Одні науковці розглядають докази як фактичні дані, які суд використовує для встановлення обставин у межах процесуального порядку. Інші вважають, що доказ включає не лише саму інформацію, а й засоби її подання, тобто поєднує зміст і форму. Л. Ніколенко пропонує комплексний підхід, згідно з яким судовий доказ складається з трьох елементів: змістовного – інформації, що має значення для справи; матеріального – носія цієї інформації; та процесуального – дотримання вимог закону щодо форми і порядку подання. Така модель дозволяє глибше осмислити правову природу доказу, враховуючи як його зміст, так і процесуальну легітимність [2, с. 132]. Т. Степанова висловила позицію щодо необхідності перегляду традиційного подвійного підходу до визначення поняття доказів, який передбачає їх розуміння одночасно як фактичних даних і як засобів доказування. На її думку, доцільно відмовитися від такого розмежування і трактувати докази як інформацію, що стосується предмета доказування, яка подається до суду через процесуальні засоби, чітко визначені законодавством, і в порядку, встановленому процесуальними нормами. Таким чином, доказ, за її концепцією, є не просто даними чи формою, а юридично значущими відомостями, інтегрованими у нормативно врегульований механізм доказування. [3, с. 171].

Допустимість доказів у господарському процесі становить складну й багатогранну проблему, яка продовжує бути предметом жвавих дискусій серед представників юридичної науки та практики. Попри наявність усталених процесуальних положень, у межах правової доктрини досі не вироблено єдиного підходу до визначення сутності та меж цього поняття, що зумовлює

існування різних теоретичних позицій. Одні науковці наполягають на тому, що вимоги щодо допустимості мають загальний характер і повинні застосовуватися до всіх видів доказів, незалежно від їх форми, джерела чи способу отримання. Інші ж дослідники дотримуються більш обмеженого тлумачення, згідно з яким правила допустимості є спеціальними і діють лише у випадках, прямо передбачених нормами матеріального права. Відповідно до цієї концепції, законодавець у конкретних правовідносинах визначає, які обставини можуть підтверджуватися певними засобами доказування, а які – ні, що безпосередньо впливає на можливість прийняття таких доказів судом. Таку позицію підтримує і Верховний Суд України, який у постанові у справі № 750/3192/14 наголосив, що допустимість доказів слід розуміти як відповідність способу їх подання вимогам матеріального права. Це означає, що в окремих випадках закон встановлює виключний перелік допустимих засобів доказування для підтвердження конкретних юридичних фактів, і саме така нормативна визначеність є критерієм правомірності використання відповідного доказу в судовому процесі. Таким чином, поняття допустимості виходить за межі суто процесуального регулювання і набуває змістовного навантаження, що вимагає комплексного врахування матеріально-правових норм, судової практики та доктринальних підходів [4].

У межах господарського судочинства не всі обставини, що мають значення для правильного вирішення справи, підлягають обов’язковому доказуванню. Відповідно до положень статті 75 Господарського процесуального кодексу України, існують винятки з загального принципу доказування, які звільняють сторони від необхідності доводити певні факти. До таких винятків належать: обставини, які були прямо визнані учасниками справи під час її розгляду; факти, що є загальновідомими, тобто такими, які не викликають сумнівів у достовірності через свою очевидність або загальну поінформованість про них; а також преюдиційні обставини – факти, які вже були встановлені у судовому рішенні, що набрало законної сили. Якщо в новому провадженні беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої ці

обставини були встановлені, повторне їх доказування не вимагається, за винятком випадків, коли інше прямо передбачено законом. Частина шоста цієї ж статті розширює сферу дії преюдиційності, вказуючи, що й інші факти, зафіксовані в судових рішеннях, можуть мати обов'язкове значення для господарського суду. Водночас, для того щоб факт набув преюдиційного характеру, він повинен бути предметом безпосереднього розгляду судом, ретельно досліджений і відображений у мотивувальній частині судового акта. Це означає, що лише ті обставини, які були належним чином оцінені судом у межах попереднього провадження, можуть визнаватися преюдиційними. Такий підхід підтверджено й у постанові Касаційного господарського суду у справі № 927/976/17 від 12 липня 2018 року, де наголошено, що преюдиційне значення мають виключно ті факти, які були предметом судового аналізу та отримали відповідну правову оцінку, зафіксовану в мотивувальній частині рішення. Натомість обставини, які лише згадуються у тексті судового акта, але не були предметом дослідження, не можуть вважатися встановленими і не набувають преюдиційної сили. Отже, для визнання факту преюдиційним недостатньо його формальної присутності в рішенні – необхідною умовою є його процесуальне встановлення та аргументоване обґрунтування судом [5].

У межах господарського судочинства доказ слід розглядати не просто як сукупність фактичних відомостей, а як нормативно визначений засіб їх процесуального впровадження, що охоплює три ключові складові: змістову (інформацію про обставини справи), матеріальну (носій цієї інформації) та процесуальну (вимоги до форми і порядку подання). Допустимість доказів залежить не лише від норм процесуального права, а й від матеріально-правових положень, які визначають, якими засобами можуть підтверджуватися ті чи інші юридично значущі факти. Водночас законодавство передбачає винятки з обов'язку доказування – зокрема, для обставин, визнаних сторонами, загальновідомих фактів і преюдиційних рішень. Останні мають доказове значення лише за умови, що відповідні факти були предметом безпосереднього судового розгляду та належно відображені в мотивувальній частині рішення.

Такий підхід сприяє узгодженості судової практики, забезпечує правову визначеність і оптимізує доказовий процес.

Список використаної літератури

1. осподарський процесуальний кодекс України : Кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII : станом на 31 жовт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text (дата звернення: 15.11.2025).

2. Ніколенко Л. Доказування в господарському судочинстві: навч. посібник. Одеса, 2007. 415 с.

3. Степанова Т. Доказування та докази в господарському процесі: дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.04. Одеса, 2002. 202 с.

4. Ухвала Верховного Суду у складі Касаційного господарського суду від 20 квіт. 2021 р. у справі № 750/3192/14. URL: https://reyestr. court.gov.ua/Review/96377193?fbclid=IwAR2FfG BU19Nsow8f7WMixssKPeibnOGykImmRV8qvzq VU6Ll9dXxvA6A8KA

5. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 12.06.2018 у справі № 927/976/17. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74670250.

Головко Альона Володимирівна
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Науковий керівник: Обушенко Наталія Миколаївна – *доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Право на працю є фундаментальним соціальним правом, яке закріплене у Конституції України та міжнародних актах у сфері прав людини. Особливе значення має регулювання праці неповнолітніх, адже діти та підлітки перебувають у категорії осіб, що потребують спеціального захисту в умовах ринку праці. Забезпечення балансу між правом на працю та необхідністю охорони здоров'я, освіти та психоемоційного розвитку неповнолітніх є пріоритетом національної політики України та одним із зобов'язань держави у контексті ратифікації міжнародних конвенцій, таких як Конвенція про права дитини та Конвенція Міжнародної організації праці №138 щодо мінімального віку для прийняття на роботу.

Сучасне правове регулювання праці неповнолітніх в Україні визначене низкою нормативних актів, серед яких основними є Кодекс законів про працю України (КЗпП), Закон України «Про охорону праці», а також спеціальні положення, що регламентують роботу дітей у сфері культури, спорту та освіти. Ключовим принципом цих норм є встановлення мінімального віку для прийняття на роботу – 16 років для загальної зайнятості та 15 років за згодою одного з батьків чи законного представника для робіт, що не шкодять здоров'ю і не перешкоджають навчанню. Для неповнолітніх у віці 14–15 років

дозволяється лише легка праця, що не створює ризиків для фізичного і психічного розвитку [1, 2].

Сьогодні правове регулювання праці неповнолітніх включає ряд обмежень та гарантій, спрямованих на охорону життя, здоров'я та нормального розвитку дитини. Так, неповнолітнім заборонено працювати у важких або небезпечних умовах, з підземними роботами, із шкідливими речовинами, на роботах із підвищеною відповідальністю або у нічний час. Встановлюється скорочена тривалість робочого дня: для дітей 14–15 років вона не може перевищувати 4 години, для дітей 15–16 років — 5 годин, а для підлітків 16–18 років – 7 годин. Забезпечується право на додаткові перерви, відпустку тривалістю не менше 31 календарного дня на рік, а також медичний нагляд, що дозволяє своєчасно виявляти ознаки перевтоми або негативного впливу роботи на здоров'я.

Разом із позитивними аспектами, сучасне регулювання має ряд проблем. По-перше, недостатня практика контролю за дотриманням законодавства в сфері зайнятості неповнолітніх, особливо в малому та неформальному бізнесі, призводить до фактичного порушення прав дітей. Відсутність системного моніторингу зайнятості ускладнює виявлення випадків праці, що шкодить здоров'ю, або роботи без укладання трудового договору. По-друге, у нормативній базі не завжди достатньо деталізовані норми щодо сучасних форм зайнятості, таких як дистанційна робота, підробіток через онлайн-платформи та діяльність у сфері ІТ, що є актуальними для підлітків та молоді. Це створює ризик використання дітей у неповнолітньому працевлаштуванні поза правовим полем та з обмеженим контролем [3].

Одним із ключових напрямів вдосконалення правового регулювання є уточнення та систематизація законодавчих норм щодо видів дозволеної легальної праці, термінів робочого часу, умов медичного нагляду та соціального страхування неповнолітніх. Важливим є впровадження спеціальних положень для онлайн- та дистанційної зайнятості, що включає гарантії охорони

психічного здоров’я, запобігання надмірним навантаженням та недопущення використання цифрових платформ для експлуатації дітей.

Другим напрямом є посилення контролю за дотриманням законодавства, у тому числі через розвиток механізмів державного нагляду, соціального інспектування, а також залучення громадських організацій до моніторингу. Важливим є впровадження електронних систем обліку та звітності щодо працевлаштування неповнолітніх, що дозволяє своєчасно виявляти порушення та оперативно реагувати на них [4].

Третім напрямом є комплексні інформаційно-просвітницькі програми для роботодавців, батьків та самих неповнолітніх щодо правових норм, відповідальності та безпечних умов праці. Освітні ініціативи мають формувати у дітей знання про трудові права, навички безпечної зайнятості та усвідомлення наслідків порушення трудового законодавства. Для роботодавців це сприятиме дотриманню норм і мінімізації ризиків адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення.

Не менш важливим є вдосконалення механізмів соціального захисту неповнолітніх у трудових відносинах. Це включає запровадження страхових програм, компенсацій у разі шкоди здоров’ю, гарантій доступу до медичних оглядів і психологічної підтримки. Такі заходи забезпечують комплексний підхід до захисту дітей та підлітків і знижують ризики негативного впливу трудової діяльності на фізичний і психічний розвиток.

Міжнародний досвід свідчить, що ефективне регулювання праці неповнолітніх ґрунтується на поєднанні правових, соціальних та освітніх механізмів. У країнах Європейського Союзу застосовується комплексне законодавство, що регламентує умови праці, поєднання роботи з навчанням, обмеження робочого часу, обов’язковий медичний та психологічний нагляд, а також активну роль профспілок і громадських організацій у контролі. Україна має можливість адаптувати ці практики, враховуючи специфіку національної економіки, соціальні та демографічні особливості [5].

Правове регулювання праці неповнолітніх в Україні є складовою системи трудового права, що поєднує соціальну, економічну та правозахисну функції. Його основною метою є забезпечення безпечних, справедливих і гідних умов праці для осіб, які ще не досягли повноліття, а також створення правових гарантій їхнього фізичного, морального й професійного розвитку.

Чинне законодавство — насамперед Кодекс законів про працю України, Закони України “Про охорону дитинства”, “Про освіту”, а також міжнародні акти (Конвенції МОП № 138 і № 182, Конвенція ООН про права дитини) — встановлюють мінімальний вік для прийняття на роботу, обмеження щодо видів діяльності, тривалості робочого часу та заборону залучення неповнолітніх до небезпечних або нічних робіт. Ці норми відображають гуманістичний підхід держави до захисту дитинства як найвищої соціальної цінності.

Разом із тим, сучасний стан правового регулювання праці неповнолітніх потребує вдосконалення, оскільки існують проблеми практичної реалізації гарантій: неповна поінформованість роботодавців, тіньова зайнятість, недостатній контроль з боку Державної служби з питань праці, обмежений доступ підлітків до легальної сезонної чи тимчасової роботи. Актуальною є також необхідність адаптації трудового законодавства до європейських стандартів, зокрема Директив ЄС у сфері захисту молоді на робочому місці.

Удосконалення правового механізму має здійснюватися у кількох напрямках:

- кодифікаційний — оновлення положень майбутнього Трудового кодексу України з урахуванням міжнародних стандартів МОП;

- інституційний — посилення контролю за дотриманням прав неповнолітніх працівників, запровадження системи моніторингу та обліку їх праці;

- освітньо-правовий — підвищення правової культури роботодавців і молоді, розвиток програм правового інформування у школах;

- соціальний — створення стимулів для роботодавців, які надають робочі місця неповнолітнім із дотриманням усіх гарантій безпеки праці.

Отже, правове регулювання праці неповнолітніх в Україні поступово наближається до європейських стандартів, проте вимагає комплексного оновлення, посилення механізмів контролю і превенції порушень.

Тільки за умов ефективної взаємодії держави, роботодавців і суспільства можливо забезпечити справжню реалізацію трудових прав молоді, створивши правові передумови для їхнього розвитку, гідної зайнятості та соціального становлення.

Список використаної літератури

1. Кодекс законів про працю України. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text.

2. Про охорону праці. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 49, ст.668. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text.

3. Золотухіна Л.О., Сидоренко А.А. Правове регулювання праці неповнолітніх: національний та міжнародний досвід. Молодий вчений. 2021. No 6 (94). С. 64–67.

4. Боков О.В. Правові питання регулювання праці неповнолітніх в Україні (в контексті адаптації національного законодавства до міжнародної правової бази країн Європейського союзу). Державно-управлінські студії. 2017. No 2. С. 15–21.

5. Regulation of the Council of Ministers of 24 August 2004 Concerning the List of Work Forbidden to Juveniles and Conditions of Engaging Them To Do Some Jobs / International Labour Organization. URL: https://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=en&p_isn=79086.

Головко Альона Володимирівна
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

СУЧАСНІ ЗАСОБИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Науковий керівник: Орлова Тетяна Анатоліївна – *кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Корупція як соціально-правовий феномен характеризується високою адаптивністю, прихованістю дій та використанням складних схем приховування протиправних фінансових потоків. Саме ці особливості зумовлюють потребу застосування сучасних криміналістичних засобів, що поєднують традиційні методи доказування з інноваційними технологічними та аналітичними інструментами. Ефективне криміналістичне забезпечення розслідування корупційних правопорушень передбачає не лише технічне оснащення слідчих підрозділів, а й методологічну готовність до роботи з великими масивами даних, міжвідомчу координацію, міжнародну взаємодію та правові гарантії для збереження допустимості доказів у суді.

Однією з ключових груп засобів є фінансово-економічні експертизи і судова бухгалтерія. Корупційні схеми часто реалізуються через систему підставних підприємств, фіктивних договорів, підроблених актів виконаних робіт та складних ланцюгів транскордонних переказів. Судово-економічна експертиза дозволяє виявити розбіжності між реальним рухом товарів і послуг та документальним оформленням, встановити фіктивність операцій, ідентифікувати необґрунтовані платежі та механізми відводу коштів. Результатом таких досліджень є відтворення фінансових потоків, виділення

операцій ризикових для відмивання коштів та формування доказової бази для пред'явлення обвинувачення [1]. Сучасні підходи до фінансово-криміналістичної експертизи включають автоматизовані алгоритми пошуку аномалій у бухгалтерських масивах та використання інструментів фінансових розслідувань («forensic accounting») для побудови графів власності й транзакцій.

Інформаційно-технічна експертиза та цифрова криміналістика сьогодні є практично незамінними. Корупційні комунікації, домовленості щодо «відкатів», інструкції щодо приховування слідів часто здійснюються у електронному середовищі – через електронну пошту, месенджери, корпоративні чати та спеціалізовані платформи. Збір, вилучення і аналіз цифрових доказів вимагають дотримання суворих процедур ланцюга збереження, застосування методик відновлення видалених даних, аналізу метаданих та проведення комп'ютерно-технічної експертизи. Окремим завданням є робота з мобільними пристроями та хмарними сервісами, для чого використовуються спеціалізовані програмно-апаратні комплекси, засоби дешифрування та фінансово-аналітичні інструменти, що дозволяють відтворити хронологію подій, встановити контакти й фінансові інтереси учасників схеми.

Використання методів аналізу великих даних (Big Data) та алгоритмів машинного навчання підвищує спроможності слідства у виявленні корупційних патернів. Інтеграція банківських транзакцій, державних реєстрів, державних закупівель, даних про нерухомість та декларацій посадовців у спільні аналітичні платформи дозволяє виявляти аномалії, кореляції та потенційні випадки конфлікту інтересів [2]. Машинні алгоритми здатні автоматично знаходити нетипові зв'язки між контрагентами, підозрілі ланцюги платежів чи систематичні порушення у процедурі державних закупівель. Проте застосування таких технологій має супроводжуватися експертною інтерпретацією результатів та дотриманням стандартів приватності й правових гарантій.

Окреме місце посідають інструменти розслідування фінансових потоків, включно з методами аналітики транзакцій, трасування криптовалют та використанням платформ для аналізу децентралізованої цифрової бази даних. Сучасні корупційні механізми все частіше використовують цифрові валюти та посередницькі криптогаманці для маскування джерел коштів. Для роботи в цій сфері слідчі й експерти повинні володіти знаннями в галузі криптоаналітики та використовувати сервіси, що ідентифікують адреси, виявляють точки входу та виходу в традиційну банківську систему, а також співпрацювати з міжнародними провайдерами інформації.

Класичні криміналістичні методи також зберігають свою роль: криміналістична експертиза документів, почеркознавство, трасологія, судова балістика, експертизи печаток і підписів часто стають вирішальними при підтвердженні підробок контрактів, актів та інших документів, що використовуються для привласнення бюджетних коштів. Судово-психологічна експертиза може допомогти встановити мотиви та ступінь свідомості суб’єктів у складних випадках, де необхідно довести умисел чи сплановану організованість протиправної діяльності. Біометричні й медичні дослідження іноді застосовуються при верифікації підписів чи встановленні особи в схемах, де використовуються довірені посередники [3].

Практична реалізація наведених засобів неможлива без налагодженої міжвідомчої взаємодії. Розслідування корупційних злочинів часто вимагає одночасного доступу до банківської інформації, даних податкових органів, реєстрів нерухомості та корпоративних реєстрів. Тому критично важливою є координація між правоохоронними органами, службами фінансових розслідувань і моніторінгу, органами аудиту та міжнародними партнерами. Створення спільних аналітичних центрів, обмін оперативною інформацією в реальному часі та механізми правового доступу до закордонних банківських даних значно підвищують ефективність виявлення та фіксації корупційних схем.

Разом з тим існує низка проблем і обмежень. Технічний прогрес супроводжується зростанням складності доказової бази, наявністю шифрування, використанням закордонних юрисдикцій із високим рівнем банківської таємниці та неоднорідністю правових режимів. Часто слідчі стикаються з дефіцитом кваліфікованих кадрів, недостатнім технічним забезпеченням експертних лабораторій, обмеженим фінансуванням і затяжними процесуальними процедурами для отримання доступу до даних. Політичний тиск і ризики втручання у розслідування також створюють ризики для неупередженості й оперативності розслідувань. Важливою перешкодою є й відсутність уніфікованих стандартів щодо прийнятності цифрових доказів, уніфікованих методик проведення фінансово-криміналістичних досліджень та процедур обміну інформацією з приватними компаніями.

Вирішення означених проблем вимагає комплексних заходів. Перш за все, необхідне системне інвестування у створення мережі сучасних криміналістичних лабораторій, підвищення кваліфікації експертів та слідчих, розроблення стандартизованих протоколів вилучення та обробки цифрових доказів із забезпеченням їх допустимості в суді. Законодавче оновлення має передбачати механізми доступу до «хмарних» провайдерів та транснаціональних банківських даних у межах міжнародного правового співробітництва, удосконалювати норми щодо використання спеціальних розслідувальних заходів та захисту джерел інформації. Важливим є також впровадження систем збереження електронних слідів у державних реєстрах, що дозволить здійснювати історичний аудит операцій.

Не менш значущою є співпраця з приватним сектором і науковою спільнотою. Партнерство з банками, компаніями-провайдерами, аналітичними фірмами та ІТ-компаніями розширює доступ до інструментів, яких немає у державних органах. Академічні центри можуть забезпечити методологічну підтримку, розробляти навчальні програми для проведення фінансових розслідувань, а також проводити незалежну верифікацію аналітичних методик [4].

Нарешті, невід'ємною складовою успішного криміналістичного забезпечення є забезпечення процесуальної та фізичної безпеки свідків і викривачів, інтеграція програм захисту викривачів та стимулів для інформаторів у систему розслідування. Без надійних механізмів захисту інформація від інсайдерів часто залишається недоступною, а розслідування — невпевненими.

Отже, сучасні засоби криміналістичного забезпечення розслідування корупційних злочинів становлять синтез фінансово-економічних експертиз, цифрової криміналістики, аналітики великих даних, класичних судових експертиз та міжвідомчої координації. Їхня ефективність залежить від технічного оснащення, професійного рівня кадрів, законодавчого середовища та співпраці з приватним сектором і міжнародними партнерами. Лише комплексний підхід, що поєднує інновації з дотриманням процесуальних гарантій, може забезпечити доведення складних корупційних схем і відновлення верховенства права.

Список використаної літератури

1. Журавель В. А., Павлюк Н. В., Резнікова О. І. Поняття та засоби криміналістичного забезпечення розслідування корпційних зло чинів. Питання боротьби зі злочинністю. 2016. Вип. 32. С. 13–30.

2. Капустіна М. В. Забезпечення криміналістичне. Велика українська юридична енциклопедія. Харків: Право, 2018. Т. 20: Криміна лістика, судова експертиза, юридична психологія. С. 284–287.

3. Капустіна М. В. Методико-криміналістичні засоби забезпечення протидії злочинам. Право і суспільство. 2021. Вип. 6. С. 186–192.

4. Журавель В. А. Алгоритм в криміналістиці. Велика українська юридична енциклопедія. Харків: Право, 2018. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. С. 20–22.

Земляков Єгор Олексійович
здобувач вищої освіти 2-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Науковий керівник: Юніна Марина Петрівна – *кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільно-правових дисциплін ФПФПКПНПУ Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

У період дії воєнного стану в Україні особливої актуальності набуває питання реалізації та захисту права власності. Незважаючи на те, що стаття 41 Конституції України гарантує його непорушність, реальні умови війни створюють низку ситуацій, у яких здійснення цього права стає надзвичайно ускладненим. У таких умовах особливого значення набуває правовий статус безхазяйного майна, що не має власника або власник якого невідомий. В умовах активних бойових дій, примусової евакуації, втрати документів чи зміни контролю над територією постає питання належного правового режиму такого майна, порядку його виявлення, обліку та подальшого розпорядження.

Проблема визначення поняття безхазяйного майна у період воєнного стану залишається відкритою, оскільки чинне законодавство не враховує специфіки ситуацій, коли зв’язок власника з його майном фактично втрачено через війну. Згідно зі статтею 335 Цивільного кодексу України, порядок взяття майна на облік і визнання його безхазяйним передбачено для мирного часу, коли є можливість проведення реєстраційних дій і належного документального підтвердження [5]. У воєнних умовах же така процедура часто є неможливою унаслідок відсутності доступу до території, знищення архівів або неможливості підтвердити факт володіння.

Складнощі виникають і під час реалізації механізму переходу безхазяйного майна у комунальну чи державну власність. За загальним правилом, після взяття майна на облік та спливу визначеного законом строку воно може перейти у власність територіальної громади. Проте воєнний стан змінює ці обставини: об’єкти нерухомості можуть перебувати на непідконтрольних територіях, бути зруйнованими або використовуватись військовими структурами.

Примусове відчуження об’єктів права власності у період воєнного стану здійснюється на підставах, визначених законодавством, зокрема коли майно необхідне для потреб оборони, забезпечення громадського порядку або відновлення критичної інфраструктури. Таке відчуження передбачає державну або комунальну ініціативу та оформлюється через відповідні адміністративні процедури, що включають оцінку вартості об’єкта, повідомлення власника (за наявності) та виплату компенсації. У випадку безхазяйного майна цей механізм спрощується: відсутність власника дозволяє державі чи територіальній громаді приймати рішення про передачу об’єкта у свою власність без судового провадження, але з дотриманням законодавчо встановлених строків та формальностей [4, с.79].

У практичній площині проблемою залишається визначення черговості та умов примусового відчуження, адже не всі безхазяйні об’єкти мають однакову цінність чи призначення. Особливу увагу законодавець приділяє об’єктам, які можуть бути використані для розміщення тимчасових житлових приміщень для переселенців або для відновлення інфраструктури. Водночас воєнний стан ускладнює контроль за процесом, збільшуючи ризик незаконного захоплення майна або порушення прав третіх осіб, що залишились на контрольованих територіях. Такий стан справ підкреслює необхідність чіткої регламентації процедур примусового відчуження та забезпечення прозорості при переході безхазяйного майна у державну чи комунальну власність [1, с.22].

Особливу увагу слід приділити питанню реєстрації та обліку безхазяйного майна. У мирний час такі процедури здійснюються через Державний реєстр речових прав на нерухоме майно, земельний кадастр та інші офіційні бази даних. У період воєнного стану багато з цих систем функціонують обмежено або

частково втратили актуальність через пошкодження технічних засобів та відсутність доступу до даних. Це унеможливлює перевірку наявності обтяжень, правильне визначення вартості об’єкта та створює ризик неправомірного набуття або відчуження майна [3, с.128].

Не менш проблемним є питання співвідношення між конституційно гарантованим правом власності та потребами держави у воєнний період. Воєнний стан передбачає можливість тимчасового обмеження прав, зокрема й майнових, в інтересах національної безпеки та оборони. Проте у випадку безхазяйного майна баланс між приватними і суспільними інтересами стає надзвичайно тонким. Використання майна, що залишилось без нагляду, для потреб держави чи громади має ґрунтуватися на чітких правових підставах, щоб уникнути порушення принципу непорушності права власності та забезпечити можливість подальшого відшкодування [1, с.23].

Проблеми також виникають у зв’язку зі зміною контролю над територіями. У регіонах, де тривалий час відбувалися бойові дії, нерідко фіксуються випадки втрати документів, відсутності власників або самовільного користування майном. За таких обставин практично неможливо визначити, чи є майно безхазяйним у розумінні закону, що створює ризик подвійного володіння або незаконного заволодіння. Відсутність належного контролю та обліку ускладнює діяльність органів місцевої влади, а також підвищує ризик судових спорів після відновлення правового режиму на звільнених територіях.

Складним залишається й питання компенсації у випадках, коли власник позбавлений можливості користування своїм майном, але формально не втратив права власності. Законодавство передбачає, що примусове відчуження майна в умовах воєнного стану має супроводжуватися відшкодуванням його вартості. Проте на практиці процес компенсації є надзвичайно складним через відсутність єдиних механізмів оцінки, дефіцит бюджетних коштів і затримки з підтвердженням права власності [4, с.79].

Окремої уваги потребує взаємодія між органами місцевого самоврядування, державними реєстрами та військовими адміністраціями щодо управління безхазяйним майном. В умовах війни такі органи змушені координувати свої дії у складних ситуаціях, коли інформація про об’єкти неповна або відсутня. Часто

виникають випадки дублювання повноважень чи конфліктів між органами, що призводить до затримок у прийнятті рішень і порушення принципу єдиноначальності у сфері управління майновими ресурсами [2, с.316].

Удосконалення правового регулювання питань, пов'язаних із безхазяйним майном, є одним із ключових напрямів зміцнення правового порядку під час воєнного стану. Необхідно передбачити особливі норми щодо спрощеного обліку, оцінки та передачі такого майна, створити окремі реєстри для об'єктів, які постраждали від війни, а також запровадити механізми фіксації фактичного стану майна до моменту його передачі у комунальну власність [1, с.24].

Отже, правовий режим здійснення права власності в умовах воєнного стану, особливо щодо безхазяйного майна, є складним і багаторівневим процесом, що потребує системного підходу. Для забезпечення справедливого балансу між інтересами держави, громади та приватних осіб необхідна координація дій усіх суб'єктів правовідносин, удосконалення законодавства й практичних механізмів його реалізації. Лише за умови дотримання принципів правової визначеності, публічності та відповідальності можна гарантувати, що навіть у період війни держава забезпечить ефективний захист права власності та недопущення свавільного втручання у нього.

Список використаної літератури

1. Гриняк, А.Б. Примусове відчуження майна в умовах воєнного стану в Україні. Нове українське право, Вип. 2, 2022, С.21-28

2. Право власності: способи захисту крізь призму судової практики : монографія / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2023. 616 с.

3. Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану : монографія [Електронне видання] /за ред.: Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, К. Г. Некіт. Одеса : Фенікс, 2023. 336 с. URL: https://hdl.handle.net/11300/23423

4. Франков, О.С. Захист права власності в умовах воєнного стану. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права.Серія економічна. Серія юридична. Випуск 34/2022. с. 77-83

5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/435-15#Text

Зіневич Олександр Леонідович
кандидат юридичних наук, адвокат,
м. Київ, Україна

РОЛЬ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Розглянуто роль адвокатської діяльності у розвитку системи вищої освіти, зокрема юридичної. Проаналізовано основні напрями взаємодії адвокатури та закладів вищої освіти, їх вплив на формування професійних компетентностей, правової культури та практичних навичок майбутніх фахівців. Обґрунтовано значення залучення адвокатів до освітнього процесу та організації практичної підготовки студентів.

Ключові слова: адвокатура, адвокатська діяльність, вища освіта, юридична освіта, професійна підготовка.

Abstract. It examines the role of advocacy in the development of higher education, particularly legal education. The main areas of interaction between the bar and higher education institutions are analyzed, as well as their impact on the formation of professional competencies, legal culture and practical skills of future specialists. The importance of involving practicing lawyers in the educational process and practical training of students is substantiated.

Keywords: advocacy, legal profession, higher education, legal education, professional training.

Актуальність теми зумовлена реформуванням системи вищої освіти України та необхідністю її адаптації до сучасних вимог правничої практики. В умовах євроінтеграційних процесів особливої ваги набуває практикоорієнтований підхід до підготовки майбутніх юристів, у якому адвокатська діяльність відіграє важливу роль [2].

Адвокатура є невід’ємним інститутом громадянського суспільства, що забезпечує реалізацію конституційного права на правничу допомогу та сприяє утвердженню принципу верховенства права [1]. Водночас адвокатська

діяльність виконує освітню та просвітницьку функції, впливаючи на формування правосвідомості студентської молоді.

Важливим напрямом взаємодії адвокатури та закладів вищої освіти є залучення практикуючих адвокатів до викладання навчальних дисциплін, проведення гостьових лекцій, тренінгів і практичних занять. Такий підхід сприяє поєднанню теоретичних знань із практичним досвідом, що відповідає сучасним стандартам юридичної освіти [4].

Окреме значення має організація практики та стажування студентів у адвокатських бюро й об'єднаннях. Під час проходження практики студенти набувають навичок професійної комунікації, ознайомлюються зі стандартами адвокатської етики та особливостями здійснення захисту в суді [2].

Науково-дослідний аспект адвокатської діяльності також сприяє розвитку вищої освіти. Участь адвокатів у наукових заходах і підготовка спільних публікацій із науково-педагогічними працівниками дозволяє актуалізувати зміст освітніх програм відповідно до потреб правозастосовної практики [3].

Отже, адвокатська діяльність відіграє комплексну роль у розвитку вищої освіти, забезпечуючи інтеграцію науки, освіти та практики, а також підвищення якості професійної підготовки майбутніх юристів.

Список використаної літератури

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України.

2. Бандурка О. М. Адвокатура України : навчальний посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2020.

3. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2019.

4. Болонський процес і вища освіта в Україні : монографія / за ред. В. Г. Кременя. Київ : Освіта, 2018.

Коновалова Марія Ігорівна
студентка 3 курсу, групи ЮД-341
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗМІНИ ТА ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Науковий керівник: Обушенко Наталія Миколаївна – *доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університета внутрішніх справ*

Воєнний стан в державі вносить свої корективи у, зокрема, норми трудового законодавства. Крім Кодексу законів про працю України від 10.12.1971 р., наразі чинним є певні положення Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який встановлює певні обмеження та особливості регулювання трудових правовідносин під час дії воєнного стану. Також враховуються норми галузевих стандартів, які, разом з вище згаданими актами, створюють загальну нормативну базу для регулювання питань стосовно змін та припинення трудових правовідносин.

Відповідно до національної законодавчої бази, зміна істотних умов праці, обумовлених трудовим договором між працівником та роботодавцем має відбутись завідома для працівника (ст. 32 КЗпПУ) [1]. Втім, обов’язок повідомлення працівника про зміну системи та умов оплати праці, наявних пільг, режим та час роботи та зміни інших істотних умов праці не підлягає виконанню з боку особи роботодавця на підставі Закону України № 2136-IX від 15.03.2022 [2].

Національний законодавець у ст. 36 КЗпПУ вказує на те, що загальними підставами для припинення дії трудового договору є угода сторін працівника та роботодавця, закінчення строку дії трудового договору (за винятком випадків, коли жодна зі сторін договору не заперечувала проти продовження дії умов договору попри сплив строку), призов або вступ працівника чи роботодавця на військову службу, розірвання трудового договору з ініціативи працівника (якщо такий договір був строковий або без визначеного строку – ст.ст. 38, 39 КЗпПУ) чи з ініціативи роботодавця (у випадках реорганізації виробництва і праці, виявлення непридатності працівника до посади, яку даний працівник обіймає тощо – ст. 40 КЗпПУ) чи на вимогу профспілкового органу (або іншого уповноваженого на представництво трудовим колективом).

Також до таких підстав відносяться факт переведення працівника, за його згодою, на інше підприємство, відмова працівника від переведення в іншу місцевість разом з підприємством, а також відмова від продовження роботи у зв'язку зі зміною істотних умов праці [3, с. 29]. Серед інших підстав виокремлено такі, як факт укладення трудового договору, всупереч вимогам Закону України «Про запобігання корупції», «Про очищення влади» та іншим актам національного законодавства.

До судових рішень, які можуть вважатись підставами для припинення чинності умов договору, відносяться вирок суду, яким визнано особу працівника винним у вчиненні правопорушення та засуджено до позбавлення волі або такого виду покарання, яке унеможливлює процес продовження роботи таким працівником; рішення суду про визнання незаконними активів та факту їх стягнення в дохід держави стосовно особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; рішення суду про визнання особи працівника чи роботодавця відсутньою безвісно або померлою.

Правове регулювання зміни та припинення трудового договору в умовах воєнного стану в Україні є складним, динамічним і водночас надзвичайно актуальним напрямом розвитку трудового права. Повномасштабна війна створила нову правову реальність, у межах якої традиційні принципи трудових

правовідносин – стабільність зайнятості, гарантії працівників, забезпечення безпеки праці – набули особливого змісту.

Воєнний стан не скасовує дію трудового законодавства, але обумовлює його гнучке пристосування до потреб оборони, безпеки та виживання економіки. Прийняття Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (2022 р.) та низки змін до Кодексу законів про працю стало спробою знайти баланс між правом працівника на працю і законними інтересами роботодавця у надзвичайних умовах.

У сфері зміни трудового договору спостерігається посилення ролі односторонніх управлінських рішень роботодавця – зокрема, можливість переведення працівників на іншу роботу без їх згоди, зміни істотних умов праці, режиму роботи чи місця виконання трудових обов'язків. Такі заходи, хоча й обмежують автономію волі сторін, виправдані умовами воєнного стану, проте потребують чіткого правового регламенту та запобіжників від зловживань.

Припинення трудового договору також зазнало трансформацій: розширено перелік підстав звільнення, спрощено процедури, зокрема у випадках знищення підприємства, мобілізації працівників або тривалої відсутності через воєнні дії. Водночас залишаються проблеми правової визначеності, зокрема щодо звільнення з ініціативи роботодавця, поновлення працівників, забезпечення соціальних гарантій та компенсацій.

З теоретичної точки зору, сучасна модель трудового договору в умовах воєнного стану поєднує елементи імперативного та диспозитивного регулювання, що свідчить про еволюцію трудового права у напрямі підвищення його адаптивності. Проте така гнучкість не повинна перетворюватися на правову невизначеність або втрату змісту трудових гарантій.

З практичної точки зору, головною проблемою залишається забезпечення реального захисту прав працівників – особливо внутрішньо переміщених осіб, мобілізованих, осіб, які втратили роботу через бойові дії. Практика судів свідчить про необхідність системного оновлення трудового законодавства,

узгодження тимчасових норм воєнного періоду з базовими конституційними принципами права на працю.

Отже, в умовах воєнного стану трудове право України переживає етап глибокої трансформації, у межах якої держава прагне поєднати захист людини праці з вимогами національної безпеки. Подальший розвиток має бути спрямований на:

- законодавче врегулювання нестандартних форм зайнятості (дистанційна, змішана, гіг-праця);

- посилення гарантій соціального захисту осіб, які втратили роботу внаслідок війни;

- забезпечення балансу між інтересами працівників і роботодавців;

- формування ефективних механізмів відновлення трудових прав після війни.

Таким чином, правове регулювання трудових відносин у воєнний час є не лише тимчасовою адаптацією до надзвичайних умов, а й етапом оновлення національної трудової системи на принципах гнучкості, справедливості та верховенства права, що визначатиме якість відновлення України в повоєнний період.

Список використаної літератури

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n188 ;

2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 р. № 2136-IX, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#n15 ;

3. Гончарук А.Д., Чабанюк Б.О., Янова Л.О., Пищикова О.В. Поточний аналіз оновлень нормативно-правової бази та державних стандартів у сфері охорони праці та будівництва. Криворізький національний університет. Розвиток промисловості та суспільства. 2025 р. С. 29.

Коновалова Марія Ігорівна
студентка 3 курсу, групи ЮД-341
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ДЕРЖАВНІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ БЕЗРОБІТНИХ ОСІБ ЯК ЕЛЕМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Науковий керівник: Обушенко Наталія Миколаївна – *доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університета внутрішніх справ*

Гарантування державою прав осіб, які мають статус безробітних згідно з чинним законодавством, становить одну з ключових складових реалізації соціальної політики України, спрямованої на захист населення від наслідків безробіття.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про зайнятість населення», безробіттям є таке явище соціально-економічного характеру, за якого особа не має змоги реалізувати своє право на працю та, як наслідок, на отримання заробітної плати або винагороди як джерела існування. Відповідно, безробітною особою є така особа, яка, згідно зі ч. ст. 1 Закону, через відсутність роботи не має заробітної плати або інших передбачених законодавством доходів як джерела існування, а також готова та здатна взятись до роботи і має вік від 15 до 70 років.

Соціальний захист як державна соціальна гарантія прав громадян на працю визнаний метою даного закону, виконання якої можливе завдяки формуванню та реалізації державної політики у сфері зайнятості населення з метою створення умов для забезпечення повної та продуктивної зайнятості і

забезпечення соціального захисту в разі настання безробіття. Крім цього, соціальний захист покликаний розв'язати проблему бідності, голодування населення, сприяння розвитку сільського господарства, доступності якісної освіти для всіх верств населення, що своєю чергою призведе до вирішення питання соціальної нерівності в суспільстві.

Під соціальним захистом в разі настання безробіття національний законодавець розуміє комплекс заходів, що передбачений загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття (ч. 21 ст. 1 ЗУ «Про зайнятість населення»).

Право на соціальне страхування реалізується через участь громадянина в загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні на випадок безробіття, а також через надання безоплатних соціальних послуг з різних сфер. Працівники, які втратили роботу у зв'язку зі змінами в організації виробництва і праці, а також окремі категорії населення можуть реалізувати право на соціальне забезпечення шляхом отримання додаткових гарантій (ст. 9 ЗУ «Про зайнятість населення») [1].

До гарантій соціальної підтримки безробітних осіб відноситься, зокрема, право на безплатне навчання безробітних новим професіям, на перепідготовку в закладах освіти або у системі державної служби зайнятості з виплатою стипендії (ч. 4 ст. 5^1 КЗпПУ). У певних випадках такий обов'язок покладається безпосередньо на особу роботодавця (ч. 2 ст. 12 ЗУ «Про охорону праці») [2; 3].

Відповідно до положень Конвенції про мінімальні норми соціального забезпечення 1952 року, на держави-учасниці покладається обов'язок забезпечувати систему соціального страхування, яка охоплює основні ризики соціального характеру — медичне обслуговування, випадки тимчасової непрацездатності через хворобу, безробіття, настання пенсійного віку, а також складні сімейні обставини [4].

Повертаючись до теми працевлаштування безробітних осіб, варто наголосити на такому явищі, як статус зареєстрованої безробітної особи.

Згідно з ч. 8 ст. 1 Закону України «Про зайнятість населення», зареєстрованою безробітною особою є така особа працездатного віку (від 15 до 70 років – ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про зайнятість населення»), яка зареєстрована в територіальному органі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, як безробітна і готова та здатна взятись до роботи [1].

Отже, державні гарантії забезпечення правового статусу безробітних осіб є невід'ємною складовою соціальної політики України, спрямованої на реалізацію конституційного права кожного громадянина на працю та соціальний захист у разі безробіття. Вони відображають соціально-правову природу держави, яка зобов'язана створювати умови для продуктивної зайнятості, професійного розвитку та гідного рівня життя населення.

Система гарантій закріплена у Конституції України, Законі України "Про зайнятість населення", Законі "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття", а також у міжнародно-правових актах, зокрема Конвенціях МОП № 122, № 168 та Конвенції ООН про економічні, соціальні і культурні права. Вона охоплює право на безоплатне сприяння у працевлаштуванні, отримання допомоги по безробіттю, участь у громадських та тимчасових роботах, професійне навчання й перекваліфікацію, а також захист від дискримінації на ринку праці.

Водночас сучасна практика свідчить про наявність проблем у реалізації цих гарантій: недостатній рівень фінансування програм зайнятості, дисбаланс попиту й пропозиції робочої сили, неповна адаптація законодавства до потреб ринку праці, а також наслідки воєнного стану та масових переміщень населення. Це зумовлює необхідність модернізації державної політики зайнятості, зокрема шляхом:

- удосконалення правового механізму соціального страхування на випадок безробіття;

- підвищення ефективності роботи державної служби зайнятості;

- розширення можливостей перекваліфікації та підтримки самозайнятості громадян;

- посилення правового захисту вразливих груп безробітних.

Таким чином, державні гарантії забезпечення правового статусу безробітних осіб є фундаментальним інструментом соціальної справедливості, який поєднує правові, економічні та гуманітарні засади розвитку суспільства. Їх ефективна реалізація визначає не лише рівень соціального захисту населення, а й стійкість економічної системи, стабільність ринку праці та довіру громадян до держави.

Список використаної літератури

1. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 р., № 5067-VI, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text

2. Кодекс Законів про Працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text

3. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 р., № 2694-XII, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text

4. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення 1952 року № 102, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_011/conv#Text

Корольова Катерина Ігорівна
студентка 3 курсу, групи ЮД-341
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ОПЛАТИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ: ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ РІВНОСТІ, ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Науковий керівник: Обушенко Наталія Миколаївна – *доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університета внутрішніх справ*

Відповідно до норм національного законодавства, оплата за виконану роботу є правом працівника (ч. 1 ст. 21 ЗУ «Про оплату праці»). Зниження розміру заробітної плати на підставі приналежності до певної статі забороняється так само, як і зниження, вчинене на підставі расового, етнічного походження, релігійної приналежності працівника тощо (ч. 3 ст. 21 ЗУ «Про оплату праці») [5].

На конституційному рівні закріплено права жінок та чоловіків на рівну оплату праці та винагороду за виконану роботу, на охорону та вільний вибір законної праці (ст. 24 Конституції України). Актами, виданими Кабінетом Міністрів України, регулюється, зокрема, питання соціального захисту праці громадян (ст. 116 Конституції) [6].

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» вказує на те, що жінкам і чоловікам на законному рівні мають забезпечуватись рівні права та можливості у просуванні по роботі, підвищенні кваліфікації та перепідготовці (ст. 17 ЗУ). Обов’язком роботодавця є реалізація цих прав шляхом, зокрема, здійснення рівної оплати праці жінок і чоловіків при однаковій кваліфікації та однакових умовах праці, а також вжиття заходів щодо

захисту від випадків сексуальних домагань та інших проявів насильства за ознакою статі [4].

Виклики щодо проблем оплати праці за ознакою статі особливі тим, що такі проблеми довгий час були підкріплені гендерними стереотипами в суспільстві. Досі вплив стереотипних уявлень щодо ролі чоловіка та жінки в сфері працевлаштування негативно впливає на самореалізацію представників обох статей, і відповідно страждає розвиток власне суспільства та держави. Відповідно до статистики, гендерний розрив оплати праці в Україні у 2023 році становив 18,6 %, що перевищував показники держав Європейського Союзу [1, с. 147-148].

Оскільки наша держава орієнтується на збалансоване гендерне суспільство країн Європейського Союзу, логічним буде розглянути практику та законодавчу базу зі створення такого суспільства саме на прикладі таких держав. До засад створення та забезпечення неядерної рівності в трудових правовідносинах держави ЄС відносять гендерну пріоритетизацію. Складовими гендерної пріоритетизації є моніторинг реального стану гендерного балансу в суспільстві, що проводиться для подальшого дослідження методів і засобів превентивної діяльності щодо дискримінації за статевою ознакою. Також важливим є нормативне закріплення принципів рівноправ'я жінок та чоловіків у сфері працевлаштування, оплати праці тощо. Дані принципи знаходять своє відображення в Консолідованому договорі про Європейський Союз від 1992 р., директиви та резолюції Ради ЄС. Державні органи, такі як Європейський парламент, утворюють органи, до компетенції яких входить регулювання питання гендерної політики. Так, Європейським парламентом було створено Комітет із прав жінок і гендерної рівності; обов'язком такого органу є врегулювання гендерної проблематики, проведення інформаційної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, недопущення дискримінації за статевою ознакою, рівного представництва чоловіків та жінок на виборних посадах.

Українське законодавство проводить євроінтеграційну політику, зокрема, в сфері забезпечення гендерної рівності в питаннях трудових правовідносин, починаючи з 2005 року. Одним з перших кроків на цьому шляху варто визнати набрання чинності Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» та запровадження подальших соціальних програм [3, с. 77-79; 4]. Напрями поліпшення ситуації з розривом оплати праці у національному розрізі були визначені в 2020 році, з приєднанням України до міжнародної програми «Партнерство Біарриц». Партнерство зобов'язало Україну визначити та запровадити стратегію з безбар'єрності в трудових правовідносинах; наприклад, забезпечити правом на оплачувану відпустку за доглядом за дитиною до 3 років не лише матерів, але й батьків. Попри воєнний стан, принципи програми щодо забезпечення гендерної рівноправності все ще є чинними для нашої держави [2].

Проблематика гендерної рівності в оплаті праці в Україні є складною, багатоаспектною та надзвичайно актуальною у контексті розвитку соціальної держави, євроінтеграційних процесів та імплементації міжнародних трудових стандартів. Хоча законодавство України формально гарантує рівність прав жінок і чоловіків, включаючи рівну оплату за рівну працю, фактична ситуація на ринку праці свідчить про стійкі гендерні диспропорції, що проявляються у гендерному розриві в заробітній платі, горизонтальній і вертикальній сегрегації, нерівному доступі до високооплачуваних професій і керівних посад, а також у різному рівні економічних можливостей та соціальної мобільності.

Основною правовою базою захисту принципу гендерної рівності є Конституція України, Кодекс законів про працю, Закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Закон «Про оплату праці», а також міжнародні документи, такі як Конвенції МОП № 100 і № 111, Європейська соціальна хартія та практика Європейського суду з прав людини. Однак наявність правових гарантій ще не забезпечує їхнього реального втілення без ефективних механізмів контролю, моніторингу та правозастосування.

Гендерний розрив в оплаті праці в Україні має комплексний характер і зумовлений поєднанням правових, економічних, соціальних та культурних чинників. Серед основних викликів слід визначити: відсутність належних механізмів прозорості оплати праці; недостатній контроль за дотриманням принципу рівної винагороди; низьку частку жінок у високооплачуваних секторах; вплив сімейних обов'язків на кар'єрні можливості жінок; недостатню поінформованість працівників щодо їхніх прав; певні стереотипи на рівні роботодавців і суспільства; вплив війни та гуманітарної кризи на жіночу зайнятість і доходи.

Сучасні глобальні тенденції свідчать про необхідність активного вдосконалення правових і соціально-економічних інструментів, спрямованих на подолання гендерної нерівності. Україна, яка перебуває на шляху до ЄС, має адаптувати національне законодавство до європейських директив, зокрема Директиви ЄС про прозорість оплати праці (EU Pay Transparency Directive), яка передбачає чіткі механізми контролю, відкритість зарплатних практик, право працівника на інформацію щодо рівня оплати та посилення відповідальності роботодавців.

Таким чином, забезпечення гендерної рівності в оплаті праці потребує комплексного підходу, що включає: удосконалення законодавства, посилення державного нагляду, прозорість системи винагороди, розвиток корпоративних гендерних політик, підтримку батьківства, розширення доступу жінок до висококваліфікованих та керівних позицій, формування нової трудової культури, підвищення рівня правової обізнаності населення. Лише системна взаємодія держави, роботодавців, профспілок, освітніх установ і громадянського суспільства здатна забезпечити реальну реалізацію принципу рівності та подолати гендерні диспропорції.

Отже, гендерна рівність в оплаті праці є не лише юридичною гарантією, а й важливою умовою соціальної справедливості, економічного розвитку, ефективної зайнятості, зміцнення людського капіталу та побудови демократичного, європейсько орієнтованого суспільства. Розв'язання цієї

проблеми має стратегічне значення для сучасної України, яка прагне утвердити високі стандарти прав людини та забезпечити гідну працю кожному громадянину.

Список використаної літератури

1. Сопілко І. Гендерна рівність як основа справедливого суспільства/І. Сопілко // Візії майбутнього: конституційний вимір повоєнного відновлення України та європейської інтеграції. Київ: ВАІТЕ, 2023. С.147-151.
2. Олена Зеленська взяла участь у засіданні Комісії щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Офіційне інтернет-представництво President.gov.ua. 19.11.2025. URL: https://www.president.gov.ua/news/olena-zelenska-vzyala-uchast-u-zasidanni-komisiyi-shodo-zabe-101457
3. Желюк Т.Л., Костін У.М. Гендерна збалансованість: євроінтеграційні виклики та національні можливості. науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка». 2022 р. С.75-84.
4. Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 року № 2866-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text
5. Про оплату праці: Закон України від 24 березня 1995 року № 108/95-ВР, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр#n115
6. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996, № 30, Ст. 141 (зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019р. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 38. Ст. 160), URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

Корольова Катерина Ігорівна
студентка 3 курсу, групи ЮД-341
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯУКЛАДЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ З НЕПОВНОЛІТНІМИ: ГАРАНТІЇ, ОБМЕЖЕННЯ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Науковий керівник: Обушенко Наталія Миколаївна – *доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університета внутрішніх справ*

Відповідно до національного трудового законодавства, правом на законну працю, а також на плату за виконану роботу наділені всі громадяни України (ст. 2 КЗпПУ). Щодо неповнолітніх осіб законодавець встановлює певні особливості в сфері працевлаштування таких осіб.

У ст. 187 Кодексу законів про працю України сказано, що права осіб, які не досягли повноліття (18 років), прирівнюються до прав повнолітніх осіб у трудових правовідносинах. Тобто, неповнолітні громадяни, на рівні з повнолітніми громадянами, наділені, зокрема, правом на працю, на підтримку реалізації своїх потенціалів та на захист від протиправного звільнення. Зобов'язання надавати паспорт або інші відповідні документи при працевлаштуванні, а також документи, що посвідчують стан здоров'я, наявність робочого стажу чи освіти виконується неповнолітніми особами так само, як і повнолітніми [1; 3, с. 201-202].

Законодавець вказує на наявність таких правових гарантій для неповнолітніх осіб, як обов'язковий медичний огляд працівника (ст. 191

КЗпПУ), а також заборона роботодавцю залучати неповнолітніх працівників до нічних, надурочних робіт та робіт у вихідні дні (ст. 192 КЗпПУ).

Особливості обліку часу роботи та відпочинку для неповнолітніх, що працюють на об'єктах критичної інфраструктури в умовах воєнного стану полягають також у тому, що роботодавець не може збільшити робочий час до 60 годин на тиждень для такої категорії працівників. Тривалість щотижневого безперервного відпочинку для неповнолітніх осіб не може бути скорочена до 24 годин, як для повнолітніх працівників (п.п. 2, 5 ст. 6 ЗУ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану») [1; 2].

До обмежень, які законодавець встановлює по відношенню до даної категорії громадян, слід віднести таке положення, як заборона прийняття на роботу неповнолітньої особи, яка не досягла 16 років. Виключно за згодою батьків (або одного з них, або особи яка замінює батьків) особа, яка досягла повних 15 років, може бути працевлаштована (ст. 188 КЗпПУ). Втім, законодавець встановлює випадок, коли право на працевлаштування виникає в особи, яка досягла 14 років. Така особа також має надати доказ дозволу батьків як повнолітніх осіб на працевлаштування, а власне робота не має містити значного фізичного навантаження на неповнолітню особу і роботодавець зобов'язується забезпечувати такому працівникові час на навчання у шкільному закладі освіти.

Неповнолітню особу, так само як і повнолітню, категорично заборонено приймати на такі види робіт, які за своєю специфікою є шкідливими для здоров'я та небезпечними для життя такої особи (ст.ст. 24, 189 КЗпПУ) [1; 3, с. 204].

У період воєнного стану в державі процес працевлаштування осіб, які не досягли повноліття, теж зазнали змін у правовому аспекті. Сторони трудового договору, тобто роботодавець та неповнолітній працівник, за умови попередньої згоди, мають право на укладання такого договору не в письмовій формі, а в іншій, яку сторони вважатимуть за доцільну – ст. 2 ЗУ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [2; 3, с. 202].

Правове регулювання укладення трудового договору з неповнолітніми є однією з найбільш чутливих і важливих сфер трудового права, оскільки

стосується захисту прав осіб, які ще не досягли повної трудової та життєвої зрілості. В умовах соціальних, економічних і демографічних змін, а також у контексті воєнних викликів, забезпечення належних гарантій для неповнолітніх працівників набуває особливого значення, адже саме ця категорія є найбільш вразливою на ринку праці та потребує підвищеного рівня правового захисту.

Нормативна база України, зокрема Конституція України, Кодекс законів про працю, Закони «Про охорону праці» та «Про зайнятість населення», а також міжнародні документи – Конвенції МОП № 138 і № 182, Конвенція ООН про права дитини – встановлюють комплекс спеціальних гарантій, що забезпечують безпечне та правомірне залучення неповнолітніх до праці. До них належать: зниження мінімального віку для укладення трудового договору лише за певних умов; обов'язковість медичного огляду; заборона використання праці неповнолітніх у шкідливих, небезпечних чи нічних роботах; обмеження робочого часу; пріоритет у захисті від перевантаження та експлуатації; спеціальні підстави для звільнення.

Правові обмеження щодо праці неповнолітніх відображають баланс між потребою молоді в економічній активності та необхідністю забезпечення їх фізичного, психологічного та освітнього розвитку. Допуск неповнолітніх до роботи без шкоди для їхнього здоров'я, навчання та майбутньої професійної реалізації є ключовим завданням держави. Саме тому законодавство покладає на роботодавця підвищену відповідальність – як юридичну, так і моральну – за створення безпечних умов праці, дотримання режиму робочого часу, оплату праці на рівні з дорослими працівниками за рівної продуктивності.

Однак сучасні виклики, зокрема цифровізація ринку праці, розвиток платформеної зайнятості, онлайн-роботи, неформальна зайнятість, фінансова нестабільність сімей, внутрішнє переміщення дітей унаслідок війни та зростання ризиків експлуатації, вимагають подальшого вдосконалення правового регулювання. Особливої уваги потребують питання: визначення статусу неповнолітніх у цифровій економіці; посилення контролю за неформальним працевлаштуванням; підвищення ролі органів опіки і

піклування; адаптація законодавства до рекомендацій МОП та ЄС; створення дієвих механізмів превенції трудової експлуатації; забезпечення доступу неповнолітніх до правової інформації та консультацій.

Удосконалення трудових гарантій для неповнолітніх має спиратися на принципи найкращих інтересів дитини, рівності можливостей, безпеки, недопущення дискримінації та підтримки освітнього розвитку. Важливо забезпечити, щоб робота не перешкоджала навчанню, не впливала негативно на здоров'я та не створювала загрозу для майбутнього професійного шляху молодої людини.

Отже, правове регулювання укладення трудового договору з неповнолітніми є важливою гарантією їх соціального, фізичного та інтелектуального розвитку. Ефективне поєднання правових обмежень, захисних механізмів і можливостей для безпечної трудової активності неповнолітніх дозволяє забезпечити баланс між потребами молоді та вимогами ринку праці. Сучасні виклики вимагають постійної модернізації законодавства, зміцнення інституційного контролю та формування високої правової культури. Це є невід'ємною умовою побудови справедливої, соціально відповідальної та орієнтованої на майбутнє системи трудових відносин.

Список використаної літератури

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page5#Text

2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text

3. Коваленко Т. О. Особливості укладення трудового договору з неповнолітнім в умовах режиму воєнного стану. Актуальні проблеми приватного та публічного права: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 95-річчю від дня народж. чл.-кор. НАПрН України, акад. Міжнар. кадрової акад., засл. діяча науки України, д-ра юрид. наук, проф. Процевського О. І., м. Харків, 29 берез. 2024 р. / за наук. ред.: Алєксандра Енґлєр-Якубяк, Олена Коваленко, Пьотр Якубяк. Харків, 2024. С. 201–204.

Коваль Аліна Сергіївна
здобувачка вищої освіти
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ПОНЯТТЯ, СИСТЕМА ТА ЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ: НАУКОВІ ОСНОВИ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Науковий керівник: Шило Ірина Вікторівна – *старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Особлива частина кримінального права України є ключовим елементом кримінально-правової системи, що безпосередньо забезпечує реалізацію принципу законності у сфері притягнення особи до кримінальної відповідальності. Вона становить сукупність норм, які визначають конкретні суспільно небезпечні діяння як злочини або кримінальні проступки та встановлюють за них відповідні види і межі покарання. На відміну від Загальної частини, що містить загальні положення, принципи, поняття, підстави кримінальної відповідальності, форми вини, стадії вчинення правопорушення та інші базові категорії, Особлива частина є матеріалізацією цих принципів у конкретних кримінально-правових нормах, які описують заборонені діяння.

Система Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України) побудована за об’єктним принципом. Її структура відображає послідовність охоронюваних суспільних відносин: від найважливіших – таких як життя, здоров’я, свобода, власність, безпека держави – до менш загальних, як-от порядок управління, військова служба тощо. Ця система охоплює XX розділів (статті 115-447 КК України), що послідовно регламентують

відповідальність за кримінальні правопорушення проти певних груп суспільних цінностей. Такий поділ сприяє більшій логічності, спрощує кваліфікацію діянь і забезпечує системність у тлумаченні кримінально-правових норм [1].

Значення Особливої частини полягає в тому, що вона конкретизує загальні принципи кримінального права та забезпечує їх практичну реалізацію. Саме через норми Особливої частини здійснюється диференціація кримінальної відповідальності, визначаються межі караності, а також відображається кримінально-правова політика держави. Вона виконує декілька основних функцій: охоронну – захищає суспільно важливі цінності; регулятивну – впливає на поведінку громадян шляхом формування уявлення про недопустимість певних дій; і превентивну – стримує потенційних правопорушників через загрозу покарання. Крім того, Особлива частина відіграє істотну роль у правозастосовній практиці, оскільки саме її норми безпосередньо застосовуються судами при кваліфікації злочинів [2, с. 9].

Наукові основи кваліфікації кримінальних правопорушень ґрунтуються на теоретичному аналізі об’єктивних і суб’єктивних ознак складу злочину, закріплених у диспозиціях статей Особливої частини КК України. Кваліфікація – це юридичне визначення конкретного суспільно небезпечного діяння шляхом співвіднесення фактичних обставин справи з ознаками певного складу правопорушення, передбаченого законом. Вона має не лише правозастосовний, а й науковий характер, оскільки потребує точного знання системи норм, розуміння співвідношення загальних і спеціальних складів злочинів, урахування кваліфікуючих та пом’якшуючих ознак.

До основних наукових принципів кваліфікації належать: законність (кваліфікація можлива лише на підставі чинного кримінального закону); точність (неприпустимість аналогії чи довільного тлумачення); повнота (врахування усіх елементів складу злочину); єдність кваліфікації (однакове застосування закону до аналогічних випадків); пріоритет диспозиції над санкцією (спершу визначається вид правопорушення, а потім міра відповідальності). Теоретичні засади кваліфікації також базуються на доктрині

складу злочину, що охоплює об’єкт, об’єктивну сторону, суб’єкт і суб’єктивну сторону. Їх точне встановлення дозволяє відмежовувати злочин від адміністративного чи дисциплінарного проступку, а також правильно розмежовувати схожі склади кримінальних правопорушень [3, с. 26].

У сучасних умовах розвитку українського кримінального права особливої ваги набуває уніфікація підходів до кваліфікації, що відображається в постановах Верховного Суду. Судова практика відіграє роль своєрідного тлумача кримінального закону, допомагаючи формувати єдині стандарти його застосування. Наприклад, у постановах Касаційного кримінального суду неодноразово наголошується, що кваліфікація має здійснюватися з урахуванням фактичних ознак діяння, причинно-наслідкового зв’язку, форми вини та мотивів правопорушника, а не лише за формальними критеріями диспозиції.

Отже, Особлива частина кримінального права України є теоретичним і практичним фундаментом системи кримінальної відповідальності. Її значення полягає не лише у фіксації складів злочинів, а й у формуванні цілісного механізму охорони прав, свобод та законних інтересів громадян. Науково обґрунтована кваліфікація кримінальних правопорушень виступає запорукою справедливості правосуддя, єдності судової практики та зміцнення законності у державі.

Список використаної літератури

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

2. Панов М. Кваліфікація кримінальних правопорушень: поняття і кримінально-правове значення. Право України. 2021. № 9. С. 117-143.

3. Ус О.В. Ознака, що обтяжує відповідальність і впливає на кваліфікацію кримінального правопорушення: правова природа та поняття. Вісник асоціації кримінального права України. 2023. 2(20). С. 26-47.

Коваль Аліна Сергіївна
здобувачка вищої освіти
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ПОНЯТТЯ ТРУДОВОГО ПРАВА ТА ЙОГО МІСЦЕ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА

Науковий керівник: Обушенко Наталія Миколаївна – *доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університета внутрішніх справ*

Трудове право є однією з основних галузей права, що регулює відносини між працівниками та роботодавцями, а також взаємодію держави з учасниками трудових відносин. Його основною метою є забезпечення балансу між економічними інтересами роботодавців та соціально-трудовими правами працівників, гарантування справедливих умов праці, захист прав на працю та належну оплату, а також створення механізмів вирішення трудових спорів.

У науковій літературі трудове право визначається як система правових норм, які регулюють відносини, що виникають у процесі виконання трудової діяльності, забезпечують захист прав і свобод працівників та сприяють ефективному функціонуванню підприємств та організацій. Його специфіка полягає у поєднанні приватноправових і публічно-правових елементів: з одного боку, воно забезпечує автономію сторін у встановленні трудових умов, з іншого – гарантує державний контроль за дотриманням мінімальних соціальних стандартів [4, с. 76].

Предмет трудового права визначає, які саме суспільні відносини регулюються цією галуззю права. Слід зазначити, що зміни соціально-економічного середовища безпосередньо вплинули на характер трудових відносин в Україні. У період переходу до ринкової економіки трудові

відносини значно ускладнилися та стали різноманітнішими, виникли нові форми суспільних зв'язків, а традиційні організаційно-правові структури праці набули нового соціального змісту. Зокрема, у законодавстві з'явилося поняття «найманий працівник», яке раніше не використовувалося і нині стало ключовим терміном, що застосовується у законах та підзаконних нормативно-правових актах.

Місце трудового права в системі національного права України визначається його взаємозв'язком із конституційними нормами, цивільним, адміністративним та соціальним правом. Так, Конституція України (статті 43–50) закріплює право кожного на працю, свободу вибору професії, захист від незаконного звільнення, належні умови праці та оплату. Ці положення утворюють конституційну основу трудового права і визначають рамки для законодавчого регулювання. Основним нормативно-правовим актом, що регулює трудові відносини в Україні, є Кодекс законів про працю України (КЗпП України, 1971 р., зі змінами та доповненнями), який встановлює права і обов'язки сторін трудових відносин, правила укладення, зміни та припинення трудового договору, режим робочого часу і відпочинку, охорону праці та відповідальність за порушення трудового законодавства. Крім КЗпП, трудові відносини регулюються низкою спеціальних законів та підзаконних актів [1, 2, 3].

Трудове право як самостійна галузь національного права України є складною, багатофункціональною та соціально спрямованою правовою системою, що має фундаментальне значення для забезпечення реалізації конституційного права людини на працю, належні умови трудової діяльності та соціальний захист. Його зміст зумовлений специфікою предмета правового регулювання – суспільними відносинами, що виникають у процесі організації та застосування праці найманих працівників, а також відносинами, що безпосередньо пов'язані з ними: зайнятість, працевлаштування, соціальний діалог, охорона праці, матеріальна відповідальність, гарантії, професійний розвиток.

Трудове право об’єднує комплекс правових норм, принципів і механізмів, які забезпечують баланс інтересів працівника та роботодавця. Як соціально орієнтована галузь, воно спрямоване не лише на регулювання трудових відносин, а й на захист прав працівника як економічно більш уразливої сторони. Тому в основі трудового права лежать такі принципи, як свобода праці, рівність у трудових правах, недопущення дискримінації, справедливість, соціальний діалог, пріоритет охорони життя та здоров’я працівників. Ці принципи відображені у Конституції України, міжнародних стандартах праці (конвенціях МОП, Європейській соціальній хартії), Кодексі законів про працю, спеціальних законах та підзаконних актах.

Особливістю трудового права є його подвійна природа: з одного боку, це традиційна приватноправова галузь, яка регулює відносини між окремими сторонами трудового договору; з іншого – вона має яскраво виражене публічно-правове наповнення, оскільки включає державні соціальні стандарти, контроль за дотриманням законодавства, механізми захисту працівника, державні гарантії зайнятості та охорони праці. Саме поєднання приватно- та публічно-правових елементів робить трудове право особливою комплексною галуззю.

У системі національного права України трудове право займає центральне місце серед соціальних галузей, тісно взаємодіючи з конституційним, адміністративним, цивільним, фінансовим, господарським, соціальним та міжнародним правом. Такі міжгалузеві зв’язки є об’єктивно необхідними, оскільки трудові відносини не можуть існувати ізольовано: вони передбачають використання цивільно-правових норм при укладенні договорів, адміністративних механізмів контролю, конституційних гарантій недоторканності прав, фінансово-правових норм щодо фондів соціального страхування, міжнародно-правових стандартів щодо гідної праці.

В умовах трансформації ринку праці, розвитку нестандартних форм зайнятості, воєнного стану, діджиталізації трудових процесів та реформування законодавства трудове право набуває нового змісту й функціонального

значення. Воно стає важливим інструментом адаптації правових механізмів до нових форм організації праці (дистанційна, надомна, гіг-контракти, платформена зайнятість), водночас забезпечуючи збереження соціальних гарантій працівників та ефективний соціальний діалог.

Таким чином, трудове право займає власне й чітко окреслене місце у системі права України як галузь, що забезпечує правове регулювання трудових відносин, захист прав людини у сфері праці, реалізацію соціальної політики держави та підтримання балансу інтересів суб'єктів трудових правовідносин. Його значення полягає у створенні правових умов для гідної праці, стабільності трудових відносин, справедливого соціального партнерства, а також у зміцненні соціальної держави, яка визнає працю не лише економічною категорією, а й базовою цінністю розвитку суспільства.

Список використаної літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. – Відомості Верховної Ради України, 1996. № 30, ст. 141.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII (зі змінами та доповненнями). Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08
3. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995 № 108/95-ВР. Відомості Верховної Ради України, 1995. № 22, ст. 145.
4. Євтушок Дар. Поняття та характерні особливості трудового права України. Літописець. Випуск 19: Збірник наукових праць XI Всеукраїнської науковопрактичної конференції «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної декларації прав людини). 2024. С. 76-81.

Коваль Аліна Сергіївна
здобувачка вищої освіти
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

УЧАСНИКИ МЕДІАЦІЇ: ПРАВА, ОБОВ'ЯЗКИ ТА ВЗАЄМОДІЯ

Науковий керівник: Лебедєва Юлія Владиславівна *– старший викладач кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університета внутрішніх справ*

Медіація як форма альтернативного вирішення спорів виступає інструментом врегулювання конфліктів у різних сферах суспільного життя – від цивільно-правових суперечок до корпоративних та сімейних конфліктів. Основним елементом цього процесу є його учасники, які визначають результативність процедури та рівень задоволеності сторін. Учасниками медіації традиційно вважаються: сторони конфлікту (фізичні чи юридичні особи), медіатор та, за потреби, представники сторін або консультанти.

Відповідно до Закону України «Про медіацію», що набрав чинності 15 грудня 2021 року, медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Медіація є неформальною процедурою, що робить комунікацію між сторонами більш зручною, а процедуру врегулювання спору ще більш ефективною. Треба пам'ятати, що процедура медіації є структурованою і слідує поступовими етапами, кожен з яких допомагає сторонам медіації ефективно вирішити спір [2].

Сторони медіації мають право на добровільну участь у процедурі, що передбачає свободу від примусу та можливість у будь-який момент

відмовитися від подальшої участі. Законодавство та міжнародні стандарти медіації підкреслюють право сторін на конфіденційність, захист особистої інформації та результатів переговорів. У межах своїх прав учасники можуть пропонувати альтернативні рішення, ставити питання, висловлювати власну позицію та запитувати роз'яснення щодо процесу [1, с. 35]. Водночас сторони несуть обов'язок взаємоповажного спілкування, добросовісного представлення фактів та сприяння створенню умов для досягнення взаємовигідного рішення. Недотримання цих обов'язків може призвести до зниження ефективності медіації та, у випадках умисного введення в оману, до правових наслідків.

Медіатор виступає нейтральним посередником, завдання якого полягає в сприянні конструктивній комунікації та досягненні порозуміння між сторонами. Медіатор має право визначати порядок проведення переговорів, ставити процесуальні рамки, надавати методичні рекомендації та пропонувати способи врегулювання конфлікту, однак він не має права приймати рішення за сторони. Обов'язками медіатора є забезпечення рівності учасників у доступі до процесу, дотримання принципу конфіденційності, утримання від упередженості та професійне дотримання етичних норм. Особлива увага приділяється компетентності медіатора: він повинен володіти спеціальними знаннями щодо психолого-педагогічних аспектів комунікації, нормативно-правового регулювання спорів та специфіки предмету конфлікту [3, с. 352].

Взаємодія учасників медіації ґрунтується на принципах добровільності, конфіденційності та рівності сторін. Ефективна комунікація передбачає активне слухання, повагу до позицій інших учасників, спільний пошук компромісних рішень та відкритість до пропозицій. Учасники можуть залучати консультантів, експертів або представників, які надають професійну оцінку або технічну допомогу, однак це не зменшує відповідальності сторін за кінцевий результат. Дослідження в галузі медіації показують, що продуктивна взаємодія підвищує ймовірність досягнення добровільного, стабільного та довготривалого врегулювання конфлікту [4, с. 89].

Отже, права, обов’язки та взаємодія учасників медіації формують структурний каркас процесу, що забезпечує баланс між свободою сторін та організаційною дисципліною. Вивчення цих аспектів дозволяє підвищити ефективність медіації, зменшити конфліктогенність суспільних відносин і створити передумови для розробки практичних рекомендацій щодо професійної підготовки медіаторів та сторін конфлікту. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні психологічних факторів взаємодії учасників, впливу культурних особливостей на процес медіації та розробці стандартів етичної поведінки медіаторів у різних галузях права.

Список використаної літератури

1. Бляхарський Я.С., О.С. Філюк, А.О., Лазарева. Медіація як ефективний засіб вирішення спорів: досвід розвинених країн. Академічні візії. 2024. С. 35

2. Закон України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року № 3504-IX. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2022, № 7, ст. 51

3. Ковальська Н. М., В. М. Демченко. Управлінський конфлікт і медіація як засіб його вирішення. Вісник Херсонського національного технічного університету. 2024. №3. С. 352-358.

4. Слома В. Медіація як спосіб вирішення цивільно-правових спорів. Актуальні проблеми правознавства. 2023. №4. С. 89-93.

Коваль Аліна Сергіївна
здобувачка вищої освіти
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ МЕЖ СТАДІЙ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ

Науковий керівник: Шавкун Михайло Григорович *– викладач кафедри кримінально-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти, Дніпровський державний університет внутрішніх справ*

Проблематика визначення меж стадій кримінального процесу України пов’язана насамперед із тим, що чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) 2012 року побудований на засадах змагальності, диспозитивності та судового контролю, але водночас не завжди містить чіткі нормативні критерії, з якого саме моменту починається та коли закінчується певна стадія. Теоретично стадія кримінального провадження розуміється як відносно відокремлена сукупність процесуальних дій і правових рішень, об’єднаних спільною метою (наприклад, виявлення обставин кримінального правопорушення, судовий розгляд, перегляд судових рішень), однак на практиці ці межі часто «зсуваються» через особливості правозастосування, різні підходи слідчих суддів і судів, а також через змішаність функцій сторін.

Одним з найбільш дискусійних є питання початку досудового розслідування. Формально КПК пов’язує початок цієї стадії з внесенням відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР). Проте в реальній практиці органи досудового розслідування нерідко здійснюють так звану «попередню перевірку» заяви чи повідомлення, вимагають додаткові матеріали або проводять процесуально не врегульовані дії до моменту реєстрації. Це створює ситуацію, коли фактично слідчі дії вже проводяться, а

стадія досудового розслідування де-юре ще не розпочата. Така колізія веде до ризику визнання доказів недопустимими, ставить під сумнів дотримання гарантій сторони захисту (зокрема права на адвоката з моменту фактичного затримання чи іншого обмеження прав) і суперечить принципу негайності внесення відомостей. Тобто межа початку стадії тут виявляється не лише юридичною, а й фактичною проблемою [2].

Не менш проблемним є й визначення моменту закінчення досудового розслідування. Кодекс пов'язує його з виконанням вимог ст. 290 КПК (відкриття матеріалів стороною обвинувачення) та складенням обвинувального акта або прийняттям іншого кінцевого рішення (закриття, клопотання про застосування ПЗМХ тощо). Однак на практиці етап «відкриття матеріалів» інколи розтягується, слідчі чи прокурори вносять додаткові матеріали вже після фактичного ознайомлення сторони захисту, а суди по-різному оцінюють допустимість таких матеріалів. Це свідчить про розмитість межі між досудовим розслідуванням і підготовчою частиною судового провадження: формально розслідування закінчено, але слідчі (прокурор) намагаються виправити недоліки вже після переходу справи до суду. Звідси виникає ще одна проблема – чи можна «повертати» матеріали прокурору для усунення недоліків обвинувального акта та чи є це фактичним поверненням провадження на попередню стадію.

Суттєвими є й проблеми переходу від судового розгляду до стадії перегляду судових рішень (апеляції, касації, виключних процедур). У теорії моментом завершення стадії розгляду по суті є проголошення вироку (чи ухвали), а початком наступної – подання апеляційної скарги. Але практично між цими моментами існують процесуальні дії (виправлення описок, роз'яснення рішення, вирішення питання про запобіжний захід після вироку), які вже не належать до розгляду по суті, але ще не є апеляційним провадженням у повному розумінні. Через це виникає питання, чи можуть у цей проміжок здійснюватися дії, що впливають на обсяг оскарження або на

виконання вироку. Нечіткість законодавчого регулювання таких «перехідних» ситуацій призводить до неоднакової практики судів [1, с. 63].

Ще один проблемний вузол – відмежування стадії виконання судових рішень від власне кримінального провадження в суді. КПК відносить окремі процесуальні питання (зміна способу й порядку виконання, зарахування строків, заміна невідбутої частини покарання тощо) до компетенції суду, який ухвалив вирок. Однак за своїм змістом це вже не є з'ясуванням винуватості чи справедливості покарання, а контроль за його реалізацією, тобто фактично інша стадія. Через це здійснюється «накладання» кримінально-процесуальних і кримінально-виконавчих норм, що породжує колізії компетенції (суд – орган пробації – органи ДКВС), а також питання щодо процесуальної форми таких дій: чи застосовувати загальні правила судового розгляду, чи можлива спрощена форма [3, с. 302].

Окрема причина розмитості меж – поява у провадженні інститутів, що не були традиційними для попередніх редакцій КПК: угод (про визнання винуватості, про примирення), спеціального досудового розслідування, процесуальних рішень слідчого судді, які мають самостійну вагу. Угоди можуть укладатися на різних етапах, у тому числі вже після направлення обвинувального акта до суду, що знову ж таки «повертає» провадження у логіку досудового розслідування, хоча формально воно вже у судовій стадії. Аналогічно, спеціальне досудове розслідування за відсутності підозрюваного змінює типовий перебіг стадій, оскільки суд потім розглядає справу без особи, а питання забезпечення її прав «дотягується» з досудового етапу до судового.

Важливим теоретичним чинником цих проблем є те, що КПК 2012 р. відмовився від жорсткої, «класичної» моделі радянського кримінального процесу з її чіткими процесуальними бар'єрами (порушення справи – попереднє слідство – віддання до суду – судовий розгляд). Натомість запроваджено більш гнучку модель, орієнтовану на права людини та судовий контроль. Гнучкість, однак, завжди означає ширший простір для тлумачення, а отже – і для неоднаковості правозастосування. У результаті постає потреба у

деталізації на рівні практики Верховного Суду: саме узагальнюючі постанови здатні «домалювати» ті межі стадій, які не деталізовані у самому КПК, наприклад, щодо моменту, з якого сторона захисту може реалізувати певні клопотання, чи щодо допустимості подання додаткових доказів уже після відкриття матеріалів [4, с. 30].

Отже, проблемні аспекти визначення меж стадій кримінального процесу України мають комплексний характер. Вони зумовлені одночасно: 1) конструкцією самого КПК, який не завжди фіксує «старт» і «фініш» стадії через єдине процесуальне рішення; 2) появою нових гнучких інститутів (угод, спецрозслідування, активного судового контролю); 3) різними підходами судів до допустимості «постфактум» доказів і виправлення недоліків; 4) позапроцесуальними чинниками, пов’язаними з воєнним станом і логістикою правосуддя.

Список використаної літератури

1. Вереша Р.В. Вина та стадії вчинення кримінального правопорушення. The XXX International scientific and practical conference «The latest technologies introduced into modern life and science», July 28-30, 2025, Krakow, Poland, 63 p.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

3. Омельчук Л.В. Напрями вдосконалення визначення предмета та меж доказування в кримінальному провадженні. Юридичний бюлетень. 2020. №16. С. 302-308.

4. Пастух А.Є. Кримінальні процесуальні рішення суду, прийняті за результатами підготовчого провадження. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2021. С. 30-42.

Коваль Аліна Сергіївна
здобувачка вищої освіти
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

СТАДІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ

Науковий керівник: Шавкун Михайло Григорович *– викладач кафедри кримінально-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти, Дніпровський державний університет внутрішніх справ*

Одним із ключових засад кримінального процесуального права є принцип законності, закріплений у ст. 9 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Він передбачає, що під час кримінального провадження суд, прокурор, слідчий, дізнавач, а також інші учасники процесу зобов'язані неухильно дотримуватись вимог Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою, та норм кримінального процесуального законодавства. Саме через послідовність і зміст стадій кримінального процесу цей принцип знаходить своє практичне втілення, адже кожна стадія має чітко визначені межі, завдання, суб'єктний склад і процедуру, що унеможливлює свавілля та гарантує дотримання прав людини.

Стадії кримінального процесу є логічно послідовними етапами, які забезпечують поетапне досягнення цілей правосуддя – від фіксації факту злочину до виконання вироку. Відповідно до КПК України [1], такими стадіями є: досудове розслідування, підготовче судове провадження, судовий розгляд, апеляційне та касаційне провадження, а також стадія виконання судових рішень. Принцип законності проявляється у кожній із них через суворе регламентування процесуальних дій, строків, компетенції органів та умов прийняття рішень. Наприклад, досудове розслідування може розпочатися лише

після внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, а будь-яке обмеження прав особи без відповідної ухвали слідчого судді є недопустимим [1].

На стадії досудового розслідування принцип законності виступає гарантією від незаконного втручання у права людини. Відповідно до ч. 1 ст. 2 КПК України, завданням кримінального провадження є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування, щоб кожен, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності, а невинний – не зазнав безпідставного переслідування. Таким чином, дії слідчого, прокурора або оперативних підрозділів мають ґрунтуватися виключно на законі. Будь-які докази, отримані з порушенням встановленої процедури, визнаються недопустимими, що безпосередньо випливає з принципу законності та забезпечує реалізацію конституційного права на справедливий суд [2, с. 313].

На стадії підготовчого судового провадження принцип законності виявляється через судовий контроль за законністю отримання доказів, відповідністю обвинувального акта вимогам КПК, а також через право суду повернути обвинувальний акт прокурору у разі істотних порушень процесуальних норм. Цей етап має «фільтраційну» функцію: саме тут суд перевіряє, чи дотримано вимоги законності на попередніх етапах, щоб недопустимі матеріали не вплинули на вирішення справи по суті [3, с. 269].

Під час судового розгляду принцип законності набуває особливої ваги, оскільки саме в цей період відбувається реалізація права особи на судовий захист. Суд, прокурор, захисник та інші учасники процесу діють у межах чітко визначених процесуальних процедур. Законність судового розгляду полягає не лише у дотриманні формальних вимог (наприклад, черговості виступів сторін чи порядку подання доказів), але й у забезпеченні матеріальної законності – ухваленні вироку лише за умови доведеності вини поза розумним сумнівом. При цьому суд не може виходити за межі обвинувачення, а рішення має ґрунтуватися виключно на допустимих і належних доказах.

У стадіях перегляду судових рішень – апеляційній і касаційній – принцип законності проявляється через функцію судового контролю. Апеляційний суд перевіряє законність та обґрунтованість вироку або ухвали, а касаційний – правильність застосування норм матеріального і процесуального права. Ці інститути є механізмом виправлення можливих помилок та гарантують, що остаточне рішення у справі буде відповідати принципу законності. У практиці Верховного Суду неодноразово підкреслювалося, що недотримання процесуальної форми є самостійною підставою для скасування судового рішення, незалежно від наявності чи відсутності фактичних порушень прав учасників.

Отже, стадії кримінального процесу не лише відображають, а й реалізують принцип законності на практиці. Вони є його структурним утіленням, забезпечуючи поетапну перевірку дотримання правових норм – від моменту порушення кримінального провадження до виконання вироку. Послідовність і внутрішня логіка стадій виступають системою процесуальних гарантій, які перешкоджають свавіллю влади, зміцнюють довіру до правосуддя та забезпечують верховенство права в кримінальному судочинстві.

Список використаної літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

2. Кузьменко О. В., П. Р. Левчук. Реалізація засади змагальності сторін та свободи вподанні ними суду своїх доказів в кримінальному процесі деяких країн світу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2021. №64. С. 313-316.

3. Погорецький М. А. Судовий контроль у забезпеченні справедливого та допустимого доказування в кримінальному процесі України. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. №4(3). С. 269-279.

Коваль Аліна Сергіївна
здобувачка вищої освіти
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

НЕДОЛІКИ ЗАСТОСУВАННЯ ТРАСОЛОГІЧНИХ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ У ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Науковий керівник: Орлова Тетяна Анатоліївна – *кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Трасологічні методи дослідження – це система науково обґрунтованих прийомів, заснованих на дослідженні слідів і відбитків, що залишаються у результаті взаємодії об’єктів. Вони мають велике значення для ідентифікації злочинця, знарядь злочину, механізму події тощо. Проте, попри їхню поширеність і значущість у криміналістиці, застосування трасологічних методів у судово-слідчій практиці має низку суттєвих недоліків, які знижують їх ефективність та достовірність результатів.

Важливо не лише зібрати сліди на місці події, а й уміти правильно їх інтерпретувати, тобто «прочитати» отриману інформацію для встановлення обставин злочину. Реалізація інформаційно-доказового потенціалу трасологічних слідів здійснюється через кілька ключових напрямів: візуальний аналіз матеріальної обстановки місця події та прилеглої території, перевірку знайдених слідів за криміналістичними обліками, попереднє дослідження речових доказів і проведення судових експертиз. Такі методи дають змогу виявити важливі факти про подію, встановити зв’язок між об’єктами та особами, а також ідентифікувати знаряддя або засоби вчинення злочину. Зокрема, за слідами рук проводиться дактилоскопічна експертиза, а за іншими

видами слідів – трасологічна експертиза, що належить до класу криміналістичних досліджень [1, с. 10].

Трасологічні дослідження покликані розв'язувати три основні групи питань: діагностичні, групові та ідентифікаційні. Діагностичні завдання стосуються механізму утворення слідів, визначення обставин злочину, часу його скоєння, кількості учасників, а також встановлення ознак, що характеризують слідоутворюючий об'єкт – людину, транспорт чи знаряддя. Завдання встановлення групової належності передбачає визначення класу чи виду об'єкта (наприклад, статі, віку людини, типу взуття або моделі шини), а також порівняння вилучених речовин і предметів. Ідентифікаційні питання спрямовані на ототожнення об'єктів за залишеними ними слідами або встановлення цілого за частинами, що має вирішальне значення для доказування у кримінальному провадженні.

Для проведення трасологічної експертизи надсилаються не лише сліди та предмети, а й об'єкти-слідоносії, їх частини, копії слідів, експериментальні зразки та матеріали провадження, що мають значення для дослідження. Усі вони повинні бути належним чином оформлені відповідно до вимог ст. 199 Кримінального процесуального кодексу України, упаковані, опечатані та забезпечені пояснювальними написами. Висока якість експериментальних зразків і детальне надання інформації про об'єкти та обставини злочину підвищують точність і надійність експертних висновків. Оскільки сліди можуть змінюватися з часом у процесі експлуатації, знання експертом таких факторів, як зношування чи ремонт об'єкта, є важливою умовою для формування обґрунтованих і достовірних результатів дослідження [2].

Одним із недоліків є залежність результатів трасологічного дослідження від якості виявлених слідів. Часто на місці події вони бувають частковими, деформованими, забрудненими або знищеними внаслідок впливу навколишнього середовища чи дій сторонніх осіб. Це ускладнює їх подальше дослідження або робить ідентифікацію неможливою. Крім того, фрагментарність слідів часто не дозволяє зробити однозначні висновки, що

негативно впливає на доказову силу трасологічної експертизи у суді. Ще однією проблемою є обмеженість можливостей трасології при дослідженні складних або новітніх об’єктів. Сучасні технології та матеріали (наприклад, композитні або полімерні поверхні) не завжди залишають класичні сліди, придатні для аналізу традиційними методами. Це потребує постійного оновлення технічного оснащення лабораторій та підвищення кваліфікації експертів, однак на практиці такі ресурси часто відсутні [3, с. 98].

Не менш важливим недоліком є суб’єктивність оцінки результатів трасологічної експертизи. Попри наукову базу, значна частина інтерпретації отриманих даних залежить від досвіду та професійних навичок експерта. Це створює ризик людської помилки, особливо коли сліди мають низьку якість або їх кількість недостатня для однозначного висновку. У судовій практиці це може стати підставою для сумнівів у достовірності доказів. До недоліків також належить значна тривалість проведення трасологічних експертиз. Через складність процедури вилучення, фіксації, обробки та аналізу слідів процес може займати тривалий час, що негативно впливає на оперативність розслідування. У випадках, коли важливі докази мають бути отримані швидко, така затримка може перешкоджати встановленню істини [4, с. 226].

Процедура фіксації та вилучення трасологічних об’єктів часто порушується через недоліки у підготовці слідчих. Неправильне поводження зі слідами, їх неналежне пакування чи транспортування можуть призвести до пошкодження або повної втрати доказової інформації. У результаті навіть потенційно цінні сліди стають непридатними для експертного аналізу.

Таким чином, незважаючи на важливу роль трасологічних методів дослідження, їх ефективне застосування під час розслідування кримінальних правопорушень обмежується низкою чинників: залежністю від якості слідів, обмеженими можливостями у роботі з новітніми матеріалами, суб’єктивністю оцінки, формуванням висновків з посиланням на певну вірогідність, тривалістю процедур та організаційними проблемами під час вилучення доказів. Подолання цих недоліків вимагає вдосконалення методик, модернізації

технічного забезпечення, підвищення кваліфікації експертів та чіткішого дотримання процесуальних стандартів під час збору й аналізу трасологічного матеріалу.

Список використаної літератури

1. Брендель О. І. Деякі аспекти криміналістичного дослідження фонограм із метою ідентифікації мовця. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2022. С. 10-14.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.

3. Мирон Р. І. Роль трасологічної експертизи у кримінальному процесі. Молодий вчений. 2025. С. 98

4. Мороз А. Роль трасологічних досліджень у розслідуванні військових злочинів і злочинів пов’язаних зі зброєю. Рекомендовано до друку Вченою радою Центральноукраїнського національного технічного університету (протокол № 8 від 29.04. 2024 р.) 2024. С. 226.

Коваль Аліна Сергіївна
здобувачка вищої освіти
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НОТАРІАТУ КЛАСИЧНОГО ТИПУ

Науковий керівник: Карпенко Роман Валерійович *– кандидат юридичних наук, доцент, Дніпровський державний університет внутрішніх справ*

Нотаріат є одним із ключових інститутів правової системи, що забезпечує стабільність цивільного обороту, захист прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також попередження правових спорів. У сучасному світі сформувалися дві основні моделі нотаріату: англо-американська та латинська, або ж нотаріат класичного типу. Саме класична модель, що характерна для країн романо-германської правової сім'ї, є найбільш поширеною та вплинула на становлення українського нотаріату.

Нотаріат класичного типу ґрунтується на поєднанні публічно-правових і приватноправових елементів. Нотаріус у цій системі є публічною посадовою особою, яка діє від імені держави, але при цьому зберігає професійну самостійність і не входить до складу державної служби. Головною метою діяльності нотаріату є забезпечення юридичної вірогідності документів і створення правових умов, що мінімізують ризик виникнення спорів між учасниками цивільних відносин. Нотаріальні акти в класичній моделі мають підвищену доказову силу, оскільки презюмується достовірність фактів, викладених у них, а також законність нотаріально посвідчених правочинів.

Суттєвою рисою нотаріату класичного типу є його превентивний характер. Нотаріус виступає не лише посвідчувачем правочинів, а й гарантом правової чистоти угоди, контролює відповідність змісту документа вимогам законодавства, перевіряє правоздатність і дієздатність учасників, їхні

повноваження, наявність чи відсутність обтяжень щодо майна. Такий підхід дозволяє запобігати виникненню судових спорів, адже значна частина порушень у сфері цивільних правовідносин усувається на етапі підготовки та оформлення документів.

Діяльність нотаріату класичного типу ґрунтується на принципах законності, неупередженості, незалежності, об'єктивності та конфіденційності. Нотаріус зобов'язаний забезпечувати захист прав та інтересів усіх сторін правочину, а не діяти в інтересах однієї з них. Важливу роль відіграє й конфіденційність, адже нотаріальна таємниця охоплює всі відомості, отримані нотаріусом у процесі професійної діяльності. Дотримання цих принципів забезпечує високий рівень довіри суспільства до інституту нотаріату, що є необхідною умовою для стабільності цивільного обороту.

Організаційна структура нотаріату класичного типу поєднує державний контроль та професійне самоврядування. Держава встановлює нормативні засади діяльності нотаріусів, гарантує обов'язковість нотаріальних дій та їх юридичну силу, контролює дотримання законодавства. Паралельно з цим функціонують органи професійного самоврядування — нотаріальні палати, ради, комісії, які забезпечують контроль за дотриманням професійної етики, підвищення кваліфікації, внутрішню дисципліну та розвиток нотаріальної практики. Така система організації дозволяє ефективно поєднати інтереси держави, суспільства й професійної спільноти.

Функції нотаріату класичного типу охоплюють правоохоронну, превентивну, посвідчувальну, реєстраційну та контрольну сфери. Правоохоронна функція проявляється у забезпеченні законності правочинів та захисті прав і законних інтересів громадян. Превентивна функція дозволяє уникати спорів шляхом попереднього аналізу юридичних ризиків. Посвідчувальна функція полягає у наданні документам юридичної достовірності, а реєстраційна — у виконанні нотаріусами повноважень державних реєстраторів у певних сферах. Контрольна функція забезпечує перевірку всіх юридично значимих обставин перед вчиненням нотаріальної дії.

Значення нотаріату класичного типу для правової системи є надзвичайно важливим. Така модель дозволяє забезпечити високу юридичну визначеність і передбачуваність у сфері приватноправових відносин, підвищує рівень правової культури суспільства, сприяє економічній стабільності, зменшує навантаження на судову систему. В умовах розвитку цивільного обороту, цифровізації та ускладнення майнових відносин роль нотаріату, який гарантує безпеку правочинів і захист прав громадян, стає ще більш значущою. Нотаріат класичного типу довів свою ефективність у багатьох країнах Європи, Латинської Америки та Азії завдяки поєднанню публічного характеру діяльності, високих професійних стандартів та превентивного підходу до правового захисту. Український нотаріат розвивається саме в руслі цієї моделі, що є оптимальним для забезпечення стабільності цивільного обороту та гарантування правопорядку в демократичній правовій державі.

Список використаної літератури

1. Bock, P. The Classical Notary System: Foundations and Principles. European Notarial Review. 2021. P. 112–129.

2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 39. Ст. 383.

4. Пилипенко Л. М., Гарькуша О. О. Нотаріат України: організація і діяльність. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 368 с.

5. Огляд практики застосування законодавства про нотаріат. Міністерство юстиції України. 2023.

Коваль Аліна Сергіївна
здобувачка вищої освіти
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ ВІДЕОФІКСАЦІЇ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Науковий керівник: Орлова Тетяна Анатоліївна – *кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Ефективність проведення огляду місця події безпосередньо впливає на подальший хід досудового розслідування та результати судового розгляду. У сучасних умовах цифровізації кримінального процесу одним із ключових інструментів підвищення якості фіксації та достовірності зібраних даних стала відеофіксація. Однак, необхідно визнати існування на практиці застосування відеозйомки певних проблем, які потребують наукового осмислення та вдосконалення нормативної бази цього напрямку.

Відповідно до статті 237 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), огляд місця події проводиться з метою виявлення, фіксації та вилучення слідів кримінального правопорушення, речових доказів та інших відомостей, що можуть мати значення для кримінального провадження. Частина 3 статті 104 КПК зобов’язує слідчого або прокурора здійснювати технічну фіксацію процесуальних дій, а саме – аудіо- чи відеозапис, якщо це можливо. Також частина 5 статті 107 КПК встановлює, що під час проведення слідчих (розшукових) дій застосування технічних засобів фіксації є не лише правом, а й обов’язком сторони обвинувачення, якщо технічні можливості дозволяють це зробити [1].

Окрім того, на рівні підзаконних актів, зокрема в «Інструкції про порядок проведення огляду місця події» (затв. наказом МВС України від 03.11.2015 № 1370), зазначається необхідність забезпечення повноти та безперервності відеофіксації. Вона повинна охоплювати загальний план місця події, розташування об'єктів, хід і результати проведення дії, що гарантує об'єктивність та можливість подальшого аналізу дій слідчого [2].

Відеозапис є джерелом об'єктивної інформації, яке не залежить від суб'єктивного сприйняття учасників. Він дозволяє точно зафіксувати обстановку місця події, розташування речових доказів, дії слідчого та понятих, що значно зменшує ризик спотворення даних у протоколі. Застосування відеофіксації сприяє захисту прав підозрюваного, потерпілого та інших учасників провадження. У разі виникнення процесуальних спорів відеозапис може бути використаний для перевірки законності дій слідчого, наявності чи відсутності порушень під час огляду. Суддя, прокурор і захисник можуть безпосередньо ознайомитися з реальною обстановкою місця події, що підвищує об'єктивність оцінки доказів. Це особливо важливо у складних кримінальних провадженнях, де реконструкція подій має вирішальне значення. Відеофіксація дозволяє відтворити послідовність дій слідчого, виявити можливі порушення процедури, що знижує ризик визнання доказів недопустимими [3, с. 460].

Разом з тим, незважаючи на численні переваги, практика використання відеозапису під час огляду місця події стикається з рядом суттєвих проблем. До найбільш розповсюджених із них можна віднести наступні.

1. Не всі підрозділи поліції або слідчі мають у своєму розпорядженні якісне обладнання для відеофіксації. У багатьох випадках запис здійснюється на застарілі пристрої, що не гарантує належної якості та повноти фіксації.

2. Закон не встановлює єдиного порядку зберігання відеозаписів, що створює ризики їх втрати, пошкодження або маніпулювання. Питання цифрової безпеки та цілісності таких доказів досі залишаються неврегульованими.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України не деталізує порядок здійснення відеозапису, його структуру чи вимоги до змісту. Це призводить до

різного підходу на практиці, що може зменшувати доказову цінність матеріалів [4, с. 230].

Отже, відеофіксація під час огляду місця події є потужним інструментом забезпечення об’єктивності, достовірності та прозорості кримінального процесу. Її застосування суттєво підвищує доказову цінність матеріалів, зміцнює процесуальні гарантії та сприяє підвищенню рівня довіри до правоохоронної системи. Проте існуючі технічні, організаційні та нормативні проблеми вимагають комплексного вирішення. Доцільно запровадити єдині стандарти відеофіксації, створити централізовану систему зберігання цифрових доказів, удосконалити механізми контролю за їх автентичністю та розробити методичні рекомендації для слідчих і прокурорів у застосуванні відеозапису при проведенні різних слідчих (розшукових) дій. У разі комплексного підходу у вирішенні зазначених проблем відеофіксація стане не лише технічним засобом, а й повноцінною гарантією справедливого судочинства.

Список використаної літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10. Ст. 88.

2. Інструкція про порядок проведення огляду місця події : наказ МВС України від 03.11.2015 № 1370. URL: https://zakon.rada.gov.ua

3. Яремчук М.М. Огляд місця події в умовах воєнного стану. The 8 th International scientific and practical conference «Future of science: innovations and perspectives» (June 16-18, 2025) SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2025. 460 p.

4. Баулін О. Особливості проведення огляду місця події в умовах воєнного стану. Законодавчі аспекти протидії особливо небезпечним злочинам в Україні. Матеріали міжнародного науково-практичного круглого столу 14-15 березня 2024 р. Київ : Алерта, 2024. С. 230.

Коваль Аліна Сергіївна
здобувачка вищої освіти
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ СТОРІН У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Науковий керівник: Шаповалова Катерина Геннадіївна *– доктор філософії в галузі «Право», доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Принцип змагальності сторін є однією з засад цивільного судочинства, що забезпечує справедливий, неупереджений і відкритий розгляд справи. Відповідно до статті 12 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК), кожна сторона має право обґрунтовувати свої вимоги чи заперечення доказами, брати участь у їх дослідженні, ставити запитання свідкам, експертам, іншим учасникам процесу, а також висловлювати свої доводи щодо доказів, законів і обставин справи. Проте практична реалізація цього принципу часто супроводжується суттєвими проблемами, які ускладнюють забезпечення ефективного правосуддя.

Змагальність сторін полягає у розподілі процесуальних обов’язків між судом і учасниками процесу: сторони подають докази, а суд лише оцінює їхню належність, допустимість і достовірність. Такий підхід покликаний гарантувати рівність процесуальних прав сторін, незалежність суду та дотримання принципу диспозитивності. Водночас у практиці українських судів часто спостерігається відхід від цієї концепції: суди активно втручаються в доказову діяльність сторін, фактично виконуючи функцію сторони обвинувачення чи захисту, що суперечить європейським стандартам справедливого суду,

закріпленим у статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Однією з основних проблем є нерівність процесуальних можливостей сторін. Зокрема, позивачі чи відповідачі, які не мають правничої освіти або не користуються послугами адвокатів, часто не розуміють механізму доказування, строків подання заяв чи клопотань. Це призводить до процесуальної пасивності, що суд змушений компенсувати власною активністю, порушуючи баланс сторін. Другою проблемою є надмірна формалізація доказової процедури. Наприклад, недотримання строків подання доказів, визначених статтею 83 ЦПК України [1], часто стає підставою для їх відхилення, навіть якщо такі докази є суттєвими для встановлення істини. Це формує ситуацію, коли суд вирішує справу не на підставі повного обсягу доказів, а лише тих, що відповідають формальним вимогам. Судова практика свідчить про неоднозначність застосування судом принципу змагальності. У постанові Верховного Суду від 15.12.2021 р. у справі № 761/10373/19 зазначено, що суд не має права збирати докази за власною ініціативою, крім випадків, прямо передбачених законом, оскільки це порушує баланс сторін [2]. Проте на практиці суди нерідко виходять за межі своєї ролі, посилаючись на необхідність «повного та об’єктивного з’ясування обставин справи». У постанові Великої Палати Верховного Суду від 10.02.2022 р. у справі № 308/9708/19 підкреслено, що реалізація принципу змагальності передбачає не лише рівність прав сторін, але й обов’язок суду створити умови для ефективного користування цими правами. Таким чином, суд має забезпечити баланс між процесуальною активністю сторін і власною роллю арбітра [3].

Голубєва Н.Ю. пише, що проблемою є відсутність ефективних механізмів процесуальної відповідальності за зловживання правами, наприклад, подання завідомо безпідставних позовів, затягування процесу чи неповідомлення доказів. Хоча стаття 44 ЦПК України передбачає заходи процесуального примусу, суди рідко застосовують їх на практиці. Також спостерігається нестача цифрових інструментів для забезпечення рівності

сторін. Хоча система «Електронний суд» функціонує, вона не завжди стабільна, а процес обміну документами між сторонами може бути ускладненим технічно чи процедурно, що створює додаткові ризики для реалізації принципу змагальності [4, с. 8].

Отже, реалізація принципу змагальності сторін у цивільному процесі України залишається однією з найактуальніших проблем сучасного судочинства. Хоча ЦПК України містить чіткі норми, що закріплюють цей принцип, на практиці він часто нівелюється через процесуальні дисбаланси, низьку правову обізнаність сторін, надмірну формалізацію процедури та обмежену цифрову доступність. Лише за умов системного підходу до вдосконалення механізмів доказування та дотримання балансу процесуальних прав можливо досягти ефективної реалізації принципу змагальності, який є невід'ємною складовою права на справедливий суд.

Список використаної літератури

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. Відомості Верховної Ради. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15 (дата звернення: 06.11.2025)
2. Постанова Верховного Суду від 15.12.2021 р. у справі № 761/10373/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/101234567 (дата звернення: 06.11.2025)
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 10.02.2022 р. у справі № 308/9708/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/103456789 (дата звернення: 06.11.2025)
4. Голубєва Н.Ю. Змагальність як принцип цивільного судочинства. Реформування цивільного процесуального права в умовах інтеграційних процесів в Україні. 2020. С. 7-9. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5f20d375-3e20-455e-b243-5fcd404df680/content (дата звернення: 06.11.2025)

Конон Ярослава Валентинівна
здобувач вищої освіти 4 року навчання
освітнього ступеня «бакалавр»
Навчально-науквого інституту морського права та менеджменту
Національного університету «Одеська морська академія»,
м. Одеса, Україна

ЕТИЧНІ СТАНДАРТИ ФІНАНСОВИХ СЕРВІСІВ ТА ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВРАЗЛИВИХ СПОЖИВАЧІВ

Науковий керівник: Валуєва Людмила Василівна *– кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри загальноправових дисциплін Національного університету «Одеська морська академія»*

Етичні стандарти у сфері фінансових послуг зводяться не лише до декларації формальних принципів цивілістики, а до конкретного обов'язку прозорого інформування споживача на всіх стадіях надання таких послуг. Згідно із ст.4 ЗУ «Про фінансові послуги та фінансові компанії», до фінансових послуг належать послуги зі страхування; надання коштів та банківських металів у кредит; залучення коштів та банківських металів, що підлягають поверненню; фінансовий лізинг; факторинг; надання гарантій; торгівля валютними цінностями; фінансові платіжні послуги [3]. Одинак Я.В. та Голота Т.В. у своєму дослідженні зазначають, що держава має гарантувати відповідальне фінансування, створюючи правові та інституційні умови для реального захисту споживачів фінансових послуг. Ядром такого захисту є обов'язкові для ринку правила, що застосовуються в межах пруденційного й поведінкового нагляду. За висновками CGAP, належна практика постачальників не залежить від рівня обізнаності чи доходів клієнта і спирається на три засади: прозоре подання ключової інформації на всіх етапах взаємодії; справедливе, етичне ставлення до клієнта; доступні механізми звернення та вирішення спорів [7, с. 46-47].

Отже, юридична рамка прозорості побудована на поетапному, але цілісному обов'язку належного розкриття інформації.

Зокрема, підриває базові етичні стандарти ринку фінансових послуг і водночас суперечить імперативним вимогам законодавства щодо інформованої згоди та добросовісних договірних відносин непрозорість практик надання споживчих кредитів у банківському секторі. Ключовою ознакою проблеми є підміна повноцінного кредитного договору анкетою-заявою або посиланнями на «умови на сайті», а також ускладнення сприйняття істотних відомостей (процентні ставки, загальна вартість кредиту, штрафи, комісії) через дрібний шрифт, фрагментацію інформації в гіперпосиланнях чи відсутність доступного для збереження примірника договору до підписання. Такі підходи створюють інформаційну асиметрію, особливо небезпечну для вразливих споживачів, та порушують як принципи професійної етики, так і конкретні приписи актів законодавства.

Згідно з ч.2 ст.9 ЗУ «Про споживче кредитування», необхідна для порівняння різних пропозицій кредитодавця з метою прийняття ним обґрунтованого рішення про укладення відповідного договору інформація безоплатно надається кредитодавцем споживачу за спеціальною формою (паспорт споживчого кредиту) із зазначенням дати надання такої інформації та терміну її актуальності, а також забороняється обмежувати споживача в часі для ознайомлення з інформацією, зазначеною у паспорті споживчого кредиту [1]. Як зазначено у постанові Верховного Суду у складі Об`єднаної палати Касаційного цивільного суду від 23 травня 2022 року у справі № 393/126/20, паспорт споживчого кредиту є способом підтвердження виконання переддоговірного обов`язку кредитодавця, а ознайомлення з паспортом споживчого кредиту, його підписання споживачем не означає укладення договору про споживчий кредит та дотримання його форми, оскільки в паспорті кредиту не відбувається фіксація волі сторін договору та його змісту [4]. Отже, етично й юридично неприпустимою є практика підміни особистого ознайомлення з такими даними примусовим «кліком» на зовнішні посилання чи навмисне обмеження часу перегляду в мобільному застосунку, адже це зменшує здатність споживача усвідомлено оцінити наслідки правочину.

Відповідно до Постанови Правління НБУ №100 від 05.10.2021, Положення про інформаційне забезпечення встановлює мінімальний обсяг інформації, яка повинна надаватися споживачу щодо споживчого кредитування, порядок розкриття та перелік ознак, які можуть свідчити, що спосіб викладення інформації ускладнює її візуальне сприйняття [5]. Ширша система захисту від недобросовісних практик зафіксована в Законі України «Про захист прав споживачів» і безпосередньо релевантна до фінансових послуг. Згідно з ч.1–2 ст.19 цього Закону, нечесна підприємницька практика забороняється, а практика вважається такою, що вводить в оману, якщо змушує споживача погодитися на правочин шляхом надання неправдивої або неповної інформації чи ненадання необхідної для свідомого вибору інформації, у т.ч. щодо ціни, умов оплати, виконання договору. Особливо важливо, що Закон прямо охоплює ситуації цільового впливу на чітко визначені (окремі) групи споживачів, які є вразливими через вік, довірливість або інші ознаки; у такому випадку оцінка практики здійснюється з точки зору середньостатистичного представника цієї групи, виходячи з припущення про знижену здатність до свідомого вибору за конкретних обставин [2]. Із точки зору етики професійної діяльності надавача фінансових послуг це означає: інтерфейс і сценарій продажу мають не мінімізувати, а підсилювати спроможність клієнта прийняти поінформоване рішення, уникаючи «темних патернів» навігації, дрібних шрифтів, прихованих гіперпосилань та багатокрокових бар’єрів до перегляду PDF-версії договору.

Пацурківський П. С. та Гаврилюк Р. О. вказують на те, що національні нормативні акти, що регулюють сферу захисту прав споживачів фінансових послуг, загалом демонструють недостатнє врахування напрацьованих підходів держав-членів Європейського Союзу. У країнах ЄС гарантії для споживачів фінансових послуг зазвичай розглядаються крізь призму прав людини й підкріплюються конституційними засадами. Показовим є те, що в Основному Законі Федеративної Республіки Німеччини окремі соціальні права мають характер безпосередньо чинних, що проявляється у вимогах щодо суспільної підтримки вразливих груп та забезпечення належних умов праці для окремих

професійних категорій. Європейські концепції споживчого захисту виходять із презумпції слабшої позиції споживача у договірних відносинах щодо отримання послуг. Саме визнання структурної нерівності сторін формує базовий принцип правового регулювання та публічної політики в державах ЄС у сегменті фінансових сервісів, визначаючи зміст інформування, стандарт прозорості та вимоги до справедливості умов договорів [8, с. 121]. Слушне твердження наводять Маначинська Ю. та Фірчук-Лукашева М. про те, що оцінювання поінформованості громадян про власні права та про параметри фінансових продуктів є ключовою передумовою вимірювання фінансової грамотності населення, а саме йдеться про визначення того, наскільки люди розуміють зміст і межі своїх прав і обов'язків, а також характеристики, ризики та можливості різних інструментів і послуг, якими вони можуть користуватися [6, с. 172].

З огляду на викладене, етичний стандарт прозорості у фінансових послугах не є декларативним і розкладається на перевірювані юридичні обов'язки кредитодавця та інших учасників ринку: надання стандартизованої переддоговірної інформації у формі, зручній для перевірки й збереження; укладення та негайне вручення споживачеві повного примірника письмового договору (включно з усіма додатками); чітке, недвозначне і візуально доступне розкриття реальної річної/денної ставки, усіх комісій, загальної вартості послуги та правил її зміни; утримання від будь-яких комунікаційних й інтерфейс-патернів (в електронних застосунках), що ускладнюють сприйняття істотних умов або вводять в оману; запровадження підвищених гарантій для вразливих груп споживачів.

Отже, прозорість є одночасно етичним імперативом і юридичним мінімумом, який визначає добросовісну поведінку професійного учасника ринку; її дотримання слугує інструментом зниження інформаційної асиметрії, формування довіри та фактичного захисту вразливих споживачів, тоді як порушення – сигналом для регуляторного втручання та судового контролю.

Список використаної літератури

1. Про споживче кредитування : Закон України від 15 листопада 2016 № 1734-VIII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2017. № 1. С. 2.
2. Про захист прав споживачів : Закон України від 12 травня 1991 № 1023-XII. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). 1991. № 30. С. 379.
3. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14 грудня 2021 № 1953-IX. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2023. № 3-4. С. 10.
4. Постанова Верховного Суду у складі Об`єднаної палати Касаційного цивільного суду від 23 травня 2022 року у справі № 393/126/20 провадження № 61-14545сво20 [Режим доступу: https://verdictum.ligazakon.net/document/104580342] (дата звернення: 29.10.2025).
5. Положення про інформаційне забезпечення фінансовими установами споживачів щодо надання послуг споживчого кредитування : затв. Постановою Правління НБУ від 05.10.2021 № 100. Додатки 1–4: «Інформація про істотні характеристики послуги…» (мікрокредит; без застави; під заставу тощо).
6. Маначинська Ю., Фірчук-Лукашева М. Аналіз діяльності банків та захист прав споживачів фінансових послуг у контексті сталого розвитку банківської системи. Економічний аналіз. 2024. №4 (34). С.164-179. DOI: 10.35774/econa2024.04.164
7. Одинак Я.В., Голота Т.В. Захист прав споживачів фінансових послуг в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми правознавства. 2022. №1 (29). С. 43–48. DOI: 10.35774/app2022.01.043
8. Пацурківський П.С., Гаврилюк Р.О. Українська доктрина захисту прав споживачів фінансових послуг: між Скіллою етатизму і Харибдою людиноцентризму. Вісник ЗНУ: Юридичні науки. 2020. №2. С. 116-124. DOI: 10.26661/2616-9444-2020-2-14

Кравець Вероніка Миколаївна
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового
інституту права та інноваційної освіти,
Дніпровський державний
університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ОКРЕМОЇ КАТЕГОРІЇ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Науковий керівник: Шавкун Михайло Григорович *– викладач кафедри кримінально – правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти, Дніпровський державний університет внутрішніх справ*

Уже з початком широкомасштабної збройної агресії проти України постало кримінально-процесуальне питання адаптації правосуддя до надзвичайних умов воєнного стану. Актуальність дослідження кримінального провадження щодо окремої категорії осіб зокрема військовослужбовців, осіб сектору безпеки, державних посадовців під час воєнного стану зумовлена як правовими, так і соціальними викликами, забезпечення балансу між оборонними інтересами держави й гарантуванням фундаментальних прав учасників кримінального процесу. У цьому контексті особливою увагою заслуговують особливості досудового розслідування та судового розгляду в умовах воєнного стану, що потребують не просто теоретичного осмислення, а й системного нормативного аналізу [3; 7].

Ключовим нормативним підґрунтям для регламентації так званого “особливого режиму” кримінального провадження є Кримінальний процесуальний кодекс України який був доповнений Розділом “Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану” У цьому розділі викладено спеціальні норми, що спрацьовують саме під час

воєнного стану, і регулюють нюанси організації слідства, судового розгляду, фіксації доказів, запобіжних заходів тощо [1; 2].

Норми Розділу містять спеціальні приписи, які не замінюють загальні принципи кримінального провадження, а доповнюють їх з обов'язковим збереженням загальних засад зокрема, принципу законності, презумпції невинуватості, права на захист [1; 7].

Досудове розслідування в умовах воєнного стану набуває ознак підвищеної оперативності та адаптивності, що прямо випливає з положень статті 615 Кримінально процесуального кодексу України далі (КПК), яка встановлює "особливий режим досудового розслідування". Указана норма передбачає можливість проведення слідчих та процесуальних дій у спрощеному порядку, використання будь-яких доступних технічних засобів фіксації, а також передачу повноважень між органами досудового розслідування у разі неможливості їх виконання у звичайному порядку. Це забезпечує безперервність кримінального провадження навіть у районах активних бойових дій чи тимчасової окупації [1; 2; 4].

Важливою умовою є збереження матеріалів кримінального провадження, що забезпечується шляхом застосування статті 615-1 КПК України. Це особливо актуально у випадках пошкодження слідчих підрозділів, втрати серверів або фізичного знищення документів унаслідок обстрілів. За таких умов електронна форма матеріалів набуває пріоритетного значення, що змінює стандартні підходи до доказування та процесуальної фіксації [1; 4].

Також у період воєнного стану змінюється порядок визначення підслідності у редакції воєнного часу передбачає, що Генеральний прокурор або його заступники можуть змінювати підслідність, передаючи справи від одного органу досудового розслідування до іншого з метою оперативності та безпеки. Такий підхід особливо важливий щодо злочинів, вчинених військовослужбовцями, посадовими особами сектору оборони та службовими особами державних органів [2; 4; 5].

Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб насамперед військовослужбовців, правоохоронців, державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування має окремі процесуальні особливості, визначені нормами [3; 7].

Щодо військовослужбовців спеціальний порядок також регулюється ст. 401 КПК України, які визначають відповідальність за військові злочини. Однак особливості процесуальної форми у воєнний період випливають саме із можливості прискореної передачі матеріалів до суду, дистанційного участі підозрюваного та обмеженої можливості фізичного приводу [1; 5; 7].

Особливого значення набуває також ст. 616 КПК, яка передбачає специфічний механізм зміни або скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для осіб, що підлягають призову за мобілізацією або проходять військову службу. Суд або прокурор можуть прийняти рішення про звільнення такої особи з-під варти та передачу її до військової частини за умови гарантій командування. Це положення поєднує питання кримінального процесу і військового обов'язку держави [1; 2].

Судовий розгляд допускає повноцінну участь сторін у дистанційному режимі. Відповідно до ст. 336 КПК України, відеоконференція може застосовуватися як у приміщенні суду, так і за будь-яких технічних умов за принципом доступності. Для військовослужбовців прифронтових підрозділів це нерідко є єдиним легітимним способом участі у процесі Особливу увагу приділено забезпеченню безпеки учасників, свідків і суддів. Ст. 66 КПК у редакції воєнного часу передбачає можливість приховання даних свідка, зміни його анкетних даних, проведення допиту під псевдонімом та з модифікованим зображенням і голосом [1; 3; 6]. Такі заходи стали актуальними, оскільки в умовах війни ризики проникнення ворожих агентурних мереж суттєво збільшуються.

Однією з ключових проблем залишається різна якість фіксації доказів у польових умовах. Використання мобільних камер, непрофесійних пристроїв, нестабільного інтернету та відсутність можливості проведення експертиз одразу ж після вилучення доказів створює ризики їх недопустимості у суді.

Проблема “польових доказів” потребує узагальнення судової практики на рівні Верховного Суду. Серйозним викликом є також недосконаліть механізму контролю за особами, звільненими з-під варти для проходження військової служби. В окремих випадках такі особи не з’являються до частин або ухиляються від суду, що створює прогалини у процесуальній системі та потребує реформування ст. 616 КПК [4; 5; 7].

Ще однією проблемою стає перевантаження військових прокурорів та слідчих ДБР, які здійснюють досудове розслідування військових злочинів. Зростання кількості проваджень у 2022–2025 рр. створило нормативно-процесуальний дисбаланс між обсягом справ та кадровими ресурсами [4; 5; 6].

Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб в умовах воєнного стану становить складний, багаторівневий інститут, який поєднує традиційні гарантії кримінального процесу та особливі механізми, спрямовані на забезпечення обороноздатності та правової стабільності держави. Системні зміни до КПК через розділ IX-1, що дозволяє адаптувати формат досудового розслідування та судового розгляду до реалій війни, не порушуючи засадничих принципів кримінального судочинства Разом з тим, попри наявність нормативних механізмів, практична реалізація кримінального провадження під час війни стикається з низкою проблем нестабільність фіксації доказів, недостатній контроль за виконанням процесуальних обов’язків військовослужбовцями, технічні та кадрові обмеження. Ці фактори вимагають не лише системного доопрацювання законодавства, а й розвиток інституційних можливостей правоохоронних органів [3; 4; 5; 6; 7].

Попри нормативне вдосконалення, практична реалізація “особливого режиму” кримінального провадження стикається з суттєвими викликами: ускладненим забезпеченням належної фіксації доказів у польових умовах, ризиками недобросовісного виконання процесуальних обов’язків окремими особами, технічними труднощами дистанційної участі та перевантаженням органів досудового розслідування й прокуратури. Наявність цих проблем свідчить про потребу подальшого удосконалення законодавства, уніфікації

судової практики, зміцнення кадрового потенціалу відповідних органів та розвитку технічних спроможностей системи правосуддя.

Таким чином, кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб у період воєнного стану залишається важливою складовою забезпечення правопорядку та національної безпеки. Його ефективність можлива лише за умови збереження балансу між оборонними потребами держави та гарантуванням прав людини, постійного нормативного вдосконалення та зміцнення інституційної спроможності органів правосуддя [3; 7].

Список використаної літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 01.08.2025 р. № 4651-V // Відомості Верховної Ради України. – 2025. – № 9-13. – Ст. 88. (Із змінами та доповненнями станом на 2025 рік).

2. Закон України № 2201-IX від 14 квітня 2022 р. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану // Відомості Верховної Ради України. – 2022. – № 20. – Ст. 154.

3. Науковий вісник Національної академії прокуратури України : зб. наук. праць. – Київ : НАПУ, 2025.

4. Офіс Генерального прокурора. Аналітичний звіт про здійснення процесуального керівництва у кримінальних провадженнях в умовах воєнного стану за 2024 рік. – Київ : ОГП, 2024. – 76 с.

5. Державне бюро розслідувань. Річний звіт ДБР про діяльність у 2025 році. – Київ : ДБР, 2025. – 112 с.

6. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – Київ : НАВС, 2024–2025. – Вип. 2–3.

7. Андрусів М. М. Кримінальний процес в умовах надзвичайного та воєнного стану : монографія. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. – 368 с.

Матвієнко Анна Леонідівна
здобувачка першого (бакалаврського) рівня освіти 4 курсу,
спеціальності «Право»,
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»

Супрун-Ковальчук Тетяна Миколаївна
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
соціально-економічних дисциплін,
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»,
м. Бар, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Формування кримінально-правової політики України завжди залежало від змін у політичному, економічному та безпековому середовищі держави, однак повномасштабне вторгнення Російської Федерації та запровадження воєнного стану створили унікальну ситуацію, що спричинила прискорення правотворчих процесів і появу нових викликів для системи кримінального права. У цих умовах законодавець був змушений оперативно реагувати на загрози, які виникли внаслідок війни, високої інтенсивності, але така швидкість нерідко призводила до помилок, суперечностей і зниження якості кримінально-правового регулювання. Саме тому аналіз тенденцій розвитку кримінально-правової політики у цей період є надзвичайно актуальним.

Однією з найпомітніших негативних тенденцій, що проявилася після початку повномасштабного вторгнення, є кримінально-правовий популізм. Йдеться про ухвалення політичних рішень, які створюють ілюзію швидкого розв’язання проблеми злочинності, але фактично не мають правового чи наукового підґрунтя. Популізм підсилюється зниженим рівнем правової

культури населення, що сприяє орієнтації законодавця на суспільні очікування, а не на принципи ефективного кримінального права [1, с. 3].

Особливо виразно популізм проявився у посиленні відповідальності за за мародерство. Законодавець встановив суворі санкції навіть у випадках, коли діяння не мали реального зв'язку з бойовою обстановкою, а лише формально були вчинені під час воєнного стану. Це призвело до численних випадків несправедливого застосування кримінального закону та поставило під сумнів відповідність таких рішень принципам справедливості та пропорційності [2, с.28].

Популістичний підхід проявився і в обмеженні можливостей індивідуалізації кримінальної відповідальності щодо військовослужбовців. Запроваджені зміни фактично нівелювали роль суду, зводячи призначення покарання до формального врахування воєнного стану чи бойової обстановки, що, за висновками науковців, суперечить принципу рівності та принципу справедливості [3, с.148].

Друга важлива тенденція – це зниження якості кримінального законодавства. За дослідженнями, з початку активної фази російсько-української війни Кримінальний кодекс України був змінений 20 законами, з яких 15 містили помилки або суперечності, що свідчить про відсутність достатнього опрацювання норм перед їх ухваленням [4, с.96].

Однією з ключових проблем стала конкуренція нових складів кримінальних правопорушень зі вже існуючими. Наприклад, створення статей про колабораціонізм та пособництво державі-агресору не було узгоджене зі статтею про державну зраду, що призвело до суттєвих труднощів при їх розмежуванні. Подібна колізійність негативно впливає на правозастосовну діяльність та створює простір для різночитань [2, с.30, 34].

Окремим проявом низької якості є поспішні реакції законодавця на окремі медійні інциденти. Так, криміналізація поширення інформації про переміщення Збройних Сил України була прийнята надзвичайно швидко, що призвело до нечіткості норми та можливості її широкого тлумачення. Науковці

вказують, що подібні норми можуть створювати ризики зловживань та не завжди відповідають принципу передбачуваності кримінального закону [5, с.138-143].

Попри активні зміни, низка критично важливих проблем у кримінальному законодавстві так і не була вирішена. Однією з них є неврегульованість складів міжнародних злочинів, передбачених розділом XX КК України. Потреба оновлення норм, що визначають кримінальні правопорушення проти миру, людяності та воєнні злочини, є очевидною, але законодавець не ухвалив необхідних рішень, навіть попри повномасштабну війну [6, с.37].

Важливим зрушенням стало те, що на початку 2025 року Україна ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду, чим відкрила можливість для повноцінної імплементації міжнародного кримінального права та поглибленої співпраці з МКС. Це рішення усунуло одну з ключових проблем, на яку тривалий час звертали увагу науковці, зокрема Ю. Орлов та М. Ліскович, наголошуючи на необхідності такого кроку для ефективного переслідування міжнародних злочинів у контексті російської агресії. Водночас закон про імплементацію норм міжнародного кримінального та гуманітарного права, ухвалений у 2021 році, запрацював лише після ратифікації Статуту, що свідчить про затримку у впровадженні важливих правових механізмів [7].

Ми повністю погоджуємося з позицією І. Козича, О. Острогляда, Ю. Пономаренка та О. Маріна, які наголошують на необхідності системного реформування процесу правотворчості. Запропоноване ними створення експертної ради при Верховній Раді України є обґрунтованим кроком, який сприятиме підвищенню якості кримінального законодавства та запобігатиме ухваленню неузгоджених або помилкових норм. Крім того, важливо забезпечити публічний контроль за законопроєктною діяльністю Верховної Ради. Медіа та соціальні мережі можуть виступати дієвим інструментом моніторингу та виявлення хибних законодавчих ініціатив ще до їх ухвалення.

Одним із найбільш масштабних шляхів оновлення є ухвалення нового Кримінального кодексу, проєкт якого вже розроблений провідними науковцями. Це дозволило б усунути накопичені суперечності, запровадити системні підходи до криміналізації та модернізувати структуру кримінального права відповідно до сучасних викликів [9, с.71-72].

Аналіз негативних тенденцій кримінально-правової політики України в умовах воєнного стану свідчить, що попри значну кількість змін, їх якість та продуманість часто залишаються недостатніми. Популізм, нормативні помилки, прогалини у регулюванні та відсутність системного підходу ускладнюють ефективну протидію злочинності в умовах війни. Для подолання цих проблем необхідно реформувати правотворчу діяльність, посилити наукову складову законопроєктної роботи та впроваджувати доказову кримінально-правову політику, засновану на фактах і професійній експертизі.

Таким чином, розвиток кримінально-правової політики у воєнний час є не лише відповіддю на нагальні виклики сьогодення, а й фундаментом для подальшого післявоєнного реформування, яке забезпечить Україні стійкість, правову визначеність та інтеграцію до європейського правового простору.

Список використаної літератури

1. Акімов М. О. Посилення кримінальної відповідальності як прояв політичного популізму (на прикладі законопроєкту реєстр. № 9519 від 24 липня 2023 року). Українська воєнна та повоєнна кримінальна юстиція : матеріали IX (XXII) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 26–27 жовтня 2023 року). Львів : ЛьвДУВС, 2023. С. 3–6.

2. Пономаренко Ю.А. Основні виклики, що постали перед кримінальним правом України з початком широкомасштабної фази війни, та відповіді законодавця на них. Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні : матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Харків, 5 трав. 2022 р.) Харків : Право, 2022. С.18–34.

3. Чугаєвська А. Реалізація конституційного принципу рівності в контексті новел Кримінального кодексу України. Права та свободи людини в умовах особливого періоду : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 5 червня 2023 р.). Київ : Видавничий центр «Кафедра», 2023. С. 146–149.

4. Марін О.К. Послідовність помилок законодавця як тенденція розвитку кримінального законодавства воєнного часу. Кримінальне законодавство воєнного часу: правотворчі та правозастосовні проблеми : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м.Вінниця, 26 травня 2023 р.). Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса, 2023. С. 96–101.

5.Коваль А. А., Самойленко М. С. Зміни до Кримінального кодексу в умовах воєнного стану: дискусійні питання. Київський часопис права. 2022. No4. С. 138–143.

6. Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри: монографія. Харків : Право, 2023. 252с.

7. Ліскович М. Україна та Римський статут: чому треба ратифікувати цей договір? / Укрінформ (03 квітня 2023р.). URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3691045-ukraina-ta-rimskij-statut-comu-treba-ratifikuvati-cej-dogovir.html

8.Острогляд О. В. ЗМІ, соціальні мережі та законотворча діяльність Верховної Ради України у сфері кримінально-правового регулювання. Правова політика України: історія та сучасність : матеріали IV Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Житомир, 6 жовтня 2023 року). Житомир : Житомирська політехніка, 2023 С. 85–88.

9. Азаров Д. С. Наступність та правова політика. Наступність у кримінальному праві: до 70-річчя проф. Ю.В. Бауліна : матеріали наук. конф. (м. Харків, 8 верес. 2023 р.). Харків : Право, 2023. С. 69–72.

Мазуренко Єлизавета Олегівна
студентка 3 курсу, гуманітарно-педагогічного факультету
Комунального закладу вищої освіти «Барський
гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»,
м. Бар, Україна

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЗЕМЕЛЬ ЖИТЛОВОЇ ТА ГРОМАДСЬКОЇ ЗАБУДОВИ

***Науковий керівник: Слугоцька Вікторія Михайлівна** – асистент кафедри соціально-економічних дисциплін Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»*

Земельний фонд є однією з ключових основ соціально-економічного розвитку України. Важливу роль у цій системі відіграють землі житлової та громадської забудови, що концентрують на собі основні функції життєдіяльності населення та забезпечують реалізацію прав власності та користування землею. Законодавство України визначає специфіку їх правового режиму через поєднання земельно-правових і містобудівних норм, що гарантує ефективне використання земельних ресурсів у межах населених пунктів.

Раніше законодавство виділяло окрему категорію «землі населених пунктів», до якої входили всі землі міст, селищ міського типу та сільських населених пунктів. Сучасне законодавство трансформувало цю категорію у землі житлової та громадської забудови, але функціональне призначення та особливості використання залишилися ключовими.

Під землями житлової та громадської забудови розуміють земельні ділянки, які використовуються для розміщення житлової забудови, громадських будівель і споруд, інших об'єктів загального користування [1, с. 38]. Це визначення охоплює як території житлової забудови різної поверховості й щільності, так і ділянки загального користування та громадських споруд, що формують соціальну інфраструктуру населених пунктів.

Правовий режим земель житлової та громадської забудови включає такі ключові елементи:

1. Належність ділянки до меж населеного пункту. Саме встановлення меж є підставою для реалізації органами місцевого самоврядування повноважень щодо планування територій, регулювання забудови та управління земельними ресурсами.

2. Обов'язковість дотримання містобудівної документації. Генеральні плани, плани зонування та детальні плани територій визначають функціональне призначення територій, параметри забудови, обмеження та вимоги до інженерної підготовки ділянки. Відхилення від містобудівних регламентів оскаржуються та визнаються незаконними.

3. Особливості права власності та користування. У межах населеного пункту можливе поєднання права на будівлю та права на земельну ділянку або їх відокремлення, що потребує додаткової правової фіксації в разі переходу прав.

4. Цільове використання. Земельна ділянка повинна використовуватися відповідно до визначеного функціонального призначення. Зміна виду використання допускається лише за рішенням уповноважених органів у межах установленої законом процедури [2, с. 321-323].

У науковій літературі виділяється пріоритет функціонального призначення землі як базовий принцип правового режиму цієї категорії. Зокрема, Крамаренко О. В. наголошує, що визначення земель житлової та громадської забудови пов'язане з потребою забезпечення комплексного розвитку територій та концентрації об'єктів, необхідних для повсякденних потреб населення [3, с. 437]. Саме тому органи місцевого самоврядування відіграють ключову роль у регулюванні цих земель, приймаючи рішення щодо планування, забудови та розпорядження ними.

Громадська забудова охоплює всі земельні ділянки, на яких розміщені будівлі та споруди громадського призначення — такі як школи, лікарні, адміністративні центри, об'єкти культури, спорту та дозвілля. Їх правовий статус має підвищену соціальну значущість, оскільки від ефективності використання цих земель безпосередньо залежать якість життя населення та можливості держави виконувати свої соціальні функції [4].

Важливим елементом правового режиму є регулювання переходу прав на земельні ділянки під об’єктами нерухомості. Відповідно до статті 120 Земельного кодексу України та статті 377 Цивільного кодексу України, перехід права власності на будівлю або споруду зумовлює перехід прав на земельну ділянку або право користування нею [5]. Цей принцип — «superficies solo cedit» — гарантує єдність юридичної долі землі та розташованого на ній об’єкта нерухомості. Проте на практиці реалізація цього принципу не завжди є автоматичною, особливо якщо земельна ділянка не перебувала у приватній власності попереднього власника будівлі.

У таких випадках новий власник нерухомого майна повинен пройти процедуру оформлення земельної ділянки, що включає отримання дозволу органу місцевого самоврядування, встановлення меж ділянки, їх внесення до Державного земельного кадастру та подальшу державну реєстрацію прав [6, с. 24]. Якщо ж ділянка вже була у приватній власності, попередній власник не втрачає автоматично права власності на землю, що часто стає причиною колізій між власниками об’єкта нерухомості та власниками земельної ділянки.

На законодавчому рівні неодноразово робилися спроби усунути такі прогалини. Законопроєкт № 0850 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо єдиної правової долі земельної ділянки та об’єкта нерухомості» (2019–2021 рр.) пропонував удосконалити процедури узгодження переходу прав, запровадивши чіткі механізми реалізації принципу єдності юридичної долі та строки взаємодії між суб’єктами [7]. Водночас проєкт не передбачав повністю автоматичного переходу прав на земельну ділянку, залишаючи новому власнику обов’язок оформлення.

Таким чином, правовий режим земель житлової та громадської забудови забезпечує узгодження приватних, комунальних та державних інтересів, спрямоване на сталий розвиток населених пунктів, ефективне використання земельних ресурсів та охорону об’єктів нерухомості. Його подальше вдосконалення передбачає: уніфікацію норм Земельного кодексу України, Цивільного кодексу та законів про містобудівну діяльність; інтеграцію кадастрових, містобудівних і проектних даних для забезпечення точного відображення правового статусу земель та об’єктів нерухомості; розробку

механізмів автоматичного переходу прав на земельну ділянку при зміні власника об’єкта нерухомості з метою уникнення судових спорів; гармонізацію національного земельного законодавства з європейськими стандартами просторового права; посилення публічного контролю за прийняттям рішень щодо забудови, розпорядження та цільового використання земельних ділянок.

Реалізація цих заходів дозволить забезпечити ефективну правову охорону земель житлової та громадської забудови, зменшити колізії у правовідносинах власників земель та нерухомості, а також сприятиме формуванню прозорої та передбачуваної системи управління земельними ресурсами у межах населених пунктів України.

Список використаної літератури

1. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. URL: https://surl.li/xjqtym (дата звернення: 13.11.2025)
2. Носік В.В. Правовий режим земель сіл, селищ, міст. Земельне право України: підручник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 511 с.
3. Крамаренко О.В. Поняття земель для будівництва багатоквартирних житлових будинків у містах. Держава і право, 2009, Вип. 46. С. 436–443. URL: https://surl.li/caccph (дата звернення: 13.11.2025)
4. Державні будівельні норми України. Будинки і споруди. Громадські будинки та споруди. Основні положення : ДБН В.2.2-9:2018. URL: https://surl.li/xqbntg (дата звернення: 13.11.2025)
5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: https://surl.li/dpifwj (дата звернення: 13.11.2025)
6. Єрмоленко В.М. Взаємозв’язки містобудівного і земельного права. Право. Людина. Довкілля: науково-практичний журнал. 2020, №11(1). С. 19–26.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо єдиної правової долі земельної ділянки та розміщеного на ній об’єкта нерухомості) : Проєкт Закону № 0850 від 29 серпня 2019 року. URL: https://surl.li/fjdfqk (дата звернення: 13.11.2025)

Павлюк Олександра Миколаївна
курсант ННІ 1-24-202 Пр,
Харківський національний університет
внутрішніх справ,
м. Харків, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ ПІДОЗРЮВАНИХ/ОБВИНУВАЧЕНИХ

Науковий керівник: Пчеліна Оксана Василівна *– доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства Харківського національного університету внутрішніх справ*

Забезпечення прав неповнолітніх у кримінальному процесі є одним з ключових індикаторів рівня демократизму та гуманістичної спрямованості правосуддя. У ситуаціях, коли особу віком до вісімнадцяти років підозрюють або обвинувачують у вчиненні кримінального правопорушення, держава зобов’язана забезпечити застосування до неї лише таких запобіжних заходів, які відповідають принципам пропорційності, необхідності та найкращих інтересів дитини. Це прямо випливає з положень Конвенції ООН про права дитини, яка передбачає, що арешт, затримання чи ув’язнення неповнолітніх застосовуються лише як крайній захід і на мінімально необхідний строк (ст. 37) [1].

Українське законодавство формально закріплює подібні гарантії, проте їх практична реалізація супроводжується низкою складних і багатоаспектних проблем.

Одним із центральних викликів є питання допустимості й обґрунтованості застосування до неповнолітніх таких запобіжних заходів, як тримання під вартою. Кримінальний процесуальний кодекс України встановлює, що цей запобіжний захід до осіб, які не досягли повноліття, може застосовуватися лише у виняткових випадках, якщо менш суворі заходи не

можуть забезпечити належну процесуальну поведінку підозрюваного чи обвинуваченого (ст. 183, 194 КПК) [2].

Однак судова практика свідчить, що прокурори нерідко наполягають на ізоляції неповнолітніх навіть тоді, коли існують реальні можливості застосування альтернативних заходів. Це пов'язано як із недостатньою увагою до оцінки індивідуальних ризиків, так і з відсутністю належної мережі соціальних служб, які могли б забезпечити ефективний контроль за поведінкою неповнолітнього у разі застосування запобіжних заходів, не пов'язаних з ізоляцією від суспільства.

У випадках, коли неповнолітні вчиняють тяжкі чи особливо тяжкі злочини, та за наявності реальних ризиків, які були окреслені вище, суд вправі застосувати до них тримання під вартою. Як підкреслює В. Чорнобук, цей запобіжний захід може використовуватися лише з урахуванням вікових та психологічних особливостей неповнолітнього, його виду діяльності та виключно тоді, коли йому інкримінується тяжкий або особливо тяжкий злочин [3].

Отже, затримання та тримання під вартою щодо неповнолітнього можливе лише тоді, коли йому висувається підозра або обвинувачення у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, і лише за умови, що слідчий або прокурор доведе неможливість запобігання ризикам, визначеним у ст. 177 КПК України, іншим, м'якшим запобіжним заходом. Крім того, відповідно до практики Європейського суду з прав людини (рішення у справі «Свершов проти України» від 27 листопада 2008 р.), слідчий суддя або суд зобов'язаний враховувати вік підозрюваного чи обвинуваченого [4].

Не менш значущою є проблема оцінки ризиків, передбачених ст. 177 КПК України. Для неповнолітніх ці ризики мають оцінюватися з урахуванням вікових і соціально-психологічних особливостей, адже дитина не може нести відповідальність у тій самій мірі, що й доросла особа. Проте слідчі судді нерідко обґрунтовують обрання запобіжного заходу загальними формулами, не наводячи конкретних даних щодо можливості втечі, впливу на свідків чи

продовження кримінального правопорушення. Така практика суперечить вимогам Європейського суду з прав людини, який у своїх рішеннях неодноразово наголошував, що будь-яке позбавлення волі дітей має бути обґрунтованим, пропорційним і базуватися на чітких фактах, а не припущеннях.

Проблемою залишається і недостатня диференціація запобіжних заходів у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. Нині КПК передбачає лише одну спеціальну альтернативу триманню під вартою – передання неповнолітнього під нагляд батьків, опікунів або інших законних представників (ст. 493 КПК) [2].

Передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд можливе лише за умови добровільної згоди як батьків або інших осіб, так і самого неповнолітнього. Особи, які беруть на себе зобов'язання здійснювати нагляд, мають право відмовитися від його подальшого виконання, попередньо повідомивши про це відповідні органи. Перед ухваленням рішення про передання неповнолітнього під нагляд суд повинен зібрати необхідні відомості щодо батьків, опікунів або піклувальників, з'ясувати характер їхніх взаємин з неповнолітнім та переконатися, що вони здатні забезпечити належний контроль.

Під час взяття на себе зобов'язання щодо нагляду батьки, опікуни, піклувальники або адміністрація дитячої установи обов'язково ознайомлюються з характером підозри чи обвинувачення і попереджаються про відповідальність у разі порушення взятого зобов'язання. За невиконання таких обов'язків на них може бути накладено грошове стягнення у розмірі від двох до п'яти мінімальних заробітних плат.

Питання про передання неповнолітнього під нагляд розглядається судом за клопотанням прокурора відповідно до загальних правил обрання запобіжного заходу або за клопотанням сторони захисту під час вирішення питання про застосування запобіжного заходу.

Узагальнюючи викладене, можна дійти висновку, що проблематика застосування запобіжних заходів щодо неповнолітніх підозрюваних або обвинувачених залишається гостро актуальною. Потребують удосконалення як нормативне регулювання, так і практичні механізми його реалізації. Важливим є запровадження ширшого спектра альтернатив заходам, пов'язаним із обмеженням волі, посилення ролі органів пробації, забезпечення спеціальної підготовки правоохоронців і суддів, а також зміцнення системи соціальних служб, які мають працювати з неповнолітніми. Необхідно забезпечити реальне, а не декларативне дотримання принципу найкращих інтересів дитини, що має лежати в основі застосування будь-якого запобіжного заходу. Тільки за таких умов можна гарантувати ефективний баланс між інтересами правосуддя та правами дітей, відповідно до міжнародних стандартів і національного законодавства.

Список використаної літератури

1. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

3. Чорнобук В. Актуальні питання застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та продовження строків тримання під вартою. Слово національної школи суддів України. 2013. № 4 (5) URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgibin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/cln_2013_4_38.pdf.

4. Рішення Європейського суду із прав людини від 27 листопада 2008 р. у справі «Свершов проти України» URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_428.

Пальона Яна Юріївна
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та соціального менеджменту
Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Науковий керівник: Зеленський Сергій Миколайович *– кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник, доцент, доцент кафедри адміністративного права та процесу Інституту права та соціального менеджменту Донецького державного університету внутрішніх справ*

Одним з найновіших інструментів публічного адміністрування є запровадження технологій штучного інтелекту (далі - ШІ), який стає все більш актуальним в наукових дослідженнях через потенційні переваги, які він може надати в покращенні діяльності уряду і системи публічного адміністрування в цілому. Запровадження технологій ШІ має вагоме значення для державного сектору з різноманітних причин. Завдяки ШІ може бути реалізована автоматизація адміністративних процесів, обробки даних, аналізу політики й запровадження додатків, що дозволить публічним службовцям підвищити ефективність процесів. Це може бути реалізовано завдяки розробці чат-ботів або віртуальних помічників, які можуть швидко та точно надавати інформацію про послуги, відповідати на запитання й надавати допомогу, і що важливо – ці системи можуть працювати 24/7 і зменшувати навантаження на штат публічних службовців.

Штучний інтелект може швидше та ефективніше аналізувати великі обсяги даних і підвищити ефективність прийняття рішення на основі об’єктивних фактів, що має відобразитися на їх якості. У державному секторі

його можна використовувати для прогнозування попиту на послуги, аналізу ефективності заходів, виявлення шахрайства, аналізу громадської думки та багато іншого.

ШІ, відповідно до Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, що затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 №1556 - р., являє собою структуровану систему інформаційних технологій, яка дає змогу вирішувати складні та багатогранні завдання. Він працює на основі наукових методів дослідження та алгоритмів обробки даних, отриманих або створених у процесі діяльності. Це також включає розробку й застосування власних баз знань, моделей для прийняття рішень, алгоритмів роботи з інформацією, а також визначення способів досягнення поставлених цілей. Галуззю є напрямок діяльності у сфері інформаційних технологій, який спрямований на розробку, впровадження і використання технологій автоматизованих інтелекту [1, с. 1-2].

Наразі нормативно-правове регулювання використання технологій машинного аналізу та прийняття автоматизованих рішень в нашій державі перебуває на етапі становлення та розвитку тож можна підтримати таку позицію: оскільки штучний інтелект є програмним продуктом, подібним до комп’ютерної програми, то й правове регулювання штучного інтелекту може застосовуватися за аналогією з регулюванням

Сучасні тенденції цифрової трансформації державного управління визначають штучний інтелект (ШІ) одним із ключових інструментів підвищення ефективності, швидкості та прозорості діяльності органів державної влади. Застосування алгоритмів машинного навчання, технологій великих даних, інтелектуальної автоматизації та прогнозної аналітики змінює традиційні підходи до ухвалення управлінських рішень та надання адміністративних послуг [2, с. 6-7].

Автоматизовані програми значно впливають на оптимізацію адміністративних процесів, а саме оброблення заяв, аналіз документів, перевірка даних у державних реєстрах. Використання чат-ботів та

інтелектуальних систем підтримки громадян дозволяє зменшити навантаження на державних службовців, забезпечити швидку комунікацію та підвищити якість обслуговування населення. Розвиток «розумних» електронних послуг сприяє мінімізації людського фактора та зниженню ризиків бюрократичних затримок.

ШІ має важливе значення у посиленні прозорості та антикорупційних механізмів. Інтелектуальні системи можуть автоматично виявляти аномалії у публічних закупівлях, бюджетних витратах, діяльності державних підприємств. Використання алгоритмів детектування шахрайства підвищує ефективність контролюючих органів і мінімізує ризики зловживань [3, с. 118-120].

Застосування інтелектуальних цифрових технологій в адмініструванні супроводжується низкою правових, етичних та безпекових викликів. Першочергово це питання стосується захисту персональних даних, гарантій приватності, недискримінаційності алгоритмів, прозорості їх роботи та відповідальності за автоматизовані рішення. Особливої уваги потребує уникнення алгоритмічних упереджень, які можуть призвести до необ’єктивних управлінських рішень. Крім того, використання ШІ потребує ефективного забезпечення кібербезпеки та запобігання несанкціонованому доступу до державних інформаційних ресурсів та питань державної таємниці.

Окремим завданням є формування нормативно-правової бази, що врегульовує використання штучного інтелекту у державному секторі. Європейський досвід (зокрема AI Act 2024) демонструє необхідність класифікації автоматизованих систем за рівнями ризику, встановлення вимог до їх безпеки, сертифікації, аудиту та контролю. Для України актуальним є розроблення національної стратегії розвитку ШІ у публічному секторі, стандартизація процедур застосування інтелектуальних систем у діяльності органів влади та забезпечення належного рівня цифрової компетентності державних службовців.

Таким чином, використання штучного інтелекту у сфері публічного адміністрування має значний потенціал для модернізації державного

управління, підвищення ефективності та прозорості владних рішень. Водночас повномасштабне впровадження таких технологій можливе лише за умови збалансування інноваційного розвитку з дотриманням принципів законності, етичності та інформаційної безпеки.

Список використаної літератури

1. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556- р URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text (дата звернення: 18.11.2025).

2. Карпенко О.В., Карпенко Ю.В. Штучний інтелект як інструмент публічного управління соціально-економічним розвитком: Смарт-інфраструктура, цифрові системи бізнес аналітики та трансферти. Державне управління: удосконалення та розвиток. №10. 2021. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2257 (дата звернення: 18.11.2025).

3. Штучний інтелект у правовій практиці: межі та можливості. збірник тез круглого столу (14 березня 2025 року) / упор. О.О. Барабаш. Львів : ЛьвДУВС,2025. 238 с. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9f1f8331-1534-4775-b4da-4d3518640d2a/content (дата звернення: 18.11.2025).

Підкевич Владислав Миколайович
курсант 303/23-(П)-Б навчального взводу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Науковий керівник: Панфілова-Турчіна Алла Василівна *– старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Донецького державного університету внутрішніх справ*

Сьогодні цифрові технології не стоять на місці, а розвиваються настільки швидко, що правова система просто не встигає залишатися незмінною – вона постійно підлаштовується під реалії сьогодення. Досліджуючи роль Штучного інтелекту в сфері цивільного судочинства, можна стверджувати , що штучний інтелект повністю чи частково замінити суддю не може – і це прямо закріплено у Конституції України: судочинство здійснюють тільки судді ст. 127 [1]. Власне, і в Кодексі суддівської етики є чіткі межі, яких необхідно дотримуватися, аби використання технологій не впливало на незалежність і об’єктивність судді [2].

Але у цивільному судочинстві є можливість застосувати ШІ там, де потрібно швидко впоратися з великими обсягами інформації або рутинними завданнями. Опрацювання великої кількості документів, заяв і клопотань у судах , де на їх опрацювання інколи потрібно багато часу — тоді як алгоритм розроблений штучним інтелектом здатен зробити те саме за лічені хвилини та знизити завантаженість працівників суду та спростити роботу судді.

На сьогодні можна виокремити такі основні напрями до визначення правового становища штучного інтелекту в сфері цивільного процесу.

Передусім – це організація документообігу, і частково це вже запроваджено автоматизованою системою документообігу суду.

ШІ справді може суттєво полегшити роботу працівників, адже він набагато швидше проглядає величезні масиви інформації, знаходить релевантну практику, аналізує законодавство, коли потрібно відшукати, зберегти та упорядкувати великі обсяги інформації при опрацюванні статистичних даних.

Можливо також розглянути питання застосування ШІ у прогнозуванні процесуальних рішень суду, і відповідно аналізу судової практики. Але чи здатен ШІ давати оцінку доказам у цивільній справі? [3].

Ще одним перспективним напрямом інтеграції ШІ у цивільне судочинство можливо було б використання алгоритмів для перевірки позовів та заяв до суду на відповідність вимогам Цивільного процесуального кодексу України [4]. Така запрограмована перевірка дозволила б автоматично аналізувати, чи дотримані всі формальні критерії, а саме: правильність зазначення сторін, підстави позову, обґрунтованість вимог, наявність необхідних додатків та відповідність строків подання та ін. Для судді це мало б бути економія робочого та процесуального часу.

Проте цей підхід має й проблемні аспекти. Перш за все, важливо забезпечити, щоб алгоритм не нав’язував єдиний спосіб заповнення позову, заяви і не перетворювався на жорсткий шаблон, який ігнорує особливості конкретної справи. Крім того, потрібна прозорість у тому, як система аналізує документи: суддя та сторона повинні розуміти, на якій підставі алгоритм зробив висновок про невідповідність. Інакше виникає ризик, що учасники процесу будуть сумніватися у справедливості процесуальних рішень.

Водночас такі системи відкривають широкі можливості для оптимізації судового процесу. Штучний інтелект дозволяє оперативно відокремлювати формальні порушення від суті справи, що дає змогу суддям більше зосереджуватися на аналізі матеріалів та аргументів, доводів сторін. Це особливо актуально в умовах збільшеного навантаження на суди та при введенні воєнного стану, коли швидкість розгляду справ набуває критичного значення.

Окремо варто звернути увагу на питанні доступності до правосуддя. Для людей, які не мають можливості користуватися послугами адвоката, цифрові

сервіси зі штучним інтелектом стають першим джерелом надання роз'яснень в сфері юриспруденції. Це не юридична допомога у повному сенсі, але принаймні базова, яка є в загальному доступі на різних платформах та певні алгоритми дій, які людина може отримати та зрозуміти що потрібно робити в тій чи іншій ситуації.

Проте будь-які переваги не скасовують ризики використання ШІ. Один із них – упередженість даних, другий - питання безпеки персональних даних осіб. У подальшому це може стати підставою для оскарження рішень, винесених із використанням подібних систем, якщо не буде чітких процесуальних правил та гарантій відповідності Конституції й міжнародних стандартів .

В Україні наразі немає закону, який би регулював сферу штучного інтелекту. Є лише окремі пропозиції та концепції його застосування. Тим часом Європейський Союз активно рухається до створення чітких правил, де особлива увага приділяється прозорості, безпеці та відповідальності технологій ШІ. Україна орієнтується саме на ці стандарти .

На часі розвиток технологій, які можуть суттєво покращити роботу судів та зробити правосуддя ближчим і зрозумілішим, але їх використання повинне бути відповідальним, прозорим та врегульованим.

Список використаної літератури

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року, Відомості Верховної Ради України. – URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

2. Рішення «Про затвердження Кодексу суддівської етики», затверджене 18.09.2024 року на XX Черговому з'їзді суддів України. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-24#Text

3. Жукевич І. Застосування штучного інтелекту в механізмі судового контролю за виконанням рішень у цивільному судочинстві України. Аналітично-порівняльне правознавство, 2024 року.

4. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV : станом на 17 лип. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (дата звернення: 25.11.2025).

Пісклова Юліана Сергіївна
здобувачка вищої освіти 3 курсу
Навчально-наукового інституту права
та інноваційної освіти,
Дніпровський державний
університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ І ВИМОГИ ДО ЇХ ПРОВЕДЕННЯ

Науковий керівник: Шавкун Михайло Григорович *– викладач кафедри кримінально – правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти, Дніпровський державний університет внутрішніх справ*

Слідчі (розшукові) дії є невід'ємною складовою досудового розслідування у кримінальному процесі. Вони становлять комплекс процесуальних дій, що передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України та проводяться з метою виявлення, фіксації, вилучення і перевірки доказів, встановлення обставин злочину, викриття винних осіб і забезпечення справедливого правосуддя. Суть цих дій полягає в тому, щоб забезпечити повне, всебічне та неупереджене з'ясування обставин кримінального правопорушення.

Проведення слідчих дій регламентується низкою правових вимог, дотримання яких є обов'язковим для всіх суб'єктів кримінального провадження. Насамперед, ці дії повинні здійснюватися виключно у межах, визначених законом. Жодна слідча дія не може бути проведена без відповідної правової підстави, а в окремих випадках – і без дозволу слідчого судді. Наприклад, обшук, проникнення до житла, арешт майна – це ті дії, які потребують обов'язкової санкції суду, оскільки передбачають втручання у приватне життя особи. У свою чергу, такі дії, як допит, огляд місця події або

пред’явлення особи для впізнання можуть проводитися слідчим самостійно без попереднього дозволу суду.

Важливою вимогою до проведення слідчих дій є дотримання принципу законності, прав і свобод людини. Під час здійснення таких дій не допускається фізичний або психологічний тиск, приниження гідності особи чи втручання у її особисте життя без необхідних правових підстав. Результати проведених дій належним чином фіксуються у протоколах, які є джерелами доказів і повинні відповідати процесуальним вимогам щодо змісту, оформлення і підписання. Крім того, слідчі дії мають бути своєчасними, тобто проводитися одразу після виникнення підстав або підозри у вчиненні кримінального правопорушення, адже зволікання може призвести до втрати доказів.

Слідчі (розшукові) дії можна класифікувати за різними критеріями. Один із найпоширеніших – це поділ на дії, що проводяться за ухвалою слідчого судді, і ті, що проводяться без неї. До першої категорії належать такі дії, як обшук, огляд житла, арешт майна, зняття інформації з електронних комунікацій тощо. Вони пов’язані з втручанням у конституційні права громадян, тому потребують судового контролю.

Інша категорія охоплює дії, які слідчий може проводити самостійно – допит, пред’явлення для впізнання, огляд місця події, тимчасове вилучення речей і документів. Крім цього, слідчі дії поділяються на звичайні та інвазивні – залежно від ступеня втручання у приватне життя. Наприклад, обшук чи прослуховування телефонних розмов є більш інвазивними, ніж допит чи огляд документів.

Ще одним критерієм класифікації є мета проведення. Деякі дії спрямовані на отримання нових доказів, інші – на перевірку чи уточнення вже відомих обставин. Наприклад, допит дозволяє отримати інформацію безпосередньо від особи, огляд – зафіксувати матеріальні сліди злочину, а експертиза – дослідити специфічні об’єкти за допомогою спеціальних знань. Таким чином, кожна дія виконує свою функцію в системі доказування і має свої особливості у порядку проведення.

Отже, слідчі (розшукові) дії є ключовим інструментом у руках правоохоронних органів для досягнення мети кримінального провадження – встановлення об'єктивної істини у справі. Вони повинні здійснюватися з урахуванням принципів законності, змагальності, поваги до прав людини та забезпечення справедливого судового розгляду. Знання змісту, процесуального порядку та класифікації цих дій є необхідною умовою ефективної діяльності всіх учасників кримінального процесу – як сторони обвинувачення, так і захисту.

Список використаної літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI // Голос України. – 2012. – № 89.
2. Шумило С. М. Кримінальний процес України. Підручник. – Київ: Юрінком Інтер, 2020. – 576 с.
3. Михеєнко М. М., Козацький В. В., Нор В. Т. Кримінальний процес: підручник. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2019. – 512 с.
4. Тацій В. Я., Грошевий Ю. М., Погорецький М. А. Кримінальний процес України. – Х.: Право, 2021. – 728 с.
5. Савчин М. В. Конституційно-правові засади кримінального провадження в Україні. – Львів: Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2018. – 312 с.
6. Губанова І. А. Слідчі (розшукові) дії: поняття, види, класифікація // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2020. – № 1(23). – С. 58–63.

Пісклова Юліана Сергіївна
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ПРАВОВА ПРИРОДА ТА КРИТЕРІЇ ВІДМЕЖУВАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ВІД ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ДОГОВОРУ В СУЧАСНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Науковий керівник: Обушенко Наталія Миколаївна – *доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

У сучасних умовах реформування трудового законодавства України особливої актуальності набуває питання розмежування трудових і цивільно-правових договорів. Це пов’язано з тим, що на практиці роботодавці нерідко намагаються приховати фактичні трудові відносини під виглядом цивільно-правових договорів для уникнення сплати податків, соціальних внесків або надання працівникам соціальних гарантій, передбачених законодавством про працю. Такі дії призводять до порушення прав працівників і спотворення реальних трудових відносин.

Правова природа трудового договору визначається нормами Кодексу законів про працю України. Трудовий договір — це угода між працівником і роботодавцем, за якою працівник зобов’язується виконувати роботу, визначену цією угодою, підпорядковуючись правилам внутрішнього трудового розпорядку, а роботодавець — виплачувати заробітну плату і забезпечувати умови праці, передбачені законодавством, колективним договором і угодою сторін. Сутність цього договору полягає у виникненні трудових правовідносин, що характеризуються системою підпорядкування, стабільністю та соціальними гарантіями [1].

Натомість цивільно-правовий договір (наприклад, договір підряду, договір про надання послуг чи виконання робіт) регулюється нормами Цивільного

кодексу України. За своєю природою він спрямований на досягнення певного результату — створення речі, виконання роботи або надання послуги. Головна мета таких відносин — отримання кінцевого результату, а не процесу праці. Виконавець діє на власний ризик, самостійно організовує свою роботу і не підпорядковується внутрішнім правилам замовника. Оплата здійснюється, як правило, за результат, а не за процес роботи.

Основними критеріями відмежування трудового договору від цивільно-правового виступають характер правовідносин, спосіб організації праці, ступінь підпорядкованості, порядок оплати та соціальні гарантії. Якщо особа включена до трудового колективу, виконує роботу систематично, під контролем роботодавця, за графіком, у визначеному місці та користується правом на відпустку, лікарняні й інші соціальні виплати, — це ознаки трудових відносин. Якщо ж особа самостійно визначає способи і час виконання робіт, не підпорядковується внутрішньому розпорядку, а її діяльність має разовий або результативний характер, — ідеться про цивільно-правовий договір [2].

Правова природа трудового договору у вітчизняній правовій системі є результатом поєднання приватноправових і публічно-правових засад, що визначають його соціально-економічне й юридичне значення. Трудовий договір виступає головною підставою виникнення трудових правовідносин, у межах яких реалізується конституційне право людини на працю (ст. 43 Конституції України), забезпечується соціальний захист, справедлива оплата праці та охорона трудових прав. На відміну від цивільно-правових угод, його зміст виходить за межі суто договірних відносин і охоплює елементи підпорядкування, контролю та соціального партнерства.

Ключовим для сучасного праворозуміння є те, що трудовий договір характеризується організаційною підпорядкованістю працівника, включенням його у трудовий колектив роботодавця, виконанням функцій у межах внутрішнього трудового розпорядку, тоді як цивільно-правовий договір передбачає самостійність виконавця, який бере на себе ризики, сам організовує роботу і відповідає за досягнення конкретного результату. Ця відмінність є не лише теоретичною, а й практичною — вона впливає на питання соціальних

гарантій, податкового навантаження, страхування та юридичної відповідальності сторін [3].

Критерії розмежування трудового та цивільно-правового договорів нині сформульовані у судовій практиці Верховного Суду (зокрема, постанови Касаційного цивільного суду у справах № 607/9963/19, № 183/4176/20, № 753/7342/21). Суд підкреслює, що при визначенні правової природи правовідносин необхідно враховувати сукупність фактичних ознак, а не лише формальне найменування договору. Якщо особа фактично виконує роботу за певною професією, у встановленому режимі, під контролем керівництва, із регулярною оплатою — такі відносини визнаються трудовими, навіть якщо сторони уклали «цивільно-правову угоду».

Законодавець, реагуючи на зловживання у сфері «прихованої зайнятості», передбачив спеціальні гарантії. Так, у ст. 24-1 КЗпП України визначено, що трудові відносини вважаються такими, якщо наявні ознаки систематичної роботи під керівництвом роботодавця, з використанням його засобів праці та під його ризиком. Відповідно, за таких обставин будь-яка цивільно-правова угода підлягає перекваліфікації у трудовий договір, а роботодавець — притягненню до відповідальності за порушення трудового законодавства [4].

Міжнародно-правові стандарти, зокрема Конвенції МОП № 87, № 98, № 158, а також Європейська соціальна хартія (переглянута), закріплюють обов’язок держав забезпечувати чітке правове розмежування між найманою працею та самозайнятістю з метою запобігання соціальній нерівності, трудовій експлуатації та зниженню рівня соціального захисту працівників. Україна, як держава — член МОП і учасниця Угоди про асоціацію з ЄС, поступово впроваджує європейські підходи до визначення категорії «залежної праці», спираючись на концепцію економічної залежності працівника [5, 330]. Такий підхід спрямований на розширення сфери трудового захисту, зокрема щодо нових форм зайнятості — дистанційної, гіг-платформеної та проєктної праці, які потребують сучасних механізмів гарантування трудових прав і соціальної безпеки [5].

Отже, у сучасному українському праві трудовий договір має публічно-соціальний характер, який забезпечує реалізацію принципу гідної праці, соціальної справедливості та захисту економічно слабшої сторони. Цивільно-

правовий договір, навпаки, ґрунтується на приватній автономії та економічній рівності сторін. Головним критерієм розмежування між ними є характер виконуваної роботи (процес чи результат), ступінь підпорядкування, наявність системної організаційної інтеграції працівника у структуру роботодавця, а також регулярність оплати праці.

Сучасні виклики ринку праці — цифровізація, дистанційна зайнятість, війна та економічні кризи — актуалізують потребу в оновленні законодавчих підходів до класифікації форм праці. Подальше вдосконалення правового регулювання має бути спрямоване на усунення колізій між трудовим і цивільним правом, запобігання фіктивним угодам і зміцнення системи гарантій для працівників незалежно від форми їх зайнятості.

Таким чином, правова природа трудового договору в сучасному законодавстві України є соціально орієнтованою, а його відмежування від цивільно-правових договорів — ключовою умовою забезпечення реальності трудових прав, верховенства права та гідної праці як фундаментальної цінності демократичної держави.

Список використаної літератури

1. Кисельова І. Ю. Трудові відносини та цивільно-правові договори: проблеми відмежування // Підприємництво, господарство і право. – 2022. – № 4. – С. 38–43.

2. Гоц В. В. Правова природа трудового договору та його відмежування від цивільно-правових угод // Юридична Україна. – 2021. – № 7. – С. 25–30.

3. Князькова Л. М. Співвідношення трудового та цивільно-правового договору: проблеми відмежування // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право. – 2024. – Вип. 28. – С. 102–110.

4. Відмежування трудового договору від суміжних цивільно-правових правочинів // Вчені записки Таврійського нац. ун-ту ім. В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. – 2022. – Т. 33 (72), № 2. – С. 45–51.

5. Andriy Basko, Natalia Hryshyna, Nataliia Obushenko, Ihor Fedorov, Mykola Koteliukh (2024) Principles of law in the legal regulation of social relations in modern conditions: administrative, criminal and constitutional aspects. Jurnal Cita Hukum – Indonesian Law Journal Vol 12, No 2. C. 321-338. URL: https://journal.uinjkt.ac.id/index.php/citahukum/article/view/41224/pdf.

Резнік Владислав Андрійович
здобувач вищої освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Інституту післядипломної освіти та заочного навчання,
м. Дніпро, Україна

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Науковий керівник: Фролов Михайло Михайлович – *кандидат юридичних наук, доцент цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Виконання судових рішень у цивільному процесі є ключовим елементом ефективного функціонування правової системи, що забезпечує реальне відновлення порушених прав і законних інтересів сторін. Проте на практиці реалізація рішень суду стикається з численними проблемами, які обумовлені як недосконалістю нормативно-правового регулювання, так і організаційними, інституційними та соціальними чинниками. Забезпечення належного виконання судових рішень є складним і багатогранним процесом, що вимагає комплексного підходу як з боку законодавця, так і судової та виконавчої гілок влади.

Однією з фундаментальних передумов забезпечення ефективного виконання судових рішень у цивільному процесі є наявність чітких та ефективних механізмів реалізації цих рішень. В українському законодавстві таким інструментом виступає інститут виконавчого провадження, який регулюється, зокрема, Законом України «Про виконавче провадження» [1] та Цивільним процесуальним кодексом України [2]. Незважаючи на існування нормативної бази, яка формально відповідає міжнародним стандартам, на практиці спостерігається низький рівень виконання судових рішень. Цей факт підтверджується щорічними звітами Міністерства юстиції України, а також численними зверненнями громадян, які, здобувши позитивне рішення суду, не можуть домогтися його реалізації.

Суттєвою проблемою є обмеженість повноважень державних виконавців, що ускладнює ефективне застосування заходів примусового характеру до боржників, які ухиляються від виконання судових рішень. Зокрема, виконавці не завжди мають оперативний доступ до інформації про майновий стан боржника, його банківські рахунки, рухоме чи нерухоме майно. Відсутність належної міжвідомчої взаємодії між органами виконавчої служби, податковими органами, банками та реєстраційними службами призводить до затягування процесу виконання. Крім того, технічне та кадрове забезпечення органів державної виконавчої служби часто не відповідає потребам сучасного процесуального забезпечення.

Додаткову складність становить розповсюдження так званих «формальних» виконавчих дій, коли виконавець здійснює мінімальні процесуальні кроки з метою виконання, але не досягає фактичного результату. Причини цього явища можуть бути як об’єктивними, так і суб’єктивними — від завантаженості виконавців до наявності корупційних ризиків. У свою чергу, боржники користуються правовими прогалинами, подаючи скарги на дії виконавців або ініціюючи судові процеси з метою блокування виконавчих дій. Така практика фактично перетворює процедуру виконання на новий виток судового спору, що суперечить засадам процесуальної економії.

Проблеми також стосуються і діяльності приватних виконавців, інститут яких був запроваджений з метою підвищення ефективності виконання судових рішень. На практиці ж ефективність їх роботи значною мірою залежить від регіону, складності справи та готовності боржника до співпраці. Водночас недовіра до приватного сектору виконавчої служби з боку деяких учасників процесу, недостатній нагляд з боку держави, а також невирішеність питання розмежування повноважень між державними та приватними виконавцями породжують низку правових колізій та невизначеностей.

Не менш важливим чинником, що ускладнює процес виконання рішень, є соціально-економічна ситуація в країні. Низький рівень доходів населення, значний рівень безробіття, інфляція та девальвація національної валюти об’єктивно знижують спроможність боржників виконувати свої фінансові зобов’язання. У цьому контексті, навіть за умов належної правової бази,

державні та приватні виконавці не можуть забезпечити фактичне виконання рішень через відсутність у боржників відповідного майна або доходів [3].

Окрему проблему становить неефективність санкцій за невиконання судових рішень. Передбачені чинним законодавством заходи у вигляді штрафів чи адміністративної відповідальності рідко застосовуються, а у випадках їх застосування не створюють достатнього стримувального ефекту. Це створює ситуацію, за якої боржник не має належної мотивації до добровільного виконання рішення, оскільки ризики для нього є мінімальними. Таким чином, держава повинна зосередити зусилля на удосконаленні механізмів притягнення до відповідальності за невиконання судових рішень, зокрема, через криміналізацію систематичного ухилення від їх виконання.

Варто також зазначити, що в контексті європейської інтеграції Україна зобов'язалася забезпечити ефективне функціонування системи правосуддя, зокрема, в частині виконання судових рішень. Європейський суд з прав людини неодноразово вказував на системні порушення Україною статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що полягають у невиконанні національних судових рішень у розумні строки. Такі порушення свідчать не лише про технічні недоліки в роботі виконавчої служби, але й про глибші проблеми у правовій культурі та інституційній спроможності держави забезпечити верховенство права.

Актуальним питанням є також забезпечення належного судового контролю за виконанням рішень. У чинному Цивільному процесуальному кодексі України передбачено можливість оскарження дій виконавців, однак така процедура не завжди гарантує своєчасне усунення порушень. Більше того, у багатьох випадках суди демонструють надмірний формалізм при розгляді таких скарг, уникаючи втручання в сутність виконавчих дій. Це послаблює функцію судового контролю як засобу забезпечення законності виконавчого процесу [4, с.163].

Іншою важливою проблемою є недостатній рівень правової обізнаності сторін виконавчого провадження. Як кредитори, так і боржники часто не володіють достатньою інформацією щодо своїх прав, обов'язків та механізмів захисту. Це призводить до помилок, затягування провадження та неефективної

взаємодії з виконавцями. У цьому контексті важливо забезпечити ширше інформування громадян через офіційні джерела, розробку практичних рекомендацій і посібників для учасників процесу.

Розв'язання зазначених проблем потребує системного підходу, що має охоплювати законодавчі зміни, інституційне реформування органів виконавчої служби, впровадження новітніх технологій у сфері документообігу, посилення відповідальності за протиправну поведінку боржників та підвищення правової культури населення. Лише за умови скоординованої політики держави, спрямованої на посилення виконавчої гілки правосуддя, можна очікувати покращення ситуації з виконанням судових рішень у цивільному процесі.

Таким чином, проблема забезпечення виконання судових рішень у цивільному процесі є комплексною та багатовимірною. Вона охоплює як правові, так і організаційні, економічні та соціальні аспекти, що потребують глибокого аналізу і системного реагування. Лише за умови реального усунення існуючих бар'єрів та підвищення ефективності діяльності виконавчих органів можна досягти мети цивільного судочинства — забезпечення справедливого та своєчасного захисту прав громадян.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про виконавче провадження» № 1404-VIII від 02.06.2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text (дата звернення: 12.05.2025)

2. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (дата звернення: 12.05.2025)

3. Мелех Л.В. Актуальні проблеми повороту виконання судового рішення в цивільному процесі Civil and Legal Journal. 2024. № 2. URL: https://cuj.dnuvs.ukr.education/index.php/cuj/article/view/71 (дата звернення: 12.05.2025)

4. Липка Р.О., Логінова М.В. Проблеми виконання судових рішень у цивільних справах в Україні. Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 19-20 грудня 2023 року. Львів: Львівський науковий форум, 2023.

Різванова Ксенія Євгенівна
курсант 3 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

WOMEN AND WAR: TODAY'S REALITIES

***Науковий керівник: Декусар Ганна Геннадіївна** – старший викладач кафедри мовної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

The relevance of the topic lies in the growing need to understand and highlight the role of women in wartime conditions, particularly in the context of modern hybrid conflicts and the ongoing war in Ukraine. In today's world, women have become integral participants in national defense, humanitarian efforts, and peacebuilding processes. Their involvement not only challenges traditional gender roles but also reveals the depth of their contribution to the resilience and recovery of the state. Studying the realities of women's experiences during war is crucial for shaping effective state policies, ensuring gender equality, and protecting human rights under conditions of armed conflict.

The issue of women and war has been widely examined in international and Ukrainian academic discourse. Scholars such as Cynthia Enloe, Carol Cohn, and Nira Yuval-Davis have explored the intersection of gender and security, emphasizing the militarization of women's roles. In Ukraine, the topic has been developed in the works of O. Kis, T. Martsenyuk, and N. Vasylyeva, who have focused on women's participation in the Armed Forces and volunteer movements. However, despite increasing academic attention, the realities of women's experiences in the current war, their psychological resilience, social reintegration, and leadership in rebuilding the country remain insufficiently studied and require further interdisciplinary research.

The realities of contemporary conflict differ sharply from traditional notions of war. Modern hybrid and asymmetric wars blur the boundaries between the front line

and the home front, drawing women into all dimensions of resistance and survival. In Ukraine, more than 60,000 women now serve in the Armed Forces, with many holding combat and command positions – a historic milestone for gender inclusion in the military. This participation challenges entrenched stereotypes about women's "non-combat" nature and illustrates their capacity for leadership, courage, and strategic decision-making [1, p. 38].

Beyond the armed forces, women play critical roles in logistics, intelligence, medicine, and psychological support. Many have taken on dual responsibilities – as defenders of the nation and as caretakers of families and communities – illustrating the complex intersection of personal sacrifice and civic duty. These roles demonstrate that women's participation in national security is not auxiliary but central to collective resilience [2, p. 13].

The war has also catalyzed unprecedented female involvement in volunteerism and humanitarian initiatives. Women have organized large-scale support networks for internally displaced persons, hospitals, and military units, often at great personal risk. They manage fundraising campaigns, coordinate humanitarian aid, and create psychological recovery programs for soldiers and civilians alike. Female journalists, activists, and human rights defenders document war crimes and amplify the voices of survivors, contributing to both domestic and international advocacy efforts. Their activities reinforce the concept of "total defense" – a societal model where every citizen, regardless of gender, contributes to the survival and recovery of the state [3, p. 17].

While women's active engagement in war represents empowerment, it also brings profound psychological and social costs. Many female soldiers and volunteers experience post-traumatic stress disorder (PTSD), survivor's guilt, and difficulties reintegrating into civilian life. For those who have lost homes or family members, displacement and uncertainty exacerbate emotional distress. Gender-based violence, including sexual violence used as a weapon of war, remains one of the most painful realities of modern conflict. International organizations such as the UN and OSCE have documented numerous cases of such crimes in Ukraine and other conflict zones. Despite international legal frameworks – including the Geneva Conventions and UN Security Council Resolution 1325 – enforcement remains inconsistent, leaving many victims without justice or adequate rehabilitation. Moreover, economic inequality

deepens during wartime. Women often face job loss, increased caregiving responsibilities, and limited access to healthcare and education. These factors underline the urgent need for gender-responsive social and economic policies in post-war recovery planning [4, p. 115].

Ukraine has made significant progress in institutionalizing gender equality within its defense and security systems. The implementation of UNSCR 1325 "Women, Peace and Security" and the adoption of a National Action Plan mark important steps toward recognizing women as agents of peace rather than mere beneficiaries of protection. However, challenges persist – from inadequate representation of women in decision-making positions to the persistence of patriarchal attitudes in the military and political spheres. The development of gender-sensitive training programs, equal access to career advancement, and the establishment of psychological support systems for female service members remain pressing priorities. Beyond the battlefield, women are driving forces in peacebuilding and post-conflict reconstruction [5, p. 97]. They lead community reconciliation projects, promote dialogue across divided groups, and advocate for justice and human rights. Their participation enhances the sustainability of peace processes – a finding supported by UN data showing that peace agreements involving women are 35% more likely to last over fifteen years. Women's leadership in local governance, education, and civil society strengthens democratic institutions and accelerates national recovery. The integration of gender perspectives into policymaking not only upholds equality but also enhances the effectiveness of post-war governance [6, p. 251]. The realities of women and war today demonstrate that gender equality is not a secondary issue but a cornerstone of national resilience and sustainable peace. Women have proven their indispensable role as defenders, leaders, caregivers, and rebuilders of society. Yet their contributions often remain undervalued or underrecognized, especially in legal and institutional frameworks. To address these disparities, states must prioritize gender mainstreaming in security policy, ensure protection from gender-based violence, and expand opportunities for women's participation in decision-making processes. Post-war reconstruction efforts should focus on psychological rehabilitation, economic empowerment, and inclusive governance. Ultimately, the experience of Ukrainian women during war stands as a powerful

testament to courage, solidarity, and transformation – showing that the path to peace and democracy is impossible without women's full and equal participation [7, p. 93].

The realities of women and war in the modern world reveal both empowerment and vulnerability. Women have proven themselves to be indispensable actors in national defense, humanitarian assistance, and peacebuilding processes. Their participation in the Armed Forces, volunteer movements, and civil resistance reflects a shift from traditional gender roles to active citizenship and leadership. However, this transformation also exposes women to new risks – from psychological trauma and gender-based violence to socio-economic marginalization and discrimination. The Ukrainian experience illustrates that women's resilience and courage significantly strengthen national identity and collective resistance. Ensuring proper legal protection, equal access to decision-making, and adequate social guarantees is therefore essential for achieving justice and sustainable peace.

References

1. Cooke Miriam. Women and the war story. Univ of California Press, 2023. P. 38-42.

2. Kot, Svitlana, The discursive power of digital popular art during the Russo-Ukrainian War: Re/shaping visual narratives. Arts. Vol. 13. No. 1. MDPI, 2024. P. 13-29.

3. Lewis Jane. Dealing with dependency: State practices and social realities, 1870-1945. Women's welfare, women's rights. Routledge, 2024. P. 17-37.

4. Merrin, William, Andrew Hoskins. Sharded war: Seeing, not sharing. Digital War 5.1. 2024. P. 115-118.

5. Niko, Nikodemus, Indigenous Women's Connection to Forest: Colonialism, Lack of Land Ownership and Livelihood Deprivations of Dayak Benawan in Indonesia. Feminist Encounters: A Journal of Critical Studies in Culture and Politics 8.1. 2024. P. 97-109.

6. Pavlovska, Olga. Psychoanalytic work with losses during the war: The Ukrainian experience. Psychoanalytic Psychology 40.4. 2023. P. 251.

7. Segato, Rita. The war against women. John Wiley & Sons, 2024. P. 93-100.

Різванов Владислав Сергійович
курсант 3 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА

Науковий керівник: Бабанін Сергій Володимирович – *кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Кримінальна відповідальність за доведення особи до самогубства є однією з важливих гарантій охорони життя і психічного здоров'я людини. Відповідно до статті 120 Кримінального кодексу України (далі – КК України), доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, систематичного приниження її людської гідності або систематичного протиправного примусу до дій, що суперечать її волі, схиляння до самогубства, а також інших дій, що сприяють вчиненню самогубства, караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк. Те саме діяння, вчинене щодо особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винуватого, або щодо двох або більше осіб, карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк. Діяння, передбачене частинами першою або другою цієї статті, якщо воно було вчинене щодо неповнолітнього, карається позбавленням волі на строк від семи до десяти років.

Злочин, передбачений ст. 120 КК України, належить до категорії злочинів проти життя особи, хоча фактичною ознакою є не пряме позбавлення життя, а створення таких психоемоційних або фізичних умов, що штовхають потерпілого до самогубства. Об'єктом злочину виступає життя та психічне

здоров’я людини, а предметом – особа потерпілого, яка зазнає тривалого психологічного або фізичного тиску. Об’єктивна сторона злочину виражається у діях або бездіяльності, які у своїй сукупності призводять до самогубства [4, с. 102].

Це може бути систематичне приниження честі, психологічний терор, фізичне насильство, шантаж, погрози, цькування або знущання. Важливо, що для кваліфікації за ст. 120 КК України необхідно встановити причинний зв’язок між діями винного і фактом самогубства. Суб’єктивна сторона характеризується умислом або необережністю – винний усвідомлює, що своїми діями може довести особу до самогубства, але свідомо допускає цей наслідок або легковажно розраховує на його відсутність [1].

Судова практика свідчить, що найбільш поширені випадки доведення до самогубства трапляються у побутових, сімейних та службових відносинах. Наприклад, вироком Шевченківського районного суду м. Києва від 2023 р. особу було визнано винною у доведенні співмешканки до самогубства через систематичне приниження, побиття та психологічний тиск. Суд зазначив, що наявність листування у месенджерах, свідчення сусідів і медичні довідки є доказами систематичного насильства, яке стало безпосередньою причиною самогубства потерпілої [2].

Відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України № 2 від 7 лютого 2003 року «Про судову практику в справах про злочини проти життя особи», судам рекомендовано ретельно досліджувати мотиви поведінки потерпілого, характер стосунків із обвинуваченим, наявність психічних розладів, а також інші чинники, що могли вплинути на рішення потерпілого. Варто також відзначити вплив нового законодавства у сфері протидії домашньому насильству – Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017 р.). Його положення дозволяють додатково кваліфікувати дії кривдника за статтями 126¹ (домашнє насильство) та 120 КК України у разі настання тяжких наслідків. Така практика відповідає міжнародним стандартам захисту прав людини, зокрема вимогам Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству (Стамбульська конвенція, 2011 р.) [3].

Кримінологічні дослідження вказують на те, що у понад 60% випадків доведення до самогубства наявні ознаки тривалого морального насильства, приниження чи ізоляції жертви. Статистичні дані Національної поліції України за 2024 рік показують, що було відкрито понад 70 кримінальних проваджень за ст. 120 КК України, з яких близько 40% стосувалися неповнолітніх. Ця тенденція свідчить про необхідність посилення профілактичної роботи серед молоді, а також контролю за діяльністю навчальних закладів у частині запобігання булінгу, який іноді має фатальні наслідки [1].

Система кримінально-правового реагування на доведення до самогубства в Україні залишається недостатньо ефективною через складність доказування причинно-наслідкового зв'язку та психоемоційного впливу. Потребує уточнення диспозиція ст. 120 КК України шляхом конкретизації форм психологічного насильства та введення обов'язкових критеріїв оцінки інтенсивності тиску. Доцільним є також запровадження кваліфікованого складу за наявності цифрового переслідування (кібербулінгу), що відповідає сучасним викликам інформаційного суспільства. Отже, удосконалення законодавства у цій сфері має поєднувати юридичні, психологічні та соціальні механізми захисту особи, а також розширення превентивних заходів у сфері освіти, сімейної політики та соціальних служб.

Список використаної літератури

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.

2. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 від 7 лютого 2003 р. «Про судову практику в справах про злочини проти життя особи».

3. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 5. Ст. 35.

4. Копйова І.А. Співвиконавці доведення до самогубства. Вісник асоціації кримінального права України. 2020 С. 102-120.

Роменська Катерина Ігорівна
здобувачка вищої освіти 4 курсу
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

РЕЛІГІЙНІ ПРАВОВІ СИСТЕМИ (МУСУЛЬМАНСЬКЕ, ІНДУСЬКЕ, ІУДЕЙСЬКЕ ПРАВО) У РЕГУЛЮВАННІ ПРИВАТНОПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Науковий керівник: Нестерцова-Собакарь Олександра Володимирівна –
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, кандидат юридичних наук,
доцент Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Релігійні правові системи становлять унікальний феномен у світовій юриспруденції, де норми права тісно переплітаються з релігійними догмами, формуючи основу для регулювання суспільних відносин. У контексті мусульманського, індуського та іудейського права приватноправові відносини - такі як шлюб, спадкування, власність та сімейні справи - підпорядковуються принципам, виведеним з сакральних текстів. Ці системи не лише відображають історичні традиції, але й адаптуються до сучасних викликів, балансуючи між традицією та секуляризацією. Аналіз ролі цих систем у регулюванні приватного права дозволяє зрозуміти їх вплив на сучасні держави, де релігійне право співіснує з секулярними нормами, сприяючи гармонізації індивідуальних прав та колективних цінностей.

Мусульманське право, або шаріат, базується на Корані, Сунні, іджмі та кіясі, формуючи комплексну систему регулювання приватноправових відносин. У сучасних мусульманських державах, таких як Єгипет чи Йорданія, шаріат переважно застосовується до питань особистого статусу, включаючи шлюб, розлучення та спадкування, тоді як секулярні норми регулюють інші аспекти. Наприклад, у Єгипті сімейне право поєднує шаріат з елементами європейського цивільного кодексу, дозволяючи реінтерпретацію норм через іджтихад для адаптації до сучасних реалій, таких як гендерна рівність.

У контексті спадкування мусульманське право передбачає фіксовані частки для спадкоємців, де чоловіки отримують удвічі більше, ніж жінки, але сучасні реформи в Тунісі чи Марокко пом'якшують ці норми, вводячи елементи рівності. Це відображає тенденцію до реформування класичного фікху для вирішення сучасних проблем, таких як захист прав жінок у шлюбних контрактах [1, с. 220].

Індуське право, корінням у ведах, смріті та дхармашастрах, регулює приватноправові відносини через кастову систему та родинні зв'язки. У сучасній Індії, після реформ 1950-х років, воно кодифіковане в актах, таких як Закон про індуські шлюби 1955 року, який скасовує полігамію та вводить моногамію, але зберігає елементи традиції в спадкуванні. Сімейне право в Індії застосовується до індусів, сикхів, джайнів та буддистів, регулюючи шлюб, усиновлення та власність, з акцентом на спільну сімейну власність (копарценарію).

Сучасні виклики, як урбанізація та гендерна рівність, призвели до судових прецедентів, де Верховний суд Індії інтерпретує норми для забезпечення рівності, наприклад, у справах про права дочок на спадщину. Це свідчить про еволюцію від традиційного права до гібридної системи, де релігійні принципи поєднуються з конституційними нормами. [2, с. 340]

Іудейське право, або галаха, базується на Торі, Талмуді та респонсах, регулюючи приватноправові відносини через принципи справедливості та спільноти. У Ізраїлі галаха застосовується в рабинських судах для питань шлюбу, розлучення та спадкування, де державна система інтегрує релігійне право з секулярним. Наприклад, шлюбні норми вимагають релігійної церемонії, але сучасні реформи дозволяють цивільні альтернативи для уникнення дискримінації.

У спадкуванні галаха передбачає пріоритет чоловічим спадкоємцям, але ізраїльське законодавство, як Закон про спадкування 1965 року, вводить елементи рівності, дозволяючи заповіти та судові корективи. Це ілюструє баланс між традицією та сучасністю, де галаха слугує джерелом натхнення для заповнення прогалин у праві [3, с. 190].

Секуляризація релігійних правових систем є ключовим процесом у сучасному світі, де традиційні норми адаптуються до універсальних прав людини. У мусульманських країнах, як Туніс, реформи 1957 року скасували позасудові розлучення, забезпечуючи рівність у шлюбі. Аналогічно, в Індії

конституційна вимога єдиного цивільного кодексу (стаття 44) стимулює десекуляризацію, але зберігає релігійні елементи в приватному праві.

У Ізраїлі секуляризація проявляється в судових рішеннях, де принципи галахи поєднуються з демократичними цінностями, як у справах про рівність статей. Це свідчить про десекуляризацію, де релігійне право відновлює вплив у відповідь на глобалізацію [4, с. 118].

Приватноправові відносини в релігійних системах часто стикаються з викликами глобалізації, де традиційні норми конфліктують з міжнародними стандартами. У мусульманському праві сучасні інтерпретації через фікх аль-акалліят дозволяють меншинам адаптувати норми до секулярних контекстів, наприклад, у Європі.

В індуському праві реформи в Індії 2020-х років посилюють права жінок у власності, відображаючи еволюцію від кастових норм до рівності. Аналогічно, в іудейському праві ізраїльські суди застосовують принципи справедливості (цедек) для вирішення спорів у сімейних справах.

У висновку, релігійні правові системи відіграють ключову роль у регулюванні приватноправових відносин, адаптуючись до сучасних реалій через реформи та інтерпретації. Їх інтеграція з секулярним правом забезпечує баланс між традицією та прогресом, сприяючи стабільності суспільств у мусульманських, індуських та іудейських спільнотах. Подальший розвиток вимагає діалогу між релігійними авторитетами та державними інститутами для гармонізації норм з універсальними правами людини.

Список використаної літератури

1. Лук’янов Д. В. Релігійні правові системи. Порівняльне правознавство/С. П. Погребняк, Д. В. Лук’янов, І. О. Биля-Сабадаш; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2012. С. 215-240.

2. Міма І. В. Іудейське право. Порівняльне правознавство (правові системи світу): монографія. Київ: Парламентське вид-во, 2008. С. 330-350.

3. Піх Ю. А. Загальна характеристика секуляризації і десекуляризації правових систем релігійного типу: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2019. 230 с.

4. Чепульченко Т. О. Особливості правового регулювання в країнах релігійного права. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2014. № 1 (21). С. 115-120

Роменська Катерина Ігорівна
здобувачка вищої освіти 4 курсу
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ

Науковий керівник: Фокша Лілія Володимирівна – *кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

У сучасному світі фінансові потоки швидко перетинають кордони, що створює нові можливості для бізнесу, але й сприяє тіньовим операціям та відмиванню коштів. Це явище набуло глобального масштабу й загрожує міжнародній безпеці та стабільності фінансових систем. Щороку обсяги нелегальних потоків оцінюються у трильйони доларів, що підриває економіку й посилює корупцію. Для України, яка інтегрується у світовий фінансовий простір та співпрацює з ЄС, важливо створити ефективну систему фінансового моніторингу, здатну виявляти та запобігати незаконним операціям і зміцнювати фінансову безпеку.

За ст. 1 Закону № 361-IX фінансовий моніторинг - це заходи з виявлення та запобігання операціям, пов’язаним з відмиванням доходів, фінансуванням тероризму та розповсюдженням зброї масового знищення, що здійснюють суб’єкти первинного й державного рівнів [1]. У науці він трактується як комплекс правових, організаційних та аналітичних інструментів, а FATF у своїх 40 Рекомендаціях визначає його ключовим елементом системи протидії відмиванню коштів, що включає регулювання та обов’язок фінансових установ ідентифікувати клієнтів і повідомляти про підозрілі операції [2]. В Україні виділяють первинний моніторинг (банки та інші суб’єкти) та державний - Держфінмоніторинг і уповноважені органи [3]. Відсутність єдиного наукового підходу, як зазначає Бєляєва, призводить до різночитань у практиці [5, с. 67].

В Україні існує розгалужене, але недостатньо узгоджене нормативне регулювання у сфері протидії відмиванню коштів, що спричиняє різні підходи в практиці. Закон № 361-IX має рамковий характер і потребує деталізації через підзаконні акти [1, с. 12], тому суб'єкти первинного моніторингу по-різному трактують норми щодо ризиків, підозрілих операцій і повідомлень. Регулятори (НБУ, НКЦПФР, Мінфін) видають власні нормативи, як-от Положення НБУ № 65, що призводить до відмінностей у застосуванні вимог. Попри орієнтацію на стандарти FATF і MONEYVAL, імплементація залишається фрагментарною. Як зазначають Винниченко-Кумкова та Кащук, ефективність системи залежить від узгодженості норм і їх практичної реалізації, що нині ускладнює взаємодію та знижує результативність протидії відмиванню коштів [6, с. 154].

Попри оновлення законодавства, система фінансового моніторингу в Україні залишається малоефективною через низку проблем. По-перше, нормативна база є фрагментарною: Закон № 361-IX та підзаконні акти не забезпечують єдиної методології оцінки ризиків і стандартних процедур, що призводить до різного застосування норм. По-друге, низький рівень цифровізації та аналітичних інструментів у багатьох установ спричиняє затримки у виявленні підозрілих транзакцій [4, с. 15]. По-третє, імплементація міжнародних стандартів FATF та ЄС залишається частковою, зокрема щодо бенефіціарів і віртуальних активів [7, с. 9]. Додаткові проблеми охоплюють слабку взаємодію між органами та приватним сектором і неоднорідну судову практику, що дозволяє окремим операціям залишатися поза контролем. MONEYVAL також вказує на формальний підхід і недостатнє використання IT-технологій [9, с. 22]. Подолання цих викликів потребує стандартизації процедур, модернізації аналітичних систем і посилення координації.

Аналіз проблем дозволяє визначити основні напрями вдосконалення системи фінансового моніторингу в Україні. Насамперед потрібна узгодженість нормативної бази та гармонізація із стандартами FATF і директивами ЄС, а також чіткі методики оцінки ризиків. Важливими є модернізація аналітичних систем і даних, автоматизація аналізу транзакцій та ефективний обмін інформацією. Необхідно підвищувати кваліфікацію фахівців і посилювати міжнародну співпрацю. Перспективним є ризик-орієнтований підхід, що зосереджується на найбільш небезпечних операціях і підвищує ефективність системи.

Аналіз свідчить, що в Україні вже створено правові засади для протидії відмиванню коштів, однак їх практичне застосування ускладнюють недостатньо чіткі стандарти та інструкції. Система фінансового моніторингу й надалі стикається з низкою проблем: неузгодженістю нормативів, недостатнім рівнем цифрових рішень, слабкою координацією між установами та нерівномірним виконанням міжнародних вимог. Це знижує ефективність виявлення підозрілих операцій. Подальший розвиток передбачає оновлення законодавства, впровадження сучасних технологій, підвищення професійної підготовки фахівців і розширення міжнародної взаємодії. Застосування ризик-орієнтованого підходу сприятиме більш точному контролю та посиленню фінансової безпеки держави.

Список використаної літератури

1. Закон України № 361-IX «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів…» від 06.12.2019 // Відомості Верховної Ради України. - 2020. - № 18. - С. 11-15.

2. FATF. International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation. - FATF Recommendations, 2023.

3. Постанова НБУ № 65 від 19.05.2020 «Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу» // Офіційний вісник України. - 2020. - № 42. - С. 85-92.

4. Державна служба фінансового моніторингу України. Річний звіт 2023. URL: https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/zviti-pro-diyalnist/2023-rik/richnij-zvit-derzhfinmonitoringu-za-2023-rik.html

5. FATF. International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation - FATF Recommendations. Updated March. 2023. Paris: FATF. URL: https://www.fatf-gafi.org/content/ dam/fatfgafi/recommendations/FATF%20Recommendations%202012.pdf.coredownload.inline.pdf

6. Винниченко-Кумкова, Л., & Кащук, К. Фінансовий моніторинг у сфері протидії відмиванню грошей: поняття та міжнародні аспекти. Молодий вчений. 2024. № 4(128), С. 151-156.

7. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2015/849. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_037-15#Text

8. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2018/843. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_010-18#Text

9. MONEYVAL. Mutual Evaluation Reports - Ukraine. Council of Europe. 2022. URL: https://www.coe.int/en/web/moneyval/jurisdictions/ ukraine?utm_source

Роменська Катерина Ігорівна
здобувачка вищої освіти 4 курсу
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ДОБРОВІЛЬНИХ СТАТЕВИХ СТОСУНКІВ І ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Науковий керівник: Шевченко Таїсія Віталіївна – *старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Розмежування добровільних статевих стосунків і злочинів проти неповнолітніх ускладнене через зміни суспільних цінностей, ранню соціалізацію та вплив цифрового середовища. Вікові особливості та неоднозначність поняття «згода» створюють ризики неправильної правової оцінки. Дослідження проблеми важливе для балансу між захистом прав неповнолітніх і принципами справедливості.

Статева недоторканність неповнолітніх захищає їх від будь-яких сексуальних дій, що шкодять розвитку, і забороняє насильство, примус, обман чи маніпуляції. Будь-які статеві контакти з дітьми, які не можуть давати усвідомлену згоду, вважаються порушенням і тягнуть кримінальну відповідальність [5, с. 214].

Розмежування добровільних статевих стосунків і злочинів проти неповнолітніх складне, ключовим є наявність примусу, обману або шантажу. Навіть формальна згода при психологічному тиску юридично нікчемна: примус може бути фізичним чи психологічним, обман - введенням в оману щодо суті чи наслідків, а шантаж - погрозами розголосу особистої інформації [1, с. 452].

Віковий та психофізіологічний критерії важливі для розмежування добровільних стосунків і злочинів проти неповнолітніх. Мінімальний вік згоди - 16 років, а оцінка фізичного та психологічного розвитку допомагає визначити здатність дитини усвідомлювати наслідки та протистояти примусу чи маніпуляціям. [3, с. 178].

Вікова різниця між учасниками статевих відносин часто впливає на оцінку їх добровільності. Коли один із партнерів значно старший за неповнолітнього, суди враховують можливість використання ним соціальної або психологічної переваги, що підвищує ризик кваліфікації діяння як злочину [6, с. 61]. Якщо обидва учасники неповнолітні або різниця у віці невелика, застосовується гнучкий підхід із оцінкою свідомості та самостійності дій кожного. Вікова різниця сама по собі не вирішальна і розглядається разом із примусом, обманом чи шантажем. Старша сторона, яка свідомо користується слабкістю неповнолітнього, може відповідати кримінально. [4, с. 87].

Судова практика щодо злочинів проти неповнолітніх показує неоднорідність оцінки юридично значущої згоди через відсутність єдиного критерію психофізіологічного розвитку. Особливі труднощі виникають при невеликій віковій різниці, коли обидва учасники неповнолітні, або у справах зі співучастю. Колізії у тлумаченні понять «примус» і «обман» ускладнюють застосування норм, що потребує чітких законодавчих норм і єдиних методичних підходів [2, с. 723].

Сучасна практика потребує уточнення законодавства щодо вікових меж і здатності до усвідомленої згоди, впровадження методичних рекомендацій для судів і правоохоронців та профілактичної роботи з неповнолітніми і батьками. Чітке розмежування ролей у справах зі співучастю підвищить захист неповнолітніх і правову визначеність [1, с. 452].

Розмежування добровільних статевих стосунків і злочинів проти неповнолітніх складне через вікові, психофізіологічні та юридичні аспекти згоди. Судова практика неоднорідна, що створює ризик нерівномірної

відповідальності. Удосконалення законодавства та єдині методичні рекомендації підвищать захист неповнолітніх і довіру до юстиції.

Список використаної літератури

1. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. І том. Станом на 17 лютого 2025 року. / За заг. ред. Копотуна І. М. - Київ: *Вид. «Центр учбової літератури»*, 2025. 708 с. https://jurkniga.ua/contents/naukovo-praktichniy-komentar-kriminalnogo-kodeksu-ukrayini.pdf?srsltid=AfmBOopqQ1fhN2LpDvPRDfnCPQc76d1CcND96DTgoVXXWjqndMV1VINx

2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. - 11-те вид., переробл. та допов. *К.: Дакор*, 2019. 1384 с. https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4292&download_id=1343&srsltid=AfmBOorBQn_hmKz6r65dtKMqgkbWyH5ewhXLPqd0jfjatiAQ-iDHC74D&srsltid=AfmBOopjo6EGiXZNEWKz_UPCth0Ec0OH8zonWQIy8B8idAI9d_ynHzuc

3. Кримінальне право України. Особлива частина. Альбом схем/за ред. М. В. Карчевського. Львів: ЛДУВС, 2024. 616 с. https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/6993

4. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі/за ред. М. І. Хавронюка. - Київ: Ваіте, 2019. - 288 с. https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/FNOON_Kommentar_A5.pdf

5. Основи кваліфікації злочинів/за ред. М. І. Панова. - Харків: Право, 2019. - 378 с. https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/598/3_Osnovi%20kvalifikacii%20zlochiniv_NP_vnutri.pdf?srsltid=AfmBOop7nQf-Ryc_c5d5Gw8QdJacOX2_X4TqTOApvhC6-ZZLRICGOGq3

6. Камінський П. В. Кваліфікація примушування до шлюбу: теоретичні та практичні аспекти. - Держава та регіони. Серія: Право. 2022. - С. 58-64. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=drp_2022_2_11

Слугоцька Вікторія Михайлівна
асистент кафедри соціально-економічних дисциплін
Комунального закладу вищої освіти
«Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»

Школьник Карина Вадимівна
студентка 3 курсу, гуманітарно-педагогічного факультету
Комунального закладу вищої освіти
«Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»,
м. Бар, Україна

ПЕНСІЇ ПО ІНВАЛІДНОСТІ ТА У РАЗІ ВТРАТИ ГОДУВАЛЬНИКА ЯК СКЛАДОВІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Соціальна безпека є одним із ключових елементів стабільного розвитку держави, оскільки гарантує реалізацію соціально-економічних прав громадян та підтримку вразливих груп населення. Пенсії по інвалідності та у разі втрати годувальника належать до основних інструментів державного соціального захисту, які забезпечують матеріальну стабільність осіб з обмеженою працездатністю та членів сімей, що втратили джерело доходу.

Пенсії по інвалідності виконують не лише економічну функцію, а й соціальну, сприяючи інтеграції осіб із обмеженою працездатністю в суспільство, збереженню їхнього рівня життя та запобіганню соціальній маргіналізації. Пенсії у разі втрати годувальника дозволяють непрацездатним членам сім'ї зберегти життєвий рівень після втрати основного джерела доходу, зокрема дітям, батькам, подружжю та опікунам, які доглядають за неповнолітніми.

Сучасні виклики, такі як демографічні зміни, військові конфлікти та наслідки Чорнобильської катастрофи, потребують вдосконалення механізмів

пенсійного забезпечення, підвищення їх ефективності та відповідності міжнародним стандартам соціальної безпеки.

Пенсія по інвалідності в Україні регулюється низкою законодавчих актів, серед яких основним є Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (ст. 30–35). Закон передбачає призначення пенсій особам із встановленою інвалідністю за наявності страхового стажу, групи інвалідності та віку, у якому інвалідність була встановлена.

Для цивільних осіб визначено наступні показники: I група — 100 % пенсії за віком, II група — 90 %, III група — 50 %. Мінімальні виплати становлять 2 760 грн для I групи, 2 520 грн для непрацюючих осіб II та III груп та 2 093 грн для працюючих осіб II та III груп [1, ст. 33].

Для військовослужбовців пенсії по інвалідності регулюються Законом України від 09.04.1992 № 2262-XII «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби» (ст. 18–23). Пенсії призначаються у разі інвалідності, що настала під час служби або протягом трьох місяців після звільнення, а також через захворювання, пов'язані зі службою. Розмір пенсії залежить від групи інвалідності та причини: для інвалідів війни — 100 % грошового забезпечення I групи, 80 % — II групи, 60 % — III групи; для інших осіб — 70 %, 60 % та 40 % відповідно [2, ст. 21].

Особи, постраждалі внаслідок Чорнобильської катастрофи, отримують пенсії згідно із Законами України від 28.02.1991 № 796-XII [3] та від 29.06.2021 № 1584-IX [4], а також Порядком обчислення пенсій, затвердженим постановою КМУ від 23.11.2011 № 1210 [5]. Мінімальні виплати для інвалідів I, II та III груп становлять 8 187,48 грн, 6 549,98 грн та 5 048,95 грн відповідно. Для ліквідаторів аварії на ЧАЕС мінімальна пенсія встановлюється у розмірі 100 % середньої заробітної плати для I групи, 80 % — для II та 60 % — для III групи [3, ст. 54].

Пенсії по інвалідності прокурорам регулюються Законом України від 14.10.2014 № 1697-VII «Про прокуратуру» (ч. 9 ст. 86). Прокурорам з інвалідністю I або II групи призначається пенсія у розмірі 60 % місячної заробітної плати за наявності стажу роботи не менше 10 років [6].

Пенсія по інвалідності забезпечує соціальну стабілізацію та інтеграцію осіб із обмеженою працездатністю у суспільне життя. Вона гарантує фінансову підтримку, запобігає соціальній маргіналізації та сприяє реалізації конституційного права на соціальний захист.

Пенсія у разі втрати годувальника також є важливим елементом соціальної безпеки, що гарантує матеріальну підтримку непрацездатним членам сім'ї, які перебували на утриманні померлого або зниклого безвісти годувальника. До отримувачів належать: чоловік або дружина, батьки з інвалідністю або пенсійного віку, діти до 18 років, ті, що навчаються, діти-сироти до 23 років, особи з інвалідністю до 18 років, а також члени сім'ї, що здійснюють догляд за дитиною годувальника до досягнення нею 8 років, якщо не працюють [1, ст. 36].

Звернення за призначенням пенсії здійснюється через територіальні органи Пенсійного фонду або через вебпортал електронних послуг із використанням кваліфікованого електронного підпису або BankID. До заяви додаються необхідні документи, а у випадку зникнення годувальника — витяг з відповідних державних реєстрів. Розмір пенсії встановлюється залежно від кількості непрацездатних членів сім'ї: 100 % прожиткового мінімуму для одного, 120 % — для двох та 150 % — для трьох і більше членів [7].

Соціальний ефект пенсій у разі втрати годувальника полягає у забезпеченні стабільного рівня життя непрацездатних членів сім'ї, збереженні доступу до освіти, медичних послуг та соціальних благ, а також у запобіганні соціальній деградації сімей, що втратили основне джерело доходу.

Пенсії по інвалідності та у разі втрати годувальника є ключовими інструментами соціальної політики, що забезпечують реалізацію принципів

соціальної справедливості та захист економічних прав громадян. Вони сприяють стабілізації соціального життя вразливих груп населення та інтеграції осіб із обмеженою працездатністю. Законодавче врегулювання передбачає чіткі умови призначення пенсій та розміри виплат, що забезпечує прозорість, передбачуваність і ефективність системи соціальної підтримки.

Українська практика пенсійного забезпечення відповідає міжнародним стандартам соціального захисту, закріпленим у Конвенціях МОП та рекомендаціях ООН щодо обов'язкового страхування та рівного доступу до соціальних гарантій. Проте існує потенціал для вдосконалення механізмів призначення пенсій та гармонізації їх із європейськими моделями соціальної підтримки осіб з інвалідністю та сімей, що втратили годувальника.

Таким чином, пенсії по інвалідності та у разі втрати годувальника є невід'ємними складовими системи соціальної безпеки держави, що забезпечують матеріальну підтримку найвразливіших категорій населення та гарантують соціальну справедливість. Вони виконують комплексну функцію: економічну, соціальну та інтеграційну, сприяючи стабілізації рівня життя осіб із обмеженою працездатністю, сімей, які втратили годувальника, та інших соціально незахищених груп.

Українське законодавство чітко визначає категорії отримувачів, умови призначення та розмір виплат, враховуючи професійні особливості (військовослужбовці, прокурори, ліквідатори аварії на ЧАЕС) та соціальні потреби. Механізми призначення пенсій забезпечують прозорість та передбачуваність виплат, а мінімальні гарантії створюють базовий рівень соціального захисту.

Система пенсійного забезпечення є важливим інструментом реалізації принципів соціальної справедливості та міжнародних стандартів соціальної безпеки. Подальше вдосконалення законодавства, гармонізація з європейськими моделями та підвищення ефективності адміністрування пенсій

сприятимуть підвищенню соціальної стабільності, покращенню якості життя громадян та зміцненню довіри до державних інституцій соціального захисту.

Список використаної літератури

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. URL: https://surl.li/ggybaj (дата звернення: 14.11.2025)
2. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби : Закон України від 09.04.1992 № 2262-XII. URL: https://surl.lt/rmifgn (дата звернення: 14.11.2025)
3. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України від 28.02.1991 № 796-XII. URL: https://surl.li/fqrivo (дата звернення: 14.11.2025)
4. Про внесення змін до Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» щодо підвищення рівня підвищення рівня пенсійного забезпечення окремих категорій осіб : Закон України від 29.06.2021 № 1584-IX. URL: https://surli.cc/biugsp (дата звернення: 14.11.2025)
5. Про підвищення рівня соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1210. URL: https://surl.li/uztqkj (дата звернення: 14.11.2025)
6. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: https://surl.li/sowftc (дата звернення: 14.11.2025)
7. Пенсія у зв'язку з втратою годувальника. URL: https://surl.li/pxrvnh (дата звернення: 14.11.2025)

Сніжко Софія Вадимівна
курсантка факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Донецького державного
університету внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна

ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНУ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ХІД СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Науковий керівник: Панфілова-Турчіна Алла Василівна – *старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту Донецького державного університету внутрішніх справ*

Органи опіки та піклування традиційно відіграють ключову роль у справах, що стосуються прав та інтересів дитини, і, на мою думку, саме їхня участь формує підґрунтя для справедливого судового розгляду. Відповідно до статті 19 Сімейного кодексу України вони зобов'язані підготувати висновок про умови життя дитини, поведінку батьків, здатність кожного з них забезпечувати належне виховання та розвиток [1]. Я вважаю, що цей висновок є унікальним доказом, оскільки він ґрунтується не лише на документах, а й на реальному обстеженні сімейної ситуації.

Підготовка висновку включає обстеження житла, опитування батьків, розмову з дитиною та аналіз довідок і характеристик. На мою думку, така комплексність дозволяє органу опіки об'єктивно оцінити ситуацію з урахуванням інтересів дитини, адже суд не має можливості провести настільки глибоке дослідження. Водночас діяльність органу опіки регламентується Постановою Кабінету Міністрів України № 866, яка визначає порядок здійснення перевірок та структуру висновку [2].

Судова практика підтверджує, що висновки органу опіки мають вагоме значення, проте вони не є абсолютними. Так, у постанові Верховного Суду від 26.12.2024 у справі № 561/474/24 Касаційний цивільний суд наголосив, що хоча висновок органу опіки і є необхідним доказом у справах про позбавлення батьківських прав, його зміст має бути достатньо обґрунтованим і підтвердженим іншими доказами. У цій справі суди критично оцінили висновок органу опіки, оскільки він не містив належного аналізу поведінки батька та не доводив наявності підстав для позбавлення його батьківських прав [3]. Я вважаю, що ця постанова показує: суд не може покладатися на висновок механічно — він повинен оцінювати його зміст, повноту та відповідність реальним обставинам.

Не менш важливим є питання повноважень органу опіки, коли йдеться про призначення опікунів. У постанові Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 07.04.2022 у справі № 712/10043/20 суд чітко підкреслив, що право бути призначеним опікуном виникає лише після відповідного подання органу опіки до суду. Тобто суд не може самостійно призначити особу опікуном, якщо орган опіки не підтримує таке призначення [4]. На мою думку, це рішення демонструє, що органи опіки мають не лише дорадчу, але й процесуально визначальну роль у справах щодо опіки над дітьми та недієздатними особами.

Водночас судова практика свідчить, що інколи органи опіки не можуть або не встигають надати висновок, але це не повинно блокувати доступ до правосуддя. У постанові Верховного Суду від 11.12.2023 у справі № 523/19706/19 об’єднана палата КЦС визнала, що обов’язковість висновку органу опіки не може бути абсолютизована. Якщо висновок неможливо отримати через об’єктивні причини (наприклад, батько переховується, не допускає до житла, або не встановлено його місце проживання), суд має право ухвалювати рішення за наявними доказами [5]. На мою думку, таке рішення зміцнює захист прав дитини, адже дає змогу суду діяти навіть у складних ситуаціях, коли орган опіки обмежений у можливостях.

Загалом, аналіз законодавства та судової практики дає змогу зробити висновок, що повноваження органу опіки мають вирішальний вплив на перебіг судового розгляду. Вони формують ключовий доказ — висновок, можуть ініціювати або блокувати питання призначення опікуна, а їхня компетентність і повнота роботи визначають, наскільки суд зможе прийняти правильне рішення. Я впевнена, що ефективна робота органу опіки є критичним фактором, який забезпечує захист прав та інтересів дітей у будь-якому сімейному спорі.

Список використаної літератури

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text (дата звернення: 24.11.2025).

2. Постанова Кабінету Міністрів України № 866 від 24.09.2008 «Про питання діяльності органів опіки та піклування, пов’язаної із захистом прав дитини». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text (дата звернення: 24.11.2025).

3. Постанова Верховного Суду від 26.12.2024 у справі № 561/474/24 (Касаційний цивільний суд). URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/124115833 (дата звернення: 24.11.2025).

4. Постанова Верховного Суду від 07.04.2022 у справі № 712/10043/20 (Касаційний цивільний суд). URL: https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=103986018&red=100003b65e9740a4112e4df3504d461603bfc8&d=5 (дата звернення: 24.11.2025).

5. Постанова Верховного Суду (Об’єднана палата КЦС) від 11.12.2023 у справі № 523/19706/19. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/115859340 (дата звернення: 24.11.2025).

Солод Вадим Сергійович
курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

ООН ЯК УНІВЕРСАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: ОЦІНКА ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

Науковий керівник: Марченко Олена Вікторівна – *доктор філософських наук, професор, професор кафедри теорії та історії держави та права, конституційного права та прав людини Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Організація Об’єднаних Націй є найважливішим універсальним інститутом сучасної системи міжнародних відносин, що виник після Другої світової війни з метою запобігання новим конфліктам, підтримання миру та безпеки, а також розвитку співпраці між державами. Сьогодні її роль у глобальній політиці є безальтернативною, оскільки саме в межах ООН формуються основні підходи до врегулювання міжнародних суперечок, реагування на гуманітарні кризи, захисту прав людини та сталого розвитку. ООН і нині є унікальною багатосторонньою організацією, яка завдяки своєму статусу у міжнародних відносинах, універсальності та різноманіттю напрямів діяльності не має аналогів [2, с. 156].

Водночас постійні геополітичні зміни, зростання кількості локальних воєн та терористичних загроз, а також проблеми екологічної та продовольчої безпеки актуалізують питання оцінки функціональної ефективності цієї організації [1].

Організація Об'єднаних Націй є центральним елементом складної мережі великих і малих міжнародних організацій [3, с. 36]. Також ООН має складну багаторівневу структуру, де провідну роль у забезпеченні міжнародного миру та безпеки відіграє Рада Безпеки. Саме вона ухвалює рішення про запровадження санкцій, відправлення миротворчих місій та інші заходи

колективної безпеки. Проте її ефективність значною мірою обмежується правом вето постійних членів, що часто використовується з політичною метою. Це створює серйозну проблему, адже орган, який мав би гарантувати безпеку, сам стає заручником інтересів кількох великих держав [4, с. 5].

Попри ці труднощі, ООН залишається важливим майданчиком для захисту прав людини. Завдяки роботі Ради з прав людини, діяльності моніторингових місій та спеціальних доповідачів міжнародна спільнота має можливість здійснювати тиск на порушників міжнародних стандартів. Проте значна частина рішень у цій сфері носить декларативний характер, а отже, їхня дієвість обмежена [1].

Важливим напрямом є діяльність у гуманітарній та соціально-економічній сферах. Через такі структури, як Програма розвитку ООН, Всесвітня організація охорони здоров'я, ЮНІСЕФ та Всесвітня продовольча програма, організація сприяє боротьбі з бідністю, епідеміями та наслідками природних катастроф. Вплив цих програм є значним, проте він обмежується недостатнім фінансуванням і високим рівнем бюрократизації [3, с. 37].

Таблиця 1

Приклади ключових напрямів діяльності ООН та їх оцінка

Напрям діяльності	Приклади реалізації	Оцінка ефективності
Підтримання миру і безпеки	Миротворчі операції у Ліберії, Косово, Сьєрра-Леоне	Частково ефективні, залежать від політичної волі держав
Захист прав людини	Робота Ради з прав людини, місії зі спостереження	Вплив значний, але обмежений рекомендаційним характером
Гуманітарна допомога	Програми ЮНІСЕФ, ВООЗ, ВПП	Висока результативність у кризових регіонах

Джерело: Статут Організації Об'єднаних Націй (зі змінами). 26.06.1945. URL: https://www.un.org/en/about-us/un-charter [1].

Сучасні дослідники наголошують, що ефективність ООН слід оцінювати не лише через кількісні показники - кількість ухвалених резолюцій чи проведених миротворчих місій, - а й через якість їхньої реалізації та реальний вплив на врегулювання конфліктів. На практиці ж часто виникає дисбаланс між політичними інтересами великих держав і реальними потребами менш потужних країн [4, с. 3].

Також Україна має безпосередній інтерес у підвищенні ефективності ООН. Важливими є ініціативи щодо реформування Ради Безпеки, розширення повноважень Генеральної Асамблеї та посилення міжнародно-правової відповідальності агресорів. Це дозволить забезпечити більш справедливий розподіл впливу та відповідальності між державами [5].

Таблиця 2

Сильні та слабкі сторони функціонування ООН

Сильні сторони	Слабкі сторони
Універсальність членства та міжнародна легітимність	Політична залежність і вплив великих Країн
Широкий спектр сфер діяльності (мир, права людини, екологічні соціальні культурні)	Часткове блокування рішень через право Вето
Спеціалізовані агенції, що працюють у різних напрямах	Бюрократизація та низька швидкість реагування

Джерело: ООН - універсальна міжнародна організація: презентація. Нац. б-ка України; уклад., дизайн гол. бібліотекар Рибалова О. М. 2021 [5].

Отже, Організація Об’єднаних Націй залишається провідним універсальним механізмом регулювання міжнародних відносин і є центральним елементом глобальної системи колективної безпеки [1, 5]. Організація Об’єднаних Націй виступає головною інституцією, відповідальною за забезпечення міжнародної безпеки та підтримку мирних відносин між державами світу [6].

Попри наявність істотних проблем у її функціонуванні, зокрема залежність від політичної волі великих держав і недосконаліть механізму Ради Безпеки, ООН продовжує відігравати ключову роль у підтриманні миру, захисті прав людини та забезпеченні гуманітарної допомоги. Її ефективність потребує підвищення шляхом реформування процедур ухвалення рішень, розширення впливу Генеральної Асамблеї тощо. Для України організація є важливим міжнародно-правовим майданчиком у просуванні реформ міжнародної безпекової системи та у захисті власного суверенітету.

Список використаної літератури

1. Статут Організації Об’єднаних Націй (зі змінами). Закон України № 995_010 від 26.06.1945 (редакція станом на 16.09.2005). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата використання: 02.10.2025).

2. Сапсай А. В. Сучасна ООН як дорадчий інститут глобального управління. Наукові праці Інституту економіки та прогнозування НАН України. 2018. № 16. С. 156-163. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/sapsai_suchasna.pdf (дата використання: 02.10.2025).

3. Краснокутська Л. О. Організація Об’єднаних Націй - її роль у гарантуванні міжнародної економічної безпеки світу. Глобальні тенденції сучасного світу : соціально-економічні та інформаційно-психологічні аспекти розвитку суспільства : матеріали тематичного «круглого столу» на обліково-фінансовому факультеті, м. Миколаїв, 18 листопада 2021 року. Миколаїв : МНАУ, 2021. С. 36-37. URL: https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/10247/1/36-37.pdf (дата використання: 02.10.2025).

4. Організація Об’єднаних Націй (ООН). «De forente nasjoner - ukrainsk». 2022. 6 с.. URL: https://morsmal.no/wp-content/uploads/2022/10/FN_ukrainsk.pdf (дата використання: 02.10.2025).

5. ООН - універсальна міжнародна організація: презентація. Нац. б-ка України; уклад., дизайн гол. бібліотекар Рибалова О. М. 2021. 24 с.. URL: https://library.nlu.edu.ua/BIBLIOTEKA/SAIT/oon-2021.pdf (дата використання: 02.10.2025).

6. Тараненко Г. Г. Перспективи реформування Організації Об’єднаних Націй. Проблеми міжнародних відносин. Вип. 16. Київ : Київський міжнародний університет, 2019. С. 2-6. URL: https://vmv.kymu.edu.ua/series/vipusk16/2.pdf (дата використання: 02.10.2025).

Степанюк Ксенія Олександрівна
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Шавкун Михайло Григорович
викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ЗДІЙСНЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Слідчі (розшукові) дії є ключовим елементом кримінального провадження, спрямованим на отримання, перевірку та оцінку доказів. Водночас саме на цій стадії найбільш гостро стоїть питання захисту прав і свобод учасників кримінального провадження, адже інтенсивне втручання у приватну сферу нерозривно пов’язане з ризиками зловживань. Тому вивчення процесуальних гарантій проведення слідчих (розшукових) дій у сучасному кримінальному процесі України є одним із найактуальніших напрямів наукових досліджень. Сучасні науковці підкреслюють, що гарантії під час проведення таких дій мають не другорядне, а визначальне значення, оскільки «забезпечення прав учасників кримінального процесу є фундаментом демократичної моделі досудового розслідування» [1, с. 24]. З огляду на це постає необхідність систематизувати класифікацію слідчих (розшукових) дій та визначити ті процесуальні запобіжники, які покликані забезпечити правову рівновагу між інтересами держави у боротьбі зі злочинністю та правами особи.

Питання класифікації слідчих (розшукових) дій у КПК України не врегульоване безпосередньо, проте науковці виробили декілька узагальнюючих підходів.

Класифікація за ступенем втручання у права людини поширеним є поділ на:

- негласні слідчі (розшукові) дії (НСРД) — здійснюються приховано, пов'язані зі значним обмеженням права на приватність, і тому мають особливий режим дозволу (обшук житла з аудіоконтролем, перехоплення інформації тощо);

- гласні (звичайні) слідчі дії — проводяться відкрито, за участю відповідних осіб, з дотриманням загальних процесуальних вимог (допит, пред'явлення для впізнання, освідування, огляд місця події тощо).

На думку В. Глушкова, ступінь втручання у приватне життя слугує основою для визначення «рівня процесуальних гарантій, необхідних для мінімізації ризиків порушення прав особи» [2, с. 57].

Слідчі дії поділяються на: пошукові (обшук, огляд, виїмка) — спрямовані на виявлення доказів; ідентифікаційні (пред'явлення для впізнання, призначення експертиз); інформаційні (допит, отримання зразків); фіксаційні (огляд трупа, слідчий експеримент). У науковій літературі зазначено, що «мета є ключовим критерієм, який визначає характер обмеження прав людини та потребу в застосуванні спеціальних гарантій» [3, с. 81].

Класифікація за необхідністю судового контролю, цей підхід набув широкого визнання після впровадження інституту слідчого судді. Таким чином, розрізняють:

- дії, що здійснюються лише на підставі ухвали слідчого судді (обшук, огляд житла, виїмка речей, тимчасовий доступ до речей і документів, арешт кореспонденції, негласні дії тощо);

- дії, що проводяться без судового дозволу, але з можливістю подальшої перевірки судом (огляд місця події до внесення відомостей у ЄРДР, освідування тощо);

- дії, що не потребують судового контролю (допит, пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент).

Саме така класифікація найбільш чітко визначає рівень гарантій та обов'язковість судового контролю.

Процесуальні гарантії — це встановлені законом засоби захисту особи від протиправного або необґрунтованого втручання під час досудового розслідування. Сучасна наука визначає гарантії як «систему, що забезпечує реальний захист від зловживань та порушень прав людини з боку суб'єктів розслідування» [4, с. 94]. У кримінальному процесі України можна виділити кілька ключових гарантій.

Судовий контроль як основна гарантія. Слідчий суддя відповідно до ст. 206–235 КПК забезпечує:

- нагляд за дотриманням прав людини,
- контроль за обґрунтованістю та законністю втручання,
- недопущення свавільних обмежень свободи особи.

У наукових джерелах підкреслюється, що судовий контроль має зміщуватися від формального погодження до змістовної оцінки підстав, особливо при проведенні обшуку, НСРД та тимчасового доступу [5, с. 112].

Згідно з рішеннями Верховного Суду (2022–2024 рр.), недотримання обов'язку повідомлення про права учасника (ст. 42, 55, 56 КПК) є істотним порушенням, що тягне недопустимість доказів. У літературі вказано, що «поінформованість учасника — це базова умова реалізації права на захист під час проведення слідчих дій» [6, с. 51].

Право на захисника гарантовано ст. 48, 52 КПК. Будь-яка слідча дія, проведена без захисника, якщо його участь була обов'язковою або заявлена, визнається істотно порушеною. Науковці акцентують, що «реальна, а не номінальна участь захисника під час слідчих дій мінімізує тиск на особу та забезпечує баланс сторін» [7, с. 39].

Відповідно до ст. 104–107 КПК, процес фіксується: протоколом; аудіо- або відеозаписом; додатковими технічними засобами. Після змін 2021–2023

років суди визнають недопустимими докази, якщо відеофіксація була відсутня там, де вона є обов'язковою (допит неповнолітнього, обшук житла тощо). Проблема фіксації активно досліджується, оскільки «технічна фіксація є гарантією прозорості та убезпечує від маніпуляцій з доказами» [8, с. 73].

Пропорційність та мінімальність втручання у права особи. Стандарт пропорційності вимагає: наявності нагальної потреби у втручанні; відсутності менш обтяжливих альтернатив; оцінки співмірності обраної дії. Сучасні дослідження свідчать, що пропорційність стала «універсальною гарантією, яка дозволяє врівноважити інтереси слідства та права людини» [9, с. 124].

Незважаючи на значну нормативну базу, практика проведення слідчих дій має низку проблем:

- формальність судового контролю при дозволі на обшук чи НСРД;
- недостатній рівень технічної фіксації;
- порушення права на захист через недопуск адвоката;
- широке трактування невідкладності, що інколи дозволяє проводити дії без судового дозволу.

Для усунення цих проблем у науці пропонують:

- посилити стандарти мотивування клопотань слідчих та прокурорів;
- встановити чіткі критерії допустимості доказів, отриманих без відеофіксації;
- запровадити автоматизований контроль за дотриманням гарантій прав учасників [10, с. 216].

Класифікація слідчих (розшукових) дій має важливе теоретичне та практичне значення, оскільки дозволяє чітко визначити рівень втручання у права особи та обсяг необхідних процесуальних гарантій. Система гарантій — судовий контроль, забезпечення участі захисника, технічна фіксація, повідомлення про права, принцип пропорційності — є необхідною умовою забезпечення справедливого кримінального провадження. Подальший розвиток законодавства та практики має орієнтуватися на посилення реального, а не

декларативного захисту прав особи під час здійснення слідчих (розшукових) дій.

Список використаної літератури

1. Бояров В. І. Процесуальні гарантії прав людини у кримінальному провадженні. Юридична наука. 2021. № 1. С. 22–28.
2. Глушков В. М. Кримінальний процес України: сучасні тенденції забезпечення прав особи. Вісник кримінального судочинства. 2022. № 3. С. 55–63.
3. Кривенко С. В. Слідчі дії: класифікація та правова природа. Право і суспільство. 2023. № 2. С. 79–88.
4. Сергієнко О. П. Гарантії прав людини під час досудового розслідування. Вісник Національної академії прокуратури України. 2021. № 4. С. 90–99.
5. Мельник М. І. Судовий контроль у кримінальному провадженні: сучасний стан та перспективи розвитку. Вісник кримінального процесу. 2022. № 2. С. 108–116.
6. Шморгун О. А. Реалізація прав учасників досудового розслідування. Проблеми законності. 2023. № 161. С. 45–54.
7. Омельченко С. В. Право на захист у кримінальному провадженні: сучасні проблеми. Юридичний часопис. 2021. Т. 4. С. 34–41.
8. Гуцалюк М. Л. Технічна фіксація слідчих дій: проблеми та перспективи. Часопис Київського університету права. 2022. № 1. С. 69–76.
9. Тертишник В. М. Принцип пропорційності в кримінальному процесі України. Право України. 2021. № 7. С. 120–128.
10. Соколова В. І. Захист прав людини у досудовому розслідуванні: сучасні тенденції. Підприємництво, господарство і право. 2023. № 9. С. 210–219.

Степанюк Ксенія Олександрівна
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ РОЗГЛЯДУ ТРУДОВИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ

Науковий керівник: Обушенко Наталія Миколаївна – *доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Однією з найважливіших гарантій реалізації трудових прав працівників є наявність ефективного механізму вирішення трудових спорів. Правове регулювання діяльності органів, що займаються розглядом таких спорів, забезпечує баланс інтересів працівника та роботодавця, сприяє зміцненню трудової дисципліни й соціального партнерства. В Україні цей інститут має складну структуру та базується на принципах верховенства права, доступності правосуддя й незалежності суду.

Основу правового регулювання становить Конституція України, яка у статті 43 гарантує кожному право на працю, а у статті 55 – право на судовий захист своїх прав і свобод. Спеціальним нормативним актом є Кодекс законів про працю України (КЗпП), який у розділі XV визначає порядок розгляду трудових спорів. Відповідно до статей 221–230 КЗпП, трудові спори розглядаються комісіями по трудових спорах (КТС) і судами, залежно від предмета спору та суб'єктного складу [1].

Крім КЗпП, регулювання діяльності органів розгляду трудових спорів здійснюється також Законом України «Про судоустрій і статус суддів», який встановлює загальні засади організації судової влади, у тому числі судів, що розглядають трудові спори. Цивільний процесуальний кодекс України (ЦПК) у

статтях 19, 27, 274–280 визначає підвідомчість трудових справ і порядок їх розгляду судами. Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 3 березня 1998 р. регламентує діяльність примирних комісій, трудових арбітражів і Національної служби посередництва і примирення. Окрім цього, Закон України «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності» (2001) визначає участь сторін соціального діалогу в урегулюванні трудових конфліктів [2, 4].

В Україні існує двоїста система органів розгляду трудових спорів – досудові (комісії по трудових спорах) і судові (місцеві суди загальної юрисдикції). Комісії по трудових спорах (КТС) є первинним органом, що діє на підприємстві, в установі чи організації. Відповідно до статті 223 КЗпП, КТС створюється за ініціативою трудового колективу або роботодавця й має повноваження розглядати індивідуальні спори між працівником і роботодавцем, якщо вони не були врегульовані шляхом переговорів. Рішення комісії є обов'язковим для виконання, але може бути оскаржене до суду протягом десяти днів (ст. 228 КЗпП) [3].

Суди загальної юрисдикції розглядають спори, що не підлягають розгляду в КТС, а також ті, що стосуються поновлення на роботі, зміни формулювання причини звільнення, оплати за час вимушеного прогулу тощо (ст. 232 КЗпП). Ці справи мають соціальну значущість, оскільки стосуються конституційного права громадян на працю та її захист. Згідно зі статтею 19 ЦПК України, суди розглядають трудові справи в порядку цивільного судочинства, забезпечуючи рівність сторін і гласність процесу.

Колективні трудові спори мають окремий порядок вирішення. Закон «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» (1998) передбачає створення примирних комісій, трудових арбітражів та участь Національної служби посередництва і примирення (НСПП), яка координує діяльність сторін конфлікту. Її функції включають реєстрацію колективних спорів, посередництво, формування трудових арбітражів і надання рекомендацій щодо вирішення конфліктів [4]. Попри розвинену нормативну

базу, існує низка проблем. По-перше, залишається застарілість положень КЗпП (1971 р.), які не враховують сучасних форм трудових відносин, таких як дистанційна чи гіг-робота. По-друге, недостатня ефективність КТС: у більшості приватних підприємств такі комісії не створюються через низький рівень профспілкової активності або небажання роботодавців. Крім того, спостерігається перевантаження судів трудовими спорами, що зумовлено низькою результативністю досудового врегулювання. В Україні також відсутні спеціалізовані трудові суди, які ефективно діють у країнах Європейського Союзу (Німеччина, Польща, Франція). Ще однією проблемою є недостатня поінформованість працівників про свої права та порядок їх захисту, що призводить до невикористання наявних механізмів.

Серед пріоритетних кроків варто відзначити створення системи спеціалізованих трудових судів або судових палат, які розглядатимуть трудові спори з урахуванням міжнародних стандартів, посилення рольових і консультаційних функцій профспілок, а також цифровізацію процедур подання заяв, реєстрації спорів і винесення рішень, що зробить систему більш прозорою та доступною [5, с. 23].

Правове регулювання діяльності органів розгляду трудових спорів є невід’ємною складовою системи гарантій захисту трудових прав працівників і роботодавців. Воно покликане забезпечити реалізацію конституційного права кожного на судовий захист (ст. 55 Конституції України), а також ефективне вирішення конфліктів, що виникають у процесі застосування норм трудового законодавства. Система органів, уповноважених розглядати трудові спори, виконує функцію відновлення порушених прав, зміцнення трудової дисципліни та забезпечення соціального миру у сфері праці.

Законодавчу основу правового регулювання становлять Кодекс законів про працю України (гл. XV), Закон України “Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)”, Цивільний процесуальний кодекс України, а також акти міжнародного права, зокрема Конвенції Міжнародної

організації праці № 87, № 98, № 154, що гарантують право на колективні переговори, організацію та захист трудових прав.

Отже, правове регулювання діяльності органів розгляду трудових спорів в Україні є системою, що забезпечує захист трудових прав, підтримання балансу інтересів сторін трудових відносин і реалізацію принципу соціального партнерства. Її подальший розвиток повинен бути спрямований на:

- спрощення процедур розгляду трудових спорів,
- посилення ролі комісій з трудових спорів та інституту медіації,
- забезпечення оперативності судового розгляду,
- цифровізацію процесу врегулювання трудових конфліктів,
- гармонізацію українського законодавства з нормами Європейського Союзу та МОП.

Удосконалення цих механізмів сприятиме зміцненню трудової демократії, формуванню правової держави та підвищенню рівня соціальної справедливості в Україні.

Список використаної літератури

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08
3. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15
4. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19
5. Клемпарський М.М. Проблемні питання врегулювання колективних трудових спорів трудовим арбітражем. Центральноукраїнський вісник права та публічного управління. 2024. С. 23-29.

Степанюк Ксенія Олександрівна
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
та інноваційної освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЧАСУ ТА ВІДПУСТОК В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Науковий керівник: Обушенко Наталія Миколаївна *– доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Правове регулювання робочого часу та відпусток є ключовим елементом системи трудового права, оскільки безпосередньо впливає на соціальний захист працівників, забезпечуючи баланс між трудовою діяльністю та необхідним відпочинком. У національному контексті України норми щодо робочого часу та відпусток визначаються Кодексом законів про працю та спеціальним Законом «Про відпустки». Водночас їх гармонізація з міжнародними стандартами має не лише юридичне значення, а й соціально-економічне: ефективне правове регулювання сприяє забезпеченню реального відпочинку працівників, зменшенню професійного вигорання та підвищенню продуктивності праці.

Законодавство України встановлює загальну тривалість робочого тижня на рівні сорока годин, що є базовою нормою для більшості працівників. Водночас передбачені винятки для певних категорій, зокрема для неповнолітніх та працівників, зайнятих на роботах зі шкідливими або важкими умовами праці, для яких передбачено скорочені робочі години. Також законодавець допускає можливість введення непостійного або гнучкого робочого часу, що дає певну

мобільність організації праці, але водночас потребує ефективного контролю з боку державних органів та захисту трудових прав працівників [2, с.43].

Особлива увага в трудовому законодавстві приділяється нічній роботі, роботі у надурочний час та в святкові дні. Робочі зміни у нічний час скорочуються на годину, що враховує підвищену фізичну та психологічну напруженість працівників. Робота напередодні свят та вихідних також передбачає скорочену тривалість зміни. Виконання трудових обов'язків у святкові та вихідні дні допускається лише за певних умов і обов'язково компенсується: або шляхом надання іншого дня відпочинку, або додатковою оплатою, що забезпечує баланс між потребами роботодавця та правами працівників на відпочинок [3, с.259].

Правове регулювання відпусток в Україні має комплексний характер і базується на положеннях Кодексу законів про працю та спеціального Закону «Про відпустки». Закон встановлює різні категорії відпусток, серед яких основна щорічна, додаткові відпустки за шкідливі або важкі умови праці, навчальні відпустки та відпустки без збереження заробітної плати. Загальна тривалість основної та додаткової щорічної відпустки визначається законодавством і не може перевищувати встановлених меж, що забезпечує гарантований період відпочинку для працівників.

Щорічна основна відпустка в Україні має становити не менше двадцяти чотирьох календарних днів, що відповідає мінімальним міжнародним стандартам, зокрема ратифікованій Україною Конвенції Міжнародної організації праці № 132. Це забезпечує працівникам щонайменше три тижні оплачуваного відпочинку. У науково-практичному та законодавчому дискурсі обговорюються питання подовження тривалості відпустки для досягнення європейських стандартів та підвищення соціального захисту працівників [1, с.1037].

Незважаючи на наявність достатньо детального законодавства, у практичній площині існують певні проблеми. Недостатній контроль за

дотриманням норм щодо надурочних годин, нічних змін та компенсацій особливо проявляється у малих підприємствах або структурах зі складною організацією праці. Законодавчі норми щодо відпусток не завжди враховують специфіку сучасних форм зайнятості, таких як дистанційна робота або гіг-економіка, що іноді обмежує реалізацію трудових прав. Крім того, складність оформлення права на додаткові відпустки за шкідливі умови чи особливий характер праці стримує повноцінне їх використання.

В умовах воєнного стану трудове законодавство України зазнало певних змін. Так, норми щодо святкових та неробочих днів можуть тимчасово не застосовуватися, а для працівників критичної інфраструктури допускається збільшення максимально допустимого робочого часу до шістдесяти годин на тиждень. Такі зміни, хоч і викликані надзвичайними обставинами, ставлять перед законодавцем і роботодавцями нові етичні та правові завдання щодо збереження балансу між нагальною потребою у праці та захистом прав працівників [4, с.34].

Правове регулювання робочого часу та відпусток в Україні є одним із ключових напрямів трудового законодавства, що безпосередньо впливає на реалізацію конституційного права людини на працю, відпочинок і належні умови життєдіяльності. Ці інститути забезпечують баланс між інтересами працівника та роботодавця, поєднуючи економічні потреби виробництва з гуманістичними принципами захисту трудових прав.

Робочий час виступає визначальним елементом трудових відносин, адже встановлює межі використання праці, а також створює основу для обчислення заробітної плати, відпусток та соціальних гарантій. Законодавство України (зокрема Кодекс законів про працю, Закони “Про оплату праці”, “Про відпустки”) встановлює як загальні норми тривалості робочого часу, так і спеціальні режими – скорочений, неповний, гнучкий, дистанційний, що відображає тенденції до індивідуалізації трудових відносин. Водночас існують проблеми практичного застосування – перевищення норми робочого часу,

неефективний облік надурочних робіт, складнощі у впровадженні сучасних гнучких форм зайнятості.

Інститут відпусток є продовженням концепції соціальної захищеності працівника, адже сприяє відновленню його працездатності, охороні здоров'я й реалізації права на відпочинок. Українське законодавство визнає різні види відпусток – щорічні, додаткові, соціальні, навчальні, творчі, а також відпустки без збереження заробітної плати. Водночас в умовах воєнного стану спостерігаються істотні обмеження цих прав, що зумовлені необхідністю забезпечення обороноздатності держави, але водночас вимагають збереження базових соціальних гарантій для працівників критичних сфер.

Сучасні підходи до вдосконалення регулювання робочого часу та відпусток мають спиратися на принципи гуманізації праці, соціального партнерства, гнучкості трудового процесу та гармонізації з європейськими стандартами, закріпленими в Конвенціях Міжнародної організації праці (№ 1, 14, 132, 156) та Директивах ЄС. Особливого значення набуває цифровізація обліку робочого часу, електронні трудові договори та автоматизоване ведення відомостей про відпустки, що відповідає сучасним вимогам трудового права.

Отже, правове регулювання робочого часу та відпусток в Україні потребує системного оновлення, спрямованого на:

- модернізацію норм Кодексу законів про працю у зв'язку з реформою трудового законодавства;

- розширення механізмів захисту працівників у нестандартних формах зайнятості;

- чітке врегулювання особливостей режимів праці в умовах воєнного стану;

- запровадження європейських стандартів балансу між роботою та особистим життям.

Розвиток цієї сфери є запорукою ефективного функціонування ринку праці, соціальної стабільності та зміцнення правової держави, де людина, її гідність і право на гідну працю залишаються найвищою цінністю.

Список використаної літератури

1. Гордієнко В. Сучасні виклики та перспективи правового регулювання публічного управління соціальною сферою в територіальних громадах України Current challenges and prospects of legal regulation of public administration of the social sphere in the territorial communities of Ukraine / В. Гордієнко // Публічне управління та регіональний розвиток = Public Administration and Regional Development : наук. журн. 2024. № 25. С. 1030-1054.
2. Демченко О.В. Механізм правового регулювання дистанційної зайнятості за трудоправовою регламентацією. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2019. № 2. С. 42–45.
3. Свистун І. В., Пукій С. А., Гресько, О. О. Правове регулювання щорічних основних відпустк: тенденції розвитку. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2024. №41. С. 258-263.
4. Шевердіна В. Правова основа соціального забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей за законодавством України: сучасний стан. Право та інноваційне суспільство. Law and innovative society. 2024. 1(22), С. 32-38.

Третяк Софія Вікторівна
курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Донецького державного університету внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ДОТРИМАННЯМ ЗАКОННОСТІ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Науковий керівник: Зеленський Сергій Миколайович – *кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції ім. Е. О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ*

Прокурорський нагляд за діяльністю підрозділів Національної поліції у сфері оперативно-розшукової роботи є важливою складовою забезпечення законності та захисту прав громадян. В умовах воєнного стану його значення істотно посилюється, адже обсяг оперативно-розшукових заходів зростає для своєчасного виявлення й нейтралізації загроз національній безпеці, протидії диверсійно-розвідувальним групам, попередження терористичних посягань та інших правопорушень.

Становлення системи прокурорського нагляду за ОРД в Україні проходило під впливом правових традицій, політичних змін та реформ у діяльності правоохоронних органів. Важливим кроком стало ухвалення Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [1], який визначив правову основу ОРД та окреслив компетенцію прокуратури у цьому напрямі. Сучасні умови воєнного стану вимагають оновлення підходів до здійснення прокурорського нагляду з огляду на виклики, пов’язані з військовою агресією, зростанням кіберзагроз та необхідністю швидкого реагування на нові прояви злочинності [2, с. 137].

Відповідно до статті 25 Закону України «Про прокуратуру» прокурор здійснює нагляд за дотриманням законодавства органами, що виконують оперативно-розшукову діяльність, провадять дізнання чи здійснюють досудове розслідування. При цьому він реалізує надані йому права та виконує обов'язки, визначені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» і Кримінальним процесуальним кодексом України [3].

Ефективне виконання завдань кримінального процесу вимагає від прокурора застосування всіх передбачених законом інструментів для встановлення особи, причетної до злочину. З цією метою законодавство наділяє прокурора широким колом повноважень, що забезпечують законність, всебічність та об'єктивність досудового розслідування. Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 36 КПК України, прокурор уповноважений надавати доручення щодо проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій у визначені строки, здійснювати контроль за їх виконанням, особисто брати участь у цих заходах або самостійно проводити окремі процесуальні дії [4].

Дослідження норм ст. 246 та ч. 6 ст. 36 КПК України дає змогу дійти висновку, що прокурор не має повноважень самостійно здійснювати негласні слідчі (розшукові) дії [4]. У зв'язку з цим на прокурора покладається обов'язок застосовувати комплекс заходів для забезпечення законності, перевіряти допустимість отриманих доказів та налагоджувати ефективну взаємодію з органами досудового розслідування під час проведення таких процесуальних дій. Враховуючи послідовність виконання негласних заходів, прокурорські функції доцільно поділити на кілька узагальнених групп:

1. повноваження, що реалізуються на стадії ініціювання негласних слідчих (розшукових) дій;

2. контроль за безпосереднім проведенням цих дій, включно з фіксацією здобутої інформації;

3. оцінювання отриманих відомостей та визначення їхнього правового значення;

4. забезпечення належного зберігання матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій;

5. використання результатів НСРД у межах кримінального провадження.

Детальне опрацювання цих норм дозволяє зрозуміти особливості прокурорського нагляду та виробити рекомендації для вдосконалення його правового регулювання. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій у межах досудового розслідування допускається лише за наявності належних підстав і чітко обґрунтованої необхідності. Здійснюються вони передусім відповідно до процесуальних вимог і спрямовані на здобуття доказової інформації, а не просто на перевірку окремих фактів.

У цьому контексті прокурор зобов'язаний не допустити заміщення сутності негласних слідчих (розшукових) дій прихованими оперативно-розшуковими заходами, оскільки подібна практика може призвести до порушення прав і свобод осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

У ситуаціях, коли негласні слідчі (розшукові) дії здійснюються слідчим без попередньої ухвали слідчого судді, останній зобов'язаний невідкладно повідомити прокурора про прийняте рішення та результати проведених заходів. Прокурор, своєю чергою, має повноваження заборонити проведення таких дій відповідно до частини 3 статті 24 КПК України [5 с. 285].

Як висновок, зазначимо, що прокурорський нагляд за здійсненням оперативно-розшукової діяльності підрозділами Національної поліції набуває особливої ваги в умовах воєнного стану, коли держава стикається з масштабними загрозами національній безпеці та новими формами злочинності. Аналіз нормативно-правових положень і практичних аспектів реалізації прокурорських повноважень засвідчує, що саме прокурор відіграє ключову роль у забезпеченні законності, дотриманні прав і свобод громадян, а також у контролі за відповідністю негласних слідчих (розшукових) дій процесуальним вимогам.

Сучасні виклики, пов'язані з військовою агресією, зростанням кіберзлочинності та необхідністю оперативного реагування, вимагають від прокуратури підвищення ефективності наглядової діяльності, посилення координації з органами досудового розслідування та вдосконалення механізмів контролю за НСРД. Прокурор повинен забезпечувати належну процесуальну форму кожного оперативного та слідчого заходу, запобігати підміні негласних слідчих дій оперативними заходами, контролювати дотримання прав учасників кримінального провадження і допустимість отриманих доказів.

Отже, забезпечення належного прокурорського нагляду у сфері оперативно-розшукової діяльності залишається необхідною умовою ефективності кримінального процесу, захисту прав людини та підтримання верховенства права, особливо в умовах воєнного стану. Це створює підґрунтя для подальшого вдосконалення законодавства та практики застосування прокурорських повноважень з метою гарантування балансу між інтересами держави та правами громадян.

Список використаної літератури

1. Про оперативно-розшукову діяльність. Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text (дата звернення: 23.11.2025)

2. Асабіна Д.С., Міленін В.І., Копилов В.Е. Особливості історичного розвитку прокурорського нагляду за здійсненням оперативно-розшукової діяльності підрозділами Національної поліції України в умовах воєнного стану. «Colloquium-journal»/ JURISPRUDENCE. № 46 (239). 2025. С. 136-139. URL: https://colloquium-journal.org/wp-content/uploads/2025/04/Colloquium-journal-2025-239-1.pdf#page=137 (дата звернення: 23.11.2025)

3. Про прокуратуру. Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#n233 (дата звернення: 23.11.2025)

4. Кримінальний процесуальний кодекс України, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2444 (дата звернення: 23.11.2025)

5. Юрчишин П. Правові засади реалізації повноважень прокурора при здійсненні контролю за вчиненням злочину. Юридичний вісник. Трибуна молодого вченого. №1. 2025. С. 283-289. URL: http://www.yurvisnyk.in.ua/v1_2025/1_2025.pdf#page=283 (дата звернення: 23.11.2025)

Цегельник Катерина Вікторівна
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ФІНАНСОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ДОКТРИНАЛЬНОГО ВИЗНАЧЕННЯ

Науковий керівник: Фокша Лілія Володимирівна – *кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

У сучасній фінансово-правовій науці дедалі більшої уваги набуває питання відповідальності учасників фінансових правовідносин, оскільки ефективність функціонування фінансової системи безпосередньо залежить від дотримання встановлених правил та процедур. У зв’язку з поступовою еволюцією фінансового законодавства України сформувався комплекс правових засобів примусового впливу, спрямованих на забезпечення виконання публічних фінансових обов’язків. Саме розвиток нормативної бази зумовив необхідність чіткого закріплення санкцій як інструментів реагування на порушення фінансово-правових норм та врегулювання порядку їх застосування.

Термін «санкції» походить із латини і означає «сувору постанову», що якнайкраще відображає їхній імперативний та обов’язковий характер у сфері публічних фінансів. Разом з тим, у праві під цим терміном розуміють міру примусового впливу за порушення вже встановленого порядку діяльності, що наділена попереджувальною, репресивною або ж компенсаційною функціями. Можна сказати, що санкція є способом захисту приписів, які встановлені фінансово-правовою нормою. Вона передбачає наслідки порушення фінансово-правової норми, визначає види юридичної відповідальності, які покладаються

на суб'єктів фінансових правовідносин, що порушують приписи правових норм у сфері фінансів.

Шумейко І.П. у своїй праці виділяє моделі санкцій і відносить їх до адміністративної відповідальності, адже на якого думку фінансова відповідальність не існує як окрема юридична відповідальність. Науковець вирізняє такі види: безальтернативна абсолютно-визначена фіксована модель штрафу, безальтернативна абсолютно-визначена пропорційна модель штрафу, безальтернативна відносно-визначена модель штрафу, субсидіарна модель штрафу, пеня [1, с. 383].

Своєю чергою, Мушенок В.В. не розділяє такий погляд та вважає, що пряма вказівка на наявність фінансової відповідальності як окремий вид юридичної відповідальності за порушення законодавства міститься у Податковому кодексі України. Статтею 111 кодексу визначається, що за порушення законів з питань оподаткування застосовуються такі види юридичної відповідальності: фінансова, адміністративна, кримінальна. Статтею 112 визначається, що притягнення ж до фінансової відповідальності платників податків за порушення законів з питань оподаткування, не звільняє їх посадових осіб за наявності підстав від притягнення до адміністративної або кримінальної відповідальності [2, с. 90].

Окрім Податкового кодексу мова про фінансову відповідальність також визначена у Законі України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування». Статтею 8 закону визначаються які фінансові санкції можуть бути застосовані до суб'єктів господарської діяльності [3].

Вивчаючи санкції фінансових правовідносин, необхідно розуміти ознаки, які притаманні саме такому виду юридичної відповідальності. До таких необхідно віднести:

1. санкції виступають у ролі забезпечення методу фінансово-правового регулювання суспільних відносин і є одним із гарантів фінансово-правової відповідальності;

2. мають державний примусовий характер застосування фінансово-правових санкцій за невиконання або неналежне виконання обов'язків, що покладені на суб'єктів фінансових правовідносин;

3. санкції застосовуються спеціально уповноваженими на те органами державної влади;

4. реальною підставою їхнього застосування є юридичний факт, тобто здійснення фінансового правопорушення;

5. є обов'язковим структурним елементом фінансово-правової норми, що кваліфікують їхню юридичну природу як фінансово-правову

6. можуть застосовуватися одночасно із санкціями інших норм права та багато іншого.

Одним зі спеціальних принципів фінансової відповідальності за порушення податкового законодавства можна назвати принцип відмежування фінансової санкції від фінансового обов'язку. Особливістю принципу відмежування фінансової санкції від фінансового обов'язку є те, що накладення на платників податків штрафних санкцій за невиконання чи неналежне виконання, покладених на них обов'язків не звільняє їх від необхідності здійснення фінансового обов'язку. Тобто, обов'язок виконується у будь-якому випадку [4, с. 301].

Деякі науковці наголошують, що поняття санкції та фінансової відповідальності не є рівнозначними. Ю.О. Ровинський вважає, що ці поняття не доцільно ототожнювати, бо наявність санкцій ще не вказує на настання відповідальності, адже вона існує як елемент правової норми, в тому числі до моменту її реалізації. Також, санкція правової норми відрізняється від відповідальності як за метою, так і за обсягом впливу на відповідного суб'єкта правовідносин. Виникає і реалізується відповідальність і у загальних, і у конкретних правовідносинах, а санкція – тільки в конкретних випадках [5, с. 383].

Розглядаючи фінансово-правові санкції у всій повноті їх проявів та з урахуванням їх функціонального призначення, можна виокремити характерну рису – поєднання відновлювальної спрямованості та карального елемента. Перша функцію ще можна назвати як компенсаційна. Вона передбачає відшкодування порушником завданих майнових втрат. В свою чергу, штрафна крім загального передбачає стимулювання правопорушника до свідомої зміни своєї протиправної поведінки. Завдяки реалізації санкцій відновлюється порушена фінансова дисципліна, в тому числі порядок нарахування та сплати податків. Тому завдяки санкціям відшкодовуються збитки, завдані правопорушенням, та відновлюється становище, яке існувало з самого початку [5].

До особливостей санкції у цілому можна віднести таке:

1. вони мають неподільний зв’язок з гіпотезою та диспозицією фінансово-правової норми;

2. як правило, мають грошовий характер;

3. їх призначення – застосування заходів примусового впливу до порушників через їх грошові фонди та кошти;

4. в результаті їх застосування публічні суб’єкти отримують можливість збирати, розподіляти та використовувати кошти відповідно до загальних інтересів;

5. застосовуються такі санкції спеціально уповноваженими на це органами держави;

6. поєднують в собі правовідновлюючі та штрафні елементи;

7. в окремих випадках застосовуються за відсутності вини суб’єкта фінансових правовідносин (пеня нараховується автоматично контролюючими органами, без встановлення вини правопорушника).

Отже, санкції фінансових правовідносин – це обов’язкові структурні елементи норм фінансового права, що мають майновий характер та забезпечені примусовою силою держави. Застосовуються вони в спеціальному процесуальному порядку уповноваженими на це державними органами та їх посадовими особами у випадку скоєнні фінансового правопорушення суб’єктом

фінансової діяльності – фізичної чи юридичної особи, на вимогу законодавства про акумуляцію, розподіл, використання централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів з метою відшкодування недоотриманих бюджетом і позабюджетними фондами грошових коштів, а також покарання порушників. На мою думку, поняття «фінансові санкції» потребує визначення на законодавчому рівні, що б мало змогу охоплювати коло тих суспільних відносин, де вони використовуються та запроваджуються.

Список використаної літератури

1. Шумейко І.П. Моделі фінансових санкцій в адміністративному праві України. Юридичний науковий електронний журнал. № 3/2024, 2024. С. 381-385. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2024/93.pdf
2. Мушенок В.В. Фінансова відповідальність у податково-правовій парадигмі воєнного стану. Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір: матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ. Національний авіаційний університет, 24 лютого 2023 р. С. 89-91. URL: https://conference.nau.edu.ua/index.php/TL/bezpeka/paper/view/9852
3. Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування : Закон України від 17.01.2002 № 2953-III : станом на 14 жовт. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2953-14#Text
4. Аніщук В.В., Зицик С.Г. Фінансові санкції як міра фінансово-правової відповідальності. Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал». – № 1, 2025. – С. 300-302. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/66
5. Нищета П.С., Тарасюк Г.Ю. Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підгрунтя : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Дніпро. 2016. ГО «Правовий світ», С. 82-85. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/items/aec5c3f4-37e6-4f61-a45d-2978e96e91dd

Школьник Карина Вадимівна
студентка 3 курсу, гуманітарно-педагогічного факультету
Комунального закладу вищої освіти
«Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»,
м. Бар, Україна

ЗВІЛЬНЕННЯ ПРАЦІВНИКА ЗА ІНІЦІАТИВОЮ РОБОТОДАВЦЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Науковий керівник: Юзько Тетяна Миколаївна – *доктор філософії, доцент, завідувач кафедри соціально-економічних дисциплін Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені М. Грушевського»*

Введення воєнного стану в Україні кардинально змінило підходи до правового регулювання трудових відносин, вимагаючи оперативного балансу між збереженням гарантій працівників та забезпеченням гнучкості функціонування економіки та виробництва. Ключовим актом, що лібералізував трудове законодавство, став Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (далі – Закон № 2136-IX), прийнятий 15 березня 2022 року, та подальші зміни до нього [1]. Ці новели запровадили суттєві відступи від класичних положень Кодексу законів про працю України (КЗпП), особливо у процедурі розірвання трудового договору за ініціативою роботодавця.

Традиційні підстави для розірвання трудового договору за ініціативою роботодавця, передбачені статтями 40 та 41 Кодексу законів про працю України (КЗпП) [2], продовжують діяти, але їхня реалізація була доповнена специфічними нормами воєнного часу.

По-перше, Законом № 2136-IX фактично було розширено підстави для звільнення у зв’язку зі зміною в організації виробництва і праці. Стаття 13 Закону № 2136-IX дозволяє роботодавцю звільняти працівників у зв'язку з ліквідацією підприємства, установи, організації, спричиненою бойовими діями, або у зв’язку з потребою оптимізації виробництва. Ці зміни часто призводять до масового вивільнення [3].

По-друге, найважливішим нововведенням є Стаття 13 Закону № 2136-IX, яка передбачає розірвання трудового договору у зв’язку з неможливістю забезпечити працівника роботою через знищення (руйнування) майна внаслідок бойових дій. Ця норма надає роботодавцю право звільнити працівника без дотримання традиційних вимог статті 49-2 КЗпП щодо попередження за два місяці про майбутнє звільнення. Проте в умовах воєнного стану виникає додатковий механізм – коли роботодавець не може забезпечити працівника роботою через повне або часткове знищення виробничих, організаційних чи технічних умов і засобів виробництва внаслідок бойових дій. Новелою законодавства, введеною Законом, є призупинення трудового договору. Існує хибна думка, що призупинення є такою собою опцією для де-факто звільнення працівника на дії воєнного стану. Але це не так. Наведена спеціальна норма права надає роботодавцю право тимчасово призупинити дію трудового договору з працівником у разі неможливості у зв'язку із військовою агресією проти України забезпечити працівника роботою [3].

В період воєнного стану необхідно законодавчо уточнити поняття «неможливість забезпечити роботою» та надати методичні рекомендації щодо доказування таких підстав. Адже відсутність у законі чіткого переліку допустимих документів створює поле для зловживань та судових спорів. З огляду на це, для роботодавців було б доцільно: ретельно фіксувати факти руйнування чи неможливості роботи, розглядати можливість переведення працівника на іншу роботу, здійснювати переговори з профспілками, оформляти всі рішення письмово та з копіями документів, що підтверджують обставини. Зі свого боку, працівники повинні пам’ятати про своє право звернутися до суду у разі неправомірного звільнення, зокрема на підставі ст. 235 КЗпП (про поновленні на роботі та стягненні середнього заробітку).

Закон № 2136-IX (стаття 5) на час воєнного стану суттєво змінив порядок звільнення, дозволивши роботодавцю ініціювати розірвання трудового договору з працівником у період його тимчасової непрацездатності або відпустки, що раніше було заборонено КЗпП. Єдині гарантовані винятки стосуються відпусток у зв'язку з вагітністю та пологами і для догляду за дитиною до трьох років. При цьому, хоча рішення про звільнення приймається під час відсутності працівника, дата

фактичного припинення трудових відносин настає лише в перший робочий день після закінчення лікарняного або відпустки [4].

Відповідно до зазначеної статті, у період дії воєнного стану не застосовуються положення статті 43 Кодексу законів про працю України, яка передбачає обов'язкове отримання попередньої згоди первинної профспілкової організації при звільненні працівника з підстав, визначених пунктами 1 (за винятком випадку ліквідації підприємства, установи чи організації), 2–5, 7 статті 40, а також пунктами 2 і 3 статті 41 КЗпП України. Водночас ця норма не поширюється на працівників, які обрані до складу профспілкових органів – у їхньому випадку згода профспілки залишається обов'язковою.

Крім того, роботодавець має право звільнити всіх працівників з власної ініціативи під час дії воєнного стану у разі повної ліквідації підприємства, установи або організації (відповідно до пункту 1 частини першої статті 40 КЗпП України). У такому випадку працівникам гарантується виплата вихідної допомоги в розмірі не меншому за середній місячний заробіток, згідно зі статтею 44 КЗпП України.

Підстави для припинення трудового договору з ініціативи роботодавця визначені частиною першою статті 40 КЗпП України. Водночас, відповідно до статті 5 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», у період дії воєнного стану дозволяється звільнення працівника з ініціативи роботодавця під час його тимчасової непрацездатності або перебування у відпустці. Це положення є винятком із частини третьої статті 40 КЗпП, яка забороняє такі дії в мирний час. Виняток становлять лише відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами, а також відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

У таких випадках датою звільнення вважається перший робочий день після завершення періоду тимчасової непрацездатності, зазначеного у відповідному медичному документі, або перший робочий день після закінчення відпустки [1].

Варто також враховувати міжнародні стандарти. Конвенція МОП № 158 «Про припинення трудових відносин» передбачає, що звільнення має бути обґрунтованим, а працівник — поінформованим та захищеним [5]. Україна, як член МОП, зобов'язана дотримуватися цих принципів, навіть у період

надзвичайного стану. Саме тому ще у 2014 році, після початку АТО, законодавець закріпив у ч. 3 ст. 119 КЗпП гарантію збереження місця роботи та посади за працівниками, призваними на військову службу. З початком повномасштабної агресії кількість судових справ, пов'язаних зі звільненням мобілізованих працівників, істотно збільшилася. Це закономірно, адже велика частина громадян була призвана до Сил оборони України. Масовість таких спорів спричинила формування відповідної судової практики, яка демонструє складність реалізації законодавчих гарантій у воєнних умовах і часто характеризується неоднозначністю та суперечливістю.

Запроваджені Законом № 2136-IX новели щодо звільнення працівників за ініціативою роботодавця є вимушеним, але тимчасовим, відступом від традиційної моделі захисту трудових прав в Україні. Ці зміни спрямовані на швидку адаптацію бізнесу до умов воєнного часу та мінімізацію економічних втрат, дозволяючи роботодавцям більш оперативно реагувати на форс-мажорні обставини.

У перспективі доцільно розробити спеціальні рекомендації для роботодавців щодо звільнення в умовах воєнного стану, а також удосконалити законодавство з урахуванням міжнародних стандартів. Це дозволить забезпечити правову визначеність, соціальну стабільність та захист людської гідності в умовах війни.

Список використаної літератури

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року № 2136-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text.

2. Кодекс законів про працю України: закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: zakon.rada.gov.ua/go/322-08.

3. Василенко Л. Особливості звільнення працівників під час воєнного стану: правове регулювання, що врахувати, судова практика. URL: https://lnk.ua/R4aMx3y4J.

4. Підстави припинення трудового договору. Дніпровське районне управління юстиції у м. Києві. 2016. URL: https://dnipr.kyivcity.gov.ua/files/2016/3/10/dogovir.pd.

5. Конвенція МОП № 158 про припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця 1982 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_005#Text.

Shulga Dmitry Igorevich
3rd year student of the Faculty of Training of Specialists
for Pre-Trial Investigation Bodies of the National Police of Ukraine,
Dnipro State University of Internal Affairs,
Dnipro, Ukraine

CYBERCRIME AS A THREAT TO NATIONAL SECURITY

Scientific Supervisor: Pakulova Tetyana Vasylivna *– Senior Lecturer, Department of Language Training, Dnipro State University of Internal Affairs*

Cybercrime as a socio-legal phenomenon and its place in modern criminology requires a clear definition. Cybercrime is understood as a set of illegal acts aimed at information resources, their functioning, confidentiality, integrity or availability of data, as well as the use of information and communication technologies as a means of committing traditional crimes. Such an understanding combines two dimensions - the object of encroachment (information, information and telecommunication systems, network infrastructure) and a special method of committing (hacker methods, malware, phishing, DDoS attacks, etc.) [1, p. 5].

The classification of cybercrimes is of significant practical importance for law enforcement agencies and judicial practice. It is advisable to divide them into:

a) direct cybercrimes - unauthorized interference in the operation of information systems, creation and distribution of malware, DDoS attacks;

b) transformational forms - cyber fraud, financial transactions using electronic payments;

c) hybrid or accompanying - crimes using networks for incitement, trade in prohibited goods, cyber surveillance;

d) informational and psychological - manipulation of public opinion through botnets, fake accounts [2, p. 9]. Such a distinction helps to correctly determine the composition of a criminal offense, forms the directions of investigation and contributes to the construction of an effective counteraction system.

Taking into account the national legislation of Ukraine, it is important to note that the system of criminal law regulation already contains a number of special rules aimed at combating cybercrime. The Criminal Code of Ukraine provides for liability for unauthorized interference in the operation of automated systems, information leakage, creation or distribution of malware that led to disruption of the normal functioning of information and telecommunication systems. [3, p. 2] At the same time, the legislator, in response to the growing cyber threat (in particular in the context of the military conflict), introduced changes that provide for special qualifying features: committing crimes under martial law, by a group of persons, by prior conspiracy [5, p. 1]

The organizational and legal system for combating cybercrime in Ukraine includes several key components: a specialized unit - the Cyber Police Department of the National Police of Ukraine, the government computer emergency response team CERT-UA, units of law enforcement and intelligence agencies, as well as coordination mechanisms of state cybersecurity policy. The reports indicate an increase in the number of detected cases of cybercrime and a gradual increase in the state's capacity to respond [4, p. 1; 7, p. 1].

The current stage of cybercrime development shows a tendency to its deep evolution and integration with other forms of organized crime, financial scams and information and psychological operations. This indicates the formation of a new type of criminal environment - the "digital criminal ecosystem", where crimes are committed not only by individual hackers, but by entire transnational networks with their own economy, cryptocurrency turnovers, service centers and mechanisms for legalizing profits. In such conditions, law enforcement activities should be based on the concept of proactive response: anticipating threats, creating analytical platforms using artificial intelligence to track cyber indicators, predicting new forms of attacks, and forming early warning algorithms. It is equally important to ensure the digital sovereignty of the state - that is, the ability to independently control critical infrastructure, protect its own databases, communication channels and technological resources from external influence. In this context, it is important to develop a national

digital security strategy based on the principles of risk management, partnership between the state and business, and the active involvement of civil society in monitoring cyber threats. Ukraine, having a powerful potential in the field of IT, can become an example of a country that transforms cybersecurity from a reactive function into a systemic tool of national resilience, combining technical, legal and educational approaches into a single architectonics of cyber defense [11, p. 54].

The main modern challenges facing the cybercrime investigation system can be grouped into several directions. First, technological complexity: criminals widely use anonymous networks (TOR, VPN), cloud services, encryption, the "darknet", which makes identification and localization difficult.

Secondly, procedural and legal complexity: electronic evidence tends to be unstable, non-standardized or easily modifiable, often located outside the jurisdiction of Ukraine, which complicates its receipt and use in criminal proceedings. An insufficient number of international legal agreements or their slow implementation is also responsible for this [6, p. 22-45] Thirdly, organizational complexity: close cooperation between state bodies, the private sector, international structures is necessary; Without information exchange and coordination, response effectiveness is significantly reduced.

In the context of proving cybercrimes, standardization of procedures is of particular importance: fixation of logs, metadata, state of the information system; compliance with the chain of custody; conducting digital forensic examination; operational investigative measures (searches of digital media, extraction and analysis of cloud data, international requests). Since a significant part of the information is hosted on servers abroad, it is important to provide prompt mechanisms for international legal assistance, including the use of international conventions and agreements [3, p. 4; 8, p. 7].

An analysis of the personality and behavioral traits of cybercriminals shows that modern cybercrime is increasingly acquiring the features of an organized one, with a hierarchical structure and distribution of roles: malware developers, botnet operators, financial coordinators, money laundering administrators, technical

administrators of infrastructure. Such an internal structure complicates not only the identification of criminals, but also the complete de-anonymization of schemes. In this regard, analysts emphasize the need for not only technical, but also financial and analytical countermeasures (for example, identifying money laundering channels, monitoring digital transactions, sanctions tools). [9, p. 3]. The socio-economic consequences of cybercrime are significant: they cover direct losses (financial losses of business or government agencies), reputational losses, disruption of critical infrastructure, national security risks, as well as the creation of prerequisites for further crimes (from ransom to blackmail). According to experts, global losses from cybercrime can reach trillions of dollars annually, and Ukraine as a state is under significant pressure from such threats [15, p. 315].

Prevention of cybercrime should cover cross-cutting measures: legal regulation, technical protection, organizational measures, educational activities, international cooperation. In particular, state policy should ensure the creation of a unified system for responding to cyber incidents, interaction between the public and private sectors, regular training and advanced training of personnel, development of cyber hygiene of the population, education of users, and stimulation of businesses to implement incident response protocols [2, p. 6; 16, p. 2].

The practical recommendations are as follows: first, it is necessary to continue to improve criminal procedural tools for access to digital evidence, taking into account international standards and agreements; secondly, the creation of an effective interagency system for the exchange of information between law enforcement, intelligence, cybersecurity structures and the private sector; thirdly, the training of judges, prosecutors and investigators who have specialized competence in digital forensics; fourthly, encouraging businesses and organizations to implement corporate cybersecurity policies, regular audits, and incident response; fifthly, intensification of international cooperation (in particular with partner countries, INTERPOL, Europol), joint operations, instant exchange of digital evidence, creation of a center for the exchange of intelligence on cyber threats [3, p. 4; 8, p. 7].

In the context of martial law and hybrid aggression against Ukraine, cybercrime targeting state infrastructure, defense information systems, socio-psychological operations against the population and state institutions, the distribution of malware for the purpose of espionage or the shutdown of critical facilities occupies a unique place. Such cases are characterized by increased scale, hostile state support, the use of anonymization networks, and cyberattacks, which are combined with classic military operations. In this context, special attention is paid to the implementation of international acts (in particular, the Convention on Cybercrime of the Council of Europe and its Second Additional Protocol) on electronic evidence, interstate cooperation, the creation of cyber troops or special cyber units [2, p. 7].

As a result, cybercrime is one of the key threats to the national and information sovereignty of Ukraine, a category that requires the stable development of legal regulation, a dynamic organizational and technical model of counteraction, a high level of international integration and a constant increase in the digital culture of society. Only such a comprehensive approach can be achieved not only to identify and punish offenders, but also to create a preventive system that will reduce the level of cybercrime, increase the resilience of public and private structures, and ensure trust in digital environments. [9, p. 12].

References

1. Criminal Code of Ukraine (accessed 06.11.2025). official text (Current version). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (accessed 06.11.2025).

2. Law of Ukraine "On the Basic Principles of Ensuring Cybersecurity of Ukraine" (No. 2163-VIII). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2163-19

3. Cyber Police Department - official website. URL: https://cyberpolice.gov.ua/ (accessed 06.11.2025).

4. CERT-UA - Government Computer Emergency Response Team. URL: https://cert.gov.ua/ (accessed 06.11.2025).

5. Law No. 2149-IX of 24.03.2022 - On Amendments to the Criminal Code of Ukraine to Improve the Effectiveness of the Fight against Cybercrime. URL: https://zakononline.ua/documents/show/504046___688101 (accessed 06.11.2025).

6. "Cybercrime and Electronic Evidence" - textbook (LNU, 2023). URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/08/Cybercrime-and-Digital-Evidence.pdf (accessed 06.11.2025).

7. Ukrinform - "3600 cybercrimes were detected in Ukraine last year" (2024). URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3820631-v-ukraini-torik-viavili-3600-kiberzlociniv.html (accessed 06.11.2025).

8. LSEJ Literary and Analytical Publication "Cybercrime in Ukraine" (2021). URL: https://www.lsej.org.ua/9_2021/51.pdf (accessed 06.11.2025).

9. SBU Scientific and Analytical Review "Cybercrime Trends and Ways to Counteract" (2024). URL: https://ssu.gov.ua/ (accessed 06.11.2025).

10. Ministry of Digital Transformation of Ukraine - Analytical Report on Cybersecurity (2024). URL: https://thedigital.gov.ua/ (accessed 06.11.2025).

11. National Security and Defense Council of Ukraine - "The State of Cybersecurity in Ukraine" (2023). URL: https://www.rnbo.gov.ua/ (accessed 06.11.2025).

12. Office of the Attorney General – Cybercrime Statistics (2024). URL: https://gp.gov.ua/ (accessed 06.11.2025).

13. Ministry of Internal Affairs of Ukraine - report on the activities of cyber units (2024). URL: https://mvs.gov.ua/ (accessed 06.11.2025).

The website of the Verkhovna Rada of Ukraine is a database of draft laws on cybersecurity. URL: https://itd.rada.gov.ua/ (accessed 06.11.2025).

14. State Service for Special Communications and Information Protection of Ukraine - Cyber Incident Analytics (2024). URL: https://cip.gov.ua/ (accessed 06.11.2025).

15. Cybersecurity Center at KNU – "Prevention of Cybercrimes: Educational Aspect" (2024). URL: https://cybercenter.knu.ua/ (accessed 06.11.2025).

Яровий Олексій Юрійович
курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

ОХОРОНА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЗАСОБАМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

***Науковий керівник: Бабанін Сергій Володимирович** – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Забезпечення національної безпеки України через кримінальне право є одним із основних напрямків, що сприяє стабільності держави та охороні її життєво важливих інтересів у сучасних умовах. Актуальність цієї теми зростає через збільшення загроз національній безпеці, які проявляються у вигляді агресії від інших країн, кібератак, тероризму, інформаційних загроз, а також внутрішніх кримінальних чинників. Значення кримінально-правового захисту національної безпеки полягає у створенні конкретних правових механізмів, які дозволяють державі оперативно реагувати на порушення безпеки та притягувати винних до відповідальності, зокрема через кримінальне покарання [1, ст. 1; 3, ст. 1].

Кримінальний кодекс України визначає ряд складів кримінальних правопорушень, що охороняють державний суверенітет, територіальну цілісність та інформаційну безпеку, встановлюючи відповідальність за дії, спрямовані проти держави та її інтересів [1, ст. 111 - 114; 6, с. 789]. Ключову роль відіграє кримінально-правовий захист інформаційної безпеки. Він передбачає боротьбу з неправомірним доступом до інформації, поширенням

неправдивих відомостей та кібернетичними нападами, які можуть призвести до дестабілізації суспільства та політики [6, с. 790]. Не менш важливим є захист державного суверенітету, що включає протидію незаконному втручанню у внутрішні справи країни, шпигунській діяльності та іншим загрозам національним інтересам [7, с. 102].

На сьогодні спостерігається тенденція до інтеграції кримінально-правових норм із іншими галузями права, зокрема конституційним та адміністративним, що дозволяє підвищити ефективність протидії загрозам [8, с. 90]. Водночас існують проблеми у забезпеченні реального застосування цих норм, зокрема пов'язані із правовою колізією, обмеженістю ресурсів правоохоронних органів та необхідністю адаптації законодавства до швидко змінюваних технологічних викликів [4, с. 87-88].

Стратегія національної безпеки України наголошує на необхідності розвитку кримінально-правових інструментів як складової системи захисту держави та громадян [5]. Науковці підкреслюють, що ефективна кримінально-правова охорона національної безпеки вимагає не лише удосконалення законодавства, а й активної практики його застосування та постійного моніторингу сучасних загроз [2, с. 12; 8, с. 91].

Національна безпека України значною мірою залежить від ефективності кримінального права. Ця галузь права надає державі інструменти для боротьби з різноманітними небезпеками, від традиційних до новітніх, таких як кіберзагрози та інформаційні атаки. Щоб кримінально-правовий захист був максимально дієвим, необхідно постійно вдосконалювати законодавчу базу, налагоджувати взаємодію з іншими галузями права та активно використовувати наукові рекомендації для практичного застосування правових норм [8, с. 92; 6, с. 791].

Лише комплексний підхід, що охоплює законодавство, правозастосування та науковий аналіз, може забезпечити міцний щит для національної безпеки в умовах сучасних викликів.

Список використаної літератури

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III

(зі змінами і доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14 (дата звернення: 26.10.2025).

2. Щодо визначення національної безпеки України як об’єкта кримінально-правової охорони. Лантінов Я.О.. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/770188ae-ff55-4cb1-bf69-84e2e6051988/content (дата звернення: 26.10.2025).

3. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19 (дата звернення: 26.10.2025).

4. Лобко В. В. Захист національної безпеки як підстава для обмеження прав. Актуальні проблеми національного законодавства. 2023. №1. С. 85-92. URL: https://apnl.dnu.in.ua/1_2023/5.pdf.

5. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 14.09.2020. № 392/2020. URL: https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037 (дата звернення: 26.10.2025).

6. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки України. Пащенко О.О.. URL: https://pbz.nlu.edu.ua/article/view/310732 pbz.n (дата звернення: 26.10.2025).

7. Кримінально-правова охорона державного суверенітету України. Кубальський В.Н. URL: https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/286261 (дата звернення: 26.10.2025).

8. Дзюба О. М. Сучасні тенденції кримінально-правового захисту національної безпеки України. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2024. № 3. С. 87-93. URL: https://visnyk.naiau.kiev.ua (дата звернення: 26.10.2025).

Восколуп Валерій Петрович
асистент кафедри соціально-економічних дисциплін
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»,
м. Бар, Україна

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЛОГІЧНОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ КОЛЕДЖІВ

Актуальність проблеми. У сучасному освітньому середовищі здатність студента логічно вибудовувати власні судження, аргументувати позицію та робити обґрунтовані висновки є однією з ключових компетентностей. Проте практика показує, що значна частина здобувачів освіти коледжів демонструє низький рівень сформованості логічної аргументації: складність у формулюванні чітких тез, використання нерелевантних або емоційних аргументів, наявність типових логічних помилок. Це ускладнює не лише навчальну діяльність, а й майбутню професійну комунікацію, де вміння відстоювати позицію та приймати обґрунтовані рішення є обов'язковими.

Суспільство інформаційного типу вимагає від молоді не лише сприймати інформацію, а й критично її осмислювати, аналізувати, відокремлювати достовірні дані від маніпулятивних повідомлень. Критичне мислення й аргументована комунікація є складовими нової освітньої парадигми, орієнтованої на формування самостійної, відповідальної й компетентної особистості. У цьому контексті особливо важливо забезпечити студентів коледжів ефективними інструментами й педагогічними умовами для формування навичок аргументування.

Метою дослідження є аналіз проблем логічної аргументації здобувачів освіти коледжів та визначення педагогічних умов, що сприяють її формуванню й розвитку. ***Об'єктом*** виступає процес формування логічної аргументації у студентів коледжів. ***Предметом*** – труднощі та прояви недостатньої

розвиненості аргументаційних умінь, а також підходи, що можуть бути використані для їхнього подолання. Для реалізації поставленої мети визначено такі ***завдання:*** проаналізувати теоретичні засади логічної аргументації; виявити основні проблеми, характерні для студентів коледжів; окреслити ефективні педагогічні стратегії й засоби розвитку аргументативної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Аргументація розуміється як інтелектуальний процес обґрунтування твердження за допомогою доказів, логічних міркувань та пояснень, що спрямовані на переконання адресата або підтвердження істинності тези. У педагогічних дослідженнях вона розглядається як важлива складова розвитку мислення та комунікативної компетентності студентів [2, с. 45–52]. Для здобувачів освіти коледжів аргументаційна компетентність виступає основою успішного засвоєння навчального матеріалу й побудови професійного дискурсу.

Класична логіка виокремлює три основні компоненти аргументації: тезу, аргументи та демонстрацію. Теза визначає положення, істинність якого необхідно довести; аргументи подаються як фактичні або логічні підстави; демонстрація забезпечує логічний зв’язок між ними. У педагогічній літературі підкреслюється, що недотримання структурної чіткості – одна з найпоширеніших проблем у студентських усних і письмових висловлюваннях [3, с. 112–120].

У контексті підготовки студентів важливими є вміння застосовувати фактичні, логічні, статистичні та порівняльні аргументи, що часто викликає труднощі через недостатній досвід роботи з джерелами інформації та науковими текстами [5, с. 134–141]. Дедуктивні, індуктивні та аналогічні міркування складають основу різних типів аргументації, а помилки у виборі типу міркування нерідко призводять до некоректних висновків.

Найпоширенішими логічними помилками є підміна понять, поспішні узагальнення, хибна причинність, апеляція до емоцій або авторитетів. Вітчизняні дослідники підтверджують, що більшість студентів коледжів мають труднощі із розпізнаванням цих помилок у текстах і власних висловлюваннях

[8, с. 355–367].

Більшість студентів коледжів демонструють низьку здатність до логічного структурування міркування: вони часто змішують поняття, використовують нерелевантні або недостатньо обґрунтовані аргументи, допускають логічні помилки. Українські дослідження показують, що серед найпоширеніших проблем – невміння будувати причинно-наслідкові зв'язки, слабке володіння понятійним апаратом та труднощі із застосуванням умовиводів [1, 225 с.]. Власна викладацька практика у коледжі підтверджує, що студенти часто апелюють до власного досвіду або емоцій замість використання об'єктивно підтверджених даних, що свідчить про недостатній рівень критичного аналізу.

Критичне мислення є фундаментальним компонентом, без якого неможливе ефективне аргументування. Воно передбачає здатність аналізувати інформацію, оцінювати її достовірність, виявляти протиріччя й формулювати обґрунтовані висновки. У сучасній педагогіці критичне мислення розглядається як ключова компетентність, що формується завдяки системному використанню проблемно-орієнтованих методів, дискусій, дебатів та вправ із перевірки доказів [9, с. 92–100].

Формування логічної аргументації залежить від змісту дисциплін, методів їх викладання та наявності практичних завдань, зорієнтованих на розвиток критичного мислення. Студенти ефективніше засвоюють основи аргументування в умовах проблемного навчання, дискусій, дебатів і структурованих вправ зі спростування або доведення тверджень [6, с. 18–27]. У контексті коледжів це особливо важливо, адже традиційна лекційно-репродуктивна модель майже не стимулює логічну активність студентів.

Сучасне освітнє середовище активно інтегрує цифрові технології, що створює як нові можливості, так і певні ризики для розвитку аргументативних умінь. З одного боку, доступ до різних джерел інформації сприяє розширенню кругозору студентів; з іншого – надмірна залежність від готових відповідей та копіювання інформації без її критичного осмислення знижує здатність

аналізувати й обґрунтовувати власну позицію. Це вимагає від викладачів формування навичок перевірки інформації, ідентифікації маніпулятивних повідомлень та усвідомленого використання цифрових ресурсів.

Аналіз наукових праць показує, що ефективний розвиток аргументаційних умінь можливий за наявності таких умов: цілеспрямована робота з логічними структурами, застосування інтерактивних методів, створення ситуацій вибору та необхідності аргументованого рішення, систематичний аналіз текстів і доказів [4, с. 14–22]. Використання технологій постановки запитань, як показує дослідження тернопільської наукової школи, також значно активізує когнітивні процеси студентів і стимулює логічну рефлексію [7, с. 56–63]. Усі ці чинники формують середовище, де логічна аргументація розвивається системно та послідовно.

Висновки. У ході дослідження було встановлено, що логічна аргументація є однією з ключових інтелектуальних компетентностей здобувачів освіти коледжів, необхідною як для професійної діяльності, так і для успішного навчання. Узагальнення теоретичних положень і результатів аналізу наукових джерел дало змогу виявити низку закономірностей та проблем, які визначають рівень аргументативної підготовки студентів.

По-перше, підтверджено, що логічна аргументація тісно пов’язана з розвитком критичного мислення, умінням формулювати чіткі тези, добирати релевантні докази та будувати логічно послідовні міркування. Аналіз показав, що більшість труднощів студентів зумовлені слабким володінням саме цими первинними когнітивними навичками.

По-друге, встановлено, що здобувачі коледжів часто здійснюють недостатній критичний аналіз джерел інформації.

По-третє, підтверджено, що ефективний розвиток аргументаційної компетентності можливий лише за умови комплексного застосування проблемного навчання, дебатів, роботи з доказами, використання цифрових технологій.

Таким чином, дослідження засвідчує, що розвиток логічної аргументації

здобувачів коледжів є багатовимірним процесом, який потребує комплексної педагогічної підтримки, міждисциплінарної взаємодії викладачів, використання сучасних освітніх технологій і цілеспрямованого формування критичного мислення.

Список використаної літератури

1. Горохова І. В. Формування аргументаційної компетентності студентів вищих навчальних закладів: дис. … канд. пед. наук. Київ, 2016. 225 с.

2. Жумбей М. М. Формування критичного мислення у студентів закладів вищої освіти. Академічні студії. Серія: Педагогіка, 2022. Вип. 3. С. 45–52.

3. Козаченко Н. І. Критичне мислення: філософія і педагогіка. Актуальні проблеми духовності, 2021. Вип. 23. С. 112–120.

4. Кравцов Ю. С., Ігнатенко О. В., Глушко В. В. Критичне мислення як ключова компетентність: педагогічні стратегії та практики. Академічні візії, 2023. № 1. С. 14–22.

5. Петренко В. О. Огляд сучасних наукових теорій та підходів до формування критичного мислення у студентів закладів вищої освіти. Педагогічні науки, 2020. Вип. 89. С. 134–141.

6. Пометун О. І. Критичне мислення як педагогічний феномен. Український педагогічний журнал, 2019. № 3. С. 18–27.

7. Терещук Г., Лупак Н. Технологія постановки запитань у контексті формування критичного мислення особистості. Педагогічні науки: теорія та методика, 2020. Вип. 114. С. 56–63.

8. Ходаковська О. В. Впровадження методів критичного мислення у навчальний процес: теорія і практика. Матеріали наук.-практ. конф., Харків: НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2017. С. 355–367.

9. Ходорчук А. В. Педагогічний аспект формування критичного мислення у студентів філософії та богослов’я. Грані, 2018. Т. 21, № 3. С. 92–100.

Бикова Світлана Валентинівна
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри філософії, політології, психології та права,
Одеська державна академія будівництва та архітектури,
м. Одеса, Україна

ДОВІРА ЯК ОСНОВА ПОБУДОВИ УСПІХУ В СОЦІУМІ

Успішність здавна пов'язувалася зі знанням себе, своїх ресурсів, впевненістю у своїх силах, вмінням побудувати взаємодію з іншими людьми, вибудовувати довірливі стосунки з собою та світом, стосунки, які ґрунтуються на критичній оцінці передумов цієї довіри тощо.

У зв'язку з цим актуальним для дослідження питанням є вивчення довіри як особистісної основи для досягнення успіху у соціальному житті.

Адже довіра до себе є вірою людини у себе, власні сили, потрібність для інших, цінність, є самоприйняттям, яке надає особистості відчуття захищеності, впевненість у собі, у підтримці за необхідності з боку інших, є базисом психологічного здоров'я людини [5]. Довіра виявляється в особливому ставленні суб'єкта до об'єкта довіри, таке ставлення виникає шляхом взаємодії (безпосередньої/опосередкованої) і є відображенням внутрішньої позиції особистості, яка виникає через оцінку результатів цієї взаємодії [3].

Цікавим з точки зору інтересів нашого дослідження є «Методика довіри / недовіри особистості до світу, до інших людей, до себе» (авторства А.Купрейченко в адаптації В.Петренко та О.Савченко), оскільки в опитувальнику визначено що означає високий рівень довіри до інших, а це свідчать про здатність людини вибудовувати ефективну взаємодію з іншими, формувати «стійкі позитивні відносини», готовність враховувати думку партнера, також є впевненість в інших, орієнтованість на партнера, виражена схильність до співпраці. Щодо параметру «довіра до себе», то її вираженість свідчить, що людина довіряє собі, вірить у власні сили, впевнено орієнтується в

критичній ситуації, впевнена у своїй компетентності, цінності, значущості, вміє та прогнозує поведінку та діяльність інших [4].

Водночас у співвідношенні з різними видами успішності не все однозначно. Зокрема, за результатами досліджень навчальної успішності Т.Білуха, Л.Дейниченко, Т.Кухар встановили, що успішні здобувачі більш підозріливі у стосунках з людьми, мають певні упередження, а особи, які не демонструють навчальну успішність навпаки більш довірливі та відверті [1]. За даними інших досліджень надто висока довіра може мати негативні наслідки, а помірна, навпаки, посприяти більш ефективній взаємодії [3].

Відтак, щодо довіри, яка проявляється у міжособистісній взаємодії, то вона виникає тоді, коли людина впевнена в адекватності процесів, що відбуваються і вони відповідають її цінностям. Відтак, чим вищим є ступінь довіри до того, що відбувається навколо, тим кращими є перспективи самореалізації особистості [5]. Тож цілком передбачуваним є значущість довіри у різних сферах – економічних відносин, політичній взаємодії, у роботі організацій та установ тощо. Саме довіра забезпечує ефективність діяльності організацій, тому важливими є заходи з підтримання певного рівня довіри її співробітників. Адже саме довіра як складова спілкування на різних рівнях, розпочинаючи з особистісного і закінчуючи рівнем суспільства загалом забезпечує результативність комунікації [2].

Довіра в структурі професійно важливих якостей соціономічних професій займає чільне місце, є передумовою успішної комунікації, детермінує покращення стосунків, спонукає до зростання продуктивності, стійкості до викликів та розвитку. Успішні люди вміють вибудовувати мости, забезпечувати єднання між людьми, створювати атмосферу тієї самої довіри та налаштовувати ефективні комунікації, що є вкрай важливим для зростання, запровадження інновацій, вибудовування соціального капіталу загалом.

Саме тому напрямком наших подальших наукових пошуків є виявлення співвідношення довіри (довіри до себе, довіри до інших, довіри до світу) та успішності особистості, що дозволить врахувати умови досягнення успішності

у всіх сферах людського буття з опорою на сутнісні особистісні характеристики.

Список використаної літератури

1. Білуха Т., Дейниченко Л., Кухар Т. Особистісні передумови успішності професійного навчання. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Психологія. 2021. Випуск 4 (53). С.12-18.

2. Круглов К.О. Довіра як чинник соціально-психологічного клімату виробничого колективу. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки. 2020. Випуск 1. С.139-145.

3. Лисенко Д.П. Довіра в предметному полі психологічних досліджень. Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2018. Випуск 40. С.196-208.

4. Савченко О.В., Петренко В.В., Тімакова А.В. Методика довіри / недовіри особистості до світу, до інших людей, до себе» (А. Купрейченко): україномовна адаптація, валідизація та стандартизація. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПСИХОЛОГІЯ. 2022. Випуск 5. С.16-22.

5. Чайка Г.В. Довіра як ключовий компонент психічного здоров’я. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. 2022. Том 33 (72). №1. С.31-36.

Боліла Світлана Юріївна
кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту, маркетингу та IT,
Херсонський державний аграрно-економічний університет,
м. Херсон, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СПОЖИВЧОЇ ПОВЕДІНКИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Стрімка цифрова трансформація, спричинена глобальною інтеграцією інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у всі сфери життєдіяльності, радикально переформатувала економічне середовище. Споживча поведінка, яка традиційно ґрунтувалася на раціональних економічних рішеннях та фізичній взаємодії з продуктом, наразі перемістилася у віртуальний простір. У цьому новому контексті процеси прийняття рішень, формування лояльності та сприйняття цінності продукту зазнали суттєвих психологічних змін. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю глибокого розуміння взаємозв'язку між цифровими інструментами (такими як Big Data, AI, віртуальна та доповнена реальність) та когнітивними, емоційними й поведінковими реакціями споживачів. Недостатня увага до цих психологічних аспектів призводить до неефективності маркетингових стратегій та зниження задоволеності клієнтів.

Тому важливо ідентифікувати та зробити аналіз ключових психологічних феноменів, що визначають споживчу поведінку в цифровому середовищі, а також обґрунтувати механізми використання цих знань для оптимізації взаємодії між бізнесом та споживачем.

Цифрове середовище характеризується інформаційною надмірністю, що створює специфічні когнітивні виклики для споживача:

- дефіцит уваги та скорочення циклу прийняття рішень через те, що величезний вибір та постійний потік стимулів (реклама, сповіщення) призводять до феномену "когнітивного перевантаження", коли у відповідь мозок споживача вдається до евристик, тобто швидких, спрощених правил прийняття рішень та все менше часу витрачається на глибокий аналіз

інформації, а акцентом уваги стають візуальні тригери, соціальні докази (рейтинги, відгуки) та рекомендації алгоритмів [1, с. 45];

- парадокс вибору, бо незважаючи на теоретичну перевагу широкого вибору його надмірність у цифровому просторі (наприклад, у великих маркетплейсах) може викликати параліч рішення та, як наслідок, зниження задоволеності навіть успішно здійсненою покупкою, що вимагає від цифрових платформ механізмів фільтрації та персоналізації для зменшення когнітивного навантаження;

- ефект "екранізації", через те, що постійне використання гаджетів та екранів для взаємодії з контентом впливає на глибину обробки інформації, а споживачі схильні до швидкого скіммінгу , ігнорування складних текстових блоків, віддаючи перевагу візуальному контенту (відео, інфографіка), що підвищує важливість UX/UI дизайну у формуванні першого враження та довіри.

В сучасному світі цифрова трансформація впровадила нові канали емоційної взаємодії та поведінкових тригерів. Так слід відзначити вплив соціального доказу та страху втрати, бо соціальні мережі та онлайн-спільноти посилили ефект соціального доказу. Рейтинги, відгуки та, особливо, кількість послідовників або лайків, стають критичним фактором довіри, часто замінюючи фізичну оцінку якості продукту. А страх пропустити вигідну пропозицію, обмежену за часом акцію чи трендовий товар стає потужним поведінковим тригером, що стимулює імпульсивні покупки та прискорює цикл продажу [2]. В умовах цифрової трансформації використання Big Data та алгоритмів машинного навчання дозволяє створювати високоперсоналізовані пропозиції, які відповідають минулій поведінці споживача. Психологічно це створює відчуття ексклюзивності та турботи, що підвищує лояльність. Однак це також може призвести до "фільтрувальної бульбашки", де споживач бачить лише ті продукти та ідеї, які відповідають його попереднім уподобанням, обмежуючи когнітивну різноманітність у виборі.

Також слід враховувати феномен "опосередкованої власності", бо в віртуальних середовищах, таких як ігри чи мета-всесвіти, споживачі формують сильні емоційні зв'язки з цифровими активами (NFT, скіни). Це демонструє, що психологічне відчуття "власності" може виникати без фізичного володіння, що відкриває нові можливості для монетизації віртуальних товарів.

До того ж, певний ступінь анонімності, яку надає Інтернет, може знижувати соціальні бар'єри, збільшуючи схильність до ризикових покупок або участі в сумнівних фінансових схемах (наприклад, неперевірених криптовалютних проєктах) через зменшення відчуття особистої відповідальності та відсутності прямого соціального осуду.

Цифрова трансформація надала бізнесу сучасгні інструменти для безпрецедентно глибокого впливу на психологію споживача, що ставить питання про етичні межі:

-нейромаркетинг та біометричні дані: використання технологій відстеження рухів очей (Eye-Tracking), аналізу виразу обличчя та електроенцефалографії (ЕЕГ) дозволяє брендам безпосередньо вимірювати підсвідомі реакції споживачів на цифрову рекламу та дизайн інтерфейсу, що забезпечує більш точну оптимізацію, але водночас підвищує занепокоєння щодо приватності та маніпуляцій [3, с. 210];

- гейміфікація та формування звички: впровадження ігрових елементів (бали, рейтинги, віртуальні нагороди) у неігрові процеси (наприклад, покупка, навчання, використання банківських додатків) використовує психологічні механізми мотивації та винагороди, що ефективно формує поведінкову звичку та збільшує частоту використання продукту, але може також спричинити залежність від додатку;

- роль штучного інтелекту (AI) у побудові довіри: чат-боти та віртуальні асистенти, керовані AI, беруть на себе функцію первинного обслуговування. Якість цієї взаємодії критично впливає на перцептивну довіру до бренду. Споживачі схильні надавати перевагу взаємодії з AI, коли потрібна швидка, точна та безоціночна відповідь, але вимагають "людського" втручання у складних емоційних чи конфліктних ситуаціях [4].

Зважаючи на вищезазначене, успішна стратегія в умовах цифрової трансформації має базуватися на етичному використанні психологічних знань. Необхідно забезпечити прозорість алгоритмів через впровадження принципів пояснюваного AI, щоб споживачі розуміли, чому їм пропонується саме цей товар чи послуга, що підвищує довіру та знижує відчуття маніпуляції.

Також потрібна розробка програм, спрямованих на підвищення цифрової грамотності споживачів, що дозволить їм свідомо протистояти страхам та іншим маніпулятивним тригерам, керуючи своїм когнітивним навантаженням [5].

Дизайн цифрових платформ має бути орієнтований на зменшення стресу та тривожності (замість стимулювання імпульсивності), використовуючи принципи мінімалізму, чіткої навігації та надання споживачу повного контролю над його даними та підписками.

Бізнесу необхідно перейти від стратегії "надання максимального вибору" до стратегії "надання оптимального, психологічно комфортного вибору", що ґрунтується на глибокому розумінні потреб конкретного сегмента.

Таким чином, цифрова трансформація перетворила споживчу поведінку на складний психологічний процес, який визначається взаємодією когнітивного перевантаження, посиленим соціальним впливом та алгоритмічною персоналізацією. Успішне управління споживчою поведінкою в цьому новому середовищі вимагає від бізнесу не лише володіння технологіями, а й глибокої психологічної етики та здатності перетворювати технологічну потужність на справжню цінність, що підвищує якість життя споживачів.

Список використаної літератури

1. Григоренко О. В. Вплив інформаційного перевантаження на когнітивні процеси прийняття рішень споживачами. Економіка та суспільство. 2023 № 15(3). С . 42-50.

2. Карась П. І. Психологічні механізми FOMO та його роль у стимулюванні імпульсивного споживання в соціальних мережах. Вісник психології та маркетингу. 2022. №4(1). С. 88-95.

3. Олійник М. В. (2024). Етичні дилеми нейромаркетингу та використання біометричних даних у цифровому середовищі. Філософія та право. 2024. №2(55). С. 205-215.

4. Степаненко А. П. Роль штучного інтелекту у формуванні довіри до бренду: психологічні аспекти взаємодії. Теорія та практика управління. 2023. № 6(11). С. 160-168.

5. Іващенко Л. Д. Ефекти гейміфікації та цифрова гігієна у формуванні свідомої споживчої поведінки. Соціальна психологія та комунікації. 2024. №1(22). С. 190-200.

Бекчив Мирослав Петрович
аспірант кафедри психології ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ГЕНЕРАТИВНОГО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ: МОЖЛИВОСТІ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ

Генеративний штучний інтелект (ШІ) активно інтегрується в освітній процес, зокрема у формі моделей ChatGPT, Copilot тощо. Стрімке зростання їхньої популярності, висока доступність і багатофункціональність відкривають нові можливості для підтримки навчання, однак водночас породжують серйозні виклики щодо формування критичного мислення здобувачів освіти. У дослідженнях акцентується на небезпеці когнітивної атрофії: надмірна залежність від ШІ може послаблювати самостійну аналітичну діяльність студента, сприяючи пасивному споживанню знань [1, с. 459-530; 2, с. 1].

Застосування генеративного ШІ дозволяє студентам отримувати персоналізовану підтримку, пояснення складних тем, приклади завдань та чернетки текстів. Така функціональність сприяє індивідуалізації освітнього процесу, розширює можливості для самостійного навчання, особливо у середовищах з обмеженим доступом до викладачів або офлайн-консультацій [3, с. 1-22]. Крім того, ШІ забезпечує негайний зворотний зв’язок, допомагає подолати мовні бар’єри й сприяє розвитку навичок самоконтролю та самонавчання. Педагогічна спільнота розглядає його як інструмент підтримки пізнавальної активності студента, який, за умови правильного використання, здатний стимулювати пізнавальний інтерес і креативність [4, с. 1-17].

Водночас результати низки експериментів вказують на суттєве зниження когнітивного навантаження в учасників, які користувалися ШІ. Електрофізіологічні дані показують, що студенти, які писали есе з допомогою ChatGPT, демонстрували нижчі показники мозкової активності порівняно з тими, хто виконував завдання самостійно. Зокрема, фіксувалась знижена

активація зон, відповідальних за глибоке опрацювання інформації, що свідчить про поверхневу обробку навчального матеріалу [2, с. 1]. Учасники таких досліджень часто не могли згадати зміст згенерованих відповідей, що вказує на відсутність переносу інформації до довготривалої пам'яті.

Також виявлено, що використання генеративного ШІ часто призводить до редукції метакогнітивної активності: студенти частіше копіюють відповіді бота без належного аналізу або перевірки. Така поведінка отримала назву «метакогнітивної ліні» [1, с. 459-530;], тобто ухилення від розумової праці навіть тоді, коли вона потенційно можлива. Результати порівняльного дослідження студентів англомовних програм свідчать: хоча оцінки за тексти, створені за допомогою ChatGPT, були вищими, рівень фактичного засвоєння теми залишався незмінним або навіть нижчим, ніж у студентів, які виконували завдання без ШІ [1, с. 459-530; 5, с. 1].

Крім когнітивних ризиків, використання генеративного ШІ може сприяти формалізації навчального процесу. Типові відповіді, створені моделями, часто позбавлені оригінальності, глибини або авторської позиції. Таким чином, студент втрачає не лише практику критичного осмислення, а й здатність до творчої інтерпретації знань [2, с. 1; 6, с. 1-5]. У педагогічній практиці зростає небезпека того, що освітній процес набуде рис імітації, в якій оцінювання ґрунтується на формальних ознаках тексту, а не на реальних знаннях і вміннях студента.

Попри ризики, генеративний ШІ може бути ефективним інструментом за умов цілеспрямованої інтеграції в освітній процес. Поєднання ШІ з елементами розвитку критичного мислення демонструє позитивний ефект. Наприклад, експеримент із використанням ШІ як допоміжного засобу для аналізу ідей у 6 класі засвідчив суттєве зростання рівня глибинного засвоєння знань у учнів, які поєднували взаємодію з ботом з активним обговоренням теми та написанням власних висновків [4, с. 1-17]. Додаткове дослідження показало, що саме рівень розвитку критичного мислення, а не обсяг попередніх знань, є чинником, що найбільше підсилює ефективність використання ШІ у навчанні.

Розв'язання проблеми полягає в поєднанні технологічних можливостей із педагогічною відповідальністю. Необхідним є запровадження чітких етичних правил щодо використання ШІ у навчанні, розробка завдань, які передбачають

персональну позицію студента, а також створення умов для підвищення інформаційної грамотності й критичної рефлексії здобувачів освіти. Важливо також, щоб викладачі були обізнані щодо функціоналу ШІ, могли виявляти шаблонність текстів, ініціювати глибинні дискусії та створювати ситуації, в яких студент змушений мислити, а не лише оформлювати думки іншого джерела.

Отже, генеративний ШІ є водночас викликом і можливістю. Його використання здатне поглибити або спростити пізнавальну діяльність, залежно від стратегії його інтеграції в освітній процес. Критично важливо не допустити підміни навчання симуляцією активності. Завдання сучасної освіти – навчити студентів мислити в умовах цифрової трансформації, використовуючи інструменти ШІ як підсилювач інтелекту, а не його замінник.

Список використаної літератури

1. Fan Y., Tang L., Le H. та ін. Beware of metacognitive laziness: Effects of generative artificial intelligence on learning motivation, processes, and performance. British Journal of Educational Technology, 2024, 56(2), с. 489–530.
2. Kosmyna N., Yuan A., Garrison K. та ін. Your Brain on ChatGPT: Accumulation of Cognitive Debt when Using an AI Assistant for Essay Writing Task. arXiv preprint, June 2025. DOI: 10.48550/arXiv.2506.08872.
3. UNESCO IESALC. ChatGPT and artificial intelligence in higher education: Quick Start Guide. Париж: UNESCO, 2023. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000385146
4. Zhao G., Sheng H., Wang Y. та ін. Generative Artificial Intelligence Amplifies the Role of Critical Thinking Skills and Reduces Reliance on Prior Knowledge While Promoting In-Depth Learning. Education Sciences, 2025, 15(5), № 554, с. 1–17.
5. Barshay J. University students offload critical thinking, other hard work to AI. The Hechinger Report. 19.05.2025. URL: https://hechingerreport.org/proof-points-offload-critical-thinking-ai/
6. Mineo L. Is AI dulling our minds? The Harvard Gazette. 13.11.2025. URL: https://news.harvard.edu/gazette/story/2025/11/is-ai-dulling-our-minds/
7. Lee H.-P., Sarkar A., Tankelevitch L. та ін. The Impact of Generative AI on Critical Thinking: Self-Reported Reductions in Cognitive Effort and Confidence Effects From a Survey of Knowledge Workers. Proceedings of CHI ’25 – ACM Conference on Human Factors in Computing Systems, 2025, ст. 1–22.

Вдовіченко Володимир Олександрович
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»,
м. Одеса, Україна

ВІРТУАЛЬНА ІНТИМНІСТЬ ЯК РІЗНОВИД ІНТИМНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

У сучасному цифровому суспільстві інтенсивний розвиток інформаційних технологій істотно трансформує способи міжособистісної взаємодії, що зумовлює появу нових форм емоційної близькості. Однією з таких форм є віртуальна інтимність, яка постає як соціально-психологічний феномен та різновид інтимності, що виникає і функціонує у цифровому середовищі. Для обґрунтування її специфіки важливо звернутися до фундаментальних теорій інтимності. У психологічній науці інтимність розглядається як глибокий емоційний зв'язок, побудований на довірі, теплоті, прийнятті та взаємній підтримці. Зокрема, у трикутній теорії любові Р. Стернберга інтимність визначається як емоційна складова міжособистісних стосунків, що включає почуття близькості, взаємної прив'язаності та прихильності [10, с. 123]. Подібно до цього, Г. Салліван трактує інтимність як найвищий рівень міжособистісної близькості, що формується через стабільну взаємну підтримку, прийняття та емоційну відкритість партнерів [11, с. 87]. Значним внеском у розуміння інтимності стали праці С. Джурарда, який наголошував, що інтимність є наслідком процесу взаємного саморозкриття, відкриття особистої інформації та готовності до психологічної прозорості [7, с. 44]. Цей підхід має ключове значення для вивчення онлайн-взаємодії, оскільки цифрове середовище суттєво впливає на форми, інтенсивність, глибину та швидкість саморозкриття.

Українські науковці також підкреслюють багатовимірність інтимності. Т. Титаренко визначає її як глибокий особистісний зв'язок, що формується на основі автентичності, емоційної відкритості та здатності особистості до теплих довірливих взаємин [4, с. 59]. І. Бех трактує інтимність як морально й духовно забарвлену форму міжособистісної близькості, у якій суб'єкти взаємодії визнають цінність та унікальність один одного [1, с. 97]. Узагальнюючи ці підходи, можна стверджувати, що інтимність містить емоційні, когнітивні, поведінкові та ціннісні компоненти, а її виникнення пов'язане з довірою, саморозкриттям та стабільністю взаємних стосунків.

Із розвитком цифрових платформ ці ж компоненти почали проявлятися у віртуальних формах. Одним із перших комплексних описів зазначеного феномену став аналіз І. Бен-Зеева, який у монографії «Love Online» показав, що емоційна близькість може виникати й у середовищі комп'ютерно-опосередкованої комунікації, а віртуальна інтимність здатна бути глибокою та психологічно значущою, оскільки ґрунтується на інтенсивному вербальному саморозкритті та ефекті ідеалізації партнера [6, с. 141]. Подальші дослідження підтвердили ці положення. Так, у роботі А. Ломанівської та М. Гіттона доведено, що онлайн-взаємодія може забезпечувати стійке відчуття емоційної близькості, підтримки та довіри, а рівень віртуальної інтимності може бути співмірним з інтимністю у традиційних офлайн-стосунках [8, с. 389]. Важливою особливістю є вплив технологічних параметрів цифрового середовища: інтерфейсу, формату комунікації, можливості асинхронності та вибіркової самопрезентації. Ці аспекти докладно аналізуються у працях Н. Паасонен, яка наголошує, що медіалізовані форми близькості мають власні афективні інтенсивності та залежать від алгоритмічних умов комунікації [9, с. 52].

Пояснення механізмів розвитку віртуальної інтимності часто спирається на гіперперсональну модель Дж. Волтера, згідно з якою онлайн-комунікація може сприяти ще глибшій емоційній близькості, ніж взаємодія у фізичній реальності. Це пояснюється можливістю селективно керувати самопрезентацією, а також тенденцією до ідеалізації партнера у відсутності

зорових та невербальних сигналів [12, с. 18]. Саме завдяки цим механізмам віртуальна інтимність часто формується швидше, інтенсивніше й може набувати виразного емоційного забарвлення.

У соціології та психології медіа з'являється також концепт «mediated intimacies», запропонований Ф. Атвуд та співавторами, де підкреслюється, що цифрові платформи створюють новий соціальний контекст інтимності, у якому стираються межі між приватним і публічним, а інтимність може проявлятися через обмін повідомленнями, фотографіями, онлайн-трансляціями та іншими цифровими практиками [5, с. 12]. Українські автори Н. Пов'якель та О. Донченко відзначають, що віртуальна інтимність стає важливою частиною емоційно-ціннісного розвитку особистості, а цифрові взаємини відіграють роль у формуванні соціальної компетентності молоді, її самооцінки та емоційної стабільності [3, с. 203; 2, с. 77].

Структура віртуальної інтимності багато в чому повторює структуру традиційної інтимності, але через цифровий формат набуває специфічних рис. Емоційний компонент включає переживання близькості, підтримки, «емоційної присутності» партнера, що виникає через регулярну текстову чи аудіовізуальну комунікацію [8, с. 391]. Когнітивний компонент пов'язаний із формуванням уявлень про партнера, які можуть ідеалізуватися чи набувати символічного змісту. Поведінково-комунікативний компонент проявляється у глибині та частоті саморозкриття, де онлайн часто відбувається швидше та відкритіше, ніж у реальному житті [7, с. 51]. Нарешті, технологічний компонент визначається властивостями платформи, що впливають на спосіб розгортання взаємодії – темп, тривалість, приватність, можливість асинхронності, збереження історії повідомлень [9, с. 66].

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що віртуальна інтимність є різновидом інтимності особистості. Вона спирається на ті самі базові механізми – довіру, саморозкриття, емоційну чутливість та відчуття психологічної єдності, але водночас формується у специфічному цифровому середовищі, яке посилює чи модифікує окремі її компоненти. Віртуальна

інтимність не є «сурогатом» традиційної близькості, а становить її сучасну варіацію, що активно інтегрована у повсякденну комунікацію серед молоді і має істотний вплив на їхній психоемоційний, особистісний і соціальний розвиток.

Список використаної літератури

1. Бех І.Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 1. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
2. Донченко О.С. Особистість у цифровому середовищі : монографія. Київ : КНУ імені Т. Шевченка, 2020. 182 с.
3. Пов'якель Н.І. Психологія особистісного розвитку в інформаційному суспільстві : монографія. Київ : Слово, 2019. 328 с.
4. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості : у пошуках життєвої рівноваги : монографія. Київ : Либідь, 2012. 232 с.
5. Attwood F., Hakim J., Winch A. Mediated Intimacies: Bodies, Technologies & Relationships. London : Palgrave Macmillan, 2017. 244 p.
6. Ben-Ze'ev A. Love Online: Emotions on the Internet. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 310 p.
7. Jourard S.M. Self-Disclosure: An Experimental Analysis of the Transparent Self. New York : Wiley-Interscience, 1971. 188 p.
8. Lomanowska A.M., Guitton M.J. Online intimacy and well-being. Computers in Human Behavior. 2016. Vol. 62. P. 385-393.
9. Paasonen S. Affective Intensities in Online Intimacies. Social Media + Society. 2018. Vol. 4 (1). P. 1–9.
10. Sternberg R. J. A triangular theory of love. Psychological Review. 1986. – Vol. 93 (2). P. 119-135.
11. Sullivan H.S. The Interpersonal Theory of Psychiatry. New York : Norton, 1953. 414 p.
12. Walther J.B. Computer-Mediated Communication: Impersonal, Interpersonal, and Hyperpersonal Interaction. Communication Research. 1996. Vol. 23 (1). P. 3-43.

Глубоченко Катерина Віталіївна
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Центральноукраїнський інститут МАУП,
м. Кропивницький, Україна

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЯК ЧИННИК УСПІШНОСТІ

Науковий керівник: Зіміна Юлія Олександрівна *– старший викладач кафедри психології та гуманітарних дисциплін Центральноукраїнського інституту МАУП*

Метою роботи є теоретичне обґрунтування впливу рівня емоційного інтелекту на академічну успішність та соціальну адаптацію студентів.

Завдання: Проаналізувати основні наукові підходи до визначення емоційного інтелекту; дослідити зв'язок між EQ та навчальною мотивацією; окреслити шляхи розвитку емоційного інтелекту в освітньому процесі.

Останнім часом термін «емоційний інтелект» (EQ) набуває дедалі більшої популярності в науковому та прикладному дискурсах. Незважаючи на це, у психологічній науці, як і раніше, не існує єдиного чіткого визначення цього поняття, що свідчить про його комплексний характер і активну фазу теоретичного осмислення. Історично, вперше позначення EQ – коефіцієнт емоційності (emotional quotient), за аналогією з IQ – коефіцієнтом інтелекту, запровадив у 1985 році клінічний фізіолог Рувен Бар-Он. Він визначає емоційний інтелект як сукупність когнітивних здібностей, компетенцій і навичок, що детермінують здатність людини ефективно долати виклики та тиск зовнішнього середовища. Інший впливовий підхід належить Деніелу Гоулману, який розглядає EQ як здатність людини до усвідомлення власних емоцій та емоцій інших людей з метою самомотивації, мотивації оточення та ефективного

управління емоційними станами як на інтраперсональному, так і на міжособистісному рівнях.

Емоційний інтелект виступає інтегральним показником комунікативного потенціалу особистості, що включає вміння рефлексувати власні емоції, емпатично розпізнавати почуття інших і використовувати це розуміння для керівництва власною поведінкою та мисленням. Функціонально його часто розглядають як емоційний еквівалент пізнавального інтелекту (IQ). Сьогодні в науці сформувалися дві базові моделі EQ: модель здібностей (Дж. Маєр та П. Саловей), яка трактує емоційний інтелект як конструкт на перетині емоційної та когнітивної сфер, акцентуючи увагу на здатності до обробки емоційної інформації; та змішана модель, що інтегрує в поняття EQ як розумові здібності, так і стабільні особистісні риси, властиві конкретному індивіду [1, с 509].

Значення емоційного інтелекту для навчальної діяльності є критично важливим і багатоаспектним. Насамперед, високий рівень EQ має прямий позитивний вплив на внутрішню мотивацію до навчання, цілепокладання та наполегливість у досягненні результатів. Студенти з розвиненими емоційними навичками демонструють вищу адаптивність до динамічних змін у навчальному середовищі, будь то перехід на нові форми навчання чи зміна соціального кола. Вони ефективніше вибудовують комунікацію як з викладачами, що сприяє якіснішому засвоєнню матеріалу, так і з одногрупниками, формуючи сприятливий соціально-психологічний клімат у колективі.

І навпаки, низький рівень емоційного інтелекту виступає серйозним фактором ризику. Він може призводити до раннього емоційного вигорання, яке виникає внаслідок хронічного стресу та невміння ним керувати. Це супроводжується стійким зниженням навчальної мотивації, апатією, а також провокує міжособистісні конфлікти в академічному середовищі. В умовах сучасної вищої освіти, що характеризуються інтенсифікацією навчального навантаження та високою стресовою навантаженістю, здатність до

усвідомленої емоційної саморегуляції стає не просто бажаною, а необхідною для підтримки стабільної продуктивності та психічного здоров'я студентів.

Крім того, емоційний інтелект безпосередньо сприяє розвитку ключових соціальних навичок, таких як емпатія – здатність до глибокого розуміння та співпереживання почуттям інших, та ефективна комунікація – вміння чітко доносити думки та враховувати позицію співрозмовника. Ці якості є фундаментальними для успішної роботи в команді, колективного вирішення складних завдань і формування мережі підтримки, що є особливо актуальним для проектно-орієнтованого навчання в сучасних університетах [2, с. 102-108].

Емоційний інтелект є ключовим фактором успішної соціальної взаємодії, особливо в контексті розвитку емпатії. Дослідники зазначають, що емпатія, будучи структурним компонентом EQ, надає людині здатність не лише глибше розуміти емоції інших, але й адекватно та своєчасно реагувати на їхні потреби. Ця якість безпосередньо сприяє формуванню психологічно безпечної та підтримувальної атмосфери в міжособистісних стосунках і значно знижує рівень конфліктності. Здатність до емпатії розвивається через такі практики, як активне слухання та співчуття, які є важливими складовими емоційної компетентності.

Емпатійний дискурс передбачає комплексний підхід: не тільки розпізнавання емоційного стану іншої людини, але й конструктивний вплив на нього. Це стає особливо важливим в умовах стресових та кризових ситуацій, де емоційна підтримка може мати вирішальне значення для подальшої адаптації особистості [3, с. 22-28].

Сучасні умови характеризуються низкою викликів, пов’язаних із ускладненням міжособистісних стосунків та динамічними змінами в професійному середовищі. У цій парадигмі емоційна стабільність і здатність до рефлексії та аналізу власного емоційного досвіду виступають ключовими елементами для успішної соціальної адаптації та кар’єрного розвитку.

Окремої уваги заслуговує вплив інформаційного суспільства, яке формує нові виклики, пов’язані з інтенсивним використанням інтернету та соціальних

мереж. Хоча цифрові технології відкривають нові можливості для комунікації, вони одночасно можуть спричиняти явища соціальної ізоляції та емоційного виснаження. В цьому контексті вміння розпізнавати власні емоції, керувати ними та ефективно інтерпретувати емоційні стани співрозмовників стає важливою навичкою, яка допомагає індивідам ефективніше долати складні ситуації та підтримувати психічне здоров'я.

Фундаментальну роль у цьому процесі відіграють емоції, які є основою психіки та джерелом психічної енергії. Вони мають прямий вплив на когнітивні процеси, такі як пам'ять, мислення та уява. Емоції урізноманітнюють спілкування, підвищують його ефективність, сприяють взаєморозумінню та впливають на прийняття рішень. Важливим кроком у вивченні цієї сфери стала робота 1999 року, в якій було опубліковано визначення емоційної компетентності. Згідно з цим підходом, емоційна компетентність розглядається як фактор, що формує адаптаційний потенціал особистості та її переконання щодо власних здібностей [4, с. 12].

Розвиток емоційного інтелекту тісно пов'язаний із комунікативним підходом у викладанні мов. Ефективна групова робота на заняттях, необхідна для формування комунікативних умінь, можлива лише за умови створення позитивної атмосфери, яка забезпечує безпеку, сприяє співпраці та підвищує впевненість учнів. Особистісно орієнтоване навчання мови, коли учні висловлюють власні думки, досвід і почуття з використанням відповідних мовних засобів, робить мову особистісно значимою, підвищує мотивацію та сприяє кращому засвоєнню матеріалу. Таким чином, емоційний інтелект має розглядатися як інтегральний компонент цілісного освітнього процесу, що поєднує інтелектуальний та емоційний розвиток особистості [5, ст. 136-139].

Проведений аналіз свідчить, що розвиток емоційного інтелекту є не допоміжним, а ключовим елементом сучасної освіти. Впровадження цілеспрямованих практик формування EQ може стати ефективним інструментом профілактики емоційного вигорання та дезадаптації.

Автором пропонується розглядати інтеграцію розвитку емоційного інтелекту на трьох рівнях: 1) як окремого тренінгового курсу для студентів, зокрема першокурсників, для полегшення адаптації; 2) як компонента викладання гуманітарних та соціальних дисциплін через аналіз емоційних реакцій історичних особистостей чи літературних героїв; 3) як основи для створення психологічно безпечного середовища в академічних групах, що сприятиме відкритій комунікації та взаємопідтримці.

Отже, емоційний інтелект слід розглядати як системоутворюючий чинник успішної освітньої діяльності, який безпосередньо впливає на академічні досягнення, психологічне благополуччя та соціальну компетентність студентської молоді. Подолання розриву між інтелектуальним та емоційним розвитком має стати одним із пріоритетів сучасної вищої школи.

Перспективою подальших досліджень є розробка та апробація конкретних методик діагностики та розвитку компонентів EQ применио до потреб української системи освіти в умовах воєнного та повоєнного часу.

Список використаної літератури

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект: книжка, що змінює уявлення про те, що означає бути розумним. Харків: vivat, 2018 р. 509 с.

2. Панасенко Е. А., Репринець І.О. Вплив емоційного інтелекту на академічну успішність здобувачів вищої освіти: психологічні чинники та освітні практики. 2025. №1. С. 102-108. DOI https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2025-1-13

3. Савченко О. В. Емоційний інтелект: емпатійний дискурс. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2018. Вип. 1. С. 22–28.

4. Коробко Ю. В., Тройніна С. О., Остапко Л. О., Годзь Т. О. Емоційний інтелект у XXI столітті як один з найважливіших soft-skills освітнього процесу. 2023. №24. С. 12.

5. Чернявська А. Емоційний інтелект – запорука успішного навчання. 2012. №12. С. 136-139.

Зіміна Юлія Олександрівна
старший викладач кафедри психології
та соціально-гуманітарних дисциплін,
Центральноукраїнський інститут МАУП
м. Кропивницький, Україна

ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ СТЕРЕОТИПІВ

У сучасному інформаційному суспільстві засоби масової інформації відіграють одну з ключових ролей у процесах соціалізації та формування уявлень про навколишній світ. Саме через медіапростір людина отримує більшість знань про соціальні групи, події та явища, з якими не має безпосереднього контакту. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема формування соціальних стереотипів під впливом ЗМІ.

Соціальні стереотипи — це стійкі, спрощені уявлення про певні соціальні групи, ролі чи явища, що виникають у результаті соціального досвіду і передаються через комунікацію. ЗМІ, завдяки своїй масовості, швидкості поширення та емоційному впливу, стають одним із головних інструментів створення, підтримання або руйнування таких стереотипів [1, с.202-204].

Соціальні стереотипи мають когнітивну природу, адже допомагають людині спрощувати сприйняття складної соціальної реальності. Водночас вони часто є упередженими, неточними або навіть дискримінаційними. За визначенням Г. Олпорта, стереотип — це узагальнене уявлення про групу людей, що спирається не на індивідуальний досвід, а на соціально поширені уявлення. Стереотипи виконують як позитивні функції (орієнтація в соціальному світі, економія мисленнєвих ресурсів), так і негативні (поширення упереджень, соціальна дискримінація, формування викривленої картини світу) [3, с. 107].

ЗМІ не лише відображають реальність, але й активно її конструюють. Вибір тем, способів подачі матеріалу, лексичних засобів, емоційного забарвлення новин — усе це формує певну «картину світу» у масовій свідомості.

Основні механізми впливу ЗМІ на формування стереотипів:

- Селекція інформації — відбір подій, що потрапляють у медіапростір;
- Фреймінг (рамкування) — подання фактів у певному контексті, що сприяє певній інтерпретації;
- Повторюваність образів — регулярне використання однакових сюжетів або персонажів формує стійке уявлення;
- Мовні та візуальні засоби — використання ярликів, метафор, кольорових асоціацій.

Наприклад, у новинних сюжетах про мігрантів або політичних опонентів часто застосовується певна емоційна тональність, що впливає на сприйняття аудиторії й закріплює конкретний стереотип [2, с. 94].

Стереотипи, що формуються через ЗМІ, впливають на суспільну думку, міжгрупові відносини, політичну поведінку. Вони можуть призводити до:

- формування етнічних або гендерних упереджень;
- легітимації соціальної нерівності;
- маніпуляції масовою свідомістю у політичних цілях;
- або навпаки — позитивної соціалізації, коли ЗМІ сприяють толерантності, міжкультурному розумінню та формуванню громадянських цінностей.

Особливо небезпечними є маніпулятивні технології, які використовують емоційний контент, фейкові новини та візуальні символи для створення вигідних комусь соціальних стереотипів.

У добу цифрових медіа зросла роль соціальних мереж, де користувачі самі виступають як «міні-ЗМІ». Це сприяє не лише швидкому поширенню інформації, але й множенню стереотипів через відсутність перевірки фактів.

Ефективними шляхами подолання деструктивного впливу ЗМІ є:

- розвиток медіаграмотності населення;
- підтримка етичних стандартів журналістики;
- формування критичного мислення;
- створення альтернативних інформаційних платформ, що демонструють різні точки зору [4, с. 311].

Засоби масової інформації відіграють вирішальну роль у процесі формування соціальних стереотипів. Вони можуть як відтворювати усталені упередження, так і сприяти їх подоланню. Усвідомлення механізмів медіавпливу та розвиток критичного сприйняття інформації є необхідними умовами формування свідомого, толерантного та відповідального громадянського суспільства.

Таким чином, ЗМІ є потужним інструментом соціального впливу, який може бути використаний як у конструктивному, так і в маніпулятивному напрямі. Завдання сучасної науки, освіти та журналістики — забезпечити, щоб цей вплив сприяв формуванню об’єктивних, гуманістичних і демократичних соціальних уявлень [5, с. 289-290].

Список використаної літератури

1. Венгер Г.С. Соціальна психологія: навчально-методичний посібник. Миколаїв, 2017. 344 с.
2. Кастельс М. Влада комунікації. Київ: Ніка-Центр, 2019. 440 с.
3. Кулешова Г. Медіа та соціальні стереотипи: соціально-психологічний аспект. Наукові записки Інституту журналістики. №1. 2020.
4. Маклюен М. Розуміння медіа: зовнішні розширення людини. Київ: Ваклер, 2003. 464 с.
5. Москаленко В.В. Психологія соціального впливу: [навч. посібник] / Валентина Москаленко. К.: Центр учбової літератури, 2007. 448 с.

Квасній Зеновій Васильович
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту, економіки та туризму,
Львівський інститут МАУП

Завійська Маряна Романівна
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Львівський інститут МАУП

Годлевська Ольга Василівна
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Львівський інститут МАУП,
м. Львів, Україна

ВПЛИВ ПОЗИТИВНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ НА ПІДВИЩЕННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ МОЛОДІ

Стресостійкість як психологічна характеристика особистості набуває особливої ваги в сучасних умовах, що позначені підвищеним рівнем невизначеності, інформаційного тиску, соціальних та економічних потрясінь. У контексті війни, кризових ситуацій та тривалих соціальних катаклізмів потреба у формуванні психологічних механізмів подолання стресу є надзвичайно актуальною. Одним із найбільш ефективних напрямів психотерапевтичної допомоги, що сприяє розвитку стресостійкості, є позитивна психотерапія. Її методи та принципи довели свою дієвість у роботі з тривожними, депресивними, постстресовими та адаптаційними станами.

Позитивна психотерапія (ППТ), заснована Носсратом Пезешкіаном, розглядає особистість як таку, що володіє внутрішніми ресурсами для подолання труднощів, а будь-яка проблема або стресова ситуація оцінюється не лише як джерело негативних переживань, але й як можливість для

особистісного розвитку. Цей підхід інтегрує гуманістичні, психодинамічні та когнітивні принципи, формуючи цілісну модель психологічної підтримки.

Позитивна психотерапія як ресурсний підхід до подолання стресу

Однією з ключових ідей позитивної психотерапії є припущення про наявність у кожної людини чотирьох базових сфер здібностей:

1. тіло та відчуття;

2. діяльність та досягнення;

3. спілкування та контакти;

4. фантазії, надії та сенси.

Імовірність дезадаптації під впливом стресу зростає тоді, коли одна або кілька із цих сфер надмірно напружені або, навпаки, недостатньо реалізовані. ППТ дозволяє відновити баланс між ними, що є одним із головних компонентів підвищення стресостійкості.

Під час роботи з клієнтом терапевт допомагає усвідомити, які саме внутрішні ресурси вже наявні, а які потребують розвитку. Сам факт розуміння власних сильних сторін підвищує суб'єктивне відчуття керованості ситуацією, що, за даними психологічних досліджень, є базовою умовою стресостійкості.

Механізми впливу позитивної психотерапії на стресостійкість:

1. Переосмислення стресових подій

Однією з терапевтичних технік є «позитивна інтерпретація» - уміння бачити не лише труднощі, але й можливості, які приховані у кризовій ситуації [1]. Це не означає заперечення проблеми, але сприяє зниженню рівня катастрофізації - однієї з причин тривалого стресу та тривоги.

Коли людина вчиться інтерпретувати подію багатосторонньо, вона зменшує емоційний тиск стресора та отримує інструмент когнітивного контролю над ситуацією.

2. Розвиток навичок емоційної саморегуляції

Позитивна психотерапія застосовує техніки релаксації, фокусування на тілесних відчуттях, усвідомлення емоційних реакцій. Клієнт вчиться розпізнавати стрес на ранніх етапах і не дозволяти йому переростати в хронічне виснаження.

Найпоширенішими є такі техніки саморегуляції: дихальні практики, короткі медитативні вправи, емоційний самоаналіз, які знижують інтенсивність фізіологічних проявів стресу, що сприяє стабілізації психічного стану.

3. Формування позитивного образу «Я»

ППТ працює з самооцінкою, цінностями та особистісними сенсами. Коли людина починає усвідомлювати себе здатною впоратися з труднощами, активізується механізм психологічної резилієнтності - здатності повертатися до рівноваги після складних подій.

Зміцнення самооцінки та позитивного образу майбутнього формує почуття суб'єктивної безпеки, що є одним із найпотужніших компонентів стресостійкості.

4. Розвиток навичок конструктивної комунікації

Психотерапія підкреслює важливість соціальних контактів як ресурсу. Підтримка, визнання, можливість обговорити проблеми зі значущими людьми знижують рівень емоційного навантаження. ППТ навчає клієнтів активно використовувати соціальні зв'язки, розвивати навички асертивного спілкування, формувати здорові кордони.

5. Посилення життєстійкості і смислової сфери

Окреме значення має робота зі сферою «фантазій, надій та сенсів». Люди, які мають особистісні цілі, цінності та бачення майбутнього, краще витримують вплив стресу. Позитивна психотерапія створює простір для переосмислення життєвих пріоритетів, що стимулює внутрішню мотивацію і сприяє розвитку життєстійкості.

Наукові дослідження останніх років [2; 3] підтверджують, що застосування методів ППТ суттєво знижує рівень стресу та тривожних реакцій у студентів, військовослужбовців, осіб, які пережили бойові дії, ВПО, а також працівників екстрених служб. Встановлено, що після короткотривалої терапевтичної програми (6-10 зустрічей) учасники демонструють:

- зниження емоційної реактивності;
- підвищення рівня оптимізму та віри у власні можливості;

- покращення соціальних навичок;
- зменшення симптомів вигорання;
- більш ефективні стратегії подолання стресу.

Терапевтичні ефекти позитивної психотерапії зберігаються протягом кількох місяців після завершення роботи, що свідчить про її довготривалу дію.

Значення позитивної психотерапії в умовах війни та соціальних криз

В українських реаліях, позначених військовими діями, вимушеним переміщенням та постійною небезпекою, позитивна психотерапія набуває особливої масштабу. Вона допомагає людині не лише подолати травматичний досвід, але й віднайти внутрішні ресурси для адаптації, відновлення та збереження психічного здоров'я.

ППТ актуалізує сильні сторони особистості, сприяє формуванню стратегії виживання, гнучкого мислення та здатності бачити перспективи навіть у найскладніших умовах. Це робить її ефективним інструментом психологічної підтримки молоді, військових, переселенців та сімей, що постраждали від війни.

Список використаної літератури

1. Сердюк Л. З., Завірюха В. В. Позитивна психотерапія в сприянні психологічному благополуччю особистості. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/

2. Гриньова Н. В., Слободян С. В. Дослідження психотравм особистості та шляхи їх корекції у форматі позитивної психотерапії. Психологічний журнал. URL: psyj.udpu.edu.ua

3. Чиханцова О. А. Психологічні особливості застосування копінг-стратегій у збереженні психічного здоров'я особистості. Цифрова бібліотека НАПН України. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746186/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf

Квасній Любов Григорівна
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту, економіки та туризму,
Львівський інститут МАУП

Павлів Богдан Степанович
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Львівський інститут МАУП,
м. Львів, Україна

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ

Сучасні умови життя, позначені військовою агресією, різким зростанням невизначеності та соціальною нестабільністю, створюють масштабні виклики для психічного здоров'я населення. Воєнні дії не лише спричиняють фізичні втрати, але й провокують тривалі психологічні наслідки, що виявляються у вигляді підвищеного рівня стресу, тривоги, депресивних реакцій, емоційного виснаження та посттравматичних проявів. У цих умовах особливої значущості набуває розвиток емоційної стійкості – здатності особистості адаптуватися до складних, небезпечних і травматичних ситуацій, зберігати внутрішню рівновагу та конструктивно долати стресогенні впливи.

Емоційна стійкість розглядається психологами як комплексна інтегративна властивість, що охоплює когнітивні, емоційні й поведінкові механізми регуляції, спрямовані на збереження оптимального психофізіологічного стану у важких життєвих обставинах. За таких обставин, як військовий конфлікт, вона стає ключовим чинником психологічного виживання, оскільки дозволяє особистості краще справлятися зі стресом, контролювати емоції, підтримувати ефективність діяльності та прийняття рішень.

Однією з головних характеристик емоційної стійкості є здатність особистості швидко відновлюватися після психотравмівних подій. У ситуації війни це може проявлятися у збереженні функціональності навіть після переживання шокових ситуацій: обстрілів, втрат, вимушеної евакуації, зміни місця проживання чи професійної діяльності. Водночас швидкість і якість відновлення залежать від низки факторів: індивідуально-психологічних особливостей, рівня соціальної підтримки, попереднього досвіду подолання труднощів, а також від рівня сформованості навичок емоційної саморегуляції.

У науковій літературі [1; 2; 3] підкреслюється, що стресові реакції під час війни мають специфічний характер. Вони часто пов’язані не лише з реальними загрозами, а й з інформаційними впливами, зокрема повідомленнями про бойові дії, втрати, руйнування, що спричиняють хронічну напругу. В умовах гібридної війни психологічні загрози стають не менш значущими, ніж фізичні. Саме тому здатність особистості підтримувати внутрішній контроль, критично сприймати інформацію, знижувати рівень емоційної реактивності стає невід’ємною складовою емоційної стійкості.

Розвиток емоційної стійкості включає формування таких компонентів, як уміння управляти негативними емоціями (страхом, тривогою, агресією), здатність до позитивної переоцінки ситуації, гнучкість мислення, навички стрес-менеджменту та самоусвідомлення. Важливо зазначити, що ці механізми можуть бути як вродженими, так і набутими. Значна кількість досліджень доводить, що емоційна стійкість добре піддається тренуванню за допомогою психологічних практик: технік релаксації, когнітивно-поведінкових стратегій, методів майндфулнес, дихальних вправ, сенсомоторної стабілізації.

Особливе місце у розвитку емоційної стійкості в умовах війни займає соціальна підтримка. Наявність родини, друзів, груп спільної взаємодопомоги, професійних психологів значно знижує ризик емоційного вигорання й посттравматичних реакцій. Психологічні дослідження доводять, що люди, які мають соціальні зв’язки та постійний емоційний контакт з оточенням, демонструють більшу стресостійкість і здатність до адаптації.

Не менш важливим чинником є позитивне переживання особистісного сенсу, яке дозволяє індивіду знайти внутрішню опору в умовах невизначеності. Формування почуття значущості власних дій та участі в спільній боротьбі виявляється потужним ресурсом, який допомагає витримати тривале напруження. Для багатьох громадян України такі смисли пов'язані з підтримкою Збройних Сил України, волонтерством, допомогою постраждалим, збереженням національної ідентичності та вірою у перемогу.

Серед психологічних механізмів розвитку емоційної стійкості важливим є формування навичок саморегуляції, що передбачає контроль над рівнем власного збудження, уміння вчасно знижувати психоемоційне напруження, застосовувати методи релаксації та відновлення. Корисними є техніки тілесно-орієнтованої терапії, які допомагають нормалізувати фізіологічні прояви тривоги, зокрема прискорене серцебиття, м'язову напругу, поверхневе дихання. У воєнних умовах ці навички здатні знижувати інтенсивність панічних станів та підтримувати ясність мислення під час загрозливих ситуацій.

Важливо також наголосити на ролі когнітивної гнучкості – уміння швидко змінювати стратегії поведінки, адаптуватися до нових обставин та приймати нестандартні рішення. В умовах бойових дій, постійних загроз, зміни життєвого середовища та вимушених переміщень ця здатність набуває ключового значення. Люди з високим рівнем когнітивної гнучкості краще витримують невизначеність та зберігають працездатність у стресових умовах.

Важливим аспектом розвитку емоційної стійкості є також інформаційна гігієна. Обмеження надмірного потоку новин, уникнення фейкових повідомлень, регулювання часу взаємодії з соціальними мережами дозволяють запобігти розвитку інформаційного вигорання. Контроль за інформаційним простором є одним із ключових інструментів підтримки психічного здоров'я під час війни.

Таким чином, розвиток емоційної стійкості в умовах воєнних дій є багатовимірним процесом, що охоплює оволодіння особистісними техніками саморегуляції, формування соціальних підтримуючих зв'язків, підтримання

позитивних смислів і цінностей, удосконалення когнітивних навичок, а також регулювання інформаційного середовища. Своєчасне застосування цих механізмів дозволяє мінімізувати негативні психологічні наслідки війни та зміцнити психічне здоров'я як окремої особистості, так і суспільства в цілому.

Список використаної літератури

1. Шевченко, Світлана В. «Психологічні аспекти розвитку емоційної стійкості осіб, постраждалих під час війни». Слобожанський науковий вісник. Серія: Психологія. URL: journals.spu.sumy.ua

2.Терещенко, Ганна. «Механізми розвитку емоційної стійкості особистості в умовах воєнних дій і збройних конфліктів». Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. URL: https://www.researchgate.net/publication/3961

3. Шель, Н. В. «Емоційна стійкість особистості в умовах війни». Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія Психологічні науки. URL: jvestnik-psychological.donnu.edu.ua

Квасній Любов Григорівна
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту, економіки та туризму,
Львівський інститут МАУП

Притула Ірина Валеріївна
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Львівський інститут МАУП,
м. Львів, Україна

ВПЛИВ СТРЕСОГЕННИХ УМОВ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВЯ МОЛОДІ

Психічне здоров’я молоді в умовах сучасних соціальних трансформацій є однією з найбільш актуальних проблем психологічної науки. Період юності і ранньої дорослості характеризується високою динамічністю розвитку, формуванням професійної ідентичності, соціальної активності, автономності та зрілих механізмів емоційної регуляції. Саме тому молоді люди особливо вразливі до стресогенних факторів, які супроводжують соціально-економічні кризи, пандемії, воєнні дії, інформаційні перевантаження та втрату почуття безпеки. Науковці зауважують, що «для української студентської молоді збройне протистояння на території країни стало загрозливим викликом, його розгортання загострило ризик порушення психічного здоров'я, з'являються посттравматичні розладів, зумовило напад на депресії, тривоги, інші ознаки неблагополуччя та поведінкові розлади, прояви ризикованої поведінки, як-от зловживання алкоголем і наркотиками, що може переслідувати учасників збройного протистояння течії життя й передуватися наступним поколінням» [1, С. 116].

Тривалий вплив стресу може призводити до порушень адаптації, підвищення рівня тривожності, депресивних станів, емоційного вигорання, а також зниження соціальної активності й навчальної ефективності.

Стресогенні умови, у яких перебуває сучасна молодь, мають комплексний характер. Їх можна умовно поділити на зовнішні (соціальні, політичні, економічні) та внутрішні (психологічні, особистісні, когнітивні).

До зовнішніх стресогенних факторів належать:

1. Військові дії та загроза життю. Українська молодь тривалий час живе в умовах відсутності базового відчуття безпеки. Постійні повітряні тривоги, обстріли, руйнування інфраструктури та втрати близьких призводять до формування хронічного стресу.

2. Економічна нестабільність та невизначеність майбутнього. Молоді люди стикаються з неопрацьованістю професійних перспектив, фінансовими труднощами, обмеженими можливостями першого працевлаштування.

3. Пандемічні наслідки. COVID-19 спричинив соціальну ізоляцію, зміни в системі освіти, підвищений рівень тривоги за здоров’я, порушення звичного способу життя.

4. Інформаційне перенавантаження. Постійний потік тривожних новин, фейків, суперечливої інформації формує “інформаційну тривогу” та сприяє розвитку емоційної втоми.

5. Соціальні зміни та цифровізація. Розмитість кордонів між навчанням, роботою і відпочинком, залежність від гаджетів і соціальних мереж, зниження якості міжособистісних контактів.

До внутрішніх стресогенних умов належать:

1. Незрілі механізми емоційної регуляції. Молодь часто не володіє достатніми навичками подолання стресу, що робить реакції більш емоційно насиченими та непередбачуваними.

2. Пошук ідентичності. Еріксон визначав юність як ключовий етап пошуку власного «Я», що також може стати джерелом внутрішньої напруги.

3. Підвищена чутливість до оцінки. Соціальне порівняння, тиск успішності, страх помилок посилюють внутрішні переживання.

4. Схильність до ризикової поведінки. Алкоголь, нікотин, інтернет-залежність, ігрова залежність часто стають способом втечі від стресу.

Таким чином, молодь перебуває в середовищі, де одночасно діють численні стресори, що створює ризики для розвитку тривалих психологічних проблем.

Тривала дія стресу призводить до виснаження емоційної сфери та зниження здатності до позитивних переживань. Молодь стає менш стійкою до невдач, частіше виявляються апатичні реакції, зниження мотивації до навчання, роботи та соціальної активності.

Стресогенний вплив порушує функціонування когнітивних процесів, зокрема:

- знижується увага та концентрація;
- погіршується пам’ять;
- сповільнюється мислення;
- ускладнюється прийняття рішень;
- знижується академічна успішність.

Дослідження показують, що молодь, яка перебуває у стані хронічного стресу, частіше робить імпульсивні рішення, має спотворене сприйняття ризиків та знижений самоконтроль.

Стрес часто призводить до появи деструктивних форм поведінки:

- уникання соціальної взаємодії;
- прокрастинація;
- порушення сну та харчової поведінки;
- залежність від гаджетів, онлайн-ігор, соціальних мереж;
- зловживання психоактивними речовинами;
- ризиковані форми самовияву.

Молодь часто використовує такі поведінкові стратегії як «втеча» чи «відмова від дії», що ускладнює адаптацію та призводить до прогресування стресових реакцій [3].

Соціальні наслідки стресогенних умов проявляються у:

- зниженні рівня соціального капіталу;
- зменшенні участі у громадському житті;

- конфліктах у стосунках;
- втратах довіри до соціальних інститутів;
- зменшенні комунікативної активності.

Особливо небезпечними є ситуації, коли молодь втрачає віру у власне майбутнє, що може призводити до формування тривалих дезадаптивних установок.

Незважаючи на високу вразливість, молодь має значний потенціал до відновлення та подолання труднощів. Особливо важливим є формування навичок резилієнтності - здатності відновлюватися після стресу та адаптуватися до нових умов [2].

Отже, стресогенні умови сучасного життя суттєво впливають на психічне здоров’я молоді, спричиняючи емоційні, когнітивні, поведінкові та соціальні порушення. Молодь є чутливою до зовнішніх і внутрішніх стресорів, особливо в умовах війни, економічної нестабільності та інформаційного перевантаження. Водночас молодь має значний потенціал до подолання труднощів за умови наявності психологічної підтримки, розвинених соціальних зв’язків і сформованих навичок саморегуляції. Подальший розвиток системи психологічної освіти, впровадження профілактичних програм та створення підтримувального середовища є важливими передумовами збереження психічного здоров’я молодого покоління.

Список використаної літератури

1. Бишевець Н. Г, Андреєва О.В. Вплив стресогенних чинників на здоров'я та поведінкові розлади студентської молоді. URL: https://www.researchgate.net/publication/381456443_Vpliv_stresogennih_cinnikiv_na_zdorov'a_ta_povedinkovi_rozladi_studentskoi_molodi

2. Бондар В.І., Макаренко І.Є. Психологічна резильєнтність особистості в умовах воєнного стану. Психологічний журнал. 2022. Т. 8, № 9. С. 9-17.

3. Шевченко Н.Ф., Шевченко А.І. Психологічні ресурси особистості в умовах воєнного стану. Психологічні перспективи. 2023. Вип. 41. С. 210-222.

Конаровська Оксана Іванівна
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
освітня програма «Психологія»,
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
м. Київ, Україна

ПСИХОЛОГІЧНА СТРУКТУРА БУЛІНГУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ У ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Булінг є поширеним і багатовимірним явищем підліткового середовища. Він має різні форми прояву: фізичні, психологічні, економічні, сексуальні. Окремо варто виділити кібербулінг, який швидко набуває поширення, особливо у середовищі підлітків. Кіберпростір знижує бар'єри до агресії (анонімність, відсутність миттєвих санкцій), роблячи його одним із найдинамічніших каналів насильницьких практик у підлітків. Булінг у середовищі підлітків є небезпечний й тим, що він може проявляється як у відкритій, так і у прихованій (реляційній) формах.

Війна та загальна соціальна напруженість в Україні посилили ризики і частоту випадків булінгу. Про це свідчать дані досліджень, що були проведені Міністерством освіти і науки України. Особливо гостро стоїть проблема підліткового булінгу в міському освітньому середовищі. Хоча, й в сільських школах проблема булінгу набирає гостроти. Таким чином, це підвищує потребу у системних психосоціальних інтервенціях.

В Україні було прийнято новий законодавчий акт (зміни до законодавства щодо протидії булінгу), який формально закріпив поняття, суб'єктів і відповідальність за булінг. Однак вважаємо, що ефективність профілактики булінгу серед підлітків залежить від імплементації правового акту у школах: процедур виявлення, реагування та міжвідомчої взаємодії.

Підлітковий вік – сенситивний період щодо булінгу. Він характеризується виникненням кризових процесів ідентичності, підвищеною емоційністю,

амбівалентними переживаннями, потребою у визнанні та приналежності. Отже, це підсилює як віктимність, так і агресивність у підлітків.

Етіологія булінгу є мультифакторною. Адже, це поєднання біологічних (темперамент, нейрофізіологія), індивідуально-психологічних (самооцінка, тривожність, копінг), сімейних (стилі виховання, насильство в сім'ї), шкільних (клімат, позиція вчителів) та соціокультурних (норми нетерпимості, медіаконтент) чинників.

У структурі булінгу виділяють агресора (насильника), жертву та свідків. Дослідники психології булінгу довели, що взаємодія «агресора — жертви — свідка» булінгу, який розпочався у дитинстві чи у підлітковому віці має довготривалі психологічні наслідки. Булінг торкається всіх трьох ролей учасників булінгового процесу. Свідки аналізованого явища також зазнають травматизації та можуть мати не менші ризики для психічного здоров'я. У дорослому віці жертви булінгу можуть відчувати підвищений рівень тривожності, депресії, суїцидальний ризик, бути учасником міжособистісного насильства та переживати соціальну дезадаптацію. Можливі й психологічні проблеми у агресора булінгу. Зокрема, у них може відбуватися формування ризику асоціальної поведінки. Зазначимо, що у свідків булінгу можуть проявлятися тривожні та депресивні симптоми.

Аналізуючи чинники підліткового булінгу, було звернено увагу на роль групових норм і шкільного клімату. Толерування агресії ровесниками та дорослими підвищує частоту й інтенсивність булінгу. Для зменшення рівня булінгу у середовищі підлітків необхідні чіткі правила у місці їх перебування, наприклад навчальних закладах та наявність дорослих, які б підтримували жертв булінгу. Це зменшить ризики поширення цього негативного явища.

Емпіричне дослідження булінгу серед підлітків, зокрема для визначення структури його учасників, була використана адаптована методика О.Боднарчук. Таким чином, було встановлено, що 8 осіб або 25% учнів у досліджуваній школі, виконують роль жертви. Тобто, такі підлітки зазнавали принижень, різних словесних образ, до деяких з них було застосовано фізичне насильство. Спостерігаючи за такими особами підлітками можемо вказати на явне

вираженні у них невпевненості, певних зовнішніх рис, які не подобається булерам. Також, у них чітко прослідковується занижений рівень самооцінки. Зазначимо, що у таких підлітків існує високий психологічний ризик пов'язаний з їхньою адаптацією, розвиток страху перед колективом та формування у них негативного соціального досвіду.

6 осіб або 18,7% підлітків перебувають у ролі насильника (агресора). Такі учні підлітки самі ініціювали цькування своїх жертв, або активно підтримували акти насильства. У таких підлітків спостерігається неконтрольована імпульсивність у діях та емоціях, низький рівень емпатії. Ця група агресорів потребуватиме комплексної психопрофілактичної роботи. Основний її напрямок буде пов'язаний з розвитком емоційної регуляції у групі аналізованих підлітків, розвиток співчуття у них, а також формування навичок конструктивного спілкування.

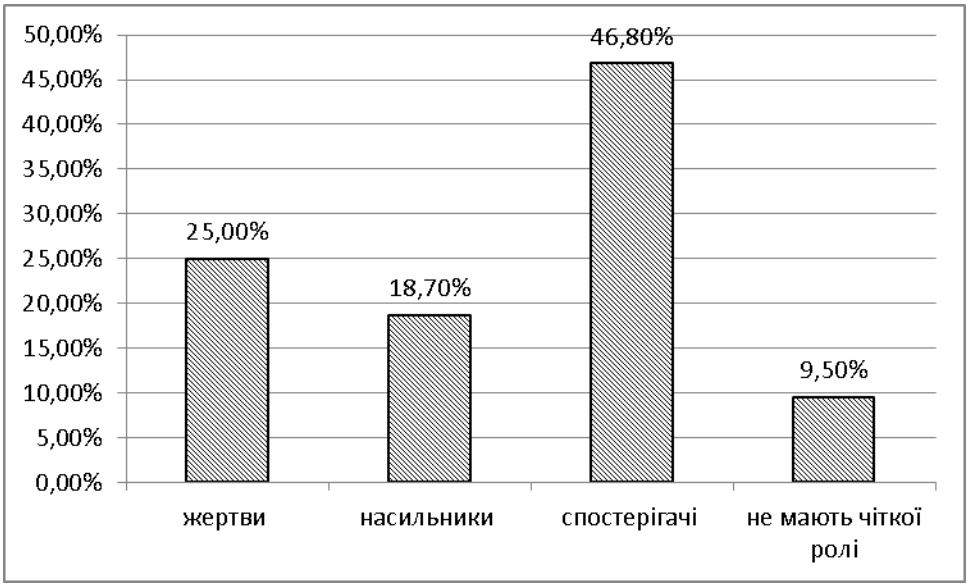

Рис. 1. Розподіл учасників дослідження за ролями у булінгу

У ролі свідків перебувало 15 осіб або 46,8% учнів підлітків. Це є достатньо високий показник. Загалом, такі результати узгоджуються з типовими моделями булінгу у шкільному середовищі. Таким чином, аналізована група займає пасивну позицію. Варто зауважити, що більшість з спостерігачів лише спостерігали за булінгом, а не втручалися у акти насильства. Отримані результати, можуть вказувати на існуванні у цієї групи осіб булінгу низької соціальної відповідальності та дефіциту емпатії. У

спостерігачів на жаль сформована низька соціальна активність. Можна вважати, що свідки булінгу мають певний страх перед насильником. Крім того, у декого з них не має навичок щодо втручання у конфлікт та його вирішення. Також, можемо відзначити, що деяким учасникам було байдуже на булінг, свідком якого вони були. Тому, варто попрацювати з цією групою підлітків над формуванням у них навичок медіації та підтримки асертивності.

3 особи або 9,5% не змогли визначити свою роль у булінгу. Вони лише епізодично брали участь у актах насильства. Таким чином, у них немає стабільної ролі. Таким чином, у цієї категорії учасників булінгу не має сформованої стабільної позиції. Вони можуть коливатися між ролями спостерігача, агресора або жертви залежно від ситуації. Отже, у аналізованої групи підлітків проблема з невизначеністю соціальної ідентичності. В них також існує підвищена чутливість до впливу групи.

Загалом, проведений аналіз результатів отриманих за методикою анкети участі в булінгу, вказує на існування проблеми булінгу серед підлітків у аналізованій школі, при цьому він є системним. Тому, потрібно проводити психологічну роботу з усіма трьома групами, що були виявлені у ході дослідження – агресорами, жертвами та свідками.

Список використаної літератури

1. Бондарчук О. І. Психологічна безпека освітнього середовища: сутність та умови створення / О. І. Бондарчук: спецкурс для слухачів очно-дистанційної форми навчання в системі післядипломної педагогічної освіти. К., 2018. 24 с.

2. Літвінова О.В. Дослідження психологічних чинників підліткового булінгу. Науковий вісник Харківського державного університет. 183-189. https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/1003/957

3. Причини булінгу: результати масштабного дослідження в українських школах. https://mon.gov.ua/news/prychyny-bulinhu-rezultaty-masshtabnoho-doslidzhennia-v-ukrainskykh-shkolakh

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18.12.2018 № 2657-VIII. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text

Котенко Інна Андріївна
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
освітня програма «Психологія»,
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
м. Київ, Україна

СИМВОЛІЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ САМОРЕГУЛЯЦІЇ

У період екзистенційної кризи людська психіка стикається з втратою сенсів, ідентичності та внутрішньої структури досвіду. У таких станах особливо актуальним стає не раціонально-аналітичний, а символічний спосіб мислення, який дозволяє інтегрувати травматичні змісти, надаючи їм форму та смислове наповнення.

На відміну від раціонального аналізу, який оперує логічними операціями, символічне мислення працює з образами, метафорами та архетипами. Воно дозволяє психіці перетворювати надмірний або травматичний досвід у форму, придатну для інтеграції. За К. Г. Юнгом, символ — це не просто знак, а «образ, у якому міститься щось більше, ніж може охопити свідомість», що робить його ключовим механізмом внутрішньої регуляції.

У межових ситуаціях (втрата близьких, руйнування ідентичності, зіткнення зі смертністю або радикальною невизначеністю) раціональні опори перестають працювати. Символи виконують роль «посередника», що дозволяє торкнутися несвідомих процесів без психічного перевантаження. Саме через символи формується новий сенс та структура «Я», здатна витримувати кризу.

Психо-магічні ритуали виступають прикладом природної символічної саморегуляції. Ритуал — це динамічна дія, у якій об’єднуються інтенція, символ та тілесний жест. Його ефективність пояснюється кількома механізмами: контейнерування — створення безпечної форми для емоцій, що виходять за межі свідомої обробки; тілесне заземлення — активізація сенсомоторних каналів, що знижує тривогу; перенесення внутрішніх конфліктів у зовнішню дію**,** де з ними можна взаємодіяти; інтеграція відщеплених частин

досвіду через символічний образ. Це робить ритуал ефективним способом саморегуляції не лише в традиційних культурах, але й у сучасному психотерапевтичному контексті.

Сьогодні у практичній психології виділяють методи, що працюють із символами. Такими є: сандплей-терапія, активна уява, метафоричні асоціативні карти, тілесні ритуали переходу. Отже, вони демонструють, що символічний рівень мислення залишається фундаментальним ресурсом. Їх використання дозволяє клієнту не лише усвідомити внутрішні процеси, а й взаємодіяти з ними через образ, дію або фантазію.

Зауважимо, що усвідомлене використання магічного мислення може бути ресурсним, а не патологічним. Коли магічне мислення інтегрується в символічну рамку (тобто не сприймається буквально), воно перестає бути дезадаптивним. Натомість воно стає способом: підтримати внутрішню опору, надати сенс подіям, які виходять за межі раціонального пояснення, відновити зв’язок із глибинними архетипними шарами психіки. Таким чином, магічне мислення в кризі може діяти як природна форма самозцілення.

Отже, у періоди психічної та екзистенційної кризи символічне мислення виступає універсальною адаптаційною стратегією, що дозволяє людині не лише витримати руйнування звичних структур «Я», але й перетворити цей процес на акт внутрішньої трансформації. Символ, образ і ритуальна дія виконують функції контейнерування, інтеграції та смислотворення, повертаючи людину до відчуття внутрішньої безперервності та приналежності до ширшого, глибинного порядку буття. Саме тому символічне мислення можна розглядати як ключовий психологічний ресурс саморегуляції в граничних ситуаціях.

Список використаної літератури

1. Дмитренко Л. Г. Психологічні основи символічного мислення. Одеса: Астропринт. 2021. 284 с.

2. Гончарук О. І. Символічні образи у свідомості: Психологічний підхід. Львів: Видавництво ЛНУ. 2018. 98 с.

3. Юнг К. Г. Людина та її символи. Київ: ЦУЛ, 2022. 436 с.

4. Юнг К. Г. Архетипи і колективне несвідоме / Переклала з німецької Катерина Котюк; науковий редактор українського видання Олег Фешовець. 2-ге опрац. вид. Львів: Астролябія, 2018. 608 с.

Ліпська Надія Володимирівна
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
освітня програма «Психологія»,
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
м. Київ, Україна

АНАЛІЗ ЧИННИКІВ, ЩО УТРУДНЮЮТЬ ПСИХОЛОГІЧНУ АДАПТАЦІЮ ВІЙСЬКОВИХ, ЩО ПОВЕРТАЮТЬСЯ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ

Значна частина демобілізованих повертаючись з війни у мирне життя стикаються з глибокими змінами особистісної структури, світогляду та системи цінностей (Lazarus & Folkman, 1984 [1]; van der Kolk , 2014[2]; Shay, 1994 [3]). Адже, перебуваючи тривалий час у зоні бойових дій, вони можуть набувати підвищеної тривожності, емоційної лабільності. У них можуть бути явні труднощі з контролем агресії, порушенням сну, нав'язливі спогади та симптоми посттравматичного стресового розладу (ПТСР).

Як зазначає Б. ван дер Колк, «травматичний досвід буквально переписує роботу мозку, зокрема ділянок, відповідальних за емоційне реагування, пам'ять і саморегуляцію» [2] (van der Kolk, 2014, p. 39). Це призводить до підвищеної чутливості до тригерів, уникання соціальних контактів та почуття відчуження.

Досвід бойових дій також впливає на морально-етичну сферу. На думку J. Shay (1994) [3] ветерани часто переживають моральну травму, що виникає через порушення базових переконань про добро, справедливість і людяність. Втрата моральних орієнтирів може ускладнювати соціальне функціонування та сприйняття себе як «повноцінного члена суспільства».

Повернення до мирного середовища супроводжується розривом між військовою та цивільною культурою. Під час служби основними регуляторами поведінки є дисципліна, колективізм і чітка ієрархія. Після демобілізації

військові потрапляють у середовище, де домінують індивідуалізм, конкуренція, свобода вибору — тобто інші соціальні норми. Це створює ефект «культурного шоку», особливо у перші місяці після повернення (Adler et al., 2009) [4].

За дослідженнями українських авторів (Тімченко, 2018 [5]), демобілізовані військовослужбовці часто стикаються з проблемами соціальної ізоляції, нерозуміння з боку суспільства, фінансовими труднощами та труднощами працевлаштування. Багато хто відчуває втрату статусу, адже у військовому колективі вони виконували соціально значущу роль, тоді як у цивільному житті змушені починати з нуля.

Зауважимо, що військові, які демобілізуються не все повертаються у цивільне життя де панує економічне благополуччя. Тому, одним з чинників, що утруднюють їх адаптацію до цивільного життя є фінансово-матеріальне забезпечення. Адже, наприклад, в Україні, деяким військовим, які демобілізуються немає куди повертатися, їхні будинки зруйновані, а по декуди - міста й села перебувають в окупації, або цілком знищені. Крім того, може бути й знищена соціальна та житлова інфраструктура. Таким чином, вони стикаються з неприйнятними умовами проживання. Багато демобілізованих військових повертаючись до цивільного життя не можуть працевлаштуватися. Однією з причин, є проблеми у фізичному та психологічному здоров'ї, що зменшує рівень їх працездатності. Досить часто військові у мирному житті для задоволення своїх матеріальних потреб стають членами кримінальних угруповань та причетні до різних злочинів. Ускладнюється процес пристосування до цивільного життя військових й певними ролями та зразками поведінки, які вони набули під час війни. Таким чином, вказаний чинник не лише впливає на їх соціальну адаптацію, а може й вплинути на їх психологічний стан.

Іншим критичним чинником є ставлення суспільства до ветеранів. Недостатня поінформованість цивільного населення про психологічні наслідки війни породжує стигматизацію («він агресивний», «у нього ПТСР»), що може поглиблювати дезадаптацію та знижувати мотивацію звертатися по допомогу.

Водночас значну роль у процесі адаптації відіграє сім'я. Як зазначає Н. Пророк (2018) [32], підтримка близьких осіб сприяє зниженню рівня тривожності та формуванню відчуття безпеки, проте сама сім'я також переживає кризу через зміну ролей і очікувань. Повернення з фронту часто супроводжується сімейними конфліктами, непорозуміннями щодо емоційного стану ветерана та його поведінки. Адже, військовий, який довго відсутній та не приймає участі в сімейному життя, повернувшись, не завжди зможе відновити зв'язки, які існували між його родинною. Таким чином, він та його сім'я, потребуватимуть час та зусиль усіх сторін для формування нормальних взаємозв'язків та спілкування. Процес відновлення відносин демобілізованого військового зі своєю родиною часто супроводжується конфліктами, різними непорозумінням (побутовими, сексуальними та іншими), емоційним напруженням.

Зауважимо, що фізичні травми нанесені війною військовому, який демобілізувався, створюють додаткові труднощі у процесі його адаптації до цивільного життя. Досить часто такі особи отримують інвалідність у наслідок поранення. У цивільному житті вони стикаються досить часто зі стигматизацією, почуттями власної неповноцінності, а також елементарними проблемами пов'язаними з відсутністю умов для їх нормального та якісного життя. Таким чином, перелічені чинники посилюють їх емоційне навантаження, що може привести до їх вимушеної ізоляції, депресивних розладів, вчинення самогубства.

Підтримуємо думку дослідників, що саме психологічний супровід є важливою складовою ефективної адаптації демобілізованого військового. У її процесі, колишній військовий зменшить ризик впливу дії наслідків бойової психологічної травми. Крім того, у них з'являється можливість відновити порушенні під час активної їх участі у військових діях мотивацію та соціальні навички. Психологічні консультації для демобілізованих можуть бути організовані у різних формах: індивідуальній та груповій. Загалом, на думку дослідників, саме надання психологічної підтримки демобілізованим, вони

мають шанс на успішне повернення до цивільного життя. Однак, адаптація до нових реалій життя демобілізованого військового може бути тривалим. Таким чином психологічний супровід має відповідати потребам таких осіб та забезпечувати їм підтримку, у деяких випадках 24 години.

Список використаної літератури

1. Lasarus R., Folkman S. Stress, appraisal and coping. New York : Springer Publishing Company, 1984. 456 P.
2. Van der Kolk, Bessel A. The body keeps the score: Brain, mind, and body in the healing of trauma. Viking. 2014. URL : https://ia601604.us.archive.org/35/items/the-body-keeps-the-score-pdf/The-Body-Keeps-the-Score-PDF.pdf
3. Shay J.. Achilles in Vietnam: Combat trauma and the undoing of character. Atheneum Publishers/Macmillan Publishing Co.1994. URL : https://archive.org/details/achillesinvietna00shay/page/n13/mode/2up
4. Adler A. B., Britt T. W., Castro C. A.. Military life: The psychology of serving in peace and combat. Praeger Security International, 2011. Vol. 1. URL : https://archive.org/details/militarylifepsyc0002unse
5. Тімченко О.В. Синдром посттравматичних стресових порушень: концептуалізація, діагностика, корекція та прогнозування: Монографія. Харків : Вид-во Університету внутрішніх справ, 2000. 268 с.
6. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Наталія Пророк, Ольга Запорожець, Джошуа Креймеєр, Людмила Гридковець, Людмила Царенко, Олександр Ковальчук, Володимир Невмержицький, Лариса Кондратенко, Лідія Манилова, Оксана Чекстере, Тетяна Палієнко./ за ред. Н. Пророк. Том 1. Київ, 2018. 208 с. URL : https://www.osce.org/files/f/documents/a/a/430805.pdf

Мегедь Анастасія Романівна
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю «Психологія»,
Університет «Україна»,
м. Київ, Україна

ВПЛИВ НЕВИЗНАЧЕНОЇ ВТРАТИ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я І МІЖОСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ

Науковий керівник: Поджинська Ольга Олегівна *– кандидат психологічних наук, доцентка кафедри психології, соціальної роботи та педагогіки Університету «Україна»*

У сучасних умовах зростання соціальної нестабільності, військових конфліктів, глобальної міграції та трансформацій сімейних структур феномен невизначеної втрати набуває особливої актуальності. Це поняття було введене американською дослідницею Полін Босс для опису ситуацій, коли людина не може чітко усвідомити або підтвердити втрату, а тому перебуває у стані психологічної невизначеності [1, с. 7].

Невизначена втрата порушує базове відчуття контролю над життям, викликає глибокий емоційний дистрес і ускладнює процес адаптації до змін. Її наслідки відображаються не лише на внутрішньому психічному стані індивіда, але й на його міжособистісних стосунках, адже така форма втрати підриває почуття безпеки, довіри та стабільності у взаєминах з іншими людьми.

Психологічна сутність невизначеної втрати полягає в тому, що вона позбавляє людину можливості пройти повний цикл горювання. У звичайних умовах процес переживання втрати передбачає поступовий перехід від заперечення до прийняття, що забезпечує емоційне звільнення та внутрішнє відновлення. Проте коли відсутній чіткий факт смерті, розлучення чи остаточного розриву, психіка не може завершити процес. Людина застрягає у

проміжному стані між надією і відчаєм, між бажанням діяти і страхом остаточності [2, с. 254].

Такий стан постійної двозначності викликає хронічний стрес, емоційне виснаження, а іноді симптоматику, подібну до посттравматичного стресового розладу. Дослідження вказують, що тривала невизначеність унеможливлює нормальну регуляцію емоцій і спричиняє феномен «замороженого горя», коли емоційна реакція блокується через неможливість її логічно завершити.

Психічне здоров'я людини в умовах невизначеної втрати зазнає багатовимірних змін. Емоційно це може проявлятися у вигляді тривоги, провини, апатії, депресивних симптомів, підвищеної дратівливості або емоційної нечутливості. Когнітивна сфера часто характеризується нав'язливими думками про людину чи ситуацію, що спричинила втрату, а також постійним аналізом альтернативних сценаріїв («а що, якщо він живий?», «можливо, вона повернеться?»). Такий мисленнєвий процес перетворюється на замкнене коло, у якому людина втрачає здатність планувати майбутнє та концентруватися на теперішньому.

Типові симптоми горя (прояви): порушення сну; анорексія чи втрата ваги; дратівливість; проблеми з концентрацією уваги; втрата інтересу до новин, роботи, друзів, церкви та ін.; пригніченість; апатія й відчуження; намагання усамітнитись; плач; самозвинувачення; суїцидальні думки; соматичні симптоми; втома [3, с. 15]. Психофізіологічна напруга часто набуває хронічного характеру, оскільки організм постійно перебуває у стані «бойової готовності», очікуючи змін.

Особливо руйнівним наслідком невизначеної втрати є її вплив на ідентичність. Втрата значущої людини або стабільного соціального зв'язку часто позбавляє індивіда частини власного «Я». Людина, яка не знає, ким вона є без іншого, або не розуміє, як жити без ясності щодо стосунків, стикається з кризою ідентичності. Цей феномен є типовим, наприклад, для членів сімей зниклих безвісти, які не можуть визначити себе як «вдова» чи «дружина», «сирота» чи «дитина, що чекає повернення» [2, с. 254]. Подібна амбівалентність

руйнує відчуття послідовності власного життєвого наративу та створює глибоку внутрішню дезорганізацію.

Міжособистісні стосунки у сім'ях, які переживають невизначену втрату через зникнення близької людини, зазнають істотних трансформацій. Передусім спостерігається зниження рівня довіри та відчуття безпеки у взаєминах між членами родини. Постійна невизначеність щодо долі зниклого породжує суперечливі емоції надію й розпач, віру та безсилля, що нерідко призводить до емоційного виснаження. Деякі члени сім'ї прагнуть підтримувати віру у повернення, тоді як інші намагаються прийняти втрату як незворотну реальність. Така різниця у способах переживання ситуації провокує напруження, непорозуміння й навіть конфлікти, ускладнюючи комунікацію та спільне прийняття рішень.

У багатьох сім'ях формується тенденція до емоційної ізоляції. Люди, які переживають зникнення близького, часто відчувають, що їхній біль є унікальним і незрозумілим для оточення. Вони уникають розмов про свої почуття, побоюючись осуду чи небажаних порад, що посилює почуття самотності. Відсутність соціальної підтримки і суспільного визнання цього типу втрати лише поглиблює психологічну кризу, сприяючи розвитку тривожних і депресивних симптомів. Інтенсивність і глибина переживання втрати часто залежать від людської вразливості.Коли людина усвідомлює, що час життя скінченний, для неї важливо осмислити, куди вонахотіла б його інвестувати, як хотіла б жити далі і що може зробити для цього прямо зараз [5, с. 73].

У деяких випадках члени родини починають емоційно дистанціюватися один від одного, щоб уникнути болю, тоді як інші, навпаки, стають надмірно залежними, шукаючи у близьких заміну втраченому зв'язку. Обидві стратегії, і емоційне віддалення, і надмірна злитість є спробами захистити себе від нестерпної невизначеності, проте вони часто поглиблюють дисфункційність сімейної системи.

У контексті сімей безвісно зниклих особливого значення набуває питання психологічного «зависання» у стані очікування. Щоденне життя таких родин проходить між двома реальностями: однією, у якій зниклий може повернутися будь-якої миті, і другою, у якій необхідно вчитися жити без нього [4]. Це створює глибоку когнітивно-емоційну амбівалентність, унеможливлює планування майбутнього і блокує природні процеси горювання. Нерідко члени родини свідомо уникають змін, не переставляють речі зниклого, зберігають його одяг чи телефон, підтримуючи символічний зв'язок. Така поведінка допомагає зберігати надію, але водночас перешкоджає поступовому прийняттю реальності.

Важливим аспектом є й те, що невизначена втрата у таких родинах порушує рольову структуру сім'ї. Відсутність одного з членів змушує інших перебирати на себе його функції як емоційні, так і практичні. Це часто викликає внутрішні конфлікти, почуття провини або відповідальності за долю зниклого [4]. Діти можуть втрачати почуття стабільності, спостерігаючи за емоційною нестійкістю дорослих, а подружжя віддалятися одне від одного через відмінності у способах реагування на втрату. Подібна дезорганізація сімейної системи вимагає особливого психологічного супроводу, спрямованого на відновлення комунікації та створення безпечного простору для вираження різних емоційних позицій.

Водночас феномен невизначеної втрати у сім'ях безвісти зниклих має не лише деструктивний, але й потенційно трансформаційний вимір. За наявності адекватної соціальної підтримки та психотерапевтичної допомоги члени родини можуть поступово навчитися жити з подвійністю: приймати невідомість, не заперечуючи надії. Концепція Полін Босс пропонує зміщення фокусу з пошуку остаточного «розв'язання» до прийняття неоднозначності як частини життя. У цьому процесі важливу роль відіграють спільноти взаємопідтримки, де люди можуть ділитися власним досвідом і знаходити розуміння без необхідності робити остаточні висновки [1, с. 110].

Український контекст останніх років особливо підкреслює масштаб проблеми сімей безвісти зниклих. Тисячі родин перебувають у стані тривалої емоційної напруги, що підриває їхнє психічне благополуччя та соціальну згуртованість. Відсутність інформації про долю рідних стає хронічним стресором, який впливає на всі сфери життя від повсякденного функціонування до формування світоглядних орієнтирів. У цих умовах ключовим завданням суспільства та державних інституцій є створення системи комплексної психологічної допомоги, де досвід невизначеної втрати буде не замовчуватись, а визнаватись як легітимна форма горя.

Отже, невизначена втрата є складним психологічним феноменом, який глибоко впливає на психічне здоров'я та міжособистісні стосунки. Її головна небезпека полягає у руйнуванні відчуття контролю та можливості завершення, що утримує людину в стані постійної емоційної напруги. Проте розуміння природи цієї втрати, розвиток навичок толерантності до невизначеності, створення підтримувального соціального середовища й доступ до психологічної допомоги здатні пом'якшити її наслідки.

Список використаної літератури

1. Boss P. Loss, Trauma, and Resilience: Therapeutic Work With Ambiguous Loss. New York: W.W. Norton & Company, 2021. 280 p.

2. Robins S. Ambiguous Loss in a Non-Western Context: Families of the Disappeared in Postconflict Nepal. Family Relations. 2010. №59(3). 253-268.

3. Войтович М. В. Психологічні особливості горювання. Актуальні проблеми психології. Серія «Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія». 2019. № 19. С. 10-23.

4. Дослідження досвіду та потреб родин зниклих безвісти військових. URL: https://cedos.org.ua/researches/doslidzhennya-dosvidu-ta-potreb-rodyn-znyklyh-bezvisty-vijskovyh/ (дата звернення 27.10.2024).

5. Мирончак К.В. Етапи переживання втрати як орієнтир для соціально-психологічного супроводу особистості. Scientific Studios on Social and Political Psychology. 2021. №48 (51). С. 68-75.

Срібна Оксана Володимирівна
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та
соціально-гуманітарних дисциплін,
Центральноукраїнський інститут МАУП

Дембіцька Софія Анатоліївна
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальності «Психологія»,
Центральноукраїнський інститут МАУП,
м. Кропивницький, Україна

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Підготовка конкурентоспроможних фахівців, здатних ефективно діяти в умовах сучасних викликів, є одним із пріоритетних завдань вищої освіти. Для майбутніх психологів ключовим чинником професійного становлення виступає емоційний інтелект, що поєднує емпатійність, рефлексивність, урівноваженість і толерантність. Його розвиток забезпечує успішну міжособистісну взаємодію, психологічну стійкість і комунікативну культуру. У зв'язку з цим актуальним є впровадження інтерактивних і тренінгових методик в освітньому процесі, які поєднують теоретичну підготовку з розвитком емоційної компетентності та сприяють інтеграції емоційного інтелекту в освітній процес.

Підготовка фахівців у сучасних умовах характеризується орієнтацією не лише на розвиток інтелектуальних здібностей студентів, а й на формування їхньої емоційної сфери, зокрема емоційного інтелекту (EI), який розглядається як важлива складова професійної компетентності. Розвинений EI сприяє успішній професійній діяльності майбутніх психологів, підвищує ефективність міжособистісної взаємодії та забезпечує здатність до саморегуляції в емоційно напружених ситуаціях.

Поняття «емоційний інтелект» стало предметом наукових досліджень у працях зарубіжних науковців, серед яких Д. Гоулмен, П. Селовей, Дж. Майєр, Д. Карузо, Г. Гарднер, Р. Бар-Он, С. Хейн, Р. Купер, А. Саваф. Вперше цей термін увійшов до наукового обігу на початку 1990-х років, після публікації П. Селовея статті «Емоційний інтелект» (1990), що започаткувала системне вивчення феномену.

В українському науковому просторі окремі аспекти формування емоційної компетентності майбутніх психологів розкриваються у працях І. Войціха, О. Войтович, С. Загри, Л. Доценко, І. Євтушенко, О. Матвієнко, І. Литвиненко, Н. Ортікової, Н. Старинської та інших дослідників [2].

На проблемі емоційного інтелекту зосереджені погляди багатьох сучасних дослідників, адже саме він розглядається як ключовий чинник професійного становлення майбутніх фахівців допоміжних професій, зокрема психологів. Поряд із поняттям «емоційний інтелект» активно використовується термін «емоційна компетентність», запропонований Д. Гоулменом. Згідно з моделлю Р. Бар-Она, емоційний інтелект поєднує когнітивні та особистісні характеристики, що забезпечують успішність у вирішенні життєвих завдань, і включає п’ять сфер: самопізнання, міжособистісні навички, адаптивність, управління стресом і позитивний настрій [8, с. 13-25].

У межах професійної підготовки майбутніх психологів емоційний інтелект набуває особливого значення, адже визначає емоційну готовність до виконання професійних функцій. Як зазначає Ю. Бреус, така готовність формується на основі розвитку емоційного інтелекту й оцінюється за трьома критеріями: конструктивним — здатність застосовувати емоційні знання у професійній діяльності; стабілізуючим — уміння підтримувати емоційну рівновагу; регулятивним — здатність формувати адаптивну поведінку й усвідомлений професійний «Я-образ» [1, с.3].

Дослідження В. Зарицької підтверджують, що високий рівень емоційного інтелекту позитивно впливає на когнітивну, емоційну та комунікативну сфери студентів, забезпечуючи узгодженість самосприйняття, емоційну стабільність і

соціальну адаптивність у груповій взаємодії [3, с.13-24]. Аналогічної думки дотримуються Л. Мороз і О. Кобинець, підкреслюючи, що емоційний інтелект є інтегративним особистісним утворенням, яке поєднує когнітивну та емоційну сфери, сприяючи професійному становленню майбутніх психологів і підвищенню ефективності міжособистісної взаємодії [7, с. 87-95].

Зважаючи на це, для ефективного виконання професійних обов'язків психолог повинен володіти розвиненими навичками емпатії, саморегуляції, стресостійкості, критичного мислення та рефлексії. Саме розвиток емоційного інтелекту у процесі навчання сприяє формуванню зазначених умінь, що визначають професійну успішність майбутнього фахівця.

Динаміку становлення емоційного інтелекту молоді розкриває О. Лящ, виокремлюючи три етапи його розвитку: підготовчий, інформаційно-пізнавальний і практичний, які відображають поступовий перехід від самопізнання до свідомого використання навичок емоційної регуляції [5, с. 148-151]. Г. Кошонько доповнює цю динаміку, виділяючи п'ять послідовних етапів — від усвідомлення власних емоцій до професійної самореалізації [4, с. 347].

Таким чином, розвиток емоційного інтелекту розглядається як безперервний процес, що охоплює як особистісне становлення, так і професійне вдосконалення, а його інтеграція в освітній простір є однією з ключових умов підготовки компетентних фахівців у галузі психології. Спираючись на зазначені підходи, доцільно розглядати чотирьохетапну модель формування емоційного інтелекту майбутніх психологів, яка охоплює когнітивно-аналітичний, рефлективний, практично-інтерактивний та професійно-орієнтований етапи. Вона забезпечує поступове засвоєння теоретичних знань, розвиток саморефлексії та інтеграцію емоційно-комунікативних компетентностей у професійну діяльність. Як зазначає Г. Кошонько, рівень емоційного інтелекту визначає якість професійної підготовки, творчий потенціал і здатність майбутніх психологів до саморозвитку [4, с. 350].

Своєрідним логічним продовженням і практичним утіленням наукових підходів до розвитку емоційного інтелекту є модель організації навчального

процесу, запропонована І. М. Мещеряковою. Її мета полягає у формуванні та вдосконаленні компонентів емоційного інтелекту студентів у межах групових занять із використанням активних методів навчання, що сприяють особистісному зростанню та професійному становленню майбутніх психологів [6, с.157].

У межах моделі І. М. Мещерякової виокремлено п’ять етапів розвитку емоційного інтелекту: від пізнання себе та управління власними емоціями — до емпатійного розуміння інших, регуляції емоційних станів партнерів і професійної інтеграції здобутих умінь у практичну діяльність. Вчена наголошує на доцільності поєднання різних форм і методів роботи — лекцій, групових дискусій, діагностичних методик, арттерапії, психогімнастики, рольових ігор та самостійної діяльності студентів, що забезпечує комплексний розвиток емоційно-інтелектуальної сфери [6, с.159-161].

У сучасній психологічній науці розвиток емоційного інтелекту розглядається як ключова умова професійної компетентності майбутніх фахівців. Рівень підготовки психолога безпосередньо пов’язаний із сформованістю його емоційно-інтелектуальних здібностей, які визначають ефективність професійної взаємодії, емпатійність і здатність до саморегуляції.

Формування емоційного інтелекту сприяє розвитку в майбутніх психологів уміння розуміти власні емоції, керувати ними, усвідомлювати емоційні стани інших людей і вибудовувати конструктивну міжособистісну взаємодію. Це забезпечує не лише професійну успішність, а й гармонійність особистісних стосунків, що підкреслює важливість системного підходу до інтеграції розвитку емоційного інтелекту в процес професійної підготовки.

Список використаної літератури

1. Бреус Ю. В. Емоційний інтелект як чинник професійного становлення майбутніх фахівців соціономічних професій у вищих навчальних закладах : автореф. дис. … канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2015. 20 с. URL:https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/9213/1/Breus_avtoreferat_NDL_KL.pdf

2. Войціх І.В. Методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо формування емоційної компетентності психологів у процесі професійної підготовки. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibp cajpcglclefindmkaj/ https://core.ac.uk/download/pdf/217454135.pdf

3. Зарицька В. В. Необхідність розвитку емоційного інтелекту особистості в процесі її підготовки до професійної діяльності. Вісник Одеського національного університету. «Психологія». 2010. Вип. 16. Т. 15. С. 13–24.

4. Кошонько Г. А. Розвиток емоційного інтелекту студентів-психологів. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Педагогічні та психологічні науки. 2013. № 4. С. 341–350. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnapv_ppn_2013_4_36.

5. Лящ О. П. Особливості взаємозв‘язку емоційного інтелекту та міжособистісної взаємодії юнаків. Наукові записки. Національного університету «Острозька академія». «Психологія». Острог : Видавництво національного університету «Острозька академія». 2016. Вип. 4. С. 148–161. URL : https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/7516/1/16.pdf

6. Мещерякова І.Н. Формування емоційного інтелекту студентів-психологів у процесі навчання у вузі. Вісник ТГУ. 2010. Вип. 1. С. 157–161.

7. Мороз Л. І., Кобинець О. В. Розвиток емоційного інтелекту майбутніх психологів. Вісник Національного університету оборони України. 2023. № 4 (74). С. 87–95. URL : http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/279907/276313

8. Bar-On R. The Bar-On model of emotional-social intelligence (ESI). Psicothema. 2006. Vol. 18. P. 13–25. URL : https://www.psicothema.com/pdf/3271.pdf

Ходаківський Олексій Іванович
Аспірант кафедри загальної і диференціальної психології,
Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського,
м. Одеса, Україна

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ КАПЕЛАНІВ НА ЖИТТЄЗДАТНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: РОЛЬ ТВОРЧО-ДІЯЛЬНІСНОГО КОМПОНЕНТА

Повномасштабна війна росії проти України спричинила безпрецедентний рівень психологічного навантаження на військовослужбовців та цивільне населення нашої країни. Тривала участь у бойових діях, втрата близьких, постійна загроза життю, вимушена зміна життєвих обставин та невизначеність майбутнього формують високі ризики дезадаптації, емоційного виснаження і порушення життєздатності особистості. У цих умовах особливої значущості набуває вивчення факторів, що сприяють збереженню та відновленню життєздатності військовослужбовців та цивільного населення, зокрема тих, які забезпечуються у процесі капеланської підтримки.

В процесі попереднього дослідження психологічного впливу капеланів на життєздатність військовослужбовців ми прийшли до наступного визначення феномену життєздатності. Життєздатність розглядається нами як інтегральна характеристика особистості, як здатність зберігати, адаптувати, відновлювати й розвивати своє життя за будь-яких умов.

Ми дійшли висновку, що життєздатність складається з шести компонентів: *когнітивно-смислового* - здатність формувати й переосмислювати власні смисли, цінності та життєву орієнтацію в умовах змін; *емоційно-вольового* - здатність усвідомлювати й регулювати емоції, зберігати самоконтроль, витримку та наполегливість у складних ситуаціях; *соціально-комунікативного* - здатність встановлювати та підтримувати значущі стосунки,

приймати і надавати допомогу та відчувати приналежність до спільноти; *екзистенційно-духовного* - здатність знаходити глибокі, трансцендентні смисли, опиратися на духовні цінності та зберігати внутрішню цілісність; *фізично-ресурсного* - здатність підтримувати фізичні ресурси та відновлювати психофізіологічний стан; *розвивально-проактивного* - здатність ініціювати розвиток, бачити можливості у кризах і активно діяти попри обмеження. Дані компоненти по суті включають емоційну саморегуляцію, соціальну взаємодію, духовно-смислову опору, фізичне відновлення, проактивний розвиток.

Продовження аналізу та спостереження, а також узагальнення результатів інших дослідників, які відзначали значущість творчої активності особистості в умовах кризи та під час відновлення після психотравми, дало підстави припускати, що в запропонованій нами моделі життєздатності бракує окремого компонента, пов'язаного з творчістю. Психотерапевт і науковець Віктор Франкл у своїх працях наголошував на важливості творчої та інтелектуальної діяльності як ресурсу подолання екзистенційних і психотравматичних викликів [4, с. 114]. У власному досвіді перебування в нацистських концтаборах він був позбавлений можливості фізично продовжувати роботу над науковим рукописом, однак зберігав цю діяльність у ментальній формі.

У спілкуванні з українськими військовослужбовцями, які повернулися з полону, нами також було зафіксовано випадки збереження творчої активності в умовах жорстких обмежень. Бійці повідомляли, що подумки продовжували займатися творчими або продуктивними формами діяльності: проєктували інтер'єр власного житла, уявно готували страви, малювали картини, складали пісні чи вірші тощо. Окремі військовослужбовці [1; 3] навіть продовжували викладацьку діяльність та читали лекції студентам безпосередньо з лінії фронту, інші – створювали поетичні та музичні твори [2].

Застосування арт-терапевтичних підходів у роботі з військовими також засвідчує високу ефективність творчої діяльності як чинника психоемоційного відновлення та зміцнення життєздатності [5, с. 154].

Отримані дані та проведені спостереження дозволили дійти висновку, що шести попередньо визначених компонентів моделі життєздатності є недостатньо. Для її концептуальної повноти необхідно включити творчо-діяльнісний компонент. Під цим компонентом розуміємо здатність особистості реалізовувати власний потенціал і самовиражатися шляхом активної творчої та продуктивної діяльності. Він включає потребу творити (у широкому розумінні: мистецькі форми, інтелектуальна творчість, науковий пошук, технічна чи ремісничa майстерність), здатність отримувати задоволення від процесу праці, підтримувати внутрішній тонус через діяльність, не занурюючись у пасивність і бездіяльність. Містить схильність до створення нового, до експериментування, до пошуку нестандартних рішень. Охоплює також трудову дисципліну: відповідальність, працелюбність, уміння доводити справу до кінця. У воєнних та кризових умовах творчо-діяльнісний компонент забезпечує можливість відновлення життєвих смислів через активність, збереження внутрішньої динаміки та відчуття впливу на реальність.

Таким чином, у дослідженні психологічного впливу діяльності капеланів на військовослужбовців доцільно приділяти окрему увагу впливу капеланської підтримки на творчу активність бійців у різних умовах, оскільки вона є важливою складовою їхньої життєздатності. Виокремлені сім компонентів життєздатності створюють підґрунтя для розроблення психодіагностичного інструменту з її оцінювання. Це, у свою чергу, відкриває можливості для конструювання програм підтримки та розвитку життєздатності, які можуть бути застосовані психологами, капеланами та іншими фахівцями у сфері психосоціальної допомоги.

Список використаної літератури

1. Викладач, який читає лекції з окопів: Федір Шандор розповів про свою місію в російсько-українській війні. Ужгородський національний університет. Новини. 12.05.2022. URL: https://www.uzhnu.edu.ua/uk/news/vikladach-yakij-chitaye-lektsiji-z-okopiv-fedir-Shandor.htm (дата звернення: 21.11.2025).

2. Копитко В. Мистецтво в окопах: історії поетів, які встали на захист України. РБК-Україна. Суспільство. 21.03.2025. URL: https://www.rbc.ua/rus/news/mistetstvo-okopah-istoriyi-poetiv-ki-vstali-1742494549.html (дата звернення: 21.11.2025).

3. Осіпова В. Позивний «Професор». Історія українського інженера-науковця на війні, який проєктує морські дрони та читає лекції просто з окопу. DOU. Стрічка. 16.03.2023. URL: https://dou.ua/lenta/interviews/professor-at-war/ (дата звернення: 21.11.2025).

4. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. Харків : КСД, 2024. 160 с.

5. Чмелик І. В. Арт-практики як чинник адаптації та відновлення захисників (на прикладі Івано-Франківська). Український мистецтвознавчий дискурс. 2025. Т. 4. С. 149–157. URL: https://doi.org/10.32782/uad.2025.4.16.

Цумарєва Наталя Вікторівна
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, соціології та педагогіки
Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна

РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У ФОРМУВАННІ ДОВІРИ НАСЕЛЕННЯ ДО ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

У сучасних умовах повномасштабної війни поліція України виступає одним із ключових інститутів забезпечення правопорядку, стабільності та психологічної підтримки громадян. Довіра населення до правоохоронних органів в умовах воєнної кризи є стратегічно важливою, оскільки визначає рівень соціальної взаємодії, готовність громадян до співпраці та загальний рівень безпеки у державі. Одним із основних чинників, що впливає на формування довіри, є емоційний інтелект поліцейських, який забезпечує ефективне емоційне реагування, комунікацію та психологічну стійкість працівників поліції.

Поняття емоційного інтелекту було введене у науковий обіг Дж. Меєром та П. Саловей у 1990-х роках і розглядається як здатність розпізнавати, розуміти та регулювати емоції в собі та інших [4]. Пізніше Д. Гоулман розширив концепцію, підкресливши роль емоційного інтелекту в професійній діяльності, стресостійкості та соціальних взаємодіях [1]. У контексті діяльності поліції емоційний інтелект став ключовою компетентністю, що визначає успішність комунікації, здатність до деескалації конфліктів та регуляції емоційних станів у високостресових ситуаціях.

У наукових дослідженнях Дж. Саншайн та Т. Тейлор акцент робиться на тому, що високий рівень емоційного інтелекту правоохоронців сприяє підвищенню рівня довіри до поліції. Довіра населення формується не лише на

основі професійних дій, а й через емоційний досвід взаємодії з правоохоронцями [5].

У ситуації війни, коли більшість громадян живуть в умовах невизначеності, небезпеки чи соціальної турбулентності громадяни оцінюють не лише ефективність поліцейських дій, але й стиль комунікації, уважність, емпатію та емоційну врівноваженість працівників поліції.

О. Матеюк та Р. Вольська зазначали, що емоційний інтелект правоохоронців включає декілька взаємопов'язаних компонентів:

1. Емоційна обізнаність — здатність розпізнавати та інтерпретувати емоційні стани інших людей, особливо у кризових ситуаціях.

2. Емоційна саморегуляція — уміння контролювати власні емоційні реакції, зберігати психологічну стабільність у ситуаціях загрози.

3. Емпатійність — здатність розуміти переживання громадян та чутливо реагувати на їхній емоційний стан.

4. Соціальна компетентність — уміння будувати ефективні взаємодії, використовувати комунікативні стратегії деескалації та підтримки.

5. Стресостійкість — здатність зберігати професійну діяльність на належному рівні в умовах інтенсивного стресу, що є особливо актуальним у період війни [3].

Для працівників поліції України важливою є здатність адекватно реагувати на емоційні стани населення, яке переживає втрати, травматичні події, бойові дії чи вимушене переселення. Емоційний інтелект стає інструментом не лише професійної поведінки, а й гуманітарної підтримки, формуючи образ поліції як соціально орієнтованої інституції. Емоційний інтелект допомагає успішно розпізнавати та розуміти емоції, з якими працівник поліції стикається в своїй роботі. Це сприяє використанню їх як інструментів для правомірного вирішення службових завдань завдяки налагодженню ефективного процесу комунікації.

У дослідженнях О. Гуменюк наголошується, що високий рівень емоційного інтелекту корелює з нижчим рівнем професійного вигорання,

кращою здатністю до саморегуляції та більшою ефективністю у кризовій комунікації. У воєнний період це має вирішальне значення, адже саме поліцейські часто є першими представниками держави, з якими контактують громадяни у стресових ситуаціях [2].

Отже, емоційний інтелект поліцейських у воєнний період виступає критично важливим чинником формування довіри населення до поліції. Високий рівень емоційного інтелекту забезпечує ефективну комунікацію в умовах високого стресу, деескалацію конфліктів, покращення якості надання допомоги, підвищення почуття безпеки громадян, формування позитивного іміджу поліції, а також зміцнення соціальної єдності в умовах війни. Розвиток емоційного інтелекту має стати важливою складовою професійної підготовки та підвищення кваліфікації працівників поліції, зокрема в системі МВС України.

Список використаної літератури

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Чому він може значити більше, ніж IQ / пер. з англ. Київ : КМ-БУКС, 2020. 576 с.

2. Гуменюк О. Емоційний інтелект як чинник комунікативної компетентності працівників поліції. Психологічні перспективи. 2021. № 38. С. 120-132.

3. Матеюк О., Вольська Р. Емоційний інтелект поліцейського: зміст поняття, його структура, види та моделі. Psychology travelogs. 2023. № 4. С. 208-220.

4. Mayer J., Salovey P. What is Emotional Intelligence? Emotional Development and Emotional Intelligence. New York : Basic Books, 1997. 331 P.

5. Sunshine J., Tyler T. The Role of Procedural Justice and Legitimacy in Shaping Public Support for Policing. Law & Society Review. 2003. Vol. 37(3). P. 513-548.

Упатова Ірина Петрівна
доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри природничих наук та здоров'язбереження, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Борзик Олена Богданівна
доктор філософії, доцент, старший викладач кафедри природничих наук та здоров'язбереження, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, м. Харків, Україна

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕТОДУ «STORYTELLING» ПРИ ВИКЛАДАННІ ІНТЕГРОВАНИХ КУРСІВ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В ЗЗСО

Актуальність реалізації методу «storytelling» при викладанні інтегрованих курсів природничої освітньої галузі зумовлена необхідністю зацікавлення учнів у науках, підвищення ефективності засвоєння складної інформації, емоційного залучення здобувачів освіти до навчального матеріалу, формування міждисциплінарних зв'язків і розвитком навичок критичного мислення, що робить навчання динамічним, захопливим, непередбачуваним і практично орієнтованим. До того ж, у контексті реалізації STEM-освіти та компетентнісного підходу метод «storytelling» стає ключовим інструментом, що забезпечує краще зрозуміння учнями значення науки для людства та майбутнього планети.

Як відомо, різноаспектним дослідженням методу «storytelling» присвячено низку наукових та практично-методичних зарубіжних та українських праць з різних галузей та напрямів, включаючи освіту. Відтак теоретичні аспекти використання історій у форматі «storytelling» в освіті відображено у працях

Л. Зданевич, Н. Гущиної, К. Крутій, М. Науменко, С. Немченко, С. Паламар, К. Симоненко, І. Черешнюк та інших. О. Подоляк розкриває потенціал сторітелінгу для його усвідомленої та ефективної реалізації в освітньому процесі. М. Бакунін, Н. Бондаренко, Л. Василик, П. Воловік, Г. Гич, І. Горбачова, С. Калінін, Н. Калюжка Н. Самойленко у своїх роботах наводять ключові елементи та різновиди історій у форматі сторітелінгу.

Вищенаведені дослідження підкреслюють важливість та ефективність використання методу «storytelling» в українській освіті, забезпечуючи ефективну трансляцію знань, досвіду та цінностей на уроках різних навчальних предметів. Однак, питання дослідження актуальних видів сторітелінгу, що доцільно реалізовувати на уроках природничих дисциплін, залишається на сьогодні малодослідженим.

Метою статті є висвітлення практичних аспектів реалізації видів сторітелінгу за форматом представлення, що доцільно реалізовувати при викладанні інтегрованих курсів природничої освітньої галузі в ЗЗСО.

Насамперед зазначимо, що під методом «storytelling» розуміємо спосіб ознайомлення здобувачів освіти з навчальною інформацією у форматі захоплюючої, емоційної, «живої» розповіді з певним сюжетом і героями відповідно до тематики уроку, що здатна впливати не лише на когнітивну сферу учнів, а й на ціннісну, емоційну та мотиваційну [4].

На сьогодні існують різні класифікації видів історій у форматі сторітелінгу, оптимальна комбінація яких дозволяє обрати найбільш ефективний підхід для досягнення конкретних цілей уроку, забезпечуючи якісне засвоєння учнями знань.

На основі аналізу літературних джерел [1; 2; 3] і власного педагогічного досвіду коротко охарактеризуємо найбільш актуальні види історій у форматі сторітелінгу, що доцільно використовувати при викладанні інтегрованих курсів природничої освітньої галузі в ЗЗСО.

1. Традиційний сторітелінг – класична розповідь, що може бути представлена як усно (у форматі живої комунікації, де оповідач використовує

міміку, жести, інтонацію для емоційного впливу на аудиторію, або у форматах аудіозапису, аудіоподкасту), так і письмово (у вигляді тексту, статті, книги). Як приклад, під час вивчення теми «Колообіг речовин у природі» учням пропонується історія про мандрівку атома Карбону у різних екосистемах.

2. Реалістичний сторітелінг – заснований на реальних подіях, фактах, біографічних відомостях, документальних свідченнях, дослідженнях або життєвому досвіді, що допомагає правдиво відобразити певні події, явища чи процеси. Героями є реальні люди. Як приклад, під час вивчення теми «Екологічні проблеми України», здобувачам освіти пропонується реальна історія про нагальні екологічні проблеми та шляхи їх вирішення.

3. Класичний (наративний) сторітелінг – вигадана або адаптована історія, що не має логічного пояснення, проте має чітку сюжетну структуру (зав'язка, розвиток подій, кульмінація, розв'язка). Це можуть бути абсурдні історії, міфи, казки, легенди тощо. Вони можуть мати як моральне, так і фантастичне підґрунтя. Як приклад, при викладанні інтегрованих курсів природничої освітньої галузі для пояснення природних явищ, таких як грім, блискавка, можна використати міфи про богів.

4. Візуальний сторітелінг – передача інформації здійснюється через візуальні засоби, такі як ілюстрації, графіку, інфографіку, малюнки, фотографії, комікси, меми, слайд-презентації тощо. Як приклад, учитель використовує серію ілюстрацій або відео для демонстрації циклу життя метелика. Після перегляду учні обговорюють етапи розвитку, а потім малюють свої власні ілюстрації або створюють комікс, який відтворює цей цикл.

5. Цифрові – історії, що представляються у форматі відео, презентацій, подкастів тощо. Як приклад, можна згенерувати інтерактивне відео про екосистеми, в якому учні обирають, як розвиватиметься сюжет.

6. Інтерактивні – історії, що залучають учнів до активної участі, де вони можуть впливати на хід подій, приймати рішення для персонажів або взаємодіяти з сюжетом. Це рольові ігри, де учні беруть на себе ролі різних персонажів і разом визначають подальший розвиток подій у історії. Наприклад,

учитель розповідає історію про групу дітей, які загубилися в лісі і намагаються знайти шлях додому. Учні мають приймати рішення на кожному етапі: що їм робити далі, як наприклад, як знайти воду або де побудувати укриття. Кожне рішення впливає на хід історії.

7. Гейміфіковані – інтеграція елементів гри в розповідь для підвищення залученості та мотивації аудиторії; сюжет, інтегрований у гру (наприклад, рольові ігри, кейси, симуляції). Як приклад, під час вивчення теми «Будова клітини» учням пропонується гейміфікована історія «Місія: клітинна експедиція», у межах якої вони виконують роль дослідників, що віртуально подорожують у «місто Клітина», де кожна органела представлена як окрема локація з певними завданнями. У процесі гри здобувачі освіти розв'язують навчальні кейси, аналізують функції органел, взаємозв'язки між ними та наслідки порушення клітинних процесів.

8. Пластилінові історії – це історії, де учні створюють персонажів і сцени з пластиліну або інших матеріалів, розігруючи свої оповіді у тривимірному просторі. Наприклад, вивчаючи тему про тварин, учні можуть ліпити своїх улюблених тварин із пластиліну і створювати історії про їхнє життя. Такі історії розвивають дрібну моторику, креативність і просторове мислення.

9. Фанфіки – це нові історії, створені на основі вже існуючих літературних або кінематографічних творів. Здобувачі освіти використовують знайомі персонажі, але створюють власні сюжети. Як приклад, під час вивчення теми «Будова та функції органів людини» учням пропонується створити фанфіки на основі відомого художнього фільму «Людина-павук», у яких головний герой застосовує свої надздібності для дослідження будови людського тіла або порятунку людства від вірусів. У власних історіях учні пояснюють наукові принципи роботи органів і систем організму, використовують терміни анатомії та фізіології, моделюють ситуації з точки зору природничих наук.

10. Сенсорні історії – історії, що включають елементи сенсорного досвіду, такі як звук, запах, дотик або смак, для більш глибокого занурення учнів у сюжет. Це дозволяє здобувачам освіти не лише слухати, а й відчувати природу

через різні органи чуття. Вони глибше усвідомлюють зміни в природі і краще запам'ятовують матеріал. Наприклад, учитель, розповідаючи історію про осінній ліс, використовує сенсорні стимули: учні тримають в руках листя різних дерев, вдихають аромат сухого листя або кори, слухають звуки лісу.

Отже, представлення навчальної інформації у форматі «storytelling» на уроках інтегрованих курсів природничої освітньої галузі в ЗЗСО сприяє підвищенню мотивації учнів до навчання, розвитку критичного мислення; формуванню цілісного наукового світогляду учнів; емоційно-ціннісному залученню здобувачів освіти до процесу пізнання; полегшенню засвоєння складних природничих понять через контекстні історії, що мають логічну, причинно-наслідкову структуру та формуванню міжпредметних зв’язків, що відповідає сучасним вимогам компетентнісного підходу в освіті.

Список використаної літератури

1. Блудова Ю., Ільїна О. Геймізація освітнього процесу в Новій українській школі. Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський зб. наук. праць молодих вчених. Дрогобич : Гельветика, 2020. Т. 1. Вип. 27. С. 169–173.

2. Горбач Н. В. Техніка сторітеллінгу в педагогічній практиці. Академічні студії: Серія «Педагогіка». 2021. № 3. С. 187–192.

3. Горбач Н., Папежук О. Сторітелінг як сучасна методика розвитку мовлення молодших школярів. Академічні студії. Серія «Педагогіка». 2022. Вип. 1. С. 237–241.

4. Пурей А. М., Борзик О. Б. Використання технології «сторітелінг» на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» в початкових класах. Формування професійної компетентності сучасного педагога засобами освіти : історико-методичний аспект : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 15 грудня 2023 р.). Харків : ХГПА, 2023. С. 261–264.

Бондаренко Роман Вікторович
аспірант кафедри легкої атлетики,
Харківська державна академія фізичної культури

Єфременко Андрій Миколайович
кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
доцент кафедри легкої атлетики,
Харківська державна академія фізичної культури,
м. Харків, Україна

СТРУКТУРА ГЕЙМІФІКАЦІЇ НАВЧАННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН СТУДЕНТІВ-СПОРТСМЕНІВ

Структура гейміфікації навчання фахових дисциплін студентів-спортсменів набуває особливого значення в умовах сучасної вищої освіти, де поєднуються інтенсивні фізичні навантаження та потреба у високому рівні теоретичної підготовки. Гейміфікація розглядається як інструмент активізації навчальної діяльності, що передбачає використання елементів ігор, системи винагород, змагань та інтерактивних сценаріїв для підвищення мотивації студентів до засвоєння навчального матеріалу [2, с. 183].

Аналіз наукових джерел свідчить про те, що гейміфікація дозволяє формувати когнітивні та метакогнітивні компетентності, підвищує зацікавленість у навчальному процесі та сприяє розвитку командної взаємодії, що особливо актуально для студентів-спортсменів, чий графік поєднує тренувальні та навчальні навантаження [5, с. 1931].

Разом з тим у літературі відзначаються проблеми ефективного впровадження гейміфікаційних елементів, зокрема недостатнє узгодження теоретичних дисциплін із практичними завданнями, ризик поверхневого освоєння матеріалу при акценті на розважальні складові, а також обмеження традиційних методів оцінювання навчальних досягнень [3; с. 409; 4, с. 7]. Виявлена потреба у системному підході до розробки гейміфікаційних втручань, що враховують специфіку фізичної та психологічної підготовки спортсменів, особливості навчального контенту та індивідуальні характеристики студентів [1, с. 540].

Таким чином, розгляд гейміфікації як структурного елементу навчання фахових дисциплін студентів-спортсменів дозволяє не лише підвищити

ефективність засвоєння теоретичних знань, але й сприяти розвитку мотивації, самостійності та відповідальності, створюючи комплексну освітню модель, орієнтовану на формування висококваліфікованих фахівців у спортивній галузі.

Мета – визначення структури гейміфікованих втручань в процес навчання студентів-спортсменів фахових дисциплін.

Структура гейміфікації навчання фахових дисциплін студентів-спортсменів потребує визначення мінімальних вимог до розробки адаптованих навчальних курсів. Загальний план гейміфікації навчання передбачає створення умов підвищення мотивації та залученості студентів шляхом запровадження системи винагород та забезпечення своєрідної конкуренції в середині навчальної групи. Першочергово створюється система винагород за додаткову активність на курсі, яка має надавати переваги участі в умовному змаганні для отримання додаткових балів в системі оцінювання прогресу на курсі. Критично важливо щоб система винагород та система основного оцінювання не мають протирічити одна одній та дублюватися. Система винагород розглядається як засіб підвищення активності на курсі та можливості отримати додаткові бали за умов, що основна система оцінювання дозволяє успішно завершити курс. Відповідно, й винагороди пов’язані саме зі спонуканням студента до запланованої поведінки через розгалужену систему комунікації та конкуренції.

При виборі середовища реалізації гейміфікованого втручання слід віддати перевагу доступним крос-платформенним рішенням, які передбачають обмін повідомленнями, результатами виконаних завдань, мультимедіа та можливістю створення обговорень, опитувань або тестувань.

Моніторинг реалізації гейміфікованого втручання є ключовим для визначення ефективності його впровадження. Контроль як такий відсутній в системі гейміфікації. Оцінювання (або визначення переможця) в умовному змаганні здійснюється шляхом побудови рейтингової шкали або формування командного заліку, залежно від конфігурації втручання. Для цього рекомендовано використовувати дошки досягнень. Для збереження змагального імпульсу критично забезпечити оперативність оновлення рейтингу (бажаною є автоматизація).

Таким чином, узагальнена структура гейміфікації навчання фахових дисциплін студентів-спортсменів мінімально передбачає діяльність по розробці системи винагород та її реалізацію з урахуванням середовища та системи

моніторингу. Окремо слід розглядати підсистему контролю активності, мотивації та залученості під впливом гейміфікованого втручання.

Таким чином, ефективність упровадження гейміфікації у навчання студентів-спортсменів значною мірою залежить від чіткого визначення базових вимог до побудови адаптованого курсу, у якому гармонійно поєднуються мотиваційні та оцінювальні механізми. Центральним елементом такої структури є система винагород, спрямована на активізацію навчальної діяльності та підтримання здорової конкуренції в академічній групі. Її функціонування має бути узгоджене з основною системою оцінювання, що запобігає дублюванню критеріїв та забезпечує цілісність навчального процесу. Не менш важливим є вибір відповідного цифрового середовища, яке здатне підтримувати багатоканальну комунікацію, обмін матеріалами та інтерактивні форми роботи, що підсилюють залученість студентів.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці диференційованих моделей гейміфікації, які враховують індивідуальні особливості студентів-спортсменів, рівень їхньої навчальної та фізичної підготовленості, а також специфіку фахових дисциплін.

Список використаної літератури

1. Arufe-Giráldez V., Sanmiguel-Rodríguez A., Ramos-Álvarez O., Navarro-Patón R. Gamification in physical education: A systematic review. Education Sciences. 2022. №12(8). P. 540.

2. Camacho-Sánchez R., Manzano-León A., Rodríguez-Ferrer J. M., Serna J., Lavega-Burgués P. Game-based learning and gamification in physical education: a systematic review. Education Sciences. 2023. №13(2). P. 183.

3. El-Tanahi N., Soliman M., Hady H. A., Alfrehat R., Faid R., Abdelmoneim M., ... Hamoudah N. The Effectiveness of Gamification in Physical Education: A Systematic Review. International Journal of Education in Mathematics, Science and Technology. 2024. № 12(2). P. 406-417.

4. Ferraz R., Ribeiro D., Alves A. R., Teixeira J. E., Forte P., Branquinho L. Using Gamification in Teaching Physical Education: A survey review. Montenegrin Journal of Sports Science & Medicine. 2024. №13(1). P. 1-12.

5. Soriano-Pascual M., Ferriz-Valero A., García-Martínez S., Baena-Morales S. Gamification as a pedagogical model to increase motivation and decrease disruptive behaviour in physical education. Children. 2022. №9(12). P. 1931.

Валентевич Лілія Віталіївна
вчитель англійської мови,
Криворізька гімназія № 8 Криворізької міської ради,
м. Кривий Ріг, Україна

ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасних реаліях, коли Україна переживає важкий і складний етап повномасштабної війни, особливої ваги набуває формування в здобувачів початкової освіти патріотичних почуттів, свідомого ставлення до своєї держави, культури та національних цінностей. Патріотизм – це основа становлення свідомого громадянина, який поважає минуле країни, готовий обстоювати її незалежність і долучатися до її поступу; це щира любов до своєї держави, шанобливе ставлення до її історичного шляху й культурної спадщини. Отже, у контексті суспільних викликів важливого значення набуває виховання громадянина-патріота, духовно зрілої й стійкої особистості.

Питання національно-патріотичного виховання широко представлені в дослідженнях таких науковців, як С. Архипова, Ю. Атаманчук, І. Бех, О. Бондар, І. Бурова, І. Герасименко, С. Грищенко, Л. Гуцан, Л. Мельничук, Н. Михайличенко, М. Олійник, В. Поплужний, Г. Федорова, Ю Цимбал, О. Яремчук та ін. Вчені зауважують, що нові освітні стандарти передбачають розвиток емоційно-ціннісної сфери молодших школярів, що робить патріотичне виховання невід’ємною частиною цілісного освітнього процесу.

У Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2022 р.) визначено ключові напрями діяльності закладів освіти, спрямовані на формування нового покоління патріотично налаштованих громадян, які діють відповідно до національних та європейських цінностей. У Концепції наголошується, що мета національно-патріотичного виховання полягає у вихованні самодостатнього громадянина-патріота України,

гуманного, здатного виконувати конституційні й громадянські обов'язки та поважати духовні й культурні надбання українського народу [2].

Дослідники підкреслюють, що молодший шкільний вік є найсприятливішим етапом для виховання патріотичних почуттів. У цей період діти особливо емоційно відкриті, довірливі та схильні наслідувати дорослих. Завдяки таким віковим особливостям вони швидко сприймають нові знання й цінності, зокрема й ті, що пов'язані з патріотизмом. Виховання любові до рідної землі, шанування її історії та культурних надбань, формування національної свідомості є важливими складниками освітнього процесу. Також значущим є розвиток моральних рис – доброти, гуманності, толерантності, які становлять основу становлення патріотичної особистості.

Розкриємо сутність поняття «патріотизм». Г. Лозко у своїй праці «Філософсько-теоретичне осмислення поняття патріотизму» подає таке визначення поняття «патріотизм»: «Патріотизм – це глибоко філософське та моральне почуття, яке поєднує в собі любов до Батьківщини, відданість її культурі й історії, а також відповідальність за майбутнє нації» [3]. Дослідники І. Бех та К. Чорна поняття «патріотизм» розглядають як дієву силу, яка спонукає людину до конкретних дій на благо Батьківщини. Вони вважають, що патріот – це людина, яка дбає про добробут своєї країни, прагне її розвитку та процвітання, готова відстоювати її інтереси і захищати її суверенітет [1].

У контексті вимог НУШ формування патріотичних почуттів у молодших школярів має здійснюватися із використанням різних педагогічних інструментів [4]. Однією з ефективних технологій у цьому напрямі є проєктна технологія. Теоретичні і практичні аспекти проєктної діяльності досліджували Н. Бібік, О. Коберник, Н. Матяш, О. Пехота, Є. Полат, О. Савченко, С. Сисоєва та ін. Дослідники зауважують, що у сучасних умовах проблема національно-патріотичного виховання молодших школярів засобами проєктної діяльності є актуальною і потребує детального вивчення.

Ефективність проєктної діяльності у початковій школі залежить від багатьох умов, зокрема від наявності значущої проблеми, чіткого визначення мети і структури проєкту, використання дослідницьких методів, мотивації і

самостійності учнів, професійної майстерності вчителя. Лише завдяки спільній роботі усіх учасників освітнього процесу та взаємній підтримці можливе досягнення високих результатів.

Пропонуємо приклади проєктів для здобувачів початкової освіти, за допомогою яких можна формувати патріотичні почуття.

1. Проєкт «Велич і міць українського народу».

Тип проєкту: середньотривалий, інформаційний, пошуковий, творчий, колективний.

Мета: формувати у молодших школярів уявлення про український народ як сильну, талановиту й багатогранну націю; поглибити знання учнів про традиції, культуру, державні символи та видатних українців; розвивати почуття патріотизму, поваги до історії та культурної спадщини; виховувати гордість за свою Батьківщину, толерантність, доброзичливість і вміння шанувати здобутки свого народу; сприяти розвитку комунікативних навичок, творчого мислення та інтересу до вивчення української культури.

Зміст роботи: проєкт передбачає ознайомлення учнів із видатними українцями різних епох та сфер діяльності – науки, історії, культури, мистецтва, спорту, техніки. Учні збирають інформацію про видатних постатей, знайомляться з їхніми здобутками, готують короткі повідомлення та творчі роботи. Створюється стенд «Славетні українці»**,** плакати, мінікнижечки. Здобувачі освіти досліджують народні традиції та символи, слухають легенди й оповідання про героїв України, переглядають відеоматеріали, беруть участь у колективних та індивідуальних творчих завданнях.

Форми роботи: онлайн-зустрічі з відомими українцями, бесіди про видатних українців, вікторини, ігри, квести на тему української культури та історії, презентації про досягнення українських діячів, прослуховування казок, легенд, оповідань про героїв України, перегляд відео про історичних постатей, конкурси малюнків, аплікацій, мінікнижок, стенд «Славетні українці».

2. Проєкт «Велична історія Кривого Рогу».

Тип проєкту: довготривалий, інформаційний, дослідницько-пошуковий, творчий, колективний.

Мета: поглибити знання учнів про походження назви Кривий Ріг, минуле, культурні традиції, символіку, видатних особистостей та важливі місця; розширити обізнаність учнів про Кривий Ріг – походження його назви, минуле, культурні традиції, символіку, видатних особистостей та важливі місця; формувати патріотичні почуття, патріотичну свідомість, вчити помічати й цінувати красу Кривого Рогу; виховувати любов до Батьківщини й рідного міста, а також почуття гордості за свій народ.

Зміст роботи: у межах проєкту учні збирають відомості про Кривий Ріг, його історію, символіку; знайомляться з видатними особистостями й важливими подіями минулих років; досліджують визначні місця і культуру рідного міста; добирають поезії, оповідання та легенди про Кривий Ріг. Також передбачені екскурсії містом, відвідування музеїв, архітектурних пам'яток, підготовка фотоальбому «Кривий Ріг», написання твору «Кривий Ріг у 2050 році», участь у конкурсі віршів «Рідне місто».

Форми роботи: зустрічі з відомими жителями Кривого Рогу, бесіди про видатних криворіжців, вікторини, екскурсії, флешмоби, літературно-музичний вечір «Із Кривим Рогом у серці», конкурси малюнків, плакатів, колажів.

3. Проєкт «Українська вишиванка – оберіг нації».

Тип проєкту: короткотривалий, інформаційний, дослідницько-пошуковий, творчий, колективний.

Мета: формувати в молодших школярів розуміння значення української вишиванки як символу національної культури, духовності та традицій; поглибити знання учнів про походження, орнаменти та символіку вишитого одягу; розвивати інтерес до народних звичаїв і українського декоративного мистецтва; виховувати патріотизм, почуття гордості за своє походження, шанобливе ставлення до культурної спадщини та любов до Батьківщини; сприяти розвитку творчих здібностей, естетичного смаку й комунікативних навичок під час роботи над спільними проєктами.

Зміст роботи: проєкт передбачає ознайомлення учнів із традицією української вишиванки, її символами, кольорами та регіональними особливостями. Учні збирають інформацію про історію виникнення вишитого

одягу, його значення для українців, знайомляться з легендами, народними переказами та піснями про вишиванку. Здобувачі початкової освіти досліджують різні орнаменти, їхню символіку, створюють власні малюнки та елементи візерунків. Для учнів проводиться майстер-клас «Створи свій орнамент». У рамках проєкту учнями створюється ілюстрована папка «Світ української вишиванки». Проводяться творчі заняття та інтерактивні ігри.

Форми роботи: відеоперегляд й читання легенд про вишитий одяг, вікторини на тему українських традицій, конкурс візерунків орнаментів, презентації дитячих робіт, тематична виставка вишитих виробів, ілюстрована папка «Світ української вишиванки», свято «День вишиванки».

Отже, національно-патріотичне виховання молодших школярів відіграє важливу роль у формуванні патріотичної свідомості, національної ідентичності та ціннісних орієнтирів. Воно сприяє усвідомленню значущості історії, культури й традицій України, виховуючи патріотизм і повагу до Батьківщини. Проєктна діяльність є ефективним засобом формування патріотичних почуттів, що забезпечує можливість практичного занурення в національно-культурний контекст та сприяє вихованню громадянина-патріота, здатного поважати культурні надбання українського народу.

Список використаної літератури

1. Бех І., Чорна К. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Світ виховання. 2007. № 1 (20). С. 23–34.

2. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. 2018. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#n12

3. Лозко Г. Філософсько-теоретичне осмислення поняття патріотизму. Українознавство. 2024. № 3. С. 57–72.

4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL : https://surli.cc/kjxhuz

Калінін Андрій Миколайович
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки та управління персоналом,
Центральноукраїнський інститут
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
м. Кропивницький, Україна

СТУДЕНТ ЯК МЕДІАТОР: ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМИ «PEER MEDIATION» У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сучасний заклад вищої освіти є складною соціальною системою, у якій перетинаються різні цінності, стилі спілкування, життєві досвіди та очікування студентів. Підвищене навчальне навантаження, конкуренція, невизначеність майбутнього, наслідки війни та соціально-економічної нестабільності посилюють рівень напруги, що неминуче призводить до зростання кількості конфліктних ситуацій у студентському середовищі. За даними міжнародних досліджень, більшість студентів протягом навчання стикаються з міжособистісними або груповими конфліктами, що впливають на їхню академічну успішність, психологічне благополуччя й залученість до освітнього процесу [2; 3].

Традиційні адміністративно-дисциплінарні механізми реагування на конфлікти зосереджені переважно на контролі та покаранні, а не на відновленні стосунків і формуванні культури діалогу. У таких умовах особливої ваги набувають підходи альтернативного врегулювання спорів, зокрема медіація та моделі «рівний-рівному» (англ. «peer-to-peer»). Однією з найбільш перспективних форм є програма peer mediation, у межах якої роль посередників у конфліктах виконують спеціально підготовлені студенти-медіатори.

Запровадження програми «студент як медіатор» у закладах вищої освіти України відповідає сучасним тенденціям розвитку відновних практик, компетентнісного підходу до освіти, а також потребі у формуванні у молоді навичок мирного врегулювання конфліктів, етичного лідерства та відповідальності за якість взаємин у спільноті.

Конфлікт у студентському середовищі є природним явищем, що відображає різноманіття поглядів, інтересів і стилів взаємодії. Проблемою стає не сам факт конфлікту, а способи реагування на нього. За відсутності безпечних механізмів діалогу суперечки призводять до:

- погіршення психологічного стану;
- формування ворожих груп у студентських колективах;
- зниження рівня довіри до адміністрації та викладачів;
- зростання кількості формальних скарг і дисциплінарних проваджень;
- відчуття ізоляції та небезпеки у частини студентів.

У вітчизняному освітньому просторі активно розвиваються практики шкільної медіації та відновного правосуддя [4; 5]. Проте сфера вищої освіти залишається менш опрацьованою як у нормативному, так і в практичному вимірах. Прийняття Закону України «Про медіацію» [1] створює правові передумови для впровадження медіаційних програм, однак специфіка студентського віку, академічного середовища та студентського самоврядування потребує адаптації моделей peer mediation до умов ЗВО.

Актуальність проблеми посилюється також тим, що сучасний ринок праці очікує від випускника не лише фахових знань, а й розвинених soft skills: здатності вести переговори, працювати в команді, конструктивно вирішувати конфлікти, зберігаючи гідність та взаємну повагу. Програма peer mediation стає не тільки інструментом зниження конфліктності, а й важливим компонентом формування компетентнісного профілю майбутнього фахівця [6; 7].

У науковій літературі медіація розглядається як структурований процес, за якого нейтральна третя сторона допомагає учасникам конфлікту досягти взаємоприйнятної угоди. К. Мур підкреслює, що медіація поєднує елементи переговорів, фасилітації та консультування, зберігаючи при цьому ключовий принцип – рішення приймають самі сторони [3].

У трансформативній моделі Р. Буша та Дж. Фолджера акцент робиться на зміні якості взаємодії, розширенні можливостей сторін та їх здатності до взаєморозуміння, а не лише на досягненні конкретної угоди [8].

М. Розенберг, розробляючи модель ненасильницького спілкування (Nonviolent Communication, NVC), наголошує, що конфлікти часто є наслідком

непочутих потреб та некоректних форм комунікації, а не об'єктивної несумісності інтересів [7]. NVC пропонує перейти від звинувачень до опису фактів, вираження почуттів, усвідомлення потреб та спільного пошуку стратегій задоволення цих потреб.

У програмах peer mediation ці підходи інтегруються в специфічному форматі: посередником виступає не професійний медіатор, а підготовлений представник тієї ж спільноти – студент. На думку Д. Джонсон та Р. Джонсон, моделі «рівний-рівному» в навчальному середовищі сприяють формуванню культури миру, відповідальності та співпраці, а також зменшують кількість дисциплінарних випадків [6].

Конфлікти в студентському середовищі можуть мати різну природу:

- міжособистісні (непорозуміння, образи, конкуренція);
- групові (конфлікти ролей, неузгодженість очікувань);
- побутові (життя в гуртожитку, розподіл обов'язків);
- академічні (сприйняття «несправедливого» оцінювання, різні очікування від освітнього процесу);
- ціннісні та світоглядні (політичні, релігійні, етичні розбіжності) та ін.

Особливість таких конфліктів полягає у високій емоційній насиченості та тісній взаємозалежності сторін: студенти продовжують навчатися в одних групах, жити в одному просторі, працювати над спільними проєктами. Тому вирішення конфлікту «через покарання» рідко призводить до відновлення довіри й нормальної співпраці.

У цьому контексті медіація, а тим більше peer mediation, яка базується на довірі до посередника-однолітка, створює можливості для безпечного діалогу, артикулювання потреб і пошуку рішень, які не руйнують стосунки, а відновлюють їх на новому рівні [4; 6].

Ефективність програми peer mediation значною мірою залежить від якості підготовки студентів-медіаторів. Узагальнення наукових підходів та практичного досвіду дозволяє виділити такі групи компетентностей (табл. 1).

Таким чином, студент-медіатор постає не як «маленький суддя», що оцінює правоту сторін, а як фасилітатор діалогу – нейтральна, підготовлена

особа, яка поєднує емпатію, аналітичне мислення, здатність утримувати безпечний простір та відповідальність за процес.

Таблиця 1

Компетентнісний профіль студента-медіатора

Група компетенцій	Опис змісту	Очікувані результати
Комунікативні	Активне слухання, уточнення, резюмування, запитання	Здатність вести конструктивний діалог
Емоційні	Емпатія, робота зі стресом, базова саморегуляція	Створення безпечного емоційного простору
Аналітичні	Аналіз інтересів, потреб і позицій сторін	Визначення причин конфлікту, а не лише симптомів
Етичні	Нейтральність, конфіденційність, повага до гідності	Дотримання стандартів професійної етики
Організаційні	Фасилітація групи, структурований процес, документація	Проведення повного циклу медіації

Джерело: *розроблено автором на основі [6; 7; 8]*

Більшість сформованих у межах підготовки компетентностей є універсальними й мають високу цінність далеко за межами медіаційної практики, що посилює мотивацію студентів долучатися до програм та сприяє їхньому особистісному і професійному зростанню.

У цьому контексті особливої ваги набуває програма «Навички для життя», розроблена для української молоді віком від 16 до 25 років [9]. Вона спрямована на формування культури переговорів, розвиток емоційної грамотності й навичок мирного вирішення конфліктів. Програму створено за фінансової підтримки Європейського Союзу в межах Проєкту «CONSENT: підвищення в Україні ролі альтернативного вирішення спорів із фокусом на медіацію», що реалізується Українською академією медіації, і вона є важливим інструментом у підготовці нового покоління молоді, здатного до конструктивної взаємодії та відповідального лідерства.

Для системного впровадження студентської медіації доцільно створити при закладі вищої освіти Peer Mediation Center – центр студентської медіації, що має чітко визначену місію, функції та структуру [4; 5].

Мета Peer Mediation Center – сприяти формуванню безпечного, підтримувального та відповідального освітнього середовища шляхом медіації конфліктів і розвитку культури діалогу у студентській спільноті.

Основні функції Peer Mediation Center:

- організація та проведення сеансів медіації;
- підготовка та супровід студентів-медіаторів;
- інформаційно-просвітницька діяльність (лекції, тренінги, кампанії проти булінгу, розвиток навичок ненасильницького спілкування);
- співпраця з адміністрацією, психологічною службою, студентським самоврядуванням;
- моніторинг рівня конфліктності та оцінка ефективності програм.

Структурно Peer Mediation Center може включати координатора (представник адміністрації або викладач), команду сертифікованих студентів-медіаторів, психолога/консультанта (за потребою) та партнерів (громадські організації, професійні медіатори).

Важливим компонентом ефективного впровадження студентської медіації є якісна підготовка майбутніх медіаторів. З огляду на національні стандарти та навчальні підходи, застосовувані Українською академією медіації (УАМ), доцільним є використання базового 90-годинного курсу підготовки, який включає інтенсивний практичний блок. Із загального обсягу навчання не менше 45 годин відведено на практичні та інтерактивні заняття, що забезпечують формування реальних навичок фасилітації, ведення діалогу та роботи з конфліктними ситуаціями (табл. 2).

Запровадження такого базового 90-годинного курсу підготовки з медіації передбачає не лише одноразове навчання, а й регулярну супервізію, обмін досвідом, участь у мережевих ініціативах з медіації. Для оцінки актуальності програми peer mediation доцільно проводити емпіричні дослідження в межах конкретного ЗВО (анкетування, фокус-групи, інтерв'ю).

Запровадження програм peer mediation у закладах вищої освіти є стратегічно важливим кроком у розвитку сучасного освітнього простору, зорієнтованого на психологічну безпеку, добробут студентів та формування культури конструктивної взаємодії.

Узагальнення теоретичних підходів, аналіз міжнародного досвіду та української практики переконливо свідчать, що студентська медіація не лише зменшує рівень конфліктності в академічних спільнотах, а й забезпечує

розвиток ключових компетентностей, необхідних для професійної та соціальної зрілості молоді: емоційної стійкості, навичок ефективної комунікації, здатності до відповідального прийняття рішень і конструктивного розв'язання проблем.

Таблиця 2

Структура 90-годинного навчального курсу для студентів-медіаторів

№ модуля	Назва модуля	Години	Формат	Основні результати навчання
1	Вступ до медіації. Принципи, підходи, етика	10	Лекції, обговорення	Розуміння ролі медіатора, принципів і моделей медіації
2	Психологія конфлікту та поведінки в конфлікті	10	Лекції, аналіз кейсів	Розпізнавання причин конфлікту, типів поведінки
3	Комунікація. Активне слухання. Емпатія	12	Тренінг, вправи	Формування навичок слухання, емпатії, уточнення
4	Ненасильницьке спілкування (NVC)	10	Практикум, рольові вправи	Уміння трансформувати мовлення, працювати з емоціями
5	Процес медіації: етапи, техніки та інструменти	18	Рольові ігри, моделювання процесів	Проведення повного циклу медіації
6	Робота зі складними ситуаціями в медіації	10	Інтерактивний тренінг	Робота зі складними емоціями, тупиками, нерівними позиціями
4	Етика, межі, професійна відповідальність	5	Семінар, дискусія	Усвідомлення етичних стандартів
5	Практична медіація у форматі "peer-to-peer"	10	Симуляції медіацій, групова практика	Готовність застосовувати медіацію у студентському середовищі
6	Супервізія та рефлексія	5	Супервізійні сесії, обговорення досвіду	Розвиток професійної позиції медіатора

Джерело: *розроблено автором*

Таким чином, програма peer mediation виступає не просто інноваційним педагогічним інструментом, а потужним соціальним механізмом, що здатний суттєво трансформувати культуру взаємодії в університетському середовищі. Її системне та інституційно підтримане впровадження створює умови для формування відповідального, зрілого та проактивного студентства, яке володіє навичками мирного співжиття й здатне будувати здорові взаємини – як у межах

навчального колективу, так і в ширшому суспільному контексті. Саме такі компетентності стають фундаментом сталого розвитку освітніх громад та підготовки майбутніх фахівців до викликів сучасного світу.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку інструментів оцінки ефективності програм студентської медіації, порівняння різних моделей впровадження у ЗВО, а також на вивчення довгострокового впливу peer mediation на формування громадянських, лідерських і професійних компетентностей молоді.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 р. № 1875-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text
2. Johnson D. W., Johnson R. T. The Peaceful Classroom: Teaching Students to Be Peacemakers. Edina, MN : Interaction Book Company, 2015. 320 p.
3. Moore C. W. The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict. 4th ed. San Francisco : Jossey-Bass, 2014. 704 p.
4. Баранова Т. М. Медіація у закладах освіти: досвід імплементації. Освітологія. 2022. № 3 (18). С. 45-52.
5. Зайцев О. Альтернативні методи вирішення конфліктів у молодіжному середовищі. Психологія і суспільство. 2021. № 4. С. 117-125.
6. Johnson D. W., Johnson R. T. Conflict Resolution and Peer Mediation in Schools. International Journal of Education Research. 2020. Vol. 45, No. 2. P. 112-130.
7. Rosenberg M. B. Nonviolent Communication: A Language of Life. 3rd ed. Encinitas : PuddleDancer Press, 2015. 264 p.
8. Bush R. A. B., Folger J. P. The Promise of Mediation. San Francisco : Jossey-Bass, 2005. 336 p.
9. Програма «Навички для життя» для української молоді. Українська академія з медіації. 2025. URL: https://mediation.ua/navchannya/cedr

Купіна Оксана Вячеславівна
доктор філософії, викладач кафедри природничих наук та здоров'язбереження Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, м. Харків, Україна

ЕТИЧНІ СТАНДАРТИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: ВИКЛИКИ БЕЗПЕЦІ ТА НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ

Інформаційне суспільство стало новою реальністю, у якій дані та знання перетворилися на стратегічний ресурс, що визначає розвиток держав, бізнесу та окремої особистості. Швидкість поширення інформації, цифровізація та глобальні мережі створюють як можливості для прогресу, так і серйозні ризики – від втрати приватності й кіберзагроз до маніпуляцій громадською думкою. У цих умовах постає нагальна потреба у виробленні та дотриманні етичних стандартів, що забезпечуватимуть баланс між свободою слова, безпекою та відповідальністю.

Коли йдеться про етику, маються на увазі норми поведінки, сукупність моральних правил певного класу, суспільної організації, професії [1, с. 357]. З цього можна дійти висновку, що «етичний» – це такий, що відповідає широко розповсюдженим нормам поведінки, або певним письмовим викладеним стандартам поведінки, прийнятими членами певної професії [3, с. 135].

Розглядаємо етичні стандарти як систему норм, правил і принципів, що регулюють поведінку людини чи організації з погляду моральних цінностей, справедливості та відповідальності. Вони визначають, які дії вважаються прийнятними у суспільстві та професійній діяльності.

У сфері національної та особистої безпеки етичні стандарти відіграють ключову роль, адже забезпечують довіру між державою та громадянами, сприяють запобіганню зловживань владою, захищають права людини й

водночас формують культуру відповідального використання інформаційних технологій. Без них неможливе формування стійкої системи безпеки, заснованої на законності, прозорості та повазі до людської гідності.

Сорочкін О. зазначає, що одним із основних міжнародно-правових документів у цій сфері є Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб (International Code of Conduct for Public Officials) затверджений Резолюцією 51 / 59 Генеральної Асамблеї ООН від 12 грудня 1996 року [2, с. 223].

Беручи вищезазначене до уваги, варто заначити, що особливості інформаційного суспільства полягають у тому, що головним ресурсом розвитку стає інформація, а технології забезпечують її миттєве поширення та глобальну доступність. Сучасна людина отримує дані в реальному часі з будь-якої точки світу, що підвищує рівень освіченості, але водночас створює виклики. Цифровізація відкриває нові можливості для науки, освіти, бізнесу та державного управління, проте супроводжується й ризиками: зростанням кіберзлочинності, поширенням фейкових новин, інформаційними маніпуляціями та загрозами приватності. Це робить питання етичних стандартів і безпеки надзвичайно актуальними для стабільності суспільства.

Етичні виклики сучасності проявляються в тому, що швидкий розвиток цифрових технологій ставить під загрозу базові права людини.

Насамперед актуальною є проблема приватності та захисту персональних даних, оскільки їх витік чи незаконне використання може мати серйозні наслідки. Не менш важливим є баланс між свободою слова та інформаційною безпекою: суспільство потребує відкритості, але водночас мусить протидіяти дезінформації та пропаганді. Значний вплив на формування громадської думки мають соціальні мережі, де часто поширюються маніпулятивні матеріали. Окремим викликом є етичність використання штучного інтелекту та технологій big data, що створюють ризики контролю, дискримінації та втрати автономії людини.

Міжнародні та національні підходи до етики у сфері безпеки ґрунтуються на поєднанні правових норм і суспільних ініціатив. На міжнародному рівні важливу роль відіграють документи ООН, ЄС та інших організацій, які визначають стандарти захисту прав людини, приватності й інформаційної безпеки. В Україні ключову функцію виконують закони про захист персональних даних, кібербезпеку та інформаційну безпеку. Водночас не менш значущими є громадські ініціативи та освітні програми, які формують культуру відповідального користування інформацією й сприяють виробленню етичних стандартів у суспільстві.

Професійна етика у сфері безпеки життєдіяльності базується на принципах відповідальності, законності та гуманізму, адже від рішень фахівців залежить життя і здоров'я людей. Вона передбачає дотримання чесності, прозорості у діях, недопущення зловживань та пріоритет інтересів безпеки суспільства над особистими вигодами. Важливим елементом є готовність до співпраці, взаємоповаги та дотримання норм конфіденційності, особливо при роботі з чутливою інформацією.

Професійна етика формує довіру до спеціалістів БЖД і підвищує ефективність заходів захисту в умовах надзвичайних ситуацій.

Формування етичних стандартів у закладі освіти є важливою складовою підготовки майбутніх фахівців, адже саме вони визначають культуру поведінки, відповідальність та здатність діяти в різних життєвих і професійних ситуаціях. Особливого значення це набуває під час вивчення дисциплін з безпеки життєдіяльності та охорони праці, де етичні норми поєднуються з практичними навичками збереження здоров'я і життя.

З-поміж освітніх заходів можемо розглядати такі: включення у програми тем з академічної доброчесності, професійної етики та соціальної відповідальності; аналіз практичних кейсів (конфлікти інтересів, дотримання правил безпеки, відповідальність за наслідки рішень); проведення

інтерактивних лекцій, тренінгів і семінарів із залученням фахівців із права та охорони праці.

До заходів виховного спрямування щодо формування етичних стандартів у сфері безпеки відносимо: формування культури взаємоповаги у студентських колективах (через дискусії, проєктну діяльність, волонтерство); акцент на відповідальності кожного за власну й колективну безпеку; заохочення дотримання правил через приклади позитивних практик (історії, рольові ігри, навчальні ситуації).

На заняттях з безпеки життєдіяльності та охорони праці варто упроваджувати: моделювання реальних виробничих та побутових ситуацій з етичним вибором поведінки; тренування умінь діяти в надзвичайних умовах із урахуванням моральної відповідальності за життя і здоров'я інших; обговорення етичних аспектів: дисципліна, колективна відповідальність, пріоритет безпеки над особистою вигодою; створення «кодексу безпечної поведінки» групи як спільного правила.

У сфері безпеки формування та підтримка етичних стандартів можливі лише за умови тісної взаємодії держави, бізнесу та громадянського суспільства. Держава визначає правові рамки, встановлює обов'язкові норми та контролює їх дотримання; бізнес реалізує ці вимоги на практиці, забезпечуючи безпечні умови праці, відповідальне ставлення до ресурсів і прозорість управлінських рішень; громадянське суспільство виступає посередником і контролером, відстоюючи права людини на безпечне середовище та сприяючи розвитку культури відповідальності. Взаємна співпраця цих трьох сторін забезпечує не лише формальне дотримання правил, а й закріплення високих етичних стандартів як невіддільної частини соціальної та професійної поведінки.

Отже, бачимо, що у сучасному інформаційному суспільстві, де дані та знання стали ключовим ресурсом розвитку, етичні стандарти постають необхідною умовою для забезпечення національної, особистої та професійної безпеки. Швидкість поширення інформації, цифровізація й глобальні мережі

створюють не лише нові можливості, а й суттєві ризики, пов’язані з приватністю, маніпуляціями, кіберзагрозами та використанням штучного інтелекту. Міжнародні та національні підходи акцентують на поєднанні правових норм, суспільної відповідальності й професійної етики, що особливо актуально у сферах безпеки життєдіяльності та освіти. Формування етичних норм через освіту, практичні кейси та міжсекторальну співпрацю є запорукою створення суспільства, у якому технологічний прогрес поєднується з повагою до прав людини, прозорістю та відповідальністю кожного.

Список використаної літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

2. Сорочкін О. Етичні стандарти діяльності службовців органів публічної адміністрації: зарубіжний досвід та міжнародно-правова регламентація. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки» № 4 (28). 2020. С. 221-230

3. Wild S. Webster’s New World Law Dictionary. Canada: Wiley Publishing Inc., 2006. 336 p.

Луговська Галина Анатоліївна
старший викладач кафедри психології
та соціально-гуманітарних дисциплін,
Центральноукраїнський інститут МАУП,
м. Кропивницький, Україна

ChatGPT У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ: НОВИЙ ФОРМАТ ЦИФРОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Стрімкий розвиток цифрових технологій і штучного інтелекту (ШІ) призвів до появи нових педагогічних інструментів, які здатні трансформувати процес навчання іноземних мов. Одним із найбільш перспективних є ChatGPT – мовна модель, представлена компанією OpenAI 20 листопада 2022 року. Головна особливість цього проекту – чітке слідування запитам користувача та використання фідбеку для покращення подальшої роботи [4]. Завдяки здатності генерувати природну мову, вести діалог, пояснювати правила, створювати навчальні матеріали та адаптувати контент до рівня користувача, ChatGPT стає важливою складовою сучасної мовної освіти. Втім, самі розробники вказують на ряд обмежень у роботі нейромережі: по-перше, для отримання вичерпної відповіді треба ввести одне питання декілька раз, трохи змінюючи фразу, по-друге, система схильна повторювати одні й ті ж самі фрази (наприклад, нагадування про те, що вона є лише мовною моделлю), щоб уникнути суперечливих питань [4].

Однією з головних переваг ChatGPT є його здатність вести інтерактивний діалог, адаптуючи відповіді до потреб студента. На відміну від традиційних підручників, ШІ генерує контент у реальному часі, дозволяючи практикувати різні форми мовлення: діалогічну взаємодію, аргументацію, опис ситуацій, рольові ігри.

Використання чату GPT в освітньому середовищі також допомагає розвивати цінні навички цифрового спілкування. У цифрову епоху важливо

навчитися ефективно спілкуватися онлайн, і чат GPT може допомогти в цьому, надаючи студентам структуроване середовище для практики навичок письма та участі в змістовних письмових розмовах[1].

Модель може змінювати складність матеріалу залежно від рівня володіння англійською мовою (A1–C2), пояснювати граматику, виправляти помилки, пропонувати альтернативні формулювання.

Це робить навчання більш ефективним та комфортним, особливо для студентів із різними темпами засвоєння матеріалу.

Викладач може застосовувати ChatGPT у різних форматах:

1. Підготовка навчальних матеріалів: тести, тексти, словникові вправи, рольові діалоги.
2. Миттєва перевірка письмових робіт.
3. Створення індивідуальних завдань для студентів різного рівня.
4. Тренування розмовної англійської: симуляція ситуацій “покупець–продавець”, “співбесіда”, “переговори”.
5. Гейміфікація: вікторини, інтерактивні історії, мовні квести.
6. Самостійна робота студентів: пояснення граматики, переклад, аналіз текстів.

Таким чином, ChatGPT виконує роль цифрового асистента, здатного розширити можливості викладача.

Переваги використання ChatGPT у мовній освіті:

1. Доступність — студенти можуть працювати в будь-який час і з будь-якого пристрою.
2. Інтерактивність — діалогічний формат сприяє більш глибокому засвоєнню матеріалу.
3. Миттєвий зворотний зв'язок — суттєво підвищує швидкість навчання.
4. Персоналізація — адаптація під потреби кожного студента.
5. Зниження мовного бар’єра — студенти не бояться робити помилки.

6. Підвищення мотивації — сучасний цифровий інструмент сприймається як цікавий та зручний.

Попри численні переваги, ChatGPT має свої недоліки:

1. Можливі неточності у відповідях. Викладач залишається критичним фільтром інформації.

2. Ризик надмірної залежності від ШІ (студент може втратити навичку самостійного мислення).

3. Обмежена емоційна взаємодія (відсутність живого спілкування).

4. Використання ШІ у виконанні письмових робіт потребує прозорих правил.

Отже, інтеграція ChatGPT вимагає балансу між технологією та педагогічною майстерністю.

Практичні приклади використання ChatGPT

1. Тренування говоріння (Speaking Practice)

Приклад завдання:

"Act as a tourist visiting my city. Ask me questions and continue the dialogue if my answers are short."

Студент отримує реальний інтерактивний діалог, який розвиває навички монологічного та діалогічного мовлення.

2. Генерація текстів для читання (Reading)

Приклад завдання: *"Write a 150-word text on a healthy lifestyle at B1 level and provide 6 comprehension questions"*.

Студент отримує адаптований текст відповідно до рівня.

3. Робота з лексикою

Приклад: *"Give me 10 B2-level vocabulary words related to jobs and careers and create sentences with each"*.

ChatGPT формує словник + контекст.

4. Граматичні тренування

Приклад: *"Correct my text and explain each correction in one sentence"*.

Студент бачить своє слабке місце та вчиться виправляти помилки.

5. Створення тестів (Assessment)

Приклад: *“Create a 10-question multiple-choice test on Present Perfect with answers”*.

Готовий матеріал для швидкої перевірки знань.

Роль викладача у новому форматі взаємодії

Викладач не втрачає актуальності — навпаки, його роль посилюється: модератор цифрових інструментів; експерт, що перевіряє достовірність інформації; мотиватор і наставник; організатор навчального процесу; розробник завдань, які неможливо виконати без глибокого розуміння мови.

Таким чином, ChatGPT стає партнером викладача, а не його замінником. Використання ChatGPT у навчанні англійської мови відкриває новий формат цифрової взаємодії “студент – штучний інтелект – викладач”. Інструмент значно розширює можливості традиційного навчання, сприяє індивідуалізації, покращує якість мовної практики та підвищує мотивацію студентів.

Разом із тим, ефективність використання ChatGPT залежить від методичної грамотності викладача, коректного педагогічного супроводу та критичного ставлення до результатів роботи моделі. За умови правильного впровадження ChatGPT здатен стати потужним інструментом модернізації мовної освіти й розвитку цифрових компетентностей студентів.

Список використаної літератури

1. Титова М. Чат-бот GPT для вивчення англійської. Englishprime. URL: https://englishprime.ua/uk/chatbot-gpt/
2. Brown, H. D. Principles of Language Learning and Teaching.
3. Godwin-Jones, R. Emerging Technologies and AI in Language Learning.
4. Introducing Chat gpt. URL: https://openai.com/ blog/chatgpt
5. OpenAI. ChatGPT: Technical Report.
6. Warschauer, M. Technology and Language Learning: Trends and Issues.

Онищенко Ірина Володимирівна
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти,
Криворізький державний педагогічний університет,
м. Кривий Ріг, Україна

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

В умовах сучасних соціально-педагогічних трансформацій та зростаючого визнання права кожної дитини на якісну освіту проблема підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи з учнями, що мають особливі освітні потреби, є актуальною і важливою. Інклюзія вимагає від учителів нових компетентностей та здатностей впроваджувати інноваційні корекційно-розвивальні технології, використовувати сучасні методи і форми навчання й виховання осіб з особливостями розвитку. У контексті освітніх реформ та вимог державних стандартів виникає потреба в обґрунтованих моделях професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, які забезпечать готовність ефективно працювати в інклюзивних класах.

Наявні підходи до підготовки майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзивного освітнього простору не завжди відповідають викликам сьогодення, що зумовлює потребу в оновленні змісту і напрямів фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти. Ґрунтовний аналіз указаних питань дозволить виявити прогалини в освітніх програмах, визначити ефективні напрями професійного становлення, підвищити якість вищої освіти та розробити практичні рекомендації для закладів вищої освіти. Отже, досліджувана проблема набуває особливої ваги як у теоретичному, так і в практичному аспектах, а її актуальність зумовлена зростаючою потребою в забезпеченні якісної інклюзивної освіти в закладах загальної середньої освіти.

Особливості професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти розкриті в наукових працях О. Акімової, Л. Гречко, І. Демченко, Т. Джаман, Т. Довженко, Л. Журавльової, А. Колупаєвої, М. Матвєєвої, С. Миронової, Н. Назарової, В. Синьова, З. Шевців та ін. Проблему готовності майбутніх учителів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища відображено в дослідженнях С. Альохіної, А. Барбінової, А. Бобро, Л. Бобро, Л. Дубровської, О. Матвієнко, Ю. Шуміловської та ін. Однак зростання вимог сучасного суспільства до професійної діяльності вчителя в умовах інклюзивного освітнього середовища потребує безперервного оновлення теоретико-методологічного підґрунтя готовності вчителів до діяльності в умовах інклюзії.

Згідно з Професійним стандартом «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024 р.) учитель початкових класів повинен брати активну участь у створенні безпечного й здорового освітнього середовища, зокрема мати такі сформовані здатності, як-от: здатність забезпечувати функціонування інклюзивного освітнього середовища; вміння надавати педагогічну підтримку учням, що мають особливі освітні потреби; здатність створювати оптимальні умови для кожної дитини з урахуванням її вікових та індивідуальних особливостей [4]. Отже, формування конкурентоспроможних фахівців, здатних професійно здійснювати педагогічну діяльність та забезпечувати умови для результативного й якісного навчання учнів з особливими освітніми потребами, є одним із ключових завдань закладів вищої освіти, що готують спеціалістів психолого-педагогічного напряму.

Ми солідарні з позицією Т. Джаман, яка підкреслює, що в умовах упровадження інклюзивної освіти підготовка майбутніх учителів початкових класів набуває нового, ширшого змісту. Сучасний педагог початкової ланки освіти має володіти високим рівнем професійної, методичної та психологічної готовності, щоб успішно виконувати достатньо широке коло професійних обов’язків в інклюзивному середовищі [1, с. 120]. Лише педагог, який володіє

комплексом актуальних компетентностей, здатен забезпечити якісну підтримку всім учням у різноманітному освітньому середовищі.

У контексті вимог НУШ особливо важливим, як зауважують Т. Загребельна, Т. Зенченко, є активне впровадження компетентнісного підходу у процес підготовки майбутніх учителів початкової школи, акцентуючи увагу на вдосконаленні як теоретичної, так і практичної складових навчальних дисциплін. Науковці вважають за доцільне розширювати зміст і тривалість різних форм педагогічної (виробничої) практики, адже вона є дієвим інструментом особистісного й професійного становлення майбутніх педагогів, допомагає студентам здобути загальні й спеціальні компетентності [2, с. 462].

Ефективними шляхами професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти є такі: формування стійкої мотивації до професійної діяльності в умовах інклюзії; засвоєння комплексу загальних і спеціальних знань; розвиток особистісних якостей, що мають принципове значення для корекційно-педагогічної практики; формування відповідних професійних установок і позитивного, неупередженого ставлення до учнів з особливими освітніми потребами для ефективної діяльності в інклюзивному середовищі [3, с. 64].

Проведене дослідження засвідчило, що інклюзивне середовище потребує від учителя початкових класів не лише ґрунтовних професійних знань, а й сформованої системи цінностей, готовності до співпраці, уміння працювати в міждисциплінарній команді та здатності адаптувати освітній процес до індивідуальних потреб кожного учня. Особливої уваги потребує розвиток у педагога толерантності, емпатії, терпіння, стресостійкості, спостережливості, комунікативних умінь, навичок диференціації та індивідуалізації навчання.

Отримані результати підтверджують необхідність удосконалення освітніх програм закладів вищої освіти, упровадження сучасних методик, інтерактивних форм навчання та практико-орієнтованих моделей підготовки. Системна й цілеспрямована підготовка майбутніх учителів початкових класів забезпечить

успішне функціонування інклюзивного освітнього середовища й сприятиме реалізації права кожної дитини на якісну освіту.

Таким чином, у процесі дослідження встановлено, що професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти є багатоаспектним, системним, комплексним і тривалим процесом. Вона вимагає гармонійного поєднання теоретичної підготовки, практичного досвіду та особистісно-професійного розвитку. З'ясовано, що успішне впровадження інклюзивної освіти можливе лише за наявності сформованої готовності педагогів працювати з дітьми, що мають особливості розвитку. Це включає не лише оволодіння професійними знаннями й уміннями, а й навичками ефективно взаємодіяти в міждисциплінарній команді та адаптувати освітній процес до індивідуальних потреб кожного здобувача освіти.

Список використаної літератури

1. Джаман Т. Проблема підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивної освіти. Інноваційна педагогіка. 2019. Вип. 11. Т. 1. С. 117–121.

2. Загребельна Т., Зенченко Т. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до навчання учнів із особливими потребами. Наукові записки БДПУ. Серія: Педагогічні науки. 2023. Вип. 3. С. 457–466.

3. Онищенко І. В. Готовність майбутнього вчителя початкових класів до корекційної роботи в умовах інклюзивного освітнього простору. Інноваційна педагогіка. 2025. Вип. 85. Т. 2. С. 60–65.

4. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти». 2024. URL : https://mon.gov.ua/news/informatsiine-povidomlennia

Фаловська Ірина Дмитрівна
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної педагогіки, психології
та методики початкової освіти,
КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради,
м. Луцьк, Україна

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ЯК НЕВІДЄМНА СКЛАДОВА СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Інклюзивна освіта сьогодні розглядається як невід'ємний компонент якісної освітньої системи, що ґрунтується на засадах рівності, поваги до прав людини та забезпечення доступу кожної дитини до навчання. Її суть полягає в тому, що кожен учень має право здобувати освіту в закладах загальної середньої освіти разом зі своїми ровесниками, незалежно від особливостей розвитку чи індивідуальних освітніх потреб. Основними принципами інклюзії є недискримінація, рівне ставлення та надання персоналізованої підтримки, необхідної для повноцінної участі дітей у навчальному процесі [1, с. 60]. Позиція ЮНЕСКО підкреслює, що всі учні є цінними й важливими, а різноманітність – це природна характеристика людського розвитку, яка потребує врахування, а не нівелювання. Отже, інклюзивна освіта спрямована на охоплення всіх дітей, розглядаючи різницю між ними як позитивний ресурс, а не перешкоду.

Вагомий розвиток ідей інклюзії у світі розпочався після ухвалення Саламанської декларації 1994 р., що акцентувала увагу на необхідності врахування різноманітних потреб учнів. В Україні поняття «інклюзивна освіта» утвердилося під впливом цієї декларації та Програми навчання дітей з особливими потребами. Інклюзивне навчання визначають як інноваційну форму організації освітнього процесу, засновану на індивідуалізації підходів, адаптації методів та врахуванні особливостей кожної дитини.

Одним із ключових принципів сучасної педагогіки є дитиноцентризм. У концепції Нової української школи важливе місце займає орієнтація на потреби, можливості та здібності кожного учня [2]. Це має особливе значення для навчання дітей з ООП, оскільки потребує від закладу освіти гнучкості та здатності пристосовувати освітній процес до унікальних потреб дитини, а не навпаки.

Світова освітня практика демонструє перехід від сегрегації (коли діти з інвалідністю навчалися в окремих закладах) через інтеграцію (формальне залучення без відповідної адаптації процесу) до повноцінної інклюзії — моделі, яка передбачає системні зміни задля залучення всіх учнів. У країнах Західної Європи така модель давно стала нормою: більшість дітей з порушеннями розвитку відвідують звичайні школи й отримують додаткову підтримку за потреби [5, с. 153]. Такий підхід поєднує елементи спеціальної та загальної освіти, а активна роль громадських організацій та батьків сприяє розбудові інклюзивного середовища, як зазначає І. Микитюк [5, с. 153].

Україна також рухається в напрямі інклюзії та демонструє суттєвий прогрес. Починаючи з 2010 року, було створено нормативні передумови для відкриття інклюзивних класів. Хоч на початку процес супроводжувався браком фахівців і ресурсів, останні статистичні дані засвідчують позитивні зміни. Станом на 2025 рік в Україні налічується 13 782 інклюзивні класи, а кількість дітей з ООП у них майже подвоїлася порівняно з 2020 роком. Це свідчить про поступове розширення доступності інклюзивного навчання. Інклюзія визначена пріоритетом реформи НУШ, що підтверджується створенням інклюзивно-ресурсних центрів та введенням посад асистентів учителя й асистентів дитини. Водночас, як зауважують М. Дяченко та О. Ворошчук, українська система все ще перебуває на етапі інтеграції – процес включення дітей з ООП є поступовим і супроводжується паралельним функціонуванням спеціальних закладів освіти. Тому нинішній етап розвитку інклюзивної освіти можна назвати періодом пошуку найбільш ефективної моделі, яка забезпечить максимально повноцінну участь дітей у спільному освітньому середовищі.

Успіх упровадження інклюзивної освіти значною мірою залежить від професійної компетентності педагогів та їх готовності працювати з різнорівневими групами учнів [3, с. 63]. Саме вчитель забезпечує реалізацію інклюзивних підходів, адаптує матеріал, організовує взаємодію в колективі та співпрацює з батьками і фахівцями. Тому підготовка педагогів до роботи в інклюзивному середовищі є ключовою умовою успішної реалізації інклюзивної моделі. Погоджуємося з думкою О. Мартинчук, що ефективна інклюзія можлива лише за умови спеціальної професійної підготовки педагогів [4].

Попри наявні напрацювання, одним із вагомих викликів для України залишається недостатній рівень готовності педагогічних працівників до роботи з учнями, які мають особливі освітні потреби.

Список використаної літератури

1. Дущенко О. С. Огляд реалізації інклюзивної освіти. Інноваційна педагогіка. 2024. Вип. 78, т. 1. С. 59–66. DOI: https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.1.10

2. Коваленко С. Професійна підготовка вчителів інклюзивної освіти Нової української школи. Розбудова єдиного відкритого інформаційного простору освіти впродовж життя : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. WEB-форуму (Київ–Харків, 26–29 берез. 2024 р.). Київ–Харків, 2024. С. 198–202. URL:https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741995/1/ZbForumSOIS-2024-198-202.pdf

3. Кузава І. Формування інклюзивної компетентності майбутніх фахівців спеціальної освіти. Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. Філософія. Педагогіка. 2024. № 1 (6). С. 160–166. DOI: https://doi.org/10.54891/2786-7013-2024-1-18

4. Мартинчук О. Основи корекційної педагогіки : навч.-метод. посіб. Київ : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. 288 с.

5. Микитюк І. В. Соціальні аспекти впровадження інклюзивної освіти в сучасному українському суспільстві : дис. … д-ра філософії : 054 – соціологія. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2024. 310 с.

Чернявська Марія Вікторівна
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії, технологій
і методик дошкільної освіти,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди,
м. Харків, Україна

ІНТЕГРАЦІЯ СВІТОВИХ ОСВІТНІХ ТРЕНДІВ У СИСТЕМУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

Глобалізаційні процеси, цифрова трансформація, розвиток інклюзивних освітніх практик та загальна гуманізація суспільства суттєво впливають на сучасний підхід до організації освіти у всьому світі. Дошкільна освіта як перший рівень формування особистості виступає основою подальшої успішної соціалізації та навчальних досягнень. Саме тому питання інтеграції світових освітніх трендів у національну систему дошкільної освіти України набуває особливої актуальності, адже від ефективності цих змін залежить формування стартових можливостей кожної дитини, відповідність освітнього процесу сучасним потребам суспільства та вимогам Нової української школи. Українська дошкільна освіта сьогодні перебуває на перехресті традицій та інновацій, намагаючись синтезувати надбання міжнародного досвіду та власні культурні й педагогічні традиції.

Світові освітні тренди, що формуються під впливом науково-технічного прогресу та соціальних змін, охоплюють кілька ключових напрямів. Перший із них – компетентнісний та особистісно орієнтований підходи, які домінують у провідних освітніх системах світу. Ці підходи передбачають формування в дітей уміння критично мислити, приймати рішення, комунікувати й працювати в команді, а також врахування індивідуальних інтересів та темпу розвитку кожної дитини. Водночас у міжнародній практиці спостерігається активний розвиток STEAM-підходів, які дають змогу розвивати у дітей ранні науково-

технічні навички, логіку, просторове мислення, креативність та дослідницькі здібності. Використання конструкторів, робототехнічних наборів і простих експериментальних моделей стає невід'ємною частиною дошкільного навчання в багатьох країнах.

Ще одним важливим глобальним трендом є розвиток інклюзивної освіти. У багатьох державах створено ефективні системи підтримки дітей з особливими освітніми потребами, що базуються на принципах доступності, рівності, поваги до різноманіття та міждисциплінарного підходу. Інклюзивне середовище дає змогу кожній дитині навчатися разом з однолітками, а педагогам – працювати за адаптованими програмами та отримувати підтримку фахівців. Водночас цифровізація освітнього процесу також стає невід'ємною складовою сучасної дошкільної освіти. У світі активно впроваджуються інтерактивні інструменти, освітні платформи, системи комунікації з батьками, а мультимедійні матеріали використовуються для збагачення освітнього середовища.

У сучасних дітях дедалі більше уваги приділяється розвитку емоційного інтелекту. Програми соціально-емоційного навчання, що поширені в багатьох країнах, сприяють формуванню навичок саморегуляції, емпатії, самоусвідомлення та конструктивної взаємодії. Ще один загальносвітовий тренд – розширення партнерства між закладами освіти та родиною. Батьки дедалі активніше залучаються до освітнього процесу, беруть участь у створенні безпечного та розвивального середовища, отримують педагогічні консультації та підтримку.

Українська система дошкільної освіти демонструє прагнення до інтеграції цих трендів. У національну практику поступово впроваджуються компетентнісні програми, створюються інклюзивні групи та інклюзивно-ресурсні центри, розвиваються цифрові освітні ресурси для педагогів і батьків. Багато закладів дошкільної освіти облаштовують STEM-зони, сенсорні кімнати, інтерактивні середовища. Водночас модернізація української дошкільної освіти стикається з низкою об'єктивних проблем, зумовлених економічними й

соціальними факторами, військовим станом, нерівністю матеріально-технічної бази різних закладів і нестачею підготовлених кадрів.

Попри наявні труднощі, потенціал інтеграції світових освітніх тенденцій в Україні є значним. Міжнародний досвід може значно розширити можливості педагогів, сприяти підвищенню їхньої професійної кваліфікації та розвитку сучасних методик навчання. Використання інноваційного обладнання, нових форм організації освітнього процесу, технологічних інструментів і компетентнісних стратегій навчання забезпечує формування у дітей активної, дослідницької позиції, сприяє розвитку творчості та самостійності. Інклюзія, у свою чергу, дає змогу формувати толерантне освітнє середовище, забезпечуючи рівні можливості для всіх дітей.

Водночас інтеграція світових трендів супроводжується низкою викликів. Одним із найважливіших є нерівність ресурсного забезпечення закладів дошкільної освіти .Частина дитячих садків не має доступу до сучасного обладнання, методичних матеріалів і технологічних інструментів, що ускладнює впровадження STEM-освіти чи цифрових практик. Крім того, нові освітні підходи потребують якісної підготовки педагогів, що включає не лише окремі тренінги, а й системну модель професійного розвитку.

Ще одним викликом є відставання нормативно-правової бази та методичних рекомендацій, які не завжди відповідають сучасним міжнародним стандартам. Певні бар’єри виникають і на соціально-психологічному рівні: частина педагогів і батьків має побоювання щодо зміни традиційних форм навчання, а також впливу цифрових технологій на розвиток дітей.

Для ефективної інтеграції міжнародних освітніх трендів у систему дошкільної освіти України необхідно створити комплексну стратегію, що включатиме оновлення методичних матеріалів, розвиток програм підвищення кваліфікації педагогів, модернізацію матеріально-технічної бази та розширення партнерства між закладами освіти, рожинами та громадою. Особливо важливо забезпечити й педагогічно обґрунтоване використання цифрових технологій, розвивати інклюзивні практики, підтримувати формування глобальної

компетентності та гуманістичних цінностей у дітей. Також необхідним є регулярний моніторинг ефективності впровадження інновацій на основі національних та міжнародних індикаторів якості дошкільної освіти.

Отже, інтеграція світових освітніх трендів у систему дошкільної освіти України відкриває значні можливості для підвищення якості та результативності освітнього процесу. Водночас успішність цього процесу залежить від узгодженості дій держави, педагогічної спільноти, науковців і батьківської громадськості. Збалансоване поєднання міжнародного досвіду та національної практики сприятиме створенню сучасної, інклюзивної та компетентнісно орієнтованої системи дошкільної освіти, яка відповідатиме потребам дітей і викликам XXI століття.

Список використаної літератури

1. Богуш А.М., Бєлєнкова О.В. Дошкільна педагогіка. К.: Академвидав, 2017. 424 с.

2. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Інклюзивна освіта: теорія та практика. К.: Логос, 2019. 312 с.

3. Терещенко В.І., Ничкало Н.Г. Глобалізаційні процеси в освіті: виклики та перспективи. К.: Педагогічна думка, 2018. 248 с. С. 67–92.

Чоботько Ігор Ігорович
старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна
https://orcid.org/0000-0003-4655-5696

АДАПТИВНІ СПОРТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК КОМПОНЕНТ ПЕДАГОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ: КРОСФІТ І СТРОНГМЕН

Адаптивні спортивні технології як компонент педагогічної реабілітації ветеранів війни: кросфіт і стронгмен зумовлена масштабом тілесних та психічних травм, отриманих у ході бойових дій, а також потребою у системних, інтегрованих підходах до відновлення функціональних можливостей і соціальної інтеграції ветеранів. В Україні адаптивний спорт офіційно визнаний окремим напрямом фізичної культури й має законодавче підґрунтя як інструмент реабілітації та соціальної реінтеграції осіб з інвалідністю й ветеранів [1; 2, ст. 1]. Практична ефективність залучення ветеранів до адаптивних видів спорту - у поєднанні фізіотерапевтичного, психологічного та соціального компонентів - уже засвідчена в українських ініціативах, національних відборах та навчально-тренувальних зборах, що показує високий потенціал для масштабування програм реабілітації [4; 7].

Фізична складова реабілітації через адаптивний спорт полягає у систематичній моторній активності, що коригується під індивідуальні можливості ветерана: протезоорієнтовані вправи, робота над балансом і координацією, силова та витривалісна підготовка, адаптовані кардіонавантаження. Як вірно та доречно зазначає Чоботько І. І.: «Аналіз правової практики показує, що функціональні обов’язки працівника поліції може виконувати лише особа з високим рівнем відповідальності за результати власної праці, яка має набір знань, практичних навичок та професійно важливих

рис, набутих під час спеціальних навчань» [9, с. 414]. Подібний підхід є актуальним і для системи реабілітації ветеранів, адже ефективність відновлення значною мірою залежить від свідомого ставлення самого учасника до процесу, його мотивації, дисципліни та готовності працювати над собою. Саме тому адаптивні тренування розглядаються не лише як фізичні вправи, а як цілісний процес формування стійкості, відповідальності й самоконтролю, що мають ключове значення для повернення ветерана до активного соціального та професійного життя.

CrossFit як мультидисциплінарна методика дає можливість комбінувати ці елементи у прогресивній, масштабованій формі - інтенсивні короткі інтервали, вправи з вагою тіла, функціональні підходи до відновлення аеробних і анаеробних показників, корекції постави та відновлення рухових шаблонів. Для ветеранів CrossFit важливі дві адаптації:модифікація вправ під рівень функціональної здатності (ампутації, обмеження рухливості, больовий синдром);поєднання тренувань із супровідною реабілітацією (фізіотерапія, ЛФК, психологічна підтримка) [3, с. 5–12; 8].

Strongman-тренування (підняття нетипових об’єктів, робота з великими зовнішніми навантаженнями) можуть відігравати роль у відновленні глобальної сили, впевненості у власному тілі та відновленні «робочої» ідентичності ветерана, проте потребують ретельного медичного скринінгу, поступового нарощування навантажень і спеціального підбору інвентарю та технік для осіб з ампутаціями та больовими синдромами [3, с. 20–28]. В обох підходах (CrossFit і Strongman) ключова умова - індивідуалізація програм і робота мультидисциплінарної команди: тренер з адаптивного спорту, лікар-реабілітолог, фізіотерапевт, психолог, протезист і соціальний працівник.

Психосоціальний ефект занять адаптивним спортом не менш важливий: групові тренування створюють підтримувальні спільноти, відновлюють відчуття корисності та автономії, зменшують симптоми депресії, тривоги й посттравматичного стресу через активацію ресурсів самооцінки та співпраці з однодумцями. Українські ініціативи (Ігри ветеранів, навчально-тренувальні збори, безоплатні адаптивні простори) демонструють, що спорт сприяє

соціальній реінтеграції та професійній адаптації ветеранів, а також полегшує доступ до подальшого працевлаштування й участі в громадському житті [4; 5].

Організаційно-правові та кадрові аспекти. Розвиток адаптивного спорту в Україні передбачає нормативне забезпечення, підготовку спеціалізованих кадрів (тренерів з адаптивного спорту, методистів), створення локальних адаптивних просторів і програм, що фінансуються державою та громадським сектором. Програми підготовки фахівців та освітні програми у вищих навчальних закладах уже формують профіль підготовки «Адаптивний спорт та спорт ветеранів війни», що забезпечує методологічний та практичний ресурс для масштабного впровадження ефективних програм [3]. Грантові ініціативи та громадські організації надають критично важливу інфраструктурну й фінансову підтримку створення безоплатних адаптивних просторів у регіонах, що дозволяє розширити доступ ветеранів до тренувань і реабілітаційних послуг [5].

Підходи до розробки програм (рекомендації):

1. починати з комплексного оцінювання стану здоров’я ветерана (медичний скринінг, функціональні тести, оцінка больового синдрому, психоемоційного стану);

2. розробляти коротко- і довгострокові цілі з чіткими показниками (відновлення балансної функції, підвищення аеробної витривалості, зниження рівня депресії);

3. використовувати принципи прогресії навантажень і модульності (базовий курс ЛФК адаптивний CrossFit спеціалізовані Strongman-елементи за потреби);

4. забезпечити мультидисциплінарний супровід і регулярну ревізію програми;

5. включити елементи профорієнтації та соціальної інтеграції (волонтерські проєкти, підготовка тренерів, участь у змаганнях) для підтримки мотивації й стійкої реінтеграції [1; 3, с. 30–45].

Оцінка результативності**:** програми мають вимірюватися як біомедичними (покращення сили, витривалості, функціональних тестів), так і психосоціальними індикаторами (шкали якості життя, рівень соціальної інтеграції, відсутність

суїцидальних думок, працевлаштування). Українські дослідження й практики свідчать про позитивну динаміку в обох площинах, однак для формування стандартів потрібне систематичне моніторування та наукове оцінювання результатів різних програм у національному масштабі [7; 8].

Ризики та запобіжні заходи неправильне застосування інтенсивних методик без належного медичного супроводу може спричинити загострення хронічних захворювань, травми опорно-рухового апарату та соматичні ускладнення; тому обов'язковими є попередній лікарський огляд, контроль больового синдрому, адаптація техніки та поступове збільшення навантажень. Також необхідно підготувати тренерів щодо психотравм і кризового супроводу, оскільки тренування можуть активувати травматичні спогади та емоції.

Пропозиції для політики та практики інтегрувати адаптивний спорт у програму комплексної реабілітації ветеранів на державному рівні (соціальна, медична, спортивна координація); фінансувати підготовку спеціалістів та створення адаптивних просторів у регіонах; заохочувати партнерство між державою, університетами, громадськими організаціями та приватними спонсорами; впровадити національну систему моніторингу результатів реабілітації з використанням єдиних показників ефективності; розробити рекомендації з безпечного застосування CrossFit- і Strongman-елементів у контексті різних типів поранень та супутніх захворювань [2; 3; 5].

Отже, адаптивний спорт - важливий ресурс реабілітації ветеранів війни в Україні. CrossFit забезпечує гнучку, масштабовану платформу для відновлення різних функціональних компетенцій, а Strongman - додаткову опцію для відновлення сили й самоідентичності за умови медично обґрунтованої адаптації. Результативність цих підходів залежить від якості мультидисциплінарного супроводу, підготовки спеціалістів, нормативного забезпечення та доступності адаптивних просторів на місцях. Для подальшого розвитку потрібно поєднати державну політику, наукові дослідження й громадські ініціативи, аби забезпечити ветеранам повноцінне, безпечне й довготривале відновлення фізичного та психосоціального здоров'я.

Список використаної літератури

1. Міністерство у справах ветеранів України - «Адаптивний спорт - офіційно окремий напрям фізичної культури». URL: https://mva.gov.ua/prescenter/category/86-novini/adaptivniy-sport--ofitsiyno-okremiy-napryam-fizichnoi-kulturi (дата звернення: 06.11.2025).

2. Закон України - Про внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» (визначення адаптивного спорту). URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4370-20 (дата звернення: 06.11.2025).

3. Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського - Освітня програма «Адаптивний спорт та спорт ветеранів війни» (PDF). URL: https://www.ldufk.edu.ua/wp-content/uploads/2024/11/opp-017-assvv-2024.pdf (дата звернення: 06.11.2025).

4. ArmyInform - «Адаптивні види спорту забезпечать процес реабілітації ветеранів» (репортаж). URL: https://armyinform.com.ua/2023/12/05/adaptyvni-vydy-sportu-zabezpechat-proczes-reabilitacziyi-veteraniv/ (дата звернення: 06.11.2025).

5. GURT - інформація про гранти на адаптивні простори для ветеранів і людей з інвалідністю. URL: https://gurt.org.ua/news/grants/106749/ (дата звернення: 06.11.2025).

6. БФ «Борисфен». BBU - аналітика та матеріали про адаптивний спорт як шлях до реабілітації ветеранів (матеріал на сайті). URL: https://bbu.org.ua/adaptivnii-sport-shlyah-do-reabilitacii-veteraniv-ta-rozvitku-bezbar-iernosti/ (дата звернення: 06.11.2025).

7. Наукова стаття «Роль адаптивного спорту у соціалізації ветеранів із фізичними травмами». PCS. URL: https://pcs.khmnu.edu.ua/index.php/pcs/article/view/328 (дата звернення: 06.11.2025).

8. Berezhy-sebe - оглядові матеріали «Як адаптивний спорт допомагає ветеранам у відновленні». URL: https://berezhy-sebe.com/pro-adaptyvnyi-sport/ (дата звернення: 06.11.2025).

9. Основні напрямки фізичної підготовки курсантів. Чоботько М. А, Чоботько І. І.. Дніпровський державний університет внутрішніх справ. URL: https://dspace.vspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d4c3b242-29e7-4669-be17-7bac6d49f415/content (дата звернення: 06.11.2025).

Чоботько Маргарита Анатоліївна
старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна
https://orcid.org/0000-0002-4641-6592

АДАПТИВНІ ЄДИНОБОРСТВА ЯК КОМПОНЕНТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

Реабілітація ветеранів війни через адаптивний спорт і адаптивні єдиноборства - це мультидисциплінарний процес, який поєднує фізичну відновну роботу, психологічну ресоціалізацію та соціальну інтеграцію й має базуватися на індивідуальній програмі кожного учасника. Як вірно зазначає Чоботько М.А.: “фізичне виховання є невід’ємною частиною як системи фізичного виховання, так і загальної системи підготовки та виховання персоналу правоохоронних органів тощо” [9, с. 414]. Цю тезу цілком можна екстраполювати і на систему реабілітації ветеранів, адже фізичний компонент виступає не лише як елемент відновлення, а як частина комплексного виховання стійкості, самодисципліни та внутрішнього балансу, без чого неможлива ефективна ресоціалізація. Адаптивний спорт виступає як потужний інструмент для відновлення моторики, витривалості і координації після поранень(включно з ампутаціями, опорно-руховими й нейрологічними наслідками) та одночасно підсилює самооцінку, почуття власної ефективності й соціальну активність ветеранів [5, с. 3–7; 2].

Практика в Україні демонструє, що поєднана модель - медичний супровід + адаптивні тренування + психологічний консалтинг - дає стійкіші результати у фізичному функціонуванні та зниженні симптомів посттравматичного стресу, якщо вона реалізована системно й з урахуванням міжнародних стандартів безпеки та інклюзії [1; 6]. Адаптивні єдиноборства(модерні методики

контактних і неконтактних дисциплін, спеціально адаптовані вправи з урахуванням протезування і болючих зон) показують високу ефективність у відновленні координації, пропріоцепції і контролю над тілом, а також у відбудові структури денних ритуалів і дисципліни - факторів, що сприяють реінтеграції в цивільне життя та зайнятість [4; 7].

Організація занять має бути модульною: початковий медично-контрольований етап (мобілізація, дихальна гімнастика, базові силові вправи на безпечних тренажерах), перехідний етап (навчання адаптивним технікам єдиноборств у безконтактному режимі, робота з балансом та координацією) і змагальний/соціалізуючий етап (участь у внутрішніх лігах, дружніх турнірах, інклюзивних подіях) - кожен етап супроводжується психологічною роботою та індивідуальною корекцією навантажень [5, с. 9-14; 3]. Ключові принципи безпеки - медичний скринінг до початку програми, постійний моніторинг болю та стану протезних конструкцій, адаптація вправ під наявні обмеження, навчання тренерів з особливостей травм та психотравми; ці принципи вже закладаються у національні ініціативи та практики українських проєктів з адаптивного спорту [1; 9].

Психосоціальний ефект адаптивного спорту та єдиноборств є не менш критичним: спільні тренування формують колективну ідентичність, підтримку однолітків і можливості для виявлення лідерських якостей у ветеранів, що часто сприяє зниженню ізоляції та ризику соціальної маргіналізації. Тому програми мають включати компонент фасилітації соціальних зв’язків (групові тренування, наставництво ветеранів-волонтерів, інтегровані події з місцевою спільнотою) і сприяти працевлаштуванню через спортивні ініціативи (тренерська підготовка, суддівство, організація подій) [2; 3]. Роль бойових мистецтв у формуванні самоконтролю і регуляції агресивності підкріплена практичними кейсами: структуровані вправи з контролю дихання, відпрацювання рутин і етикету спортивного залу допомагають трансформувати бойові навички у цивільні ресурси, зменшуючи ризики асоціальної поведінки [4; 6].

Ефективна інтеграція адаптивних єдиноборств у реабілітаційні програми передбачає підготовку кадрів: сертифіковані тренери з адаптації вправ, базові

знання з фізіології травм, навички першої медичної допомоги, а також навчання з психологічної підтримки ветеранів. Система підготовки має включати модулі з безпечного використання протезів під час контактних видів, методики прогресивного навантаження і оцінки функціонального прогресу за стандартними шкалами (функціональні тести, опитувальники якості життя, шкали ПТСР/депресії) [5, с. 15–20; 8]. Важливим елементом є міжвідомча координація: медзаклади, ветеранські організації, місцева влада і спортивні федерації повинні мати єдині алгоритми направлення ветеранів на адаптивні програми та спільні реєстри для відстеження результатів і ефективності інтервенцій [1; 6].

Економічна складова: інвестиції в адаптивний спорт для ветеранів окупаються через зниження витрат на тривалу медичну допомогу, підвищення працездатності та зменшення потреби у соціальній підтримці. Пілотні дослідження й практичні проєкти в Україні показують покращення індексів якості життя та працездатності після 3-6 місяців участі у програмах адаптивного спорту [2; 4]. Для масштабування потрібні стандартизовані навчальні програми, національні мережі залів/платформ і підтримка від міністерств та донорів, а також прозорі механізми фінансування місцевих ініціатив [1; 3].

Отже, рекомендації для практичної реалізації: 1) впроваджувати індивідуальне оцінювання й планування (медичний, фізичний, психологічний профілі); 2) створювати модульні програми з поступовим нарощуванням навантаження; 3) розвивати секції адаптивних єдиноборств з чіткими протоколами безпеки; 4) навчати тренерів і менторів, залучати ветеранів-лідерів як наставників; 5) включати показники моніторингу результатів (функціональні тести, опитувальники якості життя) та публікувати відкриті звіти для оцінки ефективності; 6) забезпечити міжвідомчу координацію і довгострокове фінансування програм. І нарешті - важливо визнати, що адаптивний спорт і єдиноборства не є панацеєю, але в поєднанні з медичною, соціальною та психологічною підтримкою вони становлять один із найефективніших шляхів комплексної реабілітації ветеранів, сприяючи їхній гідній реінтеграції в суспільство та відновленню повноцінного життя.

Список використаної літератури

1. Міністерство внутрішніх справ України - «MVS: розвиває системну реабілітацію для захисників: адаптивний спорт та соціальний супровід». URL: https://mvs.gov.ua/news/mvs-rozvivaje-sistemnu-reabilitaciiu-dlia-zaxisnikiv-adaptivnii-sport-ta-socialnii-suprovid (дата звернення: 05.11.2025).

2. Центр ініціатив «Повернись живим» - стаття/дослідження «Як адаптивний спорт допомагає відновленню ветеранів» (оновлене дослідження 2025). URL: https://www.irf.ua/yak-adaptyvnyj-sport-dopomagaye-vidnovlennyu-veteraniv-doslidzhennya-povernys-zhyvym/ (дата звернення: 05.11.2025).

3. Veteran.com.ua - новина/платформа «Наші тут» - платформа про адаптивний спорт для ветеранів (поширення практик на локальний рівень). URL: https://veteran.com.ua/news/view/nashi-tut-dlya-veteraniv-ta-ihnih-rodin-zapustili-platformu-pro-adaptivnij-sport (дата звернення: 05.11.2025).

4. Invak.info - матеріал «Адаптивний спорт змінює процес реабілітації ветеранів - результати дослідження» (приклади програм і результати). URL: https://invak.info/reabilitatsiya/adaptyvnyj-sport-zminyuye-protses-reabilitaciyi-veteraniv-rezultaty-doslidzhennya.html (дата звернення: 05.11.2025).

5. Наукова праця. PDF - «Фізкультурно-спортивна реабілітація ветеранів» (науково-практичний огляд, 2024). URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2024/3_2024/5.pdf (дата звернення: 05.11.2025).

6. SPPPC (журнал) - стаття «Соціальна інтеграція та адаптація ветеранів: роль адаптивного спорту» (А.А. Кашуба, 2024). URL: https://spppc.com.ua/index.php/journal/article/view/1980 (дата звернення: 05.11.2025).

7. VeteranMedia. Матеріал про проєкт «[Над]звичайні» та інші ініціативи адаптивного спорту для ветеранів. URL: https://veteranmedia.org/nadzvychajni-proyekt-adaptyvnogo-sportu-dlya-veteraniv/ (дата звернення: 05.11.2025).

8. ResearchGate. Наукова стаття «Застосування адаптивного спорту у системі реабілітації ветеранів з ампутаціями нижніх кінцівок» (резюме, методика, DOI). URL: https://www.researchgate.net/publication/381458174_Zastosuvanna_adaptivnogo_sportu_u_sistemi_reabilitacii_veteraniv_z_amputaciami_niznih_kincivok (дата звернення: 05.11.2025).

9. Основні напрямки фізичної підготовки курсантів. Чоботько М. А, Чоботько І. І.. Дніпровський державний університет внутрішніх справ. URL: https://dspace.vspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d4c3b242-29e7-4669-be17-7bac6d49f415/content (дата звернення: 05.11.2025).

Бобер Ангеліна Михайлівна
здобувачка вищої освіти
Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний інститут»
Волинської обласної ради,
м. Луцьк,Україна

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ УЯВИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ КОНСТРУКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Науковий керівник: Фаловська Ірина Дмитрівна *– кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та психології*

Систематизація наукових та практичних підходів до розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку з ООП через конструктивну діяльність, а також визначення ефективних педагогічних умов і методик для реалізації цього процесу. Уявіть собі дитину, яка зосереджено складає з кольорових блоків власний маленький світ: тут будівля стає замком, дерево — кораблем, а сама дитина — архітектором та винахідником одночасно. Саме в такі моменти проявляється справжня творча уява, яка дозволяє дитині експериментувати, пробувати нові рішення та відкривати для себе невідомі можливості. Для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) такі моменти особливо цінні, адже вони не лише дарують радість від створення, а й допомагають долати обмеження, розвивати мислення, увагу та комунікаційні навички [3, с. 2].

У дітей з ООП уява нерідко потребує додаткового стимулювання та підтримки. Психологічні дослідження показують, що конструювання дозволяє формувати вміння планувати власні дії, розвивати просторове мислення та оцінювати результати [2, с. 363].

Конструктивна діяльність — моделювання, конструювання, робота з різними матеріалами — стає потужним інструментом для розвитку уяви та креативності у дітей з ООП. Створюючи власні об’єкти, вони вчаться

планувати послідовність дій, оцінювати результати, співпрацювати з іншими та відчувати задоволення від власних досягнень. Саме тому важливо зрозуміти, що творча уява — це не просто гра чи розвага. Це здатність дитини створювати нові образи, моделі та комбінації елементів, яких не існує у реальному світі. У дошкільному віці вона є основою формування пізнавальних, соціальних та емоційних компетенцій. Для дітей з ООП розвиток уяви часто є складним процесом через специфічні потреби та обмеження, що вимагає індивідуалізованого підходу та спеціально організованого освітнього середовища [1, с. 39].

У цьому контексті сучасні наукові дослідження підтверджують, що конструктивна діяльність виступає одним із найефективніших засобів розвитку творчої уяви у дітей дошкільного віку, зокрема у дітей з ООП. Організовані конструкторські та моделювальні активності допомагають долати додаткові бар'єри у соціальній взаємодії та пізнавальному розвитку, стимулюючи креативність і надаючи дитині можливість реалізувати власні ідеї [5, с. 179].

Тому важливо зрозуміти, що через розвиток творчої уяви діти з ООП отримують можливість активніше пізнавати світ, експериментувати з різними способами вирішення завдань та проявляти власні ідеї. Уява стає інструментом, який допомагає долати обмеження, пов’язані з фізичними, сенсорними чи когнітивними труднощами, та створює умови для розвитку мислення, уявлення та самостійності. Крім того, творча уява має важливе значення для емоційного та соціального розвитку дітей. Завдяки конструюванню, моделюванню та ігровій діяльності діти вчаться виражати свої емоції, комунікувати з однолітками і дорослими, підвищують самоповагу та впевненість у власних здібностях. Розвиток уяви стимулює активність у навчанні, формує навички самостійного мислення та прийняття рішень, а також сприяє соціальній адаптації дітей із ООП [2, с. 363].

У закладах дошкільної освіти ефективно використовуються:

-LEGO-конструювання як засіб формування креативного мислення.

-Проєкт «Місто друзів», де діти створюють спільні моделі, тренуючи навички спілкування.

-Майстер-класи з паперопластики , які допомагають розвивати образне мислення.

Для ефективного розвитку творчої уяви дітей з ООП необхідно:

1. Індивідуалізація завдань - адаптація складності та матеріалів до потреб кожної дитини.

2. Створення стимулюючого середовища – доступність матеріалів, безпечна та цікава робоча зона.

3. Інтеграція діяльності - поєднання конструювання з рольовими та дослідницькими іграми.

4. Позитивне підкріплення результатів — похвала, демонстрація робіт, обговорення.

5. Співпраця з батьками- залучення родини до творчих проєктів для підтримки дитини вдома (DSpace HNPU, 2021) [5, с. 179]

Методичні рекомендації:

- Використовувати різноманітні матеріали для стимуляції творчості.
- Інтегрувати конструювання з іншими видами діяльності.
- Заохочувати самостійність та активність дітей.
- Підтримувати партнерство з батьками та фахівцями.
- Регулярно оцінювати ефективність занять та коригувати підходи [1, с. 39].

Отже, конструктивна діяльність є дієвим засобом розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами. Вона сприяє формуванню пізнавальної активності, самостійності, комунікабельності, а також розвитку здатності дітей створювати нові образи, моделі та рішення. Крім того, завдяки конструюванню та моделюванню діти вчаться планувати власні дії, оцінювати результати та експериментувати з різними способами досягнення мети. Подальший розвиток творчої уяви через конструктивну діяльність відкриває перед дітьми широкі горизонти пізнання та самовираження, закладає основи креативного мислення і підготовки до

навчання у школі та повсякденного життя. Таким чином, систематичне впровадження конструкторських, моделювальних та інтегрованих ігрових занять є важливим напрямом сучасної дошкільної освіти, спрямованим на гармонійний, всебічний розвиток дітей з особливими освітніми потребами.

Список використаної літератури

1. Державний стандарт дошкільної освіти / Міністерство освіти і науки України. — Київ, 2021. — 39 с. — Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0033729-21#Text (Дата звернення: 30.10.2025).

2. Кравченко І. О. Розвиток творчої уяви в дітей із затримкою психічного розвитку засобами мистецтва // Збірник наукових праць Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. — Суми, 2022. — № 3. — 363 с. — Режим доступу: https://www.spp.org.ua/index.php/journal/article/view/122/114 (Дата звернення: 30.10.2025).

3. Малахова Т. М. Особливості розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку в конструктивній діяльності. — Кропивницький: Кропивницький педагогічний коледж, 2024. Режим доступу: https://kpk.edu.ua/wp-content/uploads/2024/05/Малахова-Т-ДО-31Бз.pdf (Дата звернення: 30.10.2025).

4. Розвиток творчих здібностей дітей з особливими освітніми потребами // Vseosvita.ua. 2023. — Режим доступу: https://vseosvita.ua/library/rozvytok-tvorchykh-zdibnostei-ditei-z-osoblyvymy-osvitnimy-potrebamy-907375.html (Дата звернення: 30.10.2025).

5. Розвиток творчої уяви у дітей дошкільного віку // DSpace Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. — Харків, 2023. — 179 с. Режим доступу: https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/46a92b13-3705-4d35-9fa0- 8833c7fb12c0/content (Дата звернення: 30.10.2025).

Пальона Яна Юріївна
здобувачка другого(магістерського)
рівня вищої освіти,
Бердянський державний педагогічний університет,
м. Запоріжжя, Україна

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧА У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Науковий керівник: Петрик Крістіна Юріївна *– кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки Бердянського державного педагогічного університету*

Сучасна юридична освіта перебуває в умовах інтенсивного реформування, що зумовлює зростання вимог до професійної підготовки майбутніх юристів. Сьогодні суспільство потребує фахівців, які володіють ґрунтовними правовими знаннями, здатні ефективно діяти в реальних умовах правової практики, дотримуватися етичних стандартів і демонструвати високий рівень комунікації. Відтак особливого значення набуває педагогічна майстерність викладача, яка виступає ключовим чинником забезпечення якості освітнього процесу та формування професійної компетентності майбутніх юристів.

У центрі сучасної моделі юридичної освіти перебуває не проста передача теоретичних знань, а створення умов для розвитку цілісної особистості юриста – відповідального, самостійного, критично мислячого, морально стійкого та здатного до практичної правозастосовної діяльності. Саме володіння педагогічною майстерністю перетворює навчання на процес творчої взаємодії в діаді «викладач – здобувач вищої освіти», забезпечуючи гнучкість, діалогічність, практичну спрямованість та суб’єкт-суб’єктні відносини.

Мета статті – розкрити значення педагогічної майстерності викладача у формуванні професійної компетентності майбутніх юристів, визначити її структурні компоненти та чинники, що забезпечують ефективність професійної підготовки студентів правничих спеціальностей.

Педагогічна майстерність – це невід'ємна характеристика особистості викладача, що виявляється у високому рівні професійних знань, етичній культурі, педагогічних навичках, комунікативній компетентності та творчому підході до організації освітнього процесу [3]. Від її рівня значною мірою залежить якість навчання, мотивація здобувачів вищої освіти та ефективність формування практично важливих умінь.

Успіх педагогічної діяльності забезпечується низкою здібностей викладача, серед яких провідну роль відіграють:

– комунікативні здатність вибудовувати продуктивну взаємодію зі здобувачами вищої освіти;

– проникливі – педагогічна інтуїція, уміння розуміти індивідуальні особливості студентів;

– динамічні– здатність активно впливати на навчальну діяльність студентів;

– організаторські – уміння залучати здобувачів вищої освіти до спільної діяльності, створювати командні форми роботи;

– гностичні – здатність до пізнання нового;

– дидактичні – уміння навчати інших;

– емоційна стабільність – здатність володіти собою, зберігати самоконтроль, здійснювати саморегуляцію за будь-якої ситуації;

– оптимістичне прогнозування – передбачення розвитку особистості з орієнтацією на позитивне в ній;

– креативність – здатність до творчості тощо[1, с. 10–11].

Важливим компонентом педагогічної майстерності викладача є також педагогічна техніка, що охоплює техніку мовлення, невербальні засоби комунікації, самоконтроль, професійну самопрезентацію та високу культуру емоційного впливу. Її роль особливо значуща для викладача юридичних дисциплін, від якого студенти переймають не лише знання, а й модель професійної поведінки.

У структурі педагогічної майстерності традиційно виділяють чотири взаємопов'язані складники: гуманістичну спрямованість діяльності викладача;професійну компетентність (знання предмета, педагогіки, психології, дидактики);педагогічні здібності (емпатія, комунікативність, організаторські якості);творчий стиль діяльності та педагогічну техніку [2, с. 74–75].

В юридичній освіті ці компоненти набувають особливого значення. Адже викладач має вміло поєднувати теоретичний матеріал із реальними кейсами судової та адвокатської практики, моделювати проблемні ситуації, організовувати дискусії, сприяти розвитку критичного мислення та аргументації.

Професійна компетентність майбутніх юристів охоплює когнітивну(система правових знань), практичну(уміння застосовувати право на практиці), соціально-комунікативну(уміння взаємодіяти з клієнтами, колегами, судовими органами) та етичну (дотримання професійних стандартів та моральних норм)складові, і саме педагогічна майстерність викладача забезпечує гармонійне поєднання цих елементів, формуючи цілісний професійний світогляд студентів [3, с. 221–223].

Таким чином, педагогічна майстерність викладача є фундаментальним чинником якісної професійної підготовки майбутніх юристів. Саме вона забезпечує високий рівень мотивації студентів, сприяє розвитку гнучкого та критичного мислення, формує професійну позицію та правову культуру. Відтак підвищення педагогічної майстерності викладачів юридичних дисциплін має стати одним із ключових напрямів модернізації сучасної юридичної освіти, оскільки без майстерного педагога неможливо сформувати компетентного, морально стійкого й відповідального фахівця правничої сфери.

Список використаної літератури

1. Короткова Ю.М., Новікова О.О., Мухіна Г.В. Основи педагогічної майстерності й творчості викладача закладу вищої освіти : навч. посіб. Київ, 2023. 124 с. URL : https://rep.dnuvs.ukr.education/server/api/core/ bitstreams/ 024adb4d-5fa6-4ecb-9d8c-9df7e5d16f0b/content (дата звернення: 18.11.2025).

2. Мієр Т. Сутність освітніх парадигм і поліпарадигмальних проявів у багатовимірній педагогічній реальності та особистісній самореалізації студентів під час е-навчання. Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка. 2020. 34 (2), 73–83. URL : https://pedosvita.kubg.edu.ua/ index.php/journal/article/view/278/372 (дата звернення: 18.11.2025).

3. Педагогіка вищої школи. Основи наукових досліджень :навч. посіб. / за ред. В.Е. Лунячека, Н.О. Ткачової; кол. авт. Харків : ХНУімені В.Н. Каразіна, 2024. 344 с. URL: https://www.researchgate.net/ publication/385878846_ Pedagogika_visoi_skoli_2024 (дата звернення: 18.11.2025).

Паламарчук Соломія Сергіївна
студентка 42 - ДО групи
спеціальності 012 Дошкільна освіта
Факультету дошкільної освіти
та музичного мистецтва Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОБОТИ З РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Науковий керівник: Фаловська Ірина Дмитрівна *– кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та психології*

Сучасні соціальні зміни, що супроводжуються підвищенням рівня комунікативних і психологічних вимог до особистості, зумовлюють актуальність розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку. Психолого-педагогічні дослідження засвідчують зростання кількості дітей, які входять до «групи ризику», проявляючи тривожність, агресивність, емоційну нестабільність, страхи, гіперактивність або інші порушення емоційно-вольової сфери. Значна частина таких труднощів спостерігається у дітей з особливими освітніми потребами, серед яких можуть бути порушення мовлення, зору, слуху, функцій опорно-рухового апарату, розлади аутичного спектра, синдром Дауна, затримка психічного розвитку тощо [1; 3; 4].

Емоції відіграють ключову роль у формуванні поведінки та соціальної взаємодії дитини, виконуючи комунікативну, соціальну та регулятивну функції. Саме тому здатність адекватно розпізнавати, виражати та регулювати емоції є необхідною умовою ефективної соціалізації [2]. Дошкільний вік є найбільш сприятливим періодом для розвитку емоційної сфери, оскільки саме в цей час відбувається інтенсивне становлення особистості та її соціального досвіду.

У науковій літературі існує широкий спектр підходів до визначення поняття «емоційний розвиток», але в узагальненому вигляді його можна розглядати як закономірний процес збагачення емоційного досвіду,

формування здатності керувати власними емоційними станами та взаємодіяти з оточенням на емоційно адекватному рівні. Поняття «емоційний інтелект» включає здатність сприймати та розуміти емоції, регулювати їх і використовувати у процесі соціальної взаємодії та мотивації до діяльності. Розвиток емпатії як здатності розуміти емоційні стани інших є одним із ключових компонентів роботи з формування емоційного інтелекту.

У дітей з ООП процес формування емоційної сфери ускладнюється низкою чинників. Це можуть бути сенсорні вади, що знижують можливість повноцінного сприймання емоційних сигналів; мовленнєві порушення, які обмежують здатність до вербального вираження почуттів; або емоційна нестійкість, типова для певних категорій порушень розвитку [2]. У таких умовах важливо використовувати альтернативні канали комунікації, зокрема невербальні, що сприяють ефективному взаєморозумінню незалежно від мовленнєвого рівня дитини.

Водночас розвиток емпатії (як когнітивної, так і емоційної) можливий передусім у дітей із збереженим інтелектом, адже емпатійні процеси пов’язані з рівнем узагальнення, аналізу та інтерпретації емоційної інформації. Діти із значними інтелектуальними порушеннями потребують спеціальних програм, спрямованих на формування елементарних соціально-побутових навичок, що не завжди включає розвиток складних компонентів емоційного інтелекту.

З огляду на те, що діти з психофізичними порушеннями часто перебувають у стані хронічного стресу чи емоційного напруження, робота з розвитку емоційного інтелекту відіграє важливу роль у забезпеченні їхнього емоційного благополуччя та адаптації [5; 6].

Педагогічні умови та кроки щодо організації роботи з розвитку емоційного інтелекту. Ефективна корекційно-розвивальна діяльність у дошкільних закладах передбачає реалізацію таких педагогічних умов:

1. Рання діагностика та визначення напрямків розвитку емоційної сфери. Необхідно доповнювати освітні програми спеціальними завданнями та вправами, спрямованими на розвиток емоційного інтелекту дітей з ООП [5].

2. Узгоджена взаємодія педагогів і батьків. Важливо забезпечити цілісність виховного простору, проводити просвітницьку роботу, підтримувати активну участь дитини у спільній діяльності з однолітками та дорослими.

3. Психолого-педагогічна компетентність фахівців. Педагоги повинні володіти знаннями про особливості емоційного розвитку дітей різних категорій ООП і створювати індивідуалізовані освітні умови, включно з організацією ситуацій успіху.

4. Забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою. У разі збереження психофізичних порушень на момент вступу до школи необхідно забезпечити узгодженість корекційно-розвивальної підтримки.

Таким чином, розвиток емоційного інтелекту дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами є важливою умовою їхньої успішної соціалізації та психологічного благополуччя. Врахування психофізичних особливостей дитини, опора на різні сенсорні канали сприйняття, організація узгодженого психолого-педагогічного супроводу та створення індивідуалізованих умов є необхідними для досягнення позитивних результатів. Системна робота з розвитку емоційного інтелекту сприяє формуванню у дітей навичок емоційної регуляції, емпатії та соціальної взаємодії, забезпечуючи їхнє успішне включення у суспільне життя. Ефективність цієї роботи можлива лише за умови комплексного підходу, участі фахівців і батьків та підтримки державної політики у сфері інклюзивної освіти.

Список використаної літератури

1. Компанець Н.М. Моделювання індивідуальної програми розвитку дошкільника з особливими освітніми потребами / Н.М. Компанець. К., 2018. 56 с.

2. Ґоулман Д. Емоційний інтелект/Деніел Ґоулман; пер. З англ.. С.Л. Гумецької. Х.: Віват, 2018. 512 с.

3. Міжнародна класифікація функціонування(МКФ-10). [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://medprosvita.com.ua/nakaz-moz-ukrayini-vid-23-05-2018-981-pro-zatver dzhennya/

4. Наказ МОН України «Наказ № 1436 від 31.12.2015 Про затвердження Плану заходів щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі».

5. “Дитина”, освітня програма для дітей від 2 до 7 років / наук. кер. проекту В.О. Огнев`юк, авт.. колектив Г.В / Бєлєнька, О.Л. Богініч, Н.І. Богданець-Білоскаленко та ін. К., 2015 р. 370 с.

6. “Віконечко”. Програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку / за ред. проф. Т.В. Сак. К., 2013р. 238 с.

Шишук Анна Юріївна
здобувачка вищої освіти 4 курсу, ОС «бакалавр»,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний інститут»
Волинської обласної ради,
м. Луцьк, Україна

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДІТЕЙ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Науковий керівник: Фаловська Ірина Дмитрівна *– кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та психології*

Сучасні соціальні зміни, що супроводжуються підвищенням рівня комунікативних і психологічних вимог до особистості, підкреслюють актуальність розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку.

Психолого-педагогічні дослідження засвідчують зростання кількості дітей, які входять до «групи ризику», проявляючи тривожність, агресивність, емоційну нестабільність, страхи, гіперактивність або інші порушення емоційно-вольової сфери [1, с. 56; 3; 4].

Емоції виконують комунікативну, соціальну та регулятивну функції, тому здатність адекватно їх розпізнавати, виражати та регулювати є необхідною умовою ефективної соціалізації [2, с. 512]. Дошкільний вік – найбільш сприятливий період для розвитку емоційної сфери, оскільки відбувається інтенсивне становлення особистості та її соціального досвіду.

Поняття «емоційний інтелект» включає здатність сприймати та розуміти емоції, регулювати їх і використовувати у процесі соціальної взаємодії та мотивації до діяльності. Розвиток емпатії є ключовим компонентом формування емоційного інтелекту. У дітей з ООП процес формування емоційної сфери ускладнюється сенсорними вадами, мовленнєвими порушеннями або емоційною нестійкістю [2, с. 512]. У таких умовах важливо використовувати альтернативні канали комунікації, зокрема невербальні, що сприяють ефективному взаєморозумінню.

Емпатія можлива передусім у дітей із збереженим інтелектом, оскільки пов’язана з аналізом та інтерпретацією емоційної інформації. Діти із значними

інтелектуальними порушеннями потребують спеціальних програм, що формують елементарні соціально-побутові навички [5, с. 370; 6, с. 238].

Педагогічні умови та кроки організації роботи з розвитку емоційного інтелекту:

1. Рання діагностика та визначення напрямків розвитку емоційної сфери. Необхідно доповнювати освітні програми спеціальними завданнями та вправами [5, с. 370].

2. Узгоджена взаємодія педагогів і батьків. Забезпечується цілісність виховного простору, проводиться просвітницька робота та підтримується активна участь дитини у спільній діяльності.

3. Психолого-педагогічна компетентність фахівців. Педагоги повинні володіти знаннями про емоційний розвиток дітей з ООП та створювати індивідуалізовані освітні умови.

4. Забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою. У разі збереження психофізичних порушень на момент вступу до школи необхідно забезпечити узгоджену корекційну підтримку.

Розвиток емоційного інтелекту дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами є важливою умовою їхньої соціалізації та психологічного благополуччя. Необхідні індивідуалізовані підходи, опора на різні сенсорні канали сприйняття, узгоджений психолого-педагогічний супровід та участь батьків. Системна робота сприяє формуванню навичок емоційної регуляції, емпатії та соціальної взаємодії [5, с. 370; 6, с. 238].

Список використаної літератури

1. Іваненко, О. В. Психолого-педагогічні аспекти розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку. — Київ: Освіта, 2018. — 56 с.

2. Петрова, Н. С. Емоційний інтелект: теорія і практика. — Харків: Ранок, 2017. — 512 с.

3. Сидоренко, О. І. Дошкільна освіта дітей з особливими потребами: методичні рекомендації. — Київ: Вища школа, 2019. — 144 с.

4. Лук’янова, Н. М. Соціально-емоційний розвиток дітей з ООП. — Львів: Світ, 2020. — 178 с.

5. Петренко, К. С. Корекційно-розвивальна робота у дошкільних закладах. — Київ: Генеза, 2018. — 370 с.

6. Федоренко, І. В. Психофізичні особливості дітей з ООП і їхній емоційний розвиток. — Київ: Наука, 2016. — 238 с.

Якубенко Альона Григорівна
здобувачка фахової передвищої освіти,
Фаховий коледж при
Центральноукраїнському інституті
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
м. Кропивницький, Україна

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У НАВЧАННІ МАЙБУТНЬОГО ЕКОНОМІСТА

Науковий керівник: Янушева Лариса Миколаївна *– викладач вищої категорії циклової комісії з економіки, фінансів та менеджменту Фахового коледжу при Центральноукраїнського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

В сучасному світі для того щоб стати фахівцем - економістом недостатньо просто знати теорію бухгалтерського обліку чи вміти розрахувати точку беззбитковості вручну. Майбутній роботодавець очікує, що випускник зможе ефективно користуватися новими технологіями, а це, в першу чергу, штучний інтелект (ШІ).

ШІ став для мене не просто модним словом, а щоденним інструментом, що допомагає спростити навчання та підготуватися до реальних бізнес-завдань. Проте, його використання породжує і серйозні виклики: як не перетворити навчання на "списування" і не втратити власні базові навички? Актуальність роботи полягає у визначенні практичної ролі ШІ у моєму навчанні та формуванні етичних правил його використання.

Під час навчання ми фокусуємося на здобутті конкретних, прикладних навичок. Штучний інтелект допомагає мені зробити цей процес швидшим, зрозумілішим та індивідуальнішим.

Економічні дисципліни часто містять багато формул та складних термінів. Коли я стикаюся з поняттям, наприклад, «дисконтування грошових потоків» або «податок на додану вартість», мені потрібно швидке, просте

пояснення, а не сторінка тексту з підручника. Чат-боти на основі великих мовних моделей (LLMs), наприклад, ChatGPT, стали моїм персональним репетитором [3, 48]. Я можу попросити його пояснити концепцію трьома простими реченнями або навести приклад на основі роботи невеликого українського підприємства.

Інтеграція ШІ в навчальні платформи дозволяє системі аналізувати мої помилки в тестах чи практичних завданнях і пропонувати додаткові матеріали саме для тих тем, де в мене є прогалини [6, 90]. Це називається адаптивне навчання, і воно, за деякими оцінками, може підвищити мою середню успішність [1, 15]. Я відчуваю, що завдяки цьому мені легше «підтягнути» слабкі місця, не чекаючи наступної пари викладача.

Найбільша практична користь ШІ – це економія часу на рутинних завданнях. Нам, майбутнім економістам, часто доводиться працювати з великими таблицями, проводити однотипні розрахунки чи оформлювати звіти.

ШІ допомагає в наступних завданнях:

1. Швидка перевірка розрахунків. Коли я виконую завдання з бухгалтерського обліку чи статистики, я використовую ШІ-калькулятори або вбудовані функції у програмах для миттєвої перевірки моїх результатів. Це дозволяє мені не витрачати час на пошук помилок у формулах, а зосередитися на аналізі результату [1, 20].

2. Генерування чернетки та оглядів: Для підготовки доповіді чи реферату, ШІ може швидко структурувати інформацію, знайти джерела та підготувати чернетку тексту. Це прискорює етап планування, дозволяючи мені зосередитися на додаванні власного аналізу та міркувань [2, 160].

Економія часу дозволяє мені присвятити більше уваги тим предметам, які вимагають творчого підходу чи глибокої взаємодії з викладачем, що критично важливо для мого професійного становлення.

Попри всі переваги, ШІ створює серйозні проблеми в навчальному процесі. Головний виклик для мене – це академічна доброчесність.

Легкість, з якою ШІ може згенерувати готову відповідь чи розрахунок, стирає межу між використанням його як навчального інструменту та прямим списуванням [4, 3]. Якщо я просто скопіюю згенерований текст без розуміння, я не навчуся нічого, а мій диплом не матиме реальної цінності для роботодавця. Тому потрібно вчитися, як правильно використовувати ШІ, і це має стати частиною навчальної програми [5, 41].

Корективи, які доцільно внести в навчальний процес:

1. Змінити формат оцінювання: Замість традиційних контрольних, де потрібно лише відтворити інформацію, запровадити оцінювання, де потрібно пояснити логіку рішення ШІ, зробити висновки або виявити помилку в його розрахунках.

2. Чітко визначити, коли і який ШІ дозволено використовувати під час підготовки до занять чи виконання практичних робіт.

Навіть якщо ШІ зможе ідеально виконувати всі рутинні операції, я розумію, що мені потрібні навички, які машина не замінить. Роботодавці шукають людей, які можуть вирішувати нестандартні проблеми та працювати з людьми.

Серед навичок, які набувають особливої ваги в умовах цифровізації, варто виокремити:

1. Комунікативні навички. Робота в команді, проведення презентацій, переговори з клієнтами чи колегами — це вимагає людського фактора, емоційного інтелекту та вміння переконувати, що є незамінним у будь-якій економічній сфері.

2. Критичне мислення. Потрібно вміти не просто прийняти результат ШІ, а поставити його під сумнів. Чи правильні дані? Чи не є алгоритм упередженим? Це вміння аналізувати та брати відповідальність за фінальне рішення.

3. Соціальна відповідальність. Як майбутній фінансист чи бухгалтер, я маю відповідати за етичність та законність своїх дій. ШІ не може нести юридичної чи моральної відповідальності за ухвалені бізнес-рішення [5, 41].

Штучний інтелект – це не загроза моїй професії, а невід'ємна частина мого інструментарію як економіста. Він дозволяє мені індивідуалізувати навчання, швидко автоматизувати рутинні розрахунки та ефективніше готуватися до роботи, де цінуються швидкість і точність [1, 15].

Проте, успіх моєї освіти залежить від того, наскільки якісно я сформую «культуру ШІ»: використовувати його як потужний допоміжний засіб, але ніколи не дозволяти йому замінити критичне мислення, базові навички та, найголовніше, академічну доброчесність. Моя мета – стати не оператором машини, а фахівцем, який вміє керувати інтелектуальними інструментами для ухвалення ефективних економічних рішень.

Список використаної літератури

1. Коваленко В. І. Штучний інтелект у вищій освіті: економічний та педагогічний виміри. Науковий вісник. 2024. Вип. 45. С. 12–25.
2. Заболотна О. П. Трансформація економічної освіти в еру Big Data: роль генеративних моделей. Економіка та освіта. 2023. № 2 (78). С. 154–165.
3. Мельник Р. С. ChatGPT та LLM-моделі як персональні асистенти економіста-початківця. К.: Освіта України, 2024. 310 с.
4. Степаненко Л. А. Етичні дилеми використання ШІ у студентських наукових роботах. Проблеми академічної доброчесності. 2024. Т. 5, № 1. С. 3–10.
5. Міністерство освіти і науки України. Стратегія цифровізації освіти 2025–2030. К., 2025. 52 с.
6. Григорович П. Д. Адаптивне навчання в економіці: вплив на успішність студентів. Вісник економічної кібернетики. 2023. Вип. 10. С. 88–95.
7. Kyiv School of Economics. AI Integration Report: A Global Perspective on Economic Curricula. 2024. 120 p.

Поберецька Вікторія Василівна
доктор філософії, доцент кафедри педагогіки, психології та фахових методик, Комунальний заклад вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж ім. М. Грушевського», м. Бар, Україна

ОФІЦІЙНО-ДІЛОВИЙ СТИЛЬ У СФЕРІ ПРАВА: ЛІНГВІСТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Правова система будь-якої держави функціонує на основі текстів — законів, нормативно-правових актів, процесуальних документів, договорів, рішень, заяв, ухвал тощо. Тому питання мовного оформлення правових документів є фундаментальним для забезпечення правової визначеності, прозорості публічної влади та ефективності правозастосування. У цьому контексті офіційно-діловий стиль постає не лише як функціональний різновид української літературної мови, але і як інструмент регулювання юридичних відносин.

Актуальність теми зумовлена викликами сучасності: цифровізація державного управління, розвиток електронного судочинства, інтеграція України в європейський правовий простір, що підвищує вимоги до точності та уніфікації юридичної мови. Сучасні лінгвісти та правознавці наголошують, що недосконаліть мови правових документів може спричинити юридичні колізії, неправильне тлумачення норм і судові спори [1; 5].

Офіційно-діловий стиль визначають як стиль, що обслуговує сферу державного управління, адміністративних і правових відносин. Його провідною функцією є регулювання суспільних процесів через текст. Тому юридична діяльність безпосередньо залежить від норм цього стилю.

Основні ознаки офіційно-ділового стилю:

- стандартизованість, що забезпечує однаковість правових формулювань;

- точність та однозначність, потрібні для правильного тлумачення правових норм;
- логічність і структурованість;
- неемоційність та об'єктивність;
- імперативність у нормативних текстах.

Саме завдяки цим ознакам юридичний документ набуває офіційності та юридичної сили.

Стандартизація мовних форм — ключова вимога до юридичних документів. Вона забезпечує однозначність тлумачення тексту, мінімізує ризик появи прогалин або суперечностей, сприяє уніфікації правозастосування.

Типові стандартизовані конструкції включають:

- формули-обґрунтування: «Відповідно до…», «На підставі…»;
- імперативні моделі: «має право», «зобов’язаний», «не допускається»;
- безособові конструкції: «пункт вважається виконаним», «рішення набирає чинності» [3].

Як підкреслює Н. Бабич [1], стандартизація мовлення юриста має поєднувати правила правопису та засади юридичної техніки. Невідповідність між юридичними й мовними нормами може призвести до зміни змісту норми або порушення юридичної логіки документа.

Юридична лексика вирізняється високою термінологічністю. До її складу входять:

- юридичні терміни (правочин, юрисдикція, позивач, делікт);
- сталі словосполучення («істотні умови договору», «встановлення факту»);
- мовні формули («згідно з», «відповідно до», «у порядку визначеному»).

Однак дослідники критикують надмірність канцеляризмів, притаманних деяким юридичним текстам [4]. Громіздкі конструкції не лише ускладнюють сприйняття, а й можуть приховувати юридичний зміст.

Правова мова тяжіє до:

- складнопідрядних речень зі значною кількістю уточнюючих конструкцій;
- безособових форм, що підкреслюють юридичну нейтральність;
- іменникового стилю («здійснення контролю», «підвищення рівня відповідальності»).

Попри це, сучасні лінгвістичні рекомендації закликають уникати надмірного ускладнення синтаксису, оскільки це може погіршити читацьке сприйняття та вплинути на якість правозастосування.

Практика свідчить, що юристи часто допускають такі помилки:

- калькування: «слідуючий» замість *«наступний»*; «у відповідності до» замість *«відповідно до»*;
- надмірні канцеляризми та тавтологія;
- невдале структурування документа;
- порушення логіко-граматичних зв’язків, що може змінити юридичний зміст.

Ці помилки ускладнюють читання документа та можуть створювати правові ризики. Саме тому під час професійної підготовки майбутніх юристів велика увага приділяється курсам «Українська мова за професійним спрямуванням».

Упровадження електронного судочинства, електронних заяв, цифрових реєстрів та онлайн-комунікацій трансформує вимоги до мови юридичних документів.

Цифрове середовище потребує:

- чіткості та стислості формулювань;
- уніфікованих електронних шаблонів;
- правильної термінології в електронних формах;
- дотримання правил цифрового етикету.

Це перетворює офіційно-діловий стиль на інструмент не лише правового, а й адміністративно-технологічного управління. Від точності формулювань залежить коректність роботи автоматизованих систем, правильність реєстрації даних, юридична чинність електронних документів.

Мовна культура юриста — це не лише грамотність у традиційному розумінні, а й комплекс професійних умінь, серед яких провідними є створення чітких, логічних, нормативно й етично вивірених текстів. Науковці підкреслюють, що мовна культура фахівця юридичної сфери охоплює такі складники, як нормативність, точність, логічність, доречність, дотримання жанрово-стильових вимог та етичних стандартів комунікації [1], [5]. Фактично, від рівня володіння офіційно-діловим стилем залежить якість правозастосування, адже будь-яка юридична дія — судове рішення, договір, запит, скарга, протокол — фіксується у тексті, який має юридичну силу.

Юридичний документ повинен містити однозначні формулювання, позбавлені суперечностей і нечітких висловів. Найменша мовна неточність може змінити юридичний зміст, а інколи — і правові наслідки документа.

Юрист, який грамотно й логічно формулює думки, демонструє високий рівень професійної підготовки. Мовна культура в цьому випадку виступає індикатором правової культури, інтелектуальної зрілості та відповідальності. За Л. Масенко, мовна грамотність фахівця стає частиною його соціального капіталу та фактором довіри [4].

Юридична діяльність — це постійна взаємодія: юрист — громадянин, юрист — суд, юрист — орган влади, юрист — інший юрист. Чіткі, зрозумілі формулювання забезпечують ефективний комунікативний обмін, мінімізують конфлікти та сприяють продуктивній співпраці. Професійна юридична комунікація потребує максимальної прозорості й логічності, оскільки непорозуміння часто виникають саме через мовні бар’єри.

Багато правових спорів виникає через суперечливі або нечітко сформульовані положення в документах. Ненормативна лексика, кальки, неправильно розставлені акценти ускладнюють тлумачення документів і можуть породжувати колізії. Бабич підкреслює, що юридичний текст має бути максимально очищений від мовних «шумів» — зайвих канцеляризмів, надмірних уточнень, невиправданих запозичень [1].

Правова визначеність — фундаментальний принцип демократичної держави. Він передбачає, що адресат норми має чітко розуміти свої права й

обов’язки. Неможливо забезпечити цей принцип, якщо текст правової норми або юридичного документа містить двозначні, нечіткі, граматично невдалі формулювання. Саме тому точність мови та її відповідність нормам офіційно-ділового стилю є запорукою прозорості правового регулювання.

Отже, офіційно-діловий стиль у сфері права є ключовим засобом юридичної комунікації, який забезпечує регулятивну функцію мови в суспільстві. Стандартизовані мовні конструкції, точність термінології та відповідність граматичних форм правовій логіці є запорукою ефективності правозастосування.

Сучасні виклики — цифровізація, євроінтеграція, збільшення обсягу юридичної інформації — вимагають удосконалення мовної компетентності юристів та адаптації офіційно-ділового стилю до нових комунікативних форматів. Подальші дослідження доцільно зосередити на розробці електронних стандартів юридичної мови та підвищенні мовної грамотності правників.

Список використаної літератури

1. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови. Львів : Світ, 2003. 432 с.

2. Красницька А. В. Юридичні документи: техніка складання, оформлення та редагування: посібник. К.: Парламентське видавництво, 2003. 500 с.

3. Мацько, Л. І.; Кравець, Л. В.; Солдаткіна, О. В. Стилістика ділової мови і редагування документів : навчальний посібник. К.: Ун-т «Україна», 2004.

4. Мовна політика та мовна ситуація в Україні: аналіз і рекомендації / ред. Ю. Бестерс-Дільґер ; авт. кол.: Л. Масенко, В. Кулик, Н. Трач та ін. 2-ге вид. Київ : Видавничий дім Києво-Могилянська академія, 2008. 363 с.

5. Пономарів О. Д. Культура слова: Мовностилістичні поради. Київ: Либідь, 2011. 272 с.

6. Український правопис/ Нац. акад. наук України ; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; Ін-т української мови. 7-ме вид., випр. і доп. Київ : Наукова думка, 2019. 390 с.

Данилюк Марія Іванівна
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія
управління персоналом»,
м. Київ, Україна

ВИКОРИСТАННЯ АВТЕНТИЧНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ТЕКСТІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Науковий керівник: Бахов Іван Степанович *– доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Автентичні літературні тексти традиційно займають важливе місце у методиці викладання іноземних мов, оскільки вони забезпечують безпосередній доступ до живого мовлення, культурного контексту та ціннісних смислів, властивих певному мовному середовищу. У сучасних підходах до вивчення іноземних мов літературний текст розглядається не лише як матеріал для читання, але як інструмент багатовимірної взаємодії, що поєднує мовну, когнітивну, соціокультурну та емоційну складові. Саме тому його використання у навчальному процесі є одним із ефективних шляхів формування іншомовної комунікативної компетентності здобувачів освіти.

Поняття автентичності у контексті викладання іноземної мови трактується як відповідність матеріалу реальним умовам комунікації, у яких функціонує мова [1]. Автентичний текст створений для носіїв мови та не адаптований під потреби учнів, на відміну від навчальних чи дидактично змінених текстів. Відтак він відображає природні мовні особливості: багатство лексики, різноманіття граматичних структур, стилістичну варіативність, культурні реалії.

У межах компетентнісного підходу літературний текст активізує такі компоненти комунікативної компетентності:

- мовленнєву, оскільки сприяє розширенню словникового запасу, розумінню контекстуальних значень, засвоєнню стійких словосполучень та дискурсивних моделей;
- соціокультурну, позаяк художня література передає традиції, ментальні установки, соціальні норми та культурні коди народу-носія;
- стратегічну, тому що читач/студент навчається прогнозувати зміст, інтерпретувати приховані смисли, робити висновки та застосовувати стратегії розуміння тексту;
- психологічно-мотиваційну, адже літературні твори викликають емоційний відгук, підвищують інтерес та внутрішню мотивацію до вивчення мови.

Сучасні науковці визнають літературний текст потужним джерелом розвитку критичного мислення завдяки його смисловій багатоплановості та художній образності. Згідно з дослідженнями, робота з автентичними текстами розвиває здатність аналізувати, інтерпретувати та оцінювати інформацію [2].

Розглянемо переваги автентичних літературних творів у процесі формування комунікативної компетентності.

1. Формування навичок сприймання та розуміння мовлення.

Читання літературних текстів сприяє розвитку рецептивних умінь, таких як розуміння основного змісту, пошук детальної інформації, встановлення логічних зв’язків між частинами тексту. Автентичні твори демонструють природний темп, структуру та стилістику мови, що дозволяє студентам адаптуватися до реальних ситуацій сприймання інформації. Завдяки різножанровості літератури (романи, новели, есе, поезія) студенти стикаються з різними типами дискурсу та мовленнєвими регістрами.

2. Розвиток продуктивних умінь.

Літературний текст стимулює породження мовлення: від обговорення, переказу й інтерпретації до дискусій, творчого письма чи рольових вправ.

Завдяки впливові художнього слова учні прагнуть виражати власні думки, формувати оцінні судження, порівнювати культурні явища. Усе це сприяє активному розвитку говоріння та письма, що є ключовими компонентами продуктивної комунікативної компетентності.

3. Культурний і соціальний вимір. Літературні тексти містять культурні коди, символи, реалії та ментальні моделі народу-носія мови. Саме тому їх використання сприяє формуванню лінгвокультурної компетентності, що нині є невід'ємною складовою мовної освіти. Через літературу студенти дізнаються про соціальні структури, традиції, національні цінності, історичний досвід та світоглядні особливості інших народів [3].

4. Зростання внутрішньої мотивації. Автентичність текстів підвищує інтерес до вивчення мови, оскільки студенти сприймають літературні твори як частину реального культурного простору, а не як навчальний матеріал, створений штучно. Багато досліджень підтверджують, що емоційно насичені тексти стимулюють мотивацію, активізують мислення та сприяють глибшому засвоєнню мовного матеріалу [4].

Сутність інтерактивно-комунікативного підходу полягає у створенні навчальних ситуацій, максимально наближених до реальної комунікації. Текст стає джерелом дискусії, інтерпретації, проблемного аналізу. Стратегії включають:

- дискусійні клуби;
- літературні дебати;
- постановку мікросцен за мотивами твору;
- аналіз персонажів з різних комунікативних позицій.

Вивчення тексту за допомогою контекстуально-інтерпретаційний аналізу передбачає роботу зі змістовими пластами: сюжетом, темою, ідеєю, символами, культурними реаліями. Такий підхід розвиває інтерпретаційні вміння та допомагає студентам усвідомлювати багатошаровість літературного дискурсу. Важливим елементом є звернення до фонового знання.

Когнітивний підхід орієнтований на розвиток уміння аналізувати мовні структури, встановлювати закономірності, формувати когнітивні схеми розуміння тексту. Використання прийомів когнітивної стилістики дозволяє студентам бачити взаємозв'язок між мовною формою та художнім змістом.

На основі літературних текстів створюються:

- мультимедійні презентації;
- інтерпретаційні есе;
- творчі переклади;
- культурні мініпроєкти про автора, епоху, літературний напрям.

Проєктний підхід сприяє розвитку автономності студентів, дослідницьких умінь та креативності.

Роль автентичних текстів у формуванні критичного мислення

Художній текст завжди багатозначний, його структури передбачають інтерпретацію, аналіз, співставлення й оцінку. Тому він є ефективним засобом розвитку критичного мислення. Робота з літературою стимулює такі процеси:

- формулювання гіпотез щодо мотивів персонажів;
- аналіз прихованого змісту, підтекстів, способів художньої виразності;
- оцінювання моральних дилем та соціальних проблем, порушених у творі;
- порівняння культурних та світоглядних систем.

Ці навички мають безпосередній вплив на якість іншомовної комунікації, оскільки формують здатність осмислено, логічно та аргументовано висловлювати думки.

Практичні рекомендації щодо відбору текстів

При доборі автентичних літературних матеріалів варто враховувати такі критерії:

1. Відповідність мовному рівню студентів (за шкалою CEFR).

2. Жанрова доступність: для початкових рівнів підходять оповідання, діалоги, адаптовані новели; для середнього та високого — романи, есе, драматичні твори.

3. Культурна цінність: твір має відображати культурний контекст, важливий для розуміння мови.

4. Мотиваційна привабливість: текст повинен бути цікавим, актуальним, таким, що викликає емоційний відгук.

5. Методична гнучкість: можливість використовувати текст для різноманітних видів діяльності (читання, говоріння, письма, дискусій, творчих вправ).

Отже, автентичні літературні тексти є потужним засобом у процесі формування іншомовної комунікативної компетентності, адже забезпечують багатовимірний вплив на студента: мовний, культурний, когнітивний, мотиваційний. Вони сприяють глибшому розумінню мови як явища культури, розвивають здатність до інтерпретації, аналізу та продуктивного мовлення. Ефективне використання літературних текстів залежить від методично грамотної роботи викладача, правильного добору матеріалу та інтеграції інтерактивних, інтерпретаційних і когнітивних стратегій навчання.

Список використаної літератури

1. Lazar G. Literature and Language Teaching: A Guide for Teachers and Trainers. Cambridge : Cambridge University Press, 2018.

2. Kramsch C. Language and Culture. Oxford : Oxford University Press, 2020.

3. Collie J., Slater S. Literature in the Language Classroom. Cambridge : Cambridge University Press, 2017.

4. Carter R., Long M. Teaching Literature. London : Longman, 2019.

Сеничак Ольга Степанівна
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України Донецького державного університету
внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ: ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ, АНАЛІТИКА ДАНИХ ТА КІБЕРОПЕРАЦІЇ

В умовах воєнного стану значно зростає роль сучасних інформаційних технологій у діяльності правоохоронних органів. Цифрові інструменти дозволяють ефективно збирати, обробляти та аналізувати оперативну інформацію, відстежувати діяльність злочинних угруповань і здійснювати моніторинг загроз національній безпеці. Використання таких технологій сприяє підвищенню швидкості та точності прийняття рішень, зміцненню міжвідомчої та міжнародної співпраці, а також ефективнішій протидії диверсійним групам, терористичним загрозам, кіберзлочинності та іншим проявам кримінальної діяльності, які загрожують стабільності держави [1, с. 60-61].

Сучасні інформаційні технології суттєво змінюють підходи до проведення оперативно-розшукових заходів. Вони дозволяють правоохоронцям швидко отримувати та обробляти великі обсяги даних, ідентифікувати осіб, причетних до злочинної діяльності, прогнозувати їхні дії та запобігати злочинам. До ключових технологічних рішень належать системи відеоспостереження та розпізнавання облич, аналітичні платформи великих даних, геоінформаційні системи, кіберрозвідка та моніторинг соціальних мереж. Системи відеоспостереження забезпечують оперативну ідентифікацію осіб, що можуть брати участь у злочинних діях. Аналітичні платформи дозволяють обробляти великі обсяги даних щодо переміщень підозрюваних, їхніх контактів і фінансових операцій, формуючи цілісну картину кримінальної діяльності. Геоінформаційні системи дають змогу відстежувати пересування злочинців у реальному часі, аналізувати

місця скоєння правопорушень та планувати спецоперації. Кіберрозвідка та моніторинг соціальних мереж дозволяють виявляти вербування громадян у терористичні та диверсійні групи та запобігати інформаційним атакам [1, с. 62].

Особливо важливе значення інформаційних технологій проявляється у воєнний час. Вони застосовуються для проведення контррозвідувальних заходів, аналізу діяльності диверсійно-розвідувальних груп та моніторингу інформаційних загроз. Використання мобільних додатків дає змогу фіксувати правопорушення та забезпечувати оперативний обмін даними між підрозділами. Спільні цифрові платформи сприяють координації дій поліції та Збройних Сил України у боротьбі зі злочинністю та терористичними загрозами. Автоматизовані системи управління ресурсами дозволяють ефективно розподіляти сили та засоби на критично важливих ділянках, підвищуючи загальну результативність оперативно-розшукових заходів [1, с. 63].

Аналітичні платформи відіграють ключову роль у роботі поліції. Вони забезпечують збір та інтеграцію даних з різних джерел: відеокамер, баз даних правоохоронних органів, соціальних мереж, мобільного зв'язку та інтернет-ресурсів. Алгоритми штучного інтелекту дозволяють розпізнавати осіб та об'єкти, аналізувати фото- та відеоматеріали, автомобільні номери та інші ключові ознаки. На основі алгоритмів машинного навчання системи прогнозують потенційні злочини та небезпечні ситуації, що дає змогу правоохоронцям діяти на випередження. Аналіз активності користувачів у цифровому середовищі допомагає виявляти підозрілі групи та потенційні терористичні загрози. Автоматизація рутинних процесів значно зменшує навантаження на оперативників та підвищує швидкість і точність обробки інформації.

Серед поширених аналітичних платформ Big Data у правоохоронній діяльності слід виділити Palantir Gotham, IBM i2 Analyst's Notebook, SAS Intelligence and Investigation Management та Axon Evidence. Palantir Gotham широко застосовується у США та Європі для аналізу кримінальних даних та боротьби з тероризмом. IBM i2 дозволяє візуалізувати зв'язки між підозрюваними, фінансовими операціями та геолокаційними даними. SAS забезпечує комплексний криміналістичний аналіз великих обсягів інформації, а Axon Evidence дає змогу збирати, обробляти та зберігати доказову базу, включаючи відео-, аудіо- та електронні матеріали [1, с. 62-63].

Досвід міжнародних країн у сфері кібербезпеки показує ефективність комплексного підходу до протидії сучасним кіберзагрозам. Система кібербезпеки НАТО заснована на принципі колективної відповідальності та створенні єдиної мережі реагування на інциденти. Досвід Ізраїлю підтверджує ефективність державноприватного партнерства та інтеграції інноваційних технологій у національні системи кіберзахисту. Практика ЄС підкреслює значення стандартизації процедур кібербезпеки, створення галузевих центрів компетенції та розвитку міжнародної співпраці. Аналіз можливостей адаптації міжнародного досвіду до українських реалій показав, що при впровадженні передових практик необхідно враховувати специфіку воєнного стану та наявні ресурсні обмеження [2, с. 80-81].

Впровадження сучасних інформаційних технологій у діяльність поліції значно підвищує ефективність оперативно-розшукових заходів. Цифрові інструменти, аналітика великих даних, геоінформаційні системи, відеоспостереження та кіберрозвідка дозволяють швидше реагувати на загрози, прогнозувати злочинні дії та забезпечувати комплексний захист національної безпеки [3, с. 399]. Системне застосування таких технологій створює умови для своєчасного виявлення та нейтралізації загроз, підвищуючи оперативність, точність та результативність роботи правоохоронних органів, що особливо актуально в умовах воєнного стану.

Список використаної літератури

1. Дуняшенко О., Копилов Е. Використання сучасних інформаційних технологій у діяльності поліції в умовах воєнного стану: цифрові інструменти, аналітика даних та кібероперації // Universum: соціальні й гуманітарні студії. – 2022. – № X. – С. 60-63. URL: https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/1683/1707

2. Марчак Т. Використання сучасних інформаційних технологій у діяльності поліції … : монографія / Т. Марчак. – Київ : Видавництво університету, 2024. – С. 80-81. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/27256/1/Marchak_2024.pdf

3. Корнієнко М. В. Кримінальний аналіз у діяльності Національної поліції України // Право і суспільство. — 2024. — № 1 (Ч. 2). — С. 399. — DOI: https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.1.2.60

Демешко Юрій Олександрович
кандидат історичних наук,
доцент кафедри психології
та соціально-гуманітарних дисциплін,
Центральноукраїнський інститут МАУП,
м. Кропивницький, Україна

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА ОХОРОНИ ПРАЦІ

Відповідальність за правопорушення у сфері безпеки життєдіяльності та охорони праці (ОП) в Україні комплексна та має чотири основні види, що застосовуються залежно від характеру порушення, його суб'єкта та наслідків.

Дисциплінарна відповідальність – найлегший вид стягнення і застосовується безпосередньо роботодавцем до працівника. Вона настає за невиконання або неналежне виконання працівником своїх посадових обов'язків, інструкцій та правил з ОП, визначених внутрішніми документами підприємства. До дисциплінарних стягнень належать догана та, у крайніх випадках, звільнення за систематичне порушення (статті 40, 41, 147, 148, 149 КЗпП) [3].

Адміністративна відповідальність настає за порушення законодавства про ОП, яке не спричинило тяжких наслідків, і регулюється Кодексом України про адміністративні правопорушення (КУпАП). Цей вид відповідальності застосовується до посадових осіб підприємств (директорів, керівників підрозділів, відповідальних фахівців) та самих працівників. Санкцією стають штрафи, які накладаються органами державного нагляду (зокрема, Держпраці) за такі правопорушення, як недопущення інспектора до перевірки, невиконання його приписів, порушення правил навчання з ОП або невидача засобів індивідуального захисту (ЗІЗ) [2].

Фінансова (матеріальна) відповідальність застосовується безпосередньо до роботодавця як юридичної особи або фізичної особи-підприємця. Це по суті

штраф, який накладає Держпраці на підприємство за порушення вимог Закону України «Про охорону праці» та інших нормативно-правових актів. Розміри цих штрафів значні та часто прив'язані до розміру мінімальної заробітної плати, а їхня сплата не звільняє посадових осіб від адміністративної чи кримінальної відповідальності [5].

Кримінальна відповідальність найсуворіша і застосовується у випадках, коли порушення правил ОП призвело до тяжких наслідків для здоров'я людей або їхньої загибелі. Вона регулюється Кримінальним кодексом України (ККУ), зокрема Статтею 271 («Порушення вимог законодавства про охорону праці»). Об'єкт відповідальності – посадові особи, відповідальні за стан ОП. Санкції включають виправні роботи, обмеження волі або позбавлення волі (до семи років у разі смерті людей), що підкреслює пріоритет життя і здоров'я працівника [4].

Конституція України визначає охорону праці (ОП) та безпеку життєдіяльності (БЖД) як фундаментальні соціально-економічні права громадян та обов'язки держави, слугуючи першоосновою для всього галузевого законодавства у цій сфері.

Конституційні гарантії закріплено, перш за все, у Статті 43, яка прямо встановлює право кожного на працю в належних, безпечних і здорових умовах. Цей же принцип забороняє використання праці жінок і неповнолітніх на роботах, небезпечних для їхнього здоров'я, та забороняє примушування громадян до праці, що загрожує їхньому життю. Конституція також установлює, що умови праці мають відповідати вимогам безпеки [1]. Право на безпеку посилюється гарантіями Статті 46, яка забезпечує соціальний захист громадян у разі втрати працездатності, зокрема через травми або професійні захворювання, що становить основу для системи державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві [Там само]. Крім того, у Статті 3 проголошується, що людина, її життя і здоров'я визнаються найвищою соціальною цінністю. Цей загальний принцип установлює пріоритет життя і здоров'я над будь-якими економічними чи виробничими цілями [Там само].

З погляду регулювання, то в Статті 92 визначається, що засади соціального захисту (до яких належить і ОП), а також правовий режим надзвичайного стану та екологічна безпека (важливі складові БЖД) установлюються виключно законами України. Це зобов'язує Верховну Раду приймати профільні закони (наприклад, Закон «Про охорону праці»), які деталізують конституційні гарантії, установлюють стандарти безпеки, механізми контролю та види відповідальності [Там само]. У Стаття 55 гарантується право на судовий захист, що дозволяє громадянам та працівникам оскаржувати будь-які порушення їхнього права на безпечні умови праці та вимагати відшкодування завданої шкоди [Там само].

Таким чином, Конституція України – наріжний камінь усієї системи ОП, установлюючи її як невід'ємне право людини і зобов'язання держави-гаранта.

Список використаної літератури

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. [Електронний ресурс]. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X [Електронний ресурс]. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text

3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII [Електронний ресурс]. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text

4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс]. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#n125

5. Закон України «Про охорону праці» від 14.10.1992 № 2694-XII [Електронний ресурс]. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text

Булава Вероніка Євгенівна
здобувачка фахової передвищої освіти,
Фаховий коледж при
Центральноукраїнському інституті
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
м. Кропивницький, Україна

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ АВТОРСТВА В УМОВАХ АКАДЕМІЧНОГО ПЛАГІАТУ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Науковий керівник: Левченко Вікторія Олексіївна *– викладач вищої категорії циклової комісії правознавства та правоохоронної діяльності Фахового коледжу при Центральноукраїнського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Сучасний освітній простір зазнає суттєвих трансформацій через інтенсивну цифровізацію та широке використання електронних ресурсів. Це відкриває доступ до значно ширшої інформаційної бази, сприяє розвитку дистанційного навчання й електронної взаємодії, але водночас створює нові правові виклики щодо захисту авторства та запобігання академічному плагіату. Авторство у сфері інтелектуальної власності визначається як юридично закріплений зв'язок між фізичною особою та створеним нею результатом творчої діяльності. Законодавство України трактує авторство через сукупність особистих немайнових прав, що включають право визнаватися творцем, право на ім'я та недоторканність твору, які є невідчужуваними [1]. Наукова література підкреслює, що інститут авторства є базовим елементом правового статусу твору, персоніфікує результат інтелектуальної діяльності та формує правові підстави для реалізації майнових і немайнових прав автора [5, с. 12].

У сфері освіти одним із найбільш поширених порушень авторських прав є академічний плагіат, що визначається як оприлюднення чужих ідей, текстів чи результатів наукової діяльності без належного посилання на автора [2; 3]. Плагіат порушує принципи академічної доброчесності, завдає шкоди якісному функціонуванню освітнього процесу та підриває довіру до результатів наукових досліджень. Сучасні форми плагіату виходять за межі простого

копіювання: вони включають перефразування з частковою зміною лексики, переклад без зазначення першоджерела, компіляції з різних робіт, використання автоматично згенерованих текстів, а також подання чужих творчих результатів під виглядом власних [9, с. 37]. Особливо проблемними є випадки, коли студенти намагаються приховати неоригінальність, комбінуючи автоматичні переформатування тексту з фрагментарними змінами структури.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що цифровізація змінює характер академічної комунікації. Доступ до електронних бібліотек, онлайн-платформ, відкритих архівів та генеративних систем штучного інтелекту значно ускладнює підтвердження авторства та виявлення неправомірних запозичень [11, с. 64]. Цифрове середовище розширює можливості здобувачів освіти, але також підвищує ризики порушення авторських прав, що потребує адаптації традиційних правових механізмів до нових реалій [6, с. 47].

У цифрову епоху ідентифікація плагіату значно ускладнюється. Швидке редагування електронних файлів, доступність текстових масивів, функції автоматичного перефразування та можливість створення повноцінних текстів за допомогою ШІ створюють нові загрози для прав авторів [11, с. 56]. На практиці поширеними є випадки використання студентами готових робіт з онлайн-платформ, часто з мінімальними змінами. Виникають ситуації копіювання фрагментів наукових статей із відкритих електронних архівів, коли змінюються окремі терміни або порядок речень, що створює ілюзію оригінальності [7, с. 14; 8, с. 22].

Одним із найпоширеніших різновидів цифрового порушення є перекладний плагіат — використання матеріалів іноземних статей із частковою адаптацією термінології без посилання на оригінальне джерело [9, с. 37]. Такий вид порушення складно виявити за допомогою стандартних антиплагіатних систем, оскільки автоматичні алгоритми здебільшого працюють у межах однієї мовної системи. Окрему категорію ризиків становить неправомірне використання ШІ-генераторів. Учасники освітнього процесу можуть подавати згенеровані фрагменти як власний науковий текст, що вже активно обговорюється в сучасних педагогічних дослідженнях [10, с. 45]. У сфері навчання також виявляються випадки цифрового самоплагіату, коли здобувач

повторно подає роботу, виконану для іншої дисципліни або навчального модуля, приховуючи факт її попереднього використання [3].

Разом із цим цифрові технології пропонують широкий спектр ефективних інструментів захисту авторства. Репозитарії, депонування робіт, електронні цифрові підписи, біометричні методи ідентифікації, блокчейн-системи підтвердження авторства та сервіси часової фіксації метаданих забезпечують більш надійний механізм контролю за авторськими правами [6, с. 52]. Інтеграція антиплагіатних програм у внутрішні освітні системи дає можливість виявляти неправомірні запозичення, але їхні технічні можливості мають обмеження. Такі системи не враховують контекст, рівень творчої новизни, специфіку цитування або наміри автора, тому юридичний аналіз залишається необхідним елементом оцінки оригінальності [11, с. 109].

Правовий захист авторства вимагає ефективного інституційного механізму, що включає наявність внутрішніх положень про академічну доброчесність, процедур розгляду порушень і функціонування уповноважених комісій. Для забезпечення справедливості таких процедур важливо дотримуватися принципів прозорості, рівності сторін, обґрунтованості рішень та можливості їх оскарження [7, с. 14]. Важливим складником є також формування правової культури серед учасників освітнього процесу: проведення тренінгів, лекцій та роз’яснювальних заходів сприяє усвідомленню важливості дотримання авторських прав [4, с. 54].

Попри наявність нормативної бази, законодавство України потребує оновлення з урахуванням цифрових реалій. Зокрема, залишаються неврегульованими питання правового статусу текстів, створених ШІ, особливостей використання студентських робіт на комерційних онлайн-платформах, а також процедур захисту авторства у випадках змішаного цифрового контенту [13, с. 42]. Перспективи розвитку включають вдосконалення системи цифрових прав автора, створення державної інфраструктури централізованої перевірки текстів, розроблення єдиного алгоритму оцінювання академічного плагіату та посилення відповідальності за систематичні порушення академічної доброчесності [12, с. 91].

Узагальнюючи, ефективний правовий захист авторства в умовах цифровізації потребує комплексного підходу: оновлення законодавства, удосконалення технічних засобів фіксації та контролю, зміцнення інституційних механізмів забезпечення академічної доброчесності, формування цифрової та правової культури серед студентів і викладачів. Саме поєднання цих інструментів здатне забезпечити стійкий розвиток системи захисту авторських прав та підвищити якість освітніх і наукових результатів у сучасному цифровому середовищі.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про авторське право і суміжні права». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text

2. Закон України «Про вищу освіту». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text

3. Лист МОН України «Щодо рекомендацій з академічної доброчесності для закладів вищої освіти» № 1/9-650 від 23.10.2018. URL: https://share.google/UYR6TrAAgNmrsr774

4. Білик О. І., Рябченко Л. М. Академічна доброчесність у вищій освіті: правові засади та практика застосування. Київ: КНЕУ, 2020.

5. Андрощук Г. А. Авторське право: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2021.

6. Кравченко О. О. Правовий захист авторського права в умовах цифровізації. Юридичний вісник. 2023.

7. Пилипенко О. М. Академічна доброчесність у закладах вищої освіти: механізми реалізації. Вища освіта України. 2022.

8. Дутка Л. В. Академічний плагіат в Україні: правова та етична відповідальність. Київ: Наука, 2020.

9. Штефан Л. І. Інтелектуальна власність у цифрову епоху: проблеми охорони. Право України. 2021.

10. Савицька О. М. Використання ШІ в освіті та проблема авторства. Педагогічна теорія і практика. 2023.

11. Пархоменко О. М. Автоматизовані системи виявлення плагіату: правові аспекти. Інформація і право. 2022.

12. Кузьменко О. В. Цифрові права автора: сучасні тенденції та перспективи. Юридична думка. 2023.

13. Федорченко Н. В. Плагіат і відповідальність у цифрову добу. Кіберправо України. 2022.

Jonas Kurlberg
Principal and Professor of Theology,
Spurgeon's College,
London, United Kingdom

Peter Phillips
Professor of Biblical Studies and Public Theology,
Durham University,
Durham, United Kingdom

MISSIO DEI IN A DIGITAL AGE: THEOLOGICAL REFLECTIONS ON MISSION, TECHNOLOGY, AND DIGITAL CULTURE

Abstract

The rapid expansion of digital technologies has reshaped human communication, social engagement, and cultural formation. This transformation raises crucial theological questions about the nature and practice of Christian mission in digitally mediated environments. Drawing on contemporary missiological and theological scholarship, particularly the edited volume Missio Dei in a Digital Age [1], this article explores how digital environments constitute authentic contexts for Missio Dei (the mission of God). It argues that engagement with digital culture requires theological reflection, ethical discernment, and renewed ecclesiological imagination.

Introduction

Christian mission has always been shaped by historical and cultural contexts. From the use of roads and letters in the Roman Empire to the printing press and mass media, technological developments have influenced how the gospel is communicated and embodied. In the twenty-first century, digital technologies profoundly affect identity formation, communication, and community life, creating new conditions for theological reflection on mission [4].

Within this context, the concept of Missio Dei provides a critical theological framework. Mission is not primarily an activity of the church but participation in God's redemptive work in the world [2]. The volume Missio Dei in a Digital Age brings together interdisciplinary perspectives to examine how digital culture reshapes both the theory and practice of mission [1].

Missio Dei as a Theological Framework

The concept of Missio Dei emerged prominently in twentieth-century missiology, particularly after the Willingen Conference (1952), emphasizing that mission originates in the triune God rather than in ecclesial strategy [3]. God the Father sends the Son, the Father and the Son send the Spirit, and the triune God sends the church into the world.

This theological shift has important implications for digital mission. If mission is God's initiative, then digital technologies are neither inherently sacred nor profane; they are part of the historical contexts in which God's mission unfolds. Consequently, the church's task is not to "use" digital media instrumentally, but to discern how faithful participation in Missio Dei can occur within digitally mediated cultures [1].

Digital Culture as Missional Context

Digital culture is not merely a collection of tools but a complex social environment shaped by interactivity, immediacy, networked communication, and algorithmic mediation. These features influence how individuals understand truth, authority, identity, and belonging [4]. Online platforms shape public discourse, curate attention, and structure social relationships.

From a missiological perspective, digital environments therefore constitute genuine contexts of human life where existential questions of meaning, suffering, hope, and community are negotiated. Mission theology must take digital culture seriously as a space where the gospel can be encountered, interpreted, or resisted [1]. This requires theological reflection on presence, embodiment, and relationality in digitally mediated interaction.

Missio Dei in Digital Praxis

Understanding mission as Missio Dei reframes digital engagement as participation in God's ongoing work rather than as a strategy for institutional survival. Digital technologies offer new possibilities for global connectivity, cross-cultural communication, and access to theological resources. Online worship services, digital discipleship initiatives, and virtual pastoral care exemplify emerging forms of missional practice [5].

At the same time, such practices demand theological grounding. Without critical reflection, digital mission risks becoming reduced to content production, branding, or numerical reach. Faithful digital praxis requires attentiveness to spiritual formation, communal accountability, and ethical responsibility [1; 2].

Opportunities and Theological Challenges

Digital environments present significant missional opportunities, including expanded accessibility, new forms of community, and platforms for public theology addressing justice, dignity, and reconciliation. Digital media can amplify marginalized voices and facilitate global solidarity [4].

However, these opportunities are accompanied by serious challenges. Algorithmic bias, misinformation, and polarization threaten truth-telling and communal trust. The attention economy commodifies human presence, raising ethical concerns about dignity and manipulation [6]. Furthermore, digital mediation complicates traditional theological understandings of embodiment, sacramentality, and shared life.

A theology of Missio Dei in a digital age must therefore be both affirming and critical, embracing technological possibilities while resisting practices that undermine relational integrity and the incarnational character of the Christian faith [1; 3].

Ecclesiological Implications

Engagement with Missio Dei in digital contexts requires renewed ecclesiological reflection. The church increasingly exists as a hybrid reality, inhabiting both physical and digital spaces. This hybridity challenges traditional assumptions about gathering, leadership, formation, and authority.

Digital ecclesiology should not replace embodied community but complement it, supporting relational depth and spiritual formation. The church's digital presence must reflect its identity as a community shaped by the Word, the Spirit, and embodied practices of love and service [2; 5].

Conclusion

The digital age does not negate the theological foundations of Missio Dei but reconfigures the contexts in which God's mission is discerned and enacted. Digital technologies shape contemporary culture in profound ways, creating new spaces of encounter and risk. A missional theology grounded in Missio Dei invites the church to engage these realities with humility, theological depth, and ethical discernment.

Rather than asking how digital tools can be used for mission, the more fundamental question is how the church can faithfully participate in God's mission within digitally mediated forms of life [1]. Such participation calls for critical reflection, spiritual wisdom, and renewed commitment to the incarnational heart of the gospel.

References

1. Kurlberg, J., & Phillips, P. M. (Eds.). (2020). Missio Dei in a digital age. London: SCM Press. 288 p.

2. Bevans, S. B., & Schroeder, R. P. (2011). Constants in context: a theology of mission for today. Maryknoll, NY: Orbis Books. 336 p.

3. Bosch, D. J. (1991). Transforming mission: paradigm shifts in theology of mission. Maryknoll, NY: Orbis Books. 768 p.

4. Campbell, H. A. (2013). Digital religion: understanding religious practice in new media worlds. New York: Routledge. 256 p.

5. Campbell, H. A., & Garner, S. (2016). Networked theology: negotiating faith in digital culture. Grand Rapids, MI: Baker Academic. 240 p.

6. Floridi, L. (2014). The Fourth Revolution: How the infosphere is reshaping human reality. Oxford: Oxford University Press. 256 p.

Мельніченко Владлен Сергійович
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності право,
Центральноукраїнський інститут МАУП,
м. Кропивницький, Україна

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У ФОРМУВАННІ НАУКОВОЇ МОТИВАЦІЇ МОЛОДІ: ПРИЧИНИ ПАСИВНОСТІ ТА ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ІСТОРІЇ ТА СУЧАСНОСТІ

Науковий керівник: Демешко Юрій Олександрович *– кандидат історичних наук, доцент кафедри психології та соціально-гуманітарних дисциплін Центральноукраїнського інституту МАУП*

Розглядаючи людську історію у її довготривалій перспективі – не в межах десятиліть чи навіть століть, а тисячоліть – можна побачити закономірність, що кожен цивілізаційний прорив починався не з сили, не з багатства і не з політичної волі, а з питання**,** поставленого людиною до навколишнього світу. Саме здатність сумніватися, шукати пояснення і виходити за межі наявного знання ставала джерелом наукового поступу та соціального розвитку.

Понад 2,5 млн років тому людина опанувала обробку каменю, що стало першим технологічним проривом у забезпеченні виживання. Близько 4000 р. до н.е. поява колеса започаткувала революцію в транспорті, торгівлі та економічних зв’язках. У III тисячолітті до н.е. шумерська писемність відкрила епоху накопичення і передавання знань, звільнивши людство від обмежень усної традиції [1; 2].

Ці винаходи не були ізольованими подіями — вони утворюють ланцюг знань**,** у якому кожне відкриття стає підґрунтям для наступного. Саме в цьому контексті формується наука як системне прагнення зрозуміти закономірності природи та суспільства.

У Стародавньому Єгипті медичні папіруси XVI ст. до н.е. вже містили описи понад 200 видів травм і методів їх лікування. У Давній Греції Гіппократ сформулював принципи медицини, що заклали основи доказового підходу. У

III ст. до н.е. Архімед відкрив фізичні закони, без яких неможливо уявити сучасну інженерію, а в IX ст. арабські вчені створили перші алхімічні лабораторії, які згодом трансформувалися в хімію як науку [3; 4].

Особливої ваги наука набула тоді, коли стала засобом збереження життя**.** У 1796 р. Едвард Дженнер здійснив першу вакцинацію проти віспи — хвороби, яка протягом століть забирала до 30 % інфікованих. У 1980 р. Всесвітня організація охорони здоров'я оголосила про повну ерадикацію віспи — перший в історії людства глобальний успіх науки у боротьбі з інфекційними захворюваннями [5].

Відкриття пеніциліну Александером Флемінгом у 1928 р. започаткувало еру антибіотиків, що зумовила безпрецедентне зростання тривалості життя в середині XX ст. Подібний ефект мала й вакцинація проти поліомієліту: після впровадження вакцини Солка рівень захворюваності зменшився у десятки разів [6].

Наукові відкриття визначили не лише медичний, а й економічний та технологічний розвиток людства. Стандартизація контейнерних перевезень у XX ст. створила основу глобальної торгівлі, а розвиток Інтернету, що розпочався з проєкту ARPANET у 1969 р., трансформував комунікацію, освіту й економіку.

У сфері оборони сучасні конфлікти переконливо демонструють, що вирішальним фактором є не чисельність армії, а технологічна перевага**,** створена завдяки науковим дослідженням і розробкам.

Україна має потужну наукову спадщину. Володимир Вернадський сформулював концепцію ноосфери, Сергій Корольов стояв біля витоків космічної ери, Борис Патон створив унікальні школи зварювання і матеріалознавства, Микола Амосов заклав основи сучасної кардіохірургії. Леонід Каденюк став символом української присутності у світовому космосі.

Водночас сучасні дослідження фіксують парадокс: попри позитивне ставлення молоді до науки, лише незначна частка молодих людей обирає наукову кар'єру. За даними ЮНЕСКО, понад 70 % молоді висловлюють інтерес до науки, але лише 10-12 % планують пов'язати з нею своє професійне майбутнє. Причинами цього є низька соціальна видимість наукових досягнень,

недостатня державна підтримка на ранніх етапах, відсутність системного наставництва та поширений міф про «неприбутковість» науки.

Таким чином, історичний і сучасний аналіз переконливо свідчить, що наука є ключовим фактором цивілізаційного розвитку, безпеки та добробуту суспільства. Водночас проблема зниження мотивації молоді до наукової діяльності становить стратегічний виклик для держави. Формування наукової мотивації потребує активної та послідовної державної політики, спрямованої на підтримку молодих дослідників, розвиток наставництва, популяризацію наукових досягнень і створення умов, за яких наука сприйматиметься не як маргінальний шлях, а як почесна й суспільно значуща форма служіння. Наука – це не лише сфера інтелектуальної діяльності, а шлях формування сильних націй, здатних конкурувати у глобальному світі не ресурсами, а ідеями.

Список використаної літератури

1. Гайко Г. І., Білецький В. С. Історія гірництва. Київ–Алчевськ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2013. 542 с.

2. Бучинський М. Я., Горик О. В., Чернявський А. М., Яхін С. В. Основи творення машин. Харків : НТМТ, 2017. 448 с.

3. Медицина Стародавнього Єгипту. [Електронний ресурс]. URL : https://osvita.ua/vnz/reports/culture/12150/

4. Пирога Л. Підручник з лікарської етики. Київ : БФ «Третє Тисячоліття», 2009. Пирога Л. Підручник з лікарської етики. Київ : БФ «Третє Тисячоліття», 2009.

5. Дженнер Е. [Електронний ресурс]. URL :https://dovidka.biz.ua/edvard-dzhenner-biografiya/

6. Флемінг А. [Електронний ресурс]. URL: https://www.nobelprize.org/prizes/ medicine/1945/fleming/biographical/

Розум Сергій Юрійович
старший викладач кафедри правознавства
Центральноукраїнського інституту МАУП,
м. Кропивницький, Україна

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ

Державне управління в Україні – багатовимірне явище, що поєднує правову рамку держави, політичні інститути, історичні траєкторії, суспільно-психологічні установки громадян, культурні коди та філософські уявлення про владу і відповідальність. Сучасні перетворення після Революції гідності 2013–2014 рр. поставили перед країною задачу поєднати демократичні інститути з ефективністю управління в умовах викликів безпеці, корупції та адміністративної трансформації.

І. Політико-правові аспекти

1. Конституційно-правова основа управління

Конституція України закладає принципи поділу влади, верховенства права, народовладдя та місцевого самоврядування, що формують юридичну основу функціонування виконавчої влади.

2. Децентралізація як ключова реформа

Реформа спрямована на передачу повноважень і ресурсів на місцевий рівень, створення об’єднаних територіальних громад, фінансову автономію та розширення місцевих компетенцій.

3. Інститути публічного управління і боротьба з корупцією

Ефективність залежить від сильної інституційної структури, антикорупційних органів, прозорих процедур та незалежного судочинства.

4. Міжнародний вимір та євроінтеграція

Правові реформи відбуваються під впливом європейської інтеграції, гармонізації стандартів публічного управління та рекомендацій міжнародних організацій.

II. Історичні аспекти

Спадщина імперій, радянського централізму та перехідний період 1990-х формують сучасне управління, визначають інституційну пам’ять та суспільні очікування.

III. Психологічні аспекти

Низька довіра громадян до інституцій, вплив травматичного досвіду війни та політичних криз визначають сприйняття влади та готовність до реформ.

IV. Культурні та філософські аспекти

Культурні коди суспільства, уявлення про владу як сервіс та філософія відповідальності впливають на моделі управління й очікування громадян.

Висновки.

1. Необхідність імплементації конституційних принципів у дієві практики.

2. Підтримка децентралізації та розвитку місцевого самоврядування.

3. Зміцнення довіри громадян через прозорість та участь у прийнятті рішень.

4. Урегулювання реформ з урахуванням історичних, культурних і психологічних чинників.

Список використаної літератури

1. Конституція України. 1996.

2. Romanova V. Ukraine’s Decentralization Reforms Since 2014. Chatham House, 2019.

3. OECD. Maintaining the Momentum of Decentralisation in Ukraine. 2018.

4. Åslund A. Ukraine: What Went Wrong and How to Fix It. Peterson Institute, 2015.

Янушева Лариса Миколаївна
викладач циклової комісії
гуманітарних та загальноосвітніх дисциплін,
Центральноукраїнський інститут МАУП,
м. Кропивницький, Україна

УКРАЇНІЗАЦІЯ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року стало не лише викликом суверенітету, але й значним каталізатором соціокультурних змін в українському суспільстві. Українці були змушені переосмислити свою ідентичність та самовизначення, що проявилося у поверненні до коренів із набуттям сучасних рис у повсякденному житті. Українізація є процесом, що формується не лише як державна політика, але і як свідомий вибір громадян та спосіб демонстрації опору агресору.

Актуальність дослідження полягає у вивченні формування нових моделей національної свідомості та ідентичності у воєнний час, а також того, як повсякденні звички (мова, культура, соціальні мережі) стають інструментами радикальних змін у суспільстві. Для опису цієї тенденції було обрано три ключові сфери дослідження: мовні питання, культура та соціальні мережі/медіа.

Питання української мови та її щоденного використання є найбільш гострим та чутливим у контексті українізації. Це питання є основним індикатором культурної та національної ідентичності.

Дослідження Яо, Кроудена та Вайсмана (2023) [9, 1–15], яке вивчало мову пошукових запитів у Google з 2011 по 2021 рік, показало невелике, але стійке зростання україномовних запитів. Після повномасштабного вторгнення 2022 року дослідники зафіксували величезний стрибок у кількості україномовних запитів, що значно прискорило та посилило українізацію серед громадян.

Середнє зростання україномовних запитів спостерігалося в усіх регіонах (за винятком окупованих).

Найбільше зростання зафіксовано у західних регіонах (Івано-Франківськ, Хмельницький, Львів, Рівне та ін.), де загальний показник зріс приблизно з 0,10–0,12 до 0,40–0,43.

У центральних регіонах (Київ, Полтава, Черкаси та ін.) спостерігалося помірне зростання з 0,10 до 0,20–0,30.

Південні та східні регіони (Одеса, Херсон, Запоріжжя, Харків та ін.) показали помірне зростання з 0,05 до 0,10–0,12.

Це підтверджує зміну ставлення українців до щоденного використання рідної мови.

Опитування Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) 2025 року, проведене серед 2012 респондентів, вивчало ставлення до радикальної, стратегічної українізації та прихованої русифікації[1].

Стратегічна (м'яка) українізація є найбільш оптимальним і прийнятним вибором для українців різних вікових груп і регіонів. Вона отримала позитивну оцінку як від російськомовних, так і від україномовних громадян.

Результати показали, що стратегічна політика знаходить відгук у переважної більшості населення у всіх регіонах України: 83% на заході, 90% у центрі, 88% на півдні та 81% на сході.

Після повномасштабного вторгнення більшість українців відчули потребу дистанціюватися від усього, що пов'язано з країною-ворогом, що спричинило перезавантаження української культури. Культура, мистецтво та традиції стали способом вираження національної ідентичності та політичних поглядів, особливо серед молоді[6].

За результатами опитування Фонду «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва та Центру Разумкова у 2022 році, ставлення українців до російських культурних продуктів помітно змінилося [4].

Більшість українців (63%) стали підтримувати ідею заборони російського контенту , порівняно з 43% у 2021 році. Лише 13% виступили проти, вважаючи, що «культура поза політикою».

До 2022 року 41% українців часто споживали російський контент, пояснюючи це звичкою. Географічний фактор має значний вплив: у регіонах, близьких до російського кордону, цей показник був найвищим (48%) порівняно із заходом (30%).

53% опитаних вважають, що недоречно українським артистам створювати російськомовний контент. 38% опитаних рішуче проти присутності російських авторів у шкільній програмі.

Люди використовують споживання українського контенту як один із способів підкреслити свою ідентичність та підтримати свої політичні погляди, відмовляючись від усього російського, що в свою чергу створює стійку тенденцію до українізації.

Соціальні мережі та медіа є важливою сферою для вивчення процесів українізації, оскільки вони відображають позицію та поведінку споживачів у повсякденному цифровому середовищі.

Дослідження «Українська мова у соцмережах» Центру контент-аналізу (2023) демонструє систематичний процес українізації у соціальних медіа. Аналіз понад мільйона дописів у п'яти іноземних соціальних мережах (Facebook, Twitter (X), Instagram, YouTube, TikTok) та двох заборонених російських платформах (VK, OK) показав суттєві зміни.

За три роки (2020–2023) частка україномовного контенту зросла втричі.

Instagram, Facebook та Twitter інтерпретуються як повністю українізовані (77,2–93,2% контенту українською мовою порівняно з російською).

На TikTok спостерігається двократне зростання україномовного контенту, що свідчить про формування молодіжної україномовної культури.

У 2020 році російська мова домінувала в усіх регіонах, але після повномасштабного вторгнення (2022-2023) українська мова швидко

закріпилася у західних регіонах, а східні, південні та центральні регіони наздоганяють їх.

Це свідчить, що українська мова виходить за межі регіональних кордонів, стаючи нормою навіть у неформальному онлайн-спілкуванні.

Аналіз К. В. Кислюк (2023) рівня українізації та соціальної актуальності популярних акаунтів на Instagram, TikTok та YouTube [2, 7–18]:

1) Близько 32% топових акаунтів публічно використовують українську мову.

2) Понад половина (приблизно 55%) мають приклади патріотичного чи антивоєнного контенту.

3) Instagram є лідером за рівнем українізації, де інфлюенсери найактивніше висловлюють свою проукраїнську позицію.

Проте, навіть в умовах повномасштабної війни, у цифровому середовищі залишається сильний російськомовний сегмент.

Українізація є широким і глибоким соціокультурним процесом, який можна вивчати міждисциплінарно. Дані підтверджують гіпотезу про те, що українізація вкорінюється в соціальному контексті та є свідомим вибором громадян, що дає підстави для оптимістичних прогнозів.

Ключові висновки.

1. Мова: Після 2022 року спостерігається різкий стрибок у використанні української мови у повсякденному спілкуванні та пошукових запитах. Переважна більшість населення підтримує стратегічну (м’яку) мовну політику.

2. Культура: Спостерігається масова відмова від російського культурного продукту та зростання підтримки його заборони (63%). Культура стала інструментом вираження національної ідентичності та опору.

3. Соціальні медіа: Частка україномовного контенту потроїлася за 2020-2023 роки, особливо в таких мережах, як Instagram, Facebook та Twitter. Українська мова стає нормою в неформальній комунікації.

Список використаної літератури

1. Ставлення до окремих варіантів мовної політики в Україні. Київський міжнародний інститут соціології. 03.10.2025. URL: https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1555&page=3

2. Кислюк К. В. Рівень українізації та суспільної актуальності топових акаунтів YouTube, Instagram, Tik Tok. Культура України. 2023. Вип. 79. С. 7–18.

3. Коломієць Д. Ю. Авторський блог «Поштовх до ідентичності: Українізація як соціокультурний процес». 2024. URL: http://etnuir.tnu.edu.ua/handle/123456789/226

4. Українська мова у соцмережах: Оцінка вживання української та російської мов в українському сегменті соціальних мереж у жовтні 2023 року та порівняння з даними 2020 та 2022 років. Медіа-Портрет. 2023. URL: https://detector.media/doc/images/news/archive/2021/218701/mova-sotsmerezh-2023_povna.pdf

5. Шевель І. Українська культура та нова українізація: соціальний дискурс, проблеми та перспективи // Актуальні проблеми філософії та соціології. 2024. Вип. 40. С. 158–162.

6. Національна культура та мова в Україні: зміни в громадській думці після року повномасштабної війни: Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, Київський міжнародний інститут соціології, 2023. URL: https://dif.org.ua/en/article/national-culture-and-language-in-ukraine-changes-in-public-opinion-after-a-year-of-the-full-scale-war

7. Tukova I. Художня музика та війна: український випадок 2022 року. Музикологія Бруненсія. 2023. Вип. 58, № 2. С. 193–204.

8. Відкриті питання: як змінилась українська музика за три роки великої війни. UA.NEWS. 2025. URL: https://ua.news/ua/vidkriti-pitannia/iak-zminilas-ukrayinska-muzika-za-tri-roki-velikoyi-viini

9. Yao H., Crowden A., Vaisman R. Ukrainization and the effect of Russian language on the web: The Google trends case study // Problems of Post-Communism. 2023. Vol. 70, N 1. P. 1–15.

Якубенко Сніжана Григорівна
здобувачка фахової передвищої освіти,
Фаховий коледж при
Центральноукраїнському інституті
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
м. Кропивницький, Україна

РОЛЬ СТУДЕНТСЬКОЇ РАДИ У КООРДИНАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДОПОМОГИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ

***Науковий керівник: Янушева Лариса Миколаївна** – викладач вищої категорії циклової комісії з економіки, фінансів та менеджменту Фахового коледжу при Центральноукраїнського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

З початком повномасштабного вторгнення волонтерський рух в Україні набув безпрецедентних масштабів, ставши критичним елементом національної стійкості. Студентська молодь, зокрема органи студентського самоврядування, швидко переорієнтувала свою діяльність на підтримку фронту.

Актуальність дослідження полягає у необхідності осмислення досвіду Студентських рад (СР) як суб’єктів, що володіють інституційними можливостями та мобілізаційним потенціалом для ефективної координації допомоги. Вивчення цього досвіду дозволить розробити універсальні рекомендації для закладів освіти [4, с. 50].

Організація волонтерської діяльності в Україні регулюється Законом «Про волонтерську діяльність» [1]. Згідно з цим Законом, волонтерство є добровільною, соціально спрямованою, неприбутковою діяльністю, що сприяє розвитку громадянського суспільства.

В умовах воєнного стану студентське самоврядування (в особі Студентської ради) набуває додаткових функцій, перетворюючись із суб'єкта захисту прав студентів на суб'єкт кризового управління та мобілізації ресурсів. Студентська рада, користуючись своїм статусом, забезпечує

інституціоналізацію волонтерських ініціатив – тобто перетворює стихійні акції на системну, узгоджену діяльність. Це дозволяє гарантувати прозорість збору та розподілу допомоги, що є критично важливим для підтримки довіри та залученості [3, с. 139].

Участь студентів у волонтерській допомозі є потужним інструментом патріотичного виховання та формування громадянської ідентичності. На відміну від формальних методів, волонтерство забезпечує діяльнісний підхід, коли патріотизм проявляється через конкретні вчинки [2, с. 17].

Психологи відзначають, що в умовах кризи та зовнішньої загрози залучення до спільної справи:

– знижує рівень тривожності та відчуття безпорадності серед молоді;

– формує відчуття суб'єктності (причетності до процесу прийняття рішень і спільної Перемоги).

– сприяє формуванню суспільної солідарності та міжпоколінної взаємодії [4, с. 48].

Волонтерська діяльність Студентської ради в умовах війни виступає унікальним практичним майданчиком для розвитку ключових "м'яких навичок", необхідних для майбутніх фахівців:

1. Лідерство та координація. Члени СР набувають досвіду управління проєктами, делегування повноважень та прийняття оперативних рішень в умовах обмежених ресурсів.

2. Комунікація. Налагодження контактів із військовими, адміністрацією, благодійними фондами.

3. Критичне мислення. Необхідність перевіряти достовірність запитів, керувати фінансовими потоками та забезпечувати публічну прозорість зборів.

Таким чином, волонтерство перетворюється на елемент неформальної освіти, який доповнює професійну підготовку соціальною та етичною складовою [3, с. 141].

Студентська рада Коледжу створила соціально-благодійний сектор як окремий підрозділ. Його ключова роль – фільтрація запитів від військових частин, планування акцій та публічна звітність.

Результати аналізу волонтерської діяльності свідчать про переважання таких форм допомоги (Таблиця 1).

Таблиця 1

Домінуючі форми волонтерської допомоги військовим

Форма допомоги	Методи реалізації
Фінансові збори	Цілеспрямовані акції (ярмарки, бокси для донатів)
Матеріальна допомога	Виготовлення необхідних речей
Культурно-психологічна	Надсилання на фронт малюнків, листівок, сувенірів, організація концертів для поранених

Обов'язковою умовою діяльності СР є прозора звітність. Публікація фінансових звітів та фотодоказів передачі допомоги (або подяки від військових) у соціальних мережах (Instagram, Telegram) підвищує рівень довіри та залученості студентів. За два роки роботи Студентська рада Коледжу залучила до волонтерської діяльності понад 70% студентів, що підтверджує її високий мобілізаційний потенціал.

Діяльність СР стикається з низкою проблем, типових для волонтерських організацій у кризовий період [4, с. 53]:

1. "Емоційне вигорання" організаторів через тривалість воєнних дій.
2. Безпекові обмеження на проведення масових заходів.
3. Необхідність постійної зміни форм роботи для підтримки інтересу та залученості молоді.

Студентська рада відіграє ключову координуючу роль у волонтерській допомозі військовослужбовцям, демонструючи високий рівень самоорганізації та ефективності. Вона є ефективним інститутом мобілізації ресурсів та ініціатив студентської молоді. Досвід СР підтверджує, що органи студентського самоврядування є не лише інструментом захисту прав студентів, але й

важливим чинником національної стійкості та громадянського виховання в умовах війни.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 року № 3236-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 40. Ст. 405.

2. Кремень В. Г., Луговий В. І. Патріотичне виховання студентської молоді в умовах воєнного стану. Вища освіта України. 2022. № 3. С. 15–23.

3. Павлюк О. І. Органи студентського самоврядування як суб'єкти формування громадянської компетентності. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2021. Вип. 95. С. 138–143.

4. Степаненко В. М., Ковальчук Л. С. Соціальна активність молоді в умовах збройного конфлікту: виклики та можливості. Соціологічні студії. 2023. № 1. С. 45–55.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ І НАУКИ В УМОВАХ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ І НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ І МАТЕРІАЛІВ

IV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

(26 листопада 2025 р.)

Українською, польською та англійською мовами

Редакційна колегія:
Р.М. Колісніченко (гол. ред.) та ін.

Відповідальний за випуск: А.М. Калінін

Зверстано в ТОВ «Центрально-Українське видавництво»
Україна, 25006, м. Кропивницький, вул. І.Карпи, 69.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 4234 від 15.11.2011 р.

Підписано до друку 10.12.2025 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 31,1.
Наклад 100 прим. Зам. № 567.

Друк ТОВ «Центрально-Українське видавництво»,
Центральноукраїнський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
25030, м. Кропивницький, вул. Варшавська, 2
E-mail: 4conference@ukr.net

МАУП
Міжрегіональна
Академія управління
персоналом

ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ
КІРОВОГРАДСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР МВС УКРАЇНИ
ВИЩА ШКОЛА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ У ВРОЦЛАВІ (РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА)
ПОМОРСЬКА ВИЩА ШКОЛА В СТАРОГАРДІ-ГДАНСЬКОМУ (РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА)
ПРИВАТНА УСТАНОВА «АКАДЕМІЯ “BOLASHAQ”» (РЕСПУБЛІКА КАЗАХСТАН)
УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ У М. ЛОДЗЬ (РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ І НАУКИ В УМОВАХ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ І МАТЕРІАЛІВ
IV МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

26 листопада 2025 р.